

TURUN
YLIOPISTO
UNIVERSITY
OF TURKU

Valituksen niitty

Kärsimyksen liittyvän kasvun mahdollisuus

Jyrki Aikko

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

VALITUKSEN NIITTY

Kärsimyksen liittyvän kasvun mahdollisuus

Jyrki Aikko

Turun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta
Kasvatustieteiden laitos
Kasvatustiede
Oppimisen, opetuksen ja oppimisympäristöjen tutkimuksen tohtoriohjelma (OPPI)

Työn ohjaajat

Dosentti Lauri Kemppinen
Turun yliopisto, OKL

Dosentti Rauno Huttunen
Turun yliopisto, KTL

Tarkastajat

Dosentti Olli-Pekka Moisio
Jyväskylän yliopisto

Dosentti Pekka Räihä
Tampereen yliopisto

Vastaväittäjät

Dosentti Olli-Pekka Moisio
Jyväskylän yliopisto

Dosentti Pekka Räihä
Tampereen yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Kansikuva: Jyrki Aikko. Kuva Valituksen niityltä, Aikonmaasta 27.8.2025.

ISBN 978-952-02-0305-4 (PRINT)

ISBN 978-952-02-0306-1 (PDF)

ISSN 0082-6987 (PRINT)

ISSN 2343-3191 (PDF)

Painosalama, Turku, Finland 2025

Uutela kääntyi äkkiä – hän ei jaksanut sitä näkyä kestää. Hän tempasi lujasti ohjaksista ja pakotti hevoset miltei juoksuun. Hän ajoi alas, sitten ylös – alas ja taas ylös – siirtyi toiseen sarkaan – alas, ylös – yhä kiirehtäen hevosia, niin että ne alkoivat höyrytä ja kuorskahdella. Niin kuin hänellä olisi ollut hengen hätä sekottaa kosteaan, vastaanottavaan multaun tuo ääretön apeus, joka hänet oli niin odottamatta vallannut. Mutta sitten hänen täytyi pysäyttää – hän ei olisi voinut ajaa enää askeltakaan eteenpäin. Häntä miltei vapisutti se ajatus, mikä nyt hänen mieleensä lennähti: Kuinkahan monta surua näihin Suomen peltoihin onkaan haudattu? Hän oli joskus tuntenut, että maa oli ikäänkuin pyhä, suurella vaivalla ja hiellä lunastettu. Mutta nyt hänelle selvisi aivan uusi asia. Työ oli vain yksi puoli. Kuinkahan monta miestä on mahtanut tähänkin peltoon haudata suuria, äärettömiä suruja – niin kuin hän nyt hautaa – Hautaa Keskitalo – ja hautaa pojat. Kukaan ei ajattele. Vilja lainehtii, ihmiset astuvat huolettomina sarkoja pitkin, myyvät ja vaihtavat niitä kuin markkinakoneja, vaikka maa vapisee esi-isien tuskien runsautta, kun se nyt lapsille leipää kasvattaa. Hän seiso i pitkä t ajat syviin, juhlallisiin mietteisiin vaipuneena. Ja kun hän vihdoin läksi eteenpäin, niin hän pidätti hevoset hiljaisiksi ja astui miltein varpaisillaan tuota vuosisataista, vaivankosteata, tuskanpyhää multa.

Linnankoski, Pakolaiset (1944, 126–127)

Omistan tämän väitöskirjani vaimolleni Desiree Aikolle,
jonka loputon kärsivällisyys oli ratkaiseva
työni onnistumisen kannalta – tässäkin

TURUN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden tiedekunta

Kasvatustieteiden laitos

Kasvatustiede

JYRKI AIKKO: Valituksen niitty. Kärsimykseen liittyvän kasvun mahdollisuus

Väitöskirja, 447 s.

Oppimisen, opetuksen ja oppimisympäristöjen tutkimuksen tohtoriohjelma (OPPI)

Lokakuu 2025

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on, että kärsimys on aina ajankohtainen ilmiö tarkasteltavaksi. Tutkimusaiheena oli tutkia, millaisessa muodossa kärsimys ilmenee ja millaista yksilöllistä, sosiaalista ja eksistentiaalista kasvua tai taantumista tarinoin sisältyy sekä millaisia piirteitä, tekijöitä ja tyyppejä niistä löytyy. Tutkimuksessa kysytään myös, miten tutkimustuloksia voidaan soveltaa kasvatuksessa. Aihetta tarkasteltiin poikkitieteellisesti kasvatustieteen, uskonnon ja eksistentiaalismin näkökulmista. Kärsimystä lähestytään kasvutekijänä. Tutkimuksen aineistona olivat aiemmin julkaistuissa elämäkerrallisissa teksteissä (151 kappaletta) ja haastatteluissa (8 kappaletta) kerrotut tarinat sekä viisi kärsimystä ammatikseen käsitelleiden henkilöiden haastattelua.

Tarkastelen tekstejä narratiiviselle tutkimukselle ominaisella tavalla. Tarinat teemoiteltiin, luokiteltiin uskonnollisuuden, ihmisoikeuksien toteutumisen ja kunniallisuuden kategorioihin sekä etsittiin kärsimyksessä kasvamisessa erottuvia ihmistyyppejä. Keskeisiä tyyppejä olivat minätyyppi, maailmatyyppi ja minämaailmatyyppi sekä kärsivä minä -tyyppi, rakastava ihminen -tyyppi, rakkaudeton ihminen -tyyppi ja etsijätyyppi. Muitakin tyyppejä löytyi.

Monimuotoisessa kärsimyskokemuksessa tulee esille yksilöllisiä, sosiaalisia ja eksistentiaalisia piirteitä. Kärsivä minä -tyyppi havaitsee, tuntee ja tiedostaa koettelemuksen ja hänelle muodostuu kärsimysidentiteetti. Keskeinen tekijä kasvun kannalta on, millainen näkemys ihmiselle muodostuu mahdollisuuksistaan muuttaa asiantila paremmaksi.

Niin yksilöllinen, sosiaalinen kuin eksistentiaalinenkin kasvu ovat ihmisen kehittymistä itsen tarpeisiin ja näkökulmaan painottuneesta minätyypistä, toiset ja ympäristö huomioivaksi maailmatyypiksi ja näiden tyyppien harmoniaksi, minämaailmatyypiksi.

Yksilöllinen kasvu ilmenee minän painotuksen vähenemisenä, kärsimykseen sopeutumisena, ongelmien tunnustamisena ja korjaamisena esimerkiksi valintoja tekemällä sekä vastuuna itseä kohtaan. Tärkeiksi tekijöiksi muodostuvat itsetutkiskelu ja -arviointi sekä kyky muodostaa itselle toimiva kärsimysperspektiivi. Oleellisiksi tulevat toivo, luottamus omiin mahdollisuuksiin, tahdonvoima sekä rohkeus kohdata ongelmallinen maailma ja itse.

Sosiaalisessa kasvussa keskeinen tekijä on rakkaus, jota toteuttaa rakastava ihminen -tyyppi. Sen piirteitä ovat myötätunto ja -eläminen, omasta edusta luopuminen, uhrautuminen ja palvelu sekä niiden arviointi. Erityispiirteitä on provokatiivisuus, uskallus huomioida ne, jotka muut hylkäävät. Rakkaudeton ihminen -tyypillä esiintyvät edellisen vastakohtat, tunteettomuus, jopa pahuus. Ratkaiseva henkilö -alatyypin on sellainen, joka tulee toisen elämään juuri sopivalla hetkellä ja sopivassa paikassa vaikuttaen toiseen kasvattavasti tai taannuttavasti. Kertoja-alatyypin kertoo tarinansa toisille vaikuttaakseen heihin esimerkiksi opetustarkoituksessa. Hän tuo esille myös unohduksen uhkaama -alatyypin, henkilön, jonka usein esimerkkinä toimiva tarina jäisi muuten kertomatta. Kärsimys yhdistää ihmisiä ja vahvistaa yhteisöllisyyttä kasvattavasti, mutta myös taannuttavasti. Erityispiirteitä ilmenee menneiden ja tulevien sukupolvien välinen yhteys.

Etsijätyypille on olennaista eksistentiaalinen kasvu, kuten elämäkäsytymysten vahvistuminen. Etsimisen tekijää ilmentää kärsimyksen tarkoituksen ja sen ristiriitaisuuksista johtuva kamppaileva, usein tuskainen, miksi-kysymyksen pohdiskelu. Keskeiseksi tekijäksi nousee muutostarkoituksen sisäistäminen. Toisaalta tämä tarjoaa mahdollisuuden muuttaa ulkoisia olosuhteita, toisaalta itseä. Ontologisen tarkoituksen oivaltava kokee harmonista yhteydentunnetta maailmaan, uskonnollisesti suuntautuneet Jumalaan. Yksilön elämäntunne voi muuttua. Hän kokee sen miellyttävänä, jota ilmentää toivo, elämänrakkaus, turvallisuudentunne, rauha ja ilo/onnellisuus. Toisaalta elämän kokeminen epämiellyttävänä ja vahingollinen käyttäytyminen saattavat vahvistua. Ihmisen sisäistäminen tarkoitus tulee yhteneväksi elämän tarkoituksen kanssa. Erityinen piirre on äärimmäisen toivon muodostuminen. Siinä ihminen voi henkilökohtaisen toivon mentyä löytää toivon siitä, että muilla ja elämällä itsellään on mahdollisuus, jonka osana hän voi sitä tukea. Tutkimuksen tarinat tarjoavat kasvatusalan ammattilaisille uusia näkökulmia pohdittavaksi ja sovellettavaksi. Sen lähtökohtana on kehittää oppilaiden ymmärrystä itsen ja ulkoisen todellisuuden tasapainon merkityksestä ja tietoisuutta mahdollisuuksista muuttaa kaikissa tilanteissa olosuhteita ja itseä. Keskeinen menettelytapa on narratiivinen pedagogiikka, jossa tarinoiden avulla vahvistetaan oppilaita tarkastelemaan elämää ja rakentamaan oma, vastuullinen elämäntarina osana tarkoituksellista kokonaisuutta. Jatkotutkimuksissa olisi tarkasteltava kasvun tukemista usein häpeällisinä ymmärrettyjen ja unohdettujen, epätoivoisten ihmisten kohdalla. Tutkimuksessa hahmotettua opetuksellista lähestymistapaa tulisi kokeilla kouluympäristössä. Tutkimustulosten tiivistetty johtopäätös on, että kärsimys on mahdollisuus, jonka suuntaan voidaan ja tulee vaikuttaa kasvatuksellisesti.

AVAINSANAT: Kärsimys, kasvu, hyvä elämä, kristillinen traditio, vastuullinen olemisentapa, dialektinen keikaus, kärsimysperspektiivi, äärimmäinen toivo, narratiivinen pedagogiikka

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Education

Department of Education sciences

Education

JYRKI AIKKO: Meadow of complaint. The possibility of growth related to suffering

Doctoral Dissertation, 447 pp.

Doctoral Programme on Learning, Teaching and Learning Environments Research (OPPI)

October 2025

ABSTRACT

The starting point of this research is that suffering is always a relevant phenomenon to be examined. The research topic was to investigate the forms in which suffering manifests and the types of individual, social, and existential growth or decline included in the narratives, as well as the characteristics, factors, and types found within them. The study also inquires about how the research findings can be applied in education. The subject was examined from interdisciplinary perspectives of educational science, theology, and existentialism. Suffering is approached as a factor of growth. The data for the research consists of stories told in previously published biographical texts (151 pieces) and interviews (8 pieces), as well as five interviews with individuals who have professionally dealt with suffering.

I examine the texts in a manner characteristic of narrative research. The stories were thematically categorized and classified into categories of religiosity, the realization of human rights, and honor, while also searching for distinct human types related to growth in suffering. Key types included the self-type, world-type, and self-world type, as well as the suffering person type, loving person type, loveless type, and seeker type. Other types were also found. In the multifaceted experience of suffering, individual, social, and existential characteristics emerge. The suffering self-type perceives, feels, and is aware of the ordeal, forming a suffering identity. A key factor for growth is the individual's perception of their possibilities to improve the situation.

Both individual, social, and existential growth unfold as a progression from a self-centered type focused on individual needs and perspectives to a world-type that considers others and the environment, and eventually to a harmony of these types, the self-world type.

Individual growth is manifested in a decreasing emphasis on self, adaptation to suffering, recognition and rectification of problems, such as through making choices, and taking responsibility for oneself. Key elements include self-examination and assessment, as well as the ability to develop a functional perspective on suffering. Hope, trust in one's abilities, willpower, and the courage to confront a problematic world and oneself become essential.

In social growth, a central factor is love, which is manifested by the loving person type. Its characteristics include compassion, altruism, self-denial, self-sacrifice, and

service, as well as their evaluation. A special feature is provocativeness, the willingness to acknowledge those whom others reject. The loveless type exhibits the opposites of these traits, such as numbness, and even evil. The decisive person sub-type is one who enters another's life at just the right moment and place, impacting the other in a growth-promoting or regressive manner. The narrator sub-type tells their story to others to influence them, for instance, for educational purposes. They also point out the threatened by oblivion sub-type, a person whose story, often used as an example, would otherwise remain untold. Suffering connects people and strengthens community, both educationally and regressively. A unique feature that emerges is the connection between past and future generations.

For the seeker type, existential growth is essential, such as the strengthening of questions about life. The element of seeking is characterized by the painful contemplation of the meaning of suffering and the conflicts that arise from it, often presenting the "why" question. Internalizing the necessity for change emerges as a central factor. On the one hand, this offers the opportunity to change external circumstances, and on the other hand, to change oneself. The person who discerns an ontological purpose experiences a harmonious sense of connectedness to the world, while the religiously inclined feel a connection to God. An individual's sense of life can change. They may experience it as pleasant, reflected in hope, love of life, a sense of security, peace, and joy/happiness. Conversely, experiencing life as unpleasant and engaging in harmful behavior may also intensify. The purpose that a person internalizes aligns with the purpose of life. A special feature is the formation of extreme hope. In this, a person can find hope in the possibility that others and life itself have potential, which they can support once their personal hope has waned. The stories in this research provide educational professionals with new perspectives for consideration and application. The aim is to develop students' understanding of the importance of balance between self and external reality and awareness of the opportunities to change circumstances and themselves in all situations. The key approach is narrative pedagogy, wherein stories are used to empower students to reflect on life and construct their own responsible life narratives as part of a purposeful whole. Future research should examine supporting growth for individuals often understood as shameful or forgotten, desperate people. The educational approach outlined in this research should be tested in school environments. The condensed conclusion of the research findings is that suffering is an opportunity that can and should be influenced educationally.

KEYWORDS: Suffering, growth, good life, Christian tradition, responsible way of being, dialectical relationship, perspective on suffering, extreme hope, narrative pedagogy¹

¹ This summary was edited and translated with assistance of ChatGPT.

Esipuhe

Kalastustilan isäntä, isoisäni Elias Aikko oli Aikonmaassa vuonna 1907 ennen silak-kaverkoille lähtöä kieltänyt raskaana ollutta Aina-vaimoaan hakemasta karjaa laitumelta, koska sonnimullit olivat siihen aikaan vuodesta hyvin kiukkuisia ja arvaamattomia. 90 vuotta myöhemmin heidän Aino-tyttärensä katse jonnekin kaukaisuuteen keskittyen, yhä liikuttuneena muistoihinsa palaten, kertoo tätä tarinaa jo ties, kuinka monetta kertaa. Vaikutti siltä, että hänellä oli tarve kertoa sonnin tappaman äitinsä kohtalosta vielä kerran vieressä olevalle pojalleen – ettei se unohtuisi. Hän kertoo, että äitiä oli lähdetty hakemaan, koska häntä ei ollut kuulunut kotiin:

Luonnonheinää niitettiin siellä Valituksella...Alanko nousi sinne ladon katolle kiihkaroimaan, että jos näkis paremmin, sitte...Se oli näkevinään jotakin ...Siellä oli rikkinäisiä vaatepaloja, että se oli sitä sitte lyöny ja kierittänyt... Se oli kahden lepän välissä semmosessa matalassa kuopassa, ku löydettiin...juu, siellä se makas ... ja ku hän sinne pääsi nii hän huusi sille työmiehelle: ”Hei täällä emäntä on ja ihan kuolleena!”...Ni äiti oli sillo vielä sanonu, että antakaa minun tähän rauhassa kuolla. Sen sanoi vielä sillo, kun kuuli, että huudettiin, ja sitte ei enää yhtään sanaa...juu. Se oli sitte jo niin näännyksiin hakattu...Kyllä se mahtoi olla, mä sanoin, että se mahtoi olla hänelle kauhea asia, kun tiesi, että ne kaks pientä lasta jäi sinne tuvan lattialle (toinen kertoja itse) ...kuinkas niitten laita on? (H13)

Tämän sukuni ja Rauman saaristolaisten historiaan syöpyneen *Valituksen niityn*² tarinan sekä mummolani tuskan ja kivun ilmapiirin vaikutuksesta olen tutkinut kärsimyksen ja kasvun välistä suhdetta noin neljäkymmentä vuotta.³ Pyrin osallistumaan kasvatustieteilijänä poikkitieteellisellä otteella kärsimystä koskevaan keskusteluun ja herättämään niitä koskevia tunteita, ajatuksia ja tulkintoja.⁴ Vaikeana pitä-

² Niitty oli saanut nimensä siitä, kun nainen synnytti ja surmasi siellä aviottoman lapsensa. ”Nyt tuli toinen valitus.”(H13)

³ Tarkastelen niitä ja niiden vaikutusta tutkijaksi kehittyemisessäni Aikko 2014; emt. 2016; emt. 2018.

⁴ Toivanen 2009, 259; Eskola & Suoranta 1999, 218.

määni aiheeseen ja tehtävään vihkiytyminen on vaatinut aikaa ja saanut elämäntyön luonteen, tullut osaksi tapaani tarkastella maailmaa ja se on näkynyt arjen elämänsäni. Laajaksi muodostunut kokemus, tietämys ja aineisto tutkimuskohteestani ovat mahdollistaneet eri tapoja sen käsittelemiseksi.⁵ Olen tehnyt aihetta koskettelevan tutkimuksen puolustusvoimille ja kirjoittanut joitakin artikkeleita, luennoinut aiheestani, ohjannut sitä sivuavan gradutyön⁶ ja tehnyt pedagogisia sovelluksia – väitöskirjani on vain yksi väylä tutkimusilmioini laaja-alaisessa tarkastelussa. Välillä on ollut pitkiä, vuosienkin taukoja, koska tärkeät prioriteetit ja vaikeat elämäntilanteet ovat olleet tärkeysjärjestyksessä tutkimukseni edellä. Moni ajatus on muuttunut tai kypsynyt oivallukseksi ja saanut muotonsa inkubatiivisesti useiden vuosien ja vaiheiden jälkeen. Uskon, että väitöskirjani tuo lisävalaistusta ja uutta näkökulmaa kärsimyksen ongelmaan. Toivon, että se voisi tukea mahdollisimman monien rakentavia mahdollisuuksia kohdata vastoinkäymisiä, selviytyä ihmisenä olemisessa.⁷ Silloin työni parhaiten tekisi kunniaa arvoitukselliselle Jumalalle ja maailmalle sekä kärsivälle ihmiselle ajasta aikaan.⁸ Se tekisi sitä heille, jotka ovat tutkimuksessani avoimesti antaneet rankat tarinansa yhteiseksi, henkiseksi pääomaksemme, voimavaraksi etsiessämme hyvää elämää koettelemuksissa.

Kiitos

Väitöskirjan tekemisessä minua ovat aikoinaan neuvoneet emeritusprofessorit Kari Niinistö, Simo Skinnari ja Jan Prucha. Heille lausun lämpimät kiitokset työn alkuvaiheen tärkeistä ohjeista. Osoitan sydämelliset kiitokset nykyisille ohjaajilleni tehtäväänsä sitoutuneesta, asiantuntevasta sekä kärsivällisestä ohjauksesta ja kannustuksesta. Dosentti Arto Mutanen muistutti minua säilyttämään persoonallisen otteen työssäni ja dosentti Rauno Huttunen selkiytti fenomenologista tutkimusotettani, esimerkiksi Heideggerin ajatusten problematiikkaa. Erityiset kiitoksen sanat lausun dosentti Lauri Kemppiselle, joka tutkimukseni loppuun saattamisen kannalta ratkaisevalla tavalla rohkaisi ja kannusti minua jatkamaan pitkäksi aikaa kesken jäänyttä väitöskirjaani. Kiitän käsikirjoitukseni kanssa tarkan työn tehneitä esitarkastajia, dosentti Olli-Pekka Moisiota ja dosentti Pekka Räihää. Heidän antamansa palaute herätti minut tekemään perusteellisen kielenhuollon käsikirjoitukseeni. Esitän kiitokset FM Pekka Käänteelle ja insinööri Tomi Lepistölle muun muassa asiantuntevasta tietokoneavusta. Kiitän Pirjo Nordblomia ja Markku Aikkoa, jotka mahdollistivat sen,

⁵ Kiviniemi 2001, 71; Purjo 2010, 390–392; Vikström 2003, 184; Puolimatka 2005, 66.

⁶ Aikko 2010; emt. 2013; emt. 2014; emt. 2016; emt. 2018; vrt. Eskola & Suoranta 1999, 45.

⁷ Toivanen 2009, 256–258.

⁸ Purjo 2010, 392.

että pääsin jo metsittyneen Valituksen niityn tapahtumapaikalle. Osoitan kiitollisuuteni Turun yliopiston jatkokoulutusseminaari-istunnoissa ja monissa muissa yhteyksissä kärsimystä kanssani pohdiskelleille, niin oppineille kuin toriparlamenttilaisillekin. Taloudellisesta tuesta esitän kiitoksen Suomen Kulttuurirahaston Satakunnan rahastolle, Koulutus- ja Erorahastolle sekä Rauman kaupungille.

Kiitän siitä tuesta, jota olen saanut ystäväiltäni, sukulaisiltani, vanhemmiltani sekä kärsivälliseltä perheeltäni, erityisesti vaimoltani, joka uhrautuvalla panoksellaan loi minulle edellytykset keskittyä tutkimustyöhön. Vahvaa yhteenkuuluvaisuutta ja kiitollisuutta tunnen tutkimukseeni osallistuneita, kärsimyksen kurimuksen läpikäyneitä, minulle usein tuntemattomia ihmisiä kohtaan. He ovat antaneet ankaran elämäkokemuksensa tutkimukseni kautta kanssaihmisilleen opastukseksi elämämme usein karulle taipaleelle. Kiitollisena kumarrun kaikkien niiden tuskan lyyhistämien ihmisten edessä, jotka inhimillisyyteensä vedoten herättivät ja kannustivat tutkimaan kärsimyksen suurta ja väkevää ilmiötä. Iäisyyteen tavoittelen rakkaitani lapsuuteni kärsimystä henkivässä mummolassa, Karranmaan torpassa: kiitän opista elämäntaidossa; huokauksista ja kyynelistä suuren, raskaan koettelemustenne äärellä. Tunnen kiitollisuutta erityisesti tutkimusteemaani suunnanneesta elämänasenteestanne, jossa kaikista ahdistuksistanne huolimatta saatoitte elämäntehtävänne kunniallisesti, ylpeinä ja häpeilemättä päätökseen.

Valituksen niityllä, Aikonmaassa, Rauman saaristossa 27.8.2025.

Jyrki Aikko

Sisällys

Esipuhe	8
1 Tutkimuksen lähtökohdat	15
1.1 Johdanto	15
1.2 Kasvamisen perusta pyrkimyksenä hyvään elämään ja ihmisenä onnistuneeseen olemiseen kaikissa olosuhteissa....	16
1.3 Tutkimusaihe aikaisempien tutkimusten valossa	26
2 Tutkimuksen tarkoitus, aineisto ja analyysi	36
2.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat	36
2.2 Tutkimusilmion hermeneutiikka	37
2.3 Elämänlaatu ja sen muutokset tutkimuskohteena.....	41
2.4 Tarinoihin perustuva tutkimusaineisto.....	42
2.5 Tutkimuksen käytännön toteutuksen vaiheet	44
2.5.1 Tutkimuksessa käytetty aineisto- ja menetelmätriangulaatio	44
2.5.2 Aineiston keruu.....	47
2.5.3 Painetut tarinat tutkimusaineistona	49
2.5.4 Haastatteluiden toteuttaminen	50
2.5.5 Haastatteluissa tuotetut tarinat	51
2.5.6 Aineiston käsittely ja luokittelu	54
3 Kärsimyksen ulottuvuudet	60
3.1 Kokemus elämänlaadusta muodostuu hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin vaihtelussa	60
3.2 Kärsimys koetaan ulottuvuuksissa.....	62
3.3 Kärsimyskokemus	68
3.3.1 Elämänlaadun määräytyminen havainnossa	70
3.3.2 Koettelemukset syvien tunteiden herättäjinä.....	77
3.4 Muutoksen mahdollisuus kärsimyksen kokemisessa	84
3.4.1 Mahdollisuuksien kaksijakoinen luonne	84
3.4.2 Mahdollisuudet ovat heikot	86
3.4.3 Hyvän kärsimyksen paradoksi.....	93
3.5 Yhteenveto.....	99
4 Itseä kohti ojentautuminen koettelemuksissa	102
4.1 Ihminen rakentuu maailmasuhteessa	102
4.2 Maailmasuhteessa esiintyy epätasapaino	104
4.3 Itsetutkiskelun käynnistämä sisäinen kasvu.....	113
4.4 Syyllisyys voimavarana	116

4.5	Nöyrytymisen paradoksi.....	125
4.6	Ihminen kohtaa kärsimyksen ankaran totuuden	139
4.6.1	Tapahtukoon sinun tahtosi	139
4.6.2	Koettelemuksiin mukautuminen kontemplatiivisena kamppailuna.....	147
4.7	Elämän antamiin mahdollisuuksiin tarttuminen.....	155
4.7.1	Itsellä on tärkeä osansa mahdollisuuksien toteutumisessa.....	155
4.7.2	Siitä huolimatta rohkeasti, toivoen, tahtoen ja itseä arvioiden	158
4.8	Yhteenveto.....	180
5	Kovat kohtalot ja ihmissuhteet.....	184
5.1	Ihminen suuntautuu ulkopuoliseen maailmaan.....	184
5.2	Kovissa kohtaloissa heräävä rakkaus.....	191
5.2.1	Rakastava ihminen -tyyppi	191
5.2.2	Palvelu on rakkauden toteuttamista toiminnassa.....	198
5.3	Ratkaiseva henkilö -alatyypit muutostarinoiden taustalla.....	202
5.3.1	On ratkaisevaa vaikuttaa rakentavasti sopivaan aikaan ja sopivassa paikassa	202
5.3.2	Ratkaiseva henkilö voi tartuttaa toivoa	206
5.4	Kertoja-alatyypit jakaa kertomuksensa toisille	212
5.4.1	Kertojan kasvaminen opettajuuteen	212
5.4.2	Kertojien esimerkillisyys	220
5.5	Rakkauttomuudesta kohti sosiaalista vahvuutta	227
5.5.1	Rakkauttomuus on tunteiden kovuutta ja sosiaalista heikkoutta	227
5.5.2	Sosiaalisen provokaation rohkea askel	232
5.6	Toisiin ja itseen kohdistuvan vastuun tasapainottuminen	236
5.7	Jaettu kärsimyskokemus.....	239
5.7.1	Yksilön tietoisuus yhteisestä ihmisyydestä	239
5.7.2	Vahingollisen yhteenkuuluvuuden taannuttavuus	250
5.8	Yhteenveto.....	255
6	Eksistentiaaliset kysymykset ja kärsimys.....	260
6.1	Etsijä on matkalla	260
6.2	Eksistentiaaliset kysymykset vahvistuvat kovissa kohtaloissa.....	261
6.2.1	Todellisuuden haaste etsiä vastauksia	261
6.2.2	Etsijätyyppejä koskeva kontemplatiivinen olemisentapa.....	264
6.3	Tarkoitusten kysyminen koettelemuksissa.....	267
6.4	Kamppailevan kontemplaation merkitys	272
6.4.1	Pohdiskeluprosessi	272
6.4.2	Kärsimyksen ongelman ratkaisemisen vaikeus	280
6.5	Muutos tarinoiden teemana.....	287
6.5.1	Muutostarkoitus.....	287
6.5.2	Mahdollisuus muuttaa ulkoisia olosuhteita.....	290
6.5.3	Itseä koskevan muutoksen mahdollisuus	300
6.5.4	Kärsimys ei ole kasvatuksellinen itsetarkoitus	304
6.6	Yksilö vastuullisena osana suurta kokonaisuutta.....	308

6.6.1	Ontologisen tarkoituksen oivaltaminen, valaistuminen ja pimentyminen.....	308
6.6.2	Elämäntunteen muodostuminen	318
6.6.3	Miellyttävän elämäntunteen vaikeus	328
6.6.4	Ihmisenä onnistuneen olemisen tunne ja äärimmäinen toivo	340
6.7	Yhteenveto	351
7	Kasvatus tukee hyvää elämää kärsimyksessä	356
7.1	Vastuullinen oleminen ja dialektinen keikaus ovat narratiivisen pedagogiikan perusta	356
7.2	Tarinoilla tuetaan oppilaita elämän ankarien ja vapauttavien totuuksien kohtaamisessa	359
7.3	Kärsimystä ja kasvua tarinoiden avulla käsittelevän pedagogiikan lähtökohtia.....	363
8	Diskussio.....	375
8.1	Tutkimustehtävän toteutuminen.....	375
8.2	Tutkimustulokset	376
8.2.1	Tulosten pääpiirteitä	376
8.2.2	Tulokset luvuittain.....	378
8.3	Janus – koko tutkimukseni tyyppihenkilö	385
8.4	Tutkimukseni tieteellinen anti	390
8.5	Tutkimusetiikan toteutuminen	394
8.6	Tutkimuksen luotettavuuden onnistuminen.....	397
8.7	Lopuksi.....	402
	Lähteet.....	403
	Liitteet.....	426
Liite 1.	Tutkimusaineiston taustatiedot.....	426
Liite 2.	Haastattelukysymykset	436
Liite 3.	Haastateltujen henkilöiden kuvaus.....	441
Liite 4.	Narratiivisessa pedagogiikassa käytettävä tarinaesimerkki.	444
Liite 5.	Narratiivisessa pedagogiikassa käytettävä esimerkinäytelmä.	445

Kuvioluettelo

Kuvio 1.	Kärsimykseen liittyvän kasvun tutkimisen lähtökohdat.	101
Kuvio 2.	Yksilöllinen kasvu kärsimyksessä.....	183
Kuvio 3.	Sosiaalinen kasvu kärsimyksessä.	259
Kuvio 4.	Eksistentiaalinen kasvu kärsimyksessä.....	355

1 Tutkimuksen lähtökohdat

1.1 Johdanto

Maailma on täynnä yksilöitä, sukuja ja kansoja koskettavista, kovista kohtaloista kertovia tarinoita, jotka säilyvät ja vaikuttavat kärsimyshistorian muistiin sekä ihmisten ajatusmaailmaan ja asenteisiin kiinnittyneenä pitkään. Esimerkiksi Jeesuksen ristintie, isoviha, Siperia, Hiroshima ja Auschwitz ovat tulleet suurten koettelemusten kertomuksiksi ja kärsimyksen symboleiksi. Kärsimys on aina ollut ajankohtainen ja relevantti, kaikkia koskeva ongelma,⁹ se on sitä nykypäivän monimuotoisen pahoinvoinnin valossa sitäkin enemmän. Aikamme synnyttää yhä uusia universaalien ahdistuksen kaunistelemattoman kolkkoja, usein makaabereilta vaikuttavia tarinoita. Tällaisia ovat muun muassa sodat, nälänhädät, terrori-iskut, ampumatragediat, suuronnettomuudet ja katastrofit – tutkimustani viimeistellessä uhkaa ihmistä koronapandemia, ilmastonmuutos ja Ukrainan sota. Kulttuurimme ja sen taustalla olevat, usein piilevät taustavoimat, ihmisenä olemisen luonne nähdään monella tavalla muuttuneen ja koettelemusten osin muuttaneen muotoaan.¹⁰

Tällaisina yleisesti eri näkökulmista katsottuna nähdään perheitä ja työelämää koskevat ongelmat, taloudelliset ja sosiaaliset vaikeudet, kuten syrjäytymisen (*marginalisaatio*) sekä mielenterveydelliset ongelmat ja henkinen pahoinvointi.¹¹ Toisaalta tuttu arjen kärsimyskirjo on säilynyt vuosituhansia, kuten taudit, vammautuminen, väkivalta ja kuolema. Vankilapastori Jarmo Rauhalan (H10) mukaan kärsimys johtuukin pitkälti samoista asioista kuin ennen. Nykyajalle on ominaista eksis-

⁹ Leino *Helkavirsiä* 1938, 80: ”Nousi ääni nurmen alta, sana tuonelta samosi: Säikkyivät isätkin ennen, toki aikansa elivät.” Goethe (1992, 128) kuvaa *Nuoren Wertherin kärsimykset* -kirjassaan (1774) kaikkia koskevaa kärsimystä: ”Minä en ole ainoa, jolle tällaista tapahtuu.”

¹⁰ Schein 2001, 28–49; Malik & Stiver Lie 2009, 27. Heberlein 2011, 51–52; Heidegger 2000, 139–140.

¹¹ Von Wright 1981, 159–161; emt. 1987, 60; Värrä 2014, 87–88; Saurama 2018, 18–20; Mälkki et al. 2016, 194; Honkasalo et al. 2004. Ihmisenä olemisen pahoinvoinnin olemusta on tarkasteltu runsaasti: Honkasalo, M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. 2004, 7–8; Houtsonen et al. 2000, 10; Sarjala 2002, 3; Värrä 2008, 416–417; Ådahl 2004, 84–85, 89–93; Hurri, 2005; Hännikäinen, 2002, 6; Pierson 2010, 86; Väänänen 2013; Pargament 2002, 168–169; haastattelu H11.

tentiaalinen kärsimys. Ihmisellä on elämäntaitoon liittyviä vaikeuksia, hän on esimerkiksi omien, epäterveiden valintojensa ja sisäisten maailmojensa vanki. On tärkeä tuoda esille tarkasteltavaksi muutokset huonompaan suuntaan. Näen elämisen-taidon vaikeuksien liittyvän elämisentavan ongelmaan.¹² Tillichin mukaan ihminen tiedostaa mitä hän on menettänyt ja on menettämässä, hänessä on yhä tarpeeksi miestä kokea ahdistusta epäinhimillistymisestään. Vaikka hän ei tiedä keinoja, hän kuitenkin yrittää pelastaa ihmisyytensä.¹³ Tulkitsen tämän dynamiikan vaikeutena ymmärtää mitä hyvä elämä on, mutta siitä huolimatta pyrkimyksenä selvittää sitä. On tärkeää vastata tähän kysymykseen, jota tutkijat ovat eri perspektiiveistä tehneetkin.¹⁴ Itse lähestyn sitä kasvatustieteellisesti, kuten Värri. Hän toteaa, että ”aikamme haasteet vaativat pedagogista orientoitumista. Värri esittää, että kasvatustieteessä tulisi ottaa kantaa hyvään elämään, ihmisyyden ihanteeseen ja ontologiseen kysymykseen ihmisestä.¹⁵ Näen oleellisena ihmistymisen, hyvän elämän inhimillisten perusteiden, kuten kasvun sekä kasvatuksen ja pedagogiikan syvällisen ja rohkean tarkastelun ja etsimisen erilaisissa ongelmissa. Von Wright viittaa tähän esittäessään, että ”ihmisen täytyy tieteen ja teknologian aikakaudella vielä löytää itsensä ja selittää kuka hän on.”¹⁶ Tässä pyrkimyksessä on keskeistä löytää itsensä myös kärsimyksessä. Sen keskeisenä ongelma- ja tarkastelukohteenä on koettelemusten kasvattavuus, johon kuulee joskus arjen kadunmiehen viittaavan.¹⁷ Eli voidaan kysyä, onko kärsimys huono isäntä, mutta hyvä renki? Voisiko paha synnyttää hyvää? Tarkoituksenani on tutkia kärsimyksen mahdollisuuksia synnyttää kasvua.

1.2 Kasvamisen perusta pyrkimyksenä hyvään elämään ja ihmisenä onnistuneeseen olemiseen kaikissa olosuhteissa

Wilenius näkee ihmisen keskeneräisenä olentona, joka kehittyy elämänsä jatkuvassa kasvutapahtumassa, ihmisluontoon kuuluvassa sivistymisen prosessissa, taipumuksenaan edistyä ihmisenä.¹⁸ Sen ontologisena perustana on maailmassa esiintyvä muutoksenalaisuus, jota onkin laajasti, eri tieteen perinteistä ja näkökulmista

¹² Aikko 2016.

¹³ Tillich 2000, 139–140.

¹⁴ von Wright 1985, 166–167; Rauhala 2005b, 94, 99–100; Heinonen 2006, 77–86.

¹⁵ Värri 2008, 419–420.

¹⁶ Von Wright 1981, 161.

¹⁷ *Siperia opettaa* -sanonta on peräisin ajalta, jolloin Suomi oli osa Venäjää. Tuomion saaneita lähetettiin tuolloin Siperian gulag-vankileireille oppimaan ihmisten tavoille. (Ropponen & Sutinen 2019); Vanhan raumalaisen sanonnan mukaan: Kärsinnyst miäst tlee, mut ei voeleevä (paakkelssiineitte) syäjäst. (Koskela 1992, 247)

¹⁸ Wilenius 1976, 13–16; emt. 1999, 122–123; emt. 1987, 49; emt. 1982, 34–50.

tarkasteltu.¹⁹ Kasvaminen on ihmisen tai olemisen laadun laaja-alaista ja kokonaisvaltaista muutosta hyvään tai huonoon suuntaan. Ihmisellä on selviytymiseen liittyvä pyrkimys huonosta olemisesta parempaan. Kasvatuksen avaruutta ja kasvun maailmaa tarkasteleva Hollo puhuu kaaoksesta syntyvästä iäisestä kasvamisesta. On kysymys esteiden poistamisesta, suotuisten olosuhteiden luomisesta ja pyrkimyksestä muutokseen. ”Elämän hyöky säilyy yhä kyllin voimakkaana voidakseen johtaa jokaista saavutettua muotovaihetta kauemmaksi, yhä täydellisempään, yhä ideaalisempaan tulokseen.”²⁰ Muutokseen liittyy myös ihmisenä kasvaminen. Se nähdään yleisesti merkitsevän uusista kokemuksista syntyvää dynaamista prosessia ja muutosta esimerkiksi käyttäytymisessä, tietoisuudessa tai koko sielullishenkisessä olemuksessa ja olemisessa. Se koskee ihmistymistä, persoonallisuutta, identiteettiä, luonnetta, elämäkatsomusta, asennetta ja tapaa olla olemassa – erityisesti hyvin olemista, hyveellisyyttä.²¹ Tämän dynamiikan lähtökohta on miten ihminen voi edistää omalla panoksellaan hyvää elämää kaikissa olosuhteissa. Eikö Hollon elämän hyökykäsite viittaa juuri tähän – elämän koettuun ambivalenttiin, miellyttävyyksiä ja epämiellyttävyyksiä sisältävään olemukseen ja sen muutosvirtaan?

Kasvatus on tarkoituksellista

Monet tutkijat kautta länsimaisen historian ovat eri perinteistä ja näkökulmista käsin tutkineet hyvää elämää ja hyveitä kasvatustarkoituksesta katsottuna.²² Saaren mukaan antiikin Kreikan hyveet muodostavat länsimaiden hyve-etiikan ja sille perustuvan kasvatusteorian perusaineksen.²³ Siihen ovat keskeisesti vaikuttaneet Aristoteleen ajatukset. Hän esittää *Nikomakhoksen etiikassa* (300-luku eaa.), että kaikilla teoilla ja valinnoilla pyritään johonkin hyvään. Hyvän elämän lisäksi ja siihen pitkälti liittyen Aristoteles puhuu hyvästä ihmisestä, jonka tehtävän suorittaminen on sen toteuttamista ihmiselle ominaisen hyveen mukaisesti. Hänen lyyransoittajavertaus-taan tulkiten: jos olemisen tehtävä on olla olemassa, niin hyvän olemassa olevan ihmisen tehtävä on olla hyvin.²⁴ Antiikin Kreikassa kasvatustavoitteena oli hyveiltään (*arete*, kreik.) ja tavoiltaan (*ethos*, kreik.) hyvä ihminen, jonka lahjoja kehitettiin monipuolisesti mahdollisimman pitkälle. Kasvamisessa korostettiin muun muassa

¹⁹ Aikko 2010, 34–35; Gadamer 1988, 527; Puolimatka 1999, 94–99; emt. 2004, 300; Skinnari 2004, 9–10, 60–64; Enqvist 2011, 29; Husserl 2006, 61; Purjo 2011, 26, 56, 63.

²⁰ Hollo 1952, 22–25; vrt. Husserl 1995, 74.

²¹ Wilenius 1976, 13–16; emt. 1999, 122–123; emt. 1982, 34–50; Toivanen 2009, 83; Cameron-Green 2004, 32–34.

²² Von Wright 1985, 183–186; emt. 1987, 131; Uurtimo 1998, 31; Skinnari 2004, 56–57; Värri 2008, 402; Mutanen & Halo-nen 2016, 70–71; Aikko 2017, 86–89.

²³ Saari 2021, 36.

²⁴ Aristoteles 1989, 9, 16.

sotilaskuntoisuuden edellyttämää itsehillintää, rohkeutta ja rasiusten kestämistä, mutta myös viisauden (*fronesis*, kreik.) vahvistumista.²⁵ Tämä näkyy Aiskhyloksen *pathei mathos* -käsitteessä (kreik.), jonka mukaan viisaus syntyy kärsimyksen henkilökohtaisesta kokemuksesta.²⁶ Tässä voi Aristoteleen ajatusta seuraten kysyä: Onko kärsivän ihmisen tehtävässä ihmisen tehtävä kärsiä hyvin? Voisiko kärsimyksessä kasvaminen, esimerkiksi hyveellisyyden vahvistuminen olla sitä? Eri aikakausina ja eri tieteenalan näkökulmista on pohdittu, voisivatko vastoinkäymiset ja kärsimys toimia kasvuympäristöinä, -tekijöinä ja -ärsykkeinä, kehitystä edistävinä voimina, käännekohtana, muutoksen synnyttäjänä.²⁷

Kasvatuksen tarkastelussa keskeisiä käsitteitä ovat antiikin Kreikasta lähtöisin oleva *paideia*, (kreik.) ja saksalaisesta traditiosta syntynyt *Bildung* (saksa), jotka Salmenkiven mukaan ovat lähellä toisiaan.²⁸ *Paideia* tarkoittaa koulutusta, kasvatusta, opetusta ja kulttuuria. Sitä tarkastellaan ihmisen muokkaamisena kohti korkeampia päämääriä, ylevämpää ihmisen ihannetta, ideaalia, jotka kulminoituvat hyveelliseen moraaliin perustuvaan sivistykseen.²⁹ *Bildung* nähdään yleisesti myös ihmisen sivistämisenä. Se on ihmisen ainutlaatuisuuteen, mahdollisuuksiin ja ihanteellisiin tavoitteisiin uskovaa ja niitä kunnioittavaa.³⁰ *Bildungia* pohtivan Toiskallion mukaan siihen liittyvä ojentautuminen ihmisyyteen on itsen kasvattamista, järkevyyden ja luonteen rakentamista tiedon ja kokemuksen pohjalta. Se ei toteudu ilman jotakin kult-

²⁵ Salmenkivi 2018, 43, 53–54; vrt. Platon (1999, 16–18) karaisua korostava *krypteia*-oppi; Antiikin kristillinen runoilija Prudentius (348–n. 410) kirjoittaa: *Ad astra doloribus itur*, (lat.), tähtiin mennään kärsimysten kautta.

²⁶ Länsimaisen tragedian perustaja Aiskhylos tuo esille *Pathei mathos* -käsitteen *Oresteia*-trilogian *Agamemnon*-näytelmässä (458 eaa.). Hän (Zeus) opetti ihmiset ajattelemaan, antoi lain: Kärsimyksen kautta tulee viisaus. (Aiskhylos 2003, 14; vrt. Myatt 2012; Samansuuntainen ajatus tulee esille eri perinteistä lähtöisin olevissa teoksissa: Maailman vanhimmissa (n. 2100–2000 eaa.), muinaisbabilonialaisessa *Gilgamesh*-epoksessa. (1943) kuvataan Gilgameshin pitkää ja näännyttävää harhailua, jossa hän saavuttaa elämänviisautta, totuuksia, tietoa ja salattuja asioita. Muinaisskandinaavisessa *Eddan jumalrunojen* (1982) mysteerivihkimyksessä siirrytään symbolisessa kuolemassa uuteen elämänperiodiin. Odin sai riiputtuaan yhdeksän yötä keihäällä iskettynä elämänpuussa riimut, vaurastui, viisastui ja kasvoi (1982, 64–65, 230).

²⁷ Esimerkiksi Rousseau 1905, 97 tukeutuu kasvatustilosophisesti luonnolliseen kasvatukseen *Emile*-teoksessa (1762). Eksistentiaalistisesti suuntautuneita ovat Nietzsche 1995; Frankl 2010 ja Weil 1976, 118; pragmatismia edustaa: James 1926, 43, 58; Lääketieteellisesti siihen viittaavat Soivio 2004, 174; Toivanen 2009, 109, 152–153; Virtanen 2019, 13, joka puhuu traumaperäisestä kasvusta; Andersonilla 2013, 18, 33 on sosiologinen tausta; ekopsykologiaa edustava Kalsched 2013, 218 pitää oleellisena kehitykseen johtavaa välttämätöntä kärsimystä.

²⁸ Salmenkivi 2018, 43.

²⁹ Salmenkivi 2018; Leiviskä 2018.

³⁰ Ojanen 2001; Toiskallio 2009a, 27–31; Wikström 2000, 167; Skinnari 2004, 56–57; Värri 2014; Taneli 2010, 30–31.

tuurillista arvoperustaa ja sosiaalista vuorovaikutusta, johon ojentautua.³¹ Jo sanana *Bildung* kuvaa osuvasti ihmisen olemisen muodostumista kasvatustapahtumassa. Monet tutkijat määrittelevät kasvatuksen aktiivisena ja tarkoitushakuisena ja suunnitelmallisena vaikuttamisena, kasvatettavan kasvun edistämisenä ja ohjaamisena erilaisia menetelmiä ja kasvutekijöitä käyttäen tietyn ihmiskäsityksen arvoihin perustuvien tavoitteiden suuntaan.³²

Sekä *paideia* että Bildung-käsitteissä yhteisenä ihmisen kehitystä koskevana piirteenä on henkisyys, jota Rauhala pitää inhimillisen kokemuksen laatuna.³³ Laadullisuus koskee ihmisenä olemisen ja toteutumisen ekspansiivista, dynaamista ja holistista edistymistä ja edistämistä kasvatuksessa. Ihmistymisessä on kyse sielullishenkisyyden, itsetietoisuuden, ymmärtämisen, emootioiden, moraalitajunnan ja hyveellisyyden vahvistumisesta.³⁴ Kasvatuksellisessa ihmiskäsityksessäni keskeisenä kärsimykseen liittyvänä tavoitteena on ylläpitää ja edistää ankarimmissakin olosuhteissa pyrkimystä yleisesti eri perinteistä katsottuun ja arvostettuun ihmisyyteen, sekä hyvään elämään.³⁵ Olen tarkastellut tätä aikaisemmassa tutkimuksessani ja artikkeleissani.³⁶ Lähestyin pitkään kärsimykseen liittyvää kasvua yksittäisen vaikutustekijän ja merkityksen näkökulmasta. Sittenmin Rauhalan tekstejä luettuani päädyin samaan kuin hän – tutkimusilmiöni liittyy laajempi taustayhteys ja kokonaisuus.³⁷ Rauhala mainitsee holistisen ihmisenäkemyksen, ihmisen näkemisen kokonaisuutena, jossa situationaalisuus, kehollisuus ja tajunnallisuus kietoutuvat olemassaolossa yhteen.³⁸ Holistisuus liittyy ihmisen eri suhteisiin. Se on itsen, toisten ihmisten, ympäröivän maailman sekä transsendenssin ja joillakin Jumalan yhteen kietoutumista ihmisen elämäntarinassa.³⁹

³¹ Toiskallio 2009a, 29. Tätä sivuavat myös: Purjo 2011, 63; Liutta 2011, 70; Ahlman 1920, 155; Puolimatka 1999, 25; Taneli 2010, 22–25, 34–35, 38–40; Pulkkinen 2006, 63.

³² Hollo 1952, 20–25, 40; Wilenius 1976, 13–17; Skinnari 2004, 192–193; Mutanen & Halonen 2016, 76.

³³ Rauhala 2005b, 69.

³⁴ Krohn 1996, 195; Rauhala 1992, 5, 50, 57; Puolimatka 1999, 162, 175, 181; Purjo 2011, 49.

³⁵ Vrt. *Hyvä elämä* -käsitettä on tarkasteltu eri aikakausina eri perinteistä käsin: Aristoteles 1989, 9–10, 107–122, 185; Luther 1996, 18; Von Wright 1985, 183–186; emt. 1987, 131; Uurtimo 1998, 31; Skinnari 2004, 56–57; Värrä 2008, 402; Mutanen & Halonen 2016, 70–71.

³⁶ Aikko 2010.

³⁷ Tämä ilmenee artikkelissani (Aikko 2018, 98–113), jossa tarkastelen kasvatuksellista hyötyä. Siinä tuon esille niiden tekijöiden kokonaisuuden, joiden vahvistaminen kasvatuksessa tukee myönteistä elämäntähtäystä.

³⁸ Rauhala 2005b, 91, 126, 139.

³⁹ Vrt. Värrä 2008, 405.

Uskonnon ja spirituaalisuuden tarpeellisuus, tehtävä ja tulevaisuus ovat olleet tarkastelun kohteena kautta kasvatushistorian ja erityisesti nykypäivänä.⁴⁰ Pitkää historiallista kehityskulkua tarkasteleva Saari on nostanut esille sekulaarisuuden olennaisimman piirteen. Länsimainen kasvatusteoria kadotti monet kristillisistä aineksistaan. Tuolloin yhteys transsendentiin todellisuuteen heikkeni, kuten sen syvästi sielua muokkaavat transformatiiviset elementit.⁴¹ Joidenkin tutkijoiden mukaan kristillisen kertomuksen, sanoman ja tietoisuuden vaikutus on heikentynyt ja murentunut arjessa ja sitä kritisoidaan tieteen aikakauteen sopimattomana. Valta-kulttuuri ja eetos rakentuvat muun muassa materialismista, rationalismista, individualismista ja maallistumisesta.⁴² Toisaalta katsotaan ihmisen nykypäivänä ja tulevaisuudessa tarvitsevan sopivassa muodossa tarjottua, elämänmuotoomme turvallisuutta edistävää uskonnollista ulottuvuutta.⁴³ Monissa tutkimuksissa⁴⁴ on esitetty kuinka spirituaalisuus on saamassa tieteellistä huomiota ja se on alettu voimakkaammin nähdä merkittävänä persoonallisuuteen vaikuttavana voimana esimerkiksi psykoterapiassa ja kasvatuksessa – puhutaan viidennestä voimasta.⁴⁵ Tarkastelen maallisesta näkökulmasta tätä voimaa kärsimykseen liittyvän kasvun ilmiöstä käsin.

Kristillinen näkemys kärsimyksestä kasvuna

Kristilliseen kasvatukseen liittyy ihmisen maailmaa, todellisuussuhdetta ja elämäkokonaisuutta holistisesti käsittelevä kertomuksellisuus. Hollon esittämät kasvatuksen avaruus ja kasvumaaailma sekä elämän pyrkimys saavutettua muotoa kauemmas⁴⁶ laajenevat arkielämää syvällisemmälle metafyyssisen kokonaisuuden tasolle. Värriin esittämät eksistenssin uskonnollis-hengellisenä perspektiivinä toimivat transsendenssi ja ihmisen mysteeriluonne tuovat kasvamiseen ja sen tarkasteluun metafyyssisen ja uskonnollisen sekä spirituaalisen ulottuvuuden.⁴⁷ Kristinuskossa kasvatukselliset lähtökohdat nähdään yleisesti sen arvoissa⁴⁸ ja ajallisessa, historiallisessa syvyysdimensiossa: traditiossa, suuressa ihmisen kertomuksessa,

⁴⁰ Helander & Räsänen 2007, 11–15; Puuronen 2004, 66–67; Wikström 2000, 19, 47–48; Schwebel 2017; Heinonen 2006, 109–117.

⁴¹ Saari 2021, 71.

⁴² Von Wright 1981, 159–161; Glover 2010, 15–17; Mutanen & Halonen 2016, 79–83; Värri 2008, 418; Ojanen 2002, 140–141; Barth 1978, 45; haastattelut: H11; H12.

⁴³ Aaltonen 1999, 137; Jokinen & al. 1999, 21; von Wright 1981, 159–161; emt. 1987, 60.

⁴⁴ Stanard et al. 2000, 204; George et al 2000, 102–103; Komulainen 2007, 101–108.

⁴⁵ Komulainen 2007, 106.

⁴⁶ Hollo 1952, 24–25; vrt. Liutta 2011, 70.

⁴⁷ Värri 2011, 52–53.

⁴⁸ Gyllenberg 1979, 13–20; Simojoki 1950, 62–69; Haavio 1961, 12–20, 30–32, 39; emt. 1967, 14–15; Gal. 5:22.

joka ilmaisee Jumalan olemusta ja tahtoa ja koskee kristityn identiteettiä.⁴⁹ Perinnettä lähestytään diskursiivisen tehtävän näkökulmasta, se toimii kärsimystä koskevan keskustelun forumina. Siihen liittyy uskonopin tulevaisuussuuntautunut soveltamispyrkimys yhteiskunnallisiin muutoksiin ja koko ihmislajin kasvattamiseen.⁵⁰ Perinteiden siirtymisessä on kysymys Raamattuun perustuvasta totuudesta (*dogma*, lat.), Jumalan sanasta, opillisesta traditiosta ja toisaalta käytännön nykypäivän arkielämään hyödynnettävästä inhimillisestä perinnöstä (*traditiones humanae*, lat.) polvesta polveen.⁵¹ Jumalan tuntemisessa toimintaa ja hyveiden harjoittamista korostavan Florovskin mukaan isien traditio ei ole vain isien ajatusten tuntemista, vaan heidän mielensä löytämistä esimerkiksi taistelussa hengellisen elämän individualismia vastaan.⁵² Pysin tutkimuksessani löytämään kristillisestä traditiosta maallistuvaan aikaamme sovellettavissa olevaa näkökulmaa kasvatusajatteluun. ”Eläkäämme tässä maailmanajassa.”⁵³ Siihen liittyy uskonnon ja tieteen välinen vastakkainasettelu, jota De Unamuno erityisesti tarkastelee. Kristillisyyys on hänen mukaansa kuolemattomuuden uskonto, jonka tavoittelemisen nälkää tiede ei pysty tyydyttämään. Kysymys kuolemasta ja kärsimyksestä ei ole rationaalinen, vaan tahdon ja tunteen asia.⁵⁴

Uskonnollisessa tulkinnassa ja kristillisessä filosofiassa antiikin *paideia*-käsite sulautui kristilliseen ajatteluperinteeseen, jossa ihminen nähtiin Jumalan kuvana (*imago Dei*, lat.). Moraalisen, hyveellisen elämän tavoitteena on ihmisen muokkautuminen sekä täyttymyksen etsiminen korkeammasta, ikuinen elämä Jumalan yhteydessä.⁵⁵ Mannermaista kasvatusfilosofiaa, erityisesti Pestalozzin kasvatusajattelua pohtivien Siljanderin ja Sutisen mukaan kasvatus (*Erziehung*, saksa) ja sivistys (*Bildung*) merkitsevät hengellistä kasvua ja Jumalan kuvan kaltaiseksi tulemistä.⁵⁶ Kristillisen filosofian ja ihmiskäsityksen lähtökohtana tarkastellaan ihmistä kokonaisuutena, johon liittyy kasvu suhteessa Jumalaan ja lähimmäisiin. Ihmisen olemuksessa, olemisentavassa, asemassa, tietoisuudessa ja ymmärryksessä korostuu moraalinen

⁴⁹ Geertz 1973, 124, 127; Puolimatka 1999, 102–103; Ojanen 2002, 131, 144; Skinnari 2004, 30–32; Toiskallio 2009a, 30; Muhonen & Tirri 2008, 78, 81; Wikström, 2000, 100.

⁵⁰ Noro (1968) tarkastelee Hegelin ja Topeliuksen historianfilosofisia ajatuksia. Keskeisiä ovat maailmaa hallitseva kaitselmus ja usein ristiriitojen kautta maailmanhistoriassa tapahtuva kehitys; vrt. Luther 1996, 18.

⁵¹ Wikström 2000, 244–245. Käytän tutkimuksessani Suomen Piipiseuran ja Suomen Evankelis-Luterilaisen kirkon v. 1992 käyttöön ottamaa Raamatun suomennosta (2. painos).

⁵² Hakkarainen 2012.

⁵³ Tim. 2:12; Luther 1996, 36; Ahlman 1953, 31; Liutta 2011, 32, 36.

⁵⁴ De Unamuno 2009, 125, 131, 136.

⁵⁵ Backman 2012, 3–4; 1. Moos. 26–27.

⁵⁶ Siljander & Sutinen 2012, 3; vrt. Saari 2021, 114.

tarkoitus, eettisyys ja muutoksenalaisuus todellisuudessa, joka ei aina ole helppoa.⁵⁷ Kristinuskossa on eri aikoina tähän perustuen esitetty individualismille ja jyrkälle subjektivismille vastakkainen näkökulma. Se perustuu ihmisen asemaan ja elämänkulkuun liittyvään merkitykselliseen, elinikäiseen, dynaamiseen kehitykseen Jumalan koulussa. Siinä on löydettävissä kasvatustapahtuman keskeiset elementit. Näitä ovat kasvatettava, kristillisten hyveiden mukaiset kasvatustavoitteet ja tarkoituksellisesti ihmistä uudistava Jumala (usein ankarana) kasvattajana.⁵⁸ Tämä ilmenee Bruhnin mukaan synkimmillään Augustinuksen *predestinatio-opissa*, jossa tulee esille keskiajalle tyypillinen kasvatuspessimismi – kasvatusta ei pysty mihinkään ilman Jumalan armoa.⁵⁹ Tähän viittaa augustinolaisessa kasvatusajattelussa ja itsekasvussa (*autopraxia*, lat.) korostuva Luojan ankara osuus kasvatustapahtumassa. Siihen liittyvät Jumalan käyttämät keskeiset kasvatustekijät- ja menetelmät, kuten kärsimys:⁶⁰ Tämä teema tiivistyy Paavalin kirjeessä heprealaisille, jossa hän kehoittaa olemaan väheksymättä Herran kuritusta: ”Teidän kärsimyksenne on kasvatusta: Jumala kohtelee teitä omina poikinaan. Onko sellaista poikaa, jota isä ei kuritaisi?”⁶¹ Kristinuskon on ollut merkittävä kärsimystä käsittelevä diskurssi, johon mo-

⁵⁷ Tamminen ja Vesa 1982, 43; Purjo 2011, 56; Buber 1999; Saarisalo 1952, 1364–1365; Harva 1957, 191; Heidegger 2000, 78–87, 154–164; Toiskallio 2009a, 30–31; Rauhala 2005b, 18, 30. Jeesuksen vuorisaarnan opetus laveasta ja kaidasta (ahdas portti) tiestä (Matt. 7:13–14).

⁵⁸ Koulu-sanalla on usein kovuuden lataus. Puhutaan varusmiespalveluksesta miesten kouluna ja elämän kovasta koulusta (Autio 2015). Tämä tulee esille jo esihistorialliselle ajalle ulottuvassa kansanrunouden kokoelmassa *Kanteletar* (1840): ”Läksit kaikeksi iäksi. Kuuksi päiväksi katosit. Läksit kouluhun kotoa. Piinahan ison pihoilta; Kova on koulu käyyäksesi. Piina pitkä ollaksesi. Ikävä eleäksesi.” (1906, I:142, II:154)

⁵⁹ Bruhn 1977, 85; Nurmi 1984, 19–21. *Predestinatio-opin* (ennaltamääräämisoppi) mukaan Jumalat ja muut voimat määräävät ihmisen kohtalon, osa joutuu kadotukseen, osa pelastukseen. Ihminen on syntiinlankeemuksessa loitonnut jumalayhteydestä.

⁶⁰ Augustinus 1981; vrt. Jes. 48:17; 43:18–19; Joh. 11:14; 1; Kun. 14:13; Assisilainen 1981, 36–37; Kempiläinen 1932, 17; emt. 1983, 29–30; Kagava 1938; Heikkilä 1998, 40–41; Sihvonen 1996, 68–70; Simojoki 1950, 77–78; Suojanmaa 1940, 75; Puolimatka 1999, 223; Wikström 2000, 358. Ristin teologian (*theologia crucis*, lat.) mukaan Jumala vaikuttaa kätkeytyneenä ihmiseen syvimmässä tuskassa ja heikkoudessa (Luther 1996; Juntunen 2001; 1. Sam. 2:6–8). Kunnian teologian (*theologia gloriae*, lat.) mukaan Jumalan voima on ilmeinen ja selvä.

⁶¹ Hep.12; Kristillisinä tavoiteltavina hyveinä nähdään muun muassa: Rakkaus, nöyryys, pitkämielisyys, itsehillintä, kärsivällisyys, yksinkertaisuus, vaatimattomuus Ef. 4:13; Fil.2:5; Gal. 5:22–23; Kol. 3. 12–14; Matt. 7:16–18, 20; Luther 1996, 37; emt. 1897b, 41 puhuu sisintään ja pohjaansa myöden täydellisestä ihmisestä; Auerbach 1992, 170; Puolimatka 2008, 15, 20, 24; Barth 1978, 48, 52; *Imago Dei* -oppi korostaa teomorfisuutta, Jumalan kaltaisuutta (*similitudo*, lat). Toisaalta von Wright 1981, 33–35; emt. 1987, 55–56 näkee ihmisen puutteellisuuden takia jumalankaltaisuuden paradoksaalisena.

net ovat vuosisatoja tukeutuneet.⁶² Tämä problematiikka liittyy kasvatuksen perustana olevaan dynamiikkaan, joka koskee ihmiskunnan ja yksittäisen ihmisen olemisatapaa, eetosta ja jumalasuhdetta paremmaksi muuttamaan pyrkivää, pelastavaa intentiota.⁶³ Kierkegaard näkee uskonnollisen uudeksi tulemisen olevan olemisentaivan muutosta, aitoon olemiseen siirtymistä.⁶⁴ Lutherin ajatukseen tukeutuessaan myös Barth katsoo, ettei kristitty ole jotakin valmista, vaan siihen Kristuksen kutsu-
mana dynaamisesti todellisuudessa syntyvä, kasvava ja tapahtuva.⁶⁵ Tulkitseen tämän siirtymisenä laadultaan epätäydellisestä, vieraantuneesta olemisentaivasta ja itsestä, oikeanlaiseen olemiseen. Se on ihmisen pysyvän keskeneräisyyden takia elinikäistä kasvua hengelliseen täysi-ikäisyyteen ja -kasvuisuuteen.⁶⁶ Kristityksi kasvamisessa keskeistä on ymmärtää olemisensa kristittynä olemisena. Yksilön kärsimys ja kasvu nähdään osana ihmiskunnan kohtaloa ja kehitystä. Jumala arvioi (*coram Deo*, lat.) kasvatuksen vaikutuksia ja tulosta, uuden ihmiskunnan ja yksilön laatua. Herra etsii kärsimyksessä hyvyttä, hyvän toteutumista ihmisessä.⁶⁷

Ei-uskonnollinen ihminen ja kasvu kärsimyksen kautta

Minulla muodostui jo 1980-luvun alussa jumalasuhteen maallisenä vastineena ajatus ihmisen ja todellisuuden välisestä suhteesta, keskeisinä toiset ihmiset, luonto ja ympäristö – elämä. Se muistuttaa Varton esittämää, elämismaailmaa, johon liittyy suhteiden muodostama kokonaisuus ja muuttuvainen kokemustodellisuus.⁶⁸ Sisällytän siihen ja sen luonteeseen myös transsendenssin,⁶⁹ jota ei voi aisteilla havaita. Sitä koskevassa kasvamisessa on kyse edellisissä vuorovaikutussuhteissa tapahtuvasta henkisyyden ja ymmärryksen, yhteyden vahvistumisesta – usein johonkin syvälli-

⁶² Nietzsche 1995, 70–71 pitää kärsimykseen liittyvää tukeutumista kristinuskoon heikkoutena. Hädänalaisuuksia luoden se ikuistaa itsensä – ihmisen tulee alati kärsiä tarvitaakseen pappia. Varto 2005c, 68–69 tuo esille Weilin ajatuksen kristinuskon käsittelemättömästä kiintymisestä kärsimykseen ja rumuuteen, vaikka uskon sanoma on iloinen ja kaunis.

⁶³ Kristillisessä ajattelussa on korostettu kärsimystä muutostekijänä: Hepr. 12:17; Assisilainen 1981, 36–37; Kempiläinen 1932, 17; emt. 1983, 29–30, Jumalan valtakunta peritään työllä ja tuskalla (*labore & dolore*, lat.). Kierkegaard 1964, 91; emt. 1948, 47, 53 pitää kärsimystä suoranaishana oppiaineena.

⁶⁴ Harva 1957, 103.

⁶⁵ Barth 1978, 9–12.

⁶⁶ Jaak. 3:2; Salo 2006, 10–11; Schwebel 2017, 6. Keski-ikäisen teologian ja mystiikan edustaja Bonaventura (1987) esittää *Sielun matka Jumalaan* -kirjassaan (*Itinerarium mentis in Deum*, 1259) sielun yhtymisen kuuden vaiheen kautta Jumalaan, hehkuvaan rakkauteen.

⁶⁷ Matt. 17:5; Kempiläinen 1962, 103.

⁶⁸ Varto 2005a, 28.

⁶⁹ Värri 2011, 52–53; Rauhala 2005b, 68–69.

sempään, josta on vain aavistus. Se ei kuitenkaan merkitse perinteistä uskonnollista käsitystä Jumalasta. Koin pitkään tätä kohtaa koskevan teoriani ja maallisuuskäsitteen sopivuuden kuvaamaan sitä tieteellisesti haastavana ja vaikeana. Niitä aiheutti yleisestikin tunnistettu⁷⁰ vaikeus erottaa uskonnollisia spirituaalisia ja ei-uskonnollisia spirituaalisia kokemuksia toisistaan, koska monissa kohdin niillä on samaa muistuttavia piirteitä. Näitä ovat henkisyys, pyhän kokeminen, tarkoitusten etsiminen ja erityisesti mysteeriluonne, Turner et al. mainitsema suhde johonkin, josta ei tiedetä.⁷¹ Sittemmin olen löytänyt tieteen näkökulmia, jotka ovat antaneet minulle varmemmalta tuntunutta näkemystä tutkimusilmioistäni. Komulainen katsoo, että spiritualiteetti on avara ekumeeninen käsite, joka sulkee sisälleen erilaisia tapoja jäsentää todellisuutta. Se pitää sisällään sekä autoritääriseen uskontoon liitetyn hengellisyyden, että uususkonnollisuutta ilmentävän sitoutumattomuuden ja individualistisuuden, herkkyyden spirituaalisuudelle, inhimillisen subjektin kyvyn henkisyyteen, esimerkiksi kykyyn antaa merkityksiä.⁷² Lucchetti et al. mukaan spirituaalisuuteen liittyy elävä, suora, henkilökohtainen kokemus, jossa persoonallisesti etsitään vastauksia perustavaa laatua oleviin elämänkysymyksiin esimerkiksi tarkoituksiin. Oleellista on osallisuus laajempaan voimaan, transsendenssiin ja henkinen, kosminen yhteys pyhään maailmaan. Spirituaalisuus eroaa uskonnosta, joka rakentuu uskomusten organisoidusta, muodollisesta, institutionaalisesta teologisesta systemistä, symboleista, uskomuksista ja kollektiivisesta identiteetistä. Uskonto määrittelee mihin ihmisen pitää uskoa, kuten pyhiin teksteihin. Siihen liittyy myös aktiivinen osallistuminen uskonnollisiin rituaaleihin ja toimintoihin.⁷³ Määrittelen tutkimukseni tarinoista uskonnollisiksi ne, joissa käsitellään omaa elämää uskonnon käsitteitä ja dynamiikkaa käyttäen, tuodaan esille oma uskonnollisuus, kerrotaan hengellisistä kokemuksista, uskon tulosta ja julistetaan uskon sanomaa. Ei-uskonnollisesti painottuneiden tarinoiden näkökulmasta katsottuna kiinnitän niissä huomiota tiettyihin spirituaalisuutta kuvaaviin seikkoihin. Siinä korostetaan henkisyyttä, että kaikki ihmiset on luotu spirituaaliseksi olennoiksi sekä persoonallisuuden kehitystä ja kasvua. Sen lähtökohtana on subjektiivinen, usein mysteerinen kokemus, tietoisuus ja yhteys tiedon saavuttamattomissa olevaan. Sen tarkastelussa tulevat esille pyhän kokeminen sekä totuuden, tarkoituksen ja harmonian etsiminen kokonaisuutena koetusta maailmankaikkeudesta, transsendentista ja oman yksilöllisen paikan löytäminen siitä – yksinkertaisuudessaan se on ihmisen suhde todellisuuteen.⁷⁴

⁷⁰ George et al. 2000, 102–104.

⁷¹ Stanard et al. 2000, 205.

⁷² Komulainen 2007, 101–109, 113; vrt. Villoldo 2017, 13–14; Corrigan et al. 2003, 487–490; Stanard et al. 2000, 25; George et al. 2000, 102–103.

⁷³ Lucchetti et al. 2011, 235; George et al. 2000, 102–103.

⁷⁴ Villoldo 2017, 13–14; Corrigan et al. 2003, 487–490; Stanard et al. 2000, 204–205; George et al. 2000, 102–103; Komulainen 2007, 103; Kalsched 2013, 2, 5.

Ei-uskonnollista näkökulmaani sivuaa myös viime vuosikymmeninä esille nousut käytännönläheinen ekopsykologia. Roszakin mukaan sen perusta on muinaisaikaisessa luonnonfilosofiassa. Siihen liittyy ihmisen tietoisuuden vahvistuminen vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa – suuret todellisuudet liikuttavat ihmistä taustalla. Henkisyiden, vastuun ja transhumaanin ymmärryksen lisääntyminen luontosuhteessa ovat ihmiselle hyväksi esimerkiksi sielua parantavasti.⁷⁵ Kuvatessaan ekokriisin taustoja Värri pitää välttämättömänä ihmisen ja maailmasuhteen uudelleen tulkitsemista ja luomista, on etsittävä tämän suhteen esiymmärrystä.⁷⁶ Näkemystäni ihmisen ja todellisuuden välisestä maailmasuhteesta kuvaa Virtasen ajatus ihmisen merkityksellisestä suhteesta ei-inhimilliseen maailmaan. Ihminen on laajemmassa kontekstissa ympäristöön, perimmäisessä yhteydessä kollektiiviseen, historialliseen prosessiin, luontoon sekä kosmokseen ja saa sen tiedostaessaan sitä koskevan identiteetin.⁷⁷ Siinä tulee esille von Wrightin tarkasteleman Jaegerin keskeiset kreikkalaisen *paideian* piirteet, ihmisen kasvattaminen osana kosmosta, hänen paikan määräytyminen maailmanjärjestyksessä.⁷⁸ Tulkitseen määräytymisen todellisuussuhteessa syntyvänä henkisenä kasvuna, jossa ihmisen elämän laatu ja itsetietoisuus paikasta todellisuudessa jatkuvasti täsmentyvät. Kasvatuksellisesti keskeistä on, että ihminen itse tarttuu todellisuuden ja elämän antamiin mahdollisuuksiin. Hollo puhuu kasvun maailmasta, osana todellisuuden maailmaa, sitä mitä elämme ja joka tarjoaa mahdollisuuksia uuteen. Elämän helmasta nousee merkittävä, syvä kasvatuksellinen pohja, sanomaton, rikas määrä orgaanista kasvua. Siihen kuuluu kaikki mikä todellisuuden maailmassa kasvaa ja kehittyy, kaikki missä on elämää.⁷⁹ Tässä tulee esille Mansikan ja Uljensin näkemys Hollolle tyypillisestä fenomenologisesta näkökulmasta nähdä kasvu ja kasvatusta laajasti. Keskeistä on ihmisen oma ponnistus pyrkiä tietoisesti eteenpäin. Hänen kasvamaan saattamisen näkemyksensä merkitsee ihmisen luonnollisen kehityksen tukemista, sivistymisprosessia, jossa ihminen itse pyrkii toteuttamaan omaa annettua olemustaan.⁸⁰ Tämä muistuttaa hyvän elämän määrittelyssä eettisyyttä painottavan Värriin ajatusta ihmisestä, joka on buberilaisella tavalla eksistenssin potentiaalisuutta. Sitä on tarkasteltava hänen suhteidensa kokonaisuudessa, maailmasuhteessa.⁸¹ Se viittaa Humboldin käsityksiä tulkitsevan Saaren ajatukseen saksalaiseen valistusajatteluun liittyvästä *Bildungista*, joka ei enää korostanut vahvasti Jumalaa. Se kuvasi ihmisessä olevien mahdollisuuksien täysi-

⁷⁵ Roszak 1993, 16, 74, 91.

⁷⁶ Värri 2018, 11–15.

⁷⁷ Virtanen 2016, 41–46.

⁷⁸ Von Wright 1989, 12–13; vrt. Mutanen & Halonen 2016, 71, 77–79.

⁷⁹ Hollo 1952, 16–25; vrt. Hellström 2012; Fromm 1977, 107.

⁸⁰ Mansikka & Uljens 2018, 437–439. Itsen painotuksella on yhtymäkohta individuaaliseen pedagogiikkaan.

⁸¹ Värri 2008, 408; emt. 2014, 96–99; vrt. Liehu 2002, 46.

mittaista ja monipuolista kehittymistä.⁸² Tässä on yhtymäkohtia individuaalipedagogian näkemyksiin, jossa kasvatusoptimistisesti uskotaan ihmisen kehityskykyyn ja synnynnäisten voimien mahdollisuuksiin, jopa jyrkkää subjektivismia henkivästi niiden rajattomuuteen.⁸³ Leiviskä tiivistää idividuaalipedagogiikan ajatuksen tarkastelemalla valistusfilosofiaa ja uushumanismia. Niissä korostui ihmisyyden idean ja ydinolemuksen täysimittainen toteuttaminen ja olemisen täydellistyminen. Sivistys merkitsi itsen toteutuksen ja määrittelyn prosessia, joka sai uuden sekulaarin tulkinnan.⁸⁴ Tutkimukseni maallisesta näkökulmasta katsottuna on kyse elämäntaidollisesti keskeisestä kyvystä itse löytää maailmasta rakentavia mahdollisuuksia erityisesti kärsimyksessä – siitä mitä Hollon mainitsema elämän hyöky tuo. Hollon lailla eksistentiaalista fenomenologiaa edustanut Rauhala esittääkin, että ”olemassaolon kokonaisuuden suotuisuus on kaikkein ratkaisevimmin riippuvaista elämäntaidosta, jonka saavuttaminen edellyttää henkisyiden kasvua.”⁸⁵ Toiskallion toimintakykykäsitettä⁸⁶ laajentaakseni on kyse yksilön eksistentiaalisesta toimintakyvystä. Se rakentuu kestäväää, onnistunutta olemista vahvistavasta elämänsenteesta ja -perspektiivistä, tiedosta ja taidosta esimerkiksi suuntautua rakentavaan muutokseen ulkopuolisessa maailmassa ja itsessä. Holistisen ihmis- ja kasvatusnäkemykseni lähtökohtana on laajentaa ontologista peruskysymystä: Mitä on olemassa?⁸⁷ koskemaan kysymystä: Miten kasvu on kärsimyksessä olemassa? Keskeistä on selvittää miten se voisi olla mahdollisuus myönteiseen muutokseen ja kasvuun, toimia kasvutekijänä? Sitä voidaan tarkastella ihmissuvun ja elämän suurten kertomusten tasoilla sekä yksilön kohdalla.⁸⁸

1.3 Tutkimusaihe aikaisempien tutkimusten valossa

Kasvua käsittelevät tutkimukset

Kärsimystä on sivuttu tai se on ollut keskeisessä osassa monissa tutkimuksissa ja se on viime vuosikymmeninä alettu nähdä merkittävänä tutkimuskohteena eri tieteissä.⁸⁹ Kärsimystutkimus näyttää olevan kehittymässä omaksi tieteenalaksi.

⁸² Saari 2021, 114.

⁸³ Vrt. Renessanssin aikana antiikin ihminen ”löydettiin uudelleen” ja painotettiin monipuolisesti sivistynyttä, uuden ajan ihmisihannetta (*uomo universales*, lat.).

⁸⁴ Leiviskä 2018.

⁸⁵ Rauhala 2005b, 123.

⁸⁶ Toiskallio 2009b, 48–73; vrt. Heberlein 2011, 80–81.

⁸⁷ Purjo 2011, 55.

⁸⁸ Liutta 2011, 70.

⁸⁹ Fredriksson & Eriksson 2001; Carr et al. 2005.

Siinä pyritään sekä kvantitatiivisiin,⁹⁰ että kvalitatiivisiin tutkimuksiin lisäämään kärsimysilmioistä saatavaa tietoa ja ymmärrystä sen olemuksesta sekä keinoista sen kohtaamisessa ja sen lieventämiseksi.⁹¹ Tutkimuksista voi yleisesti havaita, että yksiselitteisen selvyyden saaminen kärsimyksestä ja sen laadullisuudesta on vaikea. Se saatetaan nähdä arvoituksena ja jonka kohtaamisessa, kokemisessa ja ymmärtämisessä on epäselvyyttä ja -varmuutta, puhutaan kokemusten epämääräisyydestä, ambiguuteetista.⁹² Kokemusten epämääräisyydestä huolimatta näyttää joissakin tutkimuksissa nousevan esille kärsimystä riittävästi luonnehtivia piirre: syvä, koskettava inhimillisyys. Ne tarkastelevat, määrittelevät, kuvaavat ja tulkitsevat usein kärsimystä kokemuksena, sen merkityksiä, laadullisuutta, luonnetta ja olemusta, ilmenemistä, olosuhteita, taustoja, syitä ja seurauksia, fyysisaineellisia, sosiaalisia, psyykkisiä sekä eksistentiaalisia seikkoja.⁹³ Elämää tarkastellaan monissa tutkimuksissa tarinana, joissa ilmenevät kerronnan tarkoitukset ja funktiot, niihin liittyvät koettelemukset ja kasvu.⁹⁴

Tällaiset tarkoitukset ja funktiot liittyvät tutkimuksissa yleisesti heijastuvaan lähtökohtaan, ettei kärsimys itsessään ole hyvä ja että sitä vastaan on taisteltava. Tämä ilmenee useissa tutkimuksissa rohkeana ja vastuullisena pureutumisenä aikamme arkielämän inhimillisiin kokemuksiin, usein hyvin avoimesti ja ehdoitta esimerkiksi häpeäluonteisen kärsimyksen tarkastelussa.⁹⁵ Tutkimuksissa on tyypillistä kritisointi, epäkohtien esille tuominen sekä muutosehdotuksien esittäminen. Esimerkiksi Puuronen arvostelee suorituspainetta asettavaa yhteiskuntaamme, koska katsoo niillä olevan yhteyttä yhteiskuntakelpoiseksi, ”rasvattomaksi” ihmiseksi pyrkimisen ja anoreksian kanssa.⁹⁶ Tällainen kasvatuksellinen näkökulma ilmeneekin joidenkin tutkimusten tavassa tarkastella ihmisen elämisentapaan kuuluvia yhteiskunnallisia, taloudellisia ja sosiaalisia seikkoja ja niihin liittyviä muutoksia. Ne koskevat esimerkiksi syrjäytymistä, köyhyyttä, kurjuutta, kodittomuutta, perheongelmia ja margi-

⁹⁰ Siu 1988; emt. 1993a; emt. 1993b; emt. 1998; Turk & Melzack 1992; Wittman et al. 2009, 36.

⁹¹ Itsenäiseen kärsimystutkimukseen viitataan usein: Utriainen 2007, 18–19; *The International Society for Painetics (ISP)*. 2025; *IASP International Association for the Study of Pain* 2021; Daoust (2025) on kehittänyt laajasti kärsimystiedettä, josta hän käyttää nimityksiä *algoscience* (engl.) ja *algonomy* (kreik.), *algos*, kärsimys, kipu ja *nomy*, tiedonala.

⁹² Honkasalo 1998; emt. 2002a; emt. 2002b; Lillrank 2003, 41–42; Huovinen 2005, 5.

⁹³ Toivanen 2009, 62–82, 128, 144; Purjo 2010, 158; Anderson 2013; Längle 2008; Hänninen & Timonen 2004; Eriksson, 2005; Fredriksson & Eriksson 2001; Honkasalo 1998; emt. 2001; emt. 2002a.

⁹⁴ Valkonen 2007; Carr et al. 2005; Malik & Stiver Lee 2009; Saresma 2007.

⁹⁵ Tiilikainen 2004; Pierson 2010.

⁹⁶ Puuronen 2004.

nalisaatiota.⁹⁷ Suomen akatemian tutkimushankkeessa monitieteellisen tutkijaryhmän tarkastelun kohteena olivat sosiaalisen kärsimyksen taustalla pitkään esiintyneet yhteiskunnalliset tekijät. Suomalaisen yhteiskunnan muutokset ovat synnyttäneet hauraita elämänalueita ja epävarmuutta, pirstoutumista ja tukiverkoston puuttumista. Ryhmä on kuvannut ja analysoinut etnografisesti yhteiskuntamme kärsimystä ja ker-tonut yhteisen moraalisen maailmamme perustoista, ehdoista ja hauraista kohdista. Tutkimuksessa selvitettiin millaisissa yhteiskunnallisissa, kulttuurillisissa ja histori-allisissa prosesseissa kärsimys syntyy, muotoutuu ja muuttuu.⁹⁸

Useilla tutkijoilla ja useissa tutkimuksissa tulee esille tutkimusilmiöni kannalta oleellinen teema, jonka mukaan kärsimykset vaikuttavat ja aiheuttavat muutosta.⁹⁹ Kanervo ja Koivula kiteyttävät tämän toteamalla, että kriisien ja koettelemusten jäl-keen ihminen ei ole enää sama.¹⁰⁰ Tutkimuksissa ilmenee selkeästi, että koettele-mukset voivat taannuttaa ja tuhota. Hännisen ja Timosen tutkimuksessa puhutaan muun muassa ihmissuhteiden murtumisesta, masennuksesta, merkityksettömyyden tunteesta ja häpeästä.¹⁰¹ Joissakin tutkimuksissa viitataan kärsimyksen mahdollista-miin positiivisiin muutoksiin. Erikssonin mukaan kärsimystutkimus tukee teesiä, että kärsimys on osa ehjää elämää, joka antaa terveydelle oman merkityksensä, voimia elää ja viedä sitä eteenpäin.¹⁰² Tämä ilmenee selviytymistä korostavissa tutkimuk-sissa, joissa tulee esille kasvamiseen liittyvä elämäntaidollisuus. Siinä on kyse sy-vällisestä elämänlaadun muuttumisesta, elämästä saadun uuden näkökulman, tulkin-nan ja tosiasioihin suhtautumistavan rakentumisesta. Toisaalta siihen liittyy yksit-täisten ominaisuuksien monipuolista kehittymistä.¹⁰³ Linley ja Joseph tarkastelevat empiirisiä tutkimuksia, jotka dokumentoivat kasvua (*adversarial growth*, engl.) ja niiden tekijöitä juuri sotien ja katastrofien sekä kroonisten sairauksien ja muiden vastoinkäymisten yhteydessä. He näkevät sen prosessina, joka voi viedä ahdinkoa korkeammalle toiminnan tasolle. Sitä kuvaavat myönteiset muutokset, sopeutumi-nen ja mukautuminen, menestys, siunaukset ja saavutettu hyöty.¹⁰⁴

⁹⁷ Ådahl 2004; Bourdieu 1999; Metsähuone 2001; Granfelt 1998, 7–8, 143–152; Hänni-nen & Timonen 2004.

⁹⁸ *Expressions of Suffering – Ethnographies of Illness Experiences in Finnish Contexts* (Honkasalo et al. 2004); Puuronen 2004, 64, 82–83, 264, 270–272.

⁹⁹ Vikström 1978, 165; Toivanen 2009, 83; Miller & C`deBaca 1996; Kanervo & Koivula 2006; Ylikarjula 1998; Harmanen 1997; Nissilä 1992; Hänninen & Timonen 2004; Puuronen 2004; Granfelt 1998; Lillrank 2003; emt. 1998; Eriksson 1992, 2005; Kübler-Ross (Cameron & Green 2009, 32–34); Seppälä & Tiihonen 1996, 10–11.

¹⁰⁰ Kanervo & Koivula 2006.

¹⁰¹ Hänninen & Timonen 2004.

¹⁰² Eriksson 1992; Fredriksson & Eriksson 2001; Aikko 2018.

¹⁰³ Heiskanen (1996), *Suomalainen selviytyjäprojekti*.

¹⁰⁴ Linley & Joseph 2004, 11–21 käyttävät koettelemuksissa kasvamisen yhteydessä käsit-teitä *posttraumatic growth* ja *stress-related growth* (engl.).

Wittman et al. selvittivät haastattelututkimuksessaan Linleyn ja Josephin lailla posttraumaattista kasvua. Siinä on kyse yksilön kokeman trauman tai menetysten jälkivaikutuksena aiheutuvasta positiivisesta kasvusta. Tämä näkyy asenteiden ja elämänfilosofian muutoksina, kuten elämän kunnioittamisena, persoonallisuuden vahvuuksien löytämisenä, spirituaalisina muutoksina ja uudenaikaisena tapana olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.¹⁰⁵ Joidenkin tutkimusten mukaan muutokset voivat olla pieniä tai suuria, hetkittäisiä tai pysyviä. Usein niissä ilmenee ennen jälkeen asetelma – ensin kerrotaan kärsimyksestä sitten sen aiheuttamista muutoksista vaiheittaisessa prosessissa. Ne koskevat ihmisen suhdetta todellisuuteen, maailmaan – ympäristöön, toisiin ihmisiin ja itseen, joillakin Jumalaan. Keskeisiä ovat niihin liittyvät arjen tilanteisiin sopeutumisen, elämänhallinnan ja mahdollisuuksien muutokset ja esimerkiksi kriiseistä ja vaikeuksista selviytymistä edistävien tekijöiden ja toimintamallien etsiminen.¹⁰⁶

Uskonnollista ja ei-uskonnollista spirituaalisuutta tarkastelevat tutkimukset

Monissa uskonnollisuutta ja ei-uskonnollista spirituaalisuutta selvittävässä tutkimuksessa tulee esille niiden merkitys ihmisen kasvamisessa kärsimyksessä. Niiden nähdään vahvistuvan, toisissa sitä ei pidetä itsestään selvänä.¹⁰⁷ Sielunhoitoa koskevat tai sitä sivuavat tutkimukset käsittelevät kärsimystä ihmisen suhteissa itseen ja lähimmäisiin sekä Jumalaan, usein siinä olevien häiriöiden lähtökohdasta. Niissä pyritään auttamaan kärsivää kristillisen uskon ja rakkauden avulla. Se on arkielämän ongelmista lähtevää, ihmiskeskeistä, kuuntelevaa huolenpitoa aikaa vaativassa interaktiossa auttajan ja autettavan välillä.¹⁰⁸ Vikströmin tapaustutkimuksessa esiintyy tällainen kristillisyydelle ominainen kristittynä oleminen ja sen vahvistuminen, erityisesti kärsimykseen liittyvän kasvun ja kasvatuksen sekä niitä koskevien tavoitteiden dynamiikka.¹⁰⁹ Seppälä ja Tiuhonen puhuvat hengellisissä tarinoissa esiintyvän kaavan noudattamisesta.¹¹⁰

Usein kärsimystä ja muutoksia tarkastellaan uskon ja psykologian yhtäaikaisesta perspektiivistä, joissa muutoksia kuvataan kokonaisvaltaisina ja vaiheittaisina.¹¹¹

¹⁰⁵ Wittman et al. 2009, 362–364.

¹⁰⁶ Kuuppelomäki 1996; Kärkkäinen 2004; Miller & C'deBacan 1996; Murto 1978; Kanner & Koivula 2006; Purjo 2010; Partanen 201; Heiskanen 1996, *Suomalainen selviytyjäprojekti*; Murto 1978.

¹⁰⁷ Mickey; Soeken & Belcher 1995; Lankinen 2001; Gothoni 1987; Nissilä 1992; Vikström 1978; Miller & C'deBacan 19; Nozari et al. 2013.

¹⁰⁸ Huhtinen 1996; Luumi 1999; Sainio 1997, 274–276; Utriainen 1999, 22, 42–43, 142, 151, 157–164, 240; Vikström 1978.

¹⁰⁹ Vikström 1978.

¹¹⁰ Seppälä & Tiuhonen 1996.

¹¹¹ Harmanen 1997, 16–17, 156–171; Lankinen 2001, 34, 57–64, 222–224; vrt. Wikström 2000; Gothoni 1987; Räsänen 2002.

Monissa tutkimuksissa tarkastellaan uskonnon ja spirituaalisuuden yhteyttä ja vaikutusta ihmisen hyvinvointiin, kuten terveyteen, kykyyn sopeutua ongelma- ja stressitilanteisiin ja selviytyä niistä sekä persoonan kehittymiseen. Uskonnollisuuden ja spirituaalisuuden tutkimisessa nähdään luotettavuusongelmia, niiden raja on epäselvä, toisaalta niillä on monia yhteisiä piirteitä. Usein siksi tutkimukset tarkastelevat niitä samanaikaisesti.¹¹² Näistä tutkimuksista yhteenvetoa tekevien George et al. mukaan on tärkeämpää tunnistaa ne mekanismit ja tekijät, joilla uskonto vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin. Tällaisina esitetään erityisesti korkeamman voiman kokemisen ja yhteisön tuen sekä niihin liittyvän elämänhallinnan vaikeuksissa sisäistetyn tarkoituksen ja saadut ohjeet. Tutkimukseni tarkastelunäkökulmaan liittyy George et al. maininta siitä, että on tutkittava myös niitä, joilla ei ole uskonnollisia ja spirituaalisia kokemuksia ja niitä, joille ne ovat tuottaneet vahinkoa.¹¹³

Kalsched tarkasteli psykospirituaalisesta näkökulmasta muun muassa eri henkilöiden tapauksertomuksien avulla heidän selviytymistään ja kehitystään sekä niihin vaikuttamista vaikeimmissa olosuhteissa, erityisesti traumaissa. Monet niistä selvinneet ovat kertoneet, että heitä on oleellisesti auttanut sielunyhteys spirituaaliseen maailmaan ja vetäytyminen siihen. Heillä on usein taustalla syvä ymmärrys pyhän maailmasta ja erityinen kyky, vahva herkkyys spirituaalisuudelle. He löytävät tervehdyttäviä voimia ja intuitiivista viisautta, näkevät mystisen verhon taakse hetkelisesti tavanomaisen, materiaalisen maailman ulkopuolelle. Pahimpina taannuttavina seikkoina hän esittää neuroottiseksi yltyvän toivottomuuden, joka kalvaa koko ajan. Myös usein kuviteltu, toisten muodostama negatiivinen kuva yksilöstä saattaa vaikuttaa häneen taannuttavasti, luoda syyllisyyttä, häpeän arkkityypin. Kalsched havaitsee tärkeäsi selviytymistekijäksi toisen ihmisen parantavan spirituaalisen elementin, joka rikkoo tuon kuvan tukemalla myönteistä näkemystä henkilön rakentavista mahdollisuuksista.¹¹⁴

Kunniattoman kärsimyksen luokkaan kuuluvia tutkimuksia

Joissakin tutkimuksissa ilmenee kunniattomaksi kutsumaani kärsimystä. Niihin liittyy tabuluonteisena ja arkana lähestyttävä, kielteisenä ja vääränä koettu vahingollinen elämäntapa ja siihen suuntautuminen. Sen piirteitä ovat muun muassa: rikollisuus ja päihitteet, ylipäättään hyvälle elämälle ja itselle asetettujen tavoitteiden epäonnistuminen. Ne nähdään usein itse aiheutettuina, toisaalta niiden taustalla havaitaan toisten aiheuttamaa huonoa kohtelua. Keskeiseksi nousee marginaalisuuteen liittyvä, luonteeltaan sosiaalinen häpeä ja sen myötä taantumisen, syrjäytyminen, vieraantuminen, joillakin

¹¹² Stanard et al. 2000; George et al. 2000; Lucchetti et al. 2011; Corrigan et al. 2003.

¹¹³ George et al. 2000.

¹¹⁴ Kalsched 2013.

päätyminen itsemurhaan.¹¹⁵ Malinen havaitsi häpeän vaikutuksen sisäiseen terveyteen, persoonaan ja selviytymiseen.¹¹⁶ Gilbert ja Procter puolestaan löysivät sen taustalta traumat, sosiaalisen mallin puuttumisen ja toisten kaltoinkohtelun. Niiden seurauksena esiintyi erityisesti negatiivisia muutoksia itseä kohtaan. Keskeiseksi nousi sellaisten keinojen löytäminen, joilla voidaan muuttaa suhtautumista itseä kohtaan myönteiseksi.¹¹⁷ Kasvatuksellisesti huomionarvoista tutkimuksissa on hädänalaisen suuntaaminen myönteiseen muutokseen pääasiallisesti ulkoisten, ammatillisten keinojen avulla. Itsemurhaa koskevissa tutkimuksissa painottuivat negatiiviset muutokset. Niissä kartoitetaan sen taustoja ja seurauksia sekä toisaalta siihen rakentavalla tavalla vaikuttamisen tekijöitä. Fullagarin esittämässä itsemurhan dynamiikassa keskeisiä ovat kulttuurillinen paine, menestyvän identiteetti ja niihin liittyvä taantumisen, epäonnistumisen pelko, tunne ettei selviä, syyllisyys, häpeä ja kielteinen suhtautuminen itsen sekä mielenterveydelliset häiriöt. Keskeiseksi itsemurhan estäjänä ovat toiset ihmiset.¹¹⁸ Kiuru kuvaa tutkimuksessa tarkastelemissaan tarinoita regressiivisinä kertomuksina ja hädän narratiiveina. Itsemurhan taustalla ilmenee muun muassa vieraantumista minästä ja ympäristöstä, itsetunnon laskua sekä välitila, ratkaiseva hetki ennen kuolemaa. Siinä tapahtuu jotakin oleellista, joka erityisesti vahingoittaa nuoren luottamusta itsen, toisiin ja elämään. Selviytymistekijöinä hän mainitsee esimerkiksi ilonaiheet ja varjelevina tekijöinä keskusteluyhteyden.¹¹⁹

Ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen tarinoita koskevat tutkimukset

Tutkimukseni ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokan tutkimukset tarkastelevat tarinoita erityisesti natsi-Saksan keskitysleireiltä sekä Neuvostoliiton gulag-vankileireiltä Siperiassa ja neuvostomiehityksen ajalta. Holokaustikokemukset ovat olleet tutkittavissa heti sotien jälkeen. Gulagia käsittelevät tarinat puolestaan ovat olleet lähes puoli vuosisataa Neuvostoliiton miehittämissä satelliittivaltioissa vallinneen vaikenemisen ja valheen kulttuurin (*sovietisation*, engl.)

¹¹⁵ Ådahl 2004; Bourdieu 1999; Metsähuone 2001; Granfelt 1998, 7–8, 143–152; Hänninen & Timonen 2004.

¹¹⁶ Malinen 2010.

¹¹⁷ Gilbert & Procter 2006.

¹¹⁸ Fullagar 2003.

¹¹⁹ Kiuru 2015.

hiljentämiä.¹²⁰ Jälkimmäisten tutkimusten yhteisenä piirteenä onkin toimia vahvasti osana kansallista eheytymistä tukevan kollektiivisen muistin vapautumista, jonka Neuvostoliiton hajoaminen mahdollisti.¹²¹ Tutkimuksilla on pyrkimys ymmärtää ja todistaa suuren kansanosan kokemista vääryyksistä, tuoda kollektiivisen muistin säilyttämä totuus esille. Valtaosa kertojista voi nyt terapeutisesti käsitellä posttraumaattisluonteista muistoa: avoimesti, totuudellisesti ja pelotta purkaa patoutuneita, vaiettuja kokemuksiaan ja käsittelemättömiä traumojaan – tulla vihdoin kuulluiksi. Tutkimuksissa nähdään yksittäisten ihmisten pienen historian, tarinoiden indikoivan laajempia historiallisia tapahtumia ja muutoksia. Niissä tarkastellaan kansakunnan tragediata, mutta myös edistymistä ja kasvua. Tutkimusten mukaan tarinoissa kuvataan kauheuksia, järkyttäviä, usein absurdeja olosuhteita ja niiden vaikutusta. Se on muutosta tutusta, turvallisesta ja viattomasta elämästä äärimmäisiin olosuhteisiin, joiden kontekstille on tyypillistä pahuus ja kuoleman jatkuva läsnäolo, olosuhteita ei voi paeta eikä niihin voi vaikuttaa. Holokaustitarinoille on ominaista teolliset muodot saanut ihmisen systemaattinen hävittäminen, gulag-tarinoille on tyypillistä hidas nääntyminen. Kaikissa ihmisoikeuksia loukkaamista tarkastelevissa tutkimuksien tarinoissa esiintyy vahvaa taantumista, elämän perusteiden menettämistä, keskiöön nousee tarkoituksellinen nöyryyttäminen, sekä ihmisyyden, ihmisarvon, identiteetin ja toivon murskaantuminen. Paju kuvaa näihin liittyvää, muistojen, yksityisyyden ja perhesiteiden heikentymistä ja tuhoutumista sekä epätoivoa ja tunnetta katteettomasta syyllisyydestä. Hän esittää gulag-ajalle ominaisen ahdistavan metamorfoosin, pyrkimyksen kasvattaa vangeista uusi neuvostopersoona, *homo sovieticus*.¹²² Toisaalta tutkimuksissa havaitaan myös yksilöllistä, sosiaalista ja eksistentiaalista kasvua, erityisesti usein vähittäistä, kampaailun luonteista sopeutumista ja selviytymisstrategioiden kehittämistä. Stiver Lee et al. nostavat esille natsi- ja neuvostomiehitysajana naisissa vahvistuvan vastuullisuuden ja uhrautuvuuden, taakan kantamisen kyvyn ja lapsista huolehtimisen sekä miesten tehtävien ottamisen. Keskeistä kasvun kannalta olivat optimismit,

¹²⁰ Eri foorumeilla on tarkasteltu natsien tekemien vainojen ja kommunistisen terrorin luonteita, yhtäläisyyksiä, eroavaisuuksia ja uhrilukuja (edellinen n. 11–17 miljoonaa, joista holokaustissa 6 miljoonaa juutalaista ja miljoonia muita ihmisryhmiä, jälkimmäinen n. 100 miljoonaa) sekä verrattu niiden aiheuttamien kärsimysten laatua. Arviot niissä kuolleiden lukumäärästä vaihtelevat suuresti. Applebaumin mukaan ei stalinistisen järjestelmän uhrien, eikä gulag-leireillä kuolleiden määrää voida arvioida luotettavasti. Hän kertookin arvioivansa vastahakoisesti gulag-leireillä kuolleiden määräksi n. 2,7 miljoonaa henkilöä. (Applebaum 2022, 661–669; vrt. European Parliament. Päätöslauselmaesitys kommunismin 100 miljoonasta uhrista, 2023; Wikipedia 8.7.2025. Kommunismin musta kirja; Florian 2018).

¹²¹ Virkkula 2017. Vrt. Anden (H8) kokemukset 5.4.1.

¹²² Paju 2009; Graveri & Losonczy 2014 puhuvat tutkimuksissaan neuvostoindoktrinaatiosta.

toivo ja rohkeus sekä ilon ja tyydytyksen löytäminen lapsista.¹²³ Des Pres korostaa tutkimuksessaan elämisen perusluonteeseen kuuluvaa eloonjäämistä, jossa ratkaisevaa on kyky säilyttää ihmisyyys, sisäinen arvokkuus, estää epätoivo ja ylläpitää moraalialia – jatkaa eteenpäin. Kaikki riippuu valinnasta, on joko noustava päivään tai luovutettava. Hänkin löytää useissa tutkimuksissa ja tarinoissa esiintyneen *müselman* (saksa) -tyypin, jolle on ominaista luovuttaminen, elämänuskon ja -tahdon menettäminen.¹²⁴ Eitingeri esittää Auschwitzin keskitysleiriä koskevan tutkimuksen pohjalta kriisiteorian, jonka mukaan vangit kasvavat ankariin olosuhteisiin vaiheittain. Ensin ilmenee sisäinen kaottilinen shokkitila, sitten sopeutumiskeinojen löytäminen ja lopulta minän monipuolinen rakentuminen esimerkiksi mentaalien kyvyin palautuminen.¹²⁵ Tutkimuksissa ilmenee, että olosuhteiden äärimmäisen poikkeuksellisuuden takia on vaikea vetää raja, milloin muutos on rakentavaa, milloin taannuttavaa. Graveri ja Losonczy esittävätkin gulag-olosuhteet kokeneita lapsia koskeneessa tutkimuksessaan kyseenalaisena minään vaikuttaneina kasvun piirteinä liian varhaisen vastuun kantamisen ja aikuistumisen. Lapset joutuivat varmistamaan selviytymisen osallistamalla aikuisten kovaan työhön ja vanhempien kuoltua ottamaan perheen pään roolin. Graveri ja Losonczy korostavat vaikeana kohtana selviytyneiden syyllisyyden, jonka hintana on tarve todistaa tapahtuneesta.¹²⁶

Kärsimyksessä kasvattamista koskevat tutkimukset

Vaikeita elämäntilanteita koskevissa tutkimuksissa keskeiseksi muodostuvat asian-tilan muuttamisen tarve ja tavoitteet mihin suuntaan ihmistä tulisi ohjata. Ratkaisevaa niissä on luottamus siihen, että niiden antamien tulosten avulla voidaan vaikuttaa ihmisen koviin kohtaloihin, esimerkiksi kasvatuksen avulla. Purjo tutki tältä perustalta väkivaltaa, jonka taustalla hän näkee rakkaudettomuuden, tarkoituksettomuuden ja maailmankuvan epäsuotuisaksi tuleminen. Esiintyy huonoja tunnetaitoja, kielteisiä asenteita itseä ja muita kohtaan sekä epätarkoituksenmukaisia toimintatapoja ja lisääntyviä häiriöitä. Tutkimuksen tavoitteena on auttaa nuorta kasvamaan väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen ihmisyyteen esimerkiksi muuttamaan maailmankuvaansa ja tunnetaitojaan sekä suuntautumaan toisten hyvän edistämiseen ja vahvistamaan tahtoa niihin. On kyse elämäntaidollisesta ongelmasta ja kasvatusvaajeesta, joka voidaan täyttää erityisesti arvokasvatuksella.¹²⁷ Elämäntaidon vahvista-

¹²³ Stiver Lee et al. 2009.

¹²⁴ Des Pres 1976.

¹²⁵ Eitingeri 1998.

¹²⁶ Graveri & Losonczy 2014.

¹²⁷ Purjo 2011.

misen merkitys tuli esille myös puolustusvoimille tekemässäni tutkimuksessa. Karitoitin varusmiesten sotilaana kasvamista sekä koulutuksen mahdollisuuksia sotilaallisissa ääriolosuhteissa. Sotilasympäristö muodostaa tutkimusilmiöni kannalta spesifin olosuhteen ja kontekstin. Erityispiirteenä on, että perinteisestä kasvatuksesta poiketen koulutuksessa aiheutetaan¹²⁸ tarkoituksellisesti kovia tilanteita, jotta koulutettavat selviytyisivät sodan äärioloista. Toisaalta ihmisenä kasvamisen näyttää osin noudattavan samaa dynamiikkaa. Se näkyy muun muassa itsetutkiskeluna, yhteisöllisyyttä sekä elämäntaitoa ja -kysymyksiä koskevana muutoksina. Sen yhteydessä uskonnollisuutta esiintyi vähän, toisaalta oli havaittavissa ei-uskonnollista spirituaalisuutta. Tämä viitoitti minua tarkastelemaan näiden dynamiikkaa tässä tutkimuksessa. Kasvatuksellisesti keskeistä on sotilaana olemisen ja tarinan sisäistäminen, sitä tukee erityisesti kokemus yhteydestä edellisiin sukupolviin, puhun soturikukupolviyhteydestä.¹²⁹

Joissakin narratiivista pedagogiikkaa käsittelevissä tutkimuksissa tulee esille samansuuntainen tarinoiden monipuolinen käyttäminen kasvatuksessa. Niissä ilmenee tarinoiden kasvatuksellisia tekijöitä, kuten vuorovaikutus kertojan ja vastaanottajan välillä. Kertojalla on kasvatustarkoitus, vastuu ja halu kertoa tarinansa ja vaikuttaa toisiin.¹³⁰ Joissakin tutkimuksissa korostuu kokemus jaetusta kohtalosta ja muutosmatkasta, jossa tutkiskellaan itseä ja elämää, usein menneisyys ja tulevaisuus huomioiden. Tarinat herättävät myönteistä kasvua tukevia ajatuksia ja tunteita sekä vapauttavia, terapeutisia elämyksiä ja merkityksiä elämän onnistumisesta sen haasteellisuuden edessä.¹³¹ Tutkimuksissa tulee esille monenlaisia metodeja ja työtapoja: erityisesti keskustelu, tarinoiden kuuntelu ja kirjoittaminen sekä draama. Niissä on oleellista kokemuksen ilmaiseminen, käsittely ja kasvamisen.¹³² Keskustelua tarkastelevien tutkimusten keskiössä ovat lapsia kiinnostavat, kipeitä asioita koskevat kysymykset esimerkiksi kiusaaminen. On kyse pohdiskelun vahvistumisesta, ihmettelystä, mielipiteiden muodostamisesta ja selviytymistapojen löytämisestä – usein

¹²⁸ Huippu-urheiluvalmennuksessakin pyritään usein äärimmäisen kovilla harjoituksilla huipputuloksiin.

¹²⁹ Aikko 2010, 81–84.

¹³⁰ Syrjälä 2007; Liutta 2011, 70–71; Vanttaja 2002; Bolton 1999; Oatley 1994, 57–58; Mar et al. 2011, 818–827; Rimmon-Kenan 1991, 92–105; Ylönen & Luumi 2002, 122, 129; Niemi 1991, 32, 66, 198; Helenius et al. 1998; Guroian 1998; Taneli 2010, 42; Tirri & Kesola 1998, 59–80; Puolimatka 2004, 316; Purjo 2010, 281–285, 379; Tolska 2002, 92, 100–105.

¹³¹ Syrjälä 2007; Liutta 2011, 70–71; Vanttaja 2002; Bolton 1999; Oatley 1994, 57–58; Mar et al. 2011, 821–827; Rimmon-Kenan 1991, 92–105; Ylönen & Luumi 2002, 122, 129; Niemi 1991, 66; Helenius et al. 1998.

¹³² Guroian 1998; Oatley 1994, 57–58; Mar et al. 2011, 818; Taneli 2010, 42; Niemi 1991, 32; Tirri & Kesola 1998, 59–80; Puolimatka 2004, 316; Purjo 2010, 281–285, 379; Tolska 2002, 92, 100–105.

taustalla on uskonnollinen diskurssi.¹³³ Draama nähdään tutkimuksissa teatteritaidetta soveltavana työtapana, jossa erilaisia tekniikoita käyttäen tarkastellaan opetettavaa ainesta fiktiivisesti ja opitaan niistä jotakin todelliseen elämään ja itseen sovellettavaa, kuten vuorovaikutustaitoja. Draamaopetuksessa simuloidaan muun muassa jännitteitä ja ristiriitoja, joita rakentavasti ratkotaan. Oleellista on omaksua tietty rooli, samastua siihen ja fiktiivisyydestä huolimatta kokea mahdollisimman todellisia tunteita.¹³⁴ Puolustusvoimille tekemässäni tutkimuksessa tuli esille, että koulutuksessa tositilanteita ”matkivat” harjoitteet, simulaatiot muistuttavat näytelmää – draaman ja todellisuuden raja on häilyvä.¹³⁵ Valtaosassa tutkimuksia esiintyy eri menetelmien yhtäaikaista käyttöä. Tämä näkyy Liutan tutkimuksessa, jossa pyrittiin vahvistamaan kertomuksia hyödyntävän eettisen koulukasvatuksen tiedollista perustaa. Tapauskertomuksissa välitettiin tekstihahmojen luonteenpiirteitä ja hyვისisältöä, joka oli tehokkaampaa opettajan keskustelun yhteydessä. Oppilaat arvioivat tekstihahmojen eettisyyttä (auttavaisuus, ystävällisyys) niiden hyvien tekojen perusteella. Kertomukset tuottivat hyvekasvatuksen kannalta suotuisaa vastaanottamista (reseptio), tärkeiksi osoittautuivat tekstihahmojen ihailu ja jäljittely.¹³⁶

¹³³ Tirri & Kesola 1998, 29–31; Niemi 1991; Helenius et al. 1998.

¹³⁴ Heikkinen 2004, 34–36, 126–28; Oatley 1994, 57–66; Mar et al. 2011, 821–826; Purjo 2010, 262; Liutta 2011, 111; Leppilampi & Piekkari 1998, 99; Puolimatka 2004, 180.

¹³⁵ Aikko 2010; vrt. Bruner 2004, 692–693.

¹³⁶ Liutta 2011; vrt. Helenius et al. 1998.

2 Tutkimuksen tarkoitus, aineisto ja analyysi

2.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat

Selvitin ensimmäisessä luvussa tutkimukseni lähtökohtia. Ne antavat tutkimukselleni suunnan ja näkyvät tässä luvussa esittämäni väitöskirjani metodologian muodostumisessa. Tarkastelin kärsimystä, joka on universaali, mutta myös yksilöllinen kokemus. Siihen liittyy monia yhteiskunnallisesti tärkeitä kohtia, kuten kysymys ihmisen mahdollisuudesta kasvaa kärsimyksessä. Lähdin trivialiteettina pitämästäni ajatuksesta, että koettelemukset voivat aiheuttaa myönteisiä tai vahingollisia muutoksia ja kasvua ihmisessä ja hänen elämässään. Johdatin esipuheessa lukijaa tämän dynamiikan perusteisiin *Valituksen niityn* tarinan kautta, jossa sen kertoja oli myös osa kertomusta. Tarinan omakohtaisuus liitti myös minut tutkijana osaksi sitä ja edisti haluani perehtyä kärsimykseen. On tärkeä tutkia koettelemuksia ja sen mahdollisuuksia toimia kasvutekijänä – viime kädessä tarkastella hyvän elämän ja kärsimyksen suhdetta. Olen tuonut esille uskonnon roolin kärsimystä selittävänä diskurssina sekä kasvatustieteen merkityksen tutkia kärsimyksen ja kasvun suhdetta. Tutkimukseni lähtökohtaa kuvaavina käsitteinä ovat siis: kärsimys, kasvu, kokemus, tarinallisuus, tutkija, tutkittavat, ymmärtäminen, uskonto, hyvä elämä. Näiden pohjalta selvitän ja perustelen tässä luvussa tutkimusstrategiaani, niitä ratkaisuja, joiden perusteella toteutan tutkimukseni.¹³⁷

Tutkimukseni tarkoituksena on tutkia kärsimykseen liittyvän kasvun dynamiikkaa¹³⁸ tarinoiden kuvaamissa koettelemuksissa sekä etsiä niistä seikkoja, jotka edistävät hyvään elämään kuuluvaa ja sitä tukevaa myönteistä kasvua. Pysin teoreettisfilosofisesti ja empiirisesti, poikki- ja kasvatustieteellisesti kuvaamaan, tulkitsemaan, ymmärtämään ja soveltamaan sen tekijöitä ja merkityksiä.¹³⁹ Tarkastelen tutkimusilmiötä koskevaa kristillistä näkemystä, jota tulkitseen ei-uskonnollisesta perspektiivistä. Tarkoitukseni ei ole ottaa kantaa uskontoon tai Jumalan olemassaoloon.¹⁴⁰

¹³⁷ Aikko 2014; emt. 2016.

¹³⁸ Väänänen 2013, 27.

¹³⁹ Lehtovaara 1994, 17; Purjo 2010, 25–26.

¹⁴⁰ Pihlström 2001, 30–31, 51. Viitataan tutkimuksessani kristilliseen näkemykseen vuoden 1992 *Raamatun*-painoksen kohdissa.

Tutkimusongelmat

Heinonen puhuu keskusongelmasta, johon tutkimuksen tulisi antaa vastaus. Siihen peilataan omia kokemuksia, mielikuvia ja ajatuksia arkielämän tutuista aiheista ja teemoista.¹⁴¹ Tutkimukseni aineistona toimivissa tarinoissa tällainen aihe on tarinoissa ilmaistu kärsimyksen vaikutus ihmiseen, miten se muuttaa olosuhteita tai ihmistä ja mihin suuntaan. Pysin löytämään tästä tutkimusaiheesta selkeästi erottuvia teemoja sekä erottamaan niistä keskeisiä kohtia ja tekijöitä. Esitän niiden pohjalta kasvatuksessa sovellettavia seikkoja.

Tutkimuskysymykset ovat

1. Millaisia kärsimyksen ja kasvun kuvauksia tarinoista on löydettävissä?
2. Millaisissa muodoissa kärsimys ilmenee tutkimukseni tarinoissa?
3. Mitkä ovat kärsimyksen kasvatukselliset lähtökohdat?
4. Millaisia johtopäätöksiä kuvausten pohjalta voidaan tehdä kärsimyksen kasvattavasta tai taannuttavasta vaikutuksesta?
 - a. Millaista kärsimykseen liittyvää yksilöllistä, sosiaalista ja eksistentiaalista kasvua sisältyy tarinoihin?
 - b. Millaisia kasvun erityispiirteitä ja -tekijöitä sekä tyyppejä tarinoista on löydettävissä?
5. Miten tutkimustuloksia voidaan soveltaa kasvatuksessa ja opetuksessa?

2.2 Tutkimusilmiön hermeneutiikka

Tutkimusongelmiin vastaamista haastaa ja tekee monimutkaiseksi ilmiön monisisältöinen ja kompleksinen luonne. Se määrää tutkimukseni tarkastelunäkökulman. Tämän ilmiön holistinen ymmärtäminen edellyttää useiden tieteiden ja näkökulmien huomioimista. Rauhala näkee, että vasta empiirinen tutkimus ja sille sopiva tieteenfilosofia yhdessä muodostavat tutkimuskokonaisuuden ja riittävän selityksen.¹⁴² Tutkimuksessani sen muodostavat ihmisenä olemista, sen tapaa ja laatua, merkityksiä ja kokemista tarkastelevat fenomenologia ja eksistentiaalisuus, jotka esimerkiksi Rauhalla yhdistyvät eksistentiaalisen fenomenologian näkökulmana.¹⁴³ Tutkimusilmiöni luonnetta kuvaa keskeisesti spirituaalisuus, johon liittyy vaikeasti havaittavia ja to-

¹⁴¹ Heinonen 1993, 25.

¹⁴² Rauhala 1975, 641–642; vrt. Varto 2005a, 60 ymmärtämiskokonaisuuksien moninaisuus.

¹⁴³ Rauhala 1993.

distettavia metafysisiä, transendenttisia ja esoteerisia piirteitä. Tämä huomioiden tarkastelen kärsimyksen ja kasvun suhdetta kristinuskon näkökulmasta ja tulkitsemistä ei-uskonnollisesta perspektiivistä. Tätä kahden näkökulman ajatustani tukee uskontopsykologi Wikströmin varoitus todellisuuden polarisoimisesta, ilmiön tarkastelemisesta vain joko tieteen tai uskonnon näkökulmasta, kysymyksien redusoitumisesta. Hän puhuu psykologisoivasta reduktionismista, jonka mukaan eksistentiaaliset ja moraaliset kysymykset selitetään alkuperältään sielullisina ja emotionaalisina. Ihmistä tutkitaan funktionaalisessa mielessä, etsitään psyykestä kausaalisia prosesseja. Toisaalta hän käyttää käsitettä teologisoiva reduktionismi. Siinä nähdään inhimilliset ongelmat eksistentiaalisina ja uskonnollisina ilmiöinä, joihin tarvitaan hengellistä parannusmenetelmää. Molemmissa lähestymistavoissa jokin inhimillinen ulottuvuus sivuutetaan. ”Psykologialla ei ole valtuuksia esittää lausumia elämän perimmäisestä tarkoituksesta, moraalista tai siitä miten eksistenssi etsii olemusta.” Teologisesti orientoitunut ei puolestaan huomioi emotionaalisia ja älyllisiä seikkoja.¹⁴⁴

Lähestyn tutkimusilmiötäni useiden tieteiden, koulukuntien ja suuntausten näkökulmista. Tällaisia ovat muun muassa käytäntöä ja hyötyä painottavan pragmatistinen filosofia¹⁴⁵ sekä ihmisen ja luonnon suhdetta tarkastelevan ekopsykologia.¹⁴⁶ Koen niiden olevan käyttökelpoisia tietyissä kärsimyksessä kasvamisen dynamiikan kohdissa. Monitieteellistä tutkimusotetta tarkastelevat Mikkeli ja Pakkasvirta painottavat tutkimusilmiön monimuotoisuuden ymmärtämisessä eri näkökulmien perusteltua ja avointa esittämistä. Poikkitieteellisessä kysymyksenasettelussa ja tutkimuksellisessa integraatiossa keinotekoinen tieteellinen erottelu unohtetaan ja tieteiden väliset erot, rajat katoavat – tutkimusprosessi hahmotetaan kokonaisuutena ja pyritään hermeneuttisesti ymmärtämään sen olemus. He vertaavat monitieteellistä tutkimusotetta salaattikulhoon, joka kokoaa ainekset yhteen, mutta jossa ne säilyttävät ominaisluonteensa. Tällainen tutkimusote heidän mukaansa lävistää eri tieteenaloja ja mahdollistaa uusia, luovia tulkintoja, ratkaisuja ja paradigmoja.¹⁴⁷

Tutkimukseni ontologia¹⁴⁸ perustuu maailmankäsitykseeni, jossa keskeisenä on näkemys ihmisen ja todellisuuden välisestä vuorovaikutuksesta. Todellisuudella tarkoitan reaalia (materia, henkinen oleminen, tietoisuus ja kokemukset) ja ideaalista (esimerkiksi arvot) maailmaa. Subjekti kohtaa objektiivisen todellisuuden analysoimalla, jäsentämällä, tulkitsemalla ja ymmärtämällä sitä, sekä toimimalla tarkoituksellisesti ja päämäärähakuisesti sen suhteen yksittäisiä tilanteita kokien. Keskeistä

¹⁴⁴ Wikström 2000, 240–241, 248–249.

¹⁴⁵ Pragmaattista näkökulmaa edustavat tutkimuksessani erityisesti James 1920; Dewey 1955a; emt. 1955b; emt. 1999.

¹⁴⁶ 1.2.

¹⁴⁷ Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 8, 66–67, 80.

¹⁴⁸ Kakkori 2009, 31–32 oppi olevasta on ontologiakäsitteen perimmäinen merkitys.

on fenomenologian korostama kokemus.¹⁴⁹ Rauhala puhuu elämyksellisestä kokemuksesta, ainutkertaisesta, monitasoisesta ja -muotoisesta situaatiosta. Se merkitsee maailmasta rajattua osaa, jonka kanssa ihminen on suhteessa. Subjekti saa maailman rakenteesta ja laadusta tuntemuksen ja käsityksen kohtaamiensa todellisuuden ilmiöiden (*fenomenon*, engl.) kautta, muttei täydellistä varmuutta perimmäisestä todellisuudesta itsestään.¹⁵⁰ ”Kokemus määrittyy ihmisen ja maailman vuorovaikutuksena, jossa yksilö jatkuvasti antaa merkityksiä ympäristönsä tapahtumille”, toteaa Törmä.¹⁵¹ Perttula näkee todellisuuden samansuuntaisesti kuin Rauhala. Hän korostaa ymmärtävää ja merkityksellistä suhdetta tajuavan ihmisen ja elämäntilanteen välillä. Hän pitää todellisuuskäsitteen sijaan käyttökelpoisempänä elämäntilanne-sanaa (*situaatio*), joka merkitsee sitä todellisuutta mihin ihminen on suhteessa. Todellisuus on yksittäisten tekijöiden, aiheiden muodostama kokonaisuus. Siihen kuuluu aineellinen, ideaalinen, elämänmuodollinen ja kehollinen todellisuus. Kokemusta voi tutkia sellaisena kuin se on olemassa (*ontologia*) ja sellaisena kuin se on ymmärrettävissä (*epistemologia*). On tiedostettava, millaisesta kokemuksesta on kysymys.¹⁵² Lähdän myös elämän laatua kysyvistä kokonaisuusajatuksista, jossa yksittäiset kokemukset ovat perustana holistiselle elämäntunteelle, siitä millaisena ihmisen elämä tuntuu, millaisena hän kokee suhteensa siihen? Se toteutuu interaktiossa maailman, todellisuuden ilmenemistavan, sen laadullisuuden koettujen attribuuttien,¹⁵³ eli ominaisuuksien, nautinnon ja kärsimyksen kautta. Näin todellisuuden luonne, sisältö ja olemus ilmentyvät ihmiselle fenomenaalisisessa tietoisuudessa kokonaisvaltaisena kokemuksena: havaintoina, aistimuksina, hyvän tai pahanolon tuntemuksina.¹⁵⁴ Tässä tulee Rauhalla esille hermeneuttisen tieteenfilosofian, eksistentiaalisen fenomenologian ja sen analyysin lähtökohta, inhimillinen kokemus ja merkityksen, tajunnan ongelma. Eksistentiaalisuus merkitsee ihmisen vapautta valita olemisen tapansa ja fenomenologia todellisuuden ilmenemistä ihmisen kokemusmaailmassa. Ihmisen realisoitumista todellisuuteen kuvaa kolmikanta.¹⁵⁵ Tämä tarkoittaa Rauhalan holistisessa ihmiskäsityksessään korostamaa kokonaisuutta, jossa situationaalisuuden, kehollisuuden ja tajunnallisuuden eri olemispuolet ovat erottamattomasti yhteen

¹⁴⁹ Kolkka 2001, 36; Varto 2005a, 4; Kakkori 2009, 36 fenomenologian tehtävä on kysyä olemista.

¹⁵⁰ Rauhala 2005b, 49; emt. 2005a, 63; vrt. Varto 2005a, 69–73, 125; Purjo 2010, 29, 118.

¹⁵¹ Törmä 1995, 111.

¹⁵² Perttula 2008, 117, 133–134, 150, 152.

¹⁵³ Attribuutti on asian tai olion määre, ominaisuus. Esimerkiksi hunajan attribuutti on makeus.

¹⁵⁴ Taipale 2006, 25–26 tarkastelee Husserlin esittämää ”luonnollista asennetta” (*natürliche Einstellung*, saksa), jonka myötä kytkeydymme maailmaan. Taipaleen mukaan asenne merkitsee asettamista, maailmaan kytkeytymisen tapaa. Luonnollinen taas viittaa luontevaan, huomaamattomaan ja totunaiseen asennoitumiseen.

¹⁵⁵ Vuorila 2023.

kietoutuneina. Tätä suhdetta koskeva situaatio voi olla suotuisa tai epäsuotuisa ja henkinen voi pyrkiä muuttamaan tilannetta myönteiseksi tai suojautumaan sen häiriötekijöiltä.¹⁵⁶ Tarkastelen nimenomaan tätä ilmentävää dynamiikkaa: kärsimystä ja sen vaikutusta, erityisesti muutosta ja kasvua olemisessa, tarinan laajentajana, kuten Puolimatka näkee.¹⁵⁷ Pyrin ainutkertaisten olosuhteiden ja tarinoiden maailmassa ilmenevän kärsimyksen sekä siihen liittyvien taustojen ja merkityksen, kuten muutossuuntautuneisuuden kokonaisvaltaiseen ja syvälliseen tulkintaan ja ymmärtämiseen.¹⁵⁸ Näin siinä on hermeneuttis-fenomenologiselle tutkimusotteelle, kuten hermeneuttiselle analyysille tyypillisesti mainittuja piirteitä.¹⁵⁹ Toiskallion mukaan sille on ominaista kuvata ja ymmärtää maailmankuvien, arvomaailman sekä identiteetin ja persoonallisuuden kehkeytymistä tietyssä elämismaailmassa eli eletyssä, konkreettissa kokemusmaailmassa, todellisuudessa.¹⁶⁰ Pihlström puhuu inhimillisen toiminnan, käyttäytymisen, kulttuurin, historiallisten tapahtumien ja ilmiöiden sekä henkisen ulottuvuuden tulkitsemisesta ja oivaltamisesta – ymmärretään mitä jokin tarkoittaa.¹⁶¹ Korostan siinä tutkimukseni väliaikaisuuden luonnetta, vuosikymmenien aikana saavuttamaani esiymmärrystä jatkuvasti täsmentävää ja uudistavaa näkökulmaa, syväymmärrystä. Tämä tulee esille erityisesti tutkimusilmiöni transsendenttisen puolen tarkastelussa. Varto mainitsee sellaisten ilmiöiden tulkitsemisen, joita ei voi välittömästi havainnoida, esimerkiksi niiden metafysisiä merkityksiä. Tähän liittyy kertojen ilmaisujen ”takana” olevien seikkojen, vivahteiden, ristiriitojen ja tutkijalle piilossa olevien merkityksien selvittäminen.¹⁶² Selittävien miksi-kysymysten ohella korostan fenomenologisessa tutkimuksessa painotettuja mikä-kysymyksiä, jotka kohdistuvat tutkimusilmiön ominaisuuksiin ja olemukseen. Kysynkin tutkimuksessani: mikä tekee kärsimyksestä kasvutekijän? Mitkä seikat vaikuttavat siihen taantuuko vai kehittykö ihminen myönteiseen suuntaan? Mitkä seikat tässä dynamiikassa ovat keskeisiä ja ratkaisevia? Kyse on kärsimykseen liittyvän muutoksen, kuten kasvun laadullisuudesta.

¹⁵⁶ Rauhala 2005b, 54–55; emt. 2009, 121–122; vrt. Varto 2005a, 69–71; Kolkka 2001, 36.

¹⁵⁷ Puolimatka 1999, 94–99; vrt. Erkkilä 2018, 202.

¹⁵⁸ Purjo (2010, 118–119, 146) korostaa tilanteen eksistentiaalisessa analyysissä rakennetekijöitä, komponentteja. Näitä ovat esimerkiksi geenit, kulttuuri ja vanhemmat. Joihinkin voi vaikuttaa ja joihinkin ei – ne ovat kohtalonomaisia.

¹⁵⁹ Apel 1971, 139; Vikström 2003, 180–181; Liutta 2011, 177; Purjo 2010, 69–70; Varto 2005a, 87–88, 99.

¹⁶⁰ Toiskallio 2009, 65.

¹⁶¹ Pihlström 2010, 29.

¹⁶² Varto 2005a, 28; vrt. Purjo 2010, 67–68; Jussila & Montonen 1992, 170–174.

2.3 Elämänlaatu ja sen muutokset tutkimuskohteena

Varto näkee, että kvalitatiivisen tutkimuksen kohteena on ihminen, hänen ainutkertaisen elämismaailmansa merkitysten kokonaisuus ja niiden laatu.¹⁶³ Tutkimukseni aineistona olevien tarinoiden tarkastelun lähtökohtana on hyvän elämän kokemuksen laatu ja taso. Sitä kuvaa muun muassa Allardtin hyvinvoinnin käsite ja sen eri ulottuvuudet: *having*-ulottuvuus koskee perustarpeita, *loving*-ulottuvuus ihmissuhteita, *being*-dimensio kuulumista yhteisöön ja *doing*-ulottuvuus liittyy toimintaan.¹⁶⁴ Ihmisen olemista tarkasteltaessa tämä ei yksin riitä. Varsinkin nykypäivän inhimillisen olemisen ongelmien valossa on pohdittava myös pahoinvoinnin ulottuvuutta – elämää, jota ei koeta hyvänä. On oleellista tutkia kärsimyskokemusta ja miten se muuttaa elämää ja sen laatua. Laadullisuudessa korostuu syvä inhimillisyys, ihmisten suhde todellisuuteensa subjektiivisten kokemusten ja ymmärryksen kautta. On kyse ihmistieteellisestä lähestymistavasta, jossa tarkastellaan ihmistä suhteessa todellisuuteen. Lehtovaara painottaakin, että tutkimuksen kohteena on nimenomaan ihminen. Hän pitää vain sellaista ihmisen tutkimista ankarassa mielessä laadullisena, jossa tarkastellaan ihmisen kokemuksia, suhdetta itseensä ja toisiin ihmisiin sekä muuhun maailmaan, sen ainutkertaisuuden kanssa, jossa ne todellistuvat. Merkityssuhteiden laadullinen ydin on niiden mielellinen ulottuvuus ja yksilön kokemuksen ainutkertaisuus. Syntyy velvoite kysyä mitä ihminen on ja miten tämä on olemassa?¹⁶⁵ Tähän yleisesti liittyvä kysymyksenasettelu¹⁶⁶ on yhtenä lähtökohtana tutkiessani kärsimyksen ja kasvun suhdetta, jossa kärsimyksessäkin voisi olla kasvun myötä jotakin hyvää. Noudatan kvalitatiiviselle tutkimukselle keskeisinä pitämiäni ajatuksia tarkastelemalla tutkimusilmiön laatua, piirteitä ja merkityksiä, saamaan uutta ymmärrystä ja parantamaan laatua.¹⁶⁷ Tarkastelen sen pohjalta ihmisen mahdollisuuksia selviytyä ja kehittyä todellisuussuhteessaan.¹⁶⁸ Tutkimuksen edetessä on minulla vahvistunut käsitys laadulliselle tutkimukselle usein ominaisena nähdystä piirteestä, jossa tutkijalla on henkilökohtainen suhde tutkimusilmiöön.¹⁶⁹ Kärsimykseen suuntautumiseni ja siitä saamani esiymmärryksen taustalla ovat lapsuudestani lähtien kehittyneet elämäntehtävänluonteinen kiinnostus ja asiantuntemus sekä oma-kohtaisiin kokemuksiini perustuva läheinen ja sitoutunut yhteys kärsimykseen ja sitä

¹⁶³ Varto 2005b, 6, 115, 123, 164.

¹⁶⁴ Allardt 1976, 88–94; sovellan näitä ulottuvuuksia tässä ja muissakin tutkimuksissani (Aikko 2016, 86–87).

¹⁶⁵ Lehtovaara 1994, 11–12, 17, 26–27.

¹⁶⁶ Varto 2005a, 40–42, 63–65; Aikko 2014; emt. 2016; Lincoln & Cuba 1985, 195.

¹⁶⁷ Grönfors 1982, 11–12; Silverman 2000; Holme & Solvang 1993, 13, 102.

¹⁶⁸ Freire 2014, 113–114.

¹⁶⁹ Varto 2005a, 40–42; Viktor 2009, 173; Purjo 2011, 18–19, 25, 211; Kuula 1999, 151.

kokeviin ihmisiin¹⁷⁰ – kietoutuminen heidän tarinoihinsa, kuten Lehtovaara toteaa.¹⁷¹ Varton mukaan tutkija, tutkittava ja tutkimus kuuluvat samaan maailmaan ja hänkin puhuu niiden kietoutumisesta merkitysten kokonaisuuteen.¹⁷² Perttula puolestaan näkee, että tutkija päätyy usein tutkimaan hänelle entuudestaan tuttua aihetta ja tämä on aina osa sitä empiiristä kokemuksen maailmaa, jota hän on tutkimassa. Kokemuksen tutkimisessa yleisenä ehtona on, että tutkijan tulee mieltää itsensä samanlaiseksi kokevaksi olennoksi kuin tutkimansa ihmiset.¹⁷³ Tarinani on osa suurempaa kokonaisuutta, erityisesti yhteistä kärsivien ihmisten kertomusta ja siinä olevaa vuorovaikutusta. Tärkeää on usein painotettu vaatimus, että tutkimusta tekevällä on velvollisuus, mutta myös mahdollisuus kehittyä tutkijana ja ihmisenä. Se edellyttää tutkijalle asetettua vaatimusta, että arvioin ja ohjaan itseäni ihmisenä ja tutkijana.¹⁷⁴

2.4 Tarinoihin perustuva tutkimusaineisto

Minua on jo pienestä pitäen vetänyt puoleensa kertomukset, erityisesti ne, joihin tunnen kuuluvani. Olen oppinut kuuntelemaan ja työssäni opettajana kertomaan niitä sekä ajattelemaan ja kokemaan elämää tarinoina, elämään niissä ja keksimään niitä. Olen ollut erityisen kiinnostunut millaisia tarinoita ihmiset kertovat kovista kohtaloistaan. Edellä kuvaamaani tarinasuhteeseeni sopii Erkkilän esittämä määritelmä narratiivista. Hän tukeutuu Brunerin ja Riessmanin ajatuksiin tarkoittaen sillä narratiivista ajattelua ja sen avulla tuotettuja tarinoita sekä aineiston hankintaa ja analyysitapaa.¹⁷⁵ Narratiivisuudella (*narrative*, engl.) viitataan usein sekä kertomukseen, että tarinaan.¹⁷⁶ Jotkut pitävät niitä synonyymeinä,¹⁷⁷ toiset erottavat ne selkeästi. Yrjänäinen ja Repo näkevät tarinan kevyempänä jutusteluna ja rupatteluna, johon saattaa liittyä sivumerkityksenä tarkoituksellinen valehtelu. Kertomus on virallisempi ja faktoihin sitoutuneempi.¹⁷⁸ Monien määrittelyjen lähtökohta on pitkälti tekstin rakenteessa, muodossa. Keskeisinä narratiivisina rakenneseikkoina esitetään juuri juoni ja jatkumo, että tarinan tapahtumaketju etenee kronologisessa ja loogi-

¹⁷⁰ Aikko 2010; emt. 2014; emt. 2016; emt. 2018; Purjo (2020, 7–27) kuvaa laajasti kokemusasiantuntijuuttaan.

¹⁷¹ Lehtovaara 1994, 11–12, 26–27.

¹⁷² Varto 2005a, 15, 87–88, 123, 161.

¹⁷³ Perttula 2008, 134–135, 143, 155–156.

¹⁷⁴ Skinnari 1998, 1–42; Purjo 2010, 62–63; Kuula 1999, 148–154; Varto 2005a, 108.

¹⁷⁵ Erkkilä 2018, 195, 200.

¹⁷⁶ Rimmon-Kenan 1991, 9–10; Kuula 1999, 53–54; vrt. Hatch & Wisniewski 1995.

¹⁷⁷ Partanen 2011, 46; Kiuru 2015, 41.

¹⁷⁸ Yrjänäinen & Repo 2013, 25.

sessä järjestyksessä ja joihin liittyy ajan kuluminen.¹⁷⁹ Partanen puhuu tarinoiden prosessimaisesta elämäkulusta, kehitystä edistävästä vaiheista ja poluista.¹⁸⁰ Tämä kehitys liittyy tutkimukseni tarinoissa tarkastelemaani ydinteemaan, usein eri tutkimuksissa tarkasteltuun muutoksen dynamiikkaan, jossa keskeisenä tutkimuksessani on se, että kärsimys saattaa aiheuttaa kasvua, elämänlaatu muuttuu.¹⁸¹ McAdamsin hyvän tarinan määrittelyssä korostuu kasvu. Tarina muuttuu, laajenee ja rikastuu elämän tarjoamien haasteiden mukaan. Joustava tarina kestää myös ristiriitaisuuksia, harmonisuuden mukaan aikaisemmat ristiriidat taittavat elämäkokemuksen karttuessa. Tarinan sisältämä kypsyyden merkitsee ihmisten keskinäisen yhteyden tajuamista ja vastuun ottamista myös jälkipolvista.¹⁸² Ojanen tarkastelee McAdamsin esittämiä tarinan perusmalleja suhteessa kärsimykseen ja muutokseen. Komediasa ihminen selvittää pienet vastoinkäymiset ja voi saavuttaa onnen. Romanssissa rohkea sankari kohtaa epätasaisen elämän haasteet ja kaikki kääntyy lopulta parhain päin. Traagisessa tarinassa sankari kärsii paljon ja uhrautuu, mutta hyvistä ominaisuuksistaan huolimatta lopputuloksena on tuho tai tappio. Ironiassa on vieraantuneita, kyynisiä antisankareita, jotka tarkkailevat ja puuttuvat kaaoksen maailmaan saamatta aikaan vaikutusta kenenkään elämään. Tarinoiden sävy on tärkeä. Voimakkaat kokemukset ja tapahtumat ovat vaikuttaneet muun muassa siihen heijastuuko elämäntarinoista pessimistinen vai optimistinen elämänsäsenne.¹⁸³ Tutkimukseni narratiivinen tarkoitus on tarkastella kärsimystä sisältäviä tarinoita ja niissä olevia kasvun mahdollisuuksia, joita McAdamskin esittää.¹⁸⁴ Pysin löytämään ne sellaisina kuin kertojat ne itse kokevat ja ymmärtävät sekä mitä huomionarvoisia seikkoja on heidän kertomuksensa taustalla. Tarinat eivät ole vain jotain kuultavaa tai luettavaa, elävästä akuutista elämästä irrallista, jotakin aikaisemmin tapahtunutta. On kyse koetusta elämästä ja keinoista ilmaista sitä. Tarinoiden avulla voidaan kohdata, tarkastella ja ymmärtää, reflektoida elämää ja itseä, omaa toimintaa ja selkiyttää kokemuksia ajassa ja todellisuudessa. Olen aikaisempien artikkelien ja tutkimuksen myötä yhä enemmän tiedostanut tarinoissa tässä ja nyt-elämän näkökulman. Se tarkoittaa, että toteutamme myös parasta aikaa tarinaa, heijastamme sen ongelmia, ratkomme niitä, jolloin esi-

¹⁷⁹ Riessman 2008, 5; Bruner (Tolska 2002, 52–53, 101–103); Kuula 1999, 52–53; Apo 1990, 62–63, 72.

¹⁸⁰ Partanen 2011, 42.

¹⁸¹ Yrjänäinen & Repo 2013, 26; Eskola & Suoranta 1999, 15–24, 126; Vikström 2003, 182; Viktor 2009, 172; Erkkilä 2018, 196.

¹⁸² Ojanen 2002, 150–153; vrt. Vanttaja 2011, 74–75.

¹⁸³ Ojanen 2002, 143–145.

¹⁸⁴ Ojanen 2002, 143–153, sovellettava kontekstuaalisuus; Kiuru 2015 puhuu regressiivisestä kertomuksesta ja hädän narratiivista sekä niistä löytyvistä progressiivisista muutoksista; vrt. Kleinman 1988.

merkiksi arjen elämää voidaan observoida reaaliajassa.¹⁸⁵ Liutta lähestyy kertomusta kontekstuaalisena selontekona, jossa kertoja ilmaisee subjektiivista toimintaansa, intentioita, tavoitteita, syitä ja merkityksiä, myös ongelmia. Hyvä elämä ja hyveiden määrittelemineen mahdollistuu vain tarkastelemalla elämää kokonaisuutena, narratiivina. Teot tulevat ymmärretyiksi, käsitettäväiksi vain kertomusmuodon avulla. Narratiivit antavat luontevan syyn pysähtyä keskustelemaan elämänkysymyksistä.¹⁸⁶ Tutkimukseni tällainen keskeinen kysymys koskee hyvän elämäntarinan, muutoksen ja kasvun edellytyksiä elämänkokonaisuudessa, jossa on myös kärsimystä. Tämän lähtökohtana tarkastelen kristillisen tradition ja diskurssin kokonaisvaltaista kertomusta ja yksittäisten ihmisten tarinoita. Wikström näkee uskonnolliset, suuret kertomukset yhtenä kohtiona ja toisena yksityisten ihmisten pienet elämäkertomukset. Tutkimuksen hermeneuttinen tehtävä on etsiä kertomuksista kytkentöjä, joita ilmenee yksilön koettelemuksistaan saamien kokemusten ja toisaalta kristillisen todellisuuskäsityksen, elämäntulkinnan välillä. Keskeistä on usko ja ilmoitus.¹⁸⁷ Tulkitsen sen merkitsevän uskonnollisten kertomusten näkökulmaa ja diskurssia hahmottaa maailmaa, sen ja elämän mielen ja merkitysten rakentamisessa ja jäsentämisessä.¹⁸⁸ Tutkimukseni hermeneuttinen ote näkyy tarkastellessani ja soveltaessani kertomuksen kristillistä näkökulmaa kärsimyskasvusta ihmisenä olemisen maallisen kertomuksen perspektiiviin – etsiessäni uutta ymmärrystä ja näkökulmaa.

2.5 Tutkimuksen käytännön toteutuksen vaiheet

2.5.1 Tutkimuksessa käytetty aineisto- ja menetelmätriangulaatio

Ongelmiin vastaamisessa näkyy triangulaation¹⁸⁹ piirteitä. Käytän erilaisia teoreettisia näkökulmia, aineistoa ja menetelmiä, joka ilmenee jo tutkimustarkoituksessani. Perustelen ratkaisuani sillä, että tutkimuskohteeni monialaisuuden takia on tarkoituksenmukaista tarkastella sitä eri tieteiden näkökulmasta. Se vahvistavat tiedon luotettavuutta ja ristiriitatilanteissa haastavat toinen toisiaan. Siten voi saada monipuolisen kuvan tutkimusilmioista. Eskola ja Suoranta esittävät laadullisen tutkimuksen vaiheet: aineiston keruu, analyysi, tulkinta ja raportointi. He kuitenkin muistuttavat, ettei tutkimusprosessia ole helppo pilkkoa vaiheisiin, koska kaikissa vaiheissa esiin-

¹⁸⁴ Käytin osallistuvaa havainnointia olemalla mukana tutkittavien varusmiesten elämässä – yhtenä heistä (Aikko 2010).

¹⁸⁶ Liutta 2011, 21, 70; vrt. Kiuru 2015, 41.

¹⁸⁷ Wikström 2000, 241, 243, 245.

¹⁸⁸ Vainikkala 2003; Taneli 2010, 24–25; Seppälä & Tiihonen 1996, 10.

¹⁸⁹ Eskola & Suoranta 1999, 69–75.

tyy esimerkiksi tulkintaa.¹⁹⁰ Tämä tuli esille tutkimuksessani monissa kohdin. Oli välttämätöntä koodauksen yhteydessä perustella, miksi näen tietyn lauseen tai tekstialueen tarkoittavan juuri sitä, miksi sen tulkitseen. Ymmärsin analyysin alkaneen jo väitöskirjaani sopivan aineiston ja analysointitavan valitsemisessa. Lähdenkin siitä, että tutkimusprosessini noudattelee Eskolan ja Suorannan ajatusta tutkimuksen eri vaiheiden yhteen kietoutumisesta. Noudatan ja sovellan tutkimusprosessin keskeisinä nähtyjä piirteitä. Prosessin vaihteellisuus merkitsee eri osatekijöiden painotusten vaihtelua ja yhteistyötä. Aineistolähtöiseen analyysiin liittyy tutkimusmateriaalin tulkintaa, eli merkitysten antamista niille. Systemaattisessa analyysissä pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan yleensä kirjallisessa muodossa olevaa rajattua aineistoa, erittelemään sitä, löytämään luokituksia, eroja, yhteyksiä, merkityksiä, tekemään teoriaa ja yleistyksiä sekä etsimään sovelluksen perusteita.¹⁹¹ Analyysini on aineistolähtöisen, induktiivisen ja teorialähtöisen, deduktiivisen analyysin yhdistelmä. Olen alusta asti tarkastellut tutkimusaiheittani koskevaa teoriaa ja tarinoissa olevia arjen kokemuksia rinnakkain. Analysoin ja tulkitseen aineistoa tutkimuskohdetta käsittelevien käsitysten, teorialähteiden, erityisesti kristillisen ja maallisen näkemysten perspektiivistä. Käyn niiden välillä vuoropuhelua ja menen syvemmälle tutkimusilmion olemuksellisuuteen sekä dynamiikkaan sen yksityiskohdat ja kokonaisuus huomioiden.¹⁹² Tutkimuksessani näkyy analyysitriangulaatio,¹⁹³ käytän erilaisia analyysitapoja. Koska aineistonani ovat ihmisten kertomukset, katsoin tarkoituksenmukaisimmaksi ja keskeisimmäksi narratiivisen analyysin ja sisällönanalyysin sekä ajoittain hermeneuttisen analyysin. Niiden piirteitä esiintyy tutkimukseeni soveltamassa analyysitavassa yhdistelmänä lomittain. Tähän perustuen olen muokannut omaan tutkimukseeni tarkoituksenmukaisena näkemäni analyysitavan.

Erkkilän mukaan narratiivisuudella viitataan tutkimuksessa aineiston hankintaan ja sen analyysitapaan, joka voidaan jakaa karkeasti: Narratiivisessa analyysissä etsitään tarinan juoni, kuullaan ja säilytetään kertojan ääni, analysoidaan kertojan ja tutkijan yhteistyötä kertomuksen tuottamisessa sekä kerronnan tapaa ja kontekstia. Tulokset esitetään narratiiveina.¹⁹⁴ Tämä analyysitapa näkyy tarkastellessani tutkimusaiheeseeni liittyviä konstruktivisia seikkoja, jotka ovat muokanneet tarinoissa kuvattavia kärsimykseen ja kasvuun liittyviä kokemuksia. Tämä tulee esille myös narratiivien analyysissä, jossa narratiiveja tematisoidaan, luokitellaan ja niistä etsitään yleispätevää tietoa. Näissä kohdin on samoja piirteitä kuin sisällönanalyysissä. Kaasila katsoo, että edellisten analyysitapojen erottaminen toisistaan on vaikea, jolloin

¹⁹⁰ Eskola & Suoranta 1999, 16, 157.

¹⁹¹ Lehtovaara 1994, 17; Lankinen 2001, 54; Jussila & Montonen 1992, 160, 170–174.

¹⁹² Jussila & Montonen 1992, 160, 170, 174; Nummi 1988, 135; Purjo 2010; Eskola & Suoranta 1999, 19.

¹⁹³ Tuomi & Sarajärvi 2018, 142–143.

¹⁹⁴ Erkkilä 2018, 200–202.

niiden yhdistäminen on parempi ratkaisu.¹⁹⁵ Noudatan tutkimuksessani tällaista integraatiota, koska molemmat ovat tietyissä kohdissa tarkoituksenmukaisia ja yhdessä ne antavat paremman, luotettavamman kokonaiskuvan.

Pääongelman mukaisesti analysoin koko tutkimukseni ajan kärsimyksessä kasvamisen dynamiikkaa, jota lähestyn narratiiviselle analyysille tyypillisenä juonellisuutena.¹⁹⁶ Vertaan sitä kristillisen tradition käsitykseen kyseisestä dynamiikasta. Tutkimukseni narratiivisen analyysin vaiheita olivat:

1. Valitsin tarinoista ne teemat: sisällöt ja ilmaisut, joissa kerrotaan kärsimyksestä ja kasvusta.
2. Luokittelin valitsemani aineiston yksilöllistä, sosiaalista ja eksistentiaalista kasvua ilmaiseviin ulottuvuuksiin.
3. Kartoitin ulottuvuuksien keskeistä dynamiikkaa sekä niiden erityispiirteitä ja tekijöitä.
4. Analysoin ulottuvuuksissa ilmeneviä tyyppejä.

Viimeinen vaihe on sisällönanalyysiä, jonka idea on tehdä laajasta, hajanaisesta aineistosta selkeä ja tiivistetty, erottaa siitä samankaltaisuudet ja eroavaisuudet. Sen tehtävänä on antaa käyttökelpoista aineistoa tulkintaa, päättelyä ja johtopäätösten tekoa varten. Seitamaa-Hakkaraisen mukaan sisällönanalyysissä tarkastellaan hyvinkin erilaisten dokumenttien (auditiivinen, visuaalinen, kirjallinen) sisällöllisiä ja laadullisia ominaisuuksia, tutkimusaineiston sisältöä, aihetta ja teemaa – tutkittavan ilmiön sisällöllisiä merkityksiä. Sisältöä kuvataan systemaattisesti ja kattavasti tekstin muodossa, johon ne on saatettu esimerkiksi litteroimalla haastatteluja. Hän esittää Eskolan ja Suorannan kvalitatiivisen sisällönanalyysin käsittelyvaiheista aineiston keruun ja tekstualisoinnin, eli tekstien saattamisen tekstitiedostoiksi, tutkimushenkilöiden puheenvuorojen erottamisen koodeilla ja analyysiyksikön, esimerkiksi sanan tai lauseen valitsemisen. Luokittelukategoriat saattavat muuttua ja kehittyä tutkimuksen aikana. Tähän liittyy aineistolähtöinen *grouded*-teoria, joka perustuu siihen, että ilmiöt eivät ole staattisia, vaan muuttuvat koko ajan. Seitamaa-Hakkarainen korostaa sisällönanalyysissä tutkimusongelman ja teoreettisen viitekehyksen tai aineiston pohjalta toteutettua sisältöluokitusta. Niiden jaottelu toteutetaan koko analyysin ajan käytettävän vertailun avulla usein teoreettisen käsitteellistämisen ja aineiston yhteistyönä.¹⁹⁷ Noudatan pitkälti ja sovelletusti yleistä laadullisen analyysin kaavaa, jonka vaiheet ovat: 1. aineiston keruu. 2. aineiston käsittely 3. aineiston jakaminen

¹⁹⁵ Kaasila 2008, 48.

¹⁹⁶ Kaasila 2008, 46.

¹⁹⁷ Seitamaa-Hakkarainen 2014, 1–3, 6–7.

(teemat, luokat ja tyypit).¹⁹⁸ 4. tulkinta, käsitteiden ja näkemyksen muodostaminen, johtopäätökset.

2.5.2 Aineiston keruu

Narratiivisessa tutkimuksessa tarkastellaan tarinoita. Oleellisinta ovat niissä esiintyvät ihmiset, jotka hahmottavat, toteuttavat ja ymmärtävät elämänsä tarinamuodossa. Sellaisena he myös sen toisille ilmaisevat. En tutki vain tutkimusaineistoa, vaan tutkimushenkilöiden usein kovia kokemuksia. Itkonen puhuu introspektiivisista, minämuotoisista kokemuksista.¹⁹⁹ Tutkimuksessani on kyse kärsimystä ja siihen mahdollisesti liittyvää kasvua kokevasta ihmisestä. Tutkimushenkilöt ovat tiedon antajia, ”informantteja.” Inhimillisen tiedonlähteen käyttöön liittyy oletus, että ihmiseltä on mahdollista saada luotettavaa tietoa. Behaviorismia kritisoidessaan Niiniluoto esittää, että ihminen on itseään tiedostava olento, jolla on mahdollisuus kokea mielentilansa sisältä päin. Tunteet esiintyvät kokemuksen laadullisina piirteinä.²⁰⁰ Perttulan mukaan kokemuksen tutkimisesta tulee empiirinen, kun tutkija kiinnostuu muuhun kuin omaan elämäänsä, toisten ihmisten elämään, heidän kokemuksiinsa. Tutkijan on löydettävä ihmisiä, joiden elämäntilanteeseen sisältyvistä kokemuksista hän on kiinnostunut. Empiirisen tutkimuksen lähtökohtana ovat tutkittavien elävät kokemukset, jotka ovat saaneet muotonsa heidän omassa elämässään. Ne voivat olla laadultaan tietoa, tunnetta, intuitiota ja uskoa sekä niiden yhdistelmiä.²⁰¹

Tutkimushenkilöideni valintaa ovat määränneet tutkimuskohteeni kannalta oleellisiksi katsomani piirteet, valintakriteerit. Ensinnäkin, että he kertovat tarinansa ja kuvaavat siinä kokemuksiaan. Toiseksi heillä on halua ja ”fenomenologista herkkyyttä,” taipumusta kokemuksiensa itsetutkiskeluun ja pohdiskeluun.²⁰² Tutkimukseen valittavien piirteitä tarkasteleva Perttula painottaa heidän halukkuuttaan kuvata kokemuksiaan tutkijalle.²⁰³ Tutkimusaineistossani näkyy, että kertojien kyky, herkyys ja tarve kertoa elämästään vaihtelevat. Kimmon-Kenanin mukaan toiset ovat siinä syvällisempiä ja kompleksisempia, laajasti kehittyviä, toiset päinvastaisia, litteitä hahmoja.²⁰⁴ Kolmantena tutkimushenkilön valintakriteerinäni on, että heidän tarinoissaan tulee esille kärsimys. Se voi laadultaan ja taustoiltaan ja syiltään vaihdella. Oleellista on, että he kertovat kokevansa sitä. Kärsimys on usein kokonaiskokemus, jossa löytyy monia tuskan aiheuttajia. Olen kuitenkin pyrkinyt määrittele-

¹⁹⁸ Vanttaja 2002, 73–74; Liutta 2011, 176.

¹⁹⁹ Itkonen 2001, 103.

²⁰⁰ Niiniluoto 1996, 112.

²⁰¹ Perttula 2008, 118, 137.

²⁰² Perttula 2001, 109–120, 142; vrt. Seppälä & Tiihonen 1996, 12–13.

²⁰³ Perttula 2008, 118, 137, 153.

²⁰⁴ Kimmon-Kenan 1991, 54–55.

mään kunkin kohdalla sen keskeisen tekijän.²⁰⁵ Ensimmäisen ryhmän muodostavat erilaiset sairaudet ja vammat (38 kappaletta, 24,0 %), toisessa on läheisen kuolema (25 kappaletta, 15,7 %). Suurimman ryhmän muodostavat monimuotoiseen vahingolliseen elämäntapaan (päihteet, rikollisuus, vankilakierre ja niin edelleen) liittyvä kärsimys (71 kappaletta, 44,6 %). Äärimmäisen pahuuden aiheuttamaan kärsimykseen liittyy 23 tapausta (14,5 %), lisäksi on kiusaaminen (1 kappale, 0,6 %) ja sota (1 kappale, 0,6 %). Näistä kertovia tarinoita esiintyy erityisesti lähivuosisikymmeninä. Neljäs vaadittava piirre on, että tarinoista voidaan löytää koettelemukseen liittyvän kasvun ja muutoksen suunta (puoleen tai toiseen tai ei ollenkaan) olosuhteissa tai heissä itsessään.

Olen valinnut kovista kohtaloista kertovia elämänkerrallisia tarinoita (159 kappaletta). Niitä koskevat kirjoitukset ja haastattelut ovat ajallisesti eri vuosikymmeniltä 1960-luvulta tähän päivään, painottuen selkeästi 2000-luvulle.²⁰⁶ Ne kertovat pääasiallisesti ihmisen elämäntarinan jostakin ajanjaksosta tai ajan hetkestä ja paikasta.²⁰⁷ Keskeytin uskonnollisten tarinoiden etsimisen huomattavasti saavuttavani tutkimukseni kannalta saturaation – ne alkoivat dynamiikaltaan toistaa itseään. Hengellisiä elämänkertoja tarkastelleet Seppälä ja Tiuhonen toteavat ihmisten puhuvan hengellisistä asioista kaavamaisesti, esimerkiksi todistuspuheenvuorot muistuttavat toisiaan.²⁰⁸ Valtaosassa tutkimukseni tarinoissa kerrotaan monista ihmisistä, usein joukosta ja yleisellä tasolla. Varsinaisiksi tutkimushenkilöiksi olen valinnut ne, jotka ovat selkeästi tarinoiden päähenkilöitä, usein elämänkerroissa. Aineistoni laajuutta perustelen sillä, että se mahdollistaa yleistysten tekemisen. Täydentävän aineiston muodostavat tutkimusilmiöni tarkastelun kannalta mielestäni sivuuttamattomat tarinat. Ne antavat pääaineiston tulkintaan väkevimmän kokemukseräisen tietämyksen ja näkökulman kärsimyksestä. Tällaisia ovat kertomukset poikkeuksellisista ihmisoikeuksista loukkaavista ääriolosuhteista, keskitysleireiltä, Siperian vankileireiltä ja rankoista vankilaoiloista ja vainoista (23 kappaletta, 14,5 %). Monissa kristillisten kertomusten ja fiktiivisten tarinoiden henkilöissä on tutkimukseni kannalta käyttökelpoista aineistoa. Olen tehnyt työtä helpottaakseni itselleni tutkimushenkilöiden tarinoista lyhennelmän. Tämä on tarpeellista syvällisemmän analyysin kannalta. Saatoin myös niihin palaamalla saada lisätietoa kulloisestakin henkilöstä. Referoin siihen päähenkilön oleellimmat taustatiedot kuten iän, ammatin ja perhetaustan, elämänkulun, muut henkilöt sekä tarinaa ja tutkimusilmiötä oleellisesti valaisevat

²⁰⁵ Liite 1.

²⁰⁶ Kirjalliset tekstit (165 kappaletta: 1960-luvulta 8 kpl, 4,9 %, 1970-luvulta 6 kpl, 3,6 %, 1980-luvulta 5 kpl, 3,0 %, 1990-luvulta 26 kpl, 15,8 %, 2000–2009 65 kpl, 39,4 %, 2010 lähtien 55 kappaletta, 33,3 %. Haastattelut: H1–H7 vuodelta 2006 ja H8 vuodelta 2007.

²⁰⁷ Erkkilä 2018, 200; Eskola & Suoranta 1999, 15.

²⁰⁸ Seppälä & Tiuhonen 1996, 11–12.

keskeiset tapaukset ja faktat. Lyhennelmäluettelosta tuli monikymmensivuinen, joten poistin sen liitteistä. Tätä samaa asiaa ajaa tiivistetyksi liite 1, jossa esitän tutkimusaineiston taustatietoja. Siitä voi nähdä tutkimushenkilön numeroa vastaavat tiedot, erityisesti nimen ja lähteen. Ilmoitan varsinaisessa tekstissä nimen lisäksi hänen numeronsa, alaviitteissä vain jälkimmäisen. Kirjallisten tekstien numerot ovat K0–K138 ja haastateltavien tutkimushenkilöiden H1–H8 (H9–H15 ovat asiantuntijoita). Saman henkilön useat tekstit on erotettu kirjaimin esimerkiksi K3A, K3B. Liitteessä 1 näkyvät myös tiedot tutkimushenkilöiden uskonnollisuudesta, kunniallisuudesta ja ihmisoikeuksien esiintymisestä sekä kärsimyksen syystä ja tarinoiden pituudesta.

2.5.3 Painetut tarinat tutkimusaineistona

Narratiivisille tutkimuksille tyypilliseen tapaan on minunkin päätutkimusaineistonani tutkimushenkilöiden kirjoittamat tarinat (151 kappaletta).²⁰⁹ Osa kirjoittaa omalla nimellään, osalla on salanimi²¹⁰ ja muutama teksti on jonkun muun kuin kokijan itsensä kirjoittama. Vanttajan mukaan itse kirjoitetun tarinan etuna on, että se on vapaasti ja itsenäisesti tehty.²¹¹ Olen valinnut tutkimusaineistoksi tutkimuskohteeni kannalta hyödyllisesti katsomiani tekstejä (165 kappaletta, kahdessa samassa tekstissä on kahden eri henkilön tarinat), joissa kuvataan kärsimystä ja siihen mahdollisesti liittyvää kasvua. Tarinat ovat eri vuosikymmeniltä enimmäkseen julkiseksi tarkoitettuja ja suunnattu laajalle lukijakunnalle, joistakin on tullut omassa lajissaan hyvinkin suosittuja.²¹² Arnkilin (K3) kirjeenvaihto joidenkin, esimerkiksi aikansa ajattelijoiden kanssa tavoitti laajan lukijakunnan, vuosikymmenien jälkeen sen yhteiskunnallista vaikutusta vielä muisteltiin.²¹³ Kari Korhosen (K33) kirjoissaan ja toiminnassaan julistama sanoma tavoitti laajalti koululaisia. Ne edustavat oman aikansa ja genrensä kirjallisuutta, jota on selvästi myös luettu. Monissa kirjoissa on lukijoiden tekemiä merkintöjä, kuten alleviivauksia ja kommentteja. Olen löytänyt kirjoja muun muassa kirjastoista, kuolinpesistä ja kaupoista, monia teoksia näyttää liikkuvan vielä kauan ilmentymisensä jälkeenkin divareissa, osasta on otettu useita lisäpainoksia (esimerkiksi 8 painosta Rinne KK-kuolemankauppias). Toteankin vuosikymmeniä aiheeseeni liittyviä tarinoita etsiessäni lopulta saaneeni kootuksi keskeiset sitä koskettelevat tekstit. Osa tarinoista on pitkiä (50 kappaletta, 33,1 %), joissa kerrotaan perusteellisesti rankasta elämänvaiheesta, osa keskittyy lyhyesti (101 kappaletta, 66, 9 %) oleellisimpiin kohtiin. Yhdellätoista (7,3 %) henkilöllä on monta

²⁰⁹ Liitteet 1 ja 3. Hinrikus 2009a; Malik & Stiver Lee 2009.

²¹⁰ Varmuudella tiedän, että haastateltavat H1-H7 sekä ”Herra Lion” ja ”Elli” esiintyvät salanimellä, koska olen sen heille itse nimennyt.

²¹¹ Vanttaja 2002, 67.

²¹² Kertoja K3; Nelson et al. 2013, 1.

²¹³ 5.4.1.

tekstiä, valtaosa kirjoituksista (100 kappaletta, 63 %) kuuluu kokoelmateoksiin (9 kappaletta), joissa eri kirjoittajat kertovat pääasiallisesti samaan teemaan liittyvästä kohtaloistaan, kuten syövästä. Olen joissakin kokoelmissa valinnut kaikki kirjoitukset, osassa vain muutaman. Jotkut kirjoitukset ovat päiväkirjamuodossa, Arnkillin tekstit sisältävät tutkielmia ja haastatteluja sekä kirjeenvaihtoa hänen ystäviensä kanssa. Osassa kirjoituksia on mukana piirroksia tai kuvia esimerkiksi kirjoittajista. Tekstit ovat heterogeenisiä, tasoltaan vaihtelevia, niiden rakenne ja sisällön käsittely on pääosin strukturoimatonta ja vapaamuotoista, enimmäkseen minämuotoista kuvausta. Joissakin on omien kokemuksien lisäksi henkilön taustoja valaisevaa tai asiaan liittyvää informaatiota. Muutamissa teoksissa on ulkopuolisia asiantuntijalauseuntoja, saatesanoja ynnä muita. Olen tarkastellut myös joidenkin henkilöiden muuta kirjallista tuotantoa tai heistä kertovien ulkopuolisten henkilöiden tekstejä. Osa teksteistä on kirjoitettu kärsimysten jälkeen, osa niiden aikana, jopa kuolinvuoteelta käsin.

2.5.4 Haastatteluiden toteuttaminen

Toinen tutkimusaineisto koostu haastatteluista (14 kappaletta²¹⁴). Olen haastatellut kahdeksaa (H1–H8, 8 kpl, 5,03 %) kärsimystä itse kokenutta henkilöä. Haastattelin lisäksi viittä (H9a, H9b–H12) kärsimyksen kanssa tekemisissä ollut ammattilaista: kahta sairaalapastoria, vankilapastoria ja kahta diakoniatyöntekijää. Lisäksi haastattelin yhtä henkilöä (H13), joka valotti Valituksen niityn tarinaa ja sen jälkivaikutuksia. Haastattelupaikan tulisi olla haastateltavalle sopiva: turvallinen, rauhallinen²¹⁵ ja hiljainen, puolueeton tai tuttu ympäristö, koti tai muu sopiva tila. Olen tehnyt saman havainnon kuin Roberts, että haastattelu voi rakentua rauhoittavalle kahvinjuontiseremonialle,²¹⁶ jossa voidaan vapautuneen luottavaisesti keskustella aroistakin asioista. Se helpottaa kenttätyötä, luo normaaliuden tuntua kriittisissäkin tilanteissa ja herkistää kahvipöydässä jutun kerronnalle. Olen tehnyt laajasti testaushaastatteluja harjoitellakseni haastattelujen tekemistä²¹⁷ sekä esihaastatteluja, joista osan olen hylännyt tutkimuksen kannalta tarkoituksettomina tai kelpaamattomina. Olen haastatellut samaa henkilöä yhden kerran. Sairaalapastorien (H9a ja H9b) haastattelu oli parihaastattelu.

Nauhoittaminen on tapahtunut pienellä kasettinauhurilla c-kasetille mahdollisimman huomiota herättämättä, ilman ulkoisesti näkyvää mikrofonia normaaliluon- teisen keskusteluilmpiiriin (tuttu tempo, puheen/puhumattomuuden jaksot ja niin

²¹⁴ Liitteet 1, 2 ja 3.

²¹⁵ Murto 1978, 46; Graveri & Losonczy 2014, 5.

²¹⁶ Roberts 1978, 74–76.

²¹⁷ Eskola & Suoranta 1999, 89–90; Rubin & Rubin 1995, 126–128, 161–164.

edelleen) vallitessa. Yhdessä haastattelutilanteessa olen käyttänyt tukihenkilöä (haastateltavan poika), joka on avustanut haastateltavaa puhumalla tälle tietyllä äänen painolla kuulemisen helpottamiseksi. Haastattelut olivat riittävän pitkiä. Niiden pituudet vaihtelivat haastattelijan edellytyksien ja tarpeiden mukaisesti. Pisin kesti kolme tuntia, jolloin siihen kuului kahvi- ja ruokailutauot. Haastattelulle on oltava aikaa, toisaalta olen pyrkinyt välttämään sen turhaa pitkittämistä. Laaja-alaisen haastatteluaineiston purkaminen, litterointi on tapahtunut sanatarkasti, tosin vain tutkimukseni kannalta valikoidulta alueelta. En ole muokannut aineistoa millään tavalla, se sisältää purettuna esimerkiksi kaikki mahdolliset haastatteluun sisältyneet äänet, hiljaiset hetket, häiriötekijät ja kielen virheet. Sen jälkeen olen analysoinut tekstiä, kuten kirjallistakin aineistoa.

2.5.5 Haastatteluissa tuotetut tarinat

Ihmiset kertovat toisille tarinoita suullisesti, usein spontaanisti, omasta aloitteestaan. Se ei ole aina yksisuuntaista. Aitoon vuorovaikutukseen kuuluu myös keskustelu, jossa yhdessä käsitellään toisen tai molempien tarinoita. Siinä vaihdetaan tietoja ja kokemuksia, Hirsjärven ja Hurmeen mukaan normaalisti jutellen molempia kiinnostavista aiheista. Haastattelun keskeisenä lähtökohtana nähdään tutkijaa kiinnostavia asioita koskeva informaatio. Haastattelija ei aina antaudu keskusteluun, vaan pyrkii omilla ehdoillaan tai johdollaan keräämään tietoa etukäteen asettamansa ongelman ratkaisemiseksi.²¹⁸ Haastattelemani henkilöt kertovat tarinan. Tutkimuksessani ne sisältävät monien kohdalla hyvin arkoja ja kipeitä asioita, muistoja, jotka joudutaan kerrottaessa kohtaamaan ja käsittelemään. Kerronnallista haastattelua tarkasteleva Partanen mainitsee sen tuottavan kerronnan keinoin tarinoita yksilön elämästä ja todellisuudesta, joita kertoja elää uudelleen.²¹⁹ Olen kiinnittänyt tähän huomiota haastatteluissani, jotta haastattelutapahtuma tukisi muistojen vapauttavaa kohtaamista kanssani. Vanttaja muistuttaa elämäntarinan syntyehtoien tiedostamisesta ja huomioidmisesta – haastattelemalla syntyneen tarinan luonteeseen vaikuttaa oleellisesti millainen vuorovaikutus syntyy.²²⁰ Sen onnistumisen lähtökohtana ovat avoimuus ja vastavuoroisuus. Pyrin saamaan tietoa suuntaamalla haastateltavaa samalle ”aaltopituudelle.” Toisaalta tulkitsen Vanttajan mainitseman, kirjoituksissa näkyvän kirjoittajan vapauden ja itsenäisyyden²²¹ voivan ilmetä myös kerronnallisessa haastattelussa. Siinä haastateltava voi pitkälti määrätä mitä hän kertoo ja jättää kertomatta. Hän on usein tarinansa päähenkilö, joka voi ohjata kertomuksen ja haastattelun kul-

²¹⁸ Hirsjärvi & Hurme 1988, 25, 35–36; Viktor 2009, 174; Nelson et al. 2013, 1.

²¹⁹ Partanen 2011, 51.

²²⁰ Vanttaja 2002, 6–7.

²²¹ Partanen 2011, 51; vrt. Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 194–195.

kuu. Keskiössä ovat hänen arjen tarinansa tärkeys ja merkitys – aidossa elämässä ilmenevät arvokkaat kokemukset, tunteet, havainnot, mielipiteet, ennakkoluulot, asenteet, ajatukset ja uskomukset.²²²

Teemahaastattelu on aidontuntuinen puolistrukturoitu, keskustelunomainen, vapaan ja luontevan reagoinnin salliva haastattelu. Aihepiirit ovat tiedossa, mutta siitä puuttuu strukturoidulle haastattelulle tyypillinen tarkka kysymysten muoto ja järjestyks.²²³ Olen laatinut yksityiskohtaisia haastattelukysymyksiä. Toisaalta niiden kirjaimellisen noudattamisen sijaan käytän niitä soveltavasti ja joustavasti. Tutkimukseni haastattelu on avoin, syvälle haastateltavien kokemuksiin tukeutuva. Pysin saamaan tekstejä syvällisempää ymmärrystä ja tietoa esimerkiksi häpeäluonteisesta kärsimyksestä. Haastattelun yhteydessä sitä voidaan tavoitella myös haastateltavan käyttäytymisen, erilaisten esimerkiksi ei-kielellisten vihjeiden avulla, joita kuvaan muutamissa kohdin tutkimustani. Välillä tuntui siltä, että heidän kokemuksensa ja niiden sisältö olivat paljon syvällisempiä ja merkityksellisempiä, kuin mitä minulla oli edellytyksiä tutkijana ymmärtää niitä. Pitäydyn luotettavasti ja selkeästi tulkittavissa ja ymmärrettävissä asioissa. Ajoittain tapahtui uusille tiedon lähteille johtavia oivalluksia, läpimurtoja.

Pysin haastattelussa mahdollisimman luontevaan, aitoon vuoropuheluun, jossa haastateltavan kanssa tarkastelemme ihmisenä olemista, erityisesti kärsimystä ja siihen liittyvää kasvua.²²⁴ Sen lähtökohtana olen pitänyt inhimillistä, avointa ilmapiiriä saada kokea, kohdata ja jakaa yhteinen maailma, todellisuus ja tarina. Siinä annetaan arvo toisen elämälle, suodaan vapaus ilmaista tunteita ja mielipiteitä molemminpuolisen luottamuksen hengessä. Keskeisiä ovat toisen myötätuntoinen ymmärtäminen ja kuunteleminen ehdoitta. Douglas painottaa haastattelutapahtumassa inhimillisyyttä, tunteiden ja yksityisyyden ymmärtämisen merkitystä ja intentiota, jossa pyritään optimoimaan yhteistyökyky, molemmin puoliset paljastukset ja luova toisen hyväksyminen. Tässä painotetaan, että haastateltavien on saatava kokea olevansa tarpeellisia, tuntee olevansa kokemuksiansa takia asiantuntijoita ja että he voivat auttaa tiedoillaan tutkijaa.²²⁵ On tärkeää, että haastateltava on tietoinen mistä tutkimuksessa on kyse ja mikä hänen roolinsa siinä on – sen tärkeyttä korostaen. Douglasin esittämät seikat vaativat tutkijalta rehellisyyttä, avointa aran asian kohtaamista toisen ihmisen kanssa. Kuula puhuu laskeutumisesta tavalliseksi ihmiseksi tavallisten ihmisten joukkoon, täydellisestä osallistumisesta tutkittavien elämään. Haastatteluun

²²² Eskola & Suoranta 1999, 8.

²²³ Partanen 2011, 51; Erkkilä 2018, 206; haastattelukysymykset liite 2

²²⁴ Granfelt 1998, 39.

²²⁵ Douglas 1985, 25, 60; Nelson et al. 2013, 8.

osallistuvia lähentävä yhdessä kipuilu sekä siirtyminen välittömyyteen ja läheisyyteen mahdollistavat muun muassa aidon auttamisen.²²⁶

Kuulan mainitsema laskeutuminen on hänen esittämänsä tutkijan nöyryymistä, mutta myös tasa-arvon ymmärtämistä. Olen lähtenyt haastattelussani yleisesti ohjeissakin esille tulevasta inhimillisyydestä. Niiden pohjalta olen pyrkinyt siihen, ettei haastattelusuhde saa rakentua yksin tutkija-auktoriteetin lähtökohdista, vaan tutkittavan on saatava tuntee tasavertaisena käsittelevänsä yhteistä aihetta. Haastattelija ei saa esittää kaikkietävää, julistaa parempaa elämäntapaa, muokata asenteita ja näkökulmaa. On annettava tilaa tutkimushenkilön mielipiteille ja tunteille.²²⁷ Vältin mekaanista, liiaksi ohjailevaa lähestymistä, tiedon saamisen väkisin yrittämistä ja pyrin antamaan haastateltavalle mahdollisuuden vaikuttaa tapahtumaan. Holsteinia ja Cubriumia tulkitseva Erkkilä puhuu aktiivisesta haastattelusta, jossa haastateltavat luovat merkityksiä, eivätkä vain vastaa kysymyksiin.²²⁸ Olen painottanut sitä, että haastattelu ei saa muistuttaa ripittäytymistä eikä tuomitsemista eikä mikään aihe saa olla sille hävettävää tai poissuljettua. On kysymys neutraalisuudesta, puolueettoman, suvaitsevan ja luottamusta herättävän, rakentavan yhteyden ja haastatteluilmapiiirin luomisesta. Näin aistittuaan monet haastateltavat selvästi rohkaistuivat kertomaan avoimesti tarinaansa. Perttula katsoo haastattelun toteutuvan parhaimmillaan toisen elämäntilannetta ilmaisevana yksinpuheluna, jota tutkija ohjaa.²²⁹

Haastateltavat kertoivat pääasiallisesti hyvinkin vuolaasti tarinaansa ja vaikuttivat helpottuneilta saatuaan purkautua. ”Birgitalla” (H2) siinä oli aggressiivinen, ”Fransilla” (H6) osin ripittäytymisen sävy, Ande (H8) itki kuin olisi ensimmäistä kertaa saanut kertoa jollekin ihmiselle Siperian vankileirin kovista kokemuksistaan. Kaikilla näkyi kuitenkin muutokseen kaikesta huolimatta suuntautuminen, he loivat selviytymistä tukevia merkityksiä. Näin haastattelulla voisi olla terapeutin haastattelun mukainen mahdollisuus tukea haastateltavan selviytymistä ja kasvua. Se merkitsee henkistä tukea ahdistavan kokemuksen käsittelyssä ja purkamisessa (*debriefing*, engl.).²³⁰ Kruus puhuikin keskustelusta, josta julistus puuttuu ja teologinen viitekehys syrjäytetään. Potilaskeskeisyyteen sisältyy mielenterveydellinen ulottuvuus. Keskusteluprosessi määräytyy tilanteista nousevien tunteiden avulla, joita ihmisen on voitava vapaasti ilmaista. Tärkeintä ei aina ole edes se mitä keskustelussa sanotaan, vaan siinä syntyvä persoonallinen suhde keskustelijoiden välillä. Ihmiskeskeinen keskustelussa korostuu osallistuminen ja meneminen syvälle ihmisen psyykkiseen ahdistukseen.²³¹ Olen pitänyt tärkeänä varovaisuutta, etten tuota li-

²²⁶ Kuula 1999, 152–154.

²²⁷ Aikko 2010; Partanen 2011, 51; Atkinson 2007, 236–238.

²²⁸ Erkkilä 2018, 206.

²²⁹ Perttula 2008, 141.

²³⁰ Valkonen 2007, 33; Nelson et al. 2013.

²³¹ Kruus 1983, 312–316, 160; Puuronen 2004, 306.

säkärsimystä tutkittavalle. Joskus haastattelu näytti sisältävän jotakin haastateltavalle arkaluontoista, jolloin tahdikkaasti palasin takaisin soveliaammalle alueelle. Haastattelusta tulisi jäädä haastateltavalle myönteinen olo, se voisi toimia ahdistusta vähentävänä, toivoa herättävänä purkautumiskanavana.²³²

2.5.6 Aineiston käsittely ja luokittelu

Tutkimuksen tarinoissa tulee selkeästi esille kärsimyksen laaja kirjo. Siinä esiintyy vaihtelevuutta ja eroavaisuutta. Tutkimusaineiston jakamisessa nähdään oleellisina tarinoihin perustuvan aineiston tarkoituksenmukaisen sekä järjestelmällisen rajaamisen, jäsentämisen ja pilkkomisen osiin. Sen tarkoituksena on ryhmittelemällä saada aineisto tieteellisesti hallittavampaan, tulkittavampaan muotoon. Analyysissä pyritään nostamaan esille tutkimuskohteen kannalta oleellisia seikkoja.²³³ Järjestelin laajaa aineistoani varsinkin tutkimukseni alussa ja täsmensin sitä osin sen aikana. Silloin oli helppo löytää asiasisällöstä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Noudatin tutkimukseni analyysissä seuraavaa aineiston jakamisen tapaa:²³⁴

Teemoittelu

Eskolan ja Suorannan mukaan analyysissä erotetaan datasta raakamateriaalista tutkimusongelman kannalta olennainen aines, josta vasta voidaan tehdä tulkintoja. On kyse aineiston jakamisesta, josta ensimmäisenä on teemoittelu. Sen lähtökohtana ovat tutkimuksen ongelmat, joihin etsitään vastausta.²³⁵ Muodostin aineistosta teemoja järjestelemällä sitä aihepiirien mukaan. Nostin teksteistä ja haastatteluista esille teemojen kannalta oleellisia kohtia ja tein niistä kutakin aihetta koskevan sitaattikoelman. Ne selittävät ja hahmottavat tutkimusaihetta, kokonaisuutta ja sen sanomaa. Jo alkuvaiheessa jätin monia tarkastelemiani tarinoita pois tutkimusaineistosta, koska niissä ei ilmennyt mitään tutkimukseni kannalta tärkeää, käyttökelpoista. Kävin valitsemi aineiston huolellisesti läpi kokonaan.²³⁶ Perehdyin jokaiseen tarinaan lukemalla ja tarkastelemalla sitä alusta loppuun. Redusointivaiheessa pelkistin, kartoitin teksteistä tutkimusaiheeni kannalta oleelliset ilmaisut. Kiinnitin analyysiohjeita soveltaen huomioni Apon ajatusten mukaisesti yhteen tai pariin teemaan tai merkitysjärjestelmään.²³⁷ Se tarkoittaa ennalta määrittelemieni, teemojen mukaisten,

²³² Eskola & Suoranta 1999, 123–125.

²³³ Perttula 2008, 200; Liutta 2011, 176; Vanttaja 2002, 73–74; Eskola & Suoranta 1999, 175–181.

²³⁴ Erkkilä 2018, 200; Liutta 2011, 176–177.

²³⁵ Eskola & Suoranta 1999, 151; Grönfors 1982, 160–161.

²³⁶ Jussila & Montonen 1992, 160, 170–174.

²³⁷ Apo 1990, 63, 67, 71.

kärsimystä ja kasvua koskevien kaikkien (osa kohdista on saattanut huomioimatta) jaksojen ja tekstikohtien systemaattista seulomista, rajaamista, poimimista ja hajanaisen aineiston tiivistämistä, koodausta.²³⁸ Olen perinpohjaisesti useaan kertaan lukemalla syventynyt valitsemini tekstikohtiin, analyysi- ja koodausyksiköihin. Ne ovat pitkiä tekstejä tai lyhyitä, yleisimmin muutaman virkkeen pituisia, usein suoria tekstilainauksia. Olen täsmentänyt teemoja ja osoittanut niistä uusia. Tältä pohjalta merkitsin valitsemani tekstin viereen viittauksen niiden tarkoittamaan yksityiskohtaan esimerkiksi mikä on kärsimyksen ulottuvuus (yksilöllinen, sosiaalinen ja eksistentiaalinen) Merkitsin jokaisen henkilön ilmaisua koskevan sivun ja mihin niitä vastaaviin teeman, kuten kasvun dynamiikan kohtaan kasvua ilmaiseva kuvaus kuuluu. Kartoitin koodausyksiköistä kasvun suunnat, ilmaisevatko ne myönteistä vai negatiivista muutosta sekä esiintyykö niissä joitakin tekijöitä, elementtejä, jotka vaikuttavat niiden suuntaan. Kokosin kaikilta kertojilta tiettyä kohtaa (esimerkiksi jaettu kärsimys, toivo, itsen arviointi) sisältävät ilmaisut ryppääksi. Tutkimuskysymyksiin perustuvat teemat ovat:²³⁹

1. Ensimmäisen tiedonhankinnan ja aineistoon tutustumisen vaiheessa analyysin aiheina olivat kärsimys ja kasvu sekä kasvatus sekä uskonnollinen ja ei-uskonnollinen näkemys niiden yhteydestä.
2. Tässä vaiheessa lisätietoihin (esimerkiksi aikaisempaan tutkimukseeni,²⁴⁰ ja aineistoon toisen kerran tutustuttuani nousivat teemoiksi: Kärsimyksen ja sitä koskevan kasvun ulottuvuudet: yksilöllinen, sosiaalinen ja eksistentiaalinen.
3. Kolmannessa aineistoon perehtymisen vaiheessa tuli huomionarvoiseksi kärsimyksen taustalla olevat tekijät, jotka otin analysoitaviksi. Tällaisiksi muodostuivat: uskonnollisuus, kunniallisuus ja ihmisoikeudet.²⁴¹

Tutkimuksen kuluessa nousi esille uusia teemoja ja alateemoja. Olen palanut väitöskirjan tekemisen kaikissa vaiheissa jatkuvasti tutkimusaineistosta saamiini yksittäisiin tekstikohtiin, tehdäkseeni tarkennuksia ja perehtyäkseni niiden taustoihin. Perttula pitääkin tärkeänä, että aineistoon on voitava aina palata.²⁴² Tämä on oleellinen osa tutkimustyötäni. Olen perehtynyt aineistoon yhä uudelleen, tehnyt tarkennuksia ja selkiyttänyt taustoja, avannut sitä – ymmärtääkseni sitä kenties uudessa valossa.

²³⁸ Eskola & Suoranta 1999, 151, 155, 157–158; Alasuutari 1999, 127–128, 141; emt. 2001, 130–132; Vanntaja 2002, 74–75; Liutta 2011, 177–178.

²³⁹ Eskola & Suoranta 1999, 153.

²⁴⁰ Aikko 2010; Kiuru 2015, 96.

²⁴¹ Graveri & Losonczy 2014; Stever Lee & al. 2009; Malinen 2010.

²⁴² Perttula 2008, 140.

Kirjoitin itselleni työni avuksi jokaisesta tarinasta lyhennelmän.²⁴³ Niissä tulevat tiivistetysti esille tarinoiden keskeiset taustatekijät ja -tiedot, kuten paikka, konteksti, juoni ja kärsimykseen johtaneet syyt. Joidenkin tutkimushenkilön kohdalla olen voinut epäselvissä tilanteissa tarkastella hänen muita tekstejään.

Kategorisointi

Luokittelin teemoittamani aineiston muodostamalla sisällöllisiä kategorioita. Seitamaa-Hakkaraisen mukaan luokittelu on eklektistä, ei ole olemassa oikeaa tapa tehdä sitä, yhden käyttämä luokittelujärjestelmä ei sovi toisen aineistoon, keskeistä on tutkijan luovuus luokittelussa.²⁴⁴ Kategorisointiani määräsi monisisältöisenä näkemäni tutkimusaihe ja -ongelmat. Määrittelin ja jäsensin aineistosta esille nousevia kategorioita. Niissä ilmeni jo tarinoiden alkuvaiheessa jokin yhdistävä, muista luokista eroava asia, ominaisuus, piirre ja tekijä. Toisaalta kategorioihin rajaaminen oli paikoitellen vaikeaa. Vertaan tutkimuksen eri vaiheissa luokkia ajoittain toisiinsa ja ilmaisen niitä määrällisesti.²⁴⁵ Kuvaan näitä kategorioita ja niiden luokittelukriteereitä sekä perustelen niiden muodostamista. Pysin huomionarvoisissa, selkeästi ja ratkaisevasti esille nousevissa kohdissa tekemään niihin liittyviä vertailuja ja löytämään poikkeuksia.²⁴⁶ Tutkimusaineistoni alkuvaiheen tutustumisen jälkeen luokittelin jokaisen tutkimushenkilön tarinan (159 kappaletta) taulukkoon²⁴⁷ seuraavasti:

1. Uskonnollisuuden esiintymisen kategoria

Tutkimuksen johdannossa toin esille, että kärsimystä voidaan kokea ja tarkastella uskonnollisesta tai ei-uskonnollisesta spirituaalisuuden näkökulmasta. Tarinoissa oli varsinkin tutkimukseni alussa 1980-luvulta lähtien runsaasti havaittavissa uskonnollisuutta, lopulta piti keskeyttää ottamasta tutkimukseen enää sisällöltään samankaltaisia tarinoita. Toisaalta oli löydettävissä ei-uskonnollisia tekstejä, joissa viitataan vain vähän tai ei ollenkaan uskontoon. Olen merkinnyt taulukkoon tarinoiden sisältämän uskonnollisuuden: VU (80 kappaletta, 50,3 %) tarkoittaa vahvasti uskonnollista, U (30 kappaletta, 18,9 %) viittaa tarinoihin, joissa esiintyy normaalia uskonnollisuutta. Tarkoitin sillä, että uskonasiat ovat sivuosassa, niistä ei tehdä numeroa, mutta ne nousevat sen verran esille, että voidaan tulkita henkilön olevan uskonnollinen. EHU (49 kappaletta, 30,8 %) merkitsee ei-havaittavaa, merkittävää uskonnollisuutta.

²⁴³ Apo 1990, 63, 67, 71.

²⁴⁴ Seitamaa-Hakkarainen 2014, 6.

²⁴⁵ Eskola & Suoranta 1999, 157.

²⁴⁶ Liutta 2011, 38.

²⁴⁷ Liite 1.

2. Ihmisoikeuksien toteutumisen kategoria

Tässä luokitellaan kärsimystä suhteessa sen taustalla olevaan ihmisoikeuden toteutumiseen.²⁴⁸

- a. Kärsimyksen taustalla on normaalille sivilisaatiolle tyypillinen ihmisoikeuksia kunnioittava kulttuuri ja ilmapiiri²⁴⁹ (136 kappaletta, 85,5 %) tarkoitan tavallisia, arjen elämään luonnollisesti ja yleisesti kuuluvia kärsimyksen muotoja. Jäsentelin ne alaluokiksi: SV, sairaudet ja vammat (38 kappaletta, 24,0 %), K, läheisen kuolema (25 kappaletta, 15,7 %) ja VE, vahingollisen elämäntavan (päihteet, rikollisuus, vankilatuomiot jne.) aiheuttama kärsimys (71 kappaletta 44,6 %), Kiusaaminen (1 kappale, 0,6 %) ja sota (1 kappale, 0,6 %).
- b. Kärsimyksen taustalla on ihmisoikeuksia loukkaava kulttuuri ja ilmapiiri, erityisesti äärimmäinen pahuus, ÄP (23 kappaletta, 14,5 %). Keskeisenä kriteerinä on niihin liittyvä ihmisoikeuden rikkomus sekä itsemääräämisoikeuden ja vapauden menetys. Niitä kuvaa usein eloonjäämistaisielu poikkeuksellisen mielettömissä, ylenpalttisen kärsimyksen epätoivoisissa olosuhteissa, jota ilmentävät: pahuus, usein tahallinen kärsimyksen tuottaminen, yhteiskunnallisen tuen puuttuminen ja ihmisarvon menetys sekä tuhon suuri todennäköisyys. Rajasin tällaisiksi tarinat, jotka kuvaavat ihmiskohtaloita keskitysleireillä, Siperian vankileireillä²⁵⁰ ja epäinhimillisissä vankilaoiloissa. Kyseisillä tarinoilla on laaja historiallinen tausta ja perspektiivi.²⁵¹ Aluksi koin, että näiden kertomusten konteksti ja tapahtumat ovat vaikeasti verrattavissa muihin tavanomaisiin kriiseihin. Pitkään ja perusteellisesti niihin tutustuttuani, pidin tarpeellisena ottaa ne mukaan tutkimusaineistoon – varsinkin kun niitä koskevien puhuttavien tarinoiden määrä ja suosio näyttävät vain kiihtyvän. Niiden pahuuden hallitsemat, äärimmäiset olosuhteet ja vaikutus ihmiseen ovat välttämättömiä tuoda esille arjen tavanomaisena pidettyä kärsimystä ja sen aiheuttamaa kasvua

²⁴⁸ Tämän kategorian piirteitä tulee esille YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa 10.12.1948. Suomen YK-liitto. 2025.

²⁴⁹ Des Pres 1976, 155.

²⁵⁰ Neuvostoliitossa toimi tsaarinajan venäjän *katorga*-systeemin jatkumona *gulag*-järjestelmä. Monista valtioista karkotettiin väkivalloin poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen eliitti Siperian ja Kazakhstanin pakkotyöleireihin ja kyliin uudelleen kasvatettavaksi (uusi neuvostopersoona, *homo sovieticus* (lat.)). Pahimmillaan kyse oli laillistetusta, systemaattisesta, teollisesta ”sosiaalisesti vaarallisen elementin” perinpohjaisesta hävittämisestä äärimmäisen ankarissa, epäinhimillisissä oloissa. (Florian 2018, 60; Graveri & Losonczy 2014, 5–6; Paju 2011, 69–70, 155–156, 188–189, 232–235; Henrikus 2009b, 207–215; Des Pres 1976).

²⁵¹ Stiever lee et al. 2009, 23–24 jakavat historian pieneen ja isoon historiaan.

tutkittaessa – niitä ei voi sivuuttaa. On vain huomioitava niiden poikkeuksellinen luonne tutkimuksen luotettavuuden kannalta.²⁵²

3. Kärsimyksen kunniallisuuden kategoria

Tutkimukseni tarinoita voi luokitella kärsimyksen yleisen kunniallisuuden perusteella. On kyse koettelemusten arvostuksesta ja maineesta.

- a. Kunnialliset kärsimykset (61 kappaletta, 38,4 %) ovat luonnollisena osana elämään kuuluvat kovat kohtalot, kuten fyysiset sairaudet, vammat ja onnettomuudet. Niitä kokevat saavat osakseen myönteistä mainetta ja arvostusta, asennoitumista, myötätuntoa sekä ymmärrystä ja myönteistä julkisuutta. Niitä käsitellään avoimesti, puhtaina tekoina. Kunnialliseen kärsimyksen luokkaan sisältyy erityisen sankarillisia kärsimyksien tapauksia (23 kappaletta, 14,5 %). Niissä ihminen kokee usein jotain poikkeuksellisen kokonaisvaltaista, suurta ja mieletöntä, äärimmäistä kärsimystä. Sankarillisen niistä tekee niihin liittyä harvinainen kasvaminen, elämänviisaus, henkinen suuruus, kuten hyveellisyys, uhrautuminen ja kovien kohtaloiden yläpuolelle pääseminen. Sankarillisesti kärsineet saavat osakseen suurta kunnioitusta, arvontoa jopa ylistystä. Jotkut tarinoidensa kertojat ovatkin palkittu sen takia – muun muassa kokemuksistaan kertovien teoksiansa perusteella.
- b. Kunniaattomina, kärsimyksinä (98 kappaletta, 61,6 %) pidän häpeäluonteisia,²⁵³ koettelemuksia. Kulttuurista määrittelee ja kategorisoi mikä on häpeällistä. Ihmiset suhtautuvat johonkin käyttäytymiseen ja taustoihin kielteisesti, halveksivasti, varautuneesti, vaivautuneesti, karttaen ja vaieten, torjuen ja tabuina. Niistä ei haluta keskustella tai sitten niihin kohdistuu hyvin vahvoja, esimerkiksi moralisoivia kannanottoja oikeasta ja väärästä, syyllisyydestä ja syyttömyydestä. Niihin voi liittyä myös sensaatiohakuisuutta.²⁵⁴ Ne ovat usein itse aiheutetun vahingollisen elämäntavan seurauksia ja haitaksi yhteisölleen, huonoiksi esimerkeiksi katsottuja. Nämä liittyvät muun muassa mielisairauksiin, rikollisuuteen, päihiteisiin, itsemurhaan ja poikkeavaan seksuaalisuuteen, jopa heikkouteen. Näitä koskevia, erityisesti taustaltaan uskonnollisia tarinoita on parin vuosikymmenen aikana julkaistu paljon.

²⁵² Eitinger 1998.

²⁵³ Tämän kategorian piirteitä tarkastelevat Gilbert & Procter 2006, 353–354 ja Fullagar 2003, 291–303.

²⁵⁴ Kiuru 2015, 6–7.

Tyypittely

Seuraava jäsentämismuoto on teemojen pohjalta tapahtuva tyypittely. Se on tutkimusteemani mukaisten, tarinoissa usein esiintyvien, samankaltaisten, jollekin ryhmälle tunnusomaisten, ominaisten, keskeisten ja tavallisten rakenteiden selkeyttämistä, yksinkertaistamista, jäsentelyä, tiivistämistä ja ryhmittämistä alueiksi, osaluokiksi ja tekijöiksi. Se voi olla tyypillinen henkilöiden kuvaus tai merkitys tilanteessa tai juonikuvion toistuva kulku, mallitarina. Oleellisina tarkastellaan niiden yhteisiä ja erottavia, mutta myös tyypillisestä poikkeavia seikkoja, jotka pakottavat tutkijaa katsomaan oletuksiaan uudessa valossa.²⁵⁵ Tarkastelen tyyppihenkilön ja hänen tarinansa kautta jokaisessa luvussa esittämieni kärsimystä koskevan kasvun tyypillisiä piirteitä, niiden toteutumista. Olen valinnut kullekin luvulle eri tyyppihenkilön.²⁵⁶ Tutkin myös kärsimyksessä kasvamisessa esille tulevia, tunnusomaisia, muista erottuvia ihmistyyppisiä sekä tyypillisistä poikkeavia tyyppisiä. Tämän esille tuonutta Weberiä tarkasteleva Palonen korostaa tyypittelyä analyysivälineenä, joka edellyttää rajakäsitteitä, pelkistystä, kärjistystä ja historiallista sensitiivisyyttä sen suhteen mihin kontekstiin ideaalityypit ovat sidoksissa. Hänen mukaansa on keskeistä nostaa esille jotakin omintakeista ja spesifiä. Hän mainitsee sen utopialuonteeseen, jossa tutkimuksen kannalta korostuvilla olennaisilla näkökohdilla ei ole sellaisenaan vastinetta todellisuudessa.²⁵⁷ Tuon tämän kuvitteellisen tyyppihenkilön, Januksen avulla diskussiossa esille koko aineistossa ilmentyvien tutkimustuloksien oleellisia piirteitä, teen synteisiä.

²⁵⁵ Eskola & Suoranta 1999, 126, 140–141, 182–186.

²⁵⁶ Erkkilä 2018, 200.

²⁵⁷ Palonen 2018, 118; Parvikko (2018, 92–93, 95–96) pitää ideaalityyppiä porttina Weberin ajatteluun. Parvikko tulkitsee tätä tyyppiä koskevaa Arendtin käsitystä. Hänen tarkastelemassaan esimerkkitapauksessa Arendt jakaa weberiläiseen tapaan ideaalityypin perustuvassa analyysissä juutalaisneuvoston johtajat kolmeen eri tyyppiin käyttämällä kussakin tyypissä esimerkkinä tiettyä henkilöä. Hän kuvaa miten eri tyypit erottuvat toisistaan toimintastrategian ja toiminnan etiikan suhteen poliittisesti äärimmäisissä tilanteissa.

3 Kärsimyksen ulottuvuudet

3.1 Kokemus elämänlaadusta muodostuu hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin vaihtelussa

Tutkimukseni kärsimystä sisältävissä tarinoissa on tragedia kertomusten perustyyppi.²⁵⁸ Tämä näkyy erityisesti niiden alussa, joissa kuvataan kovia kohtaloita. Vastaan tässä luvussa pääongelman lisäksi erityisesti tutkimukseni ensimmäiseen ongelmaan: Millaisissa muodoissa kärsimys ilmenee tutkimukseni tarinoissa? Etsin myös vastausta kolmanteen ongelmaan: Millaisia kasvun erityispiirteitä ja -tekijöitä sekä tyypejä on tutkimukseni tarinoissa löydettävissä? Perustelen ja vastaan niiden pohjalta kysymykseen mitkä ovat kärsimyksen kasvatukselliset lähtökohdat? Tältä pohjalta lähdän seuraavissa luvuissa tutkimaan kärsimyksen mahdollisuutta kasvat-
taa ihmistä. Tämän luvun tyyppihenkilönä on Oksanen (K116).

Tutkimuksen lähtökohta on, että tutkimukseni tarinoissa esiintyy kärsimystä. Ensin on tärkeä tarkastella ja määritellä sitä ja sen olemusta. Kärsimystä käsitellään monissa tieteissä ja erityisesti eri uskonnoissa,²⁵⁹ se on oleellisessa osassa kristillistä ihmiskäsitystä, kristityn asemaa ja tehtävää maailmassa.²⁶⁰ Sitä määritellään ja sen tarkoitusta etsitään eri aikakausina ja näkökulmien mukaan esimerkiksi kulttuurista, yksilöstä, sukupuolesta, kontekstista, asiayhteyksistä, tieteenhaarasta.²⁶¹ Kärsimyskäsitteelle on vaikeaa löytää yhtenevää määritelmää. Toivanen kritisoi Eriksonin ajatusta kärsimyksestä arvoituksena, koska ihmisen kokemukset ovat ainutlaatuisia. Silloin kaikki ihmisen ainutlaatuiset kokemukset jäisivät arvoituksiksi.²⁶² Sitä on myös vaikea ”mitata, verrata ja jopa nähdä”, toteaa piispa Huovinen.²⁶³ Lähestyn kärsimysilmiötä monimuotoisena ja kompleksisena. Tähän viittaa kärsimyksen (*pathos*,

²⁵⁸ Yrjänäinen & Ropo 2013, 25.

²⁵⁹ Buddhalaisuudessa kärsimys, (*dukkha*, pali), on yksi eksistenssin muodoista (*ti-lakkhana*, pali), elämä nähdään kärsimyksenä (*dukkha*-oppi). (*Dhammapada* 1980; Williams & Tribe 2000, 2, 7, 21, 40–43; Bowker 1997, 296–297.

²⁶⁰ Mark. 8:31–38; 2 Kor. 6:4.

²⁶¹ Platon II 1999, 42–43 (*Gorgias*); Anderson 2013, 12–14; Puolimatka 1999, 118; Caraveli-Chaves 1980; Honkasalo M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. 2004, 14; Soivio 2004, 167.

²⁶² Toivanen 2009, 70–71.

²⁶³ Huovinen 2006, 5. Vrt. Algosphere 2.8.2025: vision.

kreik.) määrittelyn kirjavuus. Siinä käytetään usein negatiiviselta ja pahalta tuntuvia asioita kuvaavia käsitteitä, kuten ahdinko, koettelemus, vaikeus, vastoinkäyminen, ahdistus, murroskausien yhteydessä puhutaan kriisistä. Näen lukuisissa tarkasteluissa esitetyn kärsimyskäsitteen toimivan edellisiä piirteitä kokoavana ja kattavana ontologisena yläkäsitteenä.²⁶⁴ Kristillisyydessä kärsimyksen yhteydessä puhutaan vertauskuvallisesti esimerkiksi vitsasta, pimeydestä, syvyydestä, pätsistä, ahtaasta portista, kyynelten laaksosta (*Vallis lacrimania*, lat.), jota kyynelin kylvetään sekä raskaasta työstä, ikeestä, taakasta, jonka alla ihminen on. Risti (*crux*, lat.), erityisesti krusifiksi nostetaan Jeesuksen kärsimystarinan kautta universaaliksi kärsimyssymboliksi.²⁶⁵ Wikström näkee ristin liittyvän kristinuskossa ihmisen rajaa ja rajallisuutta koskevaan kokemukseen.²⁶⁶ Tutkimukseni keskeiseksi tarkastelun kohteeksi nouseekin kokemus: Miten ihminen kokee kärsimyksen? Aikaisemman tutkimukseni perusteella päädyin tarkastelemaan kokemusta toisistaan erottuvina piirteinä, jollaisina näen havainnon, tunteet ja tietoisuuden.²⁶⁷ Sittenmin tämän tutkimukseni kuluessa on minulla vahvistunut käsitys niiden kokonaisvaltaisuudesta ja yhteen nivoutumisesta. Tämä fenomenologiaan viittaava holistinen näkemys tulee esille Rauhalalla, kun hän painottaa olemassaolon kolmen muodon: kehollisuuden (orgaaninen olemuspuoli), tajunnallisuuden (psykkinen ja henkinen) ja situationaalisuuden (rajattu suhde elämäntilanteisuuteen) kietoutuneisuutta toisiinsa – ne edellyttävät toisiinsa.²⁶⁸

Erikssonin kärsimystä koskevaa ajattelua tarkasteleva Toivanen määrittelee tutkimuksessaan kärsimystä kysymyssanojen kautta kuten: Mistä se johtuu? Miltä se tuntuu? Mikä sille on ominaista? Miten se ilmenee? Peruskysymys kuuluu: Mitä se on? Taustalla on Erikssonin hoitotieteellinen viitekehys.²⁶⁹ Lähden siitä, että minun tulee tarkastella kärsimystä kasvatustieteen näkökulmasta. Silloin Toivasen kysymyksenasettelu ei täysin riitä, vaan on kysyttävä: Minkä perusteella on tarkoituksenmukaista tarkastella kärsimystä kasvatustieteellisesti? Tämän kysymyksen tarkastelun lähtökohtana on kärsimyksen määritelmäni. Se sisältää ajatuksen koettelemuksessa kasvamisen dynamiikan keskeisestä seikasta, muutoksesta, jota ei selvästi näy Toivasen kysymyksenasettelussa.²⁷⁰ Muutos ja kasvu tulevat kuitenkin oleellisesti

²⁶⁴ Anderson 2013, 12–14; Toivanen 2009, 64; Honkasalo M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. 2004, 8,14; T., Honkalo, M-L. 2004, 25.

²⁶⁵ Luther 1838, 2, 17, 200–204; emt. 1906, 124–125; emt. 1996, 69–79; Ps. 23:1–6, 126:5; Matt. 11: 28–30. Ristin Johannes (2004, 16:24) käyttää tässä yhteydessä käsitettä pimeä yö.

²⁶⁶ Wikström 2000, 3.

²⁶⁷ Aikko 2010, 95–97.

²⁶⁸ Rauhala 2009, 94–98.

²⁶⁹ Toivanen 2009, 38–47.

²⁷⁰ Eskola & Suoranta 1999, 19.

esille tutkimukseni koettelemuksia sisältävissä tarinoissa. Keskeiseksi niissä nousee kysymys kärsimyksestä kasvutekijänä ja kärsimysidentiteetti – millaisen käsityksen ihminen saa itsestään kärsimyksessä ja omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa sitä koskeviin muutoksiin.

Määrittelen kärsimyksen olevan monimuotoinen havainnon, tunteen ja tietoisuuden muodostama, elämyksellinen, monissa ulottuvuuksissa ilmenevä kokemus todellisuuden negatiivisesta ominaisuudesta. On kyse elämänlaadun muutoksesta epämiellyttävään suuntaan ja mahdollisuuksista suunnata sitä myönteiseen muutokseen.²⁷¹ Seuraavaksi pyrin perustelemaan määritelmäni ja sen nostattamia kasvatuksellisia lähtökohtia.

3.2 Kärsimys koetaan ulottuvuuksissa

Tutkimukseni tarinat tekevät lähtökohtaisesti kasvatukselliseksi se, että koettelemukset vaikuttavat ihmiseen, ne aiheuttavat muutoksen hänen elämässään ja hänessä itsessään – saattavat toimia kasvutekijöinä. Niiden kuvauksissa on löydettävissä kärsivä minä -tyyppi. Frankl käyttää käsitettä kärsivä ihminen (*homo patiens*, lat.) Sen syntymisen perustana on henkilökohtainen kokemus elämänlaadusta, joka koetaan hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin luonnollisessa vaihtelussa.²⁷² Allardtin keskeinen käsite on hyvinvointi, johon liittyy ulottuvuuksia. Ensimmäisenä on elintaso (*having*, engl.), jonka rakentavia osatekijöitä ovat muun muassa tulot, koulutus ja terveys. Toisena ovat perheeseen, ystäviin ja sosiaaliseen yhteisöön liittyvät yhteisyyssuhteet (*loving*, engl.). Viimeisenä on itsensä toteuttaminen (*being*, engl.) suhteessa yhteiskuntaan, jossa keskeisiä ovat muun muassa arvonanto, mahdollisuus vaikuttaa asioihin sekä korvaamattomuus esimerkiksi perheessä ja työssä. Hyvinvoinnin perustana tulee yleisesti esille keskeisten tarpeiden tyydyttyminen.²⁷³ Määrittelen hyvinvoinnin todellisuuden, elämän miellyttävänä kokemuksen tilana – se on osa hyvää elämää. Keskeinen kysymys on miltä elämä tuntuu? Pahoinvointi on kokemus hyvinvoinnin edellytysten puuttumisesta, elämänlaadun muuttumisesta huonompaan suuntaan.

²⁷¹ Teinonen (1999, 200) määrittelee eksistenssissä olevan negatiivisuuden täydellisyyden puutteena (*privatio perfectionis*, lat.), jossa huonous on jotakin luontoon kuuluvaa, fyysisistä pahaa (*malum per essentiam*, lat.).

²⁷² Frankl (1987) näkee ihmisen, *homo sapiensin* (lat.) kolmella tavalla: *Homo faber* (lat.) täyttää olemassaolonsa tekemällä työtä, menestymällä. *Homo amans* (lat.) saa merkityksen elämälleen eläytymällä toisten elämään. *Homo patiensin* (lat.), kärsivän ihmisen keskeiset kategoriat ovat täyttymys ja epätoivo (Frankl 1987, 57; emt. 1986a, 57).

²⁷³ Allardt 1976, 42, 50, 160–164, 328–330; Anderson 2013, 9–12; Puuronen 2004; Utrianen 2004, 218; Tiilikainen 2004, 115; *Algosphere Alliance*. 2.8.2005 korostaa ihmisen (joukon) pyrkimystä ja kykyä lieventää kärsimystä maailmanlaajuisesti; haastattelu, H8.

Kärsimys kaventaa hyvinvointia usein ratkaisevasti heikentämällä monia sen tekijöitä, esimerkiksi syntyä taloudellista menetystä ja kasvun taantumista.

Moision ja Pihlströmin mukaan kärsimyksellä on lukemattomia ilmenemismuotoja.²⁷⁴ Lähden tarkastelemaan sitä primääri- ja sekundaaritasoilta. Edelliseen lukeutuvat kaikkia eläinlajeja koskeva biologisperäinen, perustarpeisiin liittyvä fyysisaineellinen kärsimys: vajaatilat, deprivaatit ja uhat, kipu, nälkä, vilu, lämpötilan ja paineen ääri vaihtelujen tunne ja väsymys. Von Wright kutsuu kaikille eliöille yhteisiä tarpeita animaalisiksi ja erottaa ne spesifeistä inhimillisistä, korkeammista tarpeista, joita ihminen tarvitsee hyvänsä ja välttääkseen voimasta huonosti. Niihin kuuluvat muun muassa rakastava ja turvallinen ympäristö, kasvatus kuulumaansa maailmaan ja yhteisöön sekä mahdollisuudet saada ja antaa ystävyyden ja hellyyden osoituksia.²⁷⁵ von Wrightin mainitsemat, inhimillisiin tarpeisiin liittyvät vajaa- tai häiriötilat ja puutteen kokeminen viittaavat sekundaariin kärsimykseen. Tutkimukseni tarinoiden kuvausten perustalta siinä ovat keskeisiä ihmisen suhte itseensä, toisiin ihmisiin sekä ympäristöön ja elämään, uskovaisilla Jumalaan. Näissä suhteissa esiintyy kärsimyksen keskeiset muodot: yksilöllinen, sosiaalinen ja eksistentiaalinen kärsimys. Ne koetaan ulottuvuuksissa, joilla tarkoitan²⁷⁶ kärsimyksen vaikutus alaa ja syvyyttä. Kärsivä minä -tyyppi voi olla kovissa kohtaloissa itseen minäkeskeisesti käpertynyt tai kokemus voi ulottua koskemaan toisia ihmisiä, sekä lopulta olemista ja elämää. Toisaalta esimerkiksi hammassärky on yksilöllinen kokemus, joka voi läheisten myötätunnon takia olla sosiaalista, mutta ei välttämättä kuitenkaan synnyttä eksistentiaalista ahdistusta. Ulottuvuudet ovat oleellinen lähtökohta lähtiessäni tutkimaan koettelemuksiin liittyvää kasvua. Näkökulmani perustana on niihin liittyvien kuvausten runsas esiintyminen tutkimukseni tarinoissa. Perustelen perspektiiviäni tässä luvussa. Kärsimyksen eri ulottuvuudet esiintyvät kärsivä minä -tyypillä painoituksiltaan vaihdellen. Siinä ilmenee useiden tutkijoiden tarkastelema holistisuus. Sen keskeisenä piirteenä on ulottuvuuksien yhteen nivoutumisen kokemus moninaisessa elämäntilanteen kokonaisuudessa – kutsun sitä kärsimyksen tilaksi (*spatium dolor*, lat.)²⁷⁷ Jarmon seksuaalisen hyväksikäytön kokonaisvaltaisesta kokemuksesta on löydettävissä yksilölliset, sosiaaliset ja eksistentiaaliset ulottuvuudet:

Nukuin jatkuvasti levottomasti, näin painajaisia, ja hillitön ahdistus vaivasi minua yötä päivää. En tiennyt mitä minulle oli tapahtunut tai tapahtumassa. Häpeä ja miehen uhkailut estivät minua kertomasta kenellekään, joten elin salaisuuteni

²⁷⁴ Moision & Pihlström 2013, 102.

²⁷⁵ Von Wright 1985, 166.

²⁷⁶ Ulottuvuus näkyy esimerkiksi veteen heitetyn kiven vaikutuksena, siinä miten kauas sen aiheuttama aalto etenee, ulottuu.

²⁷⁷ Aikko 2016, 90; Hänninen, V. & Timonen, S. 2004, 206 käyttävät käsitettä *miseria* ja Jaspers (1970, 27–30) puhuu rajatilasta; vrt. Kolkka 2001, 36.

kanssa täysin yksin...Oloni oli usein niin tuskainen, että mietin itseni tappaamista. Toivoin, että olisin kuollut, pelkäsin, ja olin masentunut. Vihasin itseäni, vanhempiani, ja naapurin miestä, koulua, elämää, kaikkea. (K84, 33–34)²⁷⁸

Yksilöllisen kärsimyksen ulottuvuus näkyy Jarmon tekstistä itsen tuntemusten kuvauksena. Fyysinen ja psyykinen kärsimys voivat kohdata ihmistä yksilönä: se voi olla minämuotoista, intiiminä yksityisasiana koettua – ”minä yksin valvon”, Salomaa (K27,173) vaikeroi. Kokemuksen subjektiivisuutta ilmentää se, että ihmiset kokevat saman ilmiön eri tavalla ja reagoivat niihin yksilöllisesti. Pearce käyttää käsitettä psykologinen kärsimys.²⁷⁹ Tarkastelin johdannossa mielenterveydellisiä ongelmia, jotka heijastavat nyky-yhteiskuntamme ahdistuksen olemusta. Minän tuskaa ilmentävät muun muassa heikko itsetunto ja sekä psyykkiset ja sielulliset²⁸⁰ sairaudet, syyllisyys, henkinen luhistuminen ja ihmisyksilönä taantumisen tuoma ahdistus. Jarmon kuvauksessa tulevat esille masennus, pelko ja itseviha. Monet henkilöt erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa tiedostavat itse omilla valinnoillaan ja asenteellaan vahingoittaneen itseään, elämänsä ja toisia ja josta he ovat vastuussa. Itse aiheutettu kärsimys näkyy muun muassa näissä tutkimukseni tarinoissa rankkoina elämänkulun muutoksina ja kasaantuvina ongelmina.²⁸¹ Päihde- ja rikoskierteen syrjäyttämä, nelikymppisenä itsensä ”sairaaksi vanhukseksi” kokenut Saatola kertoo: ”Raskas taakka painoi kaiken sen väärin eletyn takia, en ollut pilannut vain omaa elämäni, vaan olin satuttanut myös monia muita.” (K54, 116) Sosiaalisen kärsimyksen ulottuvuus tulee esille Saatolan ja Jarmon (K84, 34–35)²⁸² ajatuksissa.²⁸³ Siinä koettelemuksiin liittyy useita ihmisiä, niiden muutosvaikutus toisiinsa – Anderson puhuu sosiaalisista voimista.²⁸⁴ Jarmon tapauksessa oli kyse monista henkilöistä, erityisesti seksuaalisesta hyväksikäyttäjistä. Intersubjektiivisella kärsimyksellä tarkoitan ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin liittyviä tuskia, jotka aiheuttavat usein muutoksia.²⁸⁵ Näitä ovat esimerkiksi kunniantoman kärsimyksen luokkaan hyvin usein liittyvät: yksinäisyys (17B, 143), ristiriidat,

²⁷⁸ Niemi 2008.

²⁷⁹ Pearce 2015; vrt. Saurama 2018, 18–20.

²⁸⁰ Stettbacher 1992, 12–26; Räikkä 2003.

²⁸¹ Kertajat: K9; K11; K27; K32; K33; K34, 41, 36; K44, 70; K83, 27; K131, 2, 66; Purjo 2011, 19, puhuu elämää uhkaavasta luisumisesta äkkijyrkkään vapaaseen pudotukseen.

²⁸² Loiri-Seppä 2010.

²⁸³ Kärsimyksen sosiaalinen luonne tulee esille monilla tutkijoilla ja asiantuntijoilla: Bourdieu 1999, 4; Anderson 2013, 11; Toivanen 2009, 178; Hänninen & Timonen 2004, 213–216; haastattelut H10; H11.

²⁸⁴ Anderson 2013, 15.

²⁸⁵ Ihmisen eri suhteisiin liittyvään kärsimykseen viitataan erilaisilla käsitteillä: Freud (1982, 21) puhuu ylimääräisestä tuskasta; Lillrank (2003) käyttää käsitettä sosiaalinen kipu; Ådahl (2004) tuo esille ulkopuolisen kärsimyksen.

vieraantuminen, kiusaaminen, välinpitämättömyys, hylkääminen, viha, väkivalta ja kärsimyksen aiheuttamisen, pahuuden kohteeksi joutuminen sekä syyllisyys ja häpeä, joita Jarmo (K84, 33–34) tunsi.²⁸⁶ Kärsimys voi olla kollektiivista, se koskettaa suurta joukkoa ihmisiä samanaikaisesti,²⁸⁷ Tämä tulee ilmi tutkimuksessani ihmisoi-keuksia loukkaavan kärsimyksen luokkaan kuuluvissa tarinoissa, kuten esimerkiksi keskitysleirikuvauksissa. Niiden ahdistuksen taustalla on pahuus, tarkoituksellinen ihmisarvon musertaminen. Kristillisyydessä yhteisöllisen kärsimystarinan perusta on kristillisen opin, esimerkiksi lähimmäisenrakkauden mukaisessa olemisentavassa kärsiä yhdessä. Puhutaan jaetusta kärsimyskokemuksesta, jossa joukko ihmisiä kokee saman kohtalon tai sivussa olevat myötäelävät toisten tuskaa. Kristinuskossa kärsimys on tullut maailmanlaajuisesti kohdattavaksi ja käsiteltäväksi ilmiöksi, koko ihmiskuntaa koskettavaksi yhteiskokemukseksi. Keskeistä on aina ”kolmanteen polveen saakka” vaikuttava ylihistoriallinen, rangaistusluonteinen kärsimys, jossa ahdistuksen nähdään perisyntin takia kirjaimellisesti periytyvän.²⁸⁸ ”Olemmeko... mieheni ja minä, kirouksen jatkajia, siirrämmekö kirouksen tuleviin polviin?” (K27, 83) kysyy syöpää sairastava Salomaa. Ei-uskonnollisesta näkökulmasta tarkasteltuna kärsimyksen periytyvyys merkitsee menneisyydestä tulevaisuuteen ulottuvaa, ihmisenä olemiseen kuuluvaa, ihmisiä ajasta aikaan yhdistävää tuskamaisemaa, kuten holokaustin ja talvisodan suuret kertomukset tai *Valituksen niityn* tarina. Pihlströmin mukaan historiallinen muisto on jatkuva reflektio sille mitä me olemme ja miten olemme tällaisiksi tulleet. Hän kysyy, yritämmekö kontrolloida menneisyyttä, sitä mitä se on meille antanut ja miten liitymme siihen sekä kärsineiden muistoa ja tule- malla muistetuiksi kuoltuamme? Hän painottaa tapahtuneen hyväksymistä ja luopu- mista menneisyyden mahdottomasta kontrollista.²⁸⁹ Tässäkin on oleellista muutos. Joissakin tutkimukseni tarinoissakin heijastuu ahdistus, ettemme pysty muuttamaan menneisyyttä, emmekä kärsimyksen pysyvää luonnetta ihmisenä olemisessa ajasta aikaan. On kyse vaikeudesta hyväksyä ihmisyyttämme, siihen kuuluvaa kuolevai- suutta, kärsimystä ja vajavuuttamme.

Edelliseen liittyy ihmisenä olemista koskeva kärsimyksen eksistentiaalinen ulot- tuvuus. Tutkijoilla havaittava eksistenssin tarkastelu viittaa usein ei-uskonnollisesti elämään ja uskonnollisesti jumalasuhteen laadulliseen ongelmaan,²⁹⁰ jossa kärsivä

²⁸⁶ Gilbert & Procter 2006, 353.

²⁸⁷ Suurta joukkoa koskeva kärsimys tulee esille tyypillisesti gulag- ja keskitysleireillä: K117–K137. Tämä on ominaista myös sodan olosuhteissa (Gourevitch 2001; Glover 2010; kertoja K18,1).

²⁸⁸ 1. Moos. 3:17–19; Hick 1985, 38; Gourevitch 2001, 190; Saurama 2018, 19, ylisuku- polvinen patologia.

²⁸⁹ Pihlström 2015, 51–52.

²⁹⁰ Wikström 2000, 126–143; Värrö 2008, 419; Eriksson (Toivanen 2009, 208–209); Schwebel 2017.

kokee olemassaolonsa Rauhalan esittämällä tavalla epäsuotuisana ja epäonnistuneena.²⁹¹ Tässäkin on keskeistä muutos. On kyse elämän muuttumisesta huonompaan suuntaan. On kyse ankarasta totuudesta, jolla tarkoitan kärsimyksen tosiasiallisuuden tuskaista tiedostamista.²⁹² Useat tutkijat viittaavat siihen ja se ilmenee tutkimuksen tarinoissa monella tavalla. Elämä koetaan uhattuna, epätoivoisena, ahdistavana, tarkoituksettomana, vieraana, epävarmana, vaikeasti hyväksyttävänä ja hallittavana tai pilalle menneenä, turvattomana ja tuhoon tuomittuna.²⁹³ Kunniattoman kärsimyksen luokassa esiintyy väärin olemisen tuskaa ja uskonnollisessa luokassa synnintuntoa. Jarmon tekstissä se on niin suurta pahaa oloa, että hän mietti jo itsensä tappamista. Längle puhuu perustavaa laatua olevien olemassaolon rakenteiden joutumisesta uhatuksi, ne repeytyvät, tunnetaan menetystä. Rakenteet liittyvät onnistuneeseen suhteeseen maailmaan ja elämään – niiden olosuhteisiin ja vaatimuksiin, itseen ja toisiin.²⁹⁴ Tämä kokonaisvaltaisen olemiskokemuksen kuvio ilmenee Jalovaaralla. Päiväpeiton levittäminen sängylle laukaisee kovan kivun ja saa purskahtamaan itkuun. Hän tuntee hirvittävää avuttomuutta ja pelkoa, että edessä on vain tyhjiä: ”Tuskani oli liian syvä. Olin niin alaston, niin haavoittunut, niin murtunut, niin kipeä, pelkkä nolla.” (K17A, 11–12). Rauhala tarkastelee kokemusten ja olemassaolon epäsuotuisuutta, sen invalidisoivuutta. Siihen liittyy elämäntaidollisia ongelmia, vaikeuksia elää tyydytystä tuottavalla tavalla.²⁹⁵ Kärsimyksessä ihmisen tarina voi muuttua radikaalistikin. Taustalla nähdään sattumaan ja kohtaloon sidottuja yhteiskunnallisia (esimerkiksi köyhyys) sekä olemisen- ja elämisentavan ja arvojen muutoksia, joita ei voi väistää.²⁹⁶ Eskola kuvaa kotoista kasvualustaansa, jossa oli köyhyyttä, juoppo isä eikä tukea koulunkäyntiin. ”Suurimmalla osalla vankilan asukkaista olosuhteet eivät ole varjelleet pahalta, vaan ohjanneet siihen.” (K35, 18–19) Voi syntyä usein mainittua syrjäytymistä, yksinäisyyttä ja elämänhallinnan vaikeuksia, todellisuuspakoisuutta, kuten päihteiden käyttöä.²⁹⁷ Ådahl tarkastelee maa-seudun rakennemuutosta. Hän toteaa kärsimykseen punoutuvan monenlaisia menetyksiä; identiteetin, sukupolvien välisen jatkuvuuden, tulevaisuuden ja hyvän elämän

²⁹¹ Rauhala 2005b, 91.

²⁹² Tähän viitataan usein äärimmäisenä ja väistämättömänä kokemuksena: Camus (2000, 10–22), absurdi oleminen; Weil (1974, 76–78), väistämättömän tuomion tunne (*affliction*, engl.); Heberlein (2011, 117) äärimmäinen tappio; Severino (3.4.2) äärimmäisen kauhun näky; Aikko 2016, 90–91, tuulen viemä kärsimysmaisema.

²⁹³ Stettbacher 1992, 19–20; Tillich 2000, 38–39, 42; Puolimatka 1999, 182–183; Salo 2006, 24; Saurama 2018, 18–20. Kertojat: K5, 225; K59, 144; K64, 44; K84, 35; K86, 53–54; K87; K90, 79; K93, 100; K94, 104; K96, 18; K102, 170.

²⁹⁴ Längle 2008; Virtanen 2019, 22.

²⁹⁵ Rauhala 2005b, 99–100, 108; vrt. Purjo 2011, 51.

²⁹⁶ Kertojat: K32, 14, 22–23, 39, 47, 56–57; Anderson 2013, 19–20; Toivanen 2009, 22.

²⁹⁷ Riikonen 2006, 63, 132; Malik & Stiver Lie 2009, 27; haastattelu H11.

merkityksen luisumista käsistä. Syntyy surua, huolta, ahdinkoa ja sietämistä.²⁹⁸ Oleellista on tutkijoiden tarkastelema hyvän elämän järkkyminen tai estyminen, sen koetaan uhkaavan ja vaarantavan olemisen vapautta ja jatkuvuutta.²⁹⁹ Jarmolla (K84, 33–34) eksistentiaalinen kärsimys on epämiellyttäviin kokemuksiin suuntautuvaa, pahaa oloa, epätietoisuutta, itsetuhoisuutta ja elämän vihaamista.

Tyyppihenkilö

Myös tämän luvun tyyppihenkilö Oksasessa (K116) ilmenevät kärsivä minä -tyypin ominaispiirteet. Kärsimyksen ulottuvuudet ovat usein hänelläkin yhteen nivoutuneena kokonaiskokemuksena. Yksilöllisessä ulottuvuudessa (K116, 189, 262) ahdistus keskittyy hänen turmeltuneisiin kasvoihinsa, ovat itsetarkkailun keskipisteinä. Oksanen kokeekin kirjoittavansa yksin omasta naamastaan. Hän arvioi itseään ja muodostaa minäkuvansa ja itsetuntonsa sen kautta. Ajoittain hän kokee itsesääliä, olevansa kutistunut ja mitätön kitisijä – hän välittää ”vähiten juuri itsestä.” (K116, 204) Kärsimyksen sosiaalinen ulottuvuus liittyi Oksasen havaitsemaan tai oletta- maan vaikutukseen, jota hänen rujot kasvonsa muissa aiheutti. Ahdistusta ja epävar- muutta lisäsi kasvojen toisissa aiheuttama pakahduttava, vaivaannuttava hiljaisuus sekä loputtomat kysymykset, kuten: ”Tuleeko sinusta enää koskaan ihmisen nä- köistä?” Oksanen halusi ulkonäkönsä takia eristäytyä: ”Ajatuksissani käväisi muut- taminen pimeään, yksinäiseen luolaan, pois ihmisten silmistä, pois heidän vieroksu- vien ja halveksivien katseidensa alta.” (K116, 173) Erityisesti tuskaa tuotti tunne miehisen viehätysvoiman häipymisestä: ”Nyt kun olin menettänyt kasvoni, kukaan nainen ei enää mieltäisi minuun.” (K116, 204) Oksasesta tuntui pahalta myös se, että häntä esineellistettiin ja kutsuttiin vihaisesti ”tuoksi” kuin häntä ei olisi ollutkaan. (K116, 48) Hänen tarinassaan voi havaita, kuinka ihmiset kokevat ahdistuksen yh- dessä. Kärsimyksen eksistentiaalinen ulottuvuus näkyy Oksasella usein ei-olemisen ahdistuksena, johon liittyivät hallusinaatiot – milloin hän näki pirun, milloin hänen kuollut äitinsä ilmestyi hänelle. Oksanen pyysikin hoitajaa koskettamaan itseään var- mistuakseen olevansa olemassa (K116, 63, 95–97, 100, 103). Hän toteaa lopulta, että ”nyt on tapahtunut liikaa, huohotin.” (K116, 97) Hänen tarinansa taustalla väijyy ajoittain tarinoille ominaiseen tapaan epävarmuus ja -toivo tästä hetkestä ja tulevasta (K116, 115): ”Elin ja hengitin, mutta kuinka pitkään vielä?” (K116, 91) Omaa ja muiden kohtaloita seuratessaan hän tunsu lyhyen ja nopean elämänsä olevan takana ja monien muiden tavoin koki muutoksen parempaan mahdottomana: ”Kohta minä-

²⁹⁸ Ådahl 2004, 84–85, 89–93.

²⁹⁹ Rauhala 2005b, 91–98; Lillrank 1998; Utriainen 1999, 33–35; Kertojat: K1, 93–94; K2; K3; K25; K27; K29; K121, 231–232; Arendt, 2002, 180; Kierkegaard 1992, 438; vrt. haastattelu H8.

kin olen kuin nuo. Ja sitten kuolen.” (K116, 19) Oksasella (K116, 44) tulee useissa kohdin esille kokemus ihmislajin olemiseen ajasta aikaan kuuluvasta ahdistuksesta, joka näkyy muun muassa äidin tuskan muistelemisena. Kärsimyksen universaalia olemuksellisuutta kuvatessaan hän käyttää käsitteitä kuten: absurdi, traaginen, inhoitava, julma, armoton ja kauhistuttava.

3.3 Kärsimyskokemus

Tarinoiden kuvauksissa ilmenee, että kasvatuksellisesti kärsivä minä -tyypin keskiössä on kokemuksellisuus, joka koskee elämänlaatua, sen ja itsen muutoksia. Kokemus on välittömästi koettu asia, ainutkertainen, monimuotoinen, sen voimakkuus, määrä ja kesto voivat vaihdella.³⁰⁰ Voimakkuuden vaihtelu näkyy epämiellyttävinä pikkuvaivoina ja kiusoina, ne voivat olla elämään luonnollisesti kuuluvia. Toisaalta ne voivat olla valtavina, murskaavina koettuja kurimuksia, kuten kuolinkamppailu (*agonía*, kreik.).³⁰¹ Kohtuuttomien koettelemusten yhteydessä puhutaan liiallisesta kärsimyksestä³⁰² ja toisen maailmansodan pommitusten raunioissa havaintoja tehneen pastori Thielicken mukaan ylikärsimyksestä.³⁰³ Ihminen on kovien tilanteiden sietokyvyn rajalla tai sen ylittäneenä. Eriksson mainitsee kärsimyksen absoluuttisen rajan saavuttamisen.³⁰⁴ Tähän liittyen puhun taustaltaan ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokkaan kuuluvasta äärimmäisestä kärsimyksestä, jota esiintyy tutkimuksessani keskitysleirien, Siperian vankileirien ja epäinhimillisten vankiloiden oloista kertovissa tarinoissa (24 kpl, 15,1 %). Niissä ihmisen mieli ja fysiikka muretaan, häntä nöyryytetään ja hän menettää vapautensa, itsemääräämisoikeutensa, yksilön ylpeys ja tahto muserretaan, kokee Fellows (K131, 126–127) Bang Wangin surullisenkuuluisassa vankilassa. Ääriolosuhteita kuvataan Tampereen 1918 taistelua muistelevissa kirjoituksissa. Niissä liiallinen kärsimys ylittää sietokyvyn, peittää olemisen alleen – esiintyy säälimätöntä raakuutta, kurjuutta ja pelkoa mielettömän tuhoamisen ja tappamisen kärsimysmyrskyn keskellä. Ääriolosuhteet saattavat arkipäiväistyä ja taannuttaa ihmistä, epäinhimillistää, synnyttää pahuutta, ihmisarvon merkityksettömyyttä. Ne voivat luoda mielettömyyttä, tunteettomuutta, apatiaa ja

³⁰⁰ Anderson 2013, 9–10.

³⁰¹ Pierre Bourdieu (1993) esittää teoksessaan *Misere du Monde* suuren olosuhteen kurjuuden, makrokosmosnäkökulman ja pienen kurjuuden, kokijan mikrokosmosnäkökulman; vrt. Roos 1995, 141, 154; Utrianen & Honkasalo 2004, 37.

³⁰² Daoust 2025 näkee kärsimyksen kokonaisuutena ja yläkäsitteenä. Se on päähuoli, jolle muut huolenaiheet ovat alisteisia.

³⁰³ Thielicke 1963, 119–120; Frankl 2010, 86 kuvaa keskitysleiriolosuhteissa kärsimisen absoluuttisesta rajasta ja toteaa monien huomaavan, ettei sitä ole, vaan kärsimystä tulee aina enemmän ja voimakkaammin; vrt. nollapiste (*die Stunde Null*, (saksa), *Zero Hour* (engl.)), (Brockman 1996; Aikko 2016); Kertojat: K120, 100; K129, 68–69, 89.

³⁰⁴ Toivanen 2009, 71; vrt. Aikko 2016, 90; Virtanen 2019, 21.

absurdisuutta heijastavan ilmapiirin ja käyttäytymistä: ”Joka puolella lojui ruumiita, mutta kukaan ei enää välittänyt siitä... Jopa hienot rouvat kulkivat vain ruumiiden yli väistämättä niitä, havainnoi silminnäkiä ja jatkaa: ”Näinä päivinä tarvittiin hermoja tai parempi olisi ollut olla aivan hermoton.”³⁰⁵ Ylikärsimys voi koskea myös yksittäistä ihmistä, ylittää mielettömydessään hänen ymmärryskykynsä. Wittgensteinin ajatuksia tarkasteleva Pihlström puhuu elämän ymmärtämisen mahdottomuuden tunnistamisesta. Olisiko tässä kyse hänen mainitsemastaan henkeäsalpaavasta kokemuksesta, jota ei voi sanoin kuvailla? – ”jonka äärellä voimme vain vaieta”³⁰⁶ ”Saida” joutui monien huoltensa lisäksi kokemaan joidenkin läheisten ihmisten itsemurhat. Hän kertoo vahvasti painottaen erityisen voimakkaasta tuskastaan: ”Ei kukaan voi ymmärtää kui pali ihminen voi kipuu kestää. Se oli siis aivan kauheet, se särky jatkuvasti mul.” (H1)

Kärsimyksen määrä ja kesto varioivat.³⁰⁷ Joillakin ihmisillä on yhdessä tapauksessa kyllin, jotkut kamppailevat useiden vastoinkäymisten piinaamina. Niitä saattaa kasaantua, esimerkiksi jatkuvat, väärät valinnat voivat synnyttää lisäkärsimystä – puhun kärsimyksen imusta.³⁰⁸ Jotkut tutkimushenkilöt,³⁰⁹ erityisesti kunniantonta, häpeällistä kärsimystä kokeneet (98 kappaletta, 61,6 %), kuten vankilaan joutuneet kertovat tästä. Joidenkin läheisten itsemurhat kokeneen, alkoholistimiehestä, taloudellisesta katastrofista sekä paniikkihäiriöstä ja vakavasta suolistotaudista kärsinyt ”Saida” kuvaa kasaantuvista koettelemuksista johtuvaa ahdistusta.

Ni sit sen jälkeen ni naapurit kertoo, et mä oli juossu ympäri sitä pihaa ja huutanut kurkku suoraan...Siin tuli liika. Siin oli se alkoholi, sit siin oli äitin kualema, sit siin oli se mun paniikkihäiriö ja sit siin oli se pojan kuolema. (H1)

Kärsimys voi kestää ”Saidan” tapauksen lailla kauan, sillä voi olla pitkä kehityskaari tai se voi syntyä äkillisesti. Jotkut kokevat varsin tuskatonta elämää, se koskettaa harvoin tai menee pian ohi. Joskus ahdistus laukeaa vasta varsinaisen koettelemuksen jälkeen tai loputtuaankin jättää pysyvän trauman, haavan tunnemuistiin.³¹⁰ Huono-onnisten nähdään usein olevan sidottuna sietämättömän kauan kestäväan pii-

³⁰⁵ Malmi & Järvelä 2012, 208, 235, 240.

³⁰⁶ Pihlström 2010, 43, 147. Tarkastelen samansuuntaista kokemusta artikkelissani (Aikko 2016, 92). Siinä itsemurhaan päätyvän läheisen asunnossa kohtaamani pysäyttävä näky, tuhon maisema, tuntui huutavan kestokyvyn ylittämistä.

³⁰⁷ Anderson 2013, 9–10.

³⁰⁸ Aikko 2016, 88.

³⁰⁹ Kertojat: K13; K14; K27, 173–174; K30; K93, 98.

³¹⁰ Tähän liitetään usein tilanteen jälkeen laukeava posttraumaattinen stressireaktio (PTSD). Sen oireina ovat unettomuus, paniikkihäiriö, ahdistus, aggressio ja masennus (Aikko 2010, 11; Virtanen 2019, 120–121); kertoja: K135, 223.

naan.³¹¹ Aika-aspektia tarkastelevan Toivasen mukaan pitkäaikaista kärsimystä voidaan nimittää olotilaksi, jollainen esimerkiksi masennus voi olla.³¹² Pitkäaikaisuus näkyi 14-vuotiaasta lähtien viimeiset 20 vuotta muun muassa päihteiden takia elämänsä pohjan menettäneen ”Birgitan” minulle mietteläänä osoittamista sanoista:

Joo, mut et, kyl sitä niinko joka päivä miätti...Et niinku tuli koko aja vaa. Kun sä yhdest ongelmast pääsi, ni ja tuli semmone olo, et no ni, et nyt voi niinku relaata hetke, ni ei ku taas uus este ja taas uus este. Koko ajan tulee lisää. Tuli semmone olo, et ei hitsi, et koska tää loppu. (H2)

”Birgitta” ja ”Saida” kuvaavat, kuinka vastoinkäymiset jatkuivat tilanteesta toiseen. Kasvatuksellisesti oleellista on se, miten heidän laillaan kärsivä minä -tyypin tarinoissa kuvataan elämänlaadun jatkuvaa muutosta, miten ennen miellyttävänä koettu olotila vaihtuu epämiellyttäväksi. Muutoksessa näkyy pahoinvoinnin ulottuvuuden eri ilmenemismuodot: yksilöllinen, sosiaalinen ja eksistentiaalinen kärsimys. Muutokseen ja kehityskaareen liittyy vaiheittaisuus. Vankien traumaattisia kokemuksia tutkinut Eitinger kuvaa sitä kriisiteoriassaan. Se perustuu siihen, että kriisi seuraa aina jotakin mallia. Shokkivaiheessa koettelemus kohdataan ja reaktiovaiheessa eletään itse tilanteessa. Kokemuksen jälkeisessä takaiskuvaiheessa (*regoilvaihe*) löydetään uusia mekanismeja ja sopeutumiskeinoja vähentää oireita ja rakentaa elämää uudelleen.³¹³ Minä näen muutoskokemuksen vaiheina: havainnon, tunteen ja tiedostamisen, joihin liittyy erityisesti näkemys muutoksen suuntautumismahdollisuuksista.

3.3.1 Elämänlaadun määräytyminen havainnossa

Kauppias Alanko etsii kadonnutta emäntää havainnoimalla ympäristöönsä, Valituksen niittyä ladon katolta: Hän kerää ympäristöstä havaintotietoja, vihjeitä”, kuten Lincoln ja Cuba toteavat.³¹⁴ ”Se oli näkevinään jotakin...siellä oli rikkiäisiä vaatepaloja, että se oli sitä sitte lyöny ja kierittäny...Se oli kahden lepän välissä semmosessa matalassa kuopassa.”³¹⁵ Tässä kuvauksessa tulee esille kokemusta määrittelevän Perttulan painottama käsite, elämäntilanne. Hän tarkoittaa sillä Rauhalan lailla todellisuutta, johon tajuava ihminen on intentionaalisessa, mielellisessä suhteessa.

³¹¹ Honkasalo, M-L. 2004, 54; Hinrikus 2009a, 81; kertojat: K3; K21; K25; K28; K30; K133, 147–148.

³¹² Toivanen 2009, 56–57.

³¹³ Eitinger 1998, 471.

³¹⁴ Lincoln & Cuba 1985, 195; vrt. Toivasen 2009, 129–132 mukaan kärsimys aiheuttaa fysiologisia prosesseja.

³¹⁵ Esipuhe.

Havainnoitsija on elämänsä ja itsensä, mahdollisuuksien alkukohdassa. Käytännössä se on havaintopsykologisesti alkukantaista havaitsemista, suuntautumista itsensä ulkopuolelle, kohteen valitsemista ja elämyksien kokemista.³¹⁶ Alangolla ilmenee tämä fenomenologiaan liitetty holistinen peruskuvio. Siinä sisäinen, henkinen olemuksellisuus näkyy, kun hän keskittyi ladon katolla tarkkailemaan ympäristöä, kietoutui todellisuuteen tilanteen kautta. Havainnossa toteutuva mieli asettuu suhteeseen suuntautumalla kohteeksi muodostuneeseen maisemaan, hän ymmärtää sen avulla, kokonaistilanne tajunnallistuu. Mielet ilmenevät jossakin tietoisuuden ja tajunnan tilassa, ajatuksissa ja elämyksissä, jonka tiloja ovat muun muassa havaintoelämys ja tunne-elämys. Alangolla se näkyi hänen etsiessään ja havaitessaan ympäristössä, esimerkiksi rikkoutuneessa lepikossa vaatteita, tunnetasolla hän aavisti jotakin epämiellyttävää. Hänellä tapahtuman merkityssuhteet liittyvät kauhean näyn muodostamaan tietoisuuteen kärsimyksestä ja sen luomista haasteista ja mahdollisuuksista, tilanteen arvosta. Esitän kärsimysmääritelmässäni kokemuksen lähtökohdaksi todellisuussuhteen, joka tarkoittaa tällaista kuvaamaani kokonaisvaltaista suhdetta itseän, toisiin ihmisiin ja elämään.³¹⁷

Perttula näkee tunteen ajallisesti ensimmäisenä kokemuksena, jonka ihminen välittömässä suhteessa elämäntilanteestaan saa, asettaa hänet välittömään yhteyteen sen kanssa.³¹⁸ Itse pidän havaintoa sellaisena – se koskee ainutkertaista, toistumattomaa tilannetta. Toisaalta Perttula näyttää viittaavan tähän sanoessaan, että keho on ulottuvuus, joka sisältää tunnekokemuksia luovia aiheita. Wikström puhuu realistisesta maailmasta: aistitiedon ja tosiasioiden, todellisten tapahtumien ja ulkoisten objektien, kuten puiden, katujen ja ihmisten, kielellä tavoitettavasta maailmasta.³¹⁹ Heideggeria tarkasteleva Kakkori nostaa esille maailman maailmoimisen. Maailma tempaa meidät olemiseemme elämään kuuluvine ilmiöineen, joiden kanssa olemme maailmassamme.³²⁰ Tämä todellisuussuhde lähtee siitä, että kärsivä minä -tyyppi kohtaa aluksi käsityksistään riippumattoman, sinänsä neutraalin ja objektiivisen, Hollon mainitseman todellisuuden maailman,³²¹ sitoutuu ja suuntautuu siihen. Oleellista on kuitenkin, millaisena se hänelle ilmenee. Yksilö kokee havainnot omia taustojansa vasten, Backman puhuu kokemukseen liittyvästä subjektiivisesta tuntumasta ja oletuksesta, joihin ennakkokäsitykset ja -luulot vaikuttavat.³²² Suuntautumiseen

³¹⁶ Perttula 2008, 117–119.

³¹⁷ Rauhala (2009, 94–98, 156–157) puhuu kokemusmaailmasta; Purjo (2010, 113–115) näkee sen Rauhalalla merkitsevän ihmisen erityyppistä ja -tasoista, mielellistä suhdetta maailmaan.

³¹⁸ Perttula 2008, 124–126.

³¹⁹ Wikström 2000, 87.

³²⁰ Kakkori 2009, 52.

³²¹ Hollo 1952, 22–23.

³²² Backman 2018, 26–27.

näyttää tutkimukseni tarinoissa herkistävän erityisesti tietoisuus maailmassa tapahtuneesta muutoksesta, jossa varaudutaan sen sisältämään uhkaan. Siihen liittyy aavistus, ennakkokäsitys kärsimyksen elämänlaatua kaventavasta luonteesta. Alangon tapauksessa tuttu ja turvallinen elämänrytmi on yllättäen muuttunut emännän katoamisen, etsimisen ja löytymisen yhteydessä. Kasvatuksellisesti ratkaiseva tekijä on, että havaitsija erottaa todellisuussuhteesta saamastaan laajasta ärsykemäärästä selviytymisen ja onnistuneen olemisen kannalta merkittävimmät, tarkoitukseenmukaiset, huomion ja reagoimisen arvoiset, usein uhkana kokemansa signaalit.³²³ Se muistuttaa Rauhalan ajatusta olemisen kannalta parhaasta ja tarpeellisimmasta oivalluksesta.³²⁴ Coffmanin mukaan maailma, ”kaikki puhuu,” se lähettää viestin sisältäviä signaaleja. Ne eivät sinänsä tarkoita mitään, vastaanottaja päättää niiden merkityksen. Ärsykkeiden kohinan seasta ihminen voi löytää kehitysmahdollisuuksia edistäviä heikkoja signaaleja.³²⁵ Tässä tulee esille Perttulan esittämä näkemys elämyksistä, joiden kautta kohde ilmenee aiheuttamiensa elämysten kautta ihmiselle merkityksinä, todellisuus tarkoittaa jotakin.³²⁶ Tutkimusaiheeni kannalta se merkitsee kärsivä minä -tyypille ominaista, ahdinkoa synnyttävien seikkojen havaitsemista, tiedostamista ja niihin reagoimista suhteessa itseän, toisiin ihmisiin ja elämään. Ihminen saattaa ylireagoida pieniin ärsykkeisiin. Toisaalta monissa esimerkiksi päihteiden käyttäjät eivät huomioi vahingollista tilaansa koskevia hälyttäviä viestejä. ”Elämä jatkoi tasaisen tappavaa rataansa” (K33A, 59), kuvaa yksilöllistä ja eksistentiaalista kärsimystä kokeva Korhonen vääjäämättömiä askeleitaan helvetin esikartanoihin, jollaisena hän varoituksista piittaamattoman elämänsä jälkeensä näki. Myöhemmin hän havahtui henkisen ja fyysisen romahtamisensa hälyttäviin oireisiin, esimerkiksi, ettei pystynyt enää kävelemään. Hän alkoi viimein reagoida näihin signaaleihin rakentavasti ja hänen elämänkulkunsa kääntyi parempaan.

Todellisuus ilmenee havaintoja tekeväälle kärsivä minä -tyypille fenomenologisesta näkökulmasta katsottuna kokonaisvaltaisena, elämyksellisenä, subjektiivisena kokemuksena ja tietoisuutena maailman laadullisuudesta, kuten kauneudesta ja kär-

³²³ Signaali tarkoittaa tietoa välittävää merkkiä, jolla on jokin merkitys esimerkiksi hälyttämisessä. Heikko signaali ennakoii muutosta, joka ei välttämättä heti vaikuta tärkeältä, mutta jolla voi olla tulevaisuudessa ratkaiseva merkitys. (Inayatullah 1996, 196); Rauhalan (Purjo 2010, 113–115) mukaan holistinen kokemus on tajuntaa, mielellinen suhde maailmaan. Siinä jäsenyyttä merkityksiä. Intentionalisuus on mielen suuntautumista johonkin kohteeseen. Teikari (1977, 14–17, 28) näkee signaalin, ärsykkeen muutoksena, johon on reagoitava. Keskeistä on havaitsemisen tarkkaavaisuus ja valikointi sekä *vigilanssi*, valmiustila ympäristön muutoksille.

³²⁴ Rauhala 2009.

³²⁵ Coffman 1997.

³²⁶ Perttula 2008, 116.

simyksestä.³²⁷ Ådahlin mukaan kärsimys näkyy ihmisen havaitsemassa maisemassa, se ilmaisee tai aiheuttaa sitä. Hän tarkastelee Okeleyn ”osallistuvan näkemisen” -käsitettä. Sen mukaan ympäristön vastaanottavainen, kokemuksellinen katsominen, näkeminen syntyy ympäristöön tempautuneena, sen muokkaamisen ja käytännön toiminnan, kokemuksen myötä.³²⁸ Oleellista on osallistuvaa olemista ilmentävän, kokonaisvaltaisen havainnoinnin virittyminen. Sitä tehdään osana kokonaisuudessa olemista, dialogissa todellisuuden, ympäristön, toisten ihmisten ja elämän kanssa, monien kohdalla se on tietty kärsimysmaisema. Se vaihtelee eri kärsimysluokissa. Ihmisoikeudet huomioivassa luokassa se voi olla esimerkiksi sairaalan vuodeosasto ja ihmisoikeuksia loukkaamisesta johtuvassa luokassa vankileiri Siperiassa. Kunniallisen kärsimyksen luokan tarinassa se on usein koti, kunniantomassa vankila ja kadun rankat olot. Heideggerin ajatuksista tulee esille todellisuuteensa orientoituneen subjektin aktiivisuus, kanssakäyminen maailmassa ja maailmansisäisen olevan kanssa. Tavoitteleminen jokapäiväistä maailmassaolemista, jokapäiväisen täälläolon lähin maailma on ympäristö. Etsimme ympäristön maailmallisuutta tulkitsemalla lähinnä kohdattavaa ympäristön sisäistä olevaa.³²⁹ Emäntää etsivän kauppias Alangon kohdalla osallistuvaa olemista ilmentävä havaintojen tekemisen aktiivisuus näkyi, kun hän kiipesi ladon katolle nähdäkseen paremmin Valituksen niitylle.

Tulkitsen maiseman ihmisen kokemana elämäntilanteena, joka on kärsivä minä -tyypille tunnusomainen koettelemuksia sisältävä olosuhde, henkilökohtainen Valituksen niitty,³³⁰ kuin Linnankosken kuvaama sitkeä sarka³³¹ tai elämänpelto elettäväksi. On kyse ympäristön, toisten ihmisten, itsen (sielun maisema) ja elämän muodostamista olemisenpuutteista. Rauhalan situaatio-käsitettä tarkasteleva Purjo mainitsee siitä yleisesti vaihtoehtoina käytettyjä käsitteitä: elämäntilaisuus, sekä tilannekohtaisuus ja hetkellisyys. Hän puhuu mieluummin kontekstuaalisuudesta ja ihmisen elämän yksittäisissä tilanteissa olevista tekijöistä, elämän tekijöistä.³³² Itse näen näissä määritelmissä liikaa tässä ja nyt -painotusta. Tutkimukseni tarinoissa esiintyvää kärsimyskokemusta pitkään tarkasteltuani on minulle vahvistunut näkemys siinä olevasta muutoksesta, jossa vaikuttaa menneisyys ja erityisesti tulevaisuus mahdollisuuksineen. Keskeistä on ihmisen eksistentiaalinen kokemus olemassa-

³²⁷ Okely 2001; Saurama 2018, 192; Rauhala 2009, 96, kehollisuus, tajunnallisuus, situationaalisuus; Rauhalaa tulkitseva Purjo (2010, 113, 144) näkee holistisuuden tarkoitettavan ehyttä, jakamatonta kokonaisuutta.

³²⁸ Ådahl 2004, 82–109; Enqvistin (2011, 51–52) mukaan havainto ei jäsenny ainoastaan mieltämisen, vaan myös merkityksen luomisen kautta. Kvaliteetit ovat ihmistietoisuuden syvimpiä ja mystisimpiä ominaisuuksia, joita fysiikka ei pysty selittämään.

³²⁹ Heidegger 2000, 83–84, 91–97.

³³⁰ Esipuhe.

³³¹ Sivu 3.

³³² Purjo 2010, 146.

olosta suhteessa todellisuuden perusluonteeseen. Avaan tätä tarkastelemalla Jasperin toteamusta, että ”Ihminen on aina tilanteissa.”³³³ Tutkimuskohteeni näkökulmasta näen aina-sanana viittaavan tietoisuuteen tulevien tilanteiden jatkumosta, jonka luonteista ei ole varmuutta. Niihin liittyy tietoisuus todellisuuden olemukseen pysyvästi sisältyvästä kärsimyksen mahdollisuudesta. Se ylläpitäisi vähintäänkin alitajuista, Heideggerin mainitsemaa huolitilaa,³³⁴ jonka näen varautuneena, jännitteisenä, odottavana suhteena todellisuuteen, maailmaan, sen tuleviin tilanteisiin. Ihminen ei ole siis vain tässä ja nyt, vaan tulevaisuussuuntautuneesti valmiudessa elämään sisältyvien uhkien mahdollisuuteen. Valmiustila³³⁵ on ominaista kärsivä minä-tyypille. Se on ikävää näkyä ennakkoivaa ja aavistavaa odotusta – toisen mahdollisesta kovasta kohtalosta. Varautuminen ilmenee jännittyneisyytenä ja herkkyytenä erityisesti pysyvän luonteisissa koettelemuksissa, joissa huonot tilanteet tuntuvat seuraavan toisiaan. Frankl puhuu keskitysleirillä vallinneesta kylmästä uteliaisuudesta, vankien innokkuudesta saada tietää mitä koettelemuksia seuraavaksi on tulossa.³³⁶ En puhuisi niinkään innokkuudesta, vaan selviytymisen kannalta välttämättömästä valmistautumisesta niiden kohtaamiseen. Siihen liittyy usein ennakkoavistus tulevasta. Tämä näkyy Piilillä hänen saatuaan viestin, joka merkitsi hänen pahimpien pelkojensa toteutumista: ”Mietin tuokion ja arvasin, että olimme matkalla Siperiaan.” (K137, 38) Siellä hän sitten viettikin seuraavat, rankat 14 vuotta. Tämä varautuminen ilmenee Kiviniemellä (K19), Arolla (K0) ja Arnkililla (K3), jotka tarkkailevat ahdistavaa koettelemustaan ja odottavat saavansa ja ajoittain saavat siitä uusia, usein kuin odottamiaan ikäviä havaintoja. Pääasiallisesti mielenliikutuksistaan havaintoja tekevä Kiviniemi (K19, 49) pohtii valmiuttaan ottaa elämä vastaan ja Aro (K0, 21) kertoo hiljaisesta ja päämäärää vailla olevasta odotuksesta, joka on muodostunut elämän keskeiseksi sisällöksi. Arnkilin (K1,16) tekstistä tämä odotus tulee toistuvasti esille. Hän tarkkailee oman ruumiinsa tilaa. Toisaalta hän saa epäilyksilleen vahvistusta, harmaina hetkinä sairaudesta saapuvia uusia, masentavia, maailman penseyttä todistavia tietoja. Husserlin mukaan havainto kattaa kaikki todellisuuden tasot ja alueet, kuten reaalisen todellisuuden, joka viittaa tapahtumiin ja kokemuksiin. Havaitsemisessa (*wahrnehmen*, saksa) on toden vastaanottamista, tietoisuutta, asian ilmenemistä konkreettisesti todellisena.³³⁷ Tämä merkitsee, että arjen ilmiöistä aistihavaintoja tekevän tilanteissa olemisen ja tietoisuus olemassaolosta ja maailmasuhteesta muodostuvat konkreettisesti. Subjekti alkaa Itkosen mainitsemalla tavalla saada tietoa havainnoimalla tietoisuuttaan.³³⁸ Rauhala tarkastelee mie-

³³³ Wikström 2000, 132–133.

³³⁴ Heidegger 2000, 240–250.

³³⁵ Teikari 1977, 14–17, 28.

³³⁶ Frankl 2010, 24; kertoja: K124, 90.

³³⁷ Husserl 2006, 38–39, 56.

³³⁸ Itkonen 2001, 103.

len, noeman syntymistä, joka koetaan tajunnassa, elämyksessä, tiedämme ja ymmärrämme asiat tai ilmiöt joksikin, tulemme tietoisiksi situaatiomme rakennetekijöistä, komponenteista.³³⁹ Jatkuvasti syventyvä olemisen merkitysrakenteiden tilanesidonnaisuus ilmenee esimerkiksi koko Kiviniemen (K19, 28, 31–32) kertomuksen ajan. Hän suuntaa tietoisuutensa kokemaansa aivoverenvuotoon. Sairauden takia hän ei aluksi pystynyt selkeisiin ajatuksiin sumuiselta puolitodellisuudelta tuntuvassa olotilassaan. Tuntemuksessa voi aistia sen mieltämistä epämiellyttävänä. Yksilöllistä ja eksistentiaalista kärsimystä kokevalla Kiviniemellä esiintyy itsetiedostamista ilmentävää henkisyttä. Hän käyttää paljon olla-verbiä etsiessään tietoa tuskaisesta todellisuudesta, ymmärtääkseen sitä. Hän tiedostaa sen rakennetekijöinä sivullisuuden, erillisyyden, etäisyyden ja olemisen painon, joiden tajuamista hän kuvaa hirvittävänä.³⁴⁰

Kärsivä minä -tyypin tarinoissa olla-verbi syvenee, olotilojen havainnointiin ja tulkintoihin vaikuttavat kokijan elämän viitekehys ja taustat, kokemukset menneisyydessä, niiden tarkoituksenmukaisuutta tukevat signaalit. Sotilasolosuhteita tarkastelevassa tutkimuksessani³⁴¹ tämä näkyy tilanteessa, jossa taistelija etenee täynnä ärsykeitä olevassa maastossa. Hän reagoi kuitenkin vasta vihollisen läsnäolosta ilmaisevaan signaaliin. Raamatun³⁴² tarinoissa havaintoja tehdään uskonnollista taustaa vasten. Kärsimystä kuvataan elämään kuuluvina tosiasioina konkreettisissa tapahtumissa. Ne ovat ahdistavia kokemuksia, esimerkiksi sairaudet, nälkä, sota, vaino, väkivalta, onnettomuudet, kuolema, joiden taustalla on usein uskonnollinen kokemus Jumalasta. Ne ovat faktuaalisia, fyysisiä asiantiloja, tilanteita ja yksittäisiä seikkoja, jotka ovat todella havaittavasti tapahtuneet, tuoneet epämiellyttävän muutoksen entiseen, usein hyvään elämään. Toivasen³⁴³ esittämässä, kärsimystä määrittelevässä kysymysten listassa voisi painottaa havainnon tekoon ja havainnon selvittämiseen johdattelevaa kysymystä: Mitä kärsimystä aiheuttavaa on tapahtunut?

³³⁹ Rauhala 2005b, 34–35, 42.

³⁴⁰ Havainnon luonnetta on tarkastettu siihen sisältyvän ymmärtämisen kautta. *Noemaan* liitetään ilmiön ja asian merkitys, mieli ja tarkoitus, sisältöjen tulkitseminen. Havaitsemme noemaattisesti kääntämällä tietoisuuden johonkin objektiin. Se on mentaali vastine psykologian skeemäkäsitelteelle, joka on sisäinen malli maailmasta, esimerkiksi mil-lainen hammasharja on (Varto 2005a, 11–13; Kolkka 2001, 36; Purjo 2010, 113–117).

³⁴¹ Aikko 2010. Tämän tutkimuksen konteksti on sotilasmaailmalle tyypillinen. Ådahl (2004) puolestaan kuvaa kärsimystä maanviljelystausmaisesta kontekstista. Saima (Heikkinen 2020, 174) kokee kovan kohtalonsa peilaten sitä mielisairaalan potilaiden kärsimykseen, jota koko Seilin saari tuntuu henkivän. Näin koettelemuksien olosuhteet voivat poiketa toisistaan oleellisesti.

³⁴² Raamatussa käytetään kärsimystä kuvattaessa vertauskuvia: Matt. 5:10; Kor. 11:24–28; 12: 7 ota, skorpionin piikki, kuolemalla on ota (1.Kor. 15:55–56). Vrt. Valen-Sendstad 1979; 2. Kor. 11:16–33; Paavalilla kärsimys on kuin pistin lihassa.

³⁴³ Toivanen 3.1.

Jotkut tarinoidensa kertojat pyrkivät vastaamaan tähän kuvaamalla usein yksityiskohtaisesti, toden tuntuisesti ja todellisuuden makuisesti siitä mitä heille tai muille on sattunut ja mitkä seikat ovat heidän kärsimyksensä taustalla. Se on jatkuvaa tilanteen havainnointia, jossa he selvittävät esimerkiksi vammaisuutta tai sairautta sekä niiden viitekehystä ja taustoja, kuten mahdollisia syitä niihin. Tässäkin tulee esille, miten havainnot esitetään kaikissa kärsimyksen ulottuvuuksissa.³⁴⁴ Aron (K0, 70) havaintoihin vaikutti sosiaalinen kärsimys, hänen kaltaistensa hengityselinhalvauspotilaiden ja hoitohenkilökunnan yhteisö sairaalassa. Yksilöllistä ja eksistentiaalista kärsimystä kuvaavat hänen havaintonsa sairashuoneen fyysisestä, pieneksi kutistuneesta tilasta, jota hän kutsuu kuoleman odotushuoneeksi: ”Ruumiini on liikkumaton ja sielun kehä yltää oikeastaan vain silmän kantaman.” (K0, 70) Eri-tyisesti tekstikokoelmissa (101 kpl, 63,5 %) kerrottiin asia lyhyesti, pitkissä tarinoissa (58 kpl, 36,5 %) selvitettiin seikkaperäisemmin tapausta edeltänyttä ja siihen johtaneita olosuhteita ja henkilöhistoriaa, toistettiin teemaa siitä, miten koettelemuksellinen heidän elämänsä on ollut.³⁴⁵ Fyysisaineellisen todellisuuden viitekehys, ympäristön tapahtumat ovat usein ratkaisevia elämää ja olemassaoloa koskettavia muutostekijöitä. Poikkeuksetta kertomuksissa näkyikin, miten kokemus hyvästä elämänculusta muuttuu vähitellen tai äkillisesti päinvastaiseksi. Aro kuvaa muuttuneensa elävästä ihmisestä toisenlaiseksi, kaiken hyvänä kokemansa vastakohtaksi: ”Olen pysähtynyt tai paremminkin alan jo käydä takaperiin.” (K0, 70) Jalovaara kertoo:

Seuraava minun kokemukseni sairaalasta oli aivan hirveä - se oli se kerta, kun vammauduin liikenneonnettomuudessa...Olin jotenkin päässyt autosta ulos ja odotin tuskaisen kipeänä ambulanssin tuloa. Se oli yksinäisyyttä ja kauhua ja pelkoa ja kovaa kipua yhtä aikaa...Selkärankani alueelle laitetaan kipsi. On vaikea pysyä liikkumattomana...Mutta kotonani tulee vastaan arki: Selkäsärky on koko ajan mukana, en pysty tekemään mitä haluan. Päiväpeiton levittäminen sängyn päälle laukaisee kovan kivun ja saa purskahtamaan itkuun. (K17B, 142–143, K17, 10–11)

Tyypinhenkilö

Tämän luvun tyypinhenkilö Oksasella (K116 25, 31, 35, 45, 89, 173, 176, 206) toteutuu tässä luvussa tarkastelemani kärsivä minä -tyypille tunnusomainen, tilanteesta toiseen tapahtuva havaintojen tekeminen läpi koko hänen tarinansa. Tekstissä esiin-

³⁴⁴ Kertojat: K25, 73; K27, 9; K31A, 94; K32B, 14, 22–23, 39, 47, 56–57; K131, 34, 46, 60, 66, 119; K133, 7–9, 14–15; K138, 69; Toivanen (2009, 144–145) esittää kärsimyksen jakotapoja, kuten itse aiheutetut ja toisten aiheuttamat kärsimykset.

³⁴⁵ Rimmon-Kenan 1991, 73–75.

tyy siihen viittäviä sanoja: katsoin, näin, havahduin, usein hän toteaa tilanteen. Hän havainnoi, kuvaa ja tiedostaa taustojaan, kulloistakin olotilaansa, valikoi uhkaavimpia kärsimyksen aiheuttajiaan (*signaaleja*) yksityiskohtaisesti, asiantuntevasti. Elämäntilanteisuudessa korostuu tarinoille ominainen muutoksen huomaaminen: ”Et ole enää kokonainen, täydellinen. Olet puutteellinen, vajavainen, vammaisen.”... ”Tilalle olivat astuneet pimeyden ja tyhjyyden aistimukset.”

(K116, 73, 171) Havainnointi kohdistuu pääasiallisesti hänen vammautuneisiin kasvoihinsa, niihin liittyviin kipuihin ja tuskiin sekä erilaisiin toimenpiteisiin ja tilanteisiin: ”Minulla ei mennyt hyvin. Minulla ei mennyt edes huonosti. Minulla ei mennyt mitenkään. Olin sairastunut masennukseen.” (K116, 206). Toisaalta Oksasella (K116, 59–60, 118–120, 190, 195) alkaa jo varhain näkyä toisten ihmisten kärsimyksen havainnoiminen, joka vain vahvistuu tarinan loppua kohden. ”Katselin hämärässä ympärilleni.” (K116, 59) Hän teki tarkkanäköisesti havaintoja pääasiallisesti ollessaan lukuisissa eri sairaaloissa, ne muodostavat hänen elämäntilanteensa, olosuhteet, kärsimysmaiseman. Parikymmentä sairaalaa kiertäneenä: ”Olen nähnyt monia sairaita... en tiedä, ehkä muutamia satoja.” (K116, 11–12) Hän vaikutti valikoivan tekstiinsä koskettavimpia, osin shokeeraavia kohtaloita. Milloin kyse oli vanhasta hyvin sairaasta miehestä, milloin naisesta huutamassa apua, erityisesti hän kiinnitti huomionsa kaikkein vähäosaisimpiin: ”Olen katsonut sairaalassa ihmisten repaleisia raatoja, ihmisiä, jotka pitävät kiinni elämästään viimeiseen hengenpihahdukseen saakka.” (K116, 198) Oksasella (K116, 115, 238) voi aistia jatkuvaa, Franklin mainitsemaa kylmää uteliaisuutta,³⁴⁶ herkistynyttä havainnointia, valmiutta ja varautumista ja henkistä asennoitumista tuleviin tilanteisiin: ”Mitä tapahtuisi seuraavaksi?” (K116, 115) Tähän on saattanut vaikuttaa se, että hän on tottunut jatkuvasti esille ilmaantuviin takaiskuihin ja kärsimyksensä pitkäaikaisuuteen.

3.3.2 Koettelemukset syvien tunteiden herättäjinä

Tietoisuus kärsivästä minästä ja toiseudesta muodostuvat

”Kärsiä” -verbin merkityksiä tarkastelevan Toivasen mukaan kokeminen merkitsee sen fysikaalista puolta, jolla tarkoitetaan usein sen aiheuttajaa, kipua – ja miltä kärsimys tuntuu. Kärsimykseen liittyy negatiivisia tuntemuksia, esimerkiksi suru. Pitkäaikaisena se voi olla myös olotila, kuten masennus. Kärsimys on näiden kombinaatio, siinä on aina mukana tunne, johon liittyvät fyysinen puoli (tunteen kemiallinen tausta) ja aika-aspekti, ajallinen hetkensä ja kestoensa.³⁴⁷ Perttula puhuu yleisin-

³⁴⁶ Frankl 2010, 24.

³⁴⁷ Toivanen 2009, 41, 56–57; Längle 2008.

himillisistä perustunteista, jotka toistuvat sukupolvesta toiseen ihmisten ongelmatalanteissa, kuten suru ja pelko. Hän nimittää osaa tunteista tunnetihentymiksi. Ne muodostuvat useista tunteista samanaikaisesti tai peräkkäin.³⁴⁸ Tunnetihentymä muistuttaa Toivasen ajatusta tunteiden kombinaatiosta.

Tutkimukseni tarinoiden kuvauksissa ilmenee vaihteleva tunnelataus, usein se on aistittavissa käsin kosketeltavan voimakkaana.³⁴⁹ Jalovaaran (K17B, 142–143, K17, 10–11) minun kokemustani painottavasta tekstistä tulee esille, miten tunteet ovat keskeinen osa kärsivä minä -tyypin kokemusta. Se syvenee pelkästä olemassaolon tilan havaitsemisesta subjektiiviseen todellisuuden laadullisuuden emotionaaliseen kokemiseen.³⁵⁰ Fenomenologisesti tarkasteltuna on kyse Purjon mainitsemasta tunteenomaisesta mielestä ja tajunnan sisällöstä.³⁵¹ Siinä Valituksen niityn ladon katolta havaintoja tekeväälle Alangolle kokemus luonnonkauniista niitystä muuttuu epä-mukavaksi, aluksi aavistuksenomaiseksi tunteeksi jostakin uhkaavasta.³⁵² Tutkimukseni tarinoissa voi nähdä tällaista, monien tutkijoiden tarkastelemaa miellyttävän olemisen muuttumista epämiellyttäväksi.³⁵³ Niiniluodon mukaan ihminen toteaa jotakin tilastaan ja sen vaikutuksista, tekee havaintoväittämiä tuntemuksistaan esimerkiksi kivusta. Itseään tiedostavalle ihmiselle hänen tunteensa, mielentilansa vaikuttavat kokemuksen laadullisuuteen ja kasvuun.³⁵⁴ Tutkimuksessani se merkitsee tunteiden yhdistymistä tilanteesta saatuun havaintoon – subjektin tilanteessa olemisen, hänen mainitsemansa todellistuminen ja Perttulan esittämä välitön yhteys aiheeseen vahvistuvat. Joukko Siperiaan karkotettuja, vanhemmistaan epätoivoisesti riippuvia lapsia huutaa yhtä huutoa: ”On kylmä, on nälkä, äiti, isä, vie kotiin!” (K138, 47) ”Miltä se tuntui?” (K24, 28) kysyy psykoosiaan ja hulluuttaa tarkasteleva Lindberg itseltään ja asettuu itseään peilaten kärsimyskasvojensa eteen. Hän vastaa kuvailemalla moninaisia tuntemuksiaan: ”Peilini särkyy tuhansiksi, miljooniksi, loistaviksi ja kimalteleviksi siruiksi. Sieluni ja henkeni lensivät toisiin maailmoihin – toiseen ulottuvuuteen.” (K24, 28)

Tarinoissa näkyvät yksilölliset ja eksistentiaaliset ulottuvuudet tunnetasolla. Kärsivä minä -tyypille keskeinen piirre on, että hän tiedostaa Lindbergin lailla kärsimyksen osaksi itseä, Husserlin mukaan se tajutaan kokevaan minään kuuluvaksi

³⁴⁸ Perttula 2008, 124–126.

³⁴⁹ Harvassa ovat ne emotionaalisesti steriilit ihmiset, joita kovatkaan vastoinkäymiset eivät liikuta. Kertoja: K131, 54.

³⁵⁰ *Algosphere Alliance* (2005) korostaa kärsimyksessä epämiellyttävyyden ja vastenmielisyyden tuntemuksia; Vrt. Huovinen 2006, 23–24; Granfelt 1998, 68–69; Hämmnen & Timonen 2004; Soivio, 2004, 172, 175.

³⁵¹ Purjo 2010, 114.

³⁵² Esipuhe.

³⁵³ Kertojat: K118, 16; K120, 63; K121, 65; K128, 51; K127, 63–64, 71; K138, 117; Frankl 2010, 66; Paju 2011, 21, 66, 208, 125–127; Skinnari 2004, 60–62.

³⁵⁴ Niiniluoto 1996, 112; vrt. Toivanen 2009, 66–67; Edelglass 2006, 42.

psykologiseksi tosiasiaksi: ”Minulla on tämä ilmiö, se on minun.” Tietoisuus tajunta, yksilön kullakin hetkellä kokemien aistimusten, elämysten, tunteiden, muistikuvien ja ajatusten kokonaisuus, tietoisuus itsestä – kokemuksellisuus.³⁵⁵ Rauhala korostaa henkisen itsetiedostuksen minäkohtaisuutta, se mikä oivalletaan, on minussa, ainutkertaisessa persoonassa.³⁵⁶ Tämä tiivistyy Heideggerin päätelmään ”oleminen on aina minun olemistani.”³⁵⁷ Perttula korostaa Rauhalan esittämiä tajunnallisuuden toimintatapoja, jotka ovat psyykinen ja henkinen. Niiden avulla elämäntilanne saa merkityksen. Henkinen auttaa tiedostamaan itsensä ja ymmärtämään psyyken tilaa ja tajuaa ymmärtämisensä.³⁵⁸ On yleistä, että tätä kokemuksellisuutta tarkastellaan ihmisen suhteena itseensä. Ihminen tunnistaa ja määrittää itsensä kärsimyksen kautta, se on osa hänen sen hetkistä minäkäsitystään, kärsimysidentiteetti:³⁵⁹ Minussa on kärsimys, minä olen kärsivä ihminen.³⁶⁰ Aro havahtuu tiedostamaan tilansa minämuotoisuuden: ”...sillä tähän on tarina minun elämästäni, minun sairaudestani ja minun tuntemuksistani.” (K0, 37) Tunne ja tietoisuus muodostavat alustavan ymmärryksen omakohtaisesta kärsimyksestä suhteessa maailmaan – sen voimasta ja vaikutuksesta. Rauhala tarkastelee itsetietoisuutta tajunnan korkeampana muotona, keskeisenä henkisyyden ilmauksena. Se kohdistuu omaan persoonaan, sen asemaan ja tehtävään elämässä, ihminen tajuaa olemassaolonsa monikerroksisuuden, elävänä intersubjektiivisten merkitysten maailmassa.³⁶¹ Ihminen siirtyy elämyksellisestä, Rauhalan mainitsemasta psyykkisestä, mielellisestä vaiheesta henkiselle tasolle. Kärsimystä kokeva alkaa tiedostaa tuntemuksiaan ja alustavasti tarkastella niitä. Perttulan mukaan tunnetihentymä voi johtaa itsetietoisuutta vahvistavaan havahtumiseen, ”luo kokemuksellisen välttämättömyyden tarkastella itseä.” Ihminen ei ainoastaan koe, vaan tajuaa kokevansa.³⁶²

Tähän liittyvä koettelemusten minäkohtainen tajuaminen lisää kärsimystä entisestään: ”Vai niin, vai niin – niinkö asiat siis ovat, että tästä ei koskaan nousta ja kenties on lähtökin kohta edessä”, (K0, 36) ilmaisee lopullisuuden tilansa toteava, polion päästä alaspäin halvaannuttama Aro epätoivon ja -varmuuden tunnemyrskyään elämän murskaavassa muutoksessa. Itkua pidätellen hän aavistaa itsessään valtavia patoutumia, jotka pinnalle päästyään vetäisivät tuhat muuta tuskaa mukanaan,

³⁵⁵ Husserl 1995, 62–63; vrt. Itkonen 2001, 103; emt. 2000, 108; Fromm (1977, 96–97), ihminen määrittää itsensä sen mukaan mitä omistaa.

³⁵⁶ Rauhala 2009, 98; vrt. Varto 2005a, 64–65; Purjo 2010, 113–117.

³⁵⁷ Heidegger (2000, 66–67) katsoo, että minäkohtaisuuden (*jemeinigkeit*, saksa) piirteen mukaisesti on käytettävä persoonapronominia minä olen.

³⁵⁸ Perttula 2008, 118–119.

³⁵⁹ Kertoja: K121, 106; Ahn 2011, 415–416; Huttunen 2013, 126; Toivanen 2009, 66–67; Harva 1957, 103.

³⁶⁰ De Mello (2000, 34) pitää harhana ajatusta, että ihminen on yhtä kuin tunteensa.

³⁶¹ Rauhala 2009.

³⁶² Perttula 2008, 118, 126.

”painaisivat kuin ruosteinen lehmänriimu.” (K0, 72) Toivanen puhuu siitä, kuinka kärsimyksen määrittelemine on sen tunnistamista, joka merkitsee, että ihminen antaa itselleen luvan sanoa: ”Minä kärsin.”³⁶³ Liitän tähän kokemukselliseen itsetunteemukseen sovelluksen Descarteen kogitoteesistä: tiedän kärsiväni, siis olen (aidosti) olemassa. Rauhala tulkitsee Descartesin cogiton olevan lähellä tajuntaa, joka ei ole vain rationaalista ajattelua, vaan tajunnallista kokemusta. Descartes ei kuitenkaan tee eroa psyykkisen ja henkisen tajunnallisuuden välillä.³⁶⁴ Nämä sekä fyysinen keuhollisuus perustuvat havaitsemisessa luovaan kokonaisvaltaiseen kokemukseen olemisesta tietyissä hetkessä. Eikö Heideggerin täälläolevan-käsite (*dasein*, saksa) viittaa tähän? Hän toteaa täälläolevan ymmärtävän itsensä olemisessaan, saavuttavan eksistentiaalista ymmärrystä itsestään.³⁶⁵ Arolla (K0, 35–36, 72)³⁶⁶ näkyy ihmisyyteen kuuluvaa, henkistä, emotionaalista havaitsemista. Se luo merkityksiä, jäsentää ja määrittää tietoisuuden kohteen, sen arvoa, kuten kärsimystä itselle tuottavaksi. ”Yhtäkkiä huomasinkin tietäväni mitä pelkään”, (K0, 24) kuvaa Aro unensekaista olotilaansa, josta hän mielenterveyttään epäillen vähittäin havahtuu todellisuuteen. Yksilö vakuuttuu kokemiensa todellisuuden ominaisuuksien kautta olevansa faktuaalisesti olemassa. ”Todellisuus ei ilmene havainnoitsijalleen suoraan, sellaisenaan, vaan inhimillisinä kokemuksina”, Laine³⁶⁷ toteaa. Keskeistä on niiden todellisuudenmakuisuus, fenomenologisesti herkistävä, syvästi minäkohtainen elämys ja näky, tietoisuus, esiyymmärrys, joka ihmisellä on todellisuuden laadullisesta luonteesta, erityisesti sen vaikutusvoimasta – Ådahlin esittämästä, koetusta kärsimysmaisemasta.³⁶⁸ Arolla se on hänen sairavuoteelta havainnostaan rakentama merkityshorisontti, joka määrittää tietoisuuteen tulleen kokemuksen emootioiden kautta negatiivisena, epämiellyttävänä. Miltä se näyttää ja erityisesti tuntuu juuri minussa? Miten se koskettaa, vaikuttaa minuun? Miten olen sen kanssa ja kautta olemassa? Se on aistimus, elämyksellinen, välitön, itsetiedostettu, omakohtainen olotila, kokemus kärsivästä itsestä maailmassa, esimerkiksi pelko ja kipu, joita Surma-aho kuvaa minäkohtaisesti.³⁶⁹ Hänen tuntemuksistaan aistii monissa tarinoissa ilmenevän, ahdistusta entisestään vahvistavan, muutoksenalaisuuden tajuavan esiyymmärryksen oman olemisensa laadusta. Muutosvoimien koetaan kohdistuvan, vaikuttavan nimenomai-

³⁶³ Toivanen 2009, 89.

³⁶⁴ Rauhala 2009, 27; vrt. Enqvist 2011, 265; de Unamuno 2009, 237, 243.

³⁶⁵ Heidegger 2000, 32; Kakkorin 2009, 53 mukaan *dasein* merkitsee maailman avautumista ymmärtämisessä; vrt. Backman 2018, 35.

³⁶⁶ Pulkkinen 2006, 59 mukaan Husserlin arvohavaintoon liittyy tunne tai tunteellisuus kohteesta.

³⁶⁷ Itkonen 2001, 121–123; vrt. Tillich 2000, 41.

³⁶⁸ Ådahl 3.3.1; vrt. Aikko 2010, 43–46; Rauhala 2009, 98.

³⁶⁹ Vrt. kertomat: K100, 119; K101, 140.

sesti häneen itseensä, ahdistusta lisää entisestään tunne siitä, että juuri hän on muuttunut kärsiväksi ihmiseksi.

Niin – tauti. Vältän edelleen sen nimeämistä, sillä se on kauhea sana omalle kohdalle. Se on sana, joka kerralla keskeyttää opiskeluni ja saa suunnitelmani valmistumisesta kokonaan olemattomaksi. Se on sana, joka pakottaa minut luopumaan rakkaimmasta ihmisestä maan päällä, salakihlatusta morsiamestani. Se on sana, joka tuo kuvaamattomat kärsimykset luetuille päivilleni. Ne kärsimykset ovat ruumiillisia ja henkisiä. Ne kärsimykset ovat minussa, mutta samalla monessa muussakin...Ei, minä vältän vieläkin sitä sanaa. (K29, 18)

Tunteiden pelkistyminen kärsimyksessä

Surma-Ahon kärsimysidentiteettiä heijastavissa ajatuksissa näkyy tässäkin tyypillinen kärsimyksen ulottuvuuksien: yksilöllisten, sosiaalisten ja eksistentiaalisten piirteiden yhteen kuroutuminen sekä erilaista asennoitumista ja reaktioita. Perttulan mukaan välitön suhde elämäntilanteeseen auttaa ihmistä sopeutumaan kulloinkin kohdattavaan elämäntilanteeseen, voivat tehdä siitä ja ihmisestä ehyen kokonaisuuden.³⁷⁰ Tutkimukseni seuraavissa esimerkeissä näkyy, ettei se aina onnistu. Tuskaa entisestään aiheuttaa kärsivä minä -tyypille, kun hän tiedostaa, ettei hän ainoastaan kärsi, vaan ettei hän voi sille mitään. Hajottavaa lisäähdistusta aiheuttaa Surma-Ahollakin ilmenevä tunne ja tietoisuus siitä, että todellisuuden kukistamattomille vaikutusvoimille ja sen aiheuttamille tuntemuksille on pakko voimattomana alistua ja vaiettava, yksinkertaisesti vain kärsittävä.³⁷¹ Silloin saattaa olla vaikea löytää kovalle kohtalolle oikeutusta tekeviä³⁷² sanoja sitä edes ilmaisemaan, kuten mieleltään sairastunut Lindberg (K24, 67) toteaa. Kiviniemi kokee samansuuntaisesti: ”Sielullinen tuska on kaiken ilmaisun tuolla puolen.” (K19, 9) Jalovaara tuntee vain pohjantonta syvyyttä, ”jonne ei yksikään ihmiskäsi yllä. Koko olemus on sielun syvintä myöten yhtä tuskan kouraisua.” (K17A, 78) Ahdistus hallitsee koko olemista, peittää sen. Siihen lamaantuneella, lukkiutuneella ja käpertyvällä on vain tuskatila, valitus, sen hiljainen, pelkistetty kokeminen ja kärsivällisyys. ”Se on mykkää ja mykistävää kuin elämä itse”, toteaa Pihlström kärsimyksen tarkoituksettomuutta tarkastellessaan.³⁷³ Kuvaan mykistävyyttä passiivisena, mykkänä varjo-olemisena kärsimyshä-

³⁷⁰ Perttula 2009, 124.

³⁷¹ Lehtovaara 1986, 52, määrittelee tältä pohjalta kärsimystä. *Patiior*-verbi merkitsee saada kokea, kestää kärsiä, *patiens*-adjektiivi puolestaan viittaa tunnekokemuksiin, jotka sallivat ja joille antautuu.

³⁷² Tämä ilmenee ääritapauksissa, kuten keskityslireillä (kertojat: K117–K137, erityisesti K118, 57, 147); haastattelu H8.

³⁷³ Pihlström 2010, 199.

myssä, sumuun sotkeutuneena. Tietoisuus, järki ja kirkas läsnä oleminen ikään kuin huuhoutuvat tuskan mukana surrealistiseksi poissaolemiseksi. Yritykset tiedostaa tuskatilaa vain vääristävät itse kokemusta, ytimiä myöden koettua tuskaa ”Olen vajonnut syvään, pohjattomaan liejuun, ja virta tulvii ylitseni.”³⁷⁴ Olemista tyypistävä kärsimyksen ”peittoon joutuminen,” lukkiutuminen näkyy joissakin tarinoissa.³⁷⁵ Huume- ja rikoskierteessä eläneen, syöpään sairastuneen ”Birgitan” isomummi kuoli ja hänen lapsensa otettiin huostaan. Hän muistelee hiljaa kaukaisuuteen tuijottavin, lasittunein silmin, ettei hänen päänsä enää kestänyt katkeraa elämänjaksoa, vaan hän sai hermoromahduksen:

Pahimmillaan se oli niinku silleen, et mä en edes saanut vaatteita päälle. Mä vaan makasin. Et jopa niinku tultii kattoma, et täytyk mut viädä sairaalaa. Kolmeen kuukauteen en päässyt mihinkään...Sillo sitä ei pystyny ajattelema selkeesti. Sit ko oli kriisi. En ajatellut kahteen vuoteen mitään. Olin kuin robotti, kävelin sumussa. Se oli niin kauhee shokki. (H2)

”...saa purskahtamaan itkuun” -sanoissa näkyvät kärsivä minä -tyypille tunnusomaiset tunnereaktiot. Ahdistuksen ilmaisuna on usein Valituksen niitynkin tuska- maisemalle nimensä antanut valitus. Se voi olla havaittava, tuskan parkaisu tai suunnaton ihmismassan aiheuttama pauhu, syvä, ontologinen vastalause, äänetön tai äänekäs, merkki siitä, että kärsimys on osana ihmisen olemista.³⁷⁶ Piispa Huovinen toteaa, että valitus on yritystä elää kärsimyksen kanssa, tapa huutaa ja huokaista ulos tuska, jota ei voi pitää sisällään. Kärsimyksen edetessä tarpeeksi pitkälle, ei huulilta enää kuulu mitään.³⁷⁷ Nämä tunnereaktioiden ääripäät, voimakkaat tunteet tai niiden kuoleminen, tunteettomuus näkyvät kärjistyneinä ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan mielettömissä olosuhteissa.³⁷⁸ Frankl kuvaa voimakkaiden tunneilmaisujen jälkeistä toista vaihetta, apatiaa, tunteiden tylsistymistä, jossa vanki kuoli emotionaalisesti.³⁷⁹ Fellows (K131, x) kertoo tästä tunteiden kirjosta Bang Kwangin vankilan brutaleissa oloissa. Apatia saattoi vallata vangit, toisaalta hän kuvaa vankilassa kuulemansa äänekkään ja kauan kestävän kivun ja hul-

³⁷⁴ Ps. 69:3; kertoja K117, 36–37.

³⁷⁵ Kertojat: K19, 31; K27, 16, 148; K121, 231–232; Aikko 2010, 109; Lintonen 2011, 155–157.

³⁷⁶ ”Minä olen nääntynyt... Tuska polttaa luissani ja mieltäni jäytää pelko. Olen valittanut itseni uuvuksiin, yöt kaiket ovat vuoteeni itkusta märät, leposijani kastunut kyynelistä.” (Ps. 6:3–4, 7–8)

³⁷⁷ Huovinen 2006, 36–37.

³⁷⁸ Kertojat: K117, 33; K118, 147; K120, 63, 66, 100; K121, 65, 232, 245; K122, 181; K124, 124–125, 134, 137–138; K127, 133; K133, 76, 143, 145; K134, 34, 190.

³⁷⁹ Frankl 2010, 27–30.

luuden sekaista huutoa. Lohduttavaksi tarkoitettut sanat eivät auttaneet, koska huutaja oli kadonnut tavoittamattomiin ylipääsemättömiin tuskiinsa. Salomaan sisäinen tunnemyrsky purkautuu hiljaisessa yöllisessä hätähuudossa:

On keskiyö, minä yksin valvon ...en saa unta... On täysi työ, etten huutaisi ääneen... Kaikki murheet tuntuvat kasaantuvan yhteen... oli mittani täysi. Sisälläni alkoi velloa pahasti ja silmäni itkivät...ja huolten tulva ryöpsähti ylitseni. (K27, 16)

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyyppihenkilö Oksasella (K116, 41, 69–70, 107, 173, 204, 141, 229) näkyy edellä tarkastelemani, kärsivä minä -tyypille ominainen emotionaalisuus. Tunteet vaihtelevat hyvänolon aistimuksista epämiellyttäviin tuntemuksiin. Niissä esiintyy usein samanaikaisesti eri tunteita. Myös kärsimyksen eri ulottuvuudet ovat tunneilmaisuuksissa yhteen kuroutuneina. Henkisyys näkyy jatkuvana pyrkimyksenä ymmärtää olemistaan, psyykkisiä tilojaan ja itsensä määrittelemisenä niiden kautta. Näin Oksasella toteutuu tyypillinen minäidentiteettiä ilmentävä tunteiden minäkohotaisuus, kuten sen tiedostaminen, että kärsimys on hänessä: ”Olen maailman ainoa minä. Nämä kasvot nyt omistan. Tämä olen minä.” (K116, 190) Oksasen rujot kasvot viittaavat tarkastelemini kasvoihin kärsimyksen ilmentäjänä. Hänellä näkyy monille kertojille tyypillinen pyrkimys kuvata avoimesti tunteitaan, kuten katkeruutta, hylätyksi tulemistä ja häpeää. Oksanen kierteli ahdistuneena varjoissa, koska esimerkiksi aisti lasten pelkäävän häntä ja pitävän rujan ulkonäkönsä takia friikkiinä. Hän pystyi purkamaan tunteitaan väkevästi, ajoittain hallitsemattomasti: ”Työnsin kyynärpää polviin ja kätkin kasvot kämmeniini. Itkin. Tärisin hysteerisesti.” (K116, 137) Joskus häntä rauhoitettiin ja käskettiin rauhoittumaan. Oksasen (K116, 11, 60–61, 67, 85, 89, 107) tila ja sairaalakokemukset herkistävät tunteille, niitä koskevaan vuorovaiikutukseen, joka kulmineituu hänen ruhjoutuneissa kasvoissaan. Ne suorastaan keräsivät katseita: ”Katseet seisahtuivat hetkeksi minun kasvoihini. Sitten ne kääntyivät pois.” (K116, 140) Oksasen (K116, 174) mukaan kauheinta ja pelottavinta oli, että häntä arvioitiin kasvojen mukaan ja että hän itsekin teki niin. Kärsimyksiä kokeneita seuranneena (K116, 11–13) hänellä esiintyy kärsivä minä -tyypillä näkyvä toisten pelkojen, kiukun, avuttomuuden ja muiden tuntojen huomaaminen, tulkitseminen ja myötä kokeminen: ”Tuntuu niin tavattoman epäoikeudenmukaiselta, että moni hieno elämä tai ihan tavallinen elämä onnineen ja murheineen vääjäämättä päättyy niin surkeasti.” (K116, 198) Välillä Oksanen tunsikin koko olemiseensa vaikuttavaa, vaikeuksien kasaantumisen ahdistusta: ”Nyt on tapahtunut liikaa, huohotin.” (K116, 198)

3.4 Muutoksen mahdollisuus kärsimyksen kokemisessa

3.4.1 Mahdollisuuksien kaksijakoinen luonne

Kärsimyskokemukseen liittyy kasvun ulottuvuus. Vastaus kysymykseen kärsimyksen kasvatuksellisista lähtökohdista löytyy se tarjoamista mahdollisuuksista. Kärsimystilanteen kuvauksissa alkaa esiintyä orastavaa pyrkimystä tarkastella itseä, selkiyttää tunteita ja tiedostaa kärsimyksessä olemisen mahdollisuuksia. On kyse Eintingerin kriisiteoriassa esittämästä takaiskuvaiheesta (*recoil-vaihe*), jossa ihminen alkaa etsiä sopeutumiskeinoja tilanteeseensa.³⁸⁰ Puolimatkan mukaan on tärkeä pohdita ja selvittää tunteita, tulkita niiden merkityksiä. Näiden itsetulkintojen kautta lapsi luo itseään. Näin hän saa valmiuksia arvioida tunteitaan ja halujaan esimerkiksi niiden hyveellisyyttä. Jotkut halut voivat osoittautua elämän mahdollisuuksia kaventaviksi, jotkut avaavat niitä, rikastuttavat elämää.³⁸¹ Rauhala korostaa, että situationaalisuuden tärkeys ihmisen olemismuotona näkyy hänen identiteettinsä muodostumisessa. Henkiselle on ominaista itsetiedostus, joka antaa ”kokemisen kokonaisuudelle selkeän minäkohtaisen tunnun.” Yksilön itseensä kohdistamat kysymykset ovat suuntaa antavia.³⁸² Näen niiden olevan henkisen kasvun, erityisesti syväymmärryksen herättäviä kysymyksiä, jotka voisi lisätä Toivasen kärsimystä koskevien kysymysten luetteloon.³⁸³ Ensimmäisellä viittaa Sartrelaiseen kysymykseen: Kuka minä olen?³⁸⁴ Sen keskeiseksi kysymykseksi täsmentyisi: Millainen olen kärsivänä ihmisenä?³⁸⁵ Tämä kärsimysidentiteetin muodostumiselle ratkaiseva kysymys näkyy isänsä menettäneen Hannan kovien kokemustensa pohjalta itseään määrittävässä pohdiskelussa. Hanna kokee kuoleman vieneen hänet suureen hiljaisuuteen ja yksinäisyyteen, jossa hän oli kuin läpinäkyvässä kuplassa, johon ei mahtunut muuta kuin hän ja hänen surunsa: ”Olin kyllä olemassa, ympärilläni tapahtui, osallistuin elämän tapahtumiin ja ympärilläni oli ihmisiä, mutta kuitenkin olin täysin yksin.” (K98, 77) Näissä kaikki kärsimyksen ulottuvuudet sisältävissä minäkeskeisissä ajatuksissa tulee esille toinen, Toivasen luetteloon myös lisättäväksi sopiva, kärsimyksen kasvatuksellisia lähtökohtia koskeva ratkaiseva kysymys: Millaiset mahdollisuudet minulla on onnistua kärsimyksessä?

Tämän kysymyksen tarkastelun keskiöön nousee kärsimysidentiteettiin ratkaisevasti vaikuttava tietoisuus henkilökohtaisen muutoksen mahdollisuudesta. Seuraa-

³⁸⁰ Eintinger 3.3.

³⁸¹ Puolimatka 2004, 67.

³⁸² Rauhala 2005b, 44; emt. 2009, 98.

³⁸³ Toivanen 3.1.

³⁸⁴ Sartre 2000, 159–163.

³⁸⁵ Frankl 1980, 40–41; kertoja K72, 150.

vaksi perustelen sitä merkittävänä kasvatuksellisena kohtana. Kärsivä minä -tyypillä voi jo varhain sisältyä tietoisuus muutoksen mahdollisuuksista. Elämän muuttuvuuden olemusta tarkasteleva Frankl julistaa neljän keskitysleirin rankkoihin kokemuksiin perustuen: ”En koskaan väsy sanomaan, että elämän ainoat todella muuttuvat seikat ovat mahdollisuudet.” Hän tarkastelee sitä johonkin positiiviseen elämänmuutokseen suuntaavana.³⁸⁶ Situaation eksistentiaalista analyysiä käsittelevän Rauhalan mukaan on suunnaton määrä mahdollisuuksia olla yksilöllinen, inhimillinen olemassaolo. Se on jatkuvaa eksistentiaalista valikoitumista, valintaa, jossa eräät mahdollisuudet realisoituvat, toteutuvat ja toiset jäävät toteutumatta kontrafaktisiksi.³⁸⁷ Kärsimykseen liittyy tällainen mahdollisuuksien kaksijakoinen luonne. Koettelemukset voivat viedä ihmisen elämää, olosuhteita tai häntä itseään parempaan tai huonompaan suuntaan. Tässä ollaan kärsimyksen tutkimisen kasvatuksellisessa lähtökohdassa, ytimessä, kysymyksessä siitä, kumpaan suuntaan ihmisen olemisen ja tietoisuus siitä vahvistuvat.

Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuullisuuteen kasvamista tutkinut Purjo puhuu myös kasvun eri suunnista.³⁸⁸ itävaltalainen psykiatri, psykoterapian muodon, logoterapian kehittäjä ja eksistentiaalista fenomenologiaa edustanut Frankl kertoo keskitysleirillä havaitsemistaan vastakkaisista kunnollisten ja kunnottomien ihmisten roduista. Rankat olosuhteet voivat repiä auki ihmissielun ja tuoda esille sen syvytydet, hyvän ja pahan sekoituksia ihmisessä.³⁸⁹ Heiskanen viittaa tähän samansuuntaisesti *Kenttäpappina Kollaalla* -kirjassaan (1941). Hän kuvaa sotilaiden käyttäytymisen ääriheilahduksia talvisodan kovissa olosuhteissa. Oli tavallista, että entisestä heittoöstä saattoi tulla sankari ja nuhteettomasta poroporvarista velvollisuuksiaan välttelevä raukka.³⁹⁰ Heiskanen kirjoituksia leimasi kristillinen ja erityisesti poliittinen värittynisyys, kiihkeän isämaallinen maailmankuva, aateilmasto ja vakaumus.³⁹¹ Nämä tekstin luotettavuutta kyseenalaistavat seikat huomioiden hänen koskettavat ja puhuttelevat havaintonsa vaikuttivat minuun monella tavalla, erityisesti tutkimusilmiöni tarkastelun lähtöasetelmaan. Siinä kärsimyksen kasvatuksellisuuden tutkimisen keskiöön nousevat ihmisen olemista muokkaavien eri suuntautumisvaihto-

³⁸⁶ Frankl 2010, 109; kertoja K18,1, 117–137; haastattelu H8.

³⁸⁷ Rauhala 2005a, 63–64. *Kontrafaktuaalinen*, tosiasioiden vastainen, vaihtoehtoinen asiantila (Tieteen termipankki 11.7.2024: Nimitys: kontrafaktuaali; Purjo (2010, 120, 122, 126) *eksistentiaalinen valikoituma*, mahdollisuuksien toteutuminen ja toteutumattomuus tiluatiassa).

³⁸⁸ Purjo 2011, 19.

³⁸⁹ Frankl 2010, 82; kertojat: K118, 191; K129, 57, 95, 107; haastattelu H10.

³⁹⁰ Heiskanen 1989, 65–66 100–101, 133.

³⁹¹ Heiskanen oli Akateemisen Karjala-seuran kannattaja, jota syytettiin natsisympatioista – jolle eivät syvä humanismi, eikä pehmeä ajatusmaailma kelvanneet. (Heiskanen 2012, 162–163). Vrt. tutkimuksen luotettavuuden onnistuminen, 8.6.

ehtojen mahdollisuus.³⁹² Inhimillisyyttä kasvatuksessa korostava Wilenius toteaa elämäänsä pohtiessaan, etteivät kaikki ihmistä kohtaavat vastoinkäymiset ja onnettomuudet ole tälle hyväksi ja opiksi. Hän jättää kuitenkin avoimeksi, että joissakin tapauksissa se voisi olla mahdollinen: ”Ehkä elämässä on lainalaisuus, joihin vastamalla voin ihmisenä vahvistua tai kehittyä.”³⁹³ Kärsimyksen kasvatuksellisenä lähtökohtana on tutkia Wileniuksen esittämää kausaalisuhdetta sekä kärsimyksen ja kasvun problematiikkaa, dynamiikkaa ja luonnetta, erityisesti muutoksen mahdollisuuksien suuntaa.

3.4.2 Mahdollisuudet ovat heikot

Minulle on tutkimuksen kuluessa vahvistunut ajatus siitä, että syväymmärrys voi olla myös taantumista edistävä, jolloin kärsimys saattaa kirjaimellisesti entisestään syventyä. Itsemurhaa käsittelevässä tutkimuksessaan Kiuru puhuu hädän narratiivista ja välitilasta, jossa ennen kuolemaa tapahtuu jotakin oleellista, erityisesti muutos. Tämä aiheuttaa kokijassa ratkaisevasti syrjäytymistä, vieraantumista ja epävarmuutta, hän puhuu regressiivisestä kertomuksesta, jossa alasajo muodostuu hallitsevaksi.³⁹⁴ Tähän liittyy tutkimukseni tarinoissa kärsimyksen eksistentiaalista ulottuvuutta ilmentävä ankara totuus. Se ei ole ainoastaan tietoisuutta siitä, että hyvä elämä muuttuu huonoksi. Se vahvistuu ihmisen vakuuttuessa siitä, että onnettoman olemisen mahdollisuudet muuttua paremmaksi ovat hänellä heikot – on kyse muutoskärsimyksestä. Tämä muistuttaa Weilin käsitettä ”hukkaan heitetty tuska,”³⁹⁵ jonka katson merkitsevän lisätuskaa siitä, ettei kovissa kohtaloissa ole mitään hyvää – kärsimys on vain kärsimystä. Alkuperäistä ahdistusta vahvistaa eräänlainen eksistentiaalinen frustraatio – liian suurten voimien edessä ihminen tuntee hyvän elämän ja ihmisenä onnistuneen olemisen saavuttamattomina tai menetettyinä. Ahlmanin mukaan kärsimys on onnen vastainen tila, tietoisuutta, ettei positiivisia mahdollisuuksia elämässä ole.³⁹⁶ Narratiivisesti on kyse McAdamsin esittämästä, tarinan sävyä luonnehtivasta ironian perusmallista.³⁹⁷ Sitä koskevissa tutkimukseni tarinoissa näkyy miten ihmiset kärsimällä kärsivät totaalisen toivottomuuden kuilussa vailla rakentavaa suuntaa. Sen voi kiteyttää Camillan ahdistavassa elämäntunteessa: ”En näe itselleni tulevaisuutta.” (K106A, 82) Arolla (K0, 37–40, 129) se ilmenee epätoivon pimeytenä, jota valaisevat salamoiden kaltaiset

³⁹² Tämä kahtiajako oli puolustusvoimille tekemäni tutkimuksen keskeisenä teemana (Aikko 2010, 9–10).

³⁹³ Wilenius 1999, 125–127.

³⁹⁴ Kiuru 2015, 181, 183, 190.

³⁹⁵ Weil 1976, 39.

³⁹⁶ Ahlman 1920, 296; vrt. Virtanen 2019, 94–95.

³⁹⁷ McAdams 2.4.

ajatuksenvälähdykset, ”mutta ne eivät ulotu pidemmälle kuin toteamukseen: kaikki on hukassa, kaikki on lopussa.” (K0, 17) Hänen kokemuksensa pimeydestä, jossa ei näkynyt mitään sekä kaikki-ilmaus viittaavat Jobin kuvaamaan, täynnä levottomutta olevaan olemiseen, jota hallitsee totaalinen, tarkoituksettomuuden epätoivo.³⁹⁸ Monissa tarinoissa tämän voi aistia niiden tilaa, olosuhteita ja ihmisiä hallitsevana hyvän elämän olemuksellisuuden ja merkkien puuttumisena. Kun kärsivä ei ymmärrä tilaansa, hänen koko olemistaan kouraisee Plitin kokema tuntematon,³⁹⁹ jota kutsun ”vieraaksi kärsimykseksi”, johon ei saa elämässä otetta. Täydelliseen selvyteen pääseminen saattaa olla liian kova haaste. Ihminen voi tuntea menettäneensä kyvyn kontrolloida elämäänsä, pohtii Pihlström, joka puhuu ihmisen perimmäisestä pelosta, ettei hänellä ole asioihin vaikutusvoimaa ja kontrollia, ei tulevaisuuden mahdollisuuksia. Erityisesti pessimisti luopuu turhista haaveista realistisen suhtautumisen myötä.⁴⁰⁰ Tätä identiteettiä vahingollisesti vaikuttavaa ahdistusta kuvataan eri tutkimuksissa liian ahtaana, alta luisuvana ja katoavana maailmana, jossa elämäntunteen eheys rikkoutuu. Ihminen joutuu loukkuun, umpikujaan, tukahtuu, riisutaan alastomaksi, luisuu, suistuu ja putoaa yli reunan sekä joutuu tyhjiöön, riisutaan alastomaksi.⁴⁰¹ Tämä ilmenee tutkimukseni tarinoissa ja erityisesti pysyvästi vakavasti sairastuneilla, joiden paranemismahdollisuudet ovat heikot, tai elämäntarina on vääjäämättömästi päättymässä.⁴⁰² Surma-Aho (K29, 30, 37, 47, 59–62) kuvaa sairastuneeltaan kaltaisiaan syöpäsairaita kuolemaantuomituiksi. Hän seuraa toinen toistaan surkuteltavampia, vailla tulevaisuutta olevia potilaita, kanssaveljiään, sanoin kuvaamattoman, voittamattomana pidetyn sairauden aiheuttamia kahlehtivia mielialoja, hermopainetta, pelkoa ja turvattomuutta, vaikeutensa ilmapiiriä. Hänen huomionsa kiinnittyi eräseen kammottavan epäinhimillisen näköiseksi leikattuun, vailla toista poskea olevaan potilaaseen, jonka siemättömän tuskan valituksia hän joutui kuuntelemaan yötä päivää. Näitä tapauksia vasten hän pohti mieli raskaana, valvoen ja itkua pidättävänä omaa sairauttaan, elämänsä umpikujaa, kärsimyksen tarkoituksen selittämisen vaikeutta: ”Missään ei näyttänyt olevan toivoa.” Surma-Ahon kuvaama kahlehtiva mieliala merkitsee usein tutkijoiden viittaamaan epävarmaan maailmaan, sen sattumanvaraisiin tilanteisiin heitetyksi tulemisen tunnetta vailla hallittavaa, turvallista olemista – koros-

³⁹⁸ Job. 14:1; Puolimatka 2011, 26–28.

³⁹⁹ Länsi-Suomi 23.1.2005, 1, 6.

⁴⁰⁰ Pihlström 2015, 48–49; emt. 2010, 109–110.

⁴⁰¹ Granfelt, 1998, 152; Honkasalo 2004, 79; Utriainen 2004, 227; Ylikarjula 1998, 217; Edelglass 2006, 42–43.

⁴⁰² Kertojat: K4, 8, 29; K32, 28; K33; K49; K61, 12–13; K62, 23; K68, 105–106; K73, 155; K76, 192, 194; K83, 27, 97; K, 103, 54–56; K27, 14, 33, 174, 183; K54, 117; K78, 214; K121, 106, 128, 238–239; K31A, 94; K33A, 61.

tamaani vapauttavaa totuutta.⁴⁰³ Elämäntunnetta varjostaa pessimismi ja epäusko myönteisen muutoksen, kestävän onnistuneen olemisen ja hyvän elämän mahdollisuuksista tulevaisuudessa. Keskitysleirikokemuksien pohjalta Frankl viittaa tähän puhumalla eksistentiaalisesta turhautumasta ja tyhjiöstä, johon ihminen on vangittuna.⁴⁰⁴ Tyhjiökäsitettä tarkasteleva Purjo muistuttaa sen kohtaamisen paljastavan ihmiselle hänen ahdinkonsa yleisen toivottomuuden ja sisällöttömyyden.⁴⁰⁵ Katson, että tyhjiön tunnetta vahvistaa ahdistus sen voittamattomasta, ratkaisemattomasta läsnäolosta, sen vietävissä olemisesta. Muutokseen liittyvä kärsimys esiintyy tutkimusaineistossani onnistuneen olemisen mahdollisuuden kyseenalaistamisena, elämän ja itsen kokemisena turhana tai tuhoutuvana, vailla kasvua, tulevaisuutta.⁴⁰⁶ Korhonen (K33) ja Lindberg (K24)⁴⁰⁷ tiedostavat tämän ja tuntevat siitä tuskaa. Korhonen kuvaa sisällään aaltoilevaa toivottomuutta: turhalta ja tyhjältä tuntuva elämäänsä, unelmansa kuolemista ja ettei jaksakaan enää: ”Ei tästä tuu mitään, tapan itteni. Ei tässä enää muu auta. Mulla ei ole tulevaisuutta missään.” (K33A, 38) Mieleltään sairastunut Lindberg (K24, 26, 28) halusi epätoivoisimmillaan kuolla. Hän kuvaa epätoivoaan kirjassaan, jonka nimi on osuvasti *Mahdollisuus* (1998):

En ole ikinä ollut näin heikossa kunnossa... Tiedän, että tilani on kriittinen. Olen menettämässä elämänhaluni. Ruumiini on lopussa – veressäni käydään tähtien sotaa... (K24, 52) Elämäni on yhtä suurta fiaskoa! Nyt saa riittää. Tämä on viimeinen tervehdys Ann-Marilta. Hyvästi! heittäydyn sängylle. Elämäni on pilloilla. En ole tärkeä ainoallekaan ihmiselle. Mitä minä teen? (K24, 160)

Tässä voidaan vertailla edellisten, ihmisoikeuksien kunnioittamista sisältävän kärsimyksen luokkaan kuuluvien tarinoiden kaltaista koettelemusta⁴⁰⁸ ihmisoikeuk-

⁴⁰³ Heidegger 2000, 225–228, 240–246; Wilenius 1982, 32–33; Ojanen 2002, 25; Kierkegaard (Harva 1957, 101–104).

⁴⁰⁴ Frankl 2010, 93, 95, 97; emt. 1980, 21–22; vrt. Andersen 2005, 72–73; Pykäläinen 2004, 45–49.

⁴⁰⁵ Purjo 2011, 39; vrt. Ojanen 2002, 61; Längle 2008.

⁴⁰⁶ Muutoskärsimyksen luonnetta kuvaavat muun muassa toivottomuus ja järjettömyys. Severino (1997, 12–13) tarkastelee Aiskhyloksen Prometeukselle asettamia pelottavia sanoja: ”Olen antanut ihmiselle sokean toivon.” Juuriaan myöten olemattomuuteen tuomittu ihminen parannuskeinoineen ja -pyrkimyksineen, sen suojineen on tuomittu epäonnistumaan (kauhun näky, *thauma*, kreik.); Camus (2000) näkee, että absurdi maailmassa oleminen on ihmiselle vieras, käsittämätön, vailla mieltä; vrt. Tillich 2000, 47; Aikko 2018.

⁴⁰⁷ Kertoja K32B, 70, 78–79, 168, 198; Anderson 2013, 9.

⁴⁰⁸ Kertoja K103, 164.

sien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan ahdinkoon.⁴⁰⁹ Molemmissa elämä voi tuntua kohtuuttoman rankalta. Edelliselle tyypilliset yhteiskunnalliset, ihmisestä huolehtivat turvalliset tavat ja tukirakenteet, kuten terveydenhoito puuttuvat tai ovat jälkimmäisessä heikot. Jälkimmäisen kärsimyksen luokassa, ihmiselle ylivoimaisissa, epänormaaleissa, absurdeissakin täysin mullistavissa oloissa, kuten keskitysleireillä tai Siperian vankileireillä näyttäytyy radikaali paha.⁴¹⁰ Sille on tyypillistä systeemi, joka aiheuttaa tahallisesti toisille kärsimystä ja kuolemaa, pyrkii murtaamaan ihmisylpeyden ja estämään toisten mahdollisuudet, latistamaan toivon. Normaalille elämälle vieraiden, epämiellyttävien havaintojen ja tunteiden ylenpalttisuus ja voima vievät ihmisen kestävyuden äärirajalle – taustalla usein pelko ja aavistus tulevasta, pahimmillaan musertava varmuus muutoksesta huonompaan, erityisesti tulevaisuuden puuttumisesta tai kaiken päättymisestä väkivaltaiseen kuolemaan. Birnbaum (K118, 116) kuvaa tämän rajan saavuttamista, alastomia ihmisiä oudon makean hajun valtaamassa kaasukammion odotushuoneessa, ulvovia, kouristelevia, hulluksi tulevia kuolemaantuomittuja. Maailman pahimpina pidetyissä Thaimaan vankiloissa myös Fellows (K131, 119–120, 171, 180) näki ympärillään mielipuoliksi muuttuvia ihmisiä, jollaiseksi hän ylläsiittäneenä koki itsekkin tulevansa. Kuolemaa tekevää vankitoveria jälleen kerran sylissänsä pitäessään hän suuntaa itkien katseensa ylös: ”Kysyin Jumalalta, kuinka paljon lisää tätä paskaa hän haluaa minun näkevän.” (K131, 179–180) Fellowsin epävarmuutta ja -toivoa kuvaavat ajatukset siitä, että kaikki loppuu, ettei häntä ole tarkoitettu näihin oloihin, jossa on mahdotonta elää, että hän haluaisi kuolla nukkuessaan. Hänelläkin korostui tyypillinen muutokseen liittyvä tuska. Hän ei kyennyt tulemaan toimeen sen kanssa millaista hänen elämänsä oli ollut ja millaiseksi se oli tullut, erityisen toivottomaksi teki tunne sen peruuttamattomuudesta ja lopullisuudesta. (K131, 75, 118, 137) Mielettömien kokemusten ja ihmisarvoa kunnioittamattoman kohtelun, pahuuden kohteeksi joutuvan on erittäin vaikea, usein mahdotonta löytää luottamusta myönteisen muutoksen, hyvän elämän mahdollisuuteen, sen omakohtainen menettäminen paljastuu. ”Maailmanloppu on tullut,” (K121, 232) kuvaa Zywulski (K121, 231–232, 281–282),⁴¹¹ loppuun ajettun, rukoukseen vaipuvan vangin tuntoja keskellä palavan lihan löyhkää ja kaasukammioon ajettujen tuhansien ihmisten samanaikaista hirvittävää tuskan ulvontaa Auschwitzin keskitysleirillä. Alastomana ympärillään olevaa vihan maisemaa katselevan Rajhmanin mielen täyttää kauhu. Hän tajuaa Treblikan tuhoamisleirin kamottavan näyn järkyttävän idean: ”Minulla ei ole enää epäilystä kohtalostamme,

⁴⁰⁹ Kertajat: K117–K131; haastattelu H8; erityisesti: K117, 10, 34, 89; K120, 29–31; K121, 65, 87, 106, 173, 239, 313; K124, 86, 94–95, 122, 140–141; K126U, 23; K127, 137; K130, 90; K131, 42, 49, 53, 83, 85, 174; K132, 228–229; K133, 16, 26, 78.

⁴¹⁰ Eriksson (Toivanen 2009, 147); Malik & Stiever Lie 2009, 27; Eitinger 1998, 470.

⁴¹¹ Vrt. kertoja K117, 36–37.

olemme kadotetut.” (K120, 29)⁴¹² Tätä katoamista Wiesel (K117, 36) kuvaa Auschwitzissa kaiken tietoisuuden häipymisenä sumuun, kyvyttömyytenä ajatella. Se on tilanne, jossa ei enää pystynyt ottamaan kiinni mistään, sieluja tuomittuina vaeltamaan ikuisuudessa ilman toivoa. Maailman loppuminen, itsensä kadottaminen ja ikuinen tuomio kuvaavat äärimmäisen kärsimyksen lohdutonta lopullisuutta. Pihlström puhuu loputonta hätää kärsivästä ihmisestä, jonka koko olemassaolo on uhatuna.⁴¹³ Kiurun mukaan hädän narratiivit ovat muutostarinoita, regressiivisiä kertomuksia. Epäonnistuminen, alasajo muodostuu niissä hallitsevaksi.⁴¹⁴

Lindbergin kokemuksen tavoin tarinoissa voi muutoksen mahdollisuuksien tiedostamisessa esiintyä kaikki kärsimyksen ilmenemismuodot ja niiden ulottuvuudet. Ne esiintyvät yksittäisissä elämäntilanteissa. Toisaalta ne ovat ihmisenä olemisessa kokonaisvaltaisesti jatkuvasti, taustavarauksena vähintäänkin potentiaalisena läsnä. Kärsivä minä -tyyppi laajenee kokemukseksi kärsivästä ihmisestä. Näen Franklin käsitteen kärsivä ihminen, *homo patiens*, (lat.)⁴¹⁵ viittaavan juuri tähän. Se tulee esille myös Heideggerin ajatuksessa maailmaan heitetystä ihmisestä. Eikö se merkitse juuri kovien elämänlakien vaikutuksessa eksistoitumista, niiden kokemista ja sen tiedostamista, että elämän olemuksellisuuteen kuuluu kärsimys? Ankaruus totuus kärsimyksestä itsessään olisi kuin ”ontologinen ota”, pysyvä ahdistuksen piikki olemisessa. Se tarkoittaa Heideggerilla kärsimyksen sitomista olemiskokemukseen. Hän ymmärtää täälläolevan olevana, jonka me aina olemme ja joka paljastuu ja tulkitsee itsensä huolena (*cura*, lat.), johon suuntaudutaan etukäteen. Maailmassa olemisessaan ihminen on heitetty maailmaan, jossa täällä olon jättäminen itselleen näytetty konkreettisesti ahdistuksena. Kaikki ihmisen suhtautumiset ovat huolen täyttämiä: hän on koditon, orpo, pohjattoman turvattomuuden, tyhjyyden ja kuoleman edessä. Heitetty ihminen ei tiedä mistä tulee ja minne menee, eikä mitä oleminen, sen mieli ja tapa ovat. Hän on vieraantunut olemisestaan, olemassaolo on itsensä hukkaamisen ja unohtamisen tilassa.⁴¹⁶ Heideggerin heitteisyys-käsitettä (*geworfenheit*, saksa) tulkitseva Kakkori korostaa *daseinin*, (saksa) merkitsevän minun olemistani jossain tietyssä maailmassa tietyissä asioissa – tässä maailmassa, jota ei voi valita etukäteen.⁴¹⁷ Heideggerin mainitsema huoli viriää ihmisen tiedostaessa kärsimyksen itsensä ontologisen muuttumattomuuden ja ikävien tapahtumien olevan

⁴¹² Vrt. kertoja K128, 128, 167, 168–169, 178.

⁴¹³ Pihlström 2001, 86.

⁴¹⁴ Kiuru 2015, 183.

⁴¹⁵ Frankl 2010, 40–44; vrt. Lehtovaara 1986, 52; Tillich 2000, 36–39; Aikko 2016; kertoja K124, 125.

⁴¹⁶ Heidegger 2000, 231, 241, 249; olemisen dynamiikkaa tarkastellaan usein sen ahdistavan luonteen näkökulmasta: May 1986; Harva 1957, 97, 118–124, 134–135; Vikström 2003, 186; Kangasniemi 2004, 130; Camus 2000, 7; Bowker 1997, 296–297.

⁴¹⁷ Kakkori 2009, 74.

mahdollisia, että ne voivat ajoittain vaikuttaa ja muuttaa juuri hänen turvallista olemistaan. Ihminen tajuaa olevansa ahdinkojen maailmassa, jota hän ei aina ymmärrä, osaa pukea sanoiksi⁴¹⁸ ja jonka ”lainalaisuutta” hän ei voi poistaa eikä muuttaa. En näe tätä kuitenkaan Sartren pessimismin lailla olemassaolon pohjattomana turvattomuutena. Ihmisen elämä on hänen mukaansa turha kärsimyshistoria (*passion inutile*, ranska), koska hän ei voi milloinkaan saavuttaa tavoitettaan, olemisen kokonaisuutta, ettei enää puutu mitään.⁴¹⁹ Heidegger puhuu siitä, ettei jokin asia ajaa ahtaalle, vaan käsillä olevan mahdollisuus yleensä, maailma itse sellaisenaan.⁴²⁰ Jotkut tutkimukseni tarinat todistavat tätä ihmiselämän luonteeseen kuuluvaa kärsimyksen pysyvyyttä. Sen olemuksellisuuden tiedostavassa, jatkuvassa huoltilassa oleminen ilmenee synkkänä sävynä, tunneyhteytenä todellisuuteen ja hetkittäin heräävinä havahtumisina sen totuudellisuuteen.⁴²¹ Aivoverenvuotojen synnyttämiä tunteita, kuten erillisyyttä läpi käyvä Kiviniemi (K19, 28, 55–56) kokee ihmisen surullisena olentona, joka saa välillä tuntemuksen elämän virran tuhoisuudesta, vastoinkäymisten jokapäiväisestä todellisuudesta ihmisyydessä. Voimattomana tuoliinsa romahtanut Surma-Aho (K29, 19, 24) havahtuu syöpäsairautensa muuttumattomuuteen. Hänet on välillä vallannut aavistus kovan kohtalon pakottavuudesta – tietoisena, että jokin tällaista elämä voi tuoda aina tullessaan.

Myös Jaspers liittää epätoivon tunteeseen elämän epämiellyttävyyksien mahdollisuuden maailmassamme. Hän puhuu rajatilanteista, esimerkiksi kärsimyksestä ja kuolemasta, joista emme pääse ja joita emme voi muuttaa.⁴²² Tillich näkee samansuuntaisesti tarkastellessaan ahdistuksen taustalla olevaa tietoisuutta. Siinä ei ole pelkästään kyse niistä konkreeteista objekteista, joiden kanssa ihminen kamppailee, vaan tietoisuudesta äärellisyyden mahdollisuudesta, omasta olemattomuudesta (*non-being*, engl.) ja kaikkea ahdistusta varjostavasta kuolemasta – niiden luomasta humanista situaatiosta itsessään.⁴²³ Joissakin tutkimukseni tarinoissa kuolema on jatkuvasti tai ajoittain läsnä, joskus se tulee esille pahasti ja yllättäen, muistuttaa itsestään. Surma-Aho (K29, 24) kokee sen peilissä näkyvässä ahdistavassa syöpäpatisaan, Kiviniemellä (K19, 40) se on aavistus jostakin salaperäisestä. Tulkitsen Tillichin käsitystä itsetietoisuutta uhkaavasta ei-olemisesta merkitsevän tietoisuutta ankarasta totuudesta. Se on tietoisuutta siitä, että myös rajallisuus on pysyvä osa ihmisenä olemista. Yksittäiset koettelemukset muistuttavat tästä. Hän puhuu absoluuttisen ja lopullisen turvallisuuden mahdottomuuden tiedostamisesta. Se ilmenee mo-

⁴¹⁸ Kertoja K84, 34; Pihlström 2015, 1.

⁴¹⁹ Harva 1957, 173.

⁴²⁰ Heidegger 2000, 35–38.

⁴²¹ Kertojat: K3; K18,2; K19; K24; K30; K138, 52–53.

⁴²² Jaspers 1970, 27–30; vrt. Camus 2000, 9–10; Pihlström 2015; Aikko 2016, 89–91; Kiuru 2015, 181, 190.

⁴²³ Tillich 2000, 35–39, 41–45, 74.

nissa tutkimukseni tarinoissa taustalla heijastuvana, ahdistavana lopullisuuden mahdollisuutena, synnyttäen ontologisen epävarmuuden värinää ja vilua. Tällainen on aistittavissa Surma Ahon (K0, 40) kuvauksissa poliota sairastavien kuoleman odotushuoneessa, jossa hän kertoo ajatuksiensa seisovan kahliutuneina kuoleman kuvitelmiin. Wikström puhuu eksistentiaalisesta levottomuudesta. Se johtuu kokemuksesta, jonka ihminen saa elämäkokonaisuuteen kuuluvista armottomista, traagisista ja absurdeista elämisen ehdoista.⁴²⁴

Useissa tarinoissa näkyy kuinka koettelemukset vievät ihmisen Surma-Ahon lailla Jaspersin esittämälle rajalle kohtaamaan ankaran totuudellisuuden kuoleman muuttumattomuudesta maailmassa.⁴²⁵ ”Äiti on kuollut, totta se oli... Äiti ei enää halaisi. Äiti ei enää rakastaisi” (K32, 62), kertoo Tuppurainen hetkestä, jolloin hän joutui kertomaan totuuden pikkuveljelleen tämän kysyessä, onko äiti tosiaan kuollut – veljelle, jota hän olisi halunnut tältä totuudelta suojella. Salomaa (K27, 9, 140–141) kuvaa kodissa ja luonnossa heijastuvaa kuolema-ahdistuksen aiheuttamaa muutokärsimystä. Hän oli kuollut lääkäriä totuuden sairastumisestaan syöpään, hirveänä kokemaansa tautiin:

Minä, viiden lapsen äiti. Koti näytti toiselta kuin ennen: puhtaalta, autereiselta, autiolta, hiljaiselta. Kaikki piirtyi terävänä silmiin. Joka liike ja ääni vihlaasi. Lapset istuivat itkien olohuoneessa. (K27,9) Viimeinen kerta, ajattelin. Tuuli tui-versi puita. Ne kumartelivat syvään, syvään. Istuimme hiljaa, masentuneina. Vain joskus mieheni taputti polveani. Tuntui kuin mitään ei enää olisi, eikä tarvitsisi olla. Ei sanoja eikä tekoja. Kaikki oli loppunut ja kuollut pois. (K27, 14)

Salomaan ajatuksissa näkyvät kaikki kärsimyksen ulottuvuuden ilmaisumuodot. Wikströmin esittämä eksistentiaalinen levottomuus merkitsee muutoksen ja kasvun näkökulmasta, ettei konkreetti tilanne, kuten sairaus ole ahdistuksen ainoa syy. Sitä lisää Salomaan kokeman kaltainen tunne olemisesta todellisuuden, maailman suurten voimien, kuten kärsimyksen itsensä ja kuoleman pysyvän musertavan olemuksellisuuden alaisuudessa, hallitsema, ohjaama, siihen yksilönä sidottuna. Tuppurainen (K32, 18, 45, 83, K32B, 190)⁴²⁶ tiedostaa tämän totuuden kuvaamalla, ettei hän enää pelannut julmaa peliään (rikos- ja huumekierrettä), vaan peli pelasi häntä. Vankilan yö oli vain varjo siitä pimeydestä minkä hän sisimmässään koki, sisäisessä vankilassaan, jonka tunki kuristavan hänen sielunsa hengiltä. ”Tiesin vain, että minun oli paha olla.” (K32, 45) Hänen kokemansa sisäinen vankila viittaa oman vapauden menettämisen tunteeseen, ettei voi arjessa vaikuttaa asioihin. Timonen kuvailee omaa tuskaansa,

⁴²⁴ Wikström 2000, 130.

⁴²⁵ Jaspers 1970, 27–30; kertoja K118, 92.

⁴²⁶ Vrt. kertoja K62, 30.

päihteisiin ja alamaailmaan pakenemistaan: ”Ei minulla oikeastaan tainnut olla kovin montaa mahdollisuutta valita omaa tietäni. Elämä meni, miten meni.” (K53, 112) Todellisuuden hallitsevuuden kokemus ja omien mahdollisuuksien vähäisyys saa Kiviniemen epäilemään sartrelaisittain⁴²⁷ jo omaa olemassaoloaankin:

Koin olevani vihamielisten voimien saartamana... Millaiseen ahdistukseen ihmisen joutuukaan, kun koko olemassaolon paino on hänen päällään. (K19, 28) Ensimmäisinä kuukausina kotona, kun joinakin hetkinä tuska tuli ylivoimaiseksi, kysyin isältäni: olenko aivan varmasti olemassa? Hän tarttui minua kädestä kiinni ja kyyneleet silmissä koetti vakuuttaa minulle tätä, mutta mikään ei tuolloin voinut todistaa minulle olemassaoloani. Tämän kysymyksen, olenko olemassa, olen esittänyt yhä uudelleen ja eri tasoilla... (K19, 31)

3.4.3 Hyvän kärsimyksen paradoksi

Kiviniemen tekstistä tulevat esille kärsimyksen yksilölliset, sosiaaliset ja eksistentiaaliset ilmenemismuodot ja sen ulottuvuudet. Toisaalta siinä on havaittavissa kasvun piirteitä: yksilön sitkeä olemassaolon pohdiskelu ja isän rakentava läsnäolo. Hänellä ilmenee myönteiseen muutokseen suuntaavia, kärsimyksen muotoja vastaavat, kärsimyksen kasvatukselliset lähtökohdat: yksilöllisen, sosiaalisen ja eksistentiaalisen kasvun ulottuvuudet. Seuraavissa luvuissa tutkin näitä kutakin erikseen kärsimyksessä kasvamisen teemoina. Tarkastelen tutkimukseni pääongelman mukaisesti tarinoissa esiintyvän kärsimyksen mahdollisuutta edistää myönteistä muutosta olosuhteissa ja erityisesti ihmisessä, vahvistaa hyvinvointia ja hyvää elämää. Etsin tarinoista Kiurun tutkimuksessaan mainitsemia, onnistumista ja menestystä ilmentävän progressiivisen kertomuksen piirteitä.⁴²⁸ Kokea-verbin etymologiaa (koettelemus, koetus) tarkastelevan Backmanin mukaan kokemus viittaa vaikeuteen, epäonnistumisen uhkaan ja vaaraan. Ne kytkeytyvät matkantekoon, läpikulkuun, vaivannäköön ja riskinottoon, jotka onnistuessaan johtavat asioiden uudenlaiseen tuntemiseen ja tietämiseen. Hän esittää Heideggerin täälläolon -käsitteen viittaavan olemisen ymmärrykseen, todellisuuden kohtaamiseen mielekkäänä. Mielekkyyskokemus rakentuu eksistentiaalisessa suuntautumisessa avoimiin mahdollisuuksiin. Täälläolon näkökulma todellisuuteen on aina uusin tavoin tulkkiutuva.⁴²⁹ Sen merkitse tutkimukseni tarinoissa muutosta entuudestaan tunnetusta, vanhasta kokemustaustasta,

⁴²⁷ Sartre (2000, 159–166). Hän pohtii *Muuri*-teoksessaan ahdistuneen henkilön vahvaa kokemusta: ”Olen varma siitä. Minä en ole olemassa.” Kirjan henkilö ei ole vakuuttunut ajatuksesta: ”Te olette olemassa, koska epäilette omaa olemassaoloanne.”

⁴²⁸ Kiuru 2015, 183; Virtanen (2019, 13) käyttää käsitettä traumaperäinen kasvu, joka merkitsee, että traumaattiset kokemukset muuttuvat tarinassa voimavaraksi.

⁴²⁹ Backman 2018, 27–28, 35.

esiyymmärtämisestä niiden testaamisen kautta kohti uutta mieltä ja tulkintaa, rakentavaa syväymmärtämistä herättävää horisonttia. Tällainen on esimerkiksi ajatus myönteisen muutoksen ja kasvun mahdollisuudesta.⁴³⁰ Tutustuttuani Franklinin ajatuksiin selviytymistä tukevista mahdollisuuksista, minulle on vahvistunut näkemys syväymmärryksen kasvatuksellisesta merkityksestä kärsimyksen kokemisessa. Frankl painottaa mahdollisuuksien rakentuvan menneisyyden menestyskokemusten muistelemisesta, selviytymisen aiheuttamasta hämmästyksestä: ”Se, mikä on mennyt, on varmin olemisen muoto.”⁴³¹

Tartun tähän Franklinin mainitsemaan, selviytymistä koskevaan hämmästykseen kärsimysidentiteetin kannalta. On ratkaisevaa, että ihmisellä vahvistuu vapauttavan totuuden piirteitä, jonka näen merkitsevän henkilökohtaista varmuutta tai vähintäänkin aavistusta hyvän elämän ja ihmisenä onnistuneen olemisen mahdollisuuksista – nimenomaan tulevaisuudessa. Erityisesti huomionarvoista tutkimukseni tarinoissa on, että joidenkin näkökulma mahdottomiltakin näyttävissä koettelemuksissa on rakentava. Tutkimukseni kuluessa minulle on tämän pohjalta vahvistunut näkemys siitä, ettei kärsimyksessä kasvamisessa ole kysy joko-tai-tilanteesta, jossa ihminen ensin kärsii ja sen jälkeen kasvaa. Usein näyttäisi olevan kyse, sekä-että-tilanteesta, jossa ihminen tiedostaa kasvun elementtejä kärsimyksen aikana – ainakin orastavassa muodossa. Kiviniemen tapauksen lailla on kyse pohjattoman ahdistuksen ja huonoon suuntaan muuttumisenkin keskellä heräävistä aavistuksista, tuntemuksista ja ajatuksista myönteisten muutosten mahdollisuudesta. Samalla kun kuvataan tuskaa, saatetaan ilmaista jotain myönteiseen muutokseen viittaavaa. Arnkililla (K3), Arolla (K0) ja Kiviniemellä (K19) se näkyy sairastuoteella vapauttavan totuudellisuuden ajatusten virittymisenä. Tuppurainen puolestaan tuntee ankaraa tuskaa ymmärtäessään olevansa kurkkua myöden täynnä vankilaelämää. Samanaikaisesti nousee ajatus muutoksesta: ”Antaisin mitä tahansa, että pääsisin pois, että saisin olla normaali.” (K32, 206) Siinä on yhtäällä kärsimyksen ankaruuden, Sartren esittämän olemassaolon turvattomuuden mahdollisuus ja sen kokeminen parastaikaa. Toisaalla siinä on samanaikaisesti vapauttavan totuuden kokemus, oletus myönteisistä muutosmahdollisuuksista. On tärkeä tarkastella kasvatuksellisesti tätä paradoksaalista kärsimystä, sen potentiaalisuuden dualistista luonnetta. Monella näkyy jo kärsimyskokemuksen yhteydessä uskoon tukeutuvia turvallisuuden tuntemuksia. Niiden kristillisenä lähtökohtana on toivon periaate.⁴³² Uskontopsykologi Wikström katsoo, että risti saa toisen symbolimerkitä, kaksoisnäkömyksen. Krusi-

⁴³⁰ Backman 2018, 27–28, kokemuksen äärellisyys.

⁴³¹ Frankl 2010, 24, 109.

⁴³² Vrt. toivon maallisempia lähtökohtia. Esimerkiksi *Algosphere Alliance 2025* perustaa sen laajentuneeseen tietoisuuteen eettisestä prioriteetista lieventää kärsimystä yhteistyössä.

fiksi merkitsee kristitylle kärsimyksen lisäksi puhdistavaa heijastuspintaa, jossa tyhjä risti symboloi kärsimyksen lopullista voittamista.⁴³³ Maallisemmin tarkasteltuna mainitsee Ådahl sisäisen kärsimyksen, joka voidaan kokea hyvänä, arvokkaana ja tarkoituksenmukaisena. Sen nähdään kuuluvan elämään ja sen jatkuvuuden turvaamiseen, esimerkiksi viljelijöiden kovien olosuhteiden tuottama kärsimys ja sen kärsivällinen sietäminen ovat nähty tuottavan hyvää maisemaa.⁴³⁴ Tämä tulee esille myös tutkimuksessani,⁴³⁵ jossa suuri osa varusmiehistä kokee koulutuksen äärimmäisen kovuuden keskellä sen itsestään selvänä kasvutekijänä sotilaaksi kasvamisessa. Voidaanko puhua Sartren esittämän turhan kärsimyksen⁴³⁶ ja Weilin mainitseman hukkaan heitetyn tuskan⁴³⁷ vastakohtana merkityksellisestä ja tärkeästä, hyvää elämää edistävästä hyvästä kärsimyksestä?

Vastaan tähän satoihiin rankkoihiin tarinoihin tutustuttuani, että kärsimys ei itsessään ole hyvä, vaan se saattaa tulla sellaiseksi myönteisten seuraustensa myötä. Se merkitsee, että todellisuuden vahingolliset voimat valjastuvat tai koetaan hyvää tuottavaksi.⁴³⁸ Sitä kuvaa Heideggerille tyypillisenä pitävää ääriajattelua tarkastelevan Harvan mukaan *dialektinen keikaus*. Siinä asia muuttuu vastakohtakseen, jolloin paha voikin synnyttää hyvää ja arvokasta. Sisältäessään jotakin hyvää, lakkaa ahdistus olemasta absoluuttinen. Keikauksen idean taustalla on ahdistukseen valmiin, päättäväinen, rajattoman ahdistuksen sietämisen mahdottomuus.⁴³⁹ Kysynkin eikö se tukisi de Unamunon ajatusta siitä, että konflikti, epävarmuus ja epätoivo saisivat ihmisen lopulta elämään ja sairaus voisi olla järjen kipinä?⁴⁴⁰ Näihin vastaamisessa on kasvatuksellisesti tärkeää löytää keikauskohdat, joissa muutos tapahtuu – on kyse ratkaisevaan käännekohtaan vaikuttavista tekijöistä.⁴⁴¹ Tässä on oleellista kokemuk-

433 Wikström 2000, 341.

434 Ådahl 2004, 94–97; Aikko 2010, 48–52; Mutanen & Halonen 2016, 71; Weil 1976, 54.

435 Aikko 2010, 48–52.

436 Sartre 3.4.2.

437 Weil 3.4.2.

438 Oikeutettuun ja legalisoituun kärsimykseen liitetään ajatus siitä, että rikoksista rankaiseminen voisi muuttaa rikollista. (Toivanen 2009, 154).

439 Harva 1957, 153–157 perustaa tulkintansa Heideggerin ajatukseen siitä, että ahdistus saattaa sisältää varustettua iloa (*ge rüstete freude*, saksa).

440 De Unamuno 2009, 34, 293.

441 Muutoksen käännekohta nähdään usein kasvatuksellisesti ratkaisevana. Tällaisena kuvataan nollapistettä (*die stunde null*, saksa, *zero hour*, engl.). Se on äärimmäistä ja radikaalia muutosta vaativa perinpohjainen hetki, uusi alku, jota kuvaa menneen ja tulevan välinen absoluuttinen ero. Tästä on esimerkkinä natsisaksan täydellisen luhistumisen synnyttämä uusi Saksa. (Brockman 1996, 8–36). Frankl (1985) käyttää käsitettä *experimentum crucis* (lat.), käännteentekevä kokemus. Auschwitzin keskitysleiri oli hänelle sellainen. Se pakotti hänet selviytymään sisäistämällä avainoivalluksen, että eksistentiaalista epätoivosta huolimatta hänellä oli vapaus ratkaista joka hetki mikä hänestä tulee (Frankl 1985, 8).

seen usein liitetty henkisyuden, kuten viisauden ja osaamisen vahvistuminen. Siinä etsitään sekä parhaimmillaan löydetään ja tiedostetaan kärsimyksen myönteiset, vapauttavat merkitykset. Ilmeneekö tässä Gadamerin näkemys hermeneuttisesta kokemuksesta, jossa esiymmärryksen tulkinnalliset lähtökohdat muokkautuvat ja mahdollistavat uuden lähestymistavan, syvemmän ymmärryksen?⁴⁴² Tajunnan sisäistä struktuuria ja tapahtumista pohtiva Rauhala puhuu noettisesta potentiaalista oivaltaa sekä tavoitella mielellisyyksiä ja merkityksiä. Maailmankuva tarvitsee uudistukseen uusia merkityksiä, ahaa-elämyksiä.⁴⁴³ Tässä korostuu *noeman*, merkitysrakenteen muutoksenalaisuus. Tutkimukseni tarinoiden henkilöt tiedostavat tilanteen kärsimyksellisenä. Uudessa *noemassa* voi lähestymiskulmaa sävyttää syvempi ajatus ja tunne sen arvosta, esimerkiksi myönteisestä mahdollisuudesta, jota Puolimatka pitää kasvatuksellisesti tärkeänä elämän traagisissa tilanteissa⁴⁴⁴ ja jonka von Wright näkee tärkeänä taidossa elää hyvää elämää.⁴⁴⁵ Myös Pihlström tarkastelee elämäntilanteita, jotka voivat introspektion myötä synnyttää tunteen elämän ymmärryksen mahdottomuudesta, mutta myös mahdollisuudesta: Hän kysyy eikö esimerkiksi kansanmurhan käsittämättömän pahuuden edessä voisi tuntua, että elämällä tai hänen kokemusmaailmansa sisältämien tosiseikkojen kokonaisuudella on (tai ei ole) syvä(ä) merkitys(tä)?⁴⁴⁶

Tämä toteutuu Camus'n *Onnellinen kuolema* -teoksessa (*La Mort heureuse*, 1970) Mersaultin oivaltaessa elämäntehtävänsä sisäistä värinää kokiessaan ja ajatellaan tuskan ja ilon yhteen kuroutumista sisällään: ”Minä tiedän ja vielä vuorenvarmasti, että minun tehtäväni pelissä on tärkein, suurenmoisin kaikista.”⁴⁴⁷ Mersaultin oivalluksesta keskellä koettelemusta voi löytää myöntävää vastausta tukevia piirteitä Aristoteleen hyve-etiikan tulkinnalleni ja kysymykselleni: Onko kärsivän ihmisen tehtävässä ihmisen tehtävä kärsiä hyvin?⁴⁴⁸ Mersaultin kokemassa yhteen kuroutumisessa keskeistä on kärsimyksen ja kasvun samanaikainen rakentava yhteys. Se on kasvatuksellinen käännekohta, jossa henkilökohtaisen tehtävän, merkityksen oivaltamisessa totuus voi olla terapeutisella tavalla vapauttava. Se muistuttaa profaanisti nähtynä Heideggerin dialektisen keikauksen mukaista, ahdistukseen liittyvää varustettua iloa,⁴⁴⁹ Lutherin uskonnollisesta näkökulmasta esittämää iloista

⁴⁴² Backman 2018, 36.

⁴⁴³ Rauhala 2009, 73, 160–163; emt. 1989, 29. Hänen mukaansa tilanteen komponentit tulkitaan uudella tavalla. Rauhala korostaa tietoisuutta arvokkaasta, henkisen kehityksen kannalta tarpeellisesta kärsimyksestä.

⁴⁴⁴ Puolimatka 1999, 97.

⁴⁴⁵ Von Wright 1985, 161.

⁴⁴⁶ Pihlström 2010, 43.

⁴⁴⁷ Camus 1972, 56–57; kertoja K122, 64.

⁴⁴⁸ 1.2.

⁴⁴⁹ Harva 1957, 153–154; Barth 1978, 52.

kärsimystä, josta hän puhuu pohtiessaan Jumalan työn seurauksena toteutuvaa kokemuksellista oppimista.⁴⁵⁰ Onko tämä alkukantaisen uskonnollisuuden heräämisen perusta, pelonsekainen kunnioitus maailman suunnattoman voiman edessä, toisaalta luottamus sen arvoitukselliseen tarkoituksellisuuteen?⁴⁵¹ Tämä sekä yhteen kuroutumisen ja keikauksen dynamiikka näkyvät päästä alaspäin halvaantuneena hengityskoneessa eläneen Aron (K0, 16–18, 46) tarinassa. Hän vertaa ahdistustaan epätoivon lamaannuttamaan, loputtomaan yön pimeyteen ja itseään tyhjiin puristettuun kuoreen – kyeten rukoilemaan vain morfiiniopiikkiä ja Jumalaa. Samalla hän tuntee iloa saadessaan herätä ja tulla tajuihinsa, ulkoa kantautuvan raitiovaunun kilahduskin tuntui hilpeältä. Hän kykenee löytämään tuskanmaisemansa kohinasta myönteisiä mahdollisuuksia tukevia, usein heikkoja signaaleja:⁴⁵² ”Kynsin ja hampain tartumme kiinni elämään ja niihin mahdollisuuksien sirusiin, joita maailma runsaudessaan on valmis osallemme vielä jakamaan.” (K0, 46) Voisiko kärsimysten taustalla olla Aronkin tekstistä heijastuva, Heideggerin esittämän huolikäsitteen vastainen, ihmisen olemisessa taustalla vaikuttava keikausajatuksen oikeuttama pysyvä huolettomuuden tunne?⁴⁵³ Vai onko kyse alkukantaisesta eloonjäämisvietistä? Kasvatuksellisesti oleellista on tarkastella ja määritellä kärsimystä ihmisen eri suhteissa rakentuvana kokonaiskokemuksena,⁴⁵⁴ jossa on orastavasti läsnä muutos olosuhteissa ja ihmisessä jo sen alkuhetkistä lähtien. Kärsimys ei olisi ihmisestä irrallinen ja staatinen, vaan dynaaminen tekijä, joka saattaisi muuttaa ihmisen olemista ja itseä, erityisesti kärsimysidentiteettiä ja merkityksiä suuntaan tai toiseen. Se voisi toimia kärsivän ihmisen tehtävässä hyvin kärsimisen ja ihmiseksi tulemisen, *Bildungin* aineksena. Koettelemuksissa korostuu Buberin esittämä ihmisen dialoginen puoli, yhteys ulkoiseen todellisuuteen, jossa ihminen on Aronkin kokemaa eksistenssin potentiaalisuutta.⁴⁵⁵

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyyppihenkilö Oksasella (K116, 37, 133, 159–160) ilmenee kärsimysidentiteetille ominainen, itseä koskevien, eri suuntien, totuuksien mahdollisuuksien tiedostaminen – ne vuorottelevat hänelläkin useissa kohdin. Oksanen kuvaa sitä välitilana, jossa hän elää välillä kuin taivaassa, välillä kuolleena helvetissä. Joskus hän tunsi uusien mahdollisuuksien, onnen ja toivon avautuvan. Toisinaan rankan

⁴⁵⁰ Luther 1996, 25.

⁴⁵¹ Durkheimer 1980, 44–49, 97–98.

⁴⁵² Coffman 3.3.1.

⁴⁵³ Vrt. äärimmäinen toivo -käsitteeni (6.6.4); Pihlström 2001, 86 käyttää tässä yhteydessä käsitettä lopullinen toivo.

⁴⁵⁴ Kleinman (Honkasalo & al. 2004, 38–40).

⁴⁵⁵ Buber 1999, 38–39.

herpeksen jatkaessa työtään hänessä näkyi ankaran totuuden tiedostaminen ja epätoivo, kuten saatuaan tietää kasvojen parantumisen käännekohdan saavuttamisen vaativat kärsivällistä odottamista viisikin vuotta. Se ”tuntui elinkautiselta, josta en selviytyisi.” (K116, 157) Kärsimystä entisestään lisäävä kokemus muutoksesta huonompaan ja mahdollisuuksien hiipumisesta saattoi tapahtua äkillisesti ja yllättäen. Juuri kun hänelle tarjoutui mahdollisuus edessäpäin ”tulipunainen, hännäkäs peikko astui ulos metsänlaidasta” (K116, 35–36). Ahdistusta lisäsi myös epäily siitä, ettei tilanne parantuisi kenties koskaan. Tämä korostui erään sivullisen kysymyksessä: ”Tuleeko sinusta enää koskaan ihmisen näköistä?” (K116, 147) Toisaalta Oksasella (K116, 15–16, 230) ilmeni monille ominaisella tavalla kovien kärsimysten keskellä orastavia vapauttavan totuuden elämyksiä, hänellä usein erityisesti unelmiin tukeutuen. Taustalla heijastui tyypillinen aavistus henkilökohtaisista myönteisistä mahdollisuuksista. Katsellessaan vuodeosaston vieraita kasvoja, itkettyneitä silmiä, hän kysyi: ”Kasvattivatko ne minua?” (K116, 190) Tämä omia mahdollisuuksia luotaava kysymys heräsi myös keskellä turmeltuneiden kasvojensa aiheuttamaa ahdistusta. Olisiko hänellä mahdollisuus uskoa unelmiin ja arvoihin, joiden varaan hän voisi rakentaa esimerkiksi käsitystä siitä ”mitä ihmisen pitää toisten ihmisten hyväksi tehdä.” (K116, 229). Oksanen koki merkitsevänä sen mitä hän nyt rakentaisi. Hänessä viriää tietoisuus dialektisen keikauksen mahdollisuudesta. Se esiintyy toivona muuttaa pikkuhiljaa isoksi, pahaksi, mustaksi viholliseksi kutsumansa epämiellyttävä oleminen paremmaksi. ”Mutta vielä ei ole sen aika” – toteamuksessa tulee esille tyypillinen kärsimyksen ja siihen liittyvän kasvun mahdollisuuden tiedostamisen yhtäaikaisuus. Hän haluaa antaa pahan vihollisen riehua, kohdata se ja suuntautua kohti sitä ”mikä minulla on ja mikä kuuluu jokaiselle, kohti hyvää elämää.” (K116, 226). Näissä Oksasen tuntemuksissa tiivistyy tutkimukseni tarinoiden pohjalta vahvistunut näkemykseni siitä, että kärsivä minä -tyyppiin liittyy muutoksen ja kasvun elementti. Kasvu ei ole tulos, jollaisena sitä aluksi pidin. Se on dynaaminen, kouliva prosessi, jossa kärsimys voi olla pitkäänkin läsnä kuin käyttövoimana, jota Oksanen kuvaa riehuvana. Kärsimyksen ja muutoksen kokemusten painotukset kuvauksissa vaihtelevat.

Seuraavissa luvuissa tarkastelen kasvatuksellisesti muutoksen suuntaa, erityisesti Harvan tulkintaa Heideggerin ajatuksissa näkemästään dialektisesta keikauksesta. Tarkoitin sillä kärsimyksen mahdollisuuksia edistää hyvää elämää, myönteistä muutosta, kasvua ja sen myötä miellyttävää kokemusta ja tietoisuutta siitä – vapauttavaa totuutta. Tarkastelen kasvua kärsimyksen muotojen ja jaottelun pohjalta yksilöllisissä, sosiaalisissa ja eksistentiaalisissa ulottuvuuksissa. Siinä muutos merkitsee ihmisen kehityksen ulottumista alemmalta ulottuvuudelta korkeammalle. Muodostan jokaiseen teemaan tyyppiesimerkin, jossa kuvaan kärsimyksessä kasvamisen teeman elementtien toteutumista tietyn henkilön kohdalla.

3.5 Yhteenveto

Vastaan tässä luvussa pääongelman lisäksi kysymyksiin siitä millaisissa muodoissa kärsimys ilmenee tutkimukseni tarinoissa. Havainnollistan tuloksia seuraavan kuvion avulla. Ihmisenä olemisen perustana on kokemus, kokonaisvaltainen elämys todellisuuden ihmiselle ilmenevän perusluonteen (nautinto, kärsimys) laadullisuudesta, joka muodostuu hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin tuntemusten vaihtelussa. Tarinoista löytyy kärsivä minä -tyyppi. Tyypille on ominaista, että hän tiedostaa keskeiset hyvinvointia kaventavan kärsimyksen muodot. Ne ilmenevät yksilöllisissä, sosiaalisissa ja eksistentiaalisissa ulottuvuuksissa, suhteessa itseen, toisiin sekä todellisuuteen, uskovaisilla Jumalaan. Usein on kyse niiden muodostamasta kokonaiskokemuksesta. Sen taustojen ja syiden kirjo on laaja. Kunniattoman kärsimyksen luokassa esiintyy muun muassa syyllisyyttä ja häpeää, ihmisoikeuksia loukkaavassa luokassa se näkyy esimerkiksi pahuuden seurauksina, kuten ihmisarvon menettämisenä ja uskonnollisessa luokassa se voi ilmentyä synnintuntona. Kärsimyksen oleellinen piirre on, että se on vaikeasti määriteltävä ja mitattava, monisisältöinen ja -muotoinen, kokonaisvaltainen kokemus, joka vaihtelee laadultaan (määrä, kesto, voima). Kärsimyskokemus muodostuu havainnosta, tietoisuudesta ja tunteesta. Havaitsemisessa virittyy ihmisen maailmasuhde erilaisissa elämäntilanteissa, josta hän tulee tietoiseksi. Keskeinen kasvuun suuntaava tekijä on signaloituminen. Ihmisen tarkkaavaisuus suuntautuu niissä ärsykkeisin ja yksilö kykenee erottamaan niiden virrasta reaktionarvoiset signaalit, uhat, kuten vahingollisen elämäntavan viestit. Tähän liittyy tulevaisuussuuntautuneisuus, jatkuvan havainnoinnin herkistynyt valmiustila mahdollisten uhkien varalta. Ihminen tiedostaa elämäntilanteensa laadun, kuten kärsimyksen ja kuvaa mitä hänelle on tapahtunut – kuvaa kärsimysmaaismaansa. Keskeistä on muutoksen kokeminen epämiellyttävyyden suuntaan. Ihminen kokee todellisuuden laadulliset ominaisuudet emotionaalisesti. Havainnot määrittävät epämiellyttäväiksi. Ihminen voi lamaanua ja pelkistyä kivun ja tuskan hiljaiseen kärsivälliseen kokemiseen. Keskeinen piirre kärsimyskokemuksessa on, että yksilön tietoisuus siitä vahvistuu ja kärsimysidentiteetti muodostuu. Ihminen tajuaa kärsimyksen koskevan nimenomaan häntä – minä kärsin. Hän tarkastelee ja ymmärtää psyykensä tilaa ja määrittelee itsensä kärsimyksen kautta. Ihminen pohtii, millainen hän on kärsivänä ihmisenä. Kasvatuksellisesti ratkaisevaksi lähtökohdaksi muodostuu käsitys omista mahdollisuuksista muuttaa asiantilaa paremmaksi. Tähän liittyvää kärsimystä vahvistaa kokemus myönteisen elämän muuttumisesta kielteiseksi ja epätoivo, ettei sitä voi muuttaa myönteiseksi. Koettelemus saattaa pelkistyä pelkäksi kärsimyskokemukseksi. Ahdistusta aiheuttaa myös tietoisuus ja huoli elämän itsensä luonteeseen kuuluvasta pysyvistä kärsimyksistä. Keskeinen kärsimyksen kasvatuksellinen lähtökohta on muutoksen mahdollisuus. Oleellista on dialektisen keikauksen suunta. Kärsimyksessä elämä muuttuu epämiellyttävään suuntaan. Kasvatuksellisesti tärkeää on päinvastaisen keikauksen vahvistuminen. Kärsimysidentiteetin

myönteisen rakentumisen kannalta on oleellista, että ihminen tiedostaa tämän vapauttavan totuuden, että ahdinkoon voi jo itsessään sisältyä myönteisen muutoksen mahdollisuus, johon ihmisenä kasvaminen kuuluu. Tutkin seuraavissa luvuissa tätä dynamiikkaa kärsimyksen muotojen pohjalta yksilöllisen, sosiaalisen ja eksistentiaalisen kasvun ulottuvuuksissa. Pidän ulottuvuutta keskeisenä kärsimyksessä kasvamisen piirteenä.

Kuvio 1. Kärsimykseen liittyvän kasvun tutkimisen lähtökohdat.

4 Itseä kohti ojentautuminen koettelemuksissa

4.1 Ihminen rakentuu maailmasuhteessa

Edellisessä luvussa tuli esille, miten minä on kärsimyksessä keskiössä. Tarkastelen tässä luvussa kärsimyksessä kasvamisen alateemaa, jossa painottuu juuri yksilö. Se merkitsee alimpaa kehityksen ulottuvuutta. Pyrin vastaamaan pääongelman lisäksi toiseen ja kolmanteen tutkimusongelmaan: Toisen ongelmaan pohjalta keskityn vastaamaan kysymykseen: Millaista kärsimykseen liittyvää, yksilöön suuntautuvaa kasvua on tutkimukseni tarinoissa? Kolmannessa ongelmassa kysyn: Millaisia itsen kasvua koskevia erityispiirteitä ja -tekijöitä sekä tyyppisiä on tarinoista löydettävissä? Olen valinnut tämän luvun tulosten toteutumista tarkastelevaksi tyyppihenkilöksi Markku ”Kure” Tuppuraisen (K32).

Tutkimukseni myötä on minulla vahvistunut yleinen näkemys siitä, että ihminen on suhteessa toisiin ihmisiin, maailmaan, mutta myös itseensä.⁴⁵⁶ Siihen liittyy keskeinen piirre *Bildung*, jossa ihminen näiden suhteiden vaikutuksesta, kuten kärsimyskokemusta reflektoiden kirjaimellisesti rakentaa identiteettiään,⁴⁵⁷ henkilökohtaista näkökulmaa, tapaa ja elämäntaitoa (*ars vivendi*, lat.). Niiden kautta hän kohtaa, tarkastelee ja jäsentää maailmansa sekä suuntautuu muutokseen. Toiskallion mukaan *Bildung*-käsite määriteltiin humanistisessa traditiossa ojentautumisena ihmisyyteen itsen kasvattamiseksi.⁴⁵⁸ Se on kärsimyksen kokemisen kehittyneempi vaihe, jossa korostuu todellisuutta peilaava itsensä kohtaaminen, sen määrittäminen, selvittäminen sekä löytäminen ja rakentaminen. Virtanen puhuu siitä, kuinka identiteetti on muutoksen tilassa⁴⁵⁹ ja Sartren mukaan eksistenssi ei ole py-

⁴⁵⁶ Hollo 1.2; Saurama 2018, 19; Schwebel 2017, 3–6.

⁴⁵⁷ Ahn 2011, 415–416. Toisaalta tilanteen luonnetta tarkastelevan Ahlmanin (1952, 103) mukaan eksistentiaalistit vastustavat ns. miljööteoriaa, jonka mukaan ympäristö tekee ihmisen.

⁴⁵⁸ Toiskallio 1.2; Skinnari (2004, 65–66) puhuu ihmisen itseystestä, sisäisestä maailmasta, henkisestä minuudesta.

⁴⁵⁹ Virtanen 2019, 111.

syvä tila, vaan ihminen etsii jatkuvasti itseään.⁴⁶⁰ Käytännössä tämä näkyy kertojien vahvana esillä olona, he ovat päähenkilöitä. Heidän pohdiskelunsa ja kuvauksensa ovat minäkohtaisia ja -lähtöisiä, yksilö pitkälti ajattelee kaikkea suhteessa itsen.⁴⁶¹ Tämän ulottuvuuden keskeisenä kärsimyksen liittyvän kasvun lähtökohdina ovat itseä ja hänen ulkoisen todellisuutensa painotuksia koskevat muutokset. Tarkastelen tätä itseä akselilla, jossa toisella puolella on minätyyppi ja toisella maailmatyyppi. Edellisellä tyyppillä painottuu suhde itsen. Sen keskiössä ovat omat edut, tarpeet, oikeudet, vapaus ja luottamus omiin valintoihin ja kykyihin sekä erityisesti oma näkökulma maailmaan ja todellisuuteen – Virtanen puhuu itsekeskeisestä tarinasta.⁴⁶² Toisaalta hän tuo esille terapeutin menestystarinan, joka ei ole vain ulkoista menestystä, vaan se pitää sisällään joustavamman ja laajemman käsityksen hyvästä elämästä. Hän korostaa ekologista itseä, joka liittää meidät perheeseen, yhteiskuntaan ja luontoon, koko maapalloon. Tämä sopii esittämään maailmatyyppiin. Se on vastuullista suhdetta toisiin ihmisiin, luontoon, mutta ekologisesta itsestä poiketen kokonaisvaltaisemmin. Liitän siihen myös suhteen eksistentiaalisesti koettuun todellisuuteen, uskavaisilla Jumalaan. Keskeistä on huomioida ulkoisen maailman näkökulma ja vaatimukset. Mitä enemmän olen mainitsemiani tyyppisiä tutkinut, olen päätenyt niitä koskevaan kasvatukselliseen muutostarinaan. Alun perin näin sen myötäilevän ihmisen kehittymistä minätyypistä maailmatyyppiin suuntaan. Tarinoissa nousee esille, että muutostarinnassa ei ole tyyppien kohdalla joko-tai-tilanne, vaan ihminen voi suuntautua eri tyyppisiin kulloinkin tarkoituksenmukaisella tavalla. Sitten tutkimukseni kuluessa minulla vahvistui näkemys, ettei maailmatyyppi olekaan ideaali. Sellainen on akselin keskivaiheella oleva, molempien tyyppien tasapaino, minämaailmatyyppi. Siinä ihminen huomioi sekä itsen, että ulkopuolisen maailman vaatimukset ja saavuttaa harmonian, onnistuneen olemisen tunteen ja identiteetin itsestään sen toteuttajana. Monilla minän rakentuminen, ihmiseksi ojentautuminen on taistelua eri tyyppien välillä. Se on itsenäistymispyrkimystä, irtautumista ihmisten, yhteiskunnan ja Jumalan kohtuuttomina koetuista vaatimuksista. Toisaalta se on ulkoisen maailman seikkojen itseensä sisäistämistä ja riippuvuutta niistä. Jumala on ihmisen kasvatustavoitteiden asettajana, kasvattajana ja pelastajana tai vapaa yksilö luomassa omien

⁴⁶⁰ Sartre 1969, 652–654, 132. Hän katsoo, että itselleen oleminen (tajuuta, ihminen) on loputonta pyrkimystä tulla ”itsessään olemiseksi” (tajuuton, ei ole mitään -tila), omaksi itsekseen ja olemisen kokonaisuudeksi. Se on saavuttamaton, turha kärsimyshistoria.

⁴⁶¹ Varto 2005 c, 12–13.

⁴⁶² Virtanen 2019, 79, 96; emt. 2007, 243–247, 168.

päämääriensä mukaan itsensä ja olemassaolonsa.⁴⁶³ Puolimatka kuvaa tätä kristillisel-
liselle ajattelulle tyypillistä, paradoksaalia jännitettä sisäisen kamppailun näyttä-
mönä. Se viriää usein ristiriidasta vapauttaan toteuttamaan pyrkivän yksilön ja hä-
neen vaikuttavan maailman välillä, jota kärsimyskin ilmentää.⁴⁶⁴

4.2 Maailmasuhteessa esiintyy epätasapaino

Jumalasta vieraantuminen

Edellä tarkasteleman dialektinen logiikka, usein kivulias ja kamppailun luonteinen
muutos tulee kristinuskon traditiossa esille eri tarinoissa. Se on tyypillistä kärsimyk-
sessä kasvamisen teemassa. Sen mukaan ihminen kehittyy usein itseä tutkiskellen
alemmalta tasolta korkeammalle, yhä hyveellisemmälle tasolle. Tämän teeman pari-
tuhatvuotista toistumista ja jatkumoa sekä yhteyttä kuvaa hyvin eri aikakausia edus-
tavien Paavalin, Augustinuksen ja Petrarkan tarinoiden sisältämä samansuuntainen
kehityskulku. Se ilmenee äärimmäisellä tavalla Raamatun kertomuksessa Damaskon
tien rankasta tapahtumasta, jossa Saulin elämä kääntyy äkillisesti ja kivuliaasti aivan
päinvastaiseksi. Hänen nimensä vaihtuminen Paavaliksi symboloi muuttumista kuin
toiseksi ihmiseksi, jolla on aivan uusi identiteetti ja ihmistyyppi.⁴⁶⁵ Inhimillisen in-
trospektion ja omaelämäkertakirjoituksen edelläkävijän, Augustinuksen muutok-
seen vaikuttivat voimakkaasti Paavalin ajatukset, joissa kehoitetaan panemaan pois
pimeyden teot ja pukeutumaan valkeuden varustuksiin. Augustinuksen *Tunnustuk-
sia*-kirjassa (n. 397–398) tähän liittyvänä teemana on kovien itsesyytösten kautta vä-
hittäinen muuttuminen syntisestä, pahasta ihmisestä hurskaaksi kristityksi erityisesti
Jumalan tuntemisessa.⁴⁶⁶ Samansuuntainen dynamiikka näkyy tuhat vuotta myö-
hemmin varhaisrenessanssin runoilija Petrarcalla. Hän kävi *Salaisuuteni* (*Secretum*)
-teoksessa kuvitteellisen vuoropuhelun häneen erityisesti vaikuttaneen Augustinuk-
sen kanssa. Dialogia leimaa myös syyllisyudentunto sekä syvälinen, melankolinen
(*acedia*, kreik.) henkilökohtaisen kriisin käsittely ja elämän suuntaviivojen etsimi-

⁴⁶³ On olemassa toisilleen vastakkaiset, jumalakeskeiset ja egosentriset elämänsenteet,
niiden pelastus- ja rakkauskäsitykset: Toisaalta paavalillinen *agápe* (kreikk.), jossa Ju-
mala pelastaa ihmisen, toisaalta kreikkalaihellenistisyyteen pohjautuva *eros*-käsitys,
jossa ihminen tekee sen itse. Nygren 1938, 189; Brümer 1993, 127–129; Bultman (Puo-
limatka 2007, 243–247); Ojanen 2002, 156–162.

⁴⁶⁴ Puolimatka 2008, 20.

⁴⁶⁵ Apt. 9:3–4.

⁴⁶⁶ Augustinus 1981; Room. 1:12–14; Lahdensuu 2008, 238; Nurmen 1982, 19–21 mukaan
Augustinuksen *predestinaatio-oppi*, perisyntioppi ihmisluonnon pahuudesta on vaikut-
tanut myöhempiin aikoihin suuresti – ei ainoastaan rakentavasti. Kirkon keskiaikaisen
käsityksen mukaan ihmistä tuli kuolettaa: ”Sitä pahaa on sitten vuosisatojen ajan piis-
kattu tai muulla tavoin karkotettu.”

nen. Siinä ilmenee maallisten halujen ja hyveelliseen elämään pyrkimisen välinen tuskainen kamppailu, jonka vertauskuvana Petrarca esittää vaativan nousun *Ventoux*'n vuorelle.⁴⁶⁷

Kristinuskossa tällaisen eri tyyppien ristiriidasta viriävän dynamiikan, dialektiikan lähtökohtana ja keskeisenä piirteenä ovat juuri ihmisen jumalasuhteen epätasapaino ja kärsimyksessä toteutuva tasapainon vahvistuminen tai palautuminen.⁴⁶⁸ Tätä muutosta tarkastellaan laajemmissa yhteyksissä koko ihmislajin Jumalasuhteen ja elämäntavan eettisen ulottuvuuden⁴⁶⁹ näkökulmasta, jota yksilön kohtalot heijastavat. Ihmisen olemisentavan tarkastelussa korostuu saarnaavuus, ja pateettisuus sekä syyttely ja tuomitseminen – omassa ajassammekin nähdään pahuuden piirteitä.⁴⁷⁰ Virtasen mukaan koko länsimainen psyyke perustuu rangaistukseen, sen uhkaan ja häpeään. Keskeisiä ovat tottelemattomuus ja ansaittu kärsimys.⁴⁷¹ Kristillisen kasvudynamiikan perinteiseen prosessiluonteeseen liitetään synti, nöyryminen ja Jumalan tahtoon sopeutuminen. Kasvatuksellisuus merkitsee siinä erityisesti dialektista keikausta, jossa ankaraa totuutta ja rangaistustakin seuraa lopulta vapauttava totuus.⁴⁷²

Kristinuskossa maailmatyyppin suuntaan kasvamisen keikauksen lähtökohdaksi nostetaan ihmisessä oleva kasvutarve, jossa kärsimys on kasvutekijä. Tässäkin nä-

⁴⁶⁷ Petrarca 2008, 33. Petrarcaa pidetään yhtenä renessanssin isänä. Sen hengen mukaisesti hän korosti inhimillisyyttä ja ihmisen vapautta, uudelleen syntymistä. Eikö Petrarca ilmentänyt ajatuksillaan laajempaa, yhteiskunnallisesti uudistavaa, kapinoivaa, tuskais-takin kamppailua keskiajan askeettisen elämäntavan ja renessanssin maallisempien käsitusten välillä? Vrt. Nurmi 1984, 29–30; Lahdensuu 2008, 16.

⁴⁶⁸ Wikström 2000, 77–78, 83. Uskontoa tarkoittava sana *religio* (lat.) on johdettu sanasta *re-ligere* (lat.), liittyy uudestaan.

⁴⁶⁹ Edelglass 2006, 40, 48.

⁴⁷⁰ Tätä sivuaa *apokalytiikka*. Keskeistä siinä on dualismi, jako hyvään ja pahaan, oikeaan ja väärään. Nykymaailma nähdään pahuuden valtakuntana, jossa odotetaan suurta käännettä uuteen, parempaan maailmanaikaan. Keskeistä on salaisuuksien paljastuminen ja ilmestyminen sekä toivon teologia (Vanonen 2020).

⁴⁷¹ Virtanen 2019, 72.

⁴⁷² Jes. 53, 1. Moos. 3: 17–19; Jeesus Siirakin kirja 1989, 40:1–11; Andersen 2005, 23–25; Lindblad 1999, 235; Barth 1978, 19, 46; Toivanen 2009, 141, 147; Kiirastullessa (*purgatorium*, lat) ihmistä vainoavat tuliset piinat (*acerba tormenta purgatorii*, lat.); Job. 5:7; Psalmi 37:18. Ajatus Jumalaa, ehdotonta absoluuttia vastaan tehdystä rikoksesta, synnistä, ylpeydestä ja siihen liittyvästä seurauksesta, Jumalallisesta vihasta, ansaitusta rangaistuksesta, kostosta, kärsimyksestä ihmisraukan sitkeänä seuralaisena on universaali. Tämä *Nemesis*-teema (kreik.) tulee esille Aiskhyloksen kuvaamassa myytissä, jossa Zeus rankaisi itseään julkeasti uhmaavia Prometheusta ja Atlasta kohtuuttomilla tuskilla: edellinen oli kiveen kahlehittuna, lintujen nokittavana ja jälkimmäinen joutui kannattamaan koko maailmaa harteillaan. Pandoran vastoin Zeun ohjeita avaama lipas lennätti ja levitti ulos kaiken ihmistä siitä asti kiusanneen pahan: kärsimyksen, köyhyden, vanhuuden ynnä muun. Lippaan pohjalle jäi kuitenkin toivo (Salo 2006, 14–15; Carabatea 1997, 30–35; Fisher 2011, 23).

kemyksessä on ristiriita. Jumala rankaisee syntistä ihmistä, mutta samalla ohjaamalla tätä muutokseen, saavuttamaan hyvää ja hyveitä.⁴⁷³ Alkuasetelmana nähdään Jumalan luoma hyvä maailmanjärjestys.⁴⁷⁴ Se näyttäytyy Pihlströmin mukaan pyhänä, mittaamattoman arvokkaana paikkana, ”koska se on Jumalan luoma ja sellaisena hyvä.”⁴⁷⁵ Sitten ihmisen jumalasuhte, harmonia rikkoutui, hyvästä ihmisestä tuli paha. Hän oli oikeana nähdyssä alkutilassa Jumalan kuvaksi luotuna vapaa kärsimyksestä. Lankeemuksessa tahdonvapaudessaan ihmisluonto luopui Jumalyhteydestä, ei kokenut Jumalaa suvereenina eikä tarpeellisena, vaan toimi Jumalan tahdon ja hyvän maailmanjärjestyksen vastaisesti. Lopputulemana ihminen menetti alkupe-
 räisen jumalankaltaisuutensa, maailman hengen paaduttamana hän kuoli hengellisesti ja tuli tietämättömäksi Jumalastaan, turmeltui.⁴⁷⁶ Hagert kuvaa Jumalasta erkaantumistaan ja erossa olemistaan maailman houkutuksina, jotka alkoivat vetää häntä puoleensa: ”Oikeastaan en enää ollut Jumalan lapsi.” (K108, 19–23) Kuolevaisuudesta ja kärsimyksestä tuli koko ihmislajia koskeva. Se on Jumalan langettama, ontologisesti oikeutettu, perinnöllinen rangaistus. Camus tuo tämän dynamiikan esille laittamalla *Rutto*-romaanin (*La Peste*, 1947) jesuiittapappi Panelouxin julistamaan saarnastuolilta pateettisesti hyökäten, että kulkutauti leppymättömänä vit-
 sauksena on ansaittu onnettomuus.⁴⁷⁷ Augustinuksen ja Plantigan ajatuksia tulkitsevan Lehtosen mukaan syntinen, paha maailma oikeutetaan, kun se hyvitetään kärsimällä. Sillä palautetaan moraalinen tasapaino.⁴⁷⁸ Eikö hän juuri viittaa dialektiseen keikaukseen todetessaan pahan olemassaolon voivan lisätä hyvää, jos sitä tarkastellaan kokonaisuuden kannalta? Määrittelen kokonaisuuden merkitsevän tässä maailmatyypille tunnusomaista olemista suhteessa toisiin, luontoon, ympäristöön, todellisuuteen ja uskovalla Jumalaan. Niin kristillisessä perinteessä kuin tutkimukseni tarinoissa näkyy niihin liittyvä keikauksen toteutuminen: suhteiden tasapainon järkkyminen ja siitä harmoniaan palauttava muutos. Kristillisen kasvamisen kaavan sisäistäminen ja vastausten etsiminen näkyvät valtaosassa tutkimukseni uskonnollisia tarinoita, joissa oma kohtalo usein kuin sovitetaan valmiiseen muottiin. Niissä kuvataan kristillistä näkemystä noudattavaa kärsimyksessä kasvamista. Joidenkin henki-

⁴⁷³ Akvinolainen 1983, 131 sanoo koettelemusten tuottavan pyhille kruunun; Valens-
 Sendstad 1979, 26 puhuu elämäntuoksuista ihmisestä; Kor. 2:14–16; Joh. 1:12–13;
 1; Mark. 4:27; Augustinus 1981, 36, 55, 73, 186–187; Wikström 2000, 122–126; emt.
 1985, 42–43; Noro 1971, 8, 11, 57; Fisher 2011, 23.

⁴⁷⁴ Eriksson (Toivanen 2009, 202); Haavio 1967, 15–17; Wikström 2000, 77–78, 83.

⁴⁷⁵ Pihlström 2010, 133.

⁴⁷⁶ Puolimatka 2005, 67 tulkitsee ihmisen vieraantuneen olemuksellisuudestaan. Von
 Wright 1981, 33–35; emt. 1987, 55–56 pohtii jumalankaltaisuuden paradoksaalisuutta
 – ihminen tekee syntiä, vaikka hänen piti olla jumalankaltainen. Vrt. Haavio 1961, 18–
 19; emt. 1967, 16–18; Lehtonen 2003, 360–363; Barth 1978, 48, 52, 55–56.

⁴⁷⁷ Camus 2012, 124–134, 301–313; 1. Moos 17–19.

⁴⁷⁸ Lehtonen 2003, 361–362.

löiden kohdalla herää kysymys onko se aitoa? Antaudutaanko oikeaoppiseen dynamiikkaan tuomituksi tulemisen pelossa tai pyritäänkö sillä todistamaan kunnan kristityksi kasvamista koettelemuksissa? Kertojat väittävät tunnistavansa itseään koskevan kristillisen näkemyksen mukaisen väärän elämäntavan ja kärsimyksen yhteyden.⁴⁷⁹ Mc Adams puhuu tarinoiden sovellettavasta kontekstuaalisuudesta.⁴⁸⁰ Se on nähtävissä uskonkiihkeästi itseään syyllistävässä, Talvitiessä (K30A, 13–14), jonka hektinen elämä päättyy autokolarissa vammautumiseen. Hän kokee kiivaan Jumalan rankaisseen häntä ansionsa mukaan, tappavan häntä jatkuviissa kivuissa ja vaivoissa, laskevan hänet kuoleman tomuun joka päivä. Tillichin mukaan ajatus kristillisjuutalaisesta perinteestä nousevasta Jumalan raivosta symboloikin ihmisten tuntemuksia, erityisesti tuomion ahdistusta.⁴⁸¹

Monet ajattelijat eri aikoina ja uskonnot näkevät ihmisen suhteiden tasapainohäiriön liittyvän *hybrikseen*. Ihminen ylpistyy, syyllistyy ylimielisyyteen, itsensä korottamiseen. Itsekeskeisesti itsevarma ihminen pettää ja yliarvioi itseään, kykyään pärjätä yksin ilman toisia ja Jumalaa.⁴⁸² Kristillisyydessä katsotaan tämän vaikuttaneen ihmisen elämänlaatuun taannuttavasti.⁴⁸³ Näen, että kyse on äärimmäisestä minätyypistä. Postmodernin ajan ihmisen pahuutta ja mielenterveyttä uskon näkökulmasta tarkasteleva Salo väittää, että osa ihmisen psyykkisistä ongelmista johtuu tunnustamattomasta synnistä, esimerkiksi vastuuttomuudesta toisia kohtaan. Itseään pettävä ihminen pakenee itseä koskevaa totuutta sekä luo illuusion hyvyydestään ja korvaavan, vääristyneen todellisuuden – elämän tasapaino häiriintyy. Hän käyttää tästä kristillisesti kielteisenä nähdystä dynamiikasta nimitystä ylpeyden ja itsevihan kehä.⁴⁸⁴ Puolimatkan mukaan Jumalan torjuminen värittää ihmisen havaintoja, tunteita ja ajattelua, eikä hän pysty näkemään todellisuutta oikeassa valossa.⁴⁸⁵ Tätä dynamiikkaa on kasvatuksen historiassa tarkasteltu kasvatuksellisenä ongelmana. Comenius puhuu totuuden ja nöyryyden heikkenemisen turmelemasta sukukunnasta⁴⁸⁶ ja Pestalozzi näkee ihmisen Jumalaansa kohtaan kadottaman lapsenmielen

⁴⁷⁹ Esimerkiksi K32–K34 ja valtaosa henkilöistä K35–60.

⁴⁸⁰ McAdams 2.4.

⁴⁸¹ Tillich 2000, 58–59, 94–95.

⁴⁸² Aiskhyloksen *Oresteia*-teosta (458 eKr.) tarkastelevan Simonsuuren mukaan (Aiskhylos 2003, 268–269) antiikin kreikkalaisen eettisen käsityksen mukaan *hybris* (kreik.) on suuri onnettomuuksien, kaaoksen aiheuttaja. Perisynti ja tiedostamaton pahuus ovat todellisuutta, jota ihminen ei voi hallita. Ihmisen ainoa mahdollisuus on toimia suhteessa johonkin. Vrt. Augustinus 1981, 41; Weil 1974, 80; Buddhalaisuudessa itsekyys nähdään ihmisen kärsimyksen syynä. (Ojala 2002, 175).

⁴⁸³ Bonhoeffer 1963, 126; Ahlman 1953, 76; emt. 1920, 315; Hyrck 2003; Sormunen 2000, 29; Salo 2006, 10–11, 14, 17–24; Huovinen 2006, 81–82; Malinen 2010, 69.

⁴⁸⁴ Salo 2006, 7–8, 11, 30, 32.

⁴⁸⁵ Puolimatka 2005, 268.

⁴⁸⁶ Comenius 1931, 51–52.

maailman suurimpana onnettomuutena.⁴⁸⁷ Hybriksen katsotaan vaikuttavan ihmisen kasvua heikentävästi, hän jää hedelmää tuottamattomaksi tai tuottaa huonoa hedelmää, esimerkiksi pahuutta, kuin ”paholaisen vallassa olevaa rikkaviljaa.”⁴⁸⁸ Uskon ja magian eroja ja yhtäläisyyksiä pohtiva von Wright katsoo, että uskonnossa ihmisen pienuutensa tuntien alistuu mahtien edessä, joista on riippuvainen. Magiassa nähdään ulkopuolisten voimien olevan ainakin jossain määrin ihmisen vallan alaisia.⁴⁸⁹ Haavio tarkastelee heikosta Jumala-suhteesta johtuvaa eettillistä alamittaisuutta. Perisyntiin liittyy ihmisen arviointi Jumalan edessä (*coram Deo*, lat). Pidän tärkeänä Haavion esittämää ihmisen arvioimista inhimilliseltä kannalta (*coram hominibus*, lat.).⁴⁹⁰ Oleellinen piirre kristillisessä, dialektista keikausta toteuttavassa muutoksessa nousee esille sitä tukevan itsen eettisyyden syvälinen hyvän ja pahan itsearviointi ja -kontrolli, jotka Pargamentin mukaan ilmentävät uskonnon avulla tapahtuvaa sopeutumista.⁴⁹¹ ”Miettikää tätä”, kehottaa Camus’n *Rutto*-romaanin isä Paneloux.⁴⁹² Useissa tarinoissa pohditaankin papin julistaman kristillisen tradition opin suuntaisesti kärsimykseen liittyvää syntiä. Jotkut uskonnollisesti orientoituneet ihmiset kokevat sen itsessään, esiintyy jopa itsen halveksuntaa ja itsevihaa.⁴⁹³ Jotkut näkevät siinä kollektiivista syyllisyyttä, jossa synti koskee laajemmin ihmisajilla vallitsevaa elämäntapaa. Toisaalta monet pohtivat isä Panelouxin vastustajien lailla kristinuskon arkoja kohtia (*punctual dolens*, lat): Miksi ihmisestä riippumaton sairaus tai onnettomuus, rankka elämäntilanne johtuisivat synnistä? Miksi hyvätkin ihmiset joutuvat kärsimään yhtä lailla?

Paljon jumalasuhdetta miettinyt Arnkil kokee kuolinvuoteellaan, ettei syntiä ole yksittäiset ihmisen teot, vaan kääntyminen pois Jumalasta. Erossa olo ”olisi siis enemmänkin olotila kuin teko. Olotilasta versoavat sitten teot.” (K3C, 14–15) Kasvatuksellisesti on kysymys Arnkilin lailla vastuullisen olemisentavan heräämisestä. Ääretöntä vastuullisuutta korostava Pihlström ei näe perisyntin sukulaisena tarkastelemaansa syyllisyyttä synnynnäisenä, vaan juuri tekoihin ja tekemättä jättämisiin liittyvänä: ”Meidän on opittava näkemään oma elämämme moraalisesti sietämättömänä, jatkuvasti korjausta vaativana.”⁴⁹⁴ Onnettomuuden halvaannuttamassa Kauppisessa herää oman elämänsä raiteilta suistumisen lohduttoman itkun keskellä hen-

⁴⁸⁷ Pestalozzi 1902, 41–42; Weilin (1974, 80) mukaan Jumalansa kadottaneen sielun valtaa kauhu, rakkaudettomuus Jumalaan pudottaa ihmisen helvetin kaltaiseen tilaan.

⁴⁸⁸ 1. Kor. 2:12, 10:24; Augustinus 1981, 53, 59–60, 64, 81; Tillich 2000, 128; Scheler (Puolimatka 2005, 68).

⁴⁸⁹ Von Wright 1981, 49.

⁴⁹⁰ Haavio 1967, 17, 68; vrt. Huovinen 2006, 90–91; Ojanen 2002, 18; Room. 12, 1; Kor. 9.

⁴⁹¹ Pargament 2002, 171.

⁴⁹² Camus 2012, 128.

⁴⁹³ Kertojat: K27, 33, 97; K110B, 48; K43, 67; K49, 99; K112, 46.

⁴⁹⁴ Pihlström 2010, 189–191.

kilökohtainen vastuu täyttää tehtävänsä vammautuneena ihmisenäkin: ”... tehtäväni tässä maailmassa oli tuoda iloa ja eloa ympärilleni... olla äiti.” (K18,2A, 174)

Ei-uskonnollisista yhteyksistä vieraantuminen

Kärsimystä koskevan ei-uskonnollisen, kasvatuksellisen lähestymistavan lähtökohdista ovat uskonnollisen tarkastelun lailla ihmisen laajemmat yhteydet. Siinä ei keskitytä kuitenkaan jumalasuhteeseen liittyvään syntiproblematiikkaan, vaan ihmisen ja maallisen todellisuuden väliseen ontologiseen suhteeseen ja sitä koskeviin ongelmiin. Niissä syytetään usein vääränlaisesta elämäntavasta. Pihlström puhuu syyllisyyden metafysiikasta. Syyllisyys ei ole vain psykologiseen, moraaliseen tunteeseen liittyvä kysymys. Hän viittaa Dostojevskin Karamazovin veljeksissä esille tulevaan ”syyllisyyden kaikkialle ihmiselämässä ulottuvaan merkitykseen” ja sen ehdottamaan omakohtaisuuteen, jokainen on syyllinen – myös toisten synteihin.⁴⁹⁵ On kyse syyllisyyteen liittyvän metafysiikan laaja-alaisuudesta, ihmisen olemisen laadusta suhteessa toisiin, ympäristöön ja itseän. Tutkimukseni näkökulmasta tarkasteltuna se on tunnetta siitä, että ei kuule niiden kärsimystä tai on sen jopa aiheuttanut. Syyllisyys on inhimillinen, kokonaisvaltainen, Arkilin edellisessä kappaleessa toteama olotila, jonka kokeminen kuvastuu hänessä tuskaisena. Näin ollen tietoisuus omakohtaisesta synnistä on ankara totuus itsestä ja synnyttää kärsimystä. Tieteelliseltä taustaltaan eri ajattelijat arvioivat ”Perisyntiä” usein kosmologisesta näkökulmasta ihmislajin muuttumattomaan olemukseen kuuluvana, vapaan tahdon mahdollistamana taipumuksena olemisentavassaan ja eetoksessaan eksistoitua väärin suhteessa itseän, luontoon – todellisuuteen.⁴⁹⁶ Tämän taantumisongelman ajankohtaisuus ja nykyhetken soveltaminen tulevat yleisesti esille huolena siitä negatiivisesta vaikutuksesta mikä aikamme ihmisellä on ympäristöönsä.⁴⁹⁷ Ekopsykologisesti tarkasteltuna pahoinvointi liittyy siihen, että ihminen on irrotettu erilliseksi ei-inhimillisestä maailmasta, luonnosta ja maapallosta, harmonisesta suhteesta niihin. Yksilö voi kokea ekologista tietoisuutta ja kollektiivista kärsimystä, erityisesti syyllisyyttä elinympäristöä tuhoavasta, pidäkkeettömästä, välinpitämättömästä elintavastaan ja sitä koskevista valinnoistaan.⁴⁹⁸ Roszakin mukaan ihmislajin ekologinen alitajunta

⁴⁹⁵ Pihlström 2010, 190.

⁴⁹⁶ Buber 1999, 68–82; Fromm 1977; Skinnari 2004, 56–58; Salo 2006, 30; von Wright 1985, 166–168; emt. 1981, 15–24; Heinonen 2006, 63–69; Anderson 2013, 35; Varto 1995, 130; emt. 2005c, 43; Pihlström 2010, 192–195.

⁴⁹⁷ 1.1; 4.2; Mutanen & Halonen 2016, 77–83; Värri (2018) puhuu ekokriisin aikakaudesta.

⁴⁹⁸ Luontoyhteydestä vieraantuessaan nähdään ihmisen menettävän jotakin: Villodolle (2018, xii) se on pyhän unelman kadottamista; Wikström (2000, 77–78, 83) väittää ihmisen kadottavan symbioosin maaäidin kanssa; Puolimatka 2008; Virtanen 2016, 41–44, 48.

on saavuttanut syvän epätasapainon. Ihmisen peritty lojaalisuuden taju planeettaa kohtaan on tukahdutettu, hän elää valheellisessa, epidemian luonteisessa psykoosissa uskoen, ettei hänellä ole eettistä velvollisuutta planeettaa kohtaan ja käyttäytyy sen mukaisesti, tekee rikoksen. Ihmisen toiseksi luonnoksi on tullut urbaaniteollinen nykysivilisaatio. Se on erottanut sisäisen elämän ulkoisesta kuin niillä ei olisi universaalia, kosmista yhteyttä ja harmoniaa – se on kadonnut. Samalla aggressiivinen, mestaroiva ihminen on taantunut henkisesti, pienentynyt, menettänyt oleellisen osan ihmisyytään, kyvyn nähdä maailma animistisesti herkän esisivilisaatioihmisen tavoin, nauttia, kasvaa ja luoda. Hänen mukaansa Frankl toi esille totuuden siitä mihin ihminen pahuudessaan pystyy toista kohtaan. Nyky-yhteiskuntamme tekee saman planeetalle, josta olemme erottamaton osa.⁴⁹⁹ Aikamme ihmisen olemisentavan, ajan hengen muutoksessa tuodaan eri näkökulmista katsottuna esille paljon epäkohtia.⁵⁰⁰ Virtanen näkee ihmisen olevan menestystarinan ja yksipuolisen kuluttajaidentiteetin armoilla. Ihmisen kokemus maailmasta kaventuu, koko elämänkaari tähtää erityiseksi tulemiseen kuluttamalla, kaikki voi narsistisen maailmankuvan mukaisesti pyöriä hänen ympärillään. Virtanen puhuu itsepetoksesta, narsismiharhasta ja vääristyneestä illuusiosta, joka koskee yksilöllisyyttä, omaa suuruutta ja riippumattomuutta.⁵⁰¹

Harva tuo esille Heideggerin ajatuksen epäaidosta maailmassa olemisesta, jossa ihminen lankeaa kadottaessaan itsensä massaan.⁵⁰² Määrittelen tällaisen, harhaisen ja vääristyneen, lopulta ansaksi⁵⁰³ muodostuvan elämäntavan pseudoeksistenssiksi. Sitä toteuttavan minityypin äärimmäistä muotoa kutsun pseudoihmiseksi.⁵⁰⁴ Von Wright kuvaa *Prometheus*-ihmistä, jonka rikoksen syyt ovat syvemmillä kuin vain

⁴⁹⁹ Roszak 1993, 16–17, 72–74, 93–96.

⁵⁰⁰ Nykyajan elämäntapaa tarkastellaan usein henkisyuden taantumisen näkökulmasta: Fromm (1977, 11, 13, 19, 96, 127, 146–149, 178) puhuu epäinhimillistyneen yli-ihmisen harjoittamasta omistamisen olemisentavasta; Värrä 2011, 51–54; emt. 2008, 419–424; 2002 korostaa markkinaperusteista ihmiskuvaa ja armotonta psykokapitalismia. Vrt. Tillich 2000, 107–113; 127–128; Salo 2006, 41–44, 48; Taylor 1995, 45–48. Toisaalta Nietzsche (1995) julistaa *Antikristus*-teoksensa (*Der Antichrist*, 1888) keskeisenä teemana kristinuskon syyllisyyttä ihmiskunnan henkiseen rappioon, *dekadenssiin*.

⁵⁰¹ Virtanen 2019, 96; emt. 2016, 41–44, 48; Fullagar 2003 väittää kulttuurin painostavan identiteetin etsimiseen, joka aiheuttaa epäonnistumisen pelkoa. Värrä (2018, 20) puhuu onkalometafysiikasta, johon tuudittautuminen sallii luontosuhteen, jolle on ominaista ihmiskeskeinen omistusoikeus ja ongelmien siirtäminen tuleville sukupolville.

⁵⁰² Harva 1957, 139, 148.

⁵⁰³ Glover (2010, 208–211, 221, 225, 265, 286) puhuu emotionaalisesta, älyllisestä ja syvemmän tason psykologisista loukuista, joihin ihmiset esimerkiksi yleisen mielipiteen vaikutuksesta voidaan vetää manipuloimalla. Hän korostaa loukusta livahtamista. Kerrotut: K19, 31; K118, 98–99.

⁵⁰⁴ *Pseudo* (kreik.) tarkoittaa valheellista, väärää, näennäistä, epäaitoa. Kiuru 2015, naamiot, kulissit 213, 218.

hybriksessä. Ihminen syyllistyy pahasti itsensä yliarviointiin, kietoutuu lopulta omiin keksintöihinsä ja menettää voimiansa hallinnan.⁵⁰⁵

Edellisen dynamiikan yhteydessä tarkastellaan usein vieraantumista. Se on äärimmäiselle minätyypille ominaista etäännyttämistä elämän vaatimuksista, ehdoista ja hätäsignaaleista, samalla aidosta olemisesta ja sitä toteuttavasta hyveellisyydestä ja itsesäätelystä.⁵⁰⁶ Se tulee esille erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa. ”Päivi” kertoo huonoille teille, oikeuksiin ja elämyksiin narsistisesti suuntautuneena menettäneensä kokonaan tajun kuka hän on ja minkälainen: ”Etsiessäni itseäni oikein kunnolla, hukkasin itseni.” (K95, 127) Pseudoeksistenssissä ihminen kohtelee ympäristöönsä omaa etua ajatellen, uskoen voivansa hallita häntä varten olevaa maailmaa. Mona kuvaa tätä yhä tiukemmin itsensä ympärille tiivistyneenä ja kiertyneenä olemisena, johon kuuluu itseä tyydyttävän kivan kiihkeä tavoittelu. Toisaalta sitä ilmentävät masennus, itsesääli ja huono omatunto: ”Lopulta sielun rivossa, riisutussa rangassa roikkui enää rikkinäisiä, surullisia asioita.” (K72, 150) Voidaanko ihmislajia koskevan kärsimyksen kasvatusmerkitystä soveltaa yksittäisen ihmisen kohtaloon? Voisiko hammassärky palauttaa kokonaisuudesta etäännyneen ihmisen takaisin sen yhteyteen? Muistuttaako ulkoinen todellisuus itsestään silloinkin, kun yksilö on lievemmissä vaikeuksissa, havahduta huomioimaan sen? Kärsimys olisi kuin signaali, joka herättäisi ihmisen huomaamaan elämän aitouden, yhteytensä maailmaan. Tutkimukseni tarinoissa ei juurikaan korostu kärsimyksen kautta vahvistuva luontoyhteys ja sen kärsimyksen huomioiminen. Muutokset koskevat ihmisen suhdetta elämään, olemisentapaa.

Edellä tarkastelemassani problematiikassa nousee keskiöön kasvatuksellisuus. Sen lähtökohtana on olemisentavan vaikeus suuntautua itsekeskeisestä minätyypistä maailmatyypille luonteenomaiseen vastuulliseen olemiseen. Pihlströmin mukaan ihmisen on ryvetetyn moraalien maailmassa ”kovin vaikea sekä kasvaa aikuiseksi että lunastaa oikeutensa aikuisuuteen, itsenäiseen eettiseen vastuun kantamiseen.”⁵⁰⁷ Tässä on kyse oikeudesta lunastaa itselleen hyvä elämä, joka merkitsee tasapainoista suhdetta maailmaan. Oleellista on velvollisuudentunteen vahvistuminen. Ihminen ei ole maailman Herra, vaan ”vain” ihminen. Siihen liittyen perisynti merkitsee, että epätäydellisyys ja väärin valintojen toteuttamien kuuluvat pysyvästi ihmisen olemukseen ja olemassaoloon. Tämä muistuttaa Pihlströmin tarkastelemaa syyllisyyden transsendenttista ja metafyyssistä muotoa, Levinasin näkemystä, jossa minä on aina kriisissä joutuen alati kysymään olemisensa oikeutusta, viekö paikan joltakin toi-

⁵⁰⁵ Von Wright 1981, 44–45; vrt. Salo 2006, 10; Harva 1964, 45–47, 172; Mutanen & Halonen 2016, 76–77.

⁵⁰⁶ Vrt. Ådahl 2004, 84–85, 89–93; Kiuru 2015 esittää tutkimuksessaan itsemurhan taustatekijöinä muun muassa vieraantumisen itsestä.

⁵⁰⁷ Pihlström 2010, 234.

selta. Se on ääretöntä vastuuta, joka ei koskaan näytä saavan täyttymystään.⁵⁰⁸ Siksi kysyn, onko ihminen aina syntinen ja syyllinen, koska on olemassa ja leimaako se näin lopullisesti sovittamattomana ihmistä jatkuvasti? Näen, että olemisen oikeutuksessa on kyse velvollisuudesta täyttää vajavuudestaan huolimatta ihmisenä olemisen tehtävä kunnialla. Se merkitsee, että ihminen reagoi syntiin ja syyllisyyteen, sovittaa ne ja yrittää korjata virheensä pyrkiäkseen kohti hyvää elämää ja hyveitä – lopulta onnistuneena koettua olemista. Kun ihminen laiminlyö tämän hän vahingoittaa näin itsessä kantamaansa elämää. Siten hän tekee syntiä itseä kohtaan, vie Levinasin mainitseman paikan, ei kuitenkaan ainoastaan toisilta, vaan myös aidolta itseltä ja hyvältä eläältä. Kasvatuksellisesti tärkeää on, että ihminen tiedostaa tämän ontologisen, ankaran totuuden.

Ihminen asettuu kauhistuttavien kasvojensa eteen

Augustinus toteaa eläneensä väärän olemisen loassa: ”Sellaista oli elämäni. Oliko se mitään elämää?” Hän kokee Jumalan asettaneen hänet omien kasvojensa eteen: ”Ja minä näin sen ja kauhistuin, eikä minulla ollut mihin olisin paennut itseäni.” Augustinuksen itsetilityksen keskeiseksi seikaksi muodostuu erityisesti kristilliselle ajattelulle ominainen synnin tunnustaminen, johon hänen *Tunnustuksia*-kirjansa (*Confessiones*, n. 397–398) nimikin viittaa.⁵⁰⁹ Teemaan sopien Rauhala näkee henkisen kasvun olevan vajavuutensa alituista, tuskaista tunnustamista.⁵¹⁰ Se heikentää tutkimukseni esittämiäni minätyypin pseudoeksistenttisiä piirteitä sekä edistää maailmatyyppin olemisentapaa olla autenttissa, vastuullisessa suhteessa todellisuuden kanssa. Harva muistuttaa Heideggerin ajatuksesta aitoon olemiseen tulemisesta, epäaitoon olemiseen lankeamisen tiedostamisesta⁵¹¹ ja Lehtinen esittää tietoisuuden ihmisyiden hauraudesta olevan aitoa eksistenssiä.⁵¹² Tutkimukseni joissakin tarinoissa tämän tietoisuuden vahvistaminen koetaan ja esitetään merkittävänä, olemista hyvän elämän suuntaan muuttavana käännekohtana.⁵¹³ Arjen kovia kohtaloita työssään kohdannut diakoniajohtaja Siivonenkin (H11) näkee aikamme ongelman, valheellisen elämäntavan paljastumisen voivan sairauksissa ja taloudellisissa kriiseissä romahduttaa kulissit ja johtaa kasvuun. Tämä onnistuu yhteisön hyväksymissä, hel-

⁵⁰⁸ Pihlström 2010, 250–256; Tillich 2000, 51–55.

⁵⁰⁹ Augustinus 1981, 25, 48, 54–60, 70–71, 134, 222; vrt. Luther 1996, 22; Rääkkä 2003, 16–18; Haavio 1961, 101; emt. 1967; 68, Ojanen 2002, 18; Lehtinen 2013, 19; Salo 2006, 34–36; Sormunen 2000, 51; 2. Kor. 12:10.

⁵¹⁰ Rauhala 2005b, 66–67, 126–127.

⁵¹¹ Harva 1957, 142.

⁵¹² Lehtinen 2013, 16; Freiren 2016, 90–91 mukaan kasvatuksen inhimillinen lähtökohta on vajaavaisuutensa tunnustaminen.

⁵¹³ Kertajat: K35, 21; K71, 145.

posti selitettävissä kärsimyksissä. Huonommin onnistuvat erityisesti pikkukaupungeissa vaikeammin selitettävät ja hyväksytyt kärsimykset, kuten kunnian menetystä sisältävät tilanteet: avioero, taloudellinen katastrofi ja alkoholismi. Kasvun onnistumisen lähtökohtana erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa on ominaista epäaidon, häpeällisen ja vahingollisen elämäntavan tiedostaminen ja avoin tunnustaminen – kieltämisen sijaan. Niissä puhutaan esimerkiksi horroksesta, varjoelämästä heräämisestä ja valheesta irtautumisesta.⁵¹⁴ Karin (K103, 65, 78) tiedosti huumeiden antaneen valheellisuudessaankin edes jotakin sisältöä elämään ja Korhonen (K33A, 39, 59, 63–64) kertoi särkynein sydämin tajunneensa niiden olevan ainoa tarkoitus hänen elämässään. Monilla vallitsee epäonnistuneen ihmisen identiteetti. He eivät usko muutosmahdollisuuksiinsa (ainakaan alussa). Taustalla voi olla hyvin rankkoja, syvältä haavoittaneita kokemuksia ja vahingollinen elämäntapa on mennyt liian pitkälle. He kokevat epäonnistuneensa ja etteivät kykene enää nousemaan, peli on pelattu. Itsekäsityksen taustalla saattaa olla Malisen tutkimuksessaan havaitsema häpeä.⁵¹⁵ Traumaa ja kärsimystä tutkimuksessaan tarkastelevan Kalshedin mukaan ihminen saattaa niiden seurauksena katsoa itseään vääristävän ja pirstoavan peilin kautta, joka kerran muodostuttuaan kroonisena ylläpitää kärsimystä ja joka eri tilanteissa toistuessaan todistaa ”peilin totuutta.” Se estää häntä näkemästä potentiaalisuuttaan toteuttaa autenttista, kokonaista persoonaansa.⁵¹⁶ Vankilakier-teessä elänyt Koskela totesi tappavansa itseään tenulla ja olevansa kykenemätön tekemään päätöksiä. Hänen ylpeytensä ja uhmansa ”murenivat siinä hetkessä, kun karu totuus itsestä ja omista mahdollisuuksista iskeytyivät tajuntaan.” (K49, 98) Useasti itsemurhaa yrittänyt, monista sairauksista kärsivä, eristäytynyt ”Tuulikki” (H4) näyttää minulle viiltojälkeä ranteessa ja toteaa olevansa alkoholisti. Nuorena omaksuttu asenne elämän helppoudesta oli uuden pysäytyksen jälkeisen katsantokannan myötä karissut.

4.3 Itsetutkiskelun käynnistämä sisäinen kasvu

Tutkimukseni tarinoissa nousee itsetutkiskelu keskeiseksi maailmatyyppiä vahvistavaksi tekijäksi. Se on elämäntaitoa ohjata kärsimyksessä muutosta.⁵¹⁷ Eri tutkijat tarkastelevat pitkälti tältä pohjalta itsetutkiskelun merkitystä ihmiselle.⁵¹⁸ Rauhala pitää tiedostamisen kohdistamista omaan persoonaan henkisen olemassaolon ehkä kaik-

⁵¹⁴ Frankl 1980, 48 puhuu inhimillisestä vapaudesta irrottautua itsestä. Toisaalta Fullagarin (2003, 296–300) tutkimuksessa esitetään, että ihmiset usein pakenevat häpeällisenä kokemaa elämäänsä, haluavat piiloutua toisten tuomitsevilta katseilta.

⁵¹⁵ Malinen 2010.

⁵¹⁶ Kalshed 2013, 159.

⁵¹⁷ Kertojat: K63, 35; K116, 232–233, 241–244.

⁵¹⁸ Komulainen 2007, 102; Purjo 2010, 114–115, 161; Harva 1957, 98.

kein olennaisimpana tunnusmerkkinä. Henkinen toimii ihmispersoonassa tietävänä ylärakenteena, arvottavana ja tietoisesti vastuullisena ohjaajana.⁵¹⁹ Tarinoissa monet arvioivat elämäänsä ja itseään sekä rakentavat minäkuvaa ja suhtautumista itseensä, onnistunut oleminen merkitsee pitkälti onnistumista ihmisenä olemisessa.⁵²⁰ ”Mies on tutkinut tuntojaan ja kaivellut sisintään”, (K26, 61) kertoo suorituspainotteisesta elämäntavasta masentunut Nousiainen.

Nousiaisen mainitsema tuntojen tutkiminen ja sisimpänsä kaiveleminen viittaa itsen ymmärtämistä edistävään henkiseen kasvuun, jossa vahvistuu Wileniuksen esittämä pyrkimys syvempään ja laajempaan tietoisuuteen omasta elämästä.⁵²¹ Kovia kokevan traumaselvitytyjän olemusta tarkastelevan Virtasen mukaan trauma antaa mahdollisuuden tuntea itsensä ja erityislaatuisuutensa, olla portti muutokseen. Se merkitsee syvempää ymmärrystä ja individuaatiota, koko elämän jatkuvaa psykologista kasvua, itseksi tulemistä. Avainkysymyksenä tarkastellaan millaista tarinaa ja totuutta ihminen kertoo elämästään.⁵²² Tutkimukseni tarinoissa, kaikissa kärsimyksen luokissa tämä ilmenee itsen yhä perusteellisempänä introspektiona, tarkasteluna, jossa pidän avainkysymyksenä tietoisuutta siitä, että itsetutkiskelussa on mahdollisuus edistää ankarasta totuudesta vapauttavaa totuutta. Totuus itsestä on osa aitoa itseä, esimerkiksi ymmärrystä siitä, että ihminen on vajavaisena taipuvainen tekemään virheitä, mutta hänellä on yhtä lailla myös kyky arvioida niitä ja ohjata olemistaan.⁵²³ Lukas puhuu väistämättömän tuskan kohtaamisen apukeinoissa korostuvasta, omakohtaisten merkitysten löytämisestä.⁵²⁴ Laadullista elämää etsivällä Voutilaisella (K33) tämä toteutuu, kun hän löytää kiireettömyyden ja korostaa hyvää suhdetta itseensä ja sen selvittämistä kuka hän on ja mitä uskaltaa olla. Elämäänsä miettivä ja sielunrauhaa etsivä Lindberg (K24, 23–26, 43, 63) yrittää myös päästä selvyteen itsestään ja siitä mitä hän tahtoo. Kiviniemellä (K19, 32, 58–60) elämäntunne – ja yhteys, sen eri alueet, ilmiöt ja kysymykset ovat koko ajan vahvasti läsnä. Hänenkin ajatteluaan kuvaa oman todellisuuden ja elämän löytämisen pyrkimys ja sen muutosliikkeen ymmärtäminen. Hän kertoo tottumuksesta analysoida itseä joutuessaan luomaan identiteettinsä uudelleen, ”kokoamaan pirstoutunutta minääni.” (K19, 32) Schelerin analyysiä tarkasteleva Rauhala puhuu henkisen kokemuksen syvenemisestä saavuttamalla syvähenkisyden taso. Itsen kasvaminen mahdollistuu ihmisen henkisessä, kun hän asiallistaa, objektivoi primaarista psyykkistä kokemista ja sen inhimillisyyden asteita. Itsetiedostava oivaltaa miten asenteita ja toimintaa

⁵¹⁹ Rauhala 2009, 70–71; haastattelu H4.

⁵²⁰ Kertojat: K4, 85; K43, 64; K54, 116–117; K65, 69; K116, 241; haastattelu H4.

⁵²¹ Wilenius 1987, 15; vrt. Lehtinen 2013, 40; Taylor 1995, 58–59; Ojanen 2002, 161.

⁵²² Virtanen 2019, 21; vrt. de Unamuno 2009, 259.

⁵²³ Kertojat: K4, 80–81; K112, 45–47.

⁵²⁴ Lukas 1985, 105–107.

olisi muutettava. ”Niihin sisältyy vaatimus ottaa elämältä opiksi.”⁵²⁵ Haavio pohtii Ahlmanin ajatusta ihmisestä kehittymässä luontaista ideaa, ihannekuvaa, varsinaista minää kohti. Ihminen tarvitsee syvällisen, mystisen kyvyn voidakseen tajuta rajoitetun yksilöllisyytensä idean, toteuttaa sitä ja luoda siveellisyyttä.⁵²⁶ Se merkitsee maailmatyypille ominaista vastuullista olemisentapaa, vastavuoroiseen, harmoniseen todellisuussuhteeseen suuntautumista ja heräämistä. Ihminen aavistaa elämässä olevan jotakin häntä suurempaa, syvällisempää merkityksellisyyttä, jossa hänellä on osansa ja johon tulee pyrkiä. Kiviniemellä (K19, 38, 49, 63) mystisyys henkii jatkuvasti muutoksen taustalla. Hän puhuu outouden kokemuksista, syvyyden ulottuvuudesta sekä vähittäisestä astumisesta itseensä ja vahvistuvasta valmiudestaan ottaa elämä vastaan. Silmiinpistävää on se intensiivisyys, miten hän tarkastelee itseään kokonaisuuden näkökulmasta kuin ulkopuolelta.

Syvähenkisyyden vahvistumiseen liittyy Franklin mainitsema itsestä irtautuminen, etäännyminen ja tilanteen yläpuolelle pääseminen.⁵²⁷ Se muistuttaa Ahlmanin ajatusta itsensä yläpuolelle pääsemistä, jota hän kutsuu *yliyksilölliseksi momentiksi*.⁵²⁸ Tutkimukseni tarinoissa⁵²⁹ se viittaa maailmatyypille tunnusomaiseen rokkean, vapauttavan objektiivisen käsityksen luomiseen itsestä, sen paikasta, osuudesta, tehtävästä ja merkityksestä maailmassa – suhteuttamalla itsensä elämään, kuten Kiviniemi⁵³⁰ (K19, 58) kokee. Käsitys poistaa Kalshedin esittämän, itsestä muodostetun vääristävän peilin vaikutusta, selkiyttää itsen epäaitoutta ja arvoituksellisuutta, suuntaa rakentavaan minäkäsitykseen ja ihmisenä onnistuneena koettuun olemiseen.⁵³¹ Arnkil kuvaa sen muodostuvan ihmisen tarkkaillessa itseään kuin ulkopuolelta. Hän kokee sen puhdistavana ja tinkimättömänä rehellisyytenä itseään kohtaan: ”...vasta tuosta maaperästä alkaa sisäinen kasvu.” (K3C, 68)

Uusi käsitys vahvistaa Ahlmanin mainitsemaa suurta, tavallista todellisempaa varsinaista minää, joka uskaltaessaan olla, löytää uutta.⁵³² Se liittyy oleellisesti tutkimukseni keskeiseen teemaan vastuullisesta olemisentavasta. Lisääntyvä itsetuntemus mahdollistaa tietoisuuden itsestä entistä vastuullisempänä henkisenä olentona, johon Ahlman viittaakin ajatuksessaan moraalista tajunnasta ja velvollisuudesta toteuttaa syvempää minää ja pyrkiä totuuteen itsestä. Painotan sen olevan minätyypin ja maailmatyyppin tasapainon saavuttaneen minämaailmatyyppin vastuullisuutta

⁵²⁵ Rauhala 2005b, 66–67, 126–127.

⁵²⁶ Haavio 1967, 46.

⁵²⁷ Frankl 1980, 48; Purjo 2010, 222.

⁵²⁸ Ahlman 1953, 50–51.

⁵²⁹ Kertojat: K4, 80–81; K13, 14, 17; K17A, 61; K32, 57, 64; K110B, 48; K81, 18.

⁵³⁰ Vrt. kertoja K111, 40.

⁵³¹ Kalshed 2013, 159.

⁵³² Ahlman 1953, 96–98, 105, 123; vrt. Heidegger (Harva 1957, 112), tietoisuus olemassaolosta; Taylor 1995, 58–59.

myös itseä kohtaan. Siihen kuuluu vajavuus, kärsimys mutta myös potentiaalisuus. Se lähtee elämää kunnioittavasta velvollisuudesta toteuttaa ihmisenä olemisen tehtävää, täyttää oma paikkansa, tehdä osuutensa maailmassa – elää. On kyse terveestä, kohtuullisesta itsekkyydestä, joka ilmenee tarinoissa itsestä ja elämästään välittämisenä sekä huolen ja puolustamisen heräämisestä, kun ne ovat uhattuna. Se on kunniantoman kärsimyksen tarinoissa Tillichin esittämää rohkeutta ahdistua omasta epäinhimillistymisestäään ja yritystä pelastaa ihmisyytensä.⁵³³ Ihminen tekee elämästään pohjia myöten inventaariota, koki Valentin (K45, 74–75) Sörkän vankilaan menevässä vankivaunussa. Vankilakierteessä psykoosista ja pelkotiloista kärsivä Lepistö tunsii, ettei kukaan ihminen ole tarkoitettu tällaiseen elämään: ”Se ei voi olla totta.” (K55, 122) Tätä taustaa vasten hän alkoi etsiä itseensä liittyvää totuutta. Itsensä yhtenä verestävänä haavana kokeva Lindberg ei tahdo enää voida huonosti. Hän päättää toimia kohti muutosta ja ymmärtää sen vaativan omaa vapautta ja valintoja toteuttavaa panosta: ”Minun täytyy uskaltaa nähdä itseni, ottaa vastuu omasta elämästäni.” (K24, 36, 61, 67, 73–74)

4.4 Syyllisyys voimavarana

Lindbergin kaltaista, itseä koskevaa eettistä pohdiskelua on havaittavissa monissa tarinoissa. Ihmiset kysyvät mikä on oikein mikä väärin, etsivät syytä myös itsestä, kuten Lindbergilläkin jo orastavasti näkyy. Von Wright korostaa, ettei ole kyse vain hyvän ja pahan tietämisestä, vaan hyvästä ja pahasta vaikutuksesta ihmiseen. Keskeistä on käytännön järkeen (*phronesis*, kreik.) kuuluva kyky ohjata itseä hyväksi ihmiseksi. Ihmisellä on kahdenlaisia ovia valittavina: ”hyvään eli kasvuun ihannetta kohti ja pahaan eli itsejumaloinnin hybrikseen.” Valinta riippuu siitä, miten ihminen kehittää ja käyttää järkeään.⁵³⁴ Maailmatyypille tunnusomaiseen hyvään elämään ja hyveellisyteen, vastuulliseen olemiseen kasvamisessa on oleellista pyrkimys toteuttaa niitä, ponnisteleminen hyveissä, kuten mestari Eckhart sanoo.⁵³⁵ Monissa tutkimukseni erityisesti uskonnollisen luokan tarinoissa pohditaan syntiä ja syyllisyyttä kristillistä näkökulmaa noudattaen. Niissä on keskeistä vahingollisen olemisentavan,

⁵³³ Tillich 1.1.

⁵³⁴ Von Wright 1981, 37; emt. 1985, 183–186; Tätä dynamiikkaa on pohdittu paljon eri aikoina, eri perinteistä ja näkökulmista: Aristoteles 1989, 9–10, 107–122, 185; Luther 1996, 18; Uurtimo 1998, 31; Skinnari 2004, 56–57, 65–67; Värrä 2008, 402; Mutanen & Halonen 2016, 70–71; Toivanen 2009, 188–189, 212–214; Purjo 2011, 114–115, 161; Harva 1957, 98; haastattelu H4.

⁵³⁵ Tarkastelen tätä kasvatushyödyn näkökulmasta Aikko 2018, 102–104; vrt. Mestari Eckhart 2009, 47; Pihlström 2010, 204–205, omakohtainen etiikka; Von Wrightin 1985, 181–18; emt. 1987, 131 mukaan käytännölliseen viisauteen (*fronesis*, kreik.) liittyvät hyvän elämän päämäärät ja niiden tavoittelu; Skinnari 2004, 56–57 puhuu pedagogisesta rakkaudesta ja ihmisyyttä kohti kehittymisestä.

kuten Purjon esittämien väärään suuntautuneiden pyrkimysten rehellinen ja avoin tunnustaminen, jossa kuvitelmat itsestä, harhakuvat murentuvat.⁵³⁶ Toisaalta on niitä, joiden itsetutkiskelussa ei esiinny synnin tai syyllisyyden tuntemuksia tai niiden tarkastelua kristillisen tematiikan mukaisesti. Kyse on enemmänkin elämäntilanteesta ja sen usein ihmisestä riippumattomien taustojen ja syiden arvioinnista.⁵³⁷

Syyllisyyden synnyttämässä kasvussa ovat keskeisiä vahingollisesti elämisen tunnustaminen ja katuminen. Nämä näkyvät erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa.⁵³⁸ Niihin voi liittyä myös kärsimysidentiteettiä määrittelevä, eri tutkimuksissakin esille tuleva häpeän tunne, jossa yksilö pitää itseään huonona, mättömänä ja epäonnistuneena, esiintyy itsekritiikkiä ja -inhoa, halveksuntaa ja vihaa itseä kohtaan – jopa tunnetta, että kuolema on ansaittu.⁵³⁹ Elämänmuutoksen tarpeellisuudesta vakuuttuva Toikonniemi tunnustaa hukkaan heitetyn vankilaelämänsä johtuvan omista valinnoista: ”En voinut syyttää ketään muuta kuin itseäni.” (K110A, 32) Heli (K111, 39) tiedostaa elämänmuutosprosessin alkamisen tarkan ajankohdan, jossa herää vahingolliseen elämäntyyliin kohdistuva syyllisyys, häpeä ja itseinho. Hän suostui tukitoimiin elämäntilanteensa parantamiseksi. Wikström lähestyy syyllisyyttä paradoksaalisena rajatilanteena, jossa ihminen toimivana on vapaudessaan mahdollisuuksien, luovuuden lähteillä. Syyllisyys on osa rakentavaa ihmisyyttä, joka voi vaikuttaa terapeutisesti, tuskaa lievittävästi.⁵⁴⁰ Metafyysistä syyllisyyttä ja vastuuta pohtivien Moision ja Pihlströmin mukaan kärsimys on sidottu syyllisyyteen, joka puolestaan on välttämätön edellytys, että moraali on mahdollinen.⁵⁴¹ Myös Malinen tuo esille syyllisyyden rakentavuuden perusteita, joita ovat: huoli, katumus, sääli ja empatia, seurausten pelko sekä yritys korjata virheensä ja erityisesti vastuun: mitä pahaa olen toisille tehnyt.⁵⁴² Moraalista itsetietoisuutta uhkaavaa ei-olemista ja syyllisyyden ahdistusta tarkastelevan Tillichin mukaan ihmisen ontinen ja henkinen oleminen eivät ole hänelle vain annettu, vaan ne ovat myös häneltä vaadittu. Se merkitsee, että ihminen on olemisestaan vastuussa. Ihmisen on kysyttävä mitä hän on

⁵³⁶ Purjo 2011, 39; Heikkilä 1998, 40–41 kuvaa tätä dynamiikkaa *hamartia*-käsitteellä (kreik.), joka tarkoittaa maalin ohi ampumista, väärään suuntaan kulkemista.

⁵³⁷ Kertojat: K9, 240; K27, 19, 43–44; K31A9, 96; K32, 129; K34, 79, 96; K39, 45; K41, 54; K43, 66; K46, 78–79; K62, 31; K70, 132–133; K71, 144; K73, 153, 163; K74, 179; K75, 187; K77, 202; K83, 28; K85, 46; K106, 15; K116, 178–179.

⁵³⁸ Kertojat: K32, 30; K31A3, 47; K31A5, 66–67; K31A9, 98; K35, 21; K42, 60; K54, 116; K59, 144–145; K60, 151; K64, 51; K71, 143, 150; K72, 151; K74, 176; K76, 195; K79, 228; vrt. K102, 172; K116, 241–242; K131, 102–103.

⁵³⁹ Gilbert & Procter 2006, 353–354; Malinen 2010, 141–142; Fullagar 2003; Sitolahti 2005.

⁵⁴⁰ Wikström 2000, 138–139, 165.

⁵⁴¹ Moision & Pihlström 2013, 102, 109–111.

⁵⁴² Malinen 2010, 18–20; Kiuru 2015 esittää tutkimuksessaan selviytymistekijänä kyvyn käsitellä syyllisyyttä.

tehnyt itsestään? Rajallisen vapauden rajoittamana hänen tulisi täyttää kohtalonsa ja toteuttaa mahdollisuuksiaan.⁵⁴³ Frankl pitää samansuuntaisesti ihmisen etuoikeutena tulla syylliseksi ja vastuuta voittaa se.⁵⁴⁴ Franklin syyllisyysargumentointia tarkasteleva Lukas painottaa myös syyllisyyden positiivisten seurausten mahdollisuutta. Syyllisyys on osa inhimillistä elämää, jonka dynamiikkana on tunnustaa rikkomuksensa, hyvittää ne ja muuttua ihmisenä: ”Jos ihmiseltä viedään syyllisyys, samalla häneltä riistetään myös ihmisarvo.”⁵⁴⁵ Joissakin uskonnollisen kärsimyksen luokan tarinoissa näkyy syyllisyyden syvälinen tarkastelu sekä halu ottaa vastuu, sovittaa, ja löytää mahdollisuuksia, voittaa se. Tämä tulee esille Talvitien toistuvassa, vääränlaisen olemisentapaan kohdistuneessa pohdiskelussa:

Oliko onnettomuus välttämätön minulle, Herralle vai kirkolle? Tahdoitko pelastaa minut pahasta vai kirkon minulta? Onko kärsimykselläni jokin hyvä tarkoitus? Olenko minä syytön vai syyllinen? Sinä et vastaa tarkoituspukälään. Mutta minä tiedän, että olen kävelevä rukousvastaus. Sinä et sano, mihin olen syyllinen ja mihin en. Mutta minä tiedän, etten ole sataprosenttisesti syytön mihinkään, kun sinä katsot. (K30A, 97–98)

Uskonkiihkeän Talvitien kohdalla esiintyy suoranaista synnin etsimistä itsestä, jota hän paisuttaa kohtuuttomasti ja jolle vaatii rangaistusta. Syyllisyys voi myös taannuttaa ja musertaa.⁵⁴⁶ Monet kokevat sen kärsimystä aiheuttavana, kestävämmästä omaatuntoa painavana sietämättömänä taakkana, jota ei kyetä loputtomasti kantamaan, vaan josta halutaan vapautua. Matilaiselle (K107, 14) sitä koskeva ratkaisu tuntui olevan itsemurha. Gaita näkee syyllisyyden olevan tuskaista ja hämmennyttä tajuamista siitä, mitä on toiselle vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa olevalle tehnyt, esimerkiksi vahingoittanut. Usein syyllisyyteen liitetään itseen kohdistuva arvostelu. Siinä ilmenee itseen pettymistä, tunnetta minän eettisestä vahingoittumisesta ja erityisesti häpeän tunteita.⁵⁴⁷ Tämä tulee vahvasti esille kunniattoman kärsimyksen luokan tarinoissa:⁵⁴⁸ ”Olenko minä syyllinen sinun itsemurhaasi? Anteeksi, anteeksi, anteeksi!” hokee Spiik (K106B, 21–22). Hän (K106B, 62, 116, 211) tarkastelee välillä itkien syyllisyytaakaksi nimeämää tunnettaan läpi koko tarinansa

⁵⁴³ Tillich 2000, 51; vrt. Varto 1994, 49.

⁵⁴⁴ Frankl 1980, 50; Purjo 2010, 230–232.

⁵⁴⁵ Lukas 1985, 140–142, 225; Längle 2007, 110; Harva 1957, 152–153.

⁵⁴⁶ Virtanen 2019, 38; Kalsched 2013, 163–164.

⁵⁴⁷ Pihlström 2010, 246–249; Harva 1957, 192; Jokinen 1997, 77–81; Weil 1974, 80; Kiuru 2015, 223, 244, 248; Ahlman 1953, 110–111; Huovinen 2006, 49–50; Tuomaala 2004; Salo 2006, 32–33 ylpeyden ja itsevihan kehä.

⁵⁴⁸ Kertojat: K31A9, 98; K62, 20; K64, 43; K66, 88; K72, 148; K73, 164; K74, 176; K75, 186; K77, 200; K79, 222–223; K80, 236–237.

ja uskoo joutuvansa kokemaan sen aina. Monenlaisten tapausten jättämät itsesyytökset painavat myös Korhosta. Hän kokee menneisyyden seuraavan häntä tietoisuudessa, jonka kanssa joutuu elämään: ”Se on kuin poltinmerkki sisälläni.” (K33B, 30) Pontus tunsii pitkän, päihdetäytteisen elämänvaiheensa aikana vahingoittaneensa läheisiään esimerkiksi valehtelemalla vanhemmille, ettei hänellä ollut ongelmia. ”Olin ollut sairas ja lähellä loppua, joten olin valehdellut vain pelastaakseni oman nahkani.” (K34, 96) Onnettomuudessa vammautuneen Jalovaaran äärimmäisen minätyypin vahingollisuuden tiedostavassa tarinassa näkee miten syyllisyyden tuottama tuska voi Wikströmin esittämällä tavalla luoda syyllisyyden paradoksaalin rajatilanteen.⁵⁴⁹ Siinä näkyy dialektinen keikaus, jossa alkaa herätä vastuullista olemisentapaa ilmentävä maailmatyyppi:

Koko elämäni läpikäyminen rakkausnäkökulmasta on nöyryyttävä kokemus. Täällä minä olen kulkenut ja luullut, että olen suhteellisen kunniallinen ja hyvä ihminen, ja joskus olen jopa nähnyt vaivaa ollakseni hyvä ja rakastettava. En ole käyttänyt elämäni vahvistaakseni elämässä hyvää, ja kaunista, Jumalan antamaa: sen sijaan olen pyörinyt itseni ympärillä, päivät päästään, minä, minä, minä! Se on pelottava katseltavaa ... rukoilen armahdusta rikkomuksistani. (K17B, 56–57)

Jalovaaran, kuten monissa, erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa⁵⁵⁰ tulee esille keskeinen syyllisyyteen liittyvä kasvutekijä, katumus. Katuva tuntee tuskaa siitä, että on itse aiheuttanut kärsimyksensä tai taantunut toimiensa takia. Sen voi aistia huolena, pelkona, häpeänä ja pettymyksenä siitä, että he ovat omasta syystä menettäneet jotakin hyvää itsestään, ihmisyydestään tai elämästään. Monien ahdistusta lisää, etteivät he voi muuttaa menneisyyttään. ”Tässäkö on mun elämäni?” (H4) ”Tuulikki” kysyy tiedostaen tapahtuneen peruuttamattomuuden: ”Et, jos mä nyt saisi ne, ne totanoi reilut liki 13 vuat takasi, ni kyl mä eläisi iha eri taval.” (H4) Väärän olemisentavan valinnan täytyy Gaitan mukaan katuessaan tunnustaa syyllisyytensä, samalla siihen liittyy kärsimystä siitä mikä hänestä on tullut. Ihminen kokee syyllisyyttä siitä mitä on itselleen ja elämälleen tehnyt, se on aidosti pahoillaan olemista, syyllisyyden tuottamaa kärsimystä.⁵⁵¹ Gaitan katuvan syyllisyyden-tunnon -käsitettä tarkastelevan Pihlströmin mielestä tämän luonnehdinta katumuksesta merkitsee syyllisyyden tuskaista tunnustamista. Tätä kokemusta ei tule kuvata ”psykologisena vasteena väärin tekemiseen, vaan sen tuskallisena, hämmentyneenä tajuamisena mitä toisen vahingoittaminen merkitsee.” Näin Pihlström painottaa Gai-

⁵⁴⁹ Wikström 2000, 164–166.

⁵⁵⁰ Kertojat: K25A, 36; K26, 61; K33, 32, 34; K104, 145; K112, 46; haastattelu H2.

⁵⁵¹ Gaita 2000, 48, 93.

tan ”aidon, kirkkaan katumuksen” eettisyyttä, kyseessä on eettisen todellisuuden kohtaaminen.⁵⁵² Tutkimukseni tarinoissa Gaitan mainitsema täytyminen viittaa pak-koon kommentoida omien virheiden ja valintojen ankaran tosiasian kiistämättömyyttä todellisuudessa.⁵⁵³ Hektisellä elämäntavallaan uupumukseen itsensä ajanut Voutilainen (K33, 21) kokee pitäneensä repaleisen minänsä vain näennäisesti koossa sekä tunnustaa kehoaan ja sisäistä ääntään kuuntelematta huijanneensa itseään näppäristä mielihyvän ja työnarkomanian ylikorostamisella. Synkät ajatukset valtaavat Korhosen hänen poistuessaan taas poliisilaitokselta. ”Mikä musta on tullut? Oonko enää ihminenkään?” (K33A, 34) Hän toteaa olevansa vain rikoksilla itsensä elättävä narkkari. 32 vuotta vankiloissa kierrelleen Heinosen tekemä tappo oli mielessä joka ilta, tekona, jota hän ei ymmärtänyt, jota katui, muttei mielestään tarpeeksi: ”Ei normaali ihminen tee murhia.” (K46, 78) Edellisillä henkilöillä näkyy jo orastavasti toinen keskeinen katumuksen kasvatuksellinen seikka. Se voi aiheuttaa mentaalia muutospainetta, itsesäätelyä, Räikän esittämää mielenmullistusta ja mielen sisällön uudelleenjärjestymistä.⁵⁵⁴ Monet ovatkin muuttuneet kokonaisvaltaisesti ja pysyvästi tunnonvaivojen, katumuksen seurauksena. Hän esittää tällaisesta kristillisestä esimerkkinä suuren katujan, Augustinuksen, jota harmitti erityisesti se, ettei hän edes ymmärtänyt toimineensa väärin ja olleensa niistä vastuussa. Augustinuksen katumus laittoi hänet itseensä tyytymättömänä etsimään totuutta elämänsä valheellisuudesta ja hyvän häviämisestä. Hänen kirjoittamansa itsensä näkeminen ilmenee tekstissä poikkeuksellisen syvällisenä ihmisyyden ymmärtämisenä. Augustinuksessa herää toisaalta muutosmahdollisuus – vastuu olla ihminen ja pyrkimys korjata elämää, kuten hän asian ilmaisee.⁵⁵⁵

Elämän korjaamisen lähtökohtana on valinta

Elämän korjaamisessa ratkaisevaa on tutkimukseni tarinoiden käännekohdissa esiintyvä valintatilanne. Tarinoiden tapahtumakulun rakennetta pohtivan Rimmon-Kenan mukaan tämä kohta on toimintaa edistävä ydintapahtuma.⁵⁵⁶ Näen sen merkitsevän tarinan rajapintaa, jossa ihmisellä on mahdollisuus vaikuttaa olemiseensa. Hän voi ottaa Franklin mainitsemalla tavalla kohtalon omiin käsiinsä, muokata kärsimyksensä inhimilliseksi saavutukseksi. On joka hetki päätettävä mihin elämässään tähtää, meni syteen tai saveen – mahdollisuudet ovat elämän ainoita muuttuvia seik-

⁵⁵² Pihlström 2010, 190–191, 264.

⁵⁵³ Kertojat: K3B, 97, 223; K11, 247; K27, 136–137; K33, 17–18, 24, 43–44, 51, 54; K131, 2, 28.

⁵⁵⁴ Räikkä 2003, 15–23; Purjon 2010, 233 mukaan aito katumus suuntaa muutokseen ja tarkoituksenmukaiseen toimintaan.

⁵⁵⁵ Augustinus 1981, 71, 79, 144, 165, 222, 270–271; 2. Kor. 11:16–33, 12:1–10.

⁵⁵⁶ Rimmon-Kenan 1991, 24–25.

koja.⁵⁵⁷ ”Tässä istui mies kohtalonsa kanssa”, (K5, 230) toteaa ”Lauri” kokiessaan olevansa nyt tai ei koskaan -valinnan edessä. Purjo tarkastelee Franklin ajatusta, ettei perimmäistä, sisäistä vapautta voi ottaa ihmiseltä pois. On tärkeä tiedostaa tämä vapauttava totuus kaikissa olosuhteissa ja käyttää vapautta oikein maailmaan, mutta myös itseensä.⁵⁵⁸ Siinä toteutuu minämaailmatyyppiä edistävä kyky reagoida todellisuuteen, sen signaaleihin, mutta myös valinnoillaan vaikuttaa olemisensa laatuun, muutoksiin. Monissa tutkimukseni tarinoissa se on uskonnon antamien ratkaisujen valitsemista. Situaatio-käsitteen kristillistä näkökulmaa tarkasteleva Harva toteaa Kierkegaardin lailla, ettei situaatio ole kristitylle yhdentekevä, eikä se kahlehti ihmistä eikä estä tätä tulemasta kristityksi, vaan se voi olla tanner, josta ihmisen eksistenssi ponnahtaa ylös.⁵⁵⁹ Ratkaisevaa on, miten ihminen onnistuu käyttämään vapauttaan ja muuttaako hän situaatiota tai itseä epäsuotuisaan vai suotuisaan suuntaan. Toivasen mukaan Eriksson näyttäisi ajattelevan, että ihmiselle tulee kärsimisen prosessissa jokin valinnan hetki, jolloin ihminen tiedostaa yksinäisyytensä, että ainoastaan hän voi tehdä jotakin. Ihminen voi olla silloin kärsimystä vain vahvistavan tilanteen edessä tajutessaan, että hänen itsensä on viime kädessä tehtävä valinta.⁵⁶⁰ Tutkimukseni tarinoissa se on usein ratkaiseva, pysähdyttävä käännekohta, jossa ihminen tekee olemista tai yksittäisiä tilanteita koskevan päätöksen eri vaihtoehdoista valitsemalla. Usein niissä voi aistia päätöksen tekemisen vaikeutta ja tuskaa.⁵⁶¹ Suru pysäytti Ahon (K2, 21–22, 67) aluksi epäroimään mihin suuntaan pitäisi mennä vai viitsisikö mennä lainkaan. Sisäisessä maailmassaan matkaileva, tietään etsivä Vouutilainen (K33 17–18, 32, 34, 44, 51, 54) haluaa löytää näkemyksen ja ohjata muutostaan. Hän tekee paljon valintoihin ohjaavia kysymyksiä: ”Mikä on sitten uusi tie? Näkökulma?” (K33, 43) Hän tiedostaa vapautensa tehdä valinta: ”Nyt jos koskaan voin valita tieni, paikkani ja tapani elää...” (K33, 24) Stressaavasta elämäntavasta kärsittyään hän päättää pysyä rauhallisena ja rohkeana, tehdä parhaansa kaikissa tilanteissa, pärjäävänsä aina. Sisäiseen vapauteen pyrkivän Lindbergin (K24, 61, 73–74) kuvaamissa syvissä ajatuksissa kulkemisessa heijastuu valinnan välttämättömyyden, mutta myös valinnanvapauden ymmärtäminen – vaikka hänellä ei olekaan selkeää käsitystä niistä. On kuitenkin valittava: ”Tässä pätee joko-tai, ei sekä-että.” (K24, 36) Hän kokee tärkeänä lähtemisen pakon, tahdon muutokseen, toiminnan ja aloitteen: ”Minun täytyy uskaltaa nähdä itseni, ottaa vastuu elämästäni.” (K24, 67)

⁵⁵⁷ Frankl 2010, 58, 116; emt.1980, 40–41.

⁵⁵⁸ Purjo 2010, 201, 219, 221.

⁵⁵⁹ Harva 1957, 94, 104; eksistentialistit korostavat hyppykäsitettä (Sartre 1969, 652–654, 132).

⁵⁶⁰ Toivanen 2009, 90; vrt. Rauhala 2005b, 60; Lehtinen 2009, 100; emt. 2013, 15 vertaus Golgatan ryövärien valintatilanteesta.

⁵⁶¹ Kertajat: K27, 194; K32, 55; K33, 32, 34; K34, 44, 50, 64; K91, 87–88; K112, 46.

Monet ovat valinnan vapaudessaan tehneet väärää valintoja. He ovat saattaneet luovuttaa ja antautua kovan kohtalonsa tai vahingollisen elämäntavan virran vietäväksi, kasaantuvat vastoinkäymiset lisäävät kerta kerralta ahdistusta – kutsun sitä kärsimysimuksi.⁵⁶² Monella ei ole ollut enää paluuta hyvään elämään, löytää vapauttavia totuuksia. Längle puhuu vapauden historian sisältämien, mahdollisuuksia kaaventavien valintojen vaikutuksen vietäväksi joutumisesta.⁵⁶³ Unohtamiseen pyrkinyt ”Frans” ajautuu lopulta epätoivoiseen tekoon, toisen ihmisen tappamiseen:

Sillo loppuaikana ennen tätä henkirikosta, ni sillo oli just semmone ahdistunu olo...Et tää, ettei niinku pysty enää, ei hallitse tätä hommaa. Et sen niinku itse tajus, tajus, että ei täsä o mitä mieltä, et tää o pelkkää tätä päih... Mut ku ei ollu mitään keinoja ja mitää niinku. Tuntu, ettei ollu mitään ovey, mistä mennä sisään...Nii oli niin sinänsä niin väsyny, ettei ollu enää voimiikaa oikeastaa yrittää, että sitä vaa anto niinko mennä...Omalla painollaan...Yritti unohtaa (H6).

Vahingollisissa ratkaisuisa minätyypin ja maailmatyypin tasapaino horjuu. Ihminen ei osaa rakentavasti hyödyntää maailman antamia mahdollisuuksia, vaan hän vahingoittaa itseään ja elämää. Ei ole kyse glooriaa sisältävistä menestystarinoista, vaan niillä on usein surullinen loppu, kuten Kakolan vankilassa haastattelemani ”Fransilla.”⁵⁶⁴ Niistä kirjoitetaan harvoin. Unohduksen uhkaama -alatyypin⁵⁶⁵ tarinoista erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokassa saa tietoa kuin kuriositeetteina selviytyjien, kuten monien tutkimukseni tarinoiden kautta, joissa kerrotaan taustalla olleiden ystävien ja läheisten kovista kohtaloista. Korhonen kuvaa monessa kohtaa toisten kovia kohtaloita: ”Kuningashuume heroini oli korjannut monia kavereita viimeiselle matkalle.” (K33, 80) Monet ovat ”Rakelin” (H3) esittämällä tavalla aikansa tehneet elämänsä kanssa töitä, parhaansa, mutta mahdollisuudet ovat vähitellen hiipuneet. Jotkut ovat elämäänsä pohdittuaan päätyneet Räikän esittämiin, elämää vahingoittaviin ja tuhoaviin traagisiin valintoihin, joissa he ovat kokeneet välttämättömäksi tehdä jotakin paha.⁵⁶⁶ ”Rakel” kuvaa alkoholistimiehensä ajautumista itsemurhaan. Kodin pöydällä oli ollut viinapullo, valokuvia ja jäähyväiskirje, jossa mies kirjoitti, ettei jaks enää ja toivoi, että ”Rakel” pitäisi huolta itsestään ja pojasta. Syvä tuskatila, väsymys, tyhjyyden ja epätodellisuuden kokemukset sekä ahdistus itsen totaalisen putoamisen ja mieleltään sairastumisen takia valtasivat ”Rakelin.” Puukotettuna sairaalassa makaava Lehtonen kuvaa lopullista loukkuun joutumista peruut-

⁵⁶² Aikko 2016.

⁵⁶³ Purjo 2010, 299–300; vrt. Granfelt 1998, 151–162.

⁵⁶⁴ Kertoja: K65, 58; Toivanen (2009, 193–194) korostaa tässä ihmisarvon menettämisen tunnetta.

⁵⁶⁵ 5.2.1.

⁵⁶⁶ Räikkä 2003, 87, 90.

tamattomana pisteenä. Hän ei muista elämässään onnellisia hetkiä, vain masennuksen ja itsetuhoisuuden, koska ”elämä oli velkoineen ja huumeineen siinä pisteessä, ettei vaihtoehtoa ole.” (K66, 82)

Lehtosella näkyy monien tarinoiden lailla Kalshed in esittämä, itsestä muodostettu vääristynyt kuva, pirstoavan peilin totuus. Siinä vapauttavaa totuutta edistävät muistot, kokemukset ja asiat ovat vähäiset tai puuttuvat. Keskeinen tekijä ihmisenä onnistuvan olemista tukevan vapauttavan totuuden ja identiteetin vahvistumisessa on kohtuullisuus itseä kohtaan. Purjo puhuu muutoksen mahdollistavasta aidosta katumuksesta, johon liittyy anteeksi pyytämisen, antamisen ja vastaanottamisen taito, myös itselle anteeksi antaminen.⁵⁶⁷ Tämä näkyy monissa tutkimukseni tarinoissa.⁵⁶⁸ Elämänsä laatua etsivä Voutilainen pitää tärkeänä itsen rohkeaa selvittämistä: ”Kun minulla on hyvä suhde itseeni, niin kaikki muu tarvittava seuraa siitä...” (K33) Niissä von Wrightin mainitsema oikea itserakkaus⁵⁶⁹ ilmenee Voutilaisella puutteellisen itsen hyväksymisenä, anteeksiantamisena ja armahtamisena – siinä määrin kuin ihminen voi itseään ylipäättään sovittaa. ”Hirveän paskan luotuani olen antanut itselleni anteeksi ja se riittää”, (K74, 180) kertoo Onni todeten kunnioittavansa itseään. On kyse Kalshed in mainitseman itsestä muodostuvan kuvan, vääristyneen, pirstoavan peilin muuttumisesta vapauttavaa totuutta tukevaksi, rakentavammaksi näkemyksestä itsestä.⁵⁷⁰ ”Olen oppinut hymyillen hyväksymään peilikuvassa minua katsovan pienen lapsen, ” (K9, 240–241) katsoo ”Raili” minäkuvan muuttumista tarkastellessaan. Itseä paljon tutkiskeleva Voutilainen (K33, 17–18, 24, 43–44, 51, 54) kokee olevansa riittävä, ihmisarvoinen ja mukava sellaisenaan, ylpeä itsestään:

Ei ole mitään lopullista tavoite – Eeroa. On vain tämän hetken Eero matkalla omassa persoonallisessa kasvussaan. (K33, 43) Oman elämäni talon perukoille johtavassa ovensa lukee hyväksyminen... Elämäni ei kuitenkaan perustu suorituksiini, vaan ihmisarvooni, ei siihen mitä puuttuu. Saan tehdä virheitä, epäonnistua ja olla epätäydellinen. (K33, 117)

Eerossa näkyy minätyypin ja maailmatyypin välisen tasapainon saavuttamisen keskeinen, kohtuullisuutta ilmaiseva seikka. Ihminen kunnioittaa itseään sekä tiedostaa velvollisuuksien, mutta myös oikeuksien koskevan häntä. Tätä ilmentää monien kertojien kyky arvioida tekojensa vakavuuden tasoa: Olenko edes tehnyt väärin? Kärsinkö turhaan syyllisyyttä? Toiskallio korostaa entistä tarkempaa pohdiske-

⁵⁶⁷ Purjo 2010, 232–233.

⁵⁶⁸ Kertojat: K8, 236; K9, 240–241; K69, 118; K81, 18; K106, 80; K111, 42; K116, 25, 229; Jokinen 1997, 77–81; Räikkä 2003, 55–63.

⁵⁶⁹ Von Wright 1985, 184–186.

⁵⁷⁰ Kalshed 2013, 159.

lua, miten tulisi elää ja toimia harmoniaa edistäen, ojentautuminen ihmisyyteen on vahingosta viisastumista.⁵⁷¹ Tämä muistuttaa von Wrightin esittämää *fronesista* (kreik.), elämän järjestämisestä tyydyttävällä tavalla minimoimalla vastaisuudessa ne valinnat, joita myöhemmin saattaisi katua.⁵⁷² Gilbertin ja Procterin tutkimuksessa nähdään, että terapian avulla voidaan vaikuttaa kroonisen häpeän tunteeseen ja itse-kritiikkiin. Siihen liittyy myönteisten mielikuvien, sekä itsen kohdistuvan lämmön, myötätunnon, ymmärtämisen, hyväksymisen ja anteeksiannon vahvistumista.⁵⁷³

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyyppihenkilö Tuppuraisella (K32, 71, 83–84, 106, 132, 148, 178, 193, 206, 210–212, 224, K32B, 134) tulee esille edellä tarkasteleman vaikeudet suhteessa itsen, toisiin ja maailmaan. Hänellä näkyy tiivistetysti tutkimukseni tarinoissa esiintyvä, maailmatyypiksi suuntautumiseen liittyvä rakentava itsetutkiskelu. Myös Tuppurainen arvioi koettelemustensa taustoja ja tulevaisuuttaan niiden valossa: ”Mistä olen tullut ja minne olen menossa.” (K32, 172) Kunniattoman kärsimyksen luokan tarinoiden henkilöille ominaisella tavalla hänkin näkee vahingollisen elämäntyyliinsä paljolti aiheutuneen lapsuuden ja nuoruuden ulkoisista olosuhteista, rankasta elämästä, jota hän tuo yksityiskohtaisesti esille. Tuppurainen (K32,15) kuvaa seikkoja, jotka hän tiedostaa johdattaneen hänet väärille teille ja muokanneen häntä. Vanhempien riidat, väkivalta, alkoholi ja äidin kuolema johtivat kadulle ja lopulta päihde- ja vankilakierteeseen. Hänkin arvioi vahingollista elämäntapaansa, ensin sen viehättävyyttä ja houkuttelevuutta. Tuppuraisella ilmenee hybrisen ja pseudoihmisen⁵⁷⁴ tunnusmerkkejä. Kadun valheellinen elämäntyyli ääri rajoilla antoi hänelle kiksejä, siellä harjoitettu väkivalta oli mystistä ja kiihottavaa, ihailtavaa ja mieltä nostattavaa. Hän tunsi elävänsä kadulla, kun mikään ei tuntunut miltään. Siitä oli valmis maksamaan mitä tahansa. Sitä kuvasi helppous, vapaus, riippumattomuus, elämänmaistelu, rajojen raaputtelu ja todellisuuspakoisuus. Tuppurainen tunsi olevansa ihailtu, tyttöihin teki vaikutuksen riippumaton, villi ja väkivaltainen elämäntyyli. Hän haaveili hankkivansa Suomen vaarallisimman vangin maineen – siihen tarvittaisiin vielä henkirikos. (K32, 99) Hänessä ilmenee äärimmäiselle minätyypille tunnusomaisia piirteitä. Tuppurainen koki olevansa rajoja ylittävänä ”yksinäinen susi” joka hallitsee asiat toisista ja elämän vaatimuksista välittämättä. Hän hallitsi muita kovalla ulkoisella olemuksellaan, supliikillaan, pelkoa herättämällä ja koki voivansa auktoriteetteja vastustamalla todistaa itselleen itsemääräämisoikeuttaan ja

⁵⁷¹ Toiskallio 2009b, 60–65; emt.1.2.

⁵⁷² Von Wright 1985, 181–188; emt.1987, 131.

⁵⁷³ Gilbert & Procter 2006 esittelevät myötätuntoon, itsensä ymmärtämiseen ja hyväksymiseen perustuvan terapiamuodon (*Compassionate mind training CMT*, engl).

⁵⁷⁴ 4.2.

olevansa edes olemassa. Hän puolusti räjähdysherkkänä omaa reviiriään, katu oli hänen valtakuntansa ja hän sen kuningas. Tuppuraiselle muodostui rikollistaitojen lisääntyessä itseluottamus sekä voittamisen ja vallantunne, joita hän rakasti: ”Valta ja meriitti syntyy siitä, että uskaltaa rikkoa sääntöjä.” (K32B, 49)

Tarinoiden kirjoittajille tavanomaisessa itsearvioinnissa ratkaiseva henkilökohtaisen ankaran totuuden kohtaaminen näkyi Tuppuraisessakin. Hän havahtui siihen tajutessaan, että moni hänen kavereistaan oli kuollut katujen elämäntyylin takia: ”Milloin olisi minun vuoroni liittyä joukkoon?” (K32, 194) Itseä koskeva ankara totuus kulminoituu hänellä kysymykseen: ”Kuka suojelisi ihmistä häneltä itseltään?” Tuppurainen ymmärsi, ettei hänen kadullansa viettämässä valheellisessa elämäntavassaan ollutkaan mitään tavoiteltavaa eikä ihailtavaa. Vääristyneisiin seikkoihin perustunut vahva itseluottamus mureni, kun Tuppurainen tajusi, ettei hän hallinnutkaan elämäänsä: ”En enää pelannut tätä julmaa peliä, vaan se pelasi minua. Jokin otti minussa vallan, jokin, jota en pystynyt hallitsemaan...” ”Minun elämäni päättyy, mutta peli jatkuu...” (K32,18) Tuppurainen tiedosti, että ensin oli elämänjano, joka laittoi hänet juoksemaan, sitten tuli elämäkipu, jossa huonot valinnat menivät maksuun (K32, 82, 98). Tuppurainen tunsu tarinoille ominaista, itseinhoa, pettymystä sekä häpeää, jonka koki vetävän häntä alas kuin hukkuvan jalkoihin sidottu paino. Maailmatyypille yleisellä tavalla syyllisyys (K32, 220, 232, K32B, 60–63, 89) painoi häntä vähintäänkin alitajuisena. Joskus iltaisin hän itki miettiessään kaikkea tuskaa, mitä oli aiheuttanut toisille: ”Mieleeni nousi lukemattomia kasvoja, hakattuja, verisiä, pelokkaita, itkeviä. Mikä hirviö olinkaan ollut!” (K32, 211) Kasvatuksellisesti keskeistä on, että hän tunnustaa itselleen ja oikeudessa rehellisesti virheensä ja on valmis ottamaan vastaan tuomion, seuraukset, jotka on kärsittävä. Hän kokee väärin valintojensa kautta olevansa syypää asiantilaansa, vastuussa niistä toisille ja itselle. (K32B, 208) Poliisin luetellessa Tuppuraiselle tämän rikkeitä hän ymmärsi katuen muutosvälttämättömyyden: ”Ei voi olla totta! mietin mielessäni.” ”Tajusin välähdyksen omaisesti, etten halunnut olla se ihminen joka olin.” (K32, 122) Tämä merkitsi tyyppillistä valintatilannetta. Tuppurainen ei enää halunnut palata valheelliseen elämäntapaansa, vaan vastuulliseen olemiseen suuntautumista ilmentäen hyvittää elämänsä. Hänelläkin taustalla oli kristillisen kärsimyksen luokan tarinoille tyyppillinen näkökulma, erityisesti vankilassa rakentavasti toiminut uskovien yhteys. Hän pyysi ja sai anteeksi Jumalalta, jonka uskoi antavan aina uuden alun. Toisaalta Tuppurainen tajusi haavoja syvyyden, tunsu edellisen elämänsä kolhineen hänen sielunsa rikkinäiseksi.

4.5 Nöyrytymisen paradoksi

Keskeinen kärsimyksen kasvupiirre kristillisyydessä on minän painotuksen vähentyminen. Siihen liitetään nöyryys, joka nähdään muutosta aiheuttavana ihanteena, hyveenä: ”Sillä jokainen, joka itsensä ylentää, alennetaan, ja joka itsensä alentaa, se

ylennetään.”⁵⁷⁵ Camus’ n *Rutto*-romaanin (1947) isä Paneloux julistaa: ”Miettikää tätä ja menkää polvilleenne.”⁵⁷⁶ Tässä dynamiikassa näkyy uskonnollisesti orientoituneelle maailmatyypille kuuluvia piirteitä. Kyseinen tyyppi alkaa ymmärtää olevansa epätäydellinen, että hänen hyvä elämänsä toteutuminen on riippuvainen itseä väkevämmästä, ulkopuolisesta todellisuudesta – uskovaisilla Jumalasta. Von Wrightin mukaan ottamalla orjan muodon ihminen kohtaa paljaan olemuksensa rehellisimmillään, itsekkyyden naamiot poistuvat. Ihmiselle tulee mahdolliseksi, ei ainoastaan olla enemmän ihminen, vaan löytää ihmisarvonsa, ainutlaatuinen hyveellinen ihmisyytensä, ihmisenkaltaisuutensa.⁵⁷⁷ Tähän liittyvän kasvun, terveen nöyrytymisen kuvauksissa lähtökohtana on monissa tutkimukseni rankoissa tarinoissa keskeisenä avoin syntisyytensä, syyllisyytensä sekä vajavuutensa kohtaaminen ja tunnustaminen.⁵⁷⁸ Rintasyöpään kuolevalla Salomaalla se on itseä koskevasta harhasta irtautumista. Hän kokee elämän hymyillessä olevansa huonomuistinen ja -oppinen. Sitä luulee olevansa jotakin, ymmärtävänsä ja jaksavansa: ”Alkaa vilkuilla ja kurkotella ja putoaa ja likaantuu, mutta oppii myös parkumaan: päästä pahasta, äläkä johdata kiusaukseen, kun minusta ei kuitenkaan ole vastusta.” (K27, 33, 97) Ei-uskonnollisesti tarkasteltuna kovissa kohtaloissa elämän paino pienentää minätyyppiä hänen tuntiessa voimattomuutensa maailmassa. Se voi heikentää harhassa eksistovaa, harmonisesta todellisuussuhteesta vieraantunutta pseudoihmistä,⁵⁷⁹ toimia vääristä odoituksista vapauttavana tosiasiana, toteaa Puolimatka.⁵⁸⁰ Nöyrytykseen liittyy Skinnarin pohtimaa reduktionismia, ihmisen alentamista ja pienentämistä, ihminen ei ole muuta kuin-ajattelua. Ihminen palautetaan (*re ducere*, lat.) milloin miksikin: eläimeksi, viettiolenoksi ja perimän tai ympäristön tulokseksi, alennetaan maan matoseksi Jumalan tai maailman rinnalla.⁵⁸¹ Tutkimukseni tarinoissa nöyrytyminen on ennen muuta maailmatyypille maailman voiman kokemista, avuttomuutta ja hämmästyttä, oman vaatimattoman paikansa tiedostamista kokonaisuudessa. Se viittaa

⁵⁷⁵ Luuk. 14:11, Jes. 11–12; Mestari Eckhart 2009, 60, 136, 205; Comenius 1931, 288–289; Luther 1906, 124–126; emt.1996, 29, 36–39; Lewis 1963, 134, 147; Bonhoeffer 1963, 109–110; Sormunen 2000, 29,49, 81, 87: vaatimattomuus, alistuminen, mitätön maine, tuntemattomuus, jossa ei tuoda itseä esille, tahdosta luopuminen, itsen kieltäminen, omiin voimiin ei voi nojata. Luukas 14:11; Filipp. 2; 2. Kor. 4:1–18: ”On minulle annettu lihaani pistin, saatanan enkeli rusikoimaan minua, etten ylpeilisi;” Simojoki 1950, 204; Job. 2:6; Ps 51: 19; Jeesus Siirakin kirja 1989, 3: 18, 24, 16:6; Liutta 2011, 67; Lapuan taisteluvirsi, Madonvirsi 622: ”Minä vaivainen vain mato, matkamies maan.” (Ps. 22:7).

⁵⁷⁶ Camus 2012, 124–134, 301–313.

⁵⁷⁷ Von Wright 1981, 24; vrt. Rauhala, 1989.

⁵⁷⁸ Kertojat: K3A, 16, 20; K4, 133; K17B, 39–40; K23, 72; K34, 58, 79; K49, 99; K62, 25; K65, 64–65; K116, 137, 171, 190; Glover 2010, 136; Salo 2006, 8.

⁵⁷⁹ 4.2.

⁵⁸⁰ Puolimatka 1999, 95.

⁵⁸¹ Skinnari 2001, 510–512; emt. 2004, 67–68; emt. 2011, 23–24.

Värin mainitsemaan transsendenssiin, kokemukseen itseään suuremmasta, vastuusta korkeammalle todellisuudelle.⁵⁸² Maailmatyyppin vahvistumisessa oleellisena, vastuullisen olemisentavan lähtökohtana on, että ihminen havahtuu ja on pakotettu huomioimaan todellisuuden. Se on ihmisen palauttamista autenttiseksi ihmiseksi, itsen liiallisen epäterveen painotuksen heikkenemistä, ylpeyden nielemistä, sen kehästä irtautumista.⁵⁸³

Nöyryyden⁵⁸⁴ kasvatustarkoituksessa näkyy kristillisessä ajattelussa tässäkin paradoksaalisuus, dialektinen keikaus – itsen ylentäminen alentamalla. Bonhoeffer puhuu ylpeän minän kuolemista, vanhan katoamisesta ja uuden murtautumisesta uuteen elämään.⁵⁸⁵ Sisäiseksi saastaksi syntisyytensä mainitseva Arnkil (K3B, 97, 246) rukoilee, että kasvaisi yhä pienemmäksi. Uskonnollisen kärsimyksen luokan⁵⁸⁶ tarinoiden kuvauksissa toistuu tässäkin taipumus sisäistää yleisesti nähty kristillinen dynamiikka kirjaimellisesti ja tarkastella tilaansa käyttäen sen keskeisiä käsitteitä ja tarinoita. Nöyrytymistä kuvataan vanhan minän kuolemisenä ja vähenemisenä, ylpeyden murtumisena, itsen puhdistumisena ja riisuuntumisena. Usein itsen ylentäminen ja alentaminen kamppailevat.⁵⁸⁷ Jotkut näkevät nöyryyttämisen hyväksyttävänä ja tarpeellisena.⁵⁸⁸ Esimerkiksi vankilaan joutunut Seppälä on siitä jopa iloinen: ”Kunpa minut nöyryytettäisiin maahan asti.” (K3A, 59) Synnin ymmärtänyt Mäntymies kuvaa nöyrytymisen kasvumerkitystä aviomiehensä kuolinvuoteen ja toisen vakavasti sairaan luona:

Liikutus liittyy nöyryyteen. Humilitas, nöyryys, on peräisin latinan sanasta humus, maa. Maa ottaa vastaan kaiken ja muuttuu hedelmälliseksi. Maa ei kapinoi. Nöyryys on suuri sana, sillä se tarkoittaa: olla tyhjä...ne tekevät mielenmuutoksen, paranemisen mahdolliseksi ja synnyttävät tilan, jossa ihminen ravistellaan uuteen järjestykseen... (K25A, 52) Minä olen Pietarin hiilivalkealla...Voi olla, että tunnustusta ja katumusta on toistettava montakin kertaa, ennen kuin läksy painuu mieleen...Olen alkanut ymmärtää mitä psalminkirjoittaja tarkoittaa sanoessaan, että minun syntini on aina minun edessäni. On opetettava läksyä...

⁵⁸² Värri 1.2; vrt. Rauhala 1.2.

⁵⁸³ Glover 2010, 295, 304.

⁵⁸⁴ Augustinus 1981, 186–199; Joh.14:6; 1. Kor.1:18–22; Haavio 1967, 17; emt. 1961, 100–104; Simojoki 1950, 211; dialektinen keikaus Harva 3.4.2.

⁵⁸⁵ Bonhoeffer 1963, 126–127.

⁵⁸⁶ Kertojat: K13, 14, 17, 20, 45, 90; K13B, 18, 69, 78, 111; K17A, 61; K20, 130; K22, 120–122; K25A, 123; K28, 50, 52; K30A, 105–106; K33B, 84; K49, 98; K58, 140–141; K65, 53; K99, 102; Wikström 2000, 344; Buddhalaisuudessa korostetaan valaistumista itsen (intohimojen ja halujen) häivyttämisen kautta (Weil 1976).

⁵⁸⁷ Lehtinen 2009, 29.

⁵⁸⁸ Kertoja K61, 15.

(K25A, 36) *käsitin sen äidin viimeisinä elinpäivinä. Hänetkin riisuttiin, hänen piti kasvaa pieneksi; minä sain olla mukana.* (K25A, 127)

Mäntyniemellä näkyy nöyrytyksen vastaanottaminen mielellään. Joillakin se menee äärimmäisyyksiin. Hänen kokemaansa ravistavaan tilaan voi silloin liittyä vahvoja, kohtuuttomia häpeän tunteita ja itsesyytöksiä, jopa itsensä kieltämistä, itseinhoa, -vihaa ja -tuhoisuutta sekä ajatuksia ansaitusta kärsimyksestä.⁵⁸⁹ Ahlman puhuu alatajuisesta minästä, joka suorastaan hankkiutuu vastoinkäymisiin avataksien ihmisen silmät ja rangaistakseen tätä.⁵⁹⁰ Tämän piirteitä näkyy syyllisyyttä ja katumusta voimakkaasti kokevalla pastori Talvitiellä (K30A, 85, 97). Hän pohtii kristityksi pelastumistaan omasta itsestään. ”Siten, että putoan, vajoan, joudun sielun pimeään kuiluun. En tahdo ajaa kolaria. Ja minä ajan sen.” (K30A, 106) Talvitien pelottavista ajatuksista saa vaikutelman, että hänet vammauttanut onnettomuus oli välttämätön hänen hektisen, itsekeskeistä uraa tekevän elämäntapansa pysäyttämiseksi. Tähän näkemykseen saattaa vaikuttaa hänen, välillä kiihkeitä muotoja heijastava halu saarnata ja todistaa onnettomuuden tarkoituksesta, sen mahdollistamasta uudesta elämästä – ”ruhjottuna minulle on avautunut aivan uusi maailma.” (K30A, 135) Aluksi ”riisumisestaan” katkeroitunut ja viiltävää turhautumista kokenut, myös taustaltaan sananjulistaja Nousiainen kertoo samansuuntaisesti ymmärtäneensä kohdaltansa Jumalan välttämättömäksi järjestykseksi. Viittaako hänen sisäinen, hiljainen omantunnon äänensä Ahlmanin mainitsemaan alatajuiseen minään?

Sielunvihollinen ähätteli vieressä: `No niin, mitäs yhteiskunnan elätti ja syrjään heitetty kalossi nyt tuumailee? `Kesti kotvan aikaa, kun miehen tasapaino palautui ja hengellinen ymmärrys alkoi toimia. Joku hiljainen ääni sisässä alkoi sanoa: `Niin, tämäkin on Jumalan koulua. Sinut tyhjennetään maan matoseksi suuren Jumalan edessä. Nyt sinulta otetaan luulot pois, sinä suuriluuloinen, omahyväinen ja itsekeskeinen tärkeilijä. Ymmärrätkö, että sinua valmistetaan iankaikkisuutta varten. ` Näin Jumalan lapsikin saa nöyränä laskea päänsä ja odottaa elonkorjuun hetkeä ... Menevä mies saa enemmän aikaa tilittäytyä ja nöyryä Jumalan väkevän käden alle. (K26, 31–32, 38)

⁵⁸⁹ Äärimmäisen nöyrytyksen piirteitä esiintyy keskiaikaisten mystikkojen askeettisissa katumusharjoituksissa. Ignatius de Loyola 1979, 26, 29, 32, 62, 110 inhosi entistä elämäntapaansa. Hän tunsii halua muuttua täydelliseksi ja siksi rankaisi itseään päivittäin jesuiittojen tunnuslauseen mukaisesti Jumalan suuremmaksi kunniaksi (*ad maiorem Dei gloriam*. lat.); vrt. Ahlman 1920, 196; Rauhala 2005, 66–67, 126–127; Malinen 2010, 141–142.

⁵⁹⁰ Ahlman 1920, 315.

Edellisillä henkilöillä näkyy uskonnollisen vakaumuksen omaaville tarinoille tyypillinen kristillisen opin, tässä nöyrytymisajatuksen sisäistäminen⁵⁹¹ – joillakin hyvin äärimmäisyyksiin vietyinä, itsen latistavalla tavalla. Ihminen muuttuu ja pyrkii muuttuman itsekkeisestä minätyypistä maailmatyypiksi, jossa itsen osuus heikenee ja Jumalan vaikutus vahvistuu. Eikö tässä kilvoittelussa esiinny paradoksi? Ihminen voi osoittaa nöyryytensä ansiokseen kristityksi kasvamisessa, jolloin nöyryytymisen perimmäinen idea vesittyisi? Vikströmin kuvaaman tutkimushenkilön, Gurlin kohdalla kilvoittelu näkyy kärjistetyksi, äärimmäisellä tavalla itsen sidonnaisuudesta luopumisen, väittäisin itsensä kieltämisen ja uhrautumisen prosessina, jossa puhutaan minän kuolemasta ja Kristuksen voitosta. Gurli koki minästä irrottautumisen vapauttavana kokemuksena ja ymmärsi, että ihminen pitää riisua kaikesta kaatoavasta. Hän luopui tulevaisuuden suunnitelmistaan ja eduistaan ryhtyessään vuosikautia kestävään, Jumalalta saamaansa tehtävään, hoitamaan sairasta äitiään – kaiken muun tuli väistyä. Hän rukoili minänsä kuolemaa voidakseen epäitsekästi kokonaan omistautua kodin ja äitinsä hoitamiseen.⁵⁹² Gurlin tyypillinen ääritapaus nostaa esille nöyryytymisen kasvatuksellisten merkitysten kriittisen tarkastelun tarpeellisuuden. On pohdittava sen vaikutuksia, kuten kysyä kuinka paljon ihminen voi nöyrytyä polvilleen vahingoittumatta?

Nöyryyttäminen voi taannuttaa ja murskata

Olen tutkimusteni⁵⁹³ kuluessa tullut yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että syyllisyyden ja nöyryytymisen uskonnollisia ja ei-uskonnollisia kasvatuksellisia lähtökohtia ja käytökelpoisuutta on tarkasteltava varovaisesti. On erityisesti huomioitava myönteistä muutosta ja kasvua heikentävät tekijät, kuten ihmisenä olemiselle ja identiteetille asetetut kohtuuttomat vaatimukset ja suorituspaine, joihin Fullagar viittaa itsemurhan taustoja tarkastelevassa tutkimuksessaan ja tuo esille nöyryytetyksi tulemisen pelon.⁵⁹⁴ Luonnollisissa tilanteissa nöyrytyminen on erotettava tarkoituksellisesta nöyryyttämisestä. Ahdistusta pohtiva Tillich arvioi uskontoa realistisen minätietoisuuden näkökulmasta. Uskonto saattaa rajoittaa ihmisen olemista ja vähentää avoimuutta todellisuuteen, kuten itseän. On vaarana, että se tukee ja ruokkii potentiaalisesti neuroottista tilaa.⁵⁹⁵ Joissakin tutkimuksissa tuodaan esille, kuinka intensiivi-

⁵⁹¹ Kierkegaard 1990, 15–16; Bonhoeffer 1963, 74; Wikström 2000, 366–367; Luuk.9:24–25.

⁵⁹² Vikström 1978, 21–22, 149–150.

⁵⁹³ Havaitsin tutkimuksessani (Aikko 2010), että sotilaskoulutuksessa on luovuttu varusmiesten henkisestä latistamisesta, simputuksesta. On ymmärretty, että mielekkäät, kovat olosuhteet itsessään riittävät karaisemaan sotilasta.

⁵⁹⁴ Fullagar 2003.

⁵⁹⁵ Tillich 2000, 73.

nen uskonto ja spirituaalisuus saattavat esimerkiksi heikentää psyykkisesti sairaiden paranemista.⁵⁹⁶ Malisen mukaan kristillisyydessä korostuvan syyllisyyden sijaan on ennemminkin kyse monissa tutkimuksissakin esitetystä häpeän psykodynamiikasta. Yksilö kokee, että hänessä on jotakin pahasti vialla, että hän on luonnoltaan syntinen ja saastainen, tuomittava. Jumalan hyväksyntä ja anteeksianto eivät koske häntä. Ihminen tuntee ulkoista häpeää sen pohjalta, millaisena hän näkee itsensä toisten silmissä, esimerkiksi onko hän ei-haluttu, ei-rakastettu ja paha. Tämä saattaa johtaa kasvojen menetykseen, jossa kartetaan toisia ja heidän katseitaan. Kirkon tuomitseva näkemys voi vahvistaa häpeää kokevan kärsimystä.⁵⁹⁷

Tutkimukseni tarinoihin ei-uskonnollisesta näkökulmasta perehdyttyäni päädyin tarkastelemaan niitä laaja-alaisemman nöyryyttämisaikatuksen näkökulmasta. Näin varsinkin siksi, että tarinoiden kuvausten taustalla alkoi yhä useammin tulla esille, että syyllisyydessä, häpeässä ja nöyryytymisessä ei aina ole kyse uskonnon aiheuttamasta paineesta, vaan maallisesta vaikutuksesta ihmisen elämään. Toivanen puhuu vallankäytön uhriin kohdistuvasta negatiivisesta nöyryyttämistä, alistamisesta, jossa ihminen on vain objekti.⁵⁹⁸ Monissa ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoissa tulee tähän liittyen esille äärimmäinen maailmatyypille ominainen dynamiikka. Sitä kuvaa nyky-yhteiskunnan eetoksen, ajan hengen asettamat, usein kohtuuttomat, latistavat vaatimukset, joita hyvälle elämälle ja ihmisenä onnistumiselle on asetettu.⁵⁹⁹ Niihin liitetään usein uupuminen ja masennus, ihminen saattaa käyttäytyä epäaidosti, koska kokee, ettei hänen aito itsensä riitä sellaisenaan hänen läheisilleen eikä sen myötä hänelle itselle.⁶⁰⁰ Itsemurhan sosiaalista dynamiikkaa tutkineen Fullagarin mukaan ennen Jumala poisti paratiisista häpeällisen ihmisen, nyt sen tekee yhteiskunnan luoma paine luoda menestyvän ihmisen identiteetti. Jotkut kokevat epäonnistuneensa vaatimusten saavuttamisessa, joka vahvistaa epäonnistuneen ihmisen identiteettiä. Se vaikuttaa omanarvon- ja itsetuntoon, syntyy häpeää, sekä itseen kohdistuvaa kritiikkiä, syytöksiä, inhoa, tuomitsemista ja arvottomaksi kokemista sekä epävarmuutta elämän suunnasta. Tämä vahvistaa halua paeta yhteisön arvostelua, tulla näkymättömäksi, joillekin se merkitsee itsemurhaa. Tätä dynamiikkaa tarkastellaan muissakin tutkimuksissa.⁶⁰¹ Kasvun kannalta avainkysymys on Fullagarin havaitsema ongelma, että ihminen ei pohdi menestykselle asetettujen vaatimusten perusteita. Tämän kaltaista, erityisesti itsetuntoon vaikuttavaa taantu-

⁵⁹⁶ Corrigan et al. 2003, 489; Stanard et al. 2000, 205; Gilbert & Procter 2006.

⁵⁹⁷ Malinen 2010, 14–20, 70–71, 145, 174.

⁵⁹⁸ Toivanen 2009, 89–90, 212.

⁵⁹⁹ Puuronen 2004, 64–65 liittyy rasvakäsitteeseen kuuliaisuuden ja yhteiskuntakelpoisuuden maallisessa kontekstissa.

⁶⁰⁰ Malinen 2010, 192.

⁶⁰¹ Fullagar 2003, 297–300, 305; Gilbert & Procter 2006, 354; Malinen 2010, 14–20, 45, 139–141; Des Pres 1976, 35, 49, 163; Aikko 2016.

mista vahvistaa joissakin tarinoissa se, että yksilö alkaa arvioida ja nähdä itsensä ympäröivän yhteisön hänestä muodostaman negatiivisen näkemyksen kautta, joka viittaa Kalshed'in esittämään itseä koskevaan vääristyneeseen kuvaan, pirstoavan peilin totuuteen.⁶⁰² Lewis kuvaa tätä tutkimuksessaan käyttämällä käsitettä paljastettu itse (*exposed self*, engl.), jolla hän tarkoittaa ulkoisen ja sisäisen häpeän sulautumista. Ihminen kokee ulkopuolisen maailman kääntyneen häntä vastaan ja sen omaksuneena pitää itseään riittämättömänä, pahana ja tulee vihamieliseksi itseään kohtaan. Tämä synnyttää musertavaa uhkaa siitä, ettei ole mitään ulkoista eikä sisäistä turvaa, joka rauhoittaisi.⁶⁰³ Tällainen nöyryys tulee esille kunniantottoman kärsimyksen luokan tapauksissa, yhteiskunnan yleisesti tuomitsevien ihmisten kohdalla. He kokevat olevansa epäonnistuneita, kuuluvansa alempaan ihmisryhmään. Tämä näkyy erityisesti unohduksen uhkaama -alatyypin⁶⁰⁴ kohdalla, joka eristetään tai eristäytyy muista. Se on taustalla kunniallisen kärsimyksen luokan tapauksissa, kuten yhteiskunnalliseksi ongelmaksi nousseessa kiusaamisilmiössä.

Nöyryyttämisen taannuttava vaikutus kärjistyy ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan tutkimuksissa ja tarinoissa. Niiden keskiössä ja kontekstina on usein normaalista sivilisaatiosta poikkeava, johonkin poliittiseen aatteeeseen perustuva totalitaarinen järjestelmä. Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoista poiketen sen erityispiirteenä on tarkoituksellisesti ja suunnitelmallisesti valtaa ja terroria toteuttava äärimmäinen pahuus.⁶⁰⁵ Se merkitsee keskitys- ja vankileiritutkimuksissakin esitettyä ihmisen musertamista laaja-alaisesti, totaalilla tavalla. Vangeilta revitään perinpohjaisesti elämän perusta: kaikki tuttu ja turvallinen, nykyhetki, mutta erityisesti menneisyys, juuret ja tulevaisuus – ihmisyy.⁶⁰⁶ Tämä näkyy Auschwitzin läpikäyneellä Pivnicillä (K135, 286–287) hänen palatessaan kotiseudulle. Hän heräsi kyynelsilmin todellisuuteen todetakseen, että kaikki tuttu, rakkaat läheiset, rakennukset, koti ovat poissa, on vain tyhjää ilman sydäntä, unelmat murskaantuvat painajaiseksi. Kasvatuksellisesti oleellista on, että vangeilta viedään muutoksen ja kasvun mahdollisuudet: älyllisesti virikkeinen ympäristö, kasvun edellytykset sekä itsenäisyys, vapaus tehdä valintoja, päättää ja hallita elämänsä ja kohtaloaan – jopa oikeus elämään. Keskityslaireilla vahvoilla ihmisillä on välinearvoa niin kauan kuin he ovat työpanoksellaan hyödyksi sotatarviketeollisuus-

⁶⁰² Kalshed 2013, 159.

⁶⁰³ Gilbert & Procter 2006, 354; vrt. Malinen 2010, 30–32, 172, 192; Kalsched 2013, 163–164.

⁶⁰⁴ 5.2.1.

⁶⁰⁵ Des Pres 1976, 81–83.

⁶⁰⁶ Stiver Lee & Malik 2009, 552; Eitinger 1998, 469–481; Des Pres 1976, 155–156; Frankl 51, 62; Kertojat: K117, 32, 36; K119, 85; K121, 12, 16, 26, 69, 127, 152; K122B, 15, 44, 72; K124, 156, 182, 199; K133, 25, 64–65, 124, 139; K134, 49, 58, 128, 222–223; K135, 59, 86, 88, 90, 144, 174–175, 237–238; K136, 50–51, 314, 317.

nessa. Näille tarinoille on ominaista dehumanisaatio, ihmisyyden perusteiden, kuten omaisuuden, koskemattomuuden, ihmisarvon, itsekunnioituksen ja ylpeyden sekä myönteisen itsetunnon ja identiteetin täydellinen menetys. Ihmisille voi syntyä huononmuuden kokemus, he tiedostavat olevansa pelkkiä, merkityksettömiä, anonyymejä numeroita ja ali-ihmisiä, osa kaltaistensa massaa.⁶⁰⁷ ”Kuole vaikka pois”, (H8) kertoo Ande minulle kyynelsilmin välinpitämättömien vartijoiden asennoitumista niihin, jotka eivät pystyneet Siperian vankileirillä täyttämään pakkotyölle asetettuja vaatimuksia. Des Pres kuvaa tutkimuksessaan nöyryyttämisen symbolisen näyn, samannäköisten, laihojen, alastomien, kaljujen, omien ulosteiden tahrimien vankien joukkoa ja ruumiskasvoja. Tällainen säädyllisyyden ja arvokkuuden, kaiken ihmisessä olevan kauneuden tuhoaminen murskaa sielun – he eivät ole enää ihmisiä.⁶⁰⁸ Toinen ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan⁶⁰⁹ tapauksista poikkeava seikka on ahdistusta entisestään lisäävä tietoisuus perusteettomasta rangaistuksesta, omasta syyttömyydestä. Siperian pakkotyöleirillä olleiden kohtaloita tutkineet Stiever Lee ja Malik puhuvat tutkimuksessaan tässä yhteydessä kunniansa vankeuden jälkeenkin menettäneistä, syyllisyyden leiman saaneista uhreista, jotka eivät olleet aitoja kriminaaleja.⁶¹⁰ Heihin kuulunut Päts kysyy: ”Mitä olen tehnyt ja kenelle?”... ”Rakas äitini ja isäni, tässä kulkee tyttärenne täysin nöyryytettynä ja rangaistuna neuvostovalan rankaisemana, vailla miestä ja lasta, kotia ja kotimaata. Miksi?” (K132, 232–233)⁶¹¹ Graveri ja Losonczy havaitsivat tutkimuksessaan, että vankeus gulag-leireillä merkitsi omien juurien sekä etnisen ja yksilöllisen identiteetin nopeaa, traumaattista menetystä. Se ilmeni vapautumisen jälkeenkin heidän etsiessään taustojaan epätoivoisesti.⁶¹² Eitinger tarkasteli samansuuntaisia, eri tutkimuksissa esiintyviä tuloksia. Hän puhuu vankeuden jälkeisestä keskitysleiri- tai selviytyjäsyndroomasta, jonka moninaisesti, ahdistusluonteisiin oireisiin liittyvät muun muassa aloitekyvyn puute ja riittämättömyyden tunne.⁶¹³ En puhuisi niinkään identiteetin menettämisestä, vaan sen muuttumisesta olemisensa epäonnistuneeksi kokevan ihmisen hallitsevaksi identiteetiksi. Kasvatuksellisesti ratkaisevaa siinä on myönteisen muutoksen mahdollisuuksien musertuminen. Heille ei syyttöminä jää edes aidon syyllisyyden rakentavuutta, mahdollisuutta sovittaa se, josta hänet on tuomittu.

⁶⁰⁷ Eitinger 1998, 472; Des Pres 1976, 12–13, 59, 158; Kalsched 2013, 218.

⁶⁰⁸ Des Pres 1976, 37, 57, 62, 156–157, 162.

⁶⁰⁹ Kertoja K121, 145.

⁶¹⁰ Stiever Lee & Malik 2009, 555.

⁶¹¹ Kertoja K135, 59; Poikkeuksellisesti Fellows (K131, 137) tiedosti huumehuriirina ansainneensa rangaistuksensa.

⁶¹² Graveri & Losonczy 2014, 8; vrt. Stiever Lee & Malik 2009, 551; Paju 2011, 104, 192–197, 210, 221, 296; Virtanen 2019, 10–11; kertoja K135, 245.

⁶¹³ Eitinger 1998, 480.

Toisaalta tutkimukseni tarinoiden kuvauksissa esiintyy kapinahenkeä löytää selviytymiskeinoja ja itsemääräämisoikeutta, joillekin itsemurha saattoi olla viimeinen merkki määrätä omasta kohtalosta, edes tavastaan kuolla.⁶¹⁴ Jotkut (K136, 51–52, 182) käyttivät alistettua tilaansa puolustuskeinona, on pysyttävä mahdollisimman näkymättömänä, ettei herättäisi vartijoissa huomiota. Kasvun kannalta ratkaisevaa on joidenkin pyrkimys puolustaa ja ylläpitää ylpeyttä olla ainutkertainen ihminen. Tätä identiteettiä ilmentävät vapauttavaa totuutta tukeva itsekunnioituksen ja ihmisarvon sisäistäminen.⁶¹⁵ Gulag-vankeudessa tämä oli monien kohdalla vaikeaa, varsinkin kun heistä yritettiin väkisin kasvattaa uutta neuvostopersoonallisuutta (*homo sovieticus*, lat.).⁶¹⁶ Nöyryyttämisen taannuttava vaikutus tulee esille myös Travisin et al. tarkastelemissa, vankiloija koskevista tutkimuksista. Keskeistä niissä on kunniantoman kärsimyksen luokkaa edustaville tarinoille tyypillinen piirre, häpeän leima. Joissakin vankiloissa toimii hänen kutsumansa suoranainen alentamisseremonia, jossa vankeja kohdellaan halveksivasti ja vihamielisesti. Niihin liittyvä negatiivinen leimaaminen, stigma vaikuttaa toisten näkemykseen vangista, mutta myös vankiin psykologisesti arpeuttavasti vahvistaen hänessä esimerkiksi vihaa ja uhmaa. Keskitysleiriolojen vaikutusta koskevien kuvausten lailla hänkin tuo esille täydellisen yksityisyyden menettämisen. Sopeutuminen vankilan rutiineihin ja riippuvuus niistä heikentävät vangin kykyä ohjata itseään, päättää asioistaan, tehdä suunnitelmia ja aloitekyvyn toimia. Erona ei niinkään ole gulag-leireillä toteutetun kaltainen manipuloiva kasvatus, vaan pahimmillaan päin vastoin – tarkoituksenmukaisten aktiiviteettien ja koulutuksen puute. Ne heikentävät ratkaisevasti vankien mahdollisuuksia sopeutua myöhempään elämään.⁶¹⁷

Tähän liittyvä Franklin toteamus, että vain harva kykeni kasvamaan keskitysleirillä,⁶¹⁸ näkyy myös tutkimukseni tarinoissa. Tämä kuitenkin todistaa, että musertavissa ja taannuttavissa olosuhteissa saattaa löytyä poikkeus, joku, joka selviää ja kehittyy. Kasvatuksellisesti ratkaisevaksi muodostuu taito nöyryytettyäkin suuntautua rakentavaan muutokseen, löytää mahdollisuuksia usein täysin mahdottomilta vaikuttavista, latistavista olosuhteista. Travis et al. nostivat esille vangin taidon ohjata itseään⁶¹⁹ ja Fullagar kyvyn pohtia itseän kohdistuvien vaatimusten perusteita.⁶²⁰

⁶¹⁴ Kertoja K136, 210.

⁶¹⁵ Des Pres 1976, 201–202; kertojat K118, 134–135; K135, 137. Joissakin tarinoissa näkyi, miten ihminen saattoi kohdata pahan pystypäin.

⁶¹⁶ Graveri & Losonczy 2014, 8; Malinen 2010, 172; kertoja K133, 84–85, 89, 95–97, 101, 104.

⁶¹⁷ Travis et al. 2014, 174–175, 177–178, 194; Malinen 2010, 31–32; kertoja K135, 203–204.

⁶¹⁸ Frankl 2010, 70.

⁶¹⁹ Travis et al. 2014, 8.

⁶²⁰ Fullagar 2003, 297–300, 305.

Nämä tekijät edistävät ratkaisevasti dialektista keikausta. Niiden avulla pystytään koettelemuksissa muodostamaan henkilökohtainen rakentava tapa, asenne ja tietoisuus, vapauttava totuus kohdata kärsimys. Silloin ei olisi kyse ainoastaan Fullagarin mainitsemasta identiteetin puolustamisesta, vaan ihmisen käsitys itsestä muuttuu. Hän ei koe enää olevansa epäonnistuja, vaan onnistuja. Vääristävän, pirstoavan peilin totuus muuttuu vapauttavaksi totuudeksi itsestä. Aluksi ajattelin käyttää sanaa selviytyjä, mutta se ei ole hyvä, koska monet onnistuvat ihmisenä olemisessa, mutta eivät selviydy. Des Presin⁶²¹ tutkimuksessaan korostama selviytyminen lähtee hänen esittämästään äärimmäisten tilanteiden perusongelmasta: Miten estää epätoivo, ylläpitää moraalinen taju ja arvokkuus ihmisenä? Oleellinen tekijä ihmisenä onnistuvan kärsimysidentiteetin kannalta on, että hän kykenee muodostamaan myönteisen minäkuvan omasta arvosta, tehtävästä ja hyveellisyydestä sitä murskaamaan pyrkivästä epäonnistumisen, jopa pahan ilmapiiristä huolimatta. Keskeistä on ihmisenä kehittyminen suhteessa itseensä, mutta myös toiseuteen. Tämä muistuttaa Snellmanin ajatusta sivistyksestä, joka on ihmisen halua ja kykyä kulkea eteenpäin totuuden ja oikeuden tietä. *Bildungia* määrittelevän Toiskallion mukaan tässä on kyse ojentautumisesta ihmisyyteen, itsen kasvamisesta, jossa yksityiset pyrkimykset alistetaan yleiselle hyvälle.⁶²² En näe sitä kuitenkaan alistamisena, vaan painotan yhtenä koettelemuksessa kasvamisen piirteenä ihmisen vapautta vahvistavaa kykyä oivaltaa näiden pyrkimysten, viimekädessä minätyypin ja maailmatyyppin tasapainon, minämaailmatyyppin. Se merkitsee vastuuta myös itselle, kykyä tiedostaa oikeutensa olla ja voida muuttua epätäydellisenäkin ihmisenä koettelemuksissa. Kärsimys ei ole vain nöyryyttävä rangaistus, vaan siinä voi piillä myös vapauttava totuus mahdollisuuksista, onnistua. Lindqvist näkee pahuuden ja väärin tekeminen monisyydenä ja kerroksellisenä. Perinteisen uskonnollisen kärsimystulkinnan vastaisesti Jeesus sanoutui irti aikansa yleisestä käsityksestä, että sairaudet, kuolema tai onnettomuudet olisivat merkki kärsijän tai hänen läheisensä moraalisesta huonommuudesta, Jumalan kosto väärästä elämästä.⁶²³ Haavio näkee, että Vanhan testamentin alistava ja rankaisupainotteinen sisältö on Kristuksen evankeliumin rakkauden hengen kanssa ristiriitainen ja kristityn elämänohjeeksi soveltumaton.⁶²⁴ Tämän suuntainen kriittinen näkemys tulee esille myös monien nykypäivän pappien ajatuksista.⁶²⁵ Ne ovat päinvastaisia kuin Camus'n *Rutto*-romaanissa (1947) kuvaaman kiivaan julistajan, Paneloux-jesuittapapin, jolle moderni vapaamielisyys on vieras. Kirjassa kuvataan häneen tuomitsevaa ja tilinteosta uhkaavaa saarnaa kirkossa kuuntelevan seurakunnan pihalle asti

⁶²¹ Des Pres 1976, 16.

⁶²² Toiskallio 2009a, 29.

⁶²³ Lindqvist 2001, 169–170.

⁶²⁴ Haavio 1961, 94–96.

⁶²⁵ Purhonen 2014, 3; Virta 2015, 3; haastattelut: H9a ja H9b.

kiiriviä vastalauseen kohahduksia.⁶²⁶ Useissa tutkimukseni tarinoissakin voi havaita samansuuntaisia synti- ja nöyryymisnäkemystä kyseenalaistavia ”kohahduksia.” Niissä heijastuu ihmisen olemisenoikeutta ja -vapautta puolustavat mielenilmaukset: kapina, kiukku, pettymys ja katkeruus – usein äänekäskin.⁶²⁷ Uskontokriittisenä Camus’n tarkoitus lienee laittaa lukijat pohtimaan Panelouxin tinkimättömänä ja tuihana kuvaamaa yksioikoista näkemystä. On kyse Fullagarin mainitsemasta, ihmiselle asetettujen vaatimusten tarkastelusta.⁶²⁸ Saman kohtalon kokenut henkilö yritti lohduttaa Tuulikkia muistuttamalla koettelemuksen kasvattavan nöyryyttä. Tuulikki ei tohtinut vastata, ettei hänestä voi saada nöyrää kuin synnyttämällä uudelleen. Hänellä olivat päällimmäisinä viha ja raivo,” joiden avulla saattoi selviytyä edessä olevasta viikosta. Jos olisin päästänyt tuskan pintaan, olisin revennyt.” (K32,1, 20) Poikansa Villen itsemurhan kokenut Lintunen ei ymmärrä tuttavansa ajatusta siitä, että pojan kuolema johtuisi isänsä tekemistä synneistä. Hän kysyykin: ”Mikä voisi olla niin suuri synti?” (K31A5, 71)

Selviytyjän identiteetin tilalle ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan identiteetti

Kasvatuksellisesti keskeistä on, että monissa tarinoissa havainnoidaan Tuulikin lailla omaa osallisuutta kärsimyksessä. Näin itseen suuntautuminen ei ole merkki myöskään väärästä itsekeskeisyydestä, vaan on kyse rakentavasta itsensä tutkiskelusta. Pohdiskelu saattaa antaa tilaa identiteetin ja minämaailmatyyppin vahvistumiselle.⁶²⁹ Tämä näkyi lapsensa kuoleman jälkeen surutyötä tehneessä ”Tanjassa.” Alkuvaiheessa hän toivoi kuolemaansa ja koki elämän epävarmana, tuntemattomana, kivikkoisena polkuna, jota hänet oli lupaa kysymättä laitettu kulkemaan. Alun loukkaantumisen, monien tunteiden hälvettyä ja asioiden selkiytyttyä ”Tanja” (K23, 69–72) vähitellen koki nöyrytyneensä maailman vaatimuksille, mutta toisaalta ymmärsi hänelle annetun ”käsikirjoituksen” nimenomaan itsen näkökulmasta:

Luulenpa, että suurin katkeruus, epätoivo, kärsimättömyys on silottunut. Näen monet asiat nyt hieman kauempaa, selvemmin, ehkä ymmärrykseni on kasvanut. Tunnen kasvaneeni aikuiseksi – lause näyttää typerältä kirjoitettuna, mutta suurin piirtein siltä tuntuu. Tiedän voimani, sitkeyteni ja periksi antamattomuuden. Olen oppinut nöyryyttä... (K23, 72)

⁶²⁶ Camus 2012, 217, 124–142; vrt. Des Pres 1976, 9.

⁶²⁷ Kertojat: K2, 57; K106, 23.

⁶²⁸ Fullagar 2003.

⁶²⁹ Kertojat: K3A–D; K30A; K30B.

Tanjan, kuten monien muidenkin tarinoista käy ilmi, näkyy nöyryymisen tiedostamisen lisäksi vahva minätietoisuus ja identiteetin rakentuminen. Minämaailmatyyppiksi suuntautumisessa on oleellista, että nöyryminen tukee ihmisen tasapainoista kasvua suhteessa itsensä ulkopuoliseen todellisuuteen, mutta myös itseän. Menestyvän selviytyjän ihmisen identiteetin sijaan painottuu ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan ihmisen identiteetti, jossa keskeisiä ovat itseä koskevan muutoksen, erityisesti hyveellisyyden kasvun mahdollisuudet. Värri pitää Buberin ajatusta persoonasta minäkeskeisyyden vastakohtana merkitsevän ihmistä toteuttamassa potentiaaliaan erilaisissa suhteissa maailmaan.⁶³⁰ Frankl korosti samansuuntaisesti, että täyttymyksen voi kokea vain luovuttamalla itsestään jotakin, panemalla itsensä alttiiksi sekä antautumalla maailman asettamille tehtäville ja vaatimuksille.⁶³¹ Kuulan mukaan antautuminen on uskaltautumista ja omistautumista, nöyryymistä.⁶³² Kasvatuksellisesti on kyse dialektisesta keikauksesta. Ratkaisevaa siinä on, että ihminen ymmärtää nöyryymisen tuskasta huolimatta sen rakentavia, vapauttavaa totuutta tukevia merkityksiä myös hänelle itselleen – että hänen panoksensa on tärkeä ja siksi on osattava asettua alttiiksi elämän virran vaikutukselle, ihmisenä olemiselle kärsimyksessäkin. Erotuksena tavallisen kärsimyksen luokan tarinoihin on sen lähtökohtana ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokassa pahuuden kohtaaminen ja haastaminen. Sen äärimmäiset olosuhteet johtavat monissa tutkimukseni tarinoissa ihmiset usein äärimmäisiin, poikkeuksellisiin tekoihin. Joillakin se on ihmisessä heräävä hyvyys, käytännön hyvät teot, joita ei voi mikään kukistaa ja jotka nousevat tehoaan menettävän pahuuden yläpuolelle – hyvä voittaa lopulta aina pahan!⁶³³ Muutoksen onnistumisen kannalta oleellista on, että ihminen oivaltaa ja sisäistää tämän. Hänessä toteutuu Des Presin selviytymistä koskevassa tutkimuksessaan esittämä seikka, että keskitysleirin helvetilliset olot läpikäyneellä voi pahuuden arkkityypin vaikutus häneen laimentua.⁶³⁴ Tähän liittyy tutkimuksessani identiteetin rakentavien merkitysten painopisteeksi muodostuva maailmatyyppi. Tämä näkyi kärjistetysti Kolben sanakarillisessa teossa mennä kuolemaan hänelle tuntemattoman vangin puolesta. Vaikka hän ei voinut vahvistaa selviytyjän identiteettiä, voidaan kysyä, pystyikö hän siitä huolimatta muodostamaan ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan identiteetin? Tarkoitan sillä vapauttavaa totuutta vahvistavaa tunnetta ja tietoisuutta onnistumisesta ihmisenä olemisen tehtävän täyttämässä. Oliko tapaus hänen elinikäi-

⁶³⁰ Värri 2008, 408.

⁶³¹ Frankl 1986a, 53; vrt. Bonhoeffer 1963, 74; Wikström 2000, 366–367.

⁶³² Kuula 1999, 152.

⁶³³ Apokalyptisen, dualistisen käsityksen mukaan maailmassa vaikuttaa hyvä ja paha. Edelliseen liittyy totuuden henki ja valo, jälkimmäiseen eksytyksen henki ja pimeys. Apokalyptisissä teksteissä ilmenee toivon teologia. Niiden tarkoitus on tuoda lohtua ja toivoa. (Valonen 2020; Wassen 2009)

⁶³⁴ Des Pres 1976, 59, 177.

sen, kristilliseksi, hyveelliseksi ihmiseksi kasvamisensa äärimmäinen kulminaatiopiste? Sisäistikö hän osoittaneensa lähimmäisen rakkauden teoilla kukistamatonta hyveellisyyttä? Vaikuttiko tähän joillekin tyypillinen, poikkeuksellisen vahva uskonnollinen vakaumus? Faccendan mukaan Kolben teko oli spontaani seuraus hänen kristillisestä uskostaan ja pappeudesta, siihen liittyvästä identiteetistä ja tehtävästä.⁶³⁵ Se merkitsee minämaailmatyyppin jalostuneinta kokemista, jossa ihmisen oma elämäntarkoitus on yhtenevä universaalin tarkoituksen kanssa. Eikö Kolben teossa ilmene Des Presin tutkimuksessaan esittämä ylpeä kuolema, joka viestittää, ettei pahuutta toteuttaneet onnistuneet murskaamaan kaikkea ihmisessä?⁶³⁶ Vastaan ylpeyden käsitettä soveltaen, että Kolbella jäi jäljelle terve ylpeys itsessä olevasta hyvästä, joka kukistaa pahan. Se ilmenee hyvytenä, joka oli rakkauteen, uhrautumiseen ja uskollisuuteen perustuvaa totaalista itsensä antamista toiselle: ”Olen pappi ja minun velvollisuuteni on käyttää elämäni toisten puolesta,” (K124, 23) perustelee Kolbe kuin ylpeänä ihmisyydestä jakaa lähimmäisen kärsimys. Kuvatessaan itseään hän ilmentää ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan yksilön identiteettiä. Oleellista siinä on, ettei hän luovu hyvästä itsestään, vaan päinvastoin vahvistaa sitä Franklin esittämällä tavalla luovuttamalla hänelle ominaisesta itsestä jotakin hyvää, rakkautta.⁶³⁷ Franklin ajatusta itsen kyvystä transsendenssiin tarkasteleva Purjo katsoo ihmisen todellistuvan varsinaisena itsenä, kun hän transsendoi itseään palvellessaan jotakin arvokasta asiaa, esimerkiksi toista rakastaessaan. Ojentautumalla itsensä ulkopuolella olevaa kohti hänestä tulee ihmisen ihanteen mukainen persoona.⁶³⁸ Sartren ajatus turhasta kärsimyshistoriasta, ihmisestä, joka ei koskaan saavuta itsessään olemista, itseä ja olemista kokonaisuudessa⁶³⁹ horjuu mielestäni tässä kohtaa. Eikö Kolbella voi toteutua Franklin esittämä täyttymys, henkilökohtainen tyydytys, jota ihminen voi kokea jakaessaan jotain hyvistä ominaisuuksistaan nimenomaan yhteiseksi hyväksi toisille?⁶⁴⁰ Henkisyys vahvistuu Buberia tulkiten yksilön tiedostaessa totuuden pelkästä läsnäolon Se-maailmasta. Ihminen suuntautuu koko olemuksellaan yhteyteen, antamisen vuorovaikutukseen Sinän kohtaamisessa osana sen merkityksiä.⁶⁴¹ Kolben teko yhteiseksi hyväksi kohdistui muihinkin kuin teloitukselta pelastettuun. Se vaikutti kulovalkean lailla muissa leirin vangeissa, mutta kenties myös joissakin vartijoissa muistuttamalla ja heijastamalla hetkellisesti tavanomaisen, mutta myös voittamattomalta vaikuttavan pahuuden yläpuolella olevista,

⁶³⁵ Faccenda 1999; vrt. kertoja K127, 51, 102, 104–105.

⁶³⁶ Des Pres 1976, 59.

⁶³⁷ Frankl 1986a, 53.

⁶³⁸ Purjo 2010, 43.

⁶³⁹ Harva 1957, 171–173.

⁶⁴⁰ Vrt. Liehu 2002, 12, 71, 141; Skinnari 2004, 63–64; Auerbach 1992, 87; Värrä 2011, 53.

⁶⁴¹ Buber 1999, 56–57, 63.

sittenkin kukistamattomista, universaaleista, ihmistä suuremmista merkityksistä ja totuuksista. Lopulta hänen tekonsa vaikutti rakentavasti katoliseen kirkkoon ja laajemmaltikin. Näin hänen tekonsa tiedostettiin laajalti ihmisenä olemisessa onnistumisena.

Eikö tässäkin esiinny kristillisyydelle ominainen paradoksi? Siinä hänen rivistänsä esille tuleminen ja vaikutuksensa yhteisöön on vastoin äärimmäistä kristillistä nöyryyden ideaa tuntemattomuudesta sekä heikosta maineesta ja luottamuksesta kykyihinsä? Toisaalta se osoittaa tasapainoista minämaailmatyyppiä ilmentävää kohtuullisuutta itseä kohtaan,⁶⁴² itsetuntoa ja omanarvontunnetta vahvistavaa tervettä ylpeyttä – oivallusta olemisesta ihmislajin jaloimman ominaisuuden, hyvyyden nöyränä välikappaleena.

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyypiesimerkki Tuppuraisen (K32, 160, 191–192, 198–200) kohdalla tulevat vahvasti esille tutkimukseni tarinoille ominaisen nöyrytymisen dynamiikan keskeiset piirteet. Hänellä näkyy muutos minätyypistä maailmatyypiksi. Se on itsen painatuksen vähentymistä ja ulkoisen todellisuuden, erityisesti Jumalan huomioimisen vahvistumista. Se ei kuitenkaan toteudu hänelläkään helposti. Tuppuraisella esiintyy tarinoille tyypillinen kontemplatiivisen kamppailun vaihe, jossa ilmenee ristiriita itsen ja ulkopuolisen todellisuuden vaatimusten – minätyypin ja maailmatyyppin välillä. Aluksi häntä hallitsi ajoittain kykyjään yliarvioiva itseluottamus, että jonkun yliluonnollisen voiman sijaan hänellä on langat vahvasti käsissään ongelmalanteissakin. Hänelle esitettiin ajatus, että on tunnustettava väärät teot Jumalalle ja toisille ihmisille ja alistuttava Jumalan tahtoon: ”Ei taida olla mun juttu, mietin.” (K32, 198) Toisaalta vaikka Tuppurainen ajattelikin hallitsevansa tilanteita, hän alkoi tuntea, ”etten itse enää vedellyt naruista.” (K32, 160)

Tuppuraisen oivallus kuvaa tutkimukseni tarinoissa nöyrytymiseen liittyvää dialektisen muutoksen alulle panevaa käännekohtaan. Tuppurainen (K32, 147, 166, 194, 204–205, 211) alkoi vähitellen uskoontulonsa myötä olla huolissaan tulevaisuudesta, hän ei jaksanut enää elämää kaduilla, pelkäsi sisällään olevaa pahuutta ja väsyi itsekkyyteen, omahyväisyyteen ja muiden syyttelyyn: ”Ensimmäisen kerran saatoin realistisesti ajatella, että päämäärätön kujanjuoksuni saattaisi vihdoinkin päättyä”. (K32, 205) Tämä kokemus kuvaa nöyrytymiseen yleisesti kuuluvaa muutosvälttämättömyyden hyväksymistä. Tuppuraisella minätyypin itsekeskeisyyttä vähentävää nöyrytymistä ilmaiseva oivallus oli: ”Halusin itse muuttua enkä muuttaa kaikkea ympärilläni mieleisekseni.” (K32, 200) Uskonnollisesti painottuneiden tarinoiden ta-

⁶⁴² Luther 1996, 37 tarkastelee elämistä kohtuullisessa suhteessa itsen, lähimmäisiin ja Jumalaan.

paan Tuppurainen koki vähitellen vapautuneensa väärästä, vahingollisesta elämäntyylistä. Erityisesti hän koki vapautuneensa rikollisen mielen tyydyttävästä ajatuksesta, että vika on aina muissa, että ”minä en ole pohjimmiltani tehnyt mitään väärää.” (K32, 200) Rankimmillaan nöyryydessään hän alkoi vankilassa kokea, ettei hän ollut mitään. Toisaalta tekstistä saa vaikutelman, että hänen muutoksensa oli pakon sanelema. Uskonnollisesti painottuneiden tarinoiden tavoin hän yhdistää muutoksensa uskon tulemiseen. Alun ylimielinen asenne uskonasioita kohtaan muuttui vapauttavaksi ajatukseksi itseään väkevämmästä Jumalasta, joka oli sittenkin pitänyt hänestä huolta: ”Itse asiassa olin hieman ihmeissäni ja salaa kiitollinen jollekin korkeammalle sitä, että olin ylipäättänsä hengissä.” (K32, 194) Uskonnollisen nöyrytyksen kuvio toteutuu Tuppuraisella tavanomaisella tavalla. Hänessä heräsi halu olla puhdas ja löytää Jumalan lapseksi. Tuppurainen kiittää Jumalaa, että tämä oli pehmittänyt hänen kovan sydämensä. Maailmatyypille ominaisen tapaan hänen ankara asenteensa muuttui heikkoutta toisissa ja itsessä ymmärtävään suuntaan. Hän pystyi tunnustamaan tehneensä väärin, pyytämään anteeksi sekä osoittamaan rakkautta ja ystävällisyyttä.

4.6 Ihminen kohtaa kärsimyksen ankaran totuuden

4.6.1 Tapahtukoon sinun tahtosi

Buberin edellisessä kappaleessa mainitsema totuuden tiedostaminen liittyy kärsimyksen kasvupiirteeseen, jossa minätyypin painotus vähenee ja harmonisoituu ulkoisen todellisuuden suhteen. Tässäkin on kyse nöyryytymisestä. Se on elämän kokemista juuri sellaisena kuin se on, totuudellisuuden tajuamista ja siihen suostumista. Kristillisyydessä sen nähdään merkitsevän suostumista ajatuksissa ja teoissa Jumalan tahtoon jopa kuuliaisena ja kiitollisena kaikissa elämäntilanteissa: ”Tapahtukoon Sinun tahtosi eikä minun.”⁶⁴³ Snellmanin sivistysajatusta tarkasteleva Toiskallio korostaa yksittäisten mielihalujen alistamista yleisemmälle hyvälle ja arvokkaalle.⁶⁴⁴ Ihmisen ontologisen tasapainon palautumisen valossa snellmannilainen ajatus universaalista totuudesta ja hengen itsetietoisuuden kehityksestä merkitsevät maailmatyypille ominaista, vahvistuvaa kykyä ottaa elämä vastaan ja kasvaa myös ääriolo-

⁶⁴³ Matt. 26: 36–46; Job. 39:37; Matt. 22:37–39; Hepr. 5:7–10; mestari Eckhart 2009, 29–31, 91, 94; Luther 1906, 234–235; Ekebom 1913, 35, 43, 51, 66–67; Augustinus 1981, 236; Comenius 1931, 297–298, 301; Kierkegaard 1990, 28; Simojoki 1950, 211–215; Lehtinen 2009, 140; Huovinen 2006, 80–81; *Jeesus Siirakin kirja* 1989, 2:4, 18; Laninen 2001, 167; Pargament 2002, 170–171; Schwebel 2017, 3–6; Weil 1974, 88; Heironen 2006, 120–121; Bonhoeffer 1963, 23, 47; emt. 1991, 45, 167–168; kertojat: K4, 93, 95; K12; K24, 68; K29, 17, 22, 28.

⁶⁴⁴ Toiskallio 2009a, 29.

suhteissa. On kyse vapauttavasta totuutta vahvistavasta elämäntaidosta myös maailmanjärjestyksen ankaran totuuden edessä. Kierkegaard puhuu halukkuudesta oppia Jeesuksesta, tahdosta valita kärsiminen. Käsittääkseen kärsimyksensä ilosanoman ja uskoakseen sen salaisuuden tulee tapahtua suuri muutos ihmisessä, johon hän tarvitsee Jumalan ohjausta.⁶⁴⁵

Ajatus kuuliaisuuden oppimisesta viittaa kristilliseen kasvatuksellisuuteen: ”Jumalan tahto opettaa mitä tulee kärsiä.” Sen sisältämän opetuksen lähtökohtana on monissa tutkimukseni tarinoissa⁶⁴⁶ tässäkin havaittava kristinopin näkemyksen omaksuminen. Niissä näkyy kaitselmusajatukseen viittaava ymmärrys, että kärsimys, vaikeudet ja takaiskut on otettava vastaan kärsivällisesti ja rakentavasti osana Jumalan järjestystä. ”Oikeat kristityt tuntevat aina kipua ja tuskaa”, julistaa Luther.⁶⁴⁷ Harva näkee Lutherin täydentävän Paavalin ajatusta esittäessään, että kristityn on oltava ”juuri siinä tilanteissa, joka on hänen omansa.”⁶⁴⁸ Kärsimys herättää Kierkegaardin mukaan uskonnollisuuden, johon liittyy ihmisenä olemisen tehtävä. Kärsimys löydetään, ei tavoiteltavana eikä vältettävänä, vaan seikkana, jonka keskellä ihminen tajuaa elävänsä ja vapautuu – paikoilleen kahlehdittuna hän tiedostaa paikkansa maailmassa: ”Jumalan tahto on, että minä olen siinä missä olen.”⁶⁴⁹ Kierkegaardin esittämä paikoilleen kahlehdittuna oleminen ja siitä vapautuminen näkyvät myös Aholla, kun hän kertoo vaimonsa vääjäämättömään kuolemaan johtavan sairauden kokemuksistaan. Ensin hän kuvaa vakavaa sairaskohtausta, tilanteen huonontumista ja viimeisiä muistoja kuolinvuoteen äärellä, jossa hän puristi vaimoaan kädestä ja rukoili tämän korvaan. Aho vaelsi surullisena sairaalan ympäristön katuja ja suostui rukouksessaan vastaanottamaan pahimman: ”Tapahtukoon Herra sinun tahtosi, ei minun, ei minun! Hoitaja tulee vastaan...Minulla on ikävä viesti! ... Nytkö hän lähti? sain soperretuksi... Niin, juuri äsken...” (K2, 15–16) Ahon kokemukset muistuttavat Marcelin tulkintaa Aabrahamista, jonka uskoa Jumala koettelee. Sitä tarkastellessaan Lehtinen korostaa kasvatuksellisesti käänteentekevää hetkeä, jolloin Aabrahamin tulisi Jumalan tahdon mukaan uhrata poikansa Iisak. Ylpeä Aabraham

⁶⁴⁵ Kierkegaard 1948, 45; Matt.17:20; Jumalan läsnäoloa tuntevan Bonhoefferin 1991, 88–91, 110–111, 114, 153, 217 teksteistä ilmenee hänen intensiivisenä kokemansa kovien kohtaloiden itseä muovaava vaikutus, kuin kasvuvaatimuksena; Valen-Sendstadin 1979, 44 mukaan Jumalan kasvatettavana olemisessä, ei ole kyse keveällä tiellä kulkevan silmänräpäyksellisestä muutoksesta; Kor. 1:1–5, 4:1–18; 2; Sormunenkin 2000, 17, 25, 27, 76 viittaa Jumalan silkkihanskattoman kasvatuksen näkyvän Paavalilla kypsymisenä vaikealla polulla.

⁶⁴⁶ Kertajat: K13B, 31, 43–4; K18,1, 38, 43; K26, 31–32, 38; K30A, 99; K65, 67.

⁶⁴⁷ Luther 1906, 234–235; vrt. askeetikot, jotka tietoisesti alistuvat kärsimykseen (Ahlman 1920, 196).

⁶⁴⁸ Harva 1957, 105.

⁶⁴⁹ Kierkegaard 1992, 439–459; emt. 1990, 11, 38–54; vrt. Frommin 1977 ajatuksia omistamisen ja olemisen elämäntavoista.

muuttuu nöyryydessään toiseksi mieheksi. Elämän täyttymys ei perustu enää Iisakin varaan. Hän vapautuu siirtyessään omistamisen elämäntavasta olemisen tapaan.⁶⁵⁰

Uskonnollisesti suuntautuneet tukeutuvat tässä pyrkimyksessä Jumalan hyvää tarkoittavan tahtoon. Salon mukaan usko antaa ihmiselle sisäisiä mahdollisuuksia saavuttaa onnellisuus ja henkinen hyvinvointi. Sen edellytys on aito todellisuuden kohtaaminen ja ihmisyyden karussa arjessa konkreetti eläminen.⁶⁵¹ Kysyn onko siinä sama terapeutin taustansa kuin kaitselmuksenkin kohdalla? Voiko ihminen, joka ei tunne kärsimysten kahlehtimana olevansa vapaa⁶⁵² kokea helpotusta, ettei hänen olekaan pakko ollakaan absoluuttisesti vapaa! Onnistunut oleminen, täyttymys ei perustuisi silloin vain itsen varaan, eikä ihmisen tarvitsisi yksin kohdata musertavaa maailmaa. Bonhoeffer tiivistää viimeisessä kirjeessään niiden yleisen hengen, Jumalan varmuuteen tukevan levollisuuden, joka kulminoituu hänen polvistuessaan hartaaseen rukoukseen hetkellä ennen teloitustaan.⁶⁵³ Samansuuntaisia kierkegaardilaisen ankaran totuuden kahleista vapautumisen piirteitä ilmenee monien tutkimukseni tarinoiden yleisenä rauhoittumisen sävynä. Pestalozzi viittaa tähän puhumalla sisällisestä rauhasta, jonka näen Bonhoefferin mainitseman saamattoman tyyneyden vastakohtana.⁶⁵⁴ Arnkilin (K3A, 99, 150, K3B, 117, 160, 254–255, K3C, 64) tarinassa seesteisyys näkyy jatkuvien, kahlehtivien kipujen ja Bonhoefferin lailla tulevan kuoleman kohtaamisessa Jumalan tahtoon mukautumalla. Kärsivän ihmisen olemisenaapaan asettuessaan hän kokee välillä huojentumista, ihmeellisellä tavalla lähentyvänsä Jumalaa. Hänen tuntemuksensa yltyy ajoittain euforiseksi: ”...kaikki huolet ovat Herran huolia, ja me olemme vapaat, vapaat kuin taivaan linnut.” (K3B, 203) Hän luottaa Luojaansa sekä sairautensa positiivisuuteen ja tarpeellisuuteen. Kristuksen lailla hän kokee, että ”rukous `Jumala, ota minulta pois sairauteni` on suorastaan väärä ja itsekäs verrattuna sanoihin ”tulkoon sinun valtakuntasi ja tapahtukoon sinun tahtosi.” (K3A, 99)

Joissakin tutkimukseni, erityisesti uskonnollisen luokan tarinoiden⁶⁵⁵ kuvauksissa näkyy Arnkilin kaltaista uskoon perustuvaa sopeutumista kärsimykseen ja kuolemaan. Se on dialektisen keikauksen⁶⁵⁶ sisäistämistä ja toteutumista, hän ymmärtää kuoleman päätepisteenä ihmisen kasvussa, kuoleman vaihtuvan elämäksi. Wikström⁶⁵⁷ tulkitsee Lutherin paradoksaalia ajatusta ”keskellä kuolemaa olemme

⁶⁵⁰ Lehtinen 2013, 74.

⁶⁵¹ Salo 2006, 8–9.

⁶⁵² Vrt. Camus 2012, 55; Perttula 2001, 182–183.

⁶⁵³ Bonhoeffer 1991, 220, 243.

⁶⁵⁴ Pestalozzi 1902, 19.

⁶⁵⁵ Kertojat: K0, 46; K3D, 133; K17B, 77–78, 94; K18, 2A, 175; emt. 2C, 26; K87, 63; K97, 56; K102, 170; K104, 126–127; K106, 79, 217.

⁶⁵⁶ Harva 3.4.3.

⁶⁵⁷ Wikström 2000, 137; vrt. Värrä 2011, 53; Fromm 1977, 150–151.

elossa.” Tämä traaginen, tuskallinen tietoisuus on haaste ja välttämätön linkki kypsymiselle. Toteutuuko siinä Barthin ajatus Jumalan aiheuttamasta vapautumisesta elämän traagisuuden luonteesta? Hän korostaa tervettä ihmisjärkeä, joka arvioi asioita, kuten ne ovat ja osaa kohdata ne – jopa huumorilla.⁶⁵⁸ Se merkitsee orastavaa minämaailmatyyppin kasvamisen lähtökohtaa, jossa ihminen ei voi valita olla kärsimättä tai kuolematta, mutta hän voi franklilaisittain valita miten elää niiden kanssa. Uskonnollisesti orientoituneet, kuten aviomiehensä itsemurhan kokenut ”Rakel” (H3) pitää tapahtuman hyväksymisen ratkaisevana näkökulmana, että näkee Jumalan hyvän tahdon ohjaavan elämäntulkua, olevan mukana kaikissa tapahtumissa. Se on mahdollisuus kasvuun, eteenpäin pääsemiseen. Mieheensä kuoleman äärellä Mäntymies (K25A, 60–61, 78, 83, K25C, 184, 204–205) tuntee myös Jumalan tahtoon alistuessaan rauhoittavaa turvallisuuden tunnetta johdatuksesta. Jumalayhteyttä pohtiva Jaspers tarkastelee ihmissydämen sisäistä tilaa. Kuuliaisuus Jumalaa kohtaan on koettava koko olemuksella ja sydämellä, sielun syvimpään tunkeutuneena – kuin taivasten valtakunta olisi jo täällä. Jumalan varmuus alkaa täydellisesti itsensä alttiiksi panemisen kärsimystietoisuudesta.⁶⁵⁹ Tulkitseen sen olevan tasapainoista, terapeutista olemisentapaa edistävän mielentilan ja elämänasenteen vahvistumista koettelemuksissa. Se näkyy elämän ankaruuteen (aviomiehen kuolema) levollisesti asettuvassa, kyyneleistä iloitsemaan ja kiittämään oppineessa Mäntymieheessä. Hän koki johdatuksen osana ihmisenä olemisessa, sinänsä vaikeassa kasvamisessa:

Käsitin, että meidän ahdinkomme oli todellinen ahdinko, mutta samalla se oli osa kaikkeuden harmoniaa. Harmonia toteutuu parhaiten, kun sille antautuu. Sanoin: `Tapahtukoon sinun tahtosi. `Tyyneys tavoitti minut kuin ehtoollisviini, universumin veri. (K25A, 78) Samalla itketti, kun tajusin, että olin joutunut antamaan kaiken mitä tarvitsin, Ollin. Kertomus osoitti, että joskus siihen on suostuttava, muuten ei voi tulla tyhjäksi. Ja kenties seuraavaksi on opittava jotakin vielä vaikeampaa, jotakin mitä en edes osaa kuvitella. Syntyminen tekee kipeää. (K25A, 83)

Mäntymies⁶⁶⁰ rauhoittuu hyväksymällä tapahtuvat asiat, tekemällä sovinnon elämän kanssa. Hän puhuu kauniista kuolemasta: ”Ymmärsin, että tuo ihminen siirtyi rauhallisesti kirkkaaseen olotilaan. Samaa toivon itselleni.” Camus’n onnellinen kuolema -ajatuksen lähtökohtana on kuoleman ja elämän samanaikaisuuden kaltainen, kohtalon lihallisuuden ja salaperäisyyden yhtäaikaisuus. Dialektisen keikauksen mukaista, kasvua suuntaavaa tunnemyrskyä ilmentää Camulle tyypillinen yhteen

⁶⁵⁸ Barth 1978, 26–27.

⁶⁵⁹ Jaspers 1985, 185–187, 190, 198, 206–207; 5. Moos. 6:5; kertoja K3B, 203.

⁶⁶⁰ Vrt. Lehtinen 2009, 55, 61–62.

kuroutumisen kuvaus kasvoilla sekoittuvista kyyneleistä ja auringosta.⁶⁶¹ Mäntyniemellä (K25) se oli tyyneyden ja itkun samanaikaisuutta. Onnellinen kuolema saavutetaan Camus'n mukaan tuskan ja ilon tuntevan sydämen ottaessa vastaan tämän kaksikertaisen opetuksen. Tulkitsen sen merkitsevän todellisuuden koetun ambivalenssin, nautinnon ja kärsimyksen vaihtelun tasapainoista kohtaamista luonnollisina, merkityksellisinä osina olemista, kokonaisuuden universaalia virtaa. Niiden ontologinen jännitteisyys vie elämänpyrkimyksiä eteenpäin – ”syntyminen tekee kipeää” (K25, 83), kuten Mäntymies kokee ottaessaan vastaan sen mitä Hollon mainitsema elämän hyöky tuo.⁶⁶²

Elämä on

Jumalan tahtoon mukautumista voidaan tarkastella ei-uskonnollisen spirituaalisuuden näkökulmasta, ihmisen maailmasuhteen, Mäntymiehen edellisessä tekstissä kuvaaman, kaikkeuden harmonian näkökulmasta. On kyse koetun elämänkohtalon syvästä totuudellisuudesta,⁶⁶³ tietoisuudesta elämään kuuluvista kärsimyksestä ja nautinnosta. Lehtisen mukaan Kierkegaard liittyy niihin elämän pysyvien vastakkaisuuksien välisen ristiriidan.⁶⁶⁴ Puhun ontologisesta elämänahdistuksesta, jossa elämän ambivalenssi luonne voi jatkuvasti ahdistaa heideggerilaisena⁶⁶⁵ maailmassa olemisen huolena vähintään alitajuisesti – ihminen kokee ristiriitaa todellisuussuhteessa. Tähän liittyy ei-uskonnollisesti, spirituaalisesti tarkasteltuna minätyypin ja itsen harhaisissa paradigmoissa eksistoidivan pseudoihmisen piirteiden heikentymistä. Rauhala soveltaen kovan kohtalon kohtaamat sopeutuessaan situationaalisuuden muotoon nöyrtyvät totuuden edessä,⁶⁶⁶ pääsevät Perttulan esittämällä tavalla perille elämän logiikasta, jossa se otetaan vastaan omana itsenään.⁶⁶⁷ Se on sopeutumista elämän aitoon olemuksellisuuteen, erityisesti ankaraan totuuteen kärsimyksestä – elämä on.

Wilenius⁶⁶⁸ kuvaa ankaraa totuutta eksistenssifilosofiaa tarkastellessaan. Hän pitää merkittävänä, että ihminen tiedostaa olemassaolonsa olennaisuuden. Keskeistä on hyväksyä sen inhimillinen ahdistusluonne, tajuta totuus itsen ja maailman välillä vallitsevasta sovittamattomasta epätasapainosta.⁶⁶⁹ Weil viittaa ankaraan totuuteen kasvamiseen esittämällä, että on hyväksyttävä kaikki kyyneleet, ”vieläpä ne luke-

⁶⁶¹ Camus 1972, 114–115, 160.

⁶⁶² Hollo 1.2.

⁶⁶³ Vrt. Kalsched 2013, 241; Camus 1972, 58; emt. 2012, 130–134; kertoja K121, 159.

⁶⁶⁴ Lehtinen 2013, 54–55.

⁶⁶⁵ Harva 1957, 122–123.

⁶⁶⁶ Rauhala 2005b, 43, 45.

⁶⁶⁷ Perttula 2001, 182–183.

⁶⁶⁸ Wilenius 1987, 46; vrt. Jaspers 1985, 207.

⁶⁶⁹ Harva 1957, 100–101, 123–124.

mattomat kauhut, jotka eivät saa lievitystä edes kyynelistä”, hyväksyttävä sellaiseenaan, ilman hyvitystä tai korvausta. ”On tyydyttävä siihen, että nämä asiat ovat olemassa, vain siksi että ne ovat olemassa.”⁶⁷⁰ Näin tarkasteltuna tilanteeseen tyytymisen lähtökohtana olisi maailmatyypillä vahvistuva henkisyys suhteessa maailmaan. Se on todellisuuden, elämän kaikkien ilmenemismuotojen, maailman tosiasioiden ymmärtämistä ja kunnioittamista ehdoitta, olla ihminen kaikissa, epävarmoissa, äärimmäisissäkin olosuhteissa.⁶⁷¹ Villoldon mukaan kaaos tulee järjestykseksi, kun ihminen hyväksyy esimerkiksi kuolevaisuuden ja sen, ettei kukaan muu voi vapauttaa häntä elämän pelosta kuin hän itse.⁶⁷² Elämän luonteen hyväksymistä pohtiva Pihlström näkee paradoksin siinä, kun ihminen toteuttaa itsekontrollia avatessaan itsensä elämänsä ja kohtalonsa kontrolloimattomuudelle.⁶⁷³ Tämä ilmenee auto-onnettomuudessa vammautuneessa Talvitiessä (K30B, 2, 126), joka ymmärtää kärsimyksen luonnon rakenteena, elämäntahdon väistämättömänä elementtinä, jota on mahdoton hävittää hävittämättä itse elämää. Voutilainen, kuten Aatu (H7), kokee täyteläisten, muuttuvien, hetkellisten tuntemuksiensa tulevan ja menevän voimatta niitä säädellä: ”Alan vähitellen pitää olemattomuutta, pysähtyneisyyttä ja tuskallisuutta luonnollisina elämään kuuluvina tuntemuksina.” (K33, 35) Hiltunen (K13, 130–131) puolestaan kertoo oppineensa kärsimyksiinsä sopeutumisen suhtautumistavan, pyrkimättä vastustamaan tai demonisoimaan sitä, tai vapautumaan siitä epäasiallisilla tavoilla. On kyseessä persoonallinen totuuden hetki, ”is this my life?” (K18,2A, 169, 178) kuten Kauppisen elämäntuntemuksissa voi havaita:

Itse jouduin ehkä ensimmäistä kertaa aikuiselämäni aikana pysähtymään. Minun, nopeasti toimimaan tottuneen ihmisen, oli pakko suostua hitauteen ja kiireettömyyteen. Aamutoimiin sujuu kaksi tuntia ja piste...is this my life? Takana huonosti nukuttu yö neljän hengen huoneessa. Meneillään vatsan toimitus istun vihreäksi maalatussa vessassa pyörtymisen partaalla ja ihmettelen, kuuluvatko nuo pallille nostetut laihat, tunnottomat jalat todellakin minulle? En ole koskaan ollut näin voimaton elämän edessä. Mistä kaivaisin sen sisun, jota nyt todella tarvitaan. (K18,2A, 169) takana on valojen ja varjojen vuosi. Elämäni raskain vuosi. Mistään ei pääse yli eikä ali, vaan kaikki on kahlattava läpi. (K18,2A, 178)

⁶⁷⁰ Weil 1976, 114; Tollen (2003 50–51, 71, 101, 115, 134) keskeinen teema on antautuminen kaikelle kärsimykselle.

⁶⁷¹ Kertoja K116, 190, 198; Simonsuuri (Aiskhylos 2003, 270) näkee Aiskhyloksen liittävän vastuuseen välttämättömyyden ja elämän realiteettien hyväksymisen.

⁶⁷² Villoldo 2018, xii.

⁶⁷³ Pihlström 2015, 50–51 puhuu fallibilistisestä hengestä epävarmuudessa, ilman kaiken kattavaa ymmärrystä.

Kutsuhuuto aitoon olemiseen

Edellisen kappaleen henkilöillä näkyy, ettei Jumalan tahtoon tai elämään mukautuminen ole Weilin viittaamalla tavalla pelkkää kärsimykseen tyytyvää, hedelmätöntä ja tarkoituksetonta kestämistä. Harva pitää mahdollisena Heideggerin esittämää valmiutta päättäväisesti sietää rajatonta, absoluuttista ahdistusta. Maailmassa olemiseen kuuluvana se ei ole vain lamauttava, vaan sen tärkeänä funktiona, voimana olemassaolossa, on ”huutaa ihminen takaisin epävarsinaisesta olemisesta varsinaiseen itsenä olemiseen.”⁶⁷⁴ Tulkitseen tämän todellisuuden vahvana signaalina, jonka ihmisen tulisi ottaa vastaa, antautua sen vaikutukselle rakentavasti, reagoida siihen. Tämä tulee tyypillisesti esille kristillisissä tarinoissa, kuten Damaskon tien kohtauksessa, jossa Saul kuulee Kristuksen äänen. Se on hänen tarinassaan kuin kutsuhuuto, joka johdattaa elämänmuutokseen.⁶⁷⁵ Tähän liittyy ihmisenä olemisen tapaa ja asennoitumista koskeva dialektinen keikaus, muutos epäaidosta pseudoeksistenssistä aitoon elämään osana laajempaa kokonaisuutta. Kalsched viittaa tähän psykospirituaalisessa tutkimuksessaan. Hän korostaa, että elääkseen todellisen, inhimillisen elämän on luovuttava illuusiosta, väärästä kiintymyksestä todellisuuteen. Tullaksemme ihmiseksi ja todelliseksi itseksi on maistettava elämä täydellisesti. Se merkitsee, että ihmisen on hyväksyttävä inhimillisyytensä, kohdattava kärsimyksen ja kuoleman väistämättömyys ja rakastamansa menetyksensä sekä opittava suremaan ja sietämään ne ja valita elämä niistä huolimatta.⁶⁷⁶

Tämä on minätyypistä maailmatyypiksi suuntautumisessa käännteentekevä kohta. Se voi herättää kasvatuksellisesti ratkaisevan kasvupiirteen, suuntautumisen oikeuksia painottavasta yksisuuntaisesta todellisuussuhteesta vastavuoroiseen, vastuullisuutta korostavaan olemisentapaan. Ihmisenä onnistuneen olemisen perustana on sitoutuminen toiseuteen. Ihminen ymmärtää, etteivät olosuhteet aina muutu hänen vaatimustensa mukaan. Hänen on itse vaikeitakin valintoja tehden huomioitava maailma, muututtava todellisuuden ehtojen ja vaatimusten mukaan, antauduttava sen vaikutukselle ja muutosprosessiin, josta Lutherkin toistuvasti puhuu.⁶⁷⁷ Ihminen alkaa elää sen mukaan, toteuttaa sitä elämässään. Tämä näkyy kärjistetysti ihmisoi-keuksien loukkaamista sisältävän luokan kertomuksissa.⁶⁷⁸ Des Pres tarkastelee tut-

⁶⁷⁴ Harva 1957, 100–101, 123–124, 153; Airaksisen (1997, 19, 21) esittää, että ihminen palaa maailmaan, johon tarvitsee kosketusta.

⁶⁷⁵ Apt. 9:3–4.

⁶⁷⁶ Kalsched 2013, 243–244; vrt. Salo 2006, 8–9, psyykinen hyvinvointi; Erikssonin (Toivanen 2009, 84, 106) mukaan kärsimyksen kieltäminen ja siitä vieraantuminen, poistaminen elämästä olisi elämän hahmon ja muodon ryöstämistä.

⁶⁷⁷ ”Kuorma ei muutu, vaan sitä kantava ihminen muuttuu.” Luther 1838, 2, 17, 200–204; emt. 1897B, 41; emt. 1966, 17; emt. 1967, 56–57; emt. 1911, 16, 17, 35; emt. 1981, 78; Fil. 4:13; Val. 3:27.

⁶⁷⁸ Kertojat: K117–K137; haastattelu H8.

kimuksessaan erään vangin toteamusta Auschwitzin epäinhimillisestä rehellisyydestä. Se vahvistaa Des Presin mukaan kykyä vapautua turhista illuusioista ja kohdata realismi, leirin kauhut, jonka keskeisenä piirteenä on pahuus. Siihen liittyy käänös, jossa vangeilla vahvistuu kyky oppia ja taistella edes vähäisissä määrin. On kyse kyvystä löytää epätoivoa ja nihilismia ylläpitävän pahuuden keskellä edes hämriä ja hajanaisia viitteitä säädylisestä elämästä ja ihmisyydestä. Käytännössä vanki keskittyneesti arvioi äärimmäisiä olosuhteita ja pyrkii sitkeästi valintoja heikentävästä pakonalaisuudesta huolimatta valitsemaan ja hyödyntämään siinä olevia, pienimpiäkin selviytymistä tukevia mahdollisuuksia.⁶⁷⁹ Des Pres kuvaa kasvatuksellisesti keskeisenä pitämääni dialektista keikausta, jossa ankarasta totuudesta löydetään vapauttavia totuuksia. Se on kärsimyksessä selviytymisen ja kasvun kannalta ratkaisevaa. Des Pres tuo tämän esille tutkimuksessaan. Hän kuvaa vankeja, joilla myönteiseen muutokseen suuntaava käänös ei koskaan toteudu. He eivät pääse yli liian rankoiksi kokemistaan olosuhteista, vaan esimerkiksi ajautuvat apatian vietäviksi kuolleiksi sieluiksi ja lopulta kuolevat.

Tämä dynamiikka tulee esille myös Franklin keskitysleirikokemuksiin pohjautuvissa näkemyksissä, jotka koskevat esimerkiksi koviin kohtaloihin asennoitumista ja tarkoituksen löytämistä.⁶⁸⁰ Franklin teorioita tutkimuksessaan tarkastelevan Purjon mukaan ajatus kärsimyksen merkityksestä auttaa löytämään totuuden elämän olemuksesta. Se sisältää vahvan eettisen ulottuvuuden, joka vaatii asettumaan dialogiin inhimillisen todellisuuden kanssa. Keskeistä on kyky nousta tilanteiden yläpuolelle, etäännyä kurjimmistakin olosuhteista.⁶⁸¹ Tämä näkyy joillakin tutkimushenkilöillä ahdingon, äärimmillään sen väistämättömän lopullisuuden vastaanottamisena.⁶⁸² Se on Purjon mainitsema tilanteiden yläpuolelle pääsemisen kasvatuksellisesti ratkaiseva käännekohta, Des Presin esittämä käänös. Minätyypistä maailmatyypiksi suuntautuva pääsee yli siitä, että kärsimys on osa heidän olemistaan, ajoittain tai pysyvästi. Se on Camuta soveltaen ratkaiseva hetki, jossa he ymmärtävät kärsimyksen olevan heidän uusi elämänmuotonsa.⁶⁸³ Tämä rankka totuus iskee rajusti niiden kohdalla, jotka joutuvat yllättäen kohtaamaan keskitys – ja vankileirien makaaberit, erityisesti pahuuden peittämät olot. Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokassa pahuus ei ole niin totaalinen kuin ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokassa. Toisaalta ankara totuus iskee ihmiseen yhtä peruuttamattomasti. Arnkil (3A, 88) kokee tottuneensa siihen, että hänen elämänsä loppu on tuskien täyttämää ja ”Birgitta” mukautui sairauteensa, ”et jos se on mun kohtalo, et mul

⁶⁷⁹ Des Pres 1976, 88–89, 98–99, 156.

⁶⁸⁰ Frankl 2010; kertoja K1, 123.

⁶⁸¹ Purjo 2011, 66–67; emt. 2010, 222–223.

⁶⁸² Kertajat: K3D, 53; K14, 22; K27; K31A5, 69; K31A,10, 108–109; K32,1, 125; K134, 33, 197.

⁶⁸³ Camus 2012, 125–126, 391; Lehtinen 2013, 63 puhuu käänteentekevistä hetkeistä.

menee henki, et mä kuolen syöpään, ni ok. Et se on mun kohtalo, ni thats it. Ei se mua pelota.” (H2) Onnettomuudessa halvaantunut Kauppinenkin toteaa, ettei kukaan toivo tällaista, ”mutta tästä tuli näköjään minun elämäni... Elämä on tässä hetkessä ja päivässä. Meillä ei ole myöskään vastausta tulevaisuudelle: se tuo tullessaan sen, mitä tuo.” (K18,2C, 25) Kakolan vankilapastori Rauhala (H10) korostaa tilanteen tunnistamista, tässä nyt olen, tämä on minun todellisuuteni. Useat rikolliset kohtavat ankarat tosiasiat, heidät on todettu syyllisiksi ja tuomittu, jonka lähes kaikki heidän tuttunsa tietävät. He ovat ylläpitäneet kulissia, ettei mitään ole tapahtunut, he saattavat kertoa lapsilleen olevansa matkatöissä. Monet kuitenkin pohjan saavutettuaan osoittavat avoimesti tunteitaan sekä myöntävät rehellisesti tilanteen ja olevansa rikollisia. Tästä eteenpäin alkaa Rauhalan mukaan kasvu. Hänen esille tuomissa kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa erona kunniallisen luokan tarinoin on se, että edellisissä esiintyy usein sietämättömäksi koetun aidon elämän, todellisuuden pakoisuutta ja riippuvuutta esimerkiksi päihteiden luomaan valheelliseen elämään. Siitä irtautuminen vaatii monilta todella paljon. Tutkimukseni keskeinen teema totuudellisuuteen kasvamisessa on itsen autenttisuuteen avautuminen vääräntämättömän todellisuuden edessä, irtautuminen harhaisen olemisentavan tai näkökulman kasvua kahlehtivasta loukusta. Se on monilla alun torjunnan ja kieltämisen jälkeen muutosta rehellisyyteen.⁶⁸⁴ Tyttärensä itsemurhan jälkeen Spiikin (K106B, 12, 19, 212, 253, 298) ensi tunnemyllerrys kielsi tapahtuman: ”Jotain räjähti sisälläni ja huusin ”Ei! Ei! Ei!” (K106B, 11) Myöhemmin hän pystyi pohdiskelemaan lopputulemana hyväksymään, jopa kunnioittamaan tyttärensä ratkaisua ja lupumaan hänestä. ”Emme saa takertua sinuun ja sitoa elämäämme ikävöimiseen.” (K106B, 252) Näin Spiik pystyi vähitellen pääsemään irti häntä menneisyyteen jummittaneesta, käperryttäneestä, itsekeskeisesti tarkastelemastaan kärsimyksestä. Tämä mahdollisti Spiikissä myönteisen muutoksen. Pena tiedostaa yrittäneensä manipuloida elämää alkoholilla. Hän pyrkii nyt toimimaan myötävirtaan elämän kanssa. Sen pettämätöntä logiikkaa on haasteellista ymmärtää, tosin ei tarvitsekaan, koska ”me olemme osa sitä, potkimmepa vastaan tai emme. Helpompaa itselle on olla potkimatta.” (K64, 51) ”Tanja” näkee merkittävimpänä opetuksenaan sen, ettei aina voi järjestää elämäänsä mieleisekseen: ”On vain eletävä sen käsikirjoituksen mukaan, joka itse kullekin annetaan.” (K23, 72)

4.6.2 Koettelemuksiin mukautuminen kontemplatiivisena kamppailuna

Spiikin (K106B) kohdalla tulee esille, ettei ankaraan totuuteen, Jumalan tahtoon tai elämän kovaan luonteeseen mukautuminen ole myöskään itsestään selvää ja help-

⁶⁸⁴ Skinnari 2011, 19.

poa. Tässäkin on monilla kertojilla kyse minätyypistä maailmatyypiksi suuntautumisessa kontemplatiivisesta kamppailusta, jossa kärsimys on tuskaisessa pohdiskelussa läsnä. Se on, kuten Spiikillä, muutosta suuntaava ratkaiseva tekijä. Wikström puhuu elämän kokonaisuutta koskevasta eksistentiaalisesta levottomuudesta. Ihminen reagoi usein torjuttuun tietoon elämän ehdoista ”siihen mikä ihmisessä on traagista tai absurdia.”⁶⁸⁵ Toivanen tarkastelee Erikssonin samansuuntaisia ajatuksia ihmisestä, joka on rauhaton, ahdistunut ja pelokas. Hän nostaa esille tämän väitteen, ettei näitä tunteita tule eliminoida, vaan antaa niiden kautta kärsimykselle mahdollisuus. Erikssonin puhuu kärsimyskamppailusta, jossa keskeisenä on uskallus olla kärsimyksessä, myöntää sen olevan olemassa.⁶⁸⁶ Kauppisen tilityksessä päiväkirjassaan näkyy pikemminkin aran oloista kamppailua ja vaikeutta hyväksyä kohtalonsa – pelko ja rohkeus vuorottelevat, ovat samanaikaisestikin läsnä.

Vaikka moni asia on mennyt ja järjestynyt hyvin, joudun tekemään vielä valtavasti töitä, ennen kuin hyväksyn lopullisesti, että tässä minä nyt olen, pyörätuolissa. Miten kestän, miten minun lopultani käy? Sitä on toistaiseksi mahdotonta sanoa, sillä minulle tulee yhä usein sellainen tunne, että tämän on pakko olla vain paha unta. (K18,2A, 171–172)

Jaspersin ajatuksia tarkastellessaan Wikström muistuttaa olemassaolon kaksoismerkityksestä, rajatilanteissa syntyvä inhimillinen taistelu mahdollistaa moraalisen ja älyllisen kypsymisen.⁶⁸⁷ Kärsimyskoulua pohtiva Kierkegaard toteaa, että ottaessaan ahdistuksen oikein elämisen opettajakseen oppii ihminen korkeimman. Hän oppi siitä mitä kärsi -lauselma sisältää samalla jotakin puoleensa vetävää, mutta myös pelottavaa.⁶⁸⁸ Maailmatyypiksi kasvaminen on koulivaa ja tuskaista, mentaalialia ponnistelua, eräänlainen käymistila, jossa näkyy Camuta tulkiten negatiivisen ja positiivisen yhteen kuroutumista itsessä⁶⁸⁹ ja sen tiedostamisen aiheuttamaa sisäistä itkun värinää. Kauppisella se on hänen kokemaansa hyvän ja pahan taistelua korvien välissä, hetkiä, jolloin ei kykene muuhun kuin lohduttomaan itkuun. Hänen tuskainen, osin luovuttamaan taipuvainen pohdiskelunsa on vahvasti tilannetta vastustava. Samalla hänessä esiintyy pyrkimystä koota itsensä ja tietoisuutta patoutuneen tuskan purkamisen rakentavan voiman mahdollisuudesta: ”Synkätkin ajatukset ovat terveempiä kuin niiden kieltäminen.” (K18,2A, 174–175) Lopulta hän kokee olevansa prosessissa, jossa asiat alkavat sujua. Prosessi ja voima viittaavat kamppailun kas-

⁶⁸⁵ Wikström 2000, 130, 133; vrt. Tolle 2003, 50–51, 71, 101, 115, 134.

⁶⁸⁶ Toivanen 2009, 88–89.

⁶⁸⁷ Wikström 2000, 341.

⁶⁸⁸ Kierkegaard 1964, 91; emt. 1948, 33, 47.

⁶⁸⁹ Camus 1972, 57.

vatukselliseen luonteeseen. Se on logoterapiassa esitetyn hengen uhmavoiman, poikkeuksellisten voimavarojen löytymistä ja valjastumista, jossa Purjon mukaan elämä haastaa selviytymään.⁶⁹⁰ Kierkegaardilla toistuva ajatus sisimpään päästetyn kärsimyksen asenteesta ilmenee juhlallisessa hiljaisuudessa, jossa ihminen ottaa vastaa ehdottoman kuuliaisena kohtaamansa maailman jatkaen siinä elämäänsä: ”Ollapa perikato silmien edessä kyllin rohkea.”⁶⁹¹ ”Mitä rohkeammin ihminen kohtaa ahdistuksensa, sitä vapaampi hän on”, kiteyttää Lehtinen Kierkegaardin ajatuksen. Hän pohtii tämän vaatimusta, jossa muutokseen pyrkivän tulee rehellisesti myöntää olinpaikkansa ja ihanteesta poikkeavan tilanteen. Lehtinen pitää tätä vaikeasti oivallettavana paradoksaalisuutena. Ihminen ei voi saavuttaa tavoitetta, jos uskottelee jo olevansa perillä.⁶⁹² Tilanteen myöntämisen kamppailuluonne, erityisesti hengen uhmavoiman painottama uhma näkyy monissa tarinoissa. Aholla se ilmenee Jumalaan kohdistuvana katkerana pohdiskeluna:

Toinen suuri suru tänä surujen vuonna! Tommi on poissa! Ymmärtäisinpä sinun ajatuksiasi, Herra! Annoit sittenkin käydä näin: tai Sinä TAHDOIT näin! Annoit surua surun päälle. Minun lihallinen mieleni haluaisi nytkin kapinoida. Se haluaisi sanoa, että olet julma kohtalo. (K2, 38) Ymmärrän, vielä sen, että otat luoksesi elämäkumppanini 65-vuotiaana, mutta en ymmärrä miksi otat pois 3-vuotiaan iloisen pojan, vanhempiansa silmäterän. Sinähän annoit toivoa, mutta leikitkin kissaa ja hiirtä. (K2, 39)

Siivosen (H11) mukaan Jumalan tahdon hyväksyminen on monille vaikea kynys, sellaiseen pystyvän täytyy paljon kypsyä Jumalan käsissä. Ihmisestä löytää helpommin katkeruutta. Kristittynä oleminen on suostumista elämän ja maailman vajuuteen. Tämä voi lisätä henkistä vahvuutta niissä, jotka ottavat elämän tosissaan eivätkä pinnallisesti ohita pysähdystä ja tiedostavat, että kärsimyksen pysyvyydestä huolimatta elämä jatkuu olemassaolo sietämällä ja se kestäväällä. Camus’n kiihkeä jesuiittapappi Paneloux *Rutto*-romaanissa (1947) tiivistää tämän ajatuksen. Äärimmäisissä kärsimyksissä Jumala asettaa kristityn selkän seinää vasten. Kaikkien teiden umpeutuessa on omat pyyteet unohtava valittava, oltava piiloutumatta ja pakene-matta kärsimykseltä ja jäätävä paikalleen. Camus’n esittämässä uskonnollisessa valinnassa on kyse Jumalan tahtoon taipumisesta, vaikkei kaikkea ymmärräkään. On vain uskottava, että esimerkiksi lapsen kärsimyksellä on Jumalan tarkoitus. Siinä ihminen kasvaa pelottavan ihanteen mittaiseksi – kristitylle onnettomuudet ovat

⁶⁹⁰ Purjo 2020, 175–178; emt. 2011, 64.

⁶⁹¹ Kierkegaard 1990.

⁶⁹² Lehtinen 2009, 19–20.

opiksi, ne ohjaavat tavoittelemaan hyveitä.⁶⁹³ Kilpeläinen tulkitsee Camus'n mainitseman elämän arvon syntyvän kapinasta absurdia vastaan, on inhimillistä arvokkuutta hyväksyä absurdisuus ja jatkaa elämää siitä huolimatta.⁶⁹⁴ Jumalaa ennen kohtalostaan syyttänyt ”Hillevi” tekee camulaisen valinnan. Hän suhtautuu nyt tilanteeseensa loukkaantumatta, ”et tää o niinku mun elämä ja sen pitä mennä näin...Et hyväksy ne tosiasiat niinko sillai, ettei yritä kaunistel asioit.” (H5) Mieheensä Arnkilin tuskatietä seuranneen Joanin on vaikea uskoa lupauksiin taivaaseen pääsemisestä tai tulevasta paremmasta elämästä: ”Tapahtukoon Sinun tahtosi!” on silloin vaikeasti hyväksyttävä asia.” (K3D, 43) Miksi kysymysten ahdistama Arnkil (K3A, 88, 99, 150) mukautuu vähitellen hyväksymään elämänsä lopun tuskien täyttämäksi. Siinä on havaittavissa Kierkegaardin hiljaisuusteeman mukaista tyyntä asettautumista kohtaloonsa: ”...nyt olen senkin vaiheen voittanut. Sisimmässäni kaikuu: odota hiljaa.” (K3C, 64) Myös Ahon alkukapinointi ja katkeruus muuttuvat vähitellen rauhalliseen sopeutumiseen:

Sitten minut valtasi tunne, että olin rehellinen tässä katkeruudessani. Jos en olisi tunnustanut katkeruuttani, se olisi jäänyt kytemään ehkä pitkäksikin ajaksi. Olin kiitollinen siitä, että Jumala sallii kapinoinninkin. Hän on todella suuri! Muutama päivän kuluttua olin tyytynyt Jumalan tahtoon ja mieleni oli rauhallinen. Hänen tarkoituksensa oli, että Tommi oli kanssamme vain 3 vuotta ja hän valitsi meidät olemaan Tommin kanssa tämän hänen sairautensa ajan, Mikä luottamuksen osoitus meille! (K2, 40)

Kasvatuksellisesti oleellista maailmatyyppin vahvistumisessa on kärsimyksen kohtaamisen aiheuttamien valintojen suunta. Toiset suostuvat, sopeutuvat kohtaloonsa, toiset eivät.⁶⁹⁵ Sairaalapastori Pirjo Majamäki kuvaa molempien piirteitä eri ihmisissä samassa tilanteessa. Joskus kuolevan sairavuoteella toteutuu ajatus Jumalan tahtoon mukautumisesta. Kuolemansa hyväksyvä vanhus saattaa sanoa elämässä pitkälle päässeenä: ”Joko mummu sais lähteä?” (H9a) Toisaalta kuolevan omaiset voivat viimeiseen saakka vastustaa ja kieltää väistämättömän. He eivät suostu sitä ajattelemaankaan, eivätkä omaisen lääkityksen lopettamiseen, vaikka kärsivä itse sitä toivoisikin.

⁶⁹³ Camus 2012, 295–313.

⁶⁹⁴ Kilpeläinen 2011, 104; vrt. Haslam 2006, 258; Purjo 2011, 47, 70; Rauhala 2009, 62–66; Frankl 2010, 66.

⁶⁹⁵ Tutkimuksessani Aikko 2010, 109, varusmiehet kutsuivat *ynnykäksi* apatiaan ja toimetomuuteen antautumista.

Pirjo Majamäen mainitsemaan väistämättömän kieltämiseen liittyy monissa tarinoissa,⁶⁹⁶ erityisesti minätyypin alkuvaiheessa, eskapismi, todellisuuspakoisuus, vaikeus kohdata ylipääsemättömältä tuntuva ankaraa totuutta. Ihminen ei pysty Camus'n esittämään valintaan, vaan saattaa piilottaa ja unohtaa tuskansa erilaisilla pakokeinolla elämällä epäaidon hyvänolon, voiman, vapauden ja itsevarmuuden harhassa. ”Rakel” (H2) alkoi lastensa huostaanoton jälkeen käyttää amfetamiinia ja Korhonen kuvaa vahingollisen elämäntapansa pohjakosketusta, kuinka ruisku ohjasi häntä: ”Nyt on niin paska fiilis, että on ihan pakko nukkuttaa itsensä pillereillä...” (K33A, 21, 24, 35, 64) Seksuaalisen hyväksikäytön traumatisoimana Leikku (K87, 56–57) oppi sulkemaan itsensä tunne-elämän ulkopuolelle, kuolettamaan ne, jottei mikään (ikävä) tuntuisi miltään. Todellisuuspakoisissa tarinoissa ihminen voi luisua valheen loukkuun. On kyse elämäntaidollisesti taannuttavasta käännekohdasta. Sopeutumiskykyä tarkasteleva Längle⁶⁹⁷ puhuu neuroottisesta ahdistuksesta ja kyvyttömyydestä kohdata realiteetteja. Kärsimyksen hyväksymättä jättäminen etäännyttää siitä, työntää sen sivuun. Erikssonin mukaan kiellettyä aitoon elämään kuuluva kärsimys, kielletään osa elämää ja mahdollisuudet eheytyä.⁶⁹⁸

Erikssonin mainitseman eheytyksen, ylipäättään hyvän elämän edistämisen lähtökohtana sen tarkastelussa ja tarinoissa on maailmatyypiksi kasvamisen vahvistuminen. Keskeistä on, että ihminen tajuaa ja hyväksyy erityisesti itseä ja elämäänsä koskevan muutoksen, uuden syntymisen välttämättömyyden – monesti viime hetkellä, pohjalla käyden ja varsin radikaalilla tavalla.⁶⁹⁹ Tämä tulee esille erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokassa. Narkkariäiti ”Johannalla” se on totuuden hetki.⁷⁰⁰ Hän etsii jääkaapista ruokaa vauvalleen. Mehun ja mandariinin lisäksi sieltä löytyi huumeruisku. ”Tämäkö on lapsen elämää?” (K33B, 44) hän pysähtyi kysymään. Pena käsittää AA:n merkityksen: ”Minä kuolen, jos en käy palaverissa.” (K64, 51) Näissä pohdiskeluissa herää minämaailmatyypille tunnusomainen tietoisuus mahdollisuudesta vaikuttaa myönteisellä tavalla olosuhteisiinsa ja itseensä. Näin ankaraan totuuteen kohtaamisessa kasvatuksellinen idea ei ole suinkaan alistuminen, vaan vapauttavan totuuden löytäminen. Ihmistä potentiaalisuutena pitävän Rauhalan mukaan yksilön edellytetään kohtaavan tilanteissa omat eksistenssiksi realisoitumi-

⁶⁹⁶ Kertajat K32, 41–42, 64; K34, 36, 41, 35, 19; K38, 36; K49, 94; K53, 112; K57, 135; K62, 29; K64, 40; K65, 54–57; K66, 76, 80; K67, 91–95; K71, 139; K72, 147–148; K86, 51–53; K95; K103, 23, 78, 114; haastattelu H6.

⁶⁹⁷ Längle 2008; vrt. Tillich 2000, 74–77.

⁶⁹⁸ Toivanen 2009, 84, 106.

⁶⁹⁹ Kertajat: K118, 125; K119, 66, 68, 118; K128, 215, 271–272; K120, 66, 69, 88, 124; K24, 23–26, 43, 63; K31A9, 104; K67, 99, 101; K76, 130; Wikström 2000, 200–203; Purjo 2010, 305; Frankl (1986a, 59) painottaa eskapismien sijaan oman kohtalonsa ottamista omiin käsiin.

⁷⁰⁰ Camus 2012, 125–126, 391, ratkaiseva hetki; Lehtinen 2013, 63 käänteentekevä hetki.

sen ehdot. Hän puhuu vastoinkäymisissä nähtävistä lieventävistä puolista. Tajunta voi horisonteissaan, ymmärtämysyhteyksissään tulkita tilanteen faktisuutta uudella tavalla – ”kokemus vieraantuu alkuperäisestä negatiivisesta faktisuudesta positiiviseen suuntaan.”⁷⁰¹ Tämä tarinoille tyypillinen suunnanmuutos näkyy miehensä itsemurhan kokeneessa ”Rakelissa.” Hänen suostumisensa prosessiin ei ole heideggerilaista maailmaan heitteisyyttä, kolkon pakon ja absurdisuuden edessä passiivista alistumista, luopumista, eikä todellisuuspakaisuuden loukussa olemista. Se on kykyä hyväksyä ankara totuus ja sopeutua maailmaan ja itseä koskeviin ehtoihin. ”Rakel” tiedostaa muutostarkoituksen:⁷⁰²

Tässä päästään eteenpäin tavalla tai toisella. Aina se joku ovi aukee, sitten vaikka ajan kanssa, kunhan vain ihminen itse suostuu niinku siihen prosessiin, suostuu hyväksymään sen... Ainakin sitten jälkeinpäin tiedostin sen asian, että sehän on semmonen eteenpäin pääsemisen ainoa mahdollisuus: Se hyväksyminen ja suostuminen... En ole katkeruudessa muhinut... Hyväksyttävä ne vauriot... Hyväksyy sen, että elämä ei voi koskaan enää olla samanlaista, kuin mitä se on ollut silloin ennen sitä (aviomiehen itsemurha). (H3)

”Rakelin” ajatuksissa tulee ensin esille maailmaan suostumiseen liittyvä minätyypistä maailmatyypiksi suuntautumisen piirre, todellisuuteen lähentyminen, sen kaikkiiin ilmenemismuotoihin, kuten muutoksenalaisuuteen, myös kärsimysten kasvatettavaksi sitoutuminen. Tuskissansa huokuva ihminen pakottautuu traagisuuden kokemiseen, jossa kärsimyksestä tulee muutokseen pyrkivä suoritus, kuten keskitysleirin läpikäynyt Frankl toteaa: ”Elämä saavuttaa muotonsa vasta kohtalon vasarankujien alla, niiden aiheuttaman kärsimyksen valohehkussa.”⁷⁰³ Näitä Franklin sanoja tarkastelevan Purjon mukaan kärsimyksen kohtaaminen mahdollistaa monipuolisen henkisen kasvun.⁷⁰⁴ Tutkimukseni tarinoissa se on ”Rakelin” tavoin asettumista muutosprosessiin hyvän elämäntarinan rakentamiseksi. Se on vastuullisuutta ylläpitää ihmisyyttä, kuten kasvua kärsimyksessäkin. ”Rakelin” tekstissä kiinnittää huomiota sanoihin ihminen itse. On kyse minämaailmatyyppin vahvistumisesta, jossa omat pyrkimykset ovat sopusoinnussa maailman merkitysten kanssa. Siinä näkyy

⁷⁰¹ Rauhala 2005b, 121–122; emt. 1989, 35 *faktisuus* = asiantila, sisältö minkä mieli rajaa maailmasta ja joiden piirissä eksistenssi realisoituu esimerkiksi tilanteissa tapahtuu myrkytys tai periytyy lahjakkuustekijä.

⁷⁰² Kertojat: K2, 45, 65; K3A, 99, 150; emt. K3C, 64; K13, 6, 22, 128, 132, 189; K25A, 123; K31A8, 92; K66, 89–90; K121, 193; haastattelu H6; Utraisen (1999, 168–169) mukaan kuolevan vierellä oppilaana oleva kuolettaja tulee ”riisutuksi” – tulee tuntemaan ja hyväksymään kuoleman.

⁷⁰³ Frankl 2010, 66.

⁷⁰⁴ Purjo 2010, 70, 290.

tälle tyypille ominainen kehitys, jossa on oleellista tehdä osuutensa, parhaansa ihmisenä olemisen tehtävässä, antaa siihen oma tärkeä koettu jälkensä osana suurta kokonaisuutta. Tämän onnistumiseksi nousee ”Rakelilla” kasvatuksellisesti keskeiseksi vapauttavaa totuutta tukeva ajatus mahdollisuudesta. Hänen käsityksensä eteenpäin pääsemisestä ja ovien aukenemisesta viittaavat dialektiseen keikaukseen, jossa tartutaan elämän vaikeuksien antamiin mahdollisuuksiin ja käännetään ne voitoksi – hyväksytään saadut kortit ja pelata niillä mahdollisimman hyvin.

Tyyppihenkilö

Tutkimuksen tyyppihenkilöllä Tuppuraisella (K32, K32B, 63) ilmenee erityisesti kunniantoman kärsimyksen tarinoissa esiintyviä piirteitä. Keskeistä on elämän ankaran totuuden tarkastelun tunnusomainen kuvio. Se merkitsee totuutta vahingollisesta elämäntavasta. Vastoin kiihkeimpien uskonnollisten kertojien näkemystä hän ei suostu helposti vastaanottamaan vahingollisen elämäntyylinsä tuomaa tuskaa välttämättömänä Jumalallisena kasvatustarkoituksena. Rankan lapsuuden ja nuoruuden sekä jatkuvien väärin valintojensa yksityiskohtaisten kuvausten mukaan hän monien muiden lailla pikemminkin olosuhteiden pakosta ajautui kärsimykseen, joista hän viimein niiden mielettömyyteen havahtuessaan haluaa päästä eroon. On kyse muutostarpeen oivaltamisesta ja hyväksymisestä sekä maallisemmasta sopeutumisesta elämäntilanteen tosiasioihin. Se merkitsee suostumista, usein rankkaan, kamppailua sisältävään muutosprosessiin, irtautumista harhaisesta ja vahingollisesta elämäntavasta. Tuppuraisella (K32, 213, 236) alkaa näkyä hänen vankitovereissaan yleisesti havaitsema Raamatun Tuhlaajapojan tarinan kuvio. Siihen liittyy uskonnollisille tarinoille ominainen kamppaileva itsetutkiskelu ja Jumalan tahtoon mukautuminen ja voimaan luottaminen. Tuppurainen ymmärtää Jumalan työn olevan muuta kuin hänen elämänratkaisunsa. Siinä näkyy hengelliselle kasvulle tyypillinen Jumalan salatun voiman vapauttava vaikutus, erityisesti kasvatuksellisuuden aavistaminen: ”Herra johda sinä askeleeni oikein, anna minun kulkea aina sinun tahdossasi, rukoilin.” (K32, 236) Tämän herättämää yleistä pyrkimystä kuvaa Tuppuraisellakin suuntautuminen maailmatyypille ominaiseen vastuulliseen olemiseen. Hän lupasi itselleen, ettei unohtaisi vankilatovereitaan, vaan auttaisin heitä, koska he tarvitsivat hänen apuaan. Joidenkin vahingollista elämäntyyliä noudattavien ja ihailevien lailla hän koki kiihkeimpänä kautenaan ne sankarinhohteisesti. Lopulta tähän elämäntapaan antautumien ja siihen tahallinen syöksyminen alkoivat vähetä (K32B, 89). Sankarityyppi ilmeni hänelläkin uskalluksena myöntää harhainen, vahingollinen elämäntapansa ja pyrkiä löytämään rakentavia mahdollisuuksia siitä irrottautumiseen: ”Kyllä, minä halusin muuttua. Maksoi mitä maksoi.” (K32, 207)

Tuppuraisella näkyy tiivistetysti tutkimukseni tarinoissa esiintyvä, maailmatyypiksi suuntautumiseen liittyvä itseen kohdistuva pohdiskelu: ”Mistä olen tullut ja

minne olen menossa?” (K32, 172) Hänen introspektionsa muistuttaa pitkälti Augustinuksen *Tunnustuksia*-teoksen väkevää itsetutkiskelua. Tuppuraisella esiintyvän kontemplatiivisen kamppailun rasittavuutta lisää tarinoille tyypillisellä tavalla tietoisuus koettelemusten taustojen peruuttamattomuudesta. Tapahtuneita tosiasioita ei voinut aikanaan valita eikä niitä voi enää muuksi muuttaa. Tuppurainen (K32,15) pohtii lapsuuden ja nuoruuden rankkaa elämää, sen vahingollisia vaikutusvoimia, joita olivat muun muassa vanhempien riidat, väkivalta, alkoholi ja äidin kuolema. Niiden seurauksena hän ajautui vahingollisen elämäntavan kierteeseen ja imuun. Ne johdattivat hänet vääriille teille, kadulle sekä lopulta päihde- ja vankilakierteeseen – muokkasivat häntä taannuttavasti.

Itsetutkiskeluun taipuvien lailla Tuppurainenkin arvioi ja analysoi vahingollista elämäntapaansa. Tämän evaluoinnin kontemplatiivisen kamppailun tyypillistä luonnetta kuvaa siinä esiintyvä ristiriitaisuus. Toisaalta hän tuo esille kiihkeän elämäntavan viehättävyyden ja houkuttelevuuden. Kadun elämä ääri rajoilla antoi kiksejä, siellä harjoitettu väkivalta oli mystistä ja kiihottavaa, jopa mieltä nostattavaa. Siihen liittyi helpous, vapaus, riippumattomuus, elämänmaistelu ja rajojen raaputtelu. (K32, 99) Hän tunsu elävänsä kadulla, kun mikään ei muuten tuntunut miltään – hän oli valmis maksamaan siitä mitä tahansa. Toisaalta tämän luvun tarinoiden kirjoittajille tavanomaisessa, vahvistuvassa itsearvioinnissa on kasvatuksellisesti kyse itseä koskevan ankaran totuuden, vahingollisuuden ja tuhoavuuden pysähdyttävästä ja lopulta rakentavasta kohtaamisesta. Tuppurainen havahtui elämäntapansa vahingollisuuteen tajutessaan, kuinka moni hänen kavereistaan oli kuollut katujen elämäntyylin takia: ”Milloin olisi minun vuoroni liittyä joukkoon?” (K32, 194) Tarinoissa on myös tyypillistä, että ulkoisten olosuhteiden syyttämisen sijaan ihminen alkaa tiedostaa esimerkiksi väärin valintojensa kautta olevansa syypää asiantilaansa, vastuussa niistä. Poliisin luetellessa Tuppuraiselle tämän rikkeitä hän ymmärsi, että maksun aika oli koittanut: ”Ei voi olla totta! mietin mielessäni.” ”Tajusin välähdyksen omaisesti, etten halunnut olla se ihminen joka olin.” (K32, 122) Itseä henkilökohtaisesti koskeva ankara totuus kulminoituu hänellä kysymykseen: ”Kuka suojelisi ihmistä häneltä itseltään?” (K32, 122) Tuppurainen ymmärsi, ettei hänen kadullansa viettämässä elämäntavassaan sittenkään ollut mitään tavoiteltavaa eikä ihailtavaa. Kovimpia ankaria totuuksia hänen ennen niin vahvan itseluottamuksensa kannalta oli, ettei hän omien virheellisten ratkaisujensa takia hallinnutkaan elämäänsä: ”En enää pelannut tätä julmaa peliä, vaan se pelasi minua.” Jokin otti minussa vallan, jokin, jota en pystynyt hallitsemaan...” ”Minun elämäni päättyy, mutta peli jatkuu...” (K32, 18) Hän tiedosti, että ensin oli elämänjano, joka laittoi hänet juoksemaan, sitten tuli elämäkipu, jossa huonot valinnat menivät maksuun (K32, 82–83, 98). Tuppuraisen kasvamisen prosessissa näkyy kertomuksille ominainen pohdiskelua, henkinen paini. Hän tunsu itseä kohtaan kohdistunutta raivoa, vihaa, tuskaa ja pettymystä, hyvin hallitsevaksi nousi katumus – lopulta toteutui oivaltava, itseä terveellä tavalla rakastava, myönteinen muutos.

Terveen itserakkauden sekä minätyypin ja maailmatyyppin tasapainon saavuttamisen kannalta oleellista on tarinoiden kertojien lailla elämäntapaa koskevien tosiasioiden tunnustaminen. Tuppurainenkin tunnustaa tehneensä virheitä. Hän kokee kadulla eläneensä elämätöntä elämää: ”sen päivät täynnä tuskaa ja kärsimystä niin itselle kuin lähimmäisillekin.” (K32, 11–12) Hän tunnistaa inhimillisyytensä, entisen elämän virheet – heikkoutensa ja vajavuutensa ihmisenä – antaa itselleen anteeksi. Hän tiedostaa olevansa vastuussa itsestään ja kohtuullisuuden itselle asetetuissa vaatimuksissa, ettei esimerkiksi toisten auttamistehtävässä ole korvaamaton (K32, 236). Ratkaisevaa on, että itsetutkiskelussa yleisesti kasvavien lailla Tuppurainen myöntää muutosvälttämättömyyden. Hän löytää itsessään pahassa maailmassa harhautuneen, hiljaa kuolevan haavoittuneen enkelin, surun ja katkeruuden nyytin, josta hän halusi vapautua. (K32, 98–99,112)

4.7 Elämän antamiin mahdollisuuksiin tarttuminen

4.7.1 Itsellä on tärkeä osansa mahdollisuuksien toteutumisessa

Tuppuraisen edellisessä kappaleessa mainitsema löytäminen ja vapautuminen merkitsevät eteenpäin suuntautuvan prosessin sisältämien mahdollisuuksien henkilökohtaisen vapauttavan totuuden etsimistä ja muodostamista, kehittynyttä minätyyppejä. Lopulta se voi johtaa kokemukseen ihmisenä onnistuneesta olemisesta.⁷⁰⁵ Raamatussa puhutaan vaeltamisesta totuudessa ja käsitteestä totuuden henki ja siitä että totuus on tekevä vapaaksi. Niiden perusta on Jeesuksen tien, oikeanlaisen elämäntavan seuraamisessa, jossa korostuu ihmistä opettava ja ohjaava piirre.⁷⁰⁶ Ne liittyvät Rauhalan tarkastelemaan, Uudessa testamentissa esille tulevaan merkitykseen toimiaan uuden elämän prinssiippinä, kristillisyyden viitoittamalla tiellä kulkemista. Se ei tarkoita sen ottamista sellaisenaan ohjenuoraksi, vaan niiden herättämien henkilökohtaisten ratkaisujen, henkisten totuuksien löytämistä.⁷⁰⁷ Ihmistä painottavan de Unamon mukaan itse ei ole väline, vaan päämäärä, joka toteuttaa itseään. *Conatus* (lat.), voima ohjaa häntä jatkamaan ihmisenä olemistaan.⁷⁰⁸ Tämän, kuten *fronesiksen* ja elämisentaidon keskeinen piirre tutkimukseni tarinoissa on millaisen totuuden, kärsimysperspektiivin ja – identiteetin ihminen pystyy elämästä, maailmassa olemisestaan, sen ankarasta totuudesta muodostamaan. Tämä merkitsee myös yleisesti ko-

⁷⁰⁵ 6.6.4.

⁷⁰⁶ Joh. 8:31–47; 2. Piet. 2:2; Gal. 2:14; Matt. 5:37.

⁷⁰⁷ Rauhala 2005, 75; Heinonen 2006, 120.

⁷⁰⁸ De Unamuno 2009, 19–20, 22.

rostetun hyveellisyyden tavoittelemista itsessä, kasvua. ”Hyvää elämää on löytää ihmisyytensä ja toteuttaa se,” toteaa Lehtinen.⁷⁰⁹

Tämä pyrkimys viittaa Franklin ajattelun keskeiseen teemaan ihmisestä, joka voi aina valita miten hän suhtautuu kärsimyksensä – johon hänen henkiset uhmavoimat-käsitteensäkin mielestäni pitkälti liittyy.⁷¹⁰ Von Wright puhuu elämän järjestämisestä tyydyttävällä tavalla.⁷¹¹ Sen rakentumisessa pidän tärkeänä minätyypin ja maailmatyypin tasapainoa. Tämä näkemys on vahvistunut minulla tutkimuksen edetessä. Alussa korostin minätyypin kielteisyyttä, kuten itsekeskeisyyttä sekä siitä irtaannuttavaa kasvua kokonaisuuden huomioivaksi maailmatyypiksi. Olen tarinoita syvällisemmin tarkasteltuani kuitenkin päätenyt ihmisenä onnistuneen olemisen perusteisiin, että tasapainon saavuttamiseksi toiset huomioivan maailmatyypin lisäksi myös minätyypin tulee voida kehittyä rakentavalla tavalla. Se merkitsee itsenäistymistä ja etäännyttämistä usein sinänsä turvallisesta, mutta joillakin liian vahvasta riippuvuussuhteesta todellisuuteen ja uskovaisilla Jumalaan. Virtanen tarkastelee tähän liittyvää dynamiikkaa. Aluksi ihminen voi kehittää arkkityyppisen tarinan esimerkiksi enkelistä, joka suojelee häntä. Silloin voimat ovat häntä suurempia, ei-inhimillisiä, jumalallisia. Vasta tämän kokemuksen jälkeen voi kehittyä henkilökohtainen traumatarina, jossa inhimillistyvät voimat tulevat ihmisen kokoisiksi, mennään kohti henkilökohtaista tarinaa.⁷¹² Tämä näkyy uskonnollisesti suuntautuneella ”Rakelilla,” (H3) kun hän tiedostaa, että hänellä itsellään on tärkeä osansa elämänsä mahdollisuuksien toteuttamisessa.

Valinnan vapautta korostava Frankl puhuu väistämättömiin tilanteisiin kuuluvasta kyvystä selkää suorana kohdata todellisuus.⁷¹³ Hänen oppilaansa Lukas liittyy kyvyn ihmisen henkiseen vapauteen tahtoa ja tehdä asioita rajoittavien tekijöiden uhallakin.⁷¹⁴ Franklin mukaan keskitysleirillä ”tuskin mikään aivan täydellisesti pystyy riistämään ihmiseltä hänen vapauttaan,” aina jää aina jäljelle vähäisiä vapauden rippeitä. Kovat olosuhteet voivat olla ihmisen viimeisen inhimillisen vapauden alkamisen piste: ”Vapautta valita oma suhtautumisensa mihin tahansa annettuun tilanteeseen, vapautta valita oma tiensä.”⁷¹⁵

Joidenkin tutkimusten, tutkijoiden ja tutkimukseni tarinoiden pohjalta näen, että tyyppejä koskevaan tasapainoon, minämaailmatyyppiin liittyy ymmärryksen vahvistuminen maailmasta, jonka ehdot on vastuullisesti huomioitava. On kyse tätä tyyppiä

⁷⁰⁹ Lehtinen 2009, 19; vrt. Mutanen & Halonen 2016, 7–6.

⁷¹⁰ Frankl 2010.

⁷¹¹ Von Wright 1985, 181–188; emt.1987, 131.

⁷¹² Virtanen 2019, 52–53.

⁷¹³ Frankl 2010, 96–97, 120.

⁷¹⁴ Lukas 1985, 85–87; emt.2020, 175–181, *henkiset uhmavoimat*.

⁷¹⁵ Frankl 2010, 64, 102–104, 118–119; emt.1980, 46; kertojat: K123U, 168; K126U, 23; K128, 128, 167, 168–169, 178.

ilmentävän identiteetin vahvistumisesta, tietoisuudesta autonomiasta, itsenäisyydestä ja vapaudesta itse vaikuttaa elämäänsä valinnoillaan, tarttumalla maailman suomiin mahdollisuuksiin.⁷¹⁶ Kierkegaard puhuu mahdollisuudesta tulla enemäksi, kehittymisestä täyteen mahdollisuuteensa mikä ihmiselle on suotu.⁷¹⁷ Näen sen tarttumisena tulevaisuuteen. Henkisen elämän kasvua tarkasteleva Frankl esittää Pascalin sydämen viisauksen -käsitteen viittaavan ymmärtämiseen, elämän haasteet antavat mahdollisuuden kuunnella niitä ja vastata niihin tarkoituksellisesti. Frankl puhuu keskitysleirikokemuksiin perustuvasta traagisesta optimismista. Ihmisellä on äärioloissakin mahdollisuus venyä, ottaa niistä irti parhaat mahdolliset puolet, toteuttaa elämänsä potentiaalista tarkoitusta, erityisesti vastuun kantamista, jossa näen korostuvan minätyypin ja maailmatyyppin tasapainon.⁷¹⁸ Puolimatka tarkastelee Schelerin ajatusta henkisen persoonan rajattomasta laajentumiskyvystä. Ihminen voi riippumattomana tarpeistaan ottaa etäisyyttä avoimeen maailmaan, nähdä se persoonansa läpi ja toteuttaa vapauttaan sen antamiin mahdollisuuksiin. Keskeistä on läheinen, avoin ja hyväksyvä interaktio persoonan ja elämäntapahtumien välillä, – sen absurdiuteen ja mysteereihin.⁷¹⁹ Buber lähestyy mahdollisuuksia samansuuntaisesti. Ne pyörivät ihmisen ympärillä alkuvoimaisesti. On astuttava ulos Se-painotuksesta maailmayhteyteen, jossa Minä ja Sinä kohtaavat vapaasti vuorovaikutuksessa, ihminen on vapaa astuessaan kasvojen eteen.⁷²⁰ On kyse elämää ja itseä koskevasta ankarasta totuudesta, Buberin esittämästä kasvojen edessä nousemisesta vapauttavaan totuuteen. Se on itsen mahdollisuutta hyvään, eheytyneeseen elämään ja ihmisenä onnistuneeseen olemiseen, johon sisältyy hyvän ihmisen tavoite.

Tiivistän monien näkemysten pohjalta, ettei ihmistä ole väistämättä heideggari-laisesti heitetty avuttomuuteen ja epävarmuuteen. Hän voi kasvaa pahimmissakin tilanteissa rakentamaan itse elämänsä laadukkaammaksi.⁷²¹ De Martino katsoo Heideggerin esittämän, maailmaan heitetyksi tulemisen sisältävän mahdollisuuden. Maailmassa oleminen on enemmän kuin olemista. Se on toimijuutta, kykyä tehdä valintoja, muokata ympäristöä ja yhteiskuntaa, ylittää nykyinen, tehdä ja lunastaa

⁷¹⁶ Heiskanen 1996; Murto 1978; Ahn 2011, 415–416; Des Pres 1976, 160–161.

⁷¹⁷ Kierkegaard (1990, 44–45, 57); Ukkola (1961, 94–95) tulkitsee Kierkegaardin ajatusta mahdollisuudesta. Se on tulevaisuuteen suuntautunutta olemassaolon asennetta, kuvitelueksistenssiä ”eksistenssimahdollisuudesta eksistenssin suuntaan.” Se ei ole vielä todellisuutta, mutta jonka ihminen voi valita tai jonka kanssa voi päästä valintasuhteeseen.

⁷¹⁸ Frankl 1980, 58–59; emt. 2010, 40, 100–101; Purjo 2010, 177 puhuu tässä yhteydessä ihmistymisestä.

⁷¹⁹ Puolimatka 2008, 280–281.

⁷²⁰ Buber 1999, 76–77.

⁷²¹ Ojanen 2002, 134–135; Sartre 1969, 554; Jaspers (Wikström 2000, 131–133); haastattelu H4.

maailma.⁷²² Tämä merkitsee tutkimukseni tarinoissa käännekohtaa onnettoman olemisentunteen muuttumisesta onnistuneen olemisen kokonaisvaltaiseksi elämäntunteeksi. Tämän frankkilaisen hengen uhmavoiman, henkistä voimaa kanavoivan tekijän, nimenomaan itse rakennetun suhtautumistavan, kärsimysperspektiivin piirteinä tulevat tarinoissa esille: toivo, siitä huolimatta -asenne, tahto, rohkeus sekä itsen selviytymisedellytysten arviointi ja niistä saatu palaute.⁷²³

4.7.2 Siitä huolimatta rohkeasti, toivoen, tahtoen ja itseä arvioiden

Toivo

Tutkimukseni tarinoissa esiintyy usein toivon pilkahdus. Se ilmenee hetkittäisenä optimistisena, valoisana ja unelmoivanakin mielialana ja näkökulmana avoimena ja varmana nähtyyn todellisuuteen – luottamuksena elämän kantavuudesta, että asiat järjestyvät lopulta. Se on odotusta, oletusta ja varmuutta, tunnetta henkilökohtaisen dialektisen keikauksen mahdollisuudesta, muutoksesta parempaan, ettei ole tuomittu elämän ankarana totuuden lopullisuuteen.⁷²⁴ Keskeinen minätyyppiä vahvistava seikka on, että ihminen oivaltaa itse toivonsa perusteet. Mieheensä jatkuvasti hakaama Päivi (K95, 137) haluaa itkun ja vihan keskeltäkin uskoa tilanteensa voivan muuttua. Poikansa itsemurhaa käsittelevä ”Nieminen” puolestaan kysyy unensekaiseksi kuvaamassaan olotilassa: ”Kuinka tuosta kaikesta on voinut selvitä?” Sitten hän vastaa: ”Mutta siitä selviää. Elämä jatkuu.” (K31A7, 82) Myös ”Rakel” koki miehensä itsemurhan aiheuttamasta tuskasta huolimatta: ”Että tässä päästään eteenpäin tavalla taikka toisella. Että aina se joku ovi aukee, sitten vaikka ajan kanssa.” (H3) Toivon periaate kuuluu keskeisesti kristittyinä olemiseen.⁷²⁵ Kasvatuksellisesti oleellista on Utriaisien⁷²⁶ ja Vikströmin⁷²⁷ tutkimuksissaan viittaaman toivon,

⁷²² Utriaiainen, T.; Honkasalo, M-L. 2004, 34.

⁷²³ Kertojat: K4,36; K18,1, 26; K29, 45; K31A9, 104; K33, 35; K32, 11–12, 15; K42, 58; K57, 134; K99, 93; K111, 40–41; haastattelut: H4; H7.

⁷²⁴ Toivoon liittyy dialektisen keikauksen (3.4.3) piirteitä. Kreikkalaisen mytologian mukaan Pandora päästi lippaan avattuaan kaiken pahan valloilleen. Lippaan pohjalle jäi kuitenkin toivo (Carabatea 1997, 30–31); kertojat: K3D, 53, 68; K126U, 55.

⁷²⁵ Toivoa (*elpis*. kreik.) tarkastellaan runsaasti kristillisissä teksteissä. Se on keskeinen kristityn varustus, tunnuksina kypärä ja ankkuri: Kor. 13:13; 2. Kor. 4:7–9; Hepr. 6: 18–19, 11:1; Room. 4:18, 15:13; Job 13:15; Huovinen 2006, 97; Saarisalo 1952, 1474,1; Värrö 2011, 51; Utriaiainen 1999, 22, 42–43, 142, 151, 157–164, 240; Vikström 1978; Tillich 2000, 56; K31A, 104.

⁷²⁶ Utriaiainen 1999, 22, 42–43, 142, 151, 157–164, 240.

⁷²⁷ Vikström 1978.

sisäistäminen: ”Te tulette tuntemaan totuuden ja totuus vapauttaa teidät.”⁷²⁸ Kestettävissä olevan elämän perustaksi muodostuu tutkimukseni uskonnollisen tarinan luokassa maailmatyypille ominainen luottamus Jumalaan, usko iankaikkiseen elämään ja ylösnousemukseen – toivo, vaikka mitään edellytyksiä ja mahdollisuutta sille ei näyttäisi olevan.⁷²⁹ Barthin mukaan Kristuksessa lohdutettujen ei tarvitse joutua epätoivoon vaikeuksissakaan, vaan he ovat hänen kauttaan riittävän lujia kestämään maailmaa yhä uudelleen yhden aamun ja yhden illan.⁷³⁰ Sodassa lastenlääkärinä toiminut Kaartinen toteaaakin kranaatinsirpaleiden pahasti silpoman lapsen tuskan äärellä:

Uskon, että hän paranee... Olen oppinut herättämään toivoa toivottomissakin tilanteissa – varsinkin, kun usein olemme saaneet pienten ihmeitten muodossa tuta, ettei toivo petä. (K18,1, 26) Aamu valkeni hiljaisempana kuin aikoihin, ja toivo heräsi. Merkittävästi ihminen jaksaa toivoa yhä uudelleen: ehkä tänään valkenee vihdoinkin ratkaisu loputtomaan taisteluun. (K18,1, 96) Toivo tässä kantakoon, ei toivo helpommasta, paremmasta elämästä, vaan iankaikkisen elämän toivo – että jaksaisimme toivon varassa tämänhetkisen kestävän ja kevyen ahdistuksemme kantaa. (K18,1, 97)

Puolimatka tarkastelee Kierkegaardin ajatusta vaikeuksien myöntämisen rehellisen epätoivon synnyttämästä intohimosta, joka pakottaa löytämään myönteisiä vastauksia. On otettava riski ja tehtävä laadullisesti korkeamman olemassaolon muodon mahdollistama hyppy.⁷³¹ Myönteisten vastausten etsimisen intohimo viittaa Tillichin esittämään kaikesta huolimatta asenteeseen,⁷³² jossa näen hypyn merkitsevän toivoa vahvistavien, maailmassa esiintyvien mahdollisuuksien lähteille suuntautumista. Puolimatkan mukaan avoin traagisen kohtaaminen omassa elämässä on mahdollisuus uuteen alkuun, jopa poikkeukselliseen elämään. Epämiellyttävät asiat laajentavat kokemuspääpiiriä, tarjoavat oivalluksia, kykyjä ja voimavaroja. Ei-uskonnollisesti tarkasteltuna on kyse minätyypin ja minämaailmatyypin tasapainoa vahvistavasta monipuolisesta elämisestä, joka tulee esille selviytymistä tarkastelevissa tutkimuksissa.⁷³³

⁷²⁸ Joh. 8:32.

⁷²⁹ ”Olemme ahtaassa joka suhteessa, mutta emme liikuntakyvyttömiksi ahdistettuina, olemme ymmällä, mutta emme tyystin umpikujassa; olemme vainottuja, mutta emme pulaan jätettyjä; olemme maahan syöstyjä, mutta emme tuhottuja.” 2. Kor. 4:7–11; kerrotut: K13B, 17, 119; K18,1, 77, 96–97; K28, 58; K29, 37, 65; K129, 95, 106.

⁷³⁰ Barth 1978, 47.

⁷³¹ Puolimatka 1999, 94–95, 112–113; emt. 2004, 300.

⁷³² Tillich 2000, 1, 32, 90.

⁷³³ Heiskanen 1996; Murto 1978.

”Mikalla” se näkyy hänen ymmärtäessään, että äidin itsemurhassa oli jotakin hyvää. Se pakotti hänet ”näkemään ja ajattelemaan elämää ja maailmaa uudella tavalla.” (K31A, 104) Hän löysi merkittävän avaimen, toivon ja valon tulevaisuudessa. Kolmentoista vuoden huonon vaiheen jälkeen ”Tuulikki” puolestaan alkoi vähitellen päivä kerrallaan taas elää, löytää mahdollisuuksia, vaikka mihin, toivoa, valoa putken päässä: ”Pikkuhiljaa sillai ruppee löytymään oikkioi paikkoi, et tuntee, et mihi kuulu täsä elämäs.” (H7) ”Tuulikin” löytämät oikeat paikat viittaavat ponnistelun ja kestämissen arvoisten tarkoitusten ja arvojen heräämiseen, Puolimatkan mainitsemiaan myönteiseen vastaukseen. Se on konkreettinen, usein yksinkertainen pikkuasia, mutta tärkeänä koettu oljenkorsi, tilaisuus, johon voi tarttua ja jonka merkitystä usein vakuutellaan. Alkoholismin seurauksena munuaissiiirron kokeneelle ”Aatulle” (H7) se oli tietoisuutta, että vaikka hän ei pysty nyt juoksemaan hän voi kuitenkin ajatella. ”Aatu” haaveileekin uivansa puolen vuoden päästä ja pääsevänsä vielä töihin. Hän tiedosti vielä saaneensa mahdollisuuden – varsinkin, kun hänen kohtalontovereistaan on moni kuollut. Huumeriippuvaisen ”Birgitan” elämässä kiinni pitävä asia on saada nähdä huostaan otetut lapsensa aina välillä:

Mist reunast saa kiines...Siit sai niinko sitä voimaa, et jaksa, jaksa yrittä et-tippäi...Keskel kuukaut, ko lähdetä kattoma lapsi on ain niinko siihe jaksa tähdät... Et kyl yleensä asiat omal painollaan menee. Et sen mä olen oppinut, et kyl nua asiat järjesty sit ajan kans ... (H2)

Eriksson mainitsee kärsimyksen muurin, jonka edessä ihminen on syvimmissä koettelemuksessa. Se vaikuttaa läpipääsemättömältä, mutta sen pimeyden läpi tunkeutuu kuitenkin läpi ohut valojuova.⁷³⁴ Tulkitsen tämän viittaavan dialektiseen keikaukseen. ”Keikausasetelma” näkyy Camus’*n* esittämässä vastakkaisuuksien yhtäaikaisuuden kokemuksessa, jota hän kuvaa *Onnellinen kuolema* -romaaninsa (1970) Mersaultissa. Se on samanaikaista epätoivon ja toivon kuroutumista yhteen, kauheuden totuuden ja onnen tuntemista – muukalaisena, mutta tietoisena kohtalonsa täyttymyksestä. Mersault kokee hämmennyksessään ainoana todellisuutenaan intohimon seikkailuun tietoisena sukulaisuudestaan maailmansa kanssa.⁷³⁵

Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan absurdeissa ääriolosuhteissa voi nousta, usein menneisyyteen tukeutuva ja tulevaisuuteen suuntautuva toivo. Sen tarinoissa kierkegaardilainen intohimo on rohkeaa, viimeiseen

⁷³⁴ Toivanen 2009, 71. Pihlströmin (2010, 115) mukaan toivo kumpuaa melankoliasta, asioiden näkemisenä hieman surumielisessä sävyssä. Aikko (2016, 97) äärimmäisen toivon saavuttaminen vaatii äärimmäistä mentaalista kykyä.

⁷³⁵ Camus 1972, 96, 150–151, 154.

saakka ja kaikesta huolimatta -asennetta elää, josta Tillich puhuu.⁷³⁶ Joissakin tutkimukseni äärimmäisen kärsimyksen tarinoissa elämä itsessään ylläpitää viimeisistä rippeistäinkin optimismia niin kauan kuin on elämää – on toivoa periaatteella. Wiesel (K117, 17, 41, 53) kuvaa keskitysleirivankien tarttuvan viimeiseen saakka toivoon. ”Älkää menettäkö toivoa,” (K117, 41) neuvoo tuvan vanhin uusille vangeille keinoksi selviytyä. Luottava asenne todellisuuden lainalaisuuden kaksijakoisuuden kantavuuteen vahvistaa myös joissakin ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoissa elämänuskoa.⁷³⁷ Mieheensä kuoleman kohtaaman Mäntymiehen mukaan: ”Joskus elämä sytyttää tuleen, niin että ei vain tiedä, vaan myös tuntee olevansa olemassa.” Hän tajuaa silloin olemassaolon tarkoittavan yhtämittaista tanssia, ”yhtäaikaista syntymää ja kuolemista, saavuttamista ja luopumista.” (K25A, 33) Jatkuvia, vapauttavia aavistuksia elämän mysteeristä saava Mäntymies (K25A, 177–179) kokee elämän ravitsevana, nöyränä multana, johon siemenen on kasvaakseen samalla juurruttava kahteen suuntaan, syvyyden pimeyteen ja korkeuden valoon. Arnkililla vastaava elämisen intohimo ulottuu kuolinvuoteella toivon henkilökohtaiselle löytämiselle tyypillisellä tavalla muutokseen ja tulevaisuuteen, aina ajallisuuden tuolle puolen:

Omasta puolestani en tahtoisi antaa sitä kuvaa, että voisin suhtautua kuolemaan kevyesti, mutta tuon silti esille laajemman näkökannan: meidän tulee joka päivä kuolla pois vanhasta huonosta minästämmme ja kasvaa uuteen, parempaan. Alkanut päivä on ainoa, mitä maallisesta ajasta omistamme. Jonakin päivänä tuo kuoleminen on ruumiillista kuolemaa ja henki jatkaa kehittymistään...? Elämä, sairaus, kärsimys, onnettomuudet, kuolema: ETTÄ ELÄISIT? Ainoa tärkeä on elämä Jumalassa. (K3B, 254)

Arnkililla toteutunut dialektinen keikaus, myönteisten vastausten ja mahdollisuuksien, toivon löytyminen kärsimyksestä ei aina onnistu, vaan Mäntymiehen kokemana pimeys, toivottomuus voikin saada ylivallan. Tutkimukseni kaikissa luokissa kuvataan epätoivon tuntemuksia: elämän kulkee ohitse, se ei kannu, on solmussa, eikä siitä saa kiinni, hallintaan. Kertojat kokevat olevansa syrjässä, eksyksissä, yksin ja he tuntevat uupumusta, masentumista, elämänhalun katoamista, ponnistelun ja tunteiden kuolemista.⁷³⁸ Armi kertoo huutaneensa tuskissaan metsässä ulisten kuin eläin, koska tajusi häviävänsä kaiken, tulevaisuutensa, rakkauden: ”Mitään ei jää.”

⁷³⁶ Tillich 2000, 1, 32, 90; vrt. Stiever Lie et al. 2009, 9; kertojat: K117, 15; K118, 45; K119, 97; K121, 12, 65, 221; K122B, 14; K128, 230, 246; K133, 5, 22, 25.

⁷³⁷ Kertojat: K15, 86; K21, 106; K56, 129.

⁷³⁸ Kertojat: K0, 37; K2, 22; K5, 225; K18,2A, 126; K31A,1, 28; K33A, 38–39, 54, 59, 106; K70, 122; K78, 210; K79, 224. K94, 105; K95, 127, 150; K103, 66, 163–164; K106, 36, 232; K109, 26; K117–K13; haastattelu H8.

(K68, 106) On hyvä, jos pystyy arjen vastoinkäymisissä elämään, selviytymään edes päivän kerrallaan. Toivottomuus heikentää mahdollisuuksia myönteiseen muutokseen, siinä on tuhoavaa voimaa. Lehtisen mukaan vapaan ihmisyyden saavuttaminen on mahdollista vain tiettyjen minimiedellytysten vallitessa. Aineellinen hätä tyypistää inhimillisen ajattelun, nälkää näkevien ei voi odottaa toteuttavan kutsumustietoisesti korkeampia inhimillisiä päämääriä.⁷³⁹ Pearce puhuu yksiselitteisen kauhistuttavista kokemuksista, joilla ei ole mitään parantavia piirteitä. Toivottomuuteen tai selittämättömän epämääräiseen pahaan oloon vajonneen, on vaikeaa huolehtia sisäisestä kasvustaan tai välittää toisista. Kärsimys voi olla kiroavaa ja brutalisoivaa, pahimmillaan mahdottomuutta tehdä omasta elämästään hyvä tarina.⁷⁴⁰

Arnkilin (K3) totuuden etsimisen tarinasta voi havaita toivoa tukevien mahdollisuuksien löytämisen lähtevän ensin henkilökohtaisten elämisen perusteiden sisäistämistä. Se vaatii itsen vahvasti sitouttavaa panosta. Vastaukset eivät tule ulkopäin annettuina, vaan toivo on rakennettava itse, Liehu puhuu kärsimykselle avautumisen synnyttämästä potentiaalisuudesta.⁷⁴¹ Aikaisemmissa tutkimuksissani ja tämän tutkimuksen tarinoissa se näkyy Arnkilin kaltaisena minälähtöisenä etsimisena ja löydetyn toivon merkityksen vakuuttamisena. Kunniattoman kärsimyksen luokan tarinoissa tämä on usein hyvin vaikea ja vaativa itsesyytösten ja -vihän ahdistassa.⁷⁴² Kalshed korostaa tutkimuksessaan tästä turmelevasta peilistä vapautumista ja kykyä nähdä syvä, todellinen itsensä uudelleen mahdollisuuksineen, löytämään niitä kokonaisuudesta itsestä ja elämästä.⁷⁴³ ”Frans” vastaa myönteisesti kysyessäni häneltä näkeekö hän nimenomaan oman tulevaisuutensa valoisana. Hän haaveilee oljenkortena pitämästään normaalista elämästä, jonka toteutumisessa hänellä on tehtävänsä: ”Niinko sitä kohtaan mä yritän mennä... Ehkä siellä puales välis olla, mut se ei tarkoita tätä tuomiota (vankila), vaa iha omaa elämää. Semmosta kasvun paikka.” (H6) Soivio tarkastelee tutkimuksessaan toivon diskurssia sydäninfarktipotilailla. Toivo on kärsimykseen tarttumista siten, että hoidon myötä aukeaa mahdollisuus paranemiseen. Toivossa elävä kokee voivansa jotenkin hallita tautia ja luonnon vääjäämätöntä kulkua, elämää – se on kärsivän halua turvautua johonkin hädän hetkellä. Toivon diskurssi pitää hänestä kiinni niin kauan kuin jonkin asteinen kulku normaaliin on näköpiirissä.⁷⁴⁴

⁷³⁹ Lehtinen 2009, 21.

⁷⁴⁰ Pearce 2015; vrt. Längle 2008; Tillich 2000, 54–55.

⁷⁴¹ Liehu 2002, 155.

⁷⁴² Aikko 2010, 118–122; emt. 2016, 96–98.

⁷⁴³ Kalshed 2013, 159.

⁷⁴⁴ Soivio 2004, 182–190; Camus (1972, 42) kuvaa vapauden tarpeen ja toivon yhteyttä; kertoja K128, 272.

Siitä huolimatta -elämänasenne

Toivon suuntautumisessa ratkaisevaa on ihmisen tietoisuus vapaudestaan vaikuttaa todellisuuteen kovimmissakin olosuhteissa sekä sitä toteuttava, mahdollisuuksiin luottava asenne silloinkin, kun siihen ei järjellisesti näyttäisi olevana edellytyksiä. Tämä viittaa Tillichin siitä huolimatta -asenteeseen,⁷⁴⁵ joka näkyy joissakin tutkimukseni tarinoissa toivon heräämisenä vastoinkäymisissä. Elämään kuuluvaa ”valon voimain taistelua pimeyden valtoja vastaan” ja sen muutosmahdollisuuksia pateettisesti pohtiva James väittää toivon olevan juuri kovimmissa elämäntilanteissa, maailman suureksi erämaaksi kuvaamissaan kyynelten olosuhteissa, ”niin syntejä ja kärsimystä täynnä kuin se onkin.” Siellä on tuhat kerta enemmän toivoa kuin hienoissa, kesyissä, latteissa oloissa – korkeita ihanteita ja äärettömyyden hohtoa.⁷⁴⁶ Pihlström näkee Jamesin ajatuksissa meliorismia, jonka mukaan ihminen tai maailma voidaan aina tehdä paremmaksi, se on ponnistelemaan valmistautumisen elämänasennetta. Heideggerin transsendentaalista huolikäsitetä tarkastellessaan hän kuitenkin muistuttaa Severinon esittämän sokean toivon kaltaisesta epäterveen, katteettoman optimismin harhaisen luottamuksen vaa-roista.⁷⁴⁷ Huoli voi olla pohja terveille menettelytavoille. Ne edellyttävät elämän ja maailman pysähdyttävää katselemista ja reflektointia, jopa melankoliaa, josta toivo kumpuaa. Meliorismin pessimistiset piirteet viittaavat monien kärsimystarinoiden fal-libilistiseen luonteeseen. Pyrkimysten taustalla varjostaa usein epäonnistumisen ja -varmuuden tuska, Deweyn mainitsema, epävarmassa toimessa oleva turhautumisen uhka.⁷⁴⁸ Kasvatuksellisesti keskeistä on joidenkin tutkimukseni tarinoissa osoittama poikkeuksellinen mentaalisuus, joka ilmenee erityisesti siitä huolimatta -asenteena huolestuttavissa tilanteissa. Niissä käydään kontemplatiivista kamppailua epävarmuuteen sopeuttavasta, riittävästä toivosta, joka deweyläisittäin vakuuttaa, muttei anna absoluuttista varmuutta. Se näkyy erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokassa, varsinkin niiden kohdalla, jotka ovat joutuneet vahingollisen elämäntavan kierteseen, vailla tunnetta varmoista mahdollisuuksista irtautua siitä. Uuden elämänsuunnan ottaminen on vankilapastori Rauhalan (H10) mukaan usein kamppailua. Välillä näyttää, että ihminen on saanut otteen paremmasta, suunnasta, johon haluaa mennä, mutta sitten se lipsahtaa. Vankilassa on paljon seikkoja, jotka estävät uuden etsinnän, toisilla ne toimivat poten-

⁷⁴⁵ Tillich 2000, 1, 32, 46, 90, ”in spite of (engl.), siitä huolimatta.

⁷⁴⁶ James 1920, 70–75, 105.

⁷⁴⁷ Pihlström 2010, 109–114. *Meliorismi* on pessimismin ja optimismin välimuoto, jossa asioiden ei nähdä täysin onnistuvan, muttei epäonnistuvankaan. Maailma ei ole itsessään hyvä tai paha, mutta ihminen voi tehdä sen aina paremmaksi. Sokea toivo on Aiskhyluksen ilmaisu, jonka hän laittoi Prometeuksen suuhun: ”Olen antanut ihmiselle sokean toivon.” (Severino 1997, 12)

⁷⁴⁸ Dewey 1999, 36; kertojat: K3D, 132; K14, 26; K18,2A, 143, 195, 222; K31A, 104; K33B, 11; K48, 91; K61, 17; K64, 51; K111, 40; K121, 72, 195; K128, 249; vrt. Frankl 2010, 71–72; Lehtinen 2013, 48–49, 11–14.

tiaalisenä voimavarana. Heille selkiintyy halu työskennellä sisäisten asioiden kanssa, toisille se on käsittämätön kysymys. Vankilaan tuomittu ”Frans” (H6) kokee, että ratkaisevaa on yksinäisyys, tukea saa harvoin. Tässäkin taustalla voi epävarmuutta aiheuttaa se, että ratkaisut ja mahdollisuudet ovat pitkälti yksin omissa käsissä. Hän jaksaa ”mentaalisti ponnistella” sen toivon pohjalta, että voi saavuttaa normaalin elämän, kuten työn ja perheen. Toisaalta hän vaikuttaa niiden suhteen epävarmalta, epäilevältä ja voimattomalta. Ne liittyvät Rauhalan (H10) mainitsemaan lipsuilun uhkaan ja tietoisuuteen mahdollisuuksia rajoittavista tekijöistä. Liian rankat taustat ja olosuhteet saattavat kahlehtia ihmisen kohtuuttomaan olemiseen ja epätoivoon, jossa hän vakuuttuu heikoista henkilökohtaisista muutosmahdollisuuksista, asennoituu pessimistisesti, omat kädet eivät riitä. Wilenius näkee sen piirteitä ihmiselle ylivoimaisissa, radikaalin pahan tilanteissa, joita ovat sodat, keskitysleirit ja vastaavat.⁷⁴⁹ Tämä tulee esille tutkimuksessani ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokan tarinoissa.⁷⁵⁰ Siperian vankileirien musertavat olosuhteet ja kauhut kokenut Ande kuvailee minulle mieletöntä tarinaansa kyynelsilmin, huulet ja koko olemus liikutuksesta ja hermostumisesta väristen, pöytään levottomasti sormillaan koputtaen. Jäätävässä kylmyydessä lapiomiehenä routaista maata vuodesta toiseen kaivaessaan hän ei viimein enää onnistunut työlle määrättyissä tavoitteissa. Siksi hänen päivittäinen ruoka-annoksensa pienennettiin 600 grammasta 400 grammaan: ”Kyllä siinä silloin oli sellainen tunnelma... kyllä nyt kuolen täällä.” (H8) Nykypäivän musertavuuden asenne liittyy arjen moninaiisiin elämänongelmiin, usein sairauteen: ”Aatulle” kovin tilanne oli uuden, vieraalta tuntuvan munuaisen saaminen. Takana varjosti kuoleman pelko, olihan hän nähnyt monien häipyvän ja sitten kasaantuivat rahalliset vaikeudet: ”Silloin mullaki nii tää munuaihomma tuli, se tuli täydellinen seinä vastaan...” (H7) Mieleltään sairastunut Lindberg saavuttaa kokonaisvaltaisen olemisen kestävämmyyden pisteen:

Ennen vanhaan nuoret naiset hukuttivat itsensä hetteikköön. Minunkin surussani on jotakin noiduttua ja synkkää. Suuret niittyvillatuppaat ympäröivät minut... (K24, 26) Menen suolleni. Nyt silmäkkeen pinta on pohjaliejun samentama. Näen vaikeuteni. Tunnen olevani loppuun palanut. Suopursu ei kuki. Tuoksut ovat tympeitä. Joudun hyllyvälle pohjalle. Olen kriisissä. (K24, 27)

⁷⁴⁹ Wilenius 1999, 225–227; Ylivoimaista tilannetta kuvataan monella tavalla: Frankl (2010, 8) puhuu absoluuttisen rajan saavuttamisesta, Jaspers (1970, 27–30) rajatilanteesta ja Eriksson (Toivanen 2009, 71) läpipääsemättömyyden muurista. Brockman (1996, 8–36) kuvaa nollapistettä (*zero hour*, engl. *die Stunde Null*, saksa). Siihen liittyy absoluuttinen ero menneisyyden ja radikaalin uuden alkamisen välillä. Tarkastelen (Aikko 2016) ylivoimaisen elämän dynamiikkaa *Hyvä paha elämä* -artikkelissani.

⁷⁵⁰ Kertajat: K117–K137.

Läpi vaikka harmaan kiven

Edellisissä, kuten joissakin muissakin tutkimukseni tarinoissa ilmenee epätoivo ”mahdollisuuksien mahdottomuudesta.” Oleellista niissä on heikko itseluottamus omiin selviytymisedellytyksiin sekä luovuttamisen asenne. Tämä tuli esille varusmiehille tekemässäni tutkimuksessa, jossa se ilmenee erityisesti hetkittäisinä poissaoloina ja toimintakyvyttömyytenä.⁷⁵¹ Pidän sen vakavampia muotoja äärimmäistä maailmatyyppejä ilmentävinä vahingollisina piirteinä. Niiden yhteydessä yksilö alistuu ehdoitta ja vastarinnatta ulkopuolisille voimille. Pahimmillaan se näyttäytyy emotionaalisen ja eksistentiaalisen kuoleamisen apatiana, jota esiintyy erityisen kärjistetysti joissakin ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän luokan tarinoissa, joista Frankl kertoo.⁷⁵² Weinbergkin (K119) kuvaa niitä keskitysleirivankeja, jotka luovuttivat tietäen elämänsä pian päättyvän: ”Kaikki murtuvat jossakin vaiheessa, vaikka heillä olisi kuinka vahva tahto, ruumis ja mieli.” (K119, 115) Tähän dynamiikkaan näyttääkin kaikissa tarinoiden luokissa usein liittyvän juuri heikkotahtoisuutta, kyvyttömyyttä ryhdistäytyä ja nousta ponnistelemaan käytännön elämäntilanteissa ilmenevien ankarien totuuksien kanssa. Purjo tarkastelee Franklin käsitettä hengen uhmavoima (*trotzmacht des geistes*, saksa), yksilön kykyä ottaa kohtalo omiin käsiinsä epäsuotuisissa olosuhteissa. Rajoittamattomasta suhtautumistavan vapaudesta huolimatta on epärealistista väittää, että asenteiden omaksuminen vaikeuksissa olisi helppoa. Uhmavoima on kaikissa ihmisissä piilevä kyky.⁷⁵³

Hengen uhmavoimaan liittyy tässäkin usein hyvin rankka sisäinen kamppaileva kontemplaatio. Vastakkaiset hengen voimat ovat heikko tahto ja vahva tahto, jossa jälkimmäisen vahvistuminen on rakentavan muutoksen kannalta ratkaiseva. Tämä dynamiikka ilmenee joissakin tutkimukseni tarinoissa, sen eri luokissa.⁷⁵⁴ Siperian vankileirillä luovuttamiseen jo päätymässä olevassa Andessa (H8) näytti hengen uhmavoima elävän jossakin taustalla, se oli sitkeä elämänhalu ja päättäväisyys selviytyä, hän ei suostu alistumaan kovaan kohtaloonsa. Tämän avulla hän selvisi vankeudesta. Useissa kohdissa haluta-verbiä, korostavalla Voutilaisella (K33, 24) sisäinen työskentely näkyy koko kertomuksen ajan vahvana. Hänellä tulee esille luja päättäväisyys muuttaa hallitseva, hektinen elämäntapansa, elää tätä päivää, kokoamatta materiaa, spontaanisti vailla suurempia suunnitelmia ja tarkoitushakuisuutta. Mikalla (K31A, 104) uhmavoima ilmenee päättäväisyytenä, ettei hän anna häntä painavan surun ja ahdistuksen hallita elämäänsä. Ahlman näkee tahdon vapaana ja

⁷⁵¹ Aikko 2010, 109, 126 *ynnykkä*, sotilasolosuhteissa luovuttamisesta käytetty termi.

⁷⁵² Frankl 2010. Keskitysleirillä käytettiin passiivisista, välinpitämättömistä, fatalistisesti asennoituneista, elämänhalunsa menettäneistä nimitystä *müsselmänner* (saksa). Kertajat: K118, 136; K119, 87; K121, 65, 73; K137, 60–62.

⁷⁵³ Purjo 2011, 64; emt. 2020, 175–176, 181, 183.

⁷⁵⁴ Esimerkiksi kertoja K121, 145.

muuttuvaisena henkisyutenä.⁷⁵⁵ Se tulee esille eettisenä tietoisuutena ja pyrkimyksenä ilmaista itseään ja Anden (H8) lailla pysyä elossa. Hänellä se on vankeudessa-kin luottamusta itsen vapauteen tehdä valintoja ja päätöksiä niiden toteuttamiseksi – suuntautua mahdollisuuksiin. Traagisuuden kohtaamisen mahdollisuuksia uuteen alkuun tarkastelevan Puolimatkan mukaan syvän kriisin umpikujassa olevakin voi intensiivisesti siitä pois halutessaan löytää oivalluksia sekä itsestään uusia voimavaroja ja kykyjä. Hän muistuttaa Nietzschen esittämästä tahdonvoimasta, joka ”organisoisi minuuden niin, että sen voimavarat tulevat käyttöön.”⁷⁵⁶

Näen tahdonvoiman merkitsevän voimaa edistää dialektista keikausta. Se näkyy lukuisissa tutkimukseni tarinoissa. Monet ovat olleet heikkotahtoisina hyvin rankkojen olosuhteiden, väärän elämäntavan tai itsetuhoisuutensa ja niitä ilmentävän identiteetin determinoimia ja kierteessä. ”Minulla ei ollut vapautta päättää omasta elämästäni, viina määräsi ja minä tottelin”, (K62, 30) toteaa Puntti. Lopulta hänen luja tahtonsa vahvasti ratkaisevaa otetta ”ontologisesta oljenkorresta”, selviytymistä ja riittävän onnistunutta olemista ja rakentavaa identiteettiä edistävästä ratkaisusta. Ihminen ei franklilaisesti pääse ainoastaan olosuhteidensa, vaan myös itsensä yläpuolelle.⁷⁵⁷ Alkoholisoituneena pahasti sählännyt Järvinen päätti erään munailun jälkeen: ”Tunne oli viiltävän kirkas. Tämä on tässä, eikä koskaan enää.” (K61, 13) Vahingollisen elämäntavan kierteessä lopulta jalkaan ammutuksi tullut ”Jari” koki saavuttaneensa pohjakosketuksen: ”Ampuminen oli niin raju, että tuntui kuin olisin herännyt unesta. Halusin ihan tosissani muutosta.” (K83, 28) Vääjäämättömyyden ja pakonalaisuuden tilalle tulee niitä kunnioittava, vapauttava voimantunne päättää itse elämästään. Se tukee Severinon väitettä, että ”ihminen on elämisen tahtoa.”⁷⁵⁸ Camus tuo esille tämän *Onnellinen kuolema* -romaanissaan (1970) vapautena ja kiihkona maailmansa edessä, haluna pitää elämänsä käsissään kuin vaivattavaa, lämmintä taikinaa. Se on viattomuuden epätoivon maaperästä nouseva, ratkaiseva hetki, jolloin maailmaan eksynyt ihminen löytää juurensa, näkee sisäisen liikkeensä itseään kohden ja löytää varmuuden suurista mahdollisuuksistaan.⁷⁵⁹ Eikö Camus kuvaa minämaailmatyyppiä vahvistavaa hetkeä, kun yksilö löytää yhteisen tahtotilan maailman ja oman tahdon välillä? Se merkitsee hyvää elämää tukevaa, vapauttavaa kokemusta mahdollisuudesta käyttää maailman antamia mahdollisuuksia hyväkseen muokatessaan olemisensa suuntaa. Tämä toteutuu monilla tutkimukseni henkilöillä

⁷⁵⁵ Ahlman 1953, 49; emt. 1920, 19–23, 30, 59; Hela 1948, 66–68, *indeterminismi*, ihmisen tahto on vapaa.

⁷⁵⁶ Puolimatka 1999, 97–98, 210.

⁷⁵⁷ Frankl 2010, 116–117; emt. 1980, 38.

⁷⁵⁸ Severino 1997, 6; vrt. Deweyn 1999 ajatuksia varmuudesta.

⁷⁵⁹ Camus 1972, 91, 96–97.

Jaspersin korostamassa rajatilanteessa.⁷⁶⁰ Se merkitsee muutoksen alulle panevaa, usein ratkaiseviin valintoihin johtavaa käännekohtaa. Frankl kertoo tällaisesta, viimeisenä inhimillisen vapauden merkinä pitämästään valintojen henkilökohtaisesta huipentumasta: ”Vedin viivan koko entisen elämäni yli.”⁷⁶¹ Franklin maininta vetämisestä, Camus’n vertaus elämästä veivattavana taikinana ja Nietzchen ajatus voimavarojen tulemisesta käyttöön viittaavat tahdon ilmestymiseen käytännön toiminnassa, *praksiksessa*. Luovuttamiseen liittyvän toimintakyvyttömyyden sijaan tarkastellaan usein eri näkökulmista tahtoa toteuttamaan pyrkivää toimintakykyä.⁷⁶² Tämän kyvyn vahvistuminen ilmenee joissakin tutkimukseni tarinoissa.⁷⁶³ Lindberg (K24) kuvaa kuinka hän vertauskuvallisesti laskee kätensä auralle. Tyttärensä itsemurhan kokeneella Spiikillä (K106B, 104, 158) se näkyy alkavana pyrkimyksenä pohjattoman surun keskeltäkin rakentaa elämää eteenpäin: ”Eikä se tapahdu suremalla. Se tapahtuu tekemällä ja elämällä.” (K106B, 104) Rauhala puhuu ihmisen aktiivisuudesta muokata olosuhteitaan, joka näkyy käyttäytymisenä ja toimintana.⁷⁶⁴ Pohtiessaan Rauhalan käsityksiä henkisyys- ja kasvamisesta korostaa Mäki-Opas, että sisäisiä kouluja käyvän ihmisen todellinen muuttuminen voi tapahtua vain sisäisen muuttumisen avulla. Tilanteet (*situatiot*) tarjoavat ihmiselle tilaisuuden kietoutua ympäröivään todellisuuteen. Elämäntilanne on uniikki tanner, josta yksilön pitäisi ponnahtaa ylös. Sisäiseen muuttumiseen liittyy pyrkimys oikaista omaa olemisentapaa hyvän elämän saavuttamiseksi.⁷⁶⁵

Tutkimukseni tarinoissa ponnahtaminen ylös merkitsee minätyyppiä vahvistavaa päättäväisyyttä valjastaa rajallisisikikin muuttuneita mahdollisuuksiaan. Usein *praksista* luonnehtivassa aktiivisuudessa on kyse pienistä, mutta olosuhteisiin nähden vaativista toimista. ”Armi” (K68, 106) tajusi pelaavansa jatkoaikaa ja menettävänsä kaiken tärkeän, perheen ja tulevaisuuden. Hän keksi aluksi juosta salille ja hakata nyrkkeilyssä. ”Birgitta” (H2), puolestaan alkoi saada kiinni elämästä huostaan otettuja lapsiaan vähitellen tapaamalla. Alkoholismin takia siirännäismunuaisen saanut ”Aatu” kokee järkiintyneensä: ”Fiksut pärjää aina.” (H7) Hän ei enää lähde

⁷⁶⁰ Jaspers 1970, 27–30; Kuvaan (Aikko 2016) päinvastaista, tahdon murentumista ylipääsemättömässä tilanteessa.

⁷⁶¹ Frankl 2010, 22, 64; emt. 1980, 46–47; Purjo 2010, 218–221 näkee siinä keskeisenä haasteellisen tehtävän säilyttää tietoisuus valinnan vapaudestaan kaikissa olosuhteissa.

⁷⁶² Toiskallio 2009b, 59; Liutta 2011, 58; Von Wright 1987, 131; emt. 1985, 184–186; Uurtimo 1998, 31; Dewey 1999, 11, 14, 26; Pihlström 2010, 141–143; Frankl 2010, 101; emt. 1986, 54–55; Fromm 1977, 108; Kiuru 2015 esittää tutkimuksessaan selviytymistekijänä muun muassa kyvyn jatkaa arkea; kertoja K127, 121.

⁷⁶³ Kertojat: K118, 100–101, 108; K119, 213, 122–123; K128, 168, 178.

⁷⁶⁴ Rauhala 2005b, 94; Purjon (2010, 120, 122, 126) mukaan ihmisen todellistuminen tilaatiiossa koskee mahdollisuuksien toteutumista ja toteutumattomuutta – eksistentiaalista valikoitumaa. Arendt (1998, 177), toiminnan aloittamisen periaate.

⁷⁶⁵ Mäki-Opas 1999, 38, 57.

entiseen, ota riskejä, vaan päättää elää mahdollisimman hyvin ”et mää sitä käytä väärin, tai et mä menettäisi tän uudenkin munuaisen.” (H7) Käytännössä se merkitsi ankaraan dieettiin ryhtymistä ja osallistumista seurakunnan aktiviteetteihin. Useasti itsemurhaa yrittäneellä monisairaalla, lamaannuttavaa masennusta kärsineellä ”Tuulikilla” (H4) oli pitkään täysi työ selviytyä arjen välttämättömistä askareista. Lopulta hän pystyi nostamaan itseään niskasta kiinni ja saamaan pienin askelin arkielämänsä jotenkin hallintaan muun muassa siivoamalla asuntolassa. Tutkimukseni tarinoita yhdistävä keskeinen aktiivisuuden muoto on kirjoittaminen. Kirjoittajat käsittelevät kärsimystä, purkavat sisintään, kriisiään paperille.⁷⁶⁶ Lindberg (K24, 36, 61, 67, 73–74) kokee kirjoittavansa itsensä vapaaksi, mahdollisuuden tehdä jotakin. Se tosin vaatii häneltä päättäväistä, viimeiseen ponnistukseen ryhtymistä. Myös Kiviniemi tuntee vapautuneensa sisäisesti monien kokemusten jäsennyttyä ja asioiden kirkastuttua kirjoittamisen myötä: ”Sirpaleet ovat muuttuneet eläviksi olennoiksi, joilla on juurensa syvällä elämässä.” (K19, 87) Päättäväinen toiminta ei onnistu kaikilla, erityisesti liian rankkoja kokevien kohdalla. Rauhala näkeekin epäsuotuisan olemassaolon kokemukselliset ongelmat elämäntaidollisina. Näihin liittyvät muun muassa tunnekylmyys, vääristyneet käsitykset ja negatiiviset tunnelmat, ahdistuneisuus. Olemassaolon kehittymättömyys ja vääristynyt kehitys voivat ilmetä toiminnallisina häiriöinä; vaikeuksina kanssakäymisessä, velvollisuuksista suoriutumisessa ja olemisesta nauttimisessa. Äärimmäisissä olosuhteissa olevilta ei esimerkiksi ole aina saatavissa edellä esittämiäni omakohtaisia kirjoituksia.⁷⁶⁷ Lisäisin Rauhalan elämäntaidollisiin ongelmiin liittämiin seikkoihin rohkeuden puutteen – ihminen ei uskalla hypätä!

Sankarityyppi kulkee rohkeana päin elämää

Uskallus hypätä merkitsee hengen uhmavoimaan liittyvää päättäväistä rohkeutta kohdata ankara totuus. Tämän sankarityyppiä kuvaavan ominaisuuden vahvistuminen tulee monilla esille. Tillich tarkastelee siitä huolimatta -teemaa (*in spite of*, engl.) rohkeutena, jonka hän katsoo juurtuneen laajasti itsenä olemisen rakenteisiin.⁷⁶⁸ Tulkitseen sen merkitsevän paradoksaalista uskallusta olla ja ponnistella, vaikka siihen ei näyttäisi monissa tarinoissa ilmenevällä tavalla olevan mitään edellytyksiä. Tämnäköntainen rohkeus näyttäytyy sankaritarinoissa hyveenä, alttiutena epävarmuuden, tunteuttoman ja absurdin kohtaamisessa. Hän näkee olemisen rohkeuden kykynä tiedostaa osallistuvansa maailmaan, johon ihminen kuuluu ja josta on osin eril-

⁷⁶⁶ Kertajat: K2, 19–20; K31A2, 35; K31A4, 55; K106, 7, 13.

⁷⁶⁷ Rauhala 2005b, 98–101.

⁷⁶⁸ Tillich 2000, 1, 32, 90.

lään. Arjen tarinoissa Tillichin mainitsema juurtuminen⁷⁶⁹ tulee esille ”Rakelillakin” kehittyvänä, useiden tutkijoidenkin tarkastelemana elämäntaitona ja – tahtona. Se on periksi antamattomuuden asennetta kestävä kärsimyksensä, elää sen kanssa, usein päivästä päivään, jotkut koko elämänsä: ”Sen kanssa joutuu niinku sillee taiteilemaan lopun ikänsä. Kyllä siitä joku semmone jälki jää ihmiseen, ainaki niinku tällaises kualemas.” (H3) Härkönen (K31A1, 112) kokee, että vaikkei läheisen itsemurhasta koskaan täysin selviäkään on senkin jälkeen elämää, jossa on oikeus olla ja johon liittyy tehtävä. Kristillisyydessä korostuu eläminen kärsivän ihmisen roolissa ja tehtävässä. Äärimmäisessä ajattelussa nähdään Kristuksen todellisten opetuslasten tahtovan Karitsan jälkiä seuraten alistua pelotta kärsimyksiin: ”Olkaa rohkeat!”⁷⁷⁰ Tämä näkyy sodassa vammautuneita lapsia hoitavan lääkäri Kaartisen tulevaisuuteen luottavaisena asenteena, jossa hän Jumalan armon varassa kokee Afganistanin taisteluissa jaksavansa ja uskaltavansa elää, ”toi elämä mitä tahansa tullessaan.” (K18, 15)

Ei-uskonnollisesti nähtynä on kyse minämaailmatyyppin kasvua edistävän sankarittyyppin elämänrohkeuden vahvistumisesta, pelottomuuden asenteesta olla kärsimyksessä. Perttulan mukaan eheytyneet ihmiset suhtautuu esimerkiksi lähestyvään kuolemaansa tyynesti elämään kuuluvana luonnollisuutena.⁷⁷¹ Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa⁷⁷² se on uskallusta täyttää oma paikkansa, tehdä parhaansa, velvollisuutta olla ainutkertainen ihminen kovimmissakin olosuhteissa. Kärsimyksen ulottuvuuksia pohtiva, itsekin rohkeaa elämänsä asennetta natsivankilassa osoittanut Bonhoeffer käyttää täysikasvuinen mies -käsitettä. Miehen olemukseen ei kuulu keskenkasvuisen ihmisen tavoin väistyä nykyisyyttä, vaan hänen elämänsä painopiste on juuri siellä missä hän parhaillaan kokonaan on. Toivon ja tulevaisuuden kyseenalaistuessakin on ”oltava kokonaan sitä mitä parhaillaan on.” Hän itse koki vankeutensa tehtävänä kestää rajatapaus.⁷⁷³ Täysikasvuinen viittaa minämaailmatyyppiin, joka sitoutuu maailmaan sen ehdoin ja pyrkii tekemään parhaansa kaikissa olosuhteissa. Äärimmäistä lohduttomuutta tarkasteleva Frankl puhuu kärsimyksestä tehtävänä. Sen ainoa saavutus on kestää kärsimys kasvokkain, rakkauteen tukeutuen, rohkeasti, oikealla, kunniallisella tavalla: ”On vain yksi asia,

⁷⁶⁹ Kertajat: K2, 79; K5, 231; K8, 237–238; K18A, 178, 187; K27, 217; K28, 61; K30A, 128–129, 135; K33, 32, 34; K10B6, 43; K111, 41; haastattelu H7; vrt. Fromm 1977, 131; Längle 2008; Ojanen 2002, 134–135; Tolle 2003, 50–51, 71, 101, 115, 134.

⁷⁷⁰ Jaak. 5:11; Joh. 14:27; Augustinus 1981, 306.

⁷⁷¹ Perttula 2001, 155, 195.

⁷⁷² Kertajat: K118, 25, 28–29, 45–47; K120, 48–49, 92; K121, 30; K122, 63–64, 83; K122B, 20, 106; K124, 10, 13; K127, 51–52; K128, 128, 146; K132, 236–238; K133, 43.

⁷⁷³ Bonhoeffer 1991, 75, 117, 130–133, 132, 153–154, 170–171; Toiskallio (2009b, 61) liittyy rohkeuteen velvollisuuden.

jota pelkään. Etten ole kärsimysteni mittainen.” Hän näkee näitä Dostojevskin ajatuksia toteuttavina ihmisinä marttyyrit. He näyttävät ja todistavat uhmahenkisesti ainutlaatuista sisäistä saavutusta. Se merkitsee kärsimyksensä kantamista niin, ettei ihminen menetä henkistä vapauttaan äärimmäisen vapaudenriiston olosuhteissaan.⁷⁷⁴ Taylor mainitsee sankaruuteen liittyvän ulottuvuuden, joka koskee korkeimpien, jopa henkensä antamisen arvoisten tarkoituksien tajuamista. Hän esittää niiden yhteydessä intohimon.⁷⁷⁵ Tämä tulee tässäkin kärjistettynä esille ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen tarinoissa.⁷⁷⁶ On kyse selviytyjän identiteetin muuttumisesta ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan identiteetiksi. Wiesel (K117, 95) kuvaa tätä, holistisesti ja ehdoitta läsnä olemisen vapautta ja taipumattomaa elämäntahtoa rohkeasti ilmentävää absurdia hetkeä keskitysleirin pimeydessä, keskellä suunnattomia kärsimyksiä. Hän kertoo viulullaan ”yleisöä viihdyttävästä” Juliekiekista. Tämä soitti viimeisillä voimillaan elämäänsä, olemisensa ja sielunsa kiinnittyneenä soittimen kieleen – menetettyjä toiveitaan, hiiltynyttä menneisyyttään ja tyhjäksi tehtyä tulevaisuuttaan. Hän ylsi henkilökohtaisen toivon hiipuessakin rohkeudella ja Taylorin edellä esittämällä intohimolla elämään, antamaan tilanteen murskaavuuden ylittävän, tuhoamattoman ihmisarvon ja äärimmäisen toivon kärsimysyhteisön mielenmaisemalle. Aamulla Juliek löydetään menehtyneenä viulunsa vierestä. Tapaus vaikutti kaasukammioon menevissä ja Wieseliin hänen myöhemmissä elämänvaiheissaan. Kärsimysten mittaisuus liittyy sen oikeanlaiseen kohtaamiseen, josta Frankl mainitsee.⁷⁷⁷ Se ei ole tutkimukseni tarinoissa⁷⁷⁸ hänen usein tarkastelemiensa marttyyrien heroismia. Ääriolosuhteet pakottavat ihmisestä usein äärimmäisyyteen vietyä päättäväistä panosta, uhrautumista ja valintaa, pakon sanelemina jopa moraalialueita kyseenalaistavia päätöksiä ja tekoja.⁷⁷⁹

Tutkimukseni tarinoissa monet maailmantyyppiksi suuntautuvat joutuvat kohtaamaan ja tunnustamaan väistämättömät tosiasiat, varsinkin kun asialle ei enää voi mitään.⁷⁸⁰ Se ei aina ole suinkaan jaloa, vapaaehtoista tilanteeseen alistumista, joillakin esiintyy vastustamista. Tämä näkyy lapsensa menettäneen ”Tanjan” toteamuksen kahden viimeisen sanan painotuksessa. Hän kokee kuinka aika ”yksinkertaisesti sa-

⁷⁷⁴ Frankl 2010, 42, 65, 74–75, 102–103; emt.1986, 38, 56–57, 60–61.

⁷⁷⁵ Taylor 1995, 35.

⁷⁷⁶ Kertajat: K118, 45–46, 101, 135, 192; K121, 29–30, 65. Sankaruus ilmenee teostaan katolisessa kirkossa pyhimykseksi julistetun pappi Kolben (K124) marttyyrikuolemassa. Hänen uhrautumisensa toisen puolesta Auschwitzin keskitysleirillä nähdään kuoleman kohtaamisen ja rohkeuden elinikäisen harjoittamisen kulminaatiopisteinä, kristillisen heroismin toteuttamisena (Faccenda 1999, 10–13, 22, 24, 27).

⁷⁷⁷ Frankl 2010, 65.

⁷⁷⁸ Kertajat: K29, 28; K116, 128–129, 164; Aikko (2014, 100) oikeanlainen rohkeus ja miehuullisuus.

⁷⁷⁹ Des Pres 1976, 128–130.

⁷⁸⁰ Haastattelu: H9a.

nottuna pakotti elämään.” (K23, 70) Vankilaan joutunut ”Frans” kertoo myös pakon sanelemana joutuneensa ilman alkoholia ”kohtaamaan asiat selvin päin”, vaikka se aluksi meinas vetää vähä hiljaseks.” (H6)

Kohtaamisissa on harvoin kyse riemusaatosta ja glooriasta, helppoa ja haluttua se on tuskin koskaan. Niissä on kuitenkin jotakin kunniakasta ja ne kuvaavat sen äärimmäistä, sankarillista tyyppiä. Tähän liittyy minämaailmatyyppiä tukeva rohkeus kohdata pirstaloitunut elämä ja itse. Hän täyttää paikkansa vastuullisesti osana laajempaa kokonaisuutta. Tyyppi pitää kiinni ihmisyydestä ja inhimillisestä arvokkuudesta, hyvän elämän ja hyvyden, onnistuneen olemisen mahdollisuuksista elämän pirstaloituessakin.⁷⁸¹ Näin kyse ei ole vain selviytymisen ja pärjäämisen eetosta ja sankarimyyttiä ylläpitävästä rohkeudesta,⁷⁸² joka liittyy kunniallisen kärsimyksen luokan tapauksiin, kuten tutkimuksessani pitkään päätelin. Monien tutkimukseni kunniaattoman kärsimyksen luokan tarinoiden sankaruus eroaa niistä. Niiden sankarityypissä⁷⁸³ esiintyy vaiettua, häpeällisenä nähtyä, yhteisön tuomitsemaa kärsimystä. Niiden sankarillisuus on kyvyssä kohdata ne sekä sosiaalisessa rohkeudessa kertoa teeskentelemättä, avoimesti ja rehellisesti arkaluontoisesta, inhimillisiä heikkouksia ja pelkuruuttakin sisältävästä elämästään. Arjen kohtaloissa se on uskallusta pitää vastuullisesti kiinni oikeudesta ja vapaudesta olla ihminen, saada elää ja tehdä vajavaisistakin lähtökohdista parhaansa. ”Minun tehtäväni on elää se elämä, joka minulle on annettu, niin hyvin kuin mahdollista”, (K8, 237) kertoo ”Pirjo” tiedostaen elämässä vaadittavan rohkeutta – mitä enemmän uskaltaa, sitä enemmän elämästään saa. Hän kokee tarvitsevansa siinä vielä oppimista, koska ei ole vielä paras mahdollinen. Mieheensä itsemurhan kohdannut ”Rakel” on ajan kanssa monien alkuvaiheen vaikeuksien kautta määrätietoisesti ponnistellen saanut kiinni elämästä, ei pelkästään tulevaisuudesta ja suunnitelmista. Hän on päässyt kuoleman ja tulevaisuuden pelosta ja oppinut, että ”loppujen lopuksi mä elän vaan tätä hetkeä, enkä yhtään enempää.” (H3) Pitkään mielisairaudesta kärsinyt ja itsemurhaa useasti yrittänyt ”Tuulikki” uskalsi avioeron jälkeen mennä jo, jolla hän tarkoittaa esimerkiksi rohkeutta ilmaista tunteitaan, olla oma itsensä, elää uudestaan. Ennen hän oli ”kämpä ove lukos ja oli tääl neljä seinä sisäl.” (H4) Mieheensä itsemurhan aiheuttamasta ahdistuksesta huolimatta ”Rakelilla” sellaiseksi muodostui huoli pojastaan ja vastuuntunto pitää hänestä huolta, joka vahvistui koskemaan kärsiviä myös hänen työssään. Kasvatuksellisesti tarkasteltuna sankaruus ilmenee niissä kykynä tarttua muutoksen mahdollisuuksiin.⁷⁸⁴ Se on dialektisen

⁷⁸¹ Liutta (2011, 65) tarkastelee MacIntyren ajatuksia herooinen ajan hyveistä ja sosiaalisista rakenteista.

⁷⁸² Virtanen 2019, 68–69, 104; Bettelheim (Des Pres 1976, 160–161).

⁷⁸³ 4.7.2.

⁷⁸⁴ Virtanen 2019, 69.

keikauksen rohkeaa toteuttamista elämässä – situaatiot ovat tantereita, joista eksistenssi ponnahtaa ylös. Rohkeuden lähtökohtana tutkimukseni tarinoissa on uskalus olla kärsivä ihminen ja tahtoa kohdata se rakentavasti.⁷⁸⁵

Parikymmentä vuotta monia laitapuolen elämän vastoinkäymisiä kokenut ”Birgitta” kärsii edelleen, mutta kertoo oppineensa elämään sen kanssa elämästään nauttien: ”Me eletään vaa kerran hei tääl. Ni kyl sillo täytyy ottaa kaikki irti, niinku kokee ja nähdä...” (H2) Lehtinen painottaa Kierkegaardin ajatuksissa ristiriitojen, vapauden ja välttämättömyyksien avaamia mahdollisuuksia. Hänkin liittyy kärsimykseen Dostojevskin lailla ihmisen mitan. Se on ristiriitojen kantamista urhoollisesti, suistumatta itsepetokseen, elää niiden kanssa ”vaikka ne huutavat taivaaseen.”⁷⁸⁶ Frankl esittää ”traagisen sankarillisuuden” sanoa elämälle kyllä kaikesta katoavaisuudesta ja kärsimyksestä huolimatta.⁷⁸⁷ ”Tilanne on otettava vastaan sellaisena, kuin se on”, antaa Camukin ohjeeksi kaikkien osaksi tulevan mielettömän maailman kohtaamisessa. Keskeistä on yleisesti esille nostettu, vapaasta tahdostamme tekemä valinta. Se merkitsee tässä ongelmien kohtaamista paikallensa jääden, saarnaa hänen *Rutto*-teoksensa (1947) jesuiittapappi Paneloux.⁷⁸⁸ Lehtistä tulkiten täyttävät tarinoiden kertojat traagisuudessaan ihmisen mittaa, camulainen valinta lähtee itsensä pettämättömyydestä, joka näkyy avoimuutena ja rehellisyytenä myös itseään kohtaan: ”Tässä istui mies kohtalonsa kanssa”, (K5, 230) kohtaa ”Lauri” kärsivän itsensä pohtien onko hän vielä hengissä vuoden kuluttua. Hän kysyy, oliko mukana rohkeutta ja päättäväisyyttä, sopimus elämän kanssa? ”... , teen tämän ensin, sitten käyköön miten käy”, ”Lauri” vastaa itselleen. Hän kerää rohkeutta mielensä perukoilla ja kiteyttää dialektisen keikauksen ymmärtämisensä: ”Menettämällä elämän saa sen. Voisiko tappio olla voitto?” (K5, 231)

Monissa tutkimukseni tarinoissa on tällaista sankarilliselle tyypille tunnusomaista luottamusta dialektiseen keikaukseen. Vaikeudet kohdataan voitettavaksi tarkoitettuina haasteina – tosin ne koettelevat usein rohkeutta. Haastekäsite sisältää myönteisen varauksen ja ennako-oletuksen mahdollisuudesta muutokseen. Kärsimykseen asennoitumista painottava Frankl puhuu haasteesta elää,⁷⁸⁹ vaikeudet haastavat sisäiseen, henkiseen kasvuun, tulkitsee Purjo Franklin ajatuksia. Asennoitumisarvot merkitsevät, että ihmisen on tavalla tai toisella muovattava osakseen tullutta kohtaloaan.⁷⁹⁰ Toiskalliokin näkee haasteet kasvatuksellisesti merkittävinä. Sivisty-

⁷⁸⁵ Kertojat: K27, 43; K106, 233; haastattelu H5; Bonhoeffer 1991, 170–172, *moniulotteisponyfoninen elämä*.

⁷⁸⁶ Lehtinen 2013, 54–55.

⁷⁸⁷ Frankl 1980, 102.

⁷⁸⁸ Camus 2012, 117, 299–307; vrt. Tolle 2003, 50–51, 71, 101; Wilenius 1982, 522; Ojanen 2002, 208–209.

⁷⁸⁹ Frankl 2010, 102–105.

⁷⁹⁰ Purjo 2011, 62.

minen on alati jatkuvaa, muuttuvissa ympäristöissä tapahtuvaa henkisen selviytymisen taistelua uusien haasteiden ja ongelmien kanssa.⁷⁹¹ Vaikeuksien kokeminen haasteina näkyy lukuisissa tutkimukseni tarinoissa.⁷⁹² Se on tosiasioihin sitoutumisen kestäkykyä korostavan Länglen mainitsemaa, itsearvioivaa vakuuttumista selviytymisestä, että kärsimys on kestävässä.⁷⁹³ ”Birgitta” pystyy nyt ottamaan ongelmat haasteina vastaan: ”Ei mua nii vaa nujerreta et...en mene lakki kourassa anelema ainakaa...” (H2) Talvitiekin ymmärtää kärsimyksen olevan ”selittämättömänkin ihmiselle haaste, jonka on terästettävä meidät pyrkimään johonkin päämäärään, lannistumatta, periksi antamatta.” (K30B, 16, 24) Hänen asettumisensa maailman tahtoon kiteytyi ajatukseen: ”elämää rakastetaan eläen.” Terästäytyvä pyrkimys viittaa tahtoon päättäväisesti ja urhoollisesti kamppailla elämän puolesta. Hänestä heijastuvassa hengessä on Jamesin esittämää elähdyttävää happea, jota ihmiset käyttävät taistelussa olemiseensa kytkettyjä omalaatuisia vaikeuksia vastaan.⁷⁹⁴ Tämä näkyy Talvitien uhossa:

...minä tappelen tästä itseni pystyyn vaikka väkisin, ja onhan sitä ennenkin eletty yhdellä keuhkolla...Elämäntahto on kylymätön niin kauan kuin sitä on. Vähitellen aloin taas kirjoittaa...Minulla ei ole muita jumalia kuin elämäntahto...Minulle elämäntahdon mieli on juuri siinä, ettei se umpikujaan ajettunakaan suostu sammumaan vapaaehtoisesti. (K30B,2, 111, 116, 127)

Talvitien kokemus itsensä kanssa tappelemisesta ilmentää monissa tarinoissa miinätyypistä maailmatyypiksi kasvamisen kamppailevaa kontemplaatiota koettelemuksissa – luovuttamattomuuden ja luovuttamisen halujen välillä. Itse on haaste, johon hänkin viittaa. Talvitien päättäväinen uho vaihtuukin ajoittain tappion mielialaksi:

Tapahtunutkin on kaikenlaista pohjan pettämisen tuntuihin suistavaa... Elämäntahtoni todella petti... Siinä tilassa se tapahtui. En kestänyt enää, olkoon, menköön... Sulkeuduin sinne saadakseni huutaa täyteen ääneen naapureiden kuulematta...Muutun kai lapseksi, sellaiseksi, joka heiluttaa päätään tyynyllä ja hiukan valittaa. Tietoisuus supistuu, on vain kipu, aika supistuu, on vain odotus, että kipu lakkaisi. (K30B,2, 107–108, 115–116, 127)

⁷⁹¹ Toiskallio 2009a, 30.

⁷⁹² Kertajat: K15, 83; K18,2, 26, 171; K80, 236. Monet tutkimukseni (Aikko 2010, 49–51) varusmiehet kokivat vaikeudet haasteina.

⁷⁹³ Längle 2008.

⁷⁹⁴ James 1920, 79, 82; emt. 1926, 42–43, 134.

Periksi antamisen ja antamattomuuden vaihtelu ja yhdenaikainen läsnäolo tulevat esille useissa tarinoissa. Vaihtelu näkyy niissä aaltoliikkeenä, jossa ihminen näyttää välillä taipuvan pahastikin, muttei katkea. McAdams mainitsee joustavan tarinan, joka kestää ristiriidat ja rikastuu haasteiden myötä.⁷⁹⁵ Väkevästi elämästä lopulta otteen saavasta Kauppisesta tuntuu vähintään pari kertaa viikossa siltä kuin istuisi nuotiossa. ”Silloin en voi lähteä kotoa mihinkään. Joskus tekisin mieli luovuttaa kokonaan, nukkua pois tästä kaikesta.” (K18,2C, 25) Vaikka ”Hillevi” (H5) koki kypsyttyneensä ja saaneensa rohkeutta, tuntui välillä, ettei uskalla elää. Arnkililla (K3A, 42, K3B, 223) näiden vaihtoehtojen välinen paini näkyy kärsimystä koskevien kysymysten ja vastausten kaksinkamppailussa. Hän torjuu mielestään ajatukset taudin kulusta ja millainen loppu tulee olemaan. Toisaalta elämänsä poluilla eksymisen kokemuksestaan ja vääjäämättömän kuoleman lähestymisestä huolimatta hän päättää, ettei ”kuitenkaan aio luopua leikistä.” (K3B, 97) Etenevän sairautensa aiheuttamiin pettymyksiin totutumisessa hän kokee rohkeuden ratkaisevana. Hän on löytänyt Shakespearesta lauseen, jonka mittaiseksi pyrkii kasvamaan. Se on *Julius Caesarista*: ”monesti eläissänsä arka kuolee, mies kelpo maistaa kalmaa kerran vain.” Arnkilin päätelyssä tulee esille rohkeuden keskeinen kyky käydä avoin vuoropuhelu, usein sisäinen kamppailu itsensä kanssa. Hänen dostojevskiläinen⁷⁹⁶ mitta-ajatuksensa viittaa itsen kasvutarkoitukseen koettelemuksissa. Mittaaminen on sille asetettujen tavoitteiden arviointia. Voutilainen (K33)⁷⁹⁷ kiteyttää sen: ”rohkeinen muuttua joka päivä aidomman itsen suuntaan.” (K33, 118) Hän (K33, 43, 117) arvioi luopumisen kykyään ja voimavarojen lisääntymistään, muutostaan tulla uudeksi ihmiseksi.

Oma kompetenssi, sen arviointi ja siitä saatava palaute

Voutilaisen autenttisuuteen hyppäämiseen viittaavissa ajatuksista tulee ilmi, että hän on tyytyväinen edellytyksiinsä muutosmatkalla parempaan. On oleellista erityisesti identiteetin kannalta minkälaisen kuvan ihminen saa itsestään arvioidessaan pätevyyttään kärsimyksen kohtaamisessa. Wilenius liittää kohtaamiseen todellisuuden monitahoisuuden tajuamisen, kyvyn muuttaa käsityksiään, koetinkivenä objektiivisuus, taito muodostaa kuva kyvyistään, ominaisuuksistaan ja kehitysmahdollisuuksistaan. Ihminen joutuu kohtaamaan ja tunnustamaan kohtalonsa sekä tekojensa seuraukset, velvoitteet ja kompetenssinsa.⁷⁹⁸ Itsearvioinnissa kasvatuksellisesti ratkaisevaa on, että se edistää dialektista keikausta. Tämä näkyy miehensä kuoleman su-

⁷⁹⁵ McAdams 2.4.

⁷⁹⁶ Lehtinen 4.7.2; vrt. Frankl 2010, 65.

⁷⁹⁷ Kertoja K112, 46–48.

⁷⁹⁸ Wilenius 1982, 23–25; emt. 1987, 19–20; vrt. Pihlström 2015, 48–49.

rutyötä tekevässä Mäntymieheissä (K25A, 60–61, 79; K25C, 200–201.) Hän kuvaa lyyriseen tapaansa kasvua nousevien muutosten myrskynä: ”Menet eteenpäin suurin, kiitävin askelin kohti tehtävääsi.” (K25A, 61) Hänen tekstistään henkii kierkegaardilainen elämisen intohimo, jota ilmentää vapauttavien merkityksien ja mahdollisuuksien etsiminen ja arvioiminen itsestä:

”Kun toinen kuolee, sitä pidetään rakkauden loppumisena, tanssin keskeytymisenä. Mutta suru seuraa avioliittoa yhtä säännönmukaisesti kuin syksy seuraa kesää. Se ei ole tanssin keskeytys, vaan seuraava liike, traaginen liike, jonka aikana meidän täytyy oppia tulemaan irrotetuksi itsestä.” (K25A, 43)

Mäntymiehen tekstissä tulee esille minätyypin ja maailmatyyppin tasapainon vahvistumiseen liittyvä evaluointi. Hänen esittämänsä joutuminen määrittelemään suhteensa elämäntaisteluun merkitsee pakonalaista itsearviointia mahdollisuuksistaan kohdata koettelemukset. Ihminen alkaa kysyä sitä koskevia edellytyksiään sekä kehittää ja käyttää niitä, tarttua kärsimykseen rakentavasti. Hyvää elämää tarkasteleva Von Wright liittyy käytännön viisauteen (*fronesis*, kreik.) kyvyn virittää päämääriä sekä ohjata elämäänsä niiden suuntaan ja arvioida niiden toteutumista. Tavoitteiden tulisi olla sopusoinnussa omien mahdollisuuksien kanssa. On kyse sellaisten keinojen ja ”edellytysten oivaltamisesta, joiden vallitessa olento tulee menestymään tai kärsimään.”⁷⁹⁹ Sen kasvatuksellisenä lähtökohtana tutkimukseni tarinoissa näkyy oman potentiaalisuuden, resurssien ja kompetenssin lisääntynyt arviointi ja tiedostaminen koettelemuksissa. Keskeiseksi terveen kärsimysidentiteetin rakentumisessa nousee luottamus omiin kykyihin.⁸⁰⁰ Lukas puhuu terveestä minä voin, vaikka -asenteesta.⁸⁰¹ Kovien menetysten takia Tiira ei halua maalata purppuranpunaisia ruusuja, mutta hänessä herää Lukaksen mainitsemia henkisiä uhmavoimia. Tiira tuntee toivoa, että vaikeuksistaan huolimatta ovat myönteiset muutokset mahdollisia, että vammaisetkin voivat lopulta heittää hyvästit syövereilleen:

, mutta pääällimmäisenä pulppuaa toivo. Se saa pulputa, koska sokeus, kuurous, raajavammaisuus tai kehityshäiriö eivät merkitse loppua. Päinvastoin monen kohdalla täysi elämä on vasta alkanut siitä, kun pinta rikkoutui ja alta kuoriutui heikko ja haavoittuva, mutta samalla uusiutumiskykyinen ihminen. (K31, 51)

⁷⁹⁹ Von Wright 1985, 161, 180–186; Frankl (2010, 100–101) Ihmisen täytyy toteuttaa elämänsä potentiaalinen tarkoitus.

⁸⁰⁰ Kertojat: K1,6; K13, 128; K19, 32; K23, 72; K31A2, 39; K32,1, 122–123, 108; K106B, 22; K118, 165; K121, 112, 124; K120, 42; haastattelu H7; Pihlström (2001, 162) *refleksiivisyys*, itseviittaavuus, ihmisymmärrys kääntyy sisäänpäin.

⁸⁰¹ Lukas 1985, 85, 86.

Arnkilil (K3A, 38, 85) tarina on uusiutumiskyvyn, mahdollisuuksien jatkuvaa arviointia, vähittäistä heräämistä ja toteuttamista. Hän kuvaa sitä hitaasti pyörivänä, tuskin havaittavana kehityksen pyöränä. Jokainen, joka omistaa elämänsä hänelle annettujen parhaiden lahjojensa kehittämiseen ja käyttämiseen, voi vaikuttaa tuohon pyörään, ”eikä mikään ole turhaan eletty.” (K3A, 38) Arnkil halusi kuolinvuoteellaankin antaa parastaan. Tämä pyrkimys ilmeni hänessä von Wrightin esittämien tavoitteiden virittäytymisenä harmoniassa potentiaalisuutensa suhteen. Hän omistautui suurelle yleisölle kohdistuvan hyvän tarinan tekemiseen hyödyntämällä ilmiselviä pohdiskelijan ja keskustelijan kykyjään. Niin Arnkilista kuin monista muistakin kertojista näkyy, miten tärkeää on se vapauttava totuus, myönteinen palaute minkä he saavat itseltä ja toisilta muutoksen ja mahdollisuuksiensa edistymisestä.⁸⁰² Se tukee Tillichin esittämää ihmisen vakuuttumista itsestään todellisuuden luovana vastaanottajana ja muuttajana vaikeuksissakin.⁸⁰³ Kysyin ”Hilleviltä” onko hänen elämäntaitonsa kovissa kokemuksissa lisääntynyt, onko homma hankas? Hän vastaa itseä säästävän huolehtimisen ja sairauden huomioimisen vahvistuneen: ”No kyl mul o ilmaantunu semmost itsevarmuut mitä mul ei ol enne ollu.” (H5) Puolimatkan mukaan syvän kriisin kokenut voi valintojensa jälkeen löytää uuden elämän ja itsetuntemuksen, identiteetin.⁸⁰⁴ Tutkimuksessani voi päätellä sen olevan minämaailmatyyppin edistymistä. Se on Tillichin mainitsemaa, itseen kohdistuvaa rakkautta ihmisen vakuutuessa, että on kyennyt tarkoituksellisesti ja luovasti tuottamaan ja muuttamaan asioita. Se osoittaa monilla kertojilla elämäntaitoa vahvistavaa, itseen tyytyväistä tietoisuutta omasta mahdollisuudesta rakentaa onnistunut oleminen koettelemuksissa.⁸⁰⁵ ”Birgitta” ei antaisi koettelemusten hyvien puolien takia päivääkään elämästään pois. ”No ilmeisesti, jos mä en olis käyny kaikki noit juttui läpi, ni mä en olis näi vahva ihminen.” (H2) Hän koki oppineensa selviytymään elämässään, jota ei aikaisemmin itse hallinnut, toiset hallitsivat sitä.

Tutkimukseni tarinoissa tulee esille, että mahdollisuuksien toteutumisessa voi ainakin aluksi ilmetä vaikeuksia, sekä epävarmuutta ja -onnistumista, muutuskärsimystä. Siihen liittyy varsinaisen kärsimyksen aiheuttajan lisäksi identiteettiin vaikuttavaa tuskaa siitä, että omat mahdollisuudet, voimavarat, vaikutus- ja hallintakeinot koettelemuksessa ovat huonot. Korhonen pohtii poistuessaan jälleen kerran ulos poliisiasemalta: ”Mikä musta on tullut? Oonko enää ihminenkään? Ainakin oon narkkari, joka elättää itsensä rikoksilla. Tässäkö on mun elämäni?” (K33A, 34) Epätoivo herää erityisesti minätyypin tajutessa, että toivon ja hyvän elämän rakentumi-

⁸⁰² Kertojat: K8, 235; K94, 106–107.

⁸⁰³ Tillich 2000, 32, 46.

⁸⁰⁴ Puolimatka 1999, 97–98.

⁸⁰⁵ Tillich 2000, 32, 46; vrt. Bonhoeffer 1991, 55, 61; Frankl 2010, 109–110; kertoja: K126.

nen on pitkälti riippuvainen yksin omista kyvyistä. Hän voi kokea kohtalonsa olevan heikoissa tai vääriä ratkaisuja toteuttavissa käsissään. Sartre kuvaa tätä minäkeskeistä ahdistusta, joka syntyy ihmisen kohdatessa yksin vapautensa ja valintojensa kanssa olevan itsen – tietoisuuden olevansa itsensä varassa: ”Mikään ei voi turvata minua itseltäni.”⁸⁰⁶ Korhosella se on itse aiheutetun vahingollisen elämäntavan ääripisteen saavuttamisen synnyttämää eksistentialistista ahdistusta. Hän kysyy epäillen mahdollisuuksiaan muuttaa elämäänsä parempaan silloin kun se näyttää mahdottomalta. Tällainen eksistentialistinen turhauma saattaa muodostua McAdamsin⁸⁰⁷ esittämän ironian luonteisen tarinan ratkaisevaksi tekijäksi. Vieraantuneet, kyyniset antisankarit yrittävät puuttua asioihin, mutta eivät saa aikaan, jolloin palautekin voi olla negatiivista. Tutkimuksessani esiintyy päinvastaista, jalointa sankaruutta keskellä muutoskärsimystä, jossa mahdottomalta tuntuvasta tilanteesta ponnistetaan, edes vähäisenkin mahdollisuus. Uuden alkoholittoman elämän harjoittelu yksin meinasi vetää ”Fransin” hiljaiseksi: ”Oli tosi, ja vaikeet just, ku ei osannu.” (H6) ”Tuulikki” (H7) koki muutamien narujen olevan solmussa ja hukassa, toisaalta hän tunsi joidenkin narujen olevan hänellä kädessä ja elämänsä osin parantuneen. ”Rakel” oli joutunut tekemään miehensä itsemurhan kanssa niin paljon töitä, että epäili kestokykyään, jos hänen pojalleen tapahtuisi jotain. Hänkin oli kuitenkin onnistunut vahvistamaan mahdollisuuksiaan: ”Tää kriisi on auttanut mua sitte niinku toimimaan ihmisen kans ja työssä kohtamaan erilaisia tilanteita omassa elämässä.” (H3) Syntisenä kokemasta elämästään tiliä tekevä ja omantunnon syytöksiä tunteva Salomaa kokee: ”Kuinka vähämuistinen ja huono-oppinen ihminen onkaan, ainakin minä. Vain vähän myötämäkeä, niin kaikki keikahtaa kuin toisin päin.” (K27, 97) Epäily näkyy Kakolan lääninvankilan pienessä kammiossa selviytymisedellytyksiään minulle pohtivassa, taposta tuomitussa ”Fransissa:”

Mut kyl mä uskoisi silti, et on mul mahdollisuuksia. Se suurin työstettävä asia on...(H6) Mitä sä olet oppinut? (haastattelija) Se voi olla helpommin sanoa, että en oikein osaa sanoa. Jos loppupeleis ajattele, jos tossa portti kolahtais...(vankilan) ni kääntyiskö se taas niinko hetkessä ylös alas? En tiedä yhtään ...Pelko joo...Ikänsä, pualet ikäänsä käyttänyt päihteitä tietää miten helposti siihen niinko luiskahtaa taas mukaan. (H6)

Tyyppihenkilö

Tyyppihenkilö Tuppuraisella (K32) tulee esille vapauttavan totuuden saavuttaminen ja siihen keskeisesti liittyvät kohdat: toivo, asenne, tahto, toiminta ja kompetenssin

⁸⁰⁶ Sartre 1969, 39.

⁸⁰⁷ McAdams 2.4.

arviointi. Hänen tarinansa on minätyypin ja maailmatyyppin tasapainottumista. Sen keskiössä on maailman antamien mahdollisuuksien vastuullisen hyödyntämisen vahvistuminen. Hän etsii tarinansa alusta asti vapautta kysyen yhdessä otsikossakin: ”Mitä vapaus on?” Alussa hän koki sen olevan katujen elämän ja rikosten antamaa salaperäistä jännitystä, seikkailuja, rajojen etsimistä ja riippumattomuuden tunnetta, jossa tori oli hänen suuri mahdollisuutensa. Huumeet lisäsivät elämän kokemista uudesta näkökulmasta, jossa huolet katosivat (K32, 53, 71, 101). Toisaalta taustalla katujen vapaus tuntui Tuppuraisesta pahalta (K32, 68) ja uskoontulon myötä hän löysi entisen elämän ahdistuksesta vapauttavan olon. Tarinoiden kertojille tyyppillinen vapauttava totuus on toivon heräämistä. Se merkitsee Tuppuraisellakin tunnetta siitä, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa, selviytyä, pärjätä, saavuttaa hyvä elämä. Dialektisen keikauksen näkökulmasta se on tietoisuutta, helpotuksen tunnetta muutoksen mahdollisuudesta. Kun vankilan ovi meni Tuppuraisen takana kiinni, hän tunsi olevansa vapaa. Se kuvaa kunniattomalle kärsimykselle yleistä vapautumista entisestä elämästä ja itsestä. (K32, 237) Hänellä esiintyy vahvasti tarinoiden kertojille ominainen pyrkimys etsiä toivoa todistavia ja vahvistavia seikkoja. Tällaiseksi muodostuivat merkityksellinen työ, suunnitelmat koulun ja ammattiopintojen suorittamisesta sekä erityisesti tyttöystävä Mirja, tunne suuresta rakkaudesta, tarkoitus, jonka vuoksi kannattaa taistella. (K32, 228, 233) Tuppurainenkin tartutti monien muiden tavoin toivoa muillekin.

Vahingollisen kadun elämäntyylin vaiheessa Tuppurainen (K32, 107–108, 157, 178) asennoitui elämäntavallaan tavalla. Hän suhtautui elämän vaatimuksiin ja ehtoihin sekä ihmisten luomiin sääntöihin, kuriin ja järjestykseen välinpitämättömästi. ”Millään ei ole mitään väliä.” (K32, 106) Hän piti epämääräisissä oloissa kuolleita, riippumatonta elämää viettäneitä ja siihen kuolleita kavereita sankareina, jollainen hän itsekin halusi olla – tässä kahleiden valtakunnassa. Ääri rajoja haastava, villi elämäntyyli vaaroista ja vieressä kuolevista tovereista huolimatta oli oikeaa elämää: ”Lopun laadusta viis, elämä ja kuolema on tässä ja nyt.” (K32, 106) Muutoksen jälkeen Tuppuraisessa (K32, 252) säteili tarinoissa esiintyvä vapauttavan totuuden henki ja rakentava elämänsäsenne. Hän alkoi ehdoitta kunnioittaa normaalia, aidompaa elämää, josta käyttää sanaa puhdas. Monille tämän luvun, erityisesti kunniattomille tarinoille ominaisella tavalla hänellä elämän ja vastuun pakoileminen muuttui elämästä taistelemiseen ja vastuulliseen olemiseen. Keskeiseksi niiden rakentumisessa muodostui Tuppuraisellakin ymmärrys vapauden ja vastuun yhteydestä. Hyvän elämän onnistuminen on tutkimukseni tarinoissa viime kädessä kiinni niistä valinnoista, joita yksilö henkilökohtaisesti tekee. Tuppurainen tiedosti, että kadun elämäntyylin hengen ja asenteen pohjalta tehtyjen väärin valintojen hintana on ollut oma elämä. Vahingolliset ratkaisut olivat muun muassa kolhineet hänet sielullisesti rikkinäiseksi tunnezombieksi. Hän (K32B, 55, 127–128, 176, 228–230) kuvaa myös kavereilleen ominaisia vahingollisia ratkaisuja: ”...valtava määrä unelmia ja toi-

veita, jotka romuttuivat väärin valintojen takia.” (K32B, 230) Niiden huono esimerkki on osin ohjannut hänen kasvuaan. Jokainen unohdettu tarina puhutteli häntä omalla tavallaan. Tuppuraista alkoi ahdistaa mitä hän oli omalle ja toisten elämälle tehnyt. Hän alkaa tutkimukseni tarinoille yleisellä tavalla tehdä uusia, rakentavia valintoja ja päätöksiä. (K32, 98, 110, 224, 241) Hänelläkin esiintyy alun epävarmuus ja kamppaileva kontemplaatio: ”Kunpa oikea tie vain löytyisi.” ”Kunpa olisi oikeat avaimet.” (K32, 200) Näihin liittyi oleellisesti tahtoa koskeva muutos, jota kuvataan tämän luvun tarinoissa. Heikkotahtoisena ja todellisuuspakoisena Tuppurainen antoi kadun elämän viedä, vaikka taustalla hän tiedosti sen aiheuttaman tuskan ja epätoivon, tuhoa kohti vievän suunnan. Lopulta hänkin luovutti ja yritti itsemurhaa: ”Tapan itteni... yksinäinen susi lähtee nyt.” (K32, 20) Tästä selvittyään alkoi Tuppuraisen tahdonvoima vähitellen voimistua: päättäväisyys, halu ja rohkeus aloittaa toisenlainen elämä, muuttua, olla puhdas. (K32, 122, 199, 205–206) Alussa hänellä (K32, 179, 184, 193) esiintyi monille tavanomainen päätösten pitämättömyys, uudelleen harhautuminen. Tahdon vahvistuminen merkitsi hänelläkin tarkoituksellista ja tavoitteellista päätöstä selviytyä ja suuntautua kohti hyvää elämää, joka tarkoittaa tarinoissa käytännönläheistä toimintaa, *praksista* tahdon ja päätösten suuntaisesti. Tuppurainen (K32, 199–205, 210, 217, 233, 242, 249, K32B, 193) raitistui, alkoi harrastaa liikuntaa ja syödä terveellisesti, työskenteli vankilan keittiössä ja meni mukaan AA:han. Hän koki erityisen tärkeänä elämänmuutoksen kannalta avioliiton solmimisen. Monien tämän luvun kertojien tavoin toi uskoontulo Tuppuraisella monenlaista aktiivisuutta. Hänkin osallistui hengellisiin kokouksiin ja alkoi evankelioida. Merkittäväksi toiminnaksi on valtaosassa tutkimukseni tarinoita muodostunut omista kokemuksista kirjoittaminen. Tuppuraisen dialektista keikausta toteuttavaksi johtoteemaksi muodostuivat papin hänelle kohdistamat sanat: ”Näillä käsillä on lyöty rikki ja tehty paljon pahaa, mutta tästä eteenpäin nämä kädet tulevat olemaan monille siunaukseksi.” (K32, 221) Tuppuraisen asteittain saavuttama tunne, että hän pitkästä ajasta todella hallitsi elämänsä, kuvaa hyvin tutkimukseni tarinoissa ilmevästä itsetunnon ja -luottamuksen kasvua. Se vahvistui siitä palautteesta, jonka hän sai toisilta ja itseä koskevista huomioista. Keittiössä menestyminen nostatti hänessä uskoa tulevaisuuteen. Oman kompetenssin ja selviytymisedellytysten arviointi näkyikin koko hänen tarinansa ajan. Ennen sen mittana oli suoriutuminen kadun vahingollisen elämän kovista ”sankariteoista”. Kasvatuksellisesti keskeiseksi muodostui tietoisuus siitä, että hän pystyy itse ohjaamaan muutostaan pois kadulta hyvään elämään: ”Tunsin onnistuvani itseni muuttamisessa.” (K32, 199) Tietoisuudessa oli perimältään kyse kunnianttomille kärsimyksille tyypillisestä kyvystä päästä irti karun lapsuuden ja nuoruuden aiheuttamasta kärsimysimusta ja taidosta elää eteenpäin sen synnyttämästä traumasta huolimatta.

4.8 Yhteenveto

Tässä luvussa tarkastelin yksilöllistä kasvua kärsimyksessä. Teen siitä seuraavaksi yhteenvedon, jota kuvaan kuviossa 2. Kärsimyksessä kasvamisen dynamiikan itseen suuntautumisen näkökulman keskeisenä piirteenä ovat ihmisen ontologiset suhteet todellisuuteen; ympäristöön, toisiin, erityisesti itseen sekä uskovaisilla Jumalaan. Olemisen muutokset liittyvät itsen ja ulkoisen todellisuuden välisiin painotuksiin. Koettelemuksiin nähdään usein liittyvän näissä suhteissa vallitsevat häiriöt ja epätasapaino, jota voisi kuvata väärin olemisena. Kristillisyydessä sitä kuvaa syntikäsite. Minää painottava ihminen irtautuu Jumalasta, ylpistyy (*hybris*, kreik.) ja taantuu epäaitoon olemisentapaan, pseudoeksistenssiin – alkujaan hyvästä ihmisestä tulee paha. Ei-uskonnollisesti katsottuna se merkitsee ihmisen etäännyttämisestä sopusointuista todellisuussuhteesta, kyvyttömyydestä ymmärtää toisten ihmisten, luonnon ja elämän näkökulmia. Siihen liittyvä elämäntaidon vaikeus kohdata kovia kohtaloita. Kutsun tällaista itsekeskeistä, omaa etua ja oikeuksia painottavaa elämäntapaa ja eetosta noudattavaa ihmistä minätyyppiksi, jota ilmenee tutkimukseni tarinoissa. Äärimmillään se esiintyy kunniantoman kärsimyksen luokassa, jossa usein todellisuuspakoinen ihminen aiheuttaa vahingolliseen elämäntapaan johtavilla väärillä vahingoillaan kärsimystä. Kasvatuksellisesti merkittäväksi teemaksi tulee tähän liittyvä kasvatusvälttämättömyys muuttaa ihmistä paremmaksi. Kristinuskossa kärsimys on osa tätä pyrkimystä, Jumalan rangaistus, jonka tarkoituksena on palauttaa tasapaino, jumalasuhte. Ei-uskonnollisesta näkökulmasta tarkasteltuna puhun minätyypin muuttumisesta maailmatyyppin suuntaan. Tämä tyyppi huomioi kokonaisuuden vastuullisesti, toteuttaa autenttista olemisen tapaa, jossa itsen painotus vähenee suhteessa ulkoiseen todellisuuteen. Rakentavimmillaan se on näiden tyyppien tasapainoa, sekä maailman että yksilön tarpeet ja vaatimukset tasapainoisesti ja kohtuullisesti huomioivaksi minämaailmatyyppiksi kasvamista. Kärsimys herättää monissa tutkimukseni henkilöissä näitä tyyppisiä ilmentäviä piirteitä. Kasvatuksellisesti keskeiseksi muodostuu kaikissa kärsimyksen luokissa näkyvän henkisyiden, itsetutkimuksen vahvistuminen. Se on ratkaiseva muutossuuntautuneisuuteen vaikuttava tekijä. Siinä yksilö muodostaa kuvan ja identiteetin itsestä kärsimyksessä.

Kristillisessä kärsimystä sisältävän maailmatyyppiksi suuntaavan kasvatuksen ja kasvun tyypillisessä dynamiikassa korostuvia piirteitä ovat: synty, nöyryminen ja Jumalan tahtoon alistuminen. Synnin ja ei-uskonnollisesti nähtynä syyllisyyden kokemuksen yhteydessä ne merkitsevät tutkimukseni tarinoissa itseä koskevan ankaran totuuden tiedostamista, erityisesti sen, että on aiheuttanut pitkälti itse kärsimystä. Tämä tulee esille tutkimukseni tarinoissa. Niissä ilmenevä tuska on muun muassa itseen kohdistuvaa pettymystä, häpeää ja vihaa sekä erityisesti katumusta vääristä valinnoista ja niiden vahingollisista seurauksista. Toisaalta nämä tuntemukset näyttävät voivan muuttua dialektista keikausta toteuttavaksi voimavaraksi. Jotkut suuntautuvat muutokseen, toisaalta joillakin ne kaventavat entisestään kasvun mahdollisuuksia.

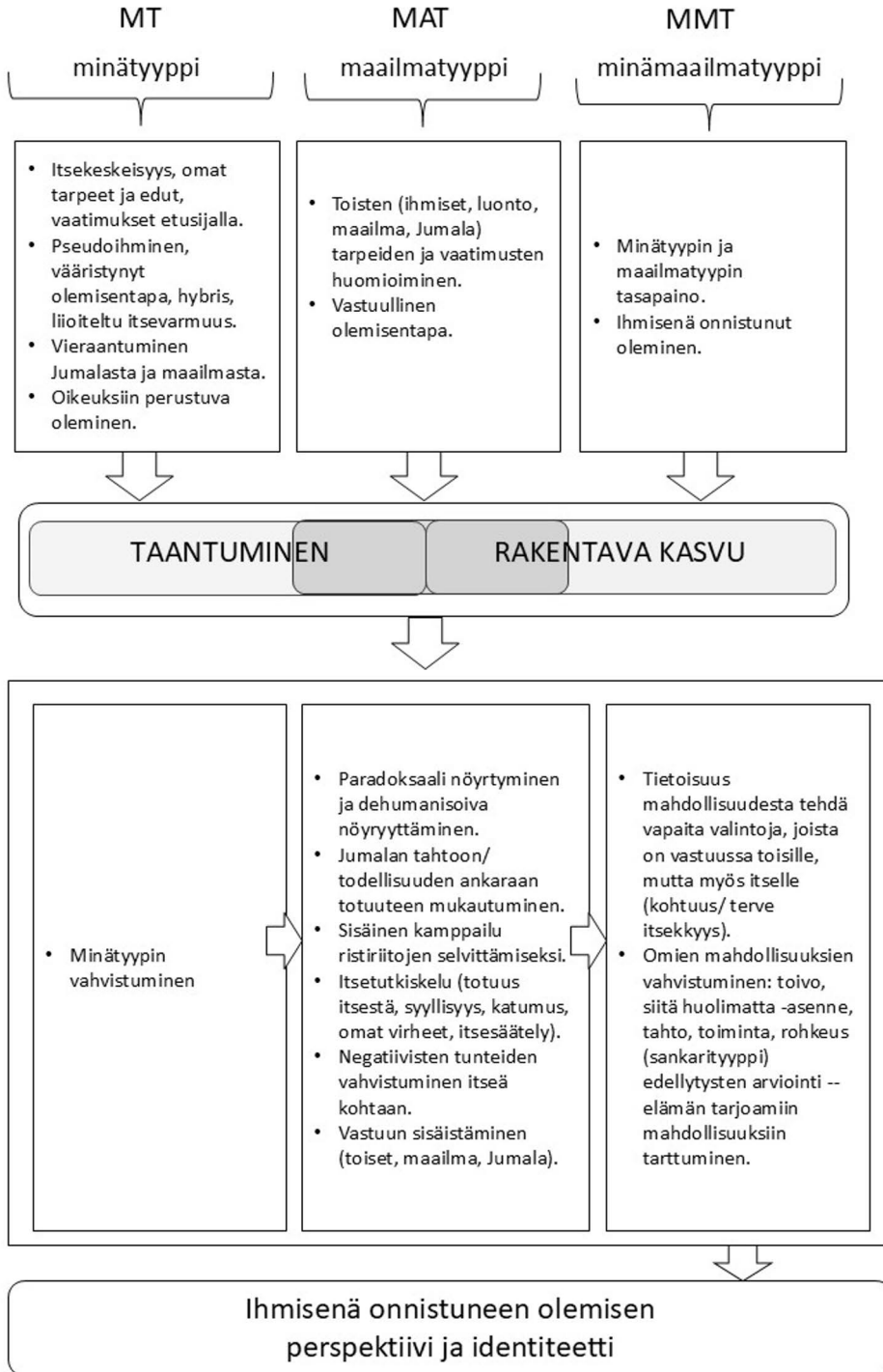
Nöyryymiseen liittyy kristillisyydessä paradoksi, ihmisen ylentäminen alentamalla, jossa hän ymmärtää oman epätäydellisyytensä sekä vaatimattoman paikansa Jumalan ja maailman yhteydessä. Se heikentää minätyyppiä. Erityispiirre on, että nöyryminen näyttää joillakin, erityisesti uskonnollisen kärsimyksen luokan tarinoissa noudattavan tässäkin kristinopin ajatusta. Toisaalta tutkimukseni tarinoissa ilmenee nöyryymisen ja nöyryyttämisen kasvatuksellisuuden kyseenalaistavia seikkoja. Päinvastoin ne voivat taannuttaa ja murskata. Tämä näkyy nyky-yhteiskunnan ylläpitämässä menestyjän identiteetin saavuttamisessa epäonnistuneiden kohdalla, joka ilmenee kunniantoman kärsimyksen tarinoiden luokassa. Erityisesti se tulee esille ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokan tarinoissa, joissa keskeisenä on pahuus. Se dehumanisoi, murskaa ihmisen identiteetin sekä vie mahdollisuuden myönteiseen muutokseen ja kasvuun. Kasvatuksellisesti ratkaiseva tekijä niiden nöyryyttävissä olosuhteissa on rakentaa minämaailmatyyppiä ilmentävä, tervettä ylpeyttä heijastava, ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan identiteetti.⁸⁰⁸ Se merkitsee vastuullista käsitystä itsestä hyvää elämää ja hyveellisyyttä toteuttavana ihmisenä, joka kukistaa pahan. Näin silloinkin, vaikka sillä ei näyttäisi ainakaan ulkoisesti olevan katetta, kun ihmisenä olemisen arvokkuudesta on nähtävissä vain repaleiset rippeet.

Kristillisyydessä ja uskonnollisen luokan tarinoissa korostuu mukautuminen Jumalan tahtoon. Ei-uskonnollisesti katsottuna se on tietoisuutta ja sopeutumista ankaaraan totuuteen kärsimyksestä, joka on osa aitoa elämää. Ratkaiseva käännekohta sen kohtaamisessa on valintojen suunta – suostuuko siihen vai pakeneeko todellisuutta esimerkiksi päihteisiin. Minätyypistä maailmatyypiksi kasvamisessa on oleellista, että ihminen tiedostaa, etteivät asiat muutu yksin hänen tarpeidensa mukaan, vaan hänen on huomioitava myös ”todellisuuden vaatimukset.” Toisaalta on kyse kohtuullisuudesta, myös itsen huomioivasta tasapainoiseksi minämaailmatyypiksi kasvamisesta. Tällä tyyppillä omat pyrkimykset ja tahto ovat sopusuunnassa maailman merkitysten ja lainalaisuuksien kanssa. Tämä toteutuu tutkimuksen tarinoissa usein näkyvässä, koulivassa kontemplatiivisessa kamppailussa itsen halujen ja maailman vaatimusten välillä. Ankaran totuuden kohtaamisessa ei ole kyse alistumisesta ja rannan tilanteen hyväksymisestä sitä vastustamatta, kasvatuksellisesti oleellista on suostua muutosprosessiin, joka näkyy tutkimukseni tarinoissa keskeisenä teemana erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokassa.

Muutosprosessiin mukautumisessa on kyse siitä millaisen ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan ja sitä tukevan vapauttavan totuuden, kärsimysperspektiivin ja identiteetin ihminen pystyy muodostamaan. Tähän tekijään liittyvinä, hengenvoimaa ilmentävinä, kasvua ohjaavina, minälähtöisinä piirteinä tulevat tarinoissa esille: toivo, siitä huolimatta -asenne, tahto, toiminta sekä oman kompetenssin arviointi ja

niistä saatu palaute. Toisilla ne tukevat, toisilla horjuttavat vapauttavan totuuden toteutumista. Toivo merkitsee itse rakennettua tulevaisuussuuntautunutta oletusta ja luottamusta siitä, että dialektinen keikaus on henkilökohtaisesti mahdollista. Kasvatuksellisesti ratkaisevaa tarinoissa on, että ihminen tiedostaa itsen tärkeän merkityksen ja vaikutuksen elämä kohtaamisessa, voivansa elää ja toteuttaa mahdollisuuksiinsa kovissa kohtaloissa – selviytyjän identiteetin tilalle rakentuu ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan identiteetti. Toisaalta epätoivo liittyy pitkälti juuri tähän, varsinkin minätyypillä. Se saattaa vahvistua, kun hän tiedostaa, että toivo on rakennettava itse, muttei hän kykene siihen. Silloin toivoa aletaan etsiä itsen ulkopuolisista voimista, esimerkiksi uskonnosta. Tällaisissa tilanteissa, joissa ei näyttäisi olevan mitään henkilökohtaista mahdollisuutta, esiintyy joissakin tapauksissa toinen voima, poikkeuksellinen siitä huolimatta -asenne kohdata ankara totuus. Vaikeudet nähdään voitettaviksi tarkoitettuina, hyödynnettävinä haasteina. Tämä ilmenee erityisesti ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokan tarinoissa. Toisaalta niissä näkyy myös luovuttamista. Samoin kunniantoman kärsimyksen luokassa, jossa keskeistä on vaikeus irtautua vahingollisen elämäntavan kierteestä. Tahdonvoima nousee seuraavaksi uhmavoiman piirteeksi. Se on päättäväisyyttä kohdata kärsimys muutossuuntautuneesti, joka toteutuu myös toiminnassa, aluksi pieninä tekoina. Tutkimukseni tarinoissa sellaiseksi muodostuu kirjoittaminen. Tarinoissa ilmenee sankarityyppi, jolle on ominaista rohkeus olla ja pyrkimys tehdä parhaansa heikoista edellytyksistä huolimatta. Tämä tulee esille erityisesti ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokan tarinoissa, joissa korostuu minämaailmatyypille ominainen velvollisuus toteuttaa ihmisenä olemisen tehtävä äärioloissakin. Kunniantoman kärsimyksen luokan rohkeus eroaa kunniallisen kärsimyksen luokalle tyypillisestä menestyjän sankarimyytistä ja -tyypistä. Edellisen sankaruus on uskallusta kohdata häpeä, syyllisyys ja epätäydellisyys. Kärsimysperspektiiviä ja identiteettiä muovaavana tekijänä tarinoissa on oma kompetenssi, sen arviointi. Siinä on oleellista millaisen palautteen, kuvan ihminen saa pätevydestään ja potentiaalisuudestaan kärsimyksessä. Kasvun kannalta on tärkeä, että se tukee ihmisenä onnistunutta olemista edistävän, itseensä luottavan ihmisen minäkäsitystä, vahvistaa Lukaksen esittämää minä voin vaikka -asennetta. Tutkimukseni tarinoissa näkyy sekä myönteisen että negatiivisen minäkuvan muodostumista. Monille omiin kykyihinsä heikosti luottaville alkaa muodostua maailmatyypille ominainen luottamus siihen, ettei hän ole ahdistuksessaan yksin.

Erityisen huomionarvoisena erityispiirteenä on, että varsinkin uskonnollisen luokan tarinoissa kuvaukset ovat usein samansuuntaiset kristillisen tradition esittämän kärsimyksessä kasvamisen dynamiikan kanssa, pääteemana väärän olemisentavan ja kärsimyksen välisen yhteyden sisäistäminen. Tämä laittaa kysymään kuinka pitkälti ne ovat opittuja? Toisaalta on myös niitä, jotka eivät koe syntiä ja nöyryymistä tai Jumalan tahtoon alistumista eivätkä hyväksy niiden kristillistä kasvatusoppia.

Kuvio 2. Yksilöllinen kasvu kärsimyksessä.

5 Kovat kohtalot ja ihmissuhteet

5.1 Ihminen suuntautuu ulkopuoliseen maailmaan

Tässä luvussa tarkastelen tutkimukseni pääongelmaa sekä etsin vastausta kärsimykseseen liittyvän kasvun alateemaa koskevaan kysymykseen: Millaista kärsimykseseen liittyvää sosiaalista kasvua sisältyy tutkimukseni tarinoihin? Etsin vastausta myös kolmanteen ongelmaan: Millaisia erityispiirteitä ja -tekijöitä sekä tyyppisiä sosiaalisen kasvun ilmenemismuodosta on löydettävissä? Tarkastelen tyyppiesimerkkinä Kari Korhosta (K33).

Ihminen kasvaa kärsimyksessä itsen painottuneesta ulottuvuudesta kohti kehittyneempiä ulottuvuuksia. Niihin liittyy ihmisen suhde toisiin ihmisiin, luontoon, ympäristöön ja korkeampaan voimaan, kuten Jumalaan. On kyse muutossuuntautumisesta minätyypistä maailmatyypiksi. Rauhalan yhtenä ihmisen olemassaolon perusmuotona pitämä situationaalisuus merkitsee ihmisen kietoutumista maailmaan, todellisuuden elämäntilanteidensa kautta.⁸⁰⁹ Ådahl puhuu kärsimyksen holistisesta merkityksestä. Jokaisella ihmisellä on omat tarinalinjansa, mutta ne voivat joissakin tapauksissa myös kulkea samaa linjaa tai yhdistyä yhteiseksi tarinaksi,⁸¹⁰ joihin Rimmon-Keenan viittaa.⁸¹¹ Se merkitsee tutkimukseni tarinoidenkin pohjalta nähtynä, ettei ihminen muutu esimerkiksi kovissa olosuhteissa yksin, vaan suhteessa laajempaan ulkoisen maailmansa kanssa muodostamaan kertomukseen.⁸¹² Tämä kokonaisuus viittaa Hollon mainitsemaan kasvatuksen maailmaan, johon kuuluu kaikki todellisuuden maailmassa kehittyvä, kaikki missä on elämää. Elämä on kaiken merkittävän syvä pohja. Siitä nousevat mahdollisuudet kehitykselle, johon liittyy täydessä laajuudessaan taipumus avartua koskemaan ihmisen psyykettä ja sielua, henkisyttä.⁸¹³ Kärsimyksessä kasvamisen dynamiikan kehittyneimmän ja henkisimmän vaiheen perustana on ihmisenä onnistuneen olemisen holistisuuden vahvistumi-

⁸⁰⁹ Rauhala 2005b, 34, 41; Purjo 2020, 67 situaatio on ”pelitila,” joka antaa reunaehdot elämälle. Vrt. Malik & Stiver Lie 2009, 28.

⁸¹⁰ Ådahl 2004.

⁸¹¹ Rimmon-Keenan 1991, 25.

⁸¹² Tein tämän suuntaisia havaintoja varusmiehiä koskevassa tutkimuksessani (Aikko 2010, 95); vrt. Puolimatka 1999, 102.

⁸¹³ Hollo, 1.2; von Wright 1985, 167.

nen. Se merkitsee humaania sivistystä ja hyvyyttä, vastuullista, laaja-alaista hyvän elämän sisäistämistä ja pyrkimystä. Pidän Hollon esittämän henkisyuden keskeisenä kohtana hänen ajatustaan ihmisestä, joka syvimmän olemuksensa oivaltaessaan asettaa elämän kokonaisedun etusijalle.⁸¹⁴ Se merkitsee kasvatuksellisesti, että syvältä pohjalta ponnistaminen viittaa käytännölliseen järkeen toteuttaa korkeampia, inhimillisiä mahdollisuuksia. Se on ihmisyyden syvällistä kokemista ja ontologista oivaltamista sekä erityisesti tavoittelemista osana ihmisyyhteisöä ja laajempaa universaalia todellisuutta, ympäristöä, luontoa sekä transsendenssia, korkeampaa voimaa kuten Jumalaa.⁸¹⁵ Liehu käsittelee rakkaudenoppia ehdottomuutena, joka ulottaa omaa elämänpiiriä kauemmas ylitse minuuden kohti suurempaa minuutta. Yhteishenki ja me-henki sisältävät myös eläimet, kaiken elämän ja yhteisen jaetun hyvän yhteisen olemassaolon puolesta.⁸¹⁶ Yleistä näkemystä pitkälti tulkiten näen, että yhteiseen olemassaoloon kasvamisessa on kyse maailmatyyppin henkisestä kasvusta oikeutettuna koetusta olemisentalavasta eri näkökulmista katsottuna arvokkaana pidettyyn vastuullisen eetoksen suuntaan.⁸¹⁷

Franklin ajatuksia ja eksistenssianalyysiä tarkastelevan Purjon mukaan ihmisen eksistenssi muodostuu syvimmillään vastuullisena olemisesta. Keskeistä on vastuullisuus myös omasta henkisestä olemassaolostaan ja oman potentiaalisuutensa todellistamisesta – sen hukkaava ei toimi vastuullisesti itseään kohtaan.⁸¹⁸ Tähän liittyy oleellisesti itsen ja ulkopuolisen todellisuuden painotusten välinen ristiriita. Se tulee kärjistyneesti esille keskitys- ja vankileirien äärimmäisissä olosuhteissa, joihin Frankl monet käsityksensä perustaa. Hänen ajatuksensa yksilöstä vastaamassa elämästään ja ylittämässä itsensä perustuvat vastuuseen kokonaisuudelle, ihmisenä ole-

⁸¹⁴ Hollo 1952, 44; Husserl 2006, universaali, järjellinen itsesäätely.

⁸¹⁵ Mahdollisuuksien toteuttamiseen liittyy ihmisenä kasvamisen tavoitteellisuus: Sartren 1969, 652–654, 132 mukaan ihminen etsii jatkuvasti itseään, hänellä on loputon pyrkimys tulla ”itsessään olemiseksi;” Hollo 1952, 22–25, 44 puhuu idealistisesta tuloksesta, yltäkylläisestä muodosta; Turunen 1990, 22, 46, 117, 135 mainitsee ihanteellisen persoonallisuuden rakenteen; Toiskallio 2009a, 29–32 liittyy siihen *bildungin*, ojentautumisen ihmisyyteen, sivistysihmiseen; Skinnari 2004, 193 esittää pääkehityspäämääränä yhä enemmän eettiseen elämään kykenevän ihmisen. Von Wright 1985, 162, 180–188 painottaa yhteiskunnan jäsenenä olevan poliittisen eläimen (*zoon politikon*, kreik.) hyvää elämää. Heinosen 2006, 14–15, lähtökohtana on globaali etiikka, jossa ihmiskunnan yhteisetu ymmärretään yksilön ja ryhmien etuja tärkeämmäksi. Värri 2018, 138, 143 korostaa ekokriisin ratkaisemisen kasvatuksellisenä lähtökohtana uskoa ihmisyyteen, toisin toimimisen mahdollisuuksiin. ”Ei pidä hylätä sitä mikä ihmisessä on parasta.”

⁸¹⁶ Liehu 2002, 9.

⁸¹⁷ Buber 1999, 37, 54–56; Levinas 1996, 78–79; Toiskallio 2009a, 30–31, erityisesti Snelmannin maailmanhenki, Haslam 2006, 258; Purjo 2011, 47; Fromm 1977, 27, 79–81; Värri (2018, 20–21) puhuu kriittisestä arvotajunnasta, johon liittyy kohtuullisuus, lempeys ja vastuullisuus luontosuhteessa.

⁸¹⁸ Purjo 2010, 297; vrt. Graveri & Losonczy 2014, 14.

misen tehtävän suorittamiseen osana sitä.⁸¹⁹ Menestymisen kannalta oleellista on vastuu myös itseä kohtaan. Se merkitsee ihmisenä onnistunutta olemista, omien olemisen oikeuksien, kuten henkilökohtaisen potentiaalisuuden edistämistä. Vastuun eri suunnat eivät sulje pois toisiaan. Ihmisen olemuksellisuuteen kuuluu yksilöllisten mahdollisuuksien toteuttaminen, kasvaminen enemmän itseksi suhteissa itsensä ulkopuoliseen. ”Ihminen tulee Minäksi Sinän kautta”, sanoo Buber painottaen kohtaamisessa itseä näkevää persoonaa.⁸²⁰ Henkisyiden kasvu voi merkitä ihmisen elämisentaidon parantumisesta kokonaisuudessa. Itsestä vieraantumisen sijaan itse tulee tutummaksi, siitä voi löytyä hyvää elämää tukevaa huomionarvoista potentiaalisuutta. Tämä näkyy valtaosalla tutkimushenkilöitä itsetuntemuksen ja elämisentaidon vahvistumisena, esimerkiksi oman tilan suhteuttamisessa toisten tilaan.⁸²¹ Monia koetelemuksia kokeneella Tuulikilla se on tärkeäksi sisäistämisen elämäntutkimuksen löytämistä: ”Osaan katto ittiäs vähä pidemmäl ko nenä päähä. Et ossa katto myös toissi ympäril mitä ne teke ja mitä ne suhtautu asioihi.”(H4) Useissa tarinoissa itsetutkiskelevat henkilöt näyttävät lähestyvän sujuvasti myös toista ihmistä. Arnkil kokee itsensä tuntemisen auttavan kanssaihminen löytämisessä. Hän kutsuu lähimmäissuhdetta emotionaaliseksi siirtymäksi, joka mahdollistuu vain kypsälle ihmiselle. ”Kuinka voisi se, joka ei tunne itseäkään, löytää itsensä toisessa ihmisessä?” (K3B, 247)

MacIntyren⁸²² mukaan ihmisten kertomukset muodostavat toisiinsa kytkeytyvien ja vaikuttavien kertomusten verkoston. Ihminen on myös kovissa kohtaloissaan Buberin korostamassa minä-sinä-suhteessa, ihmisten molemminpuolisessa yhteydessä, antavassa ja saavassa vuorovaikutuksessa, sen vaikutusvoimassa: ”Mukaan tempautuneina me elämme universaalien vuorovaikutuksen virrassa.”⁸²³ Tutkimukseni tarinoissa Buberin mainitsema ”me elämme” on kokonaisvaltaista elämän kohtaamista yhdessä, sen tarkastelemista ja siitä oppimista. Vuoropuhelussa itsen ja toisten kanssa rakennetaan käsitettävissä olevaa muotoa ja raameja elämän eri aspekteille, kuten nautinnolle ja kärsimykselle. Tutkimuksissa ilmenee kuinka kärsimys saattaa muuttaa läsnä olevia ihmisiä sosiaalisesti suuntaan tai toiseen.⁸²⁴ Hänninen ja Timonen toteavatkin tutkimuksessaan, että kärsimyksillä on sosiaaliset seuraukset. Heidän tutkimusaineistonsa kertoo kärsimyksen muuttavan syvällisesti ihmisten

⁸¹⁹ Frankl 2010, 100–101; vrt. Des Pres 1976, 97; Schwebel 2017, 3.

⁸²⁰ Buber 1999, 51–53, 91–92.

⁸²¹ Kertojat: K4, 34; K16, 106–107; K19, 32; K28, 49–50; K103; K116, 225. Samansuuntainen havainto varusmiehille tekemässäni tutkimuksessa (Aikko 2010, 67).

⁸²² Liutta 2011, 71.

⁸²³ Buber 1999, 28, 38–39, 49; Haavio 1967, 17 *coram hominibus* (lat.) syvenee yhteydeksi ihmisten välille. Kertoja K34,123.

⁸²⁴ Miller & C`deBacan, 1.2; Utriainen 2007, 199; Heiskanen 1996; Murto 1978; Aikko 2010, 67–91, sosiaalinen toimintakyky.

suhdetta toisiin, esimerkiksi prosessina järjestää ihmissuhteita uudestaan.⁸²⁵ Tutkimuksessani voikin havaita kovien kohtaloiden vahvistavan kokemuksia ja tietoisuutta, ymmärrystä oman olemassaolon sidonnaisuudesta toisiin – uudesta persoonallisesta suhteesta lähimmäisiin, heidän tarinoihinsa.⁸²⁶ Perttula tarkastelee Rauhalan ajatuksia henkisyiden ilmenemisestä elämäntilanteissa. Se merkillistyy kielen ja siihen sisältyvän sosiaalisen maailman läpäisemänä. Ihmisestä tulee sosiaalisesti intersubjektiivinen.⁸²⁷ Tutkimukseni tarinoiden rakenteessa ja kulussa oleelliseksi nousevat muut henkilöt, joita teksteissä esiintyy runsaasti, monilla itseen painottuneen vaiheen jälkeen. Tämä näkyy havainnon, tunteen ja ajatuksen suuntautumisena toiseen ihmiseen.⁸²⁸ Se toteuttaa Bonhoefferin esittämää ihmissielun pyydetä, joka tavoittelee minän ja sinän täyttä yhteensulautumista. Oleellista on hänen esittämänsä sinän henkäyksen havaitseminen.⁸²⁹ Se tulee Arkilin (K3) tavoin esille lähimmäisen näkemisenä, kääntymisenä hänen puoleensa. On kyse maailmatyyppiin suuntautumisesta, henkisyiden kasvusta. Siinä ilmenee Levinasin ajatus ihmisestä, joka on valittu vastuuseen, kutsuttu osallistumaan moraaliseen elämänmuotoon. Pihlström vertaa sitä Jumalan kutsuun, josta ei voi kieltäytyä, jonka aitoutta ei epäillä ja jota ei tarvitse järjellä oikeuttaa. Kärsimykset herättävät eettisen motivaation. Vastuumme toisesta on vastuuta toisen haavoittuvuudesta ja kuolevaisuudesta.⁸³⁰

Henkisyiden kasvu ilmenee vastuullista olemisentapaa tukevan vuorovaikutuksen ja sosiaalisten taitojen ja ihmissuhteiden parantumisena, syvimmillään ihmisen löytämisenä, kuten Bonhoeffer natsivankeudessa toteaa.⁸³¹ Tämä dynamiikka näkyi huumeäitiyden karuuden kokeneessa Karinissa (K103, 75, 86, 134), joka myös vankilassa pohti jatkuvasti suhdetta huostaanotettuihin lapsiinsa. Hän tunsi syvää syyllisyyttä ja ettei voisi muuttaa menneisyyttään. Toisaalta hänessä vahvistui vapauttava varmuus mahdollisuudesta vaikuttaa siihen, millaisiksi hänen välinsä lapsiin muodostuisivat tulevaisuudessa. Hän koki vahvasti kasvaneensa lastensa kanssa rinta rinnan monissa asioissa. Tältä pohjalta hänen yksinkertainen arjen elämänsä

⁸²⁵ Hänninen & Timonen 2004, 215, 222.

⁸²⁶ Kertojat: K2, 32; K4, 65; K10, 246; K12,2, 256; K18,2, 215; K31,1, 29; K97, 54, 56; K116, 11–14, 17–19. MacIntyre (Liutta 2011, 70) puhuu käsitettävyydestä (*intelligibility*, engl.). Ymmärrämme itsen ja toisten elämän kertomusmuodon avulla.

⁸²⁷ Perttula 2008, 118.

⁸²⁸ Kertojat: K4, 65; K19, 109; K111, 40.

⁸²⁹ Bonhoeffer 1963, 26; vrt. Buber 1999, 37, 28–29, 54–56, liittyen olemiseen; Eriksson (Toivanen 2009, 222–224), todellinen lohdutus herättää kärsivässä luottamuksen; Levinas 1996, 78–79; haastattelu (H11), onnistunut kärsimys; Sormunen 2000, 88, hyvä murhe; Heinonen 2006, 77–78, 84, tulevia sukupolvia koskevat ratkaisumme.

⁸³⁰ Pihlström 2010, 206, 209; vrt. Edelglass 2006, 49; Ahlman 1953, 48; olla hengen korkeuksissa, henki on arvokasta; Puolimatka 1999, 142–145, pyrkimys syvähenkiseen (Kaila) elämään; Rauhala 2009, 62–63, yksilöhengen vaikutus objektiiviseen henkeen.

⁸³¹ Bonhoeffer 1991, 216; kertojat: K103, 81, 86, 92, 102; K126; vrt. Haslam 2006, 258; Purjo 2011, 47.

poikansa kanssa alkoi tuntua hyvältä. Vakavasti sairastuneessa Kiviniemessä (K19, 42–43) näkyy Karinin lailla toista ihmistä kohtaan monipuolisia ajatuksia nostattava suuntautuminen:

Ja kuitenkin vastuu on aivan jokaisessa tilanteessa, jossa kohtaan toisen ihmisen, siinä millä tavalla käyttäydyn. Ajattelenko vain mikä on minulle helpointa, edullisinta... Otanko lainkaan huomioon, miltä tuosta toisesta ihmisestä tuntuu, minkälaisia vaikeuksia ja kärsimyksiä piilee hänen käyttäytymisensä taustalla? ... Ympärilläni on lukemattomia ihmisiä, joille elämä on aivan yhtä kallisarvoista kuin minulle... Ei minun nälkäni tai janoni tai kipuni ole yhtään sen voittamattomampia kuin kenenkään muunkaan. (K19, 16)

Vastuulliseen olemisentapaan kasvaminen noudattaa yleisesti kaavaa itsekeskyydestä toiseuteen, yhteisöllisyyteen, yhteiseen hyvään.⁸³² Lutheria tulkiten kohtuullisessa suhteessa itseensä elävä ihminen ei etsi omaansa, vaan toista ihmistä.⁸³³ Siinä toteutuu omistamisen opin muutos nöyrän rakkauden mukaiseksi antamisen opiksi, kuten Liehu esittää.⁸³⁴ On kyse henkisestä kasvusta suurempaan minuuteen narsistisen minän ulkopuolelle. Minä saavuttaa ekstaasin: valon, ilon ja rauhan, minuuden kieltämisen, itsensä pieneksi ja näkymättömäksi tekemisen kautta. Tähän suuruuteen sisältyy henkilökohtaisesta edusta ja hyvästä, erityisesti omistuksesta luopumiseen ja toisille omistautumiseen suuntautuminen, kärsivän kutsun kuuleminen. Kuula kuvaa tätä moraalisesti onnistuneeksi ihmiseksi kasvamisena, jota edeltää laskeutuminen ylhäältä alas. Se on siirtymistä välittömyyteen ja läheisyyteen, aitoon auttamiseen sekä uskaltautumista tasavertaisuuteen.⁸³⁵ Tämän minätyypistä maailmatyypiksi suuntautumisen kasvupiirre näkyy vahvasti tutkimukseni tarinoissa.⁸³⁶ Syöpään sairastunut Ilkka kuvaa tilaansa peilaten, kuinka toisten huomioiminen, läheisyys esiintyvät rakentavimmillaan ja hyödyllisimmillään silloin, ”kun katseemme vakavasti sairaanakin keskittyy toisten tarpeiden huomioimiseen, omien sijasta.” (K12, 253) Itsestä luovuttamisen äärimmäisyys tulee kristillisyydessä esille uhrautumisessa ja sijaiskärsimisessä, joita symboloi Kristus ristillä. Toisen kärsimyksen lieventämistä omalla tuskalla ja niiden ottamista itselle pidetään kunniallisena, jalona, sankarillisena ja epäitsekäänä, korkealle kehittyneen ihmisen tunnus-

⁸³² Krohn 1948, 63–70; vrt. Aikko 2010, 67–73; Camus 2012, 54.

⁸³³ Luther 1996, 36, 38–39, 43, 63–67; Room. 12:1–3.

⁸³⁴ Liehu 2002, 9, 44–47, 54, 71, 141; vrt. Camus 2012, 246; Utriainen 1999, 99–106.

⁸³⁵ Kuula 1999, 154.

⁸³⁶ Kertojat: K27, 44; K103; haastattelu H1.

merkkinä.⁸³⁷ Vastuullinen ihminen ylittää buberilaisittain⁸³⁸ oman näkökulmansa ja tarpeensa, luovuttaa itseään toiseudelle, asettaa olemisensa lähimmäiselle.

Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa, järkyttävän pahuuden ja vääryyden olosuhteissa vastuullinen oleminen ilmenee poikkeuksellisenä heräävänä hyvyytenä – kuin hyvän ja pahan välisenä taisteluna. Se on väkevä ihmisylypeyttä nostattava vastalause, todistus siitä, että hyvä ihmisessä on tuhoutumaton. Lopulta se vahvistuu ja voittaa.⁸³⁹ Frankl näki ihmisessä vahvistuvan hyvyyden todistavan keskitysleirillä inhimillisestä henkisestä vapaudesta, jota ei voi ottaa ihmiseltä pois.⁸⁴⁰ Toisia vankeja epäitsekkäästi Thaimaan pahamaineisissa vankiloissa auttava Fellows (K131, 131, 161, 168–171) piti tärkeänä, ettei hänestä kasvaisi samanlaista kuin tunteettomista ja säälimättömistä, vankeja vahingoittamaan pyrkivistä vartijoista. Paju puhuu kyvystä vastustaa keskitysleirillä esiintynyttä panttivankisyndroomaa, jossa vangit selviytyäkseen identifioituivat valloittajiinsa. Varsinkin kun se merkitsisi identiteettiin kuuluvaa empatian ja heikompien auttamisen, luottamuksen, epäitsekkyuden, rakkauden ja totuuteen pyrkivän moraalin murenemistä.⁸⁴¹ Tämä taantumista ilmaiseva syndrooma tuli useissa tutkimukseni tarinoissa esille. Jotkut esimiesasemaan päässeet luottovangit käyttäytyivät erityisen huonosti alaisenaan olevia vankeja kohtaan. Wiesel (K117, 120) kuvaa päinvastaiseen viittaavaa, keskitysleirikokemuksensa opettamaa äärimmäistä asennetta, että elämämme ei enää kuulu itsellemme, vaan kaikille niille, jotka tarvitsevat meitä epätoivoisesti. Tarinoissa esitetään runsaasti uhrautumisen vakaumuksen sisäistäneitä henkilöitä. Des Pres kuvaa keskitysleiritutkimuksessaan elämän tarkoituksen löytämistä kuolemassa, jossa yksilön suurin teko on antaa elämänsä jostakin suuremmasta syystä.⁸⁴² Bonhoefferilla se on kristillisyyteen pohjautuvaa päättäväisyyttä kohdata kuolemantuomionsa tarkoituksenaan jakaa muiden kohtalo.⁸⁴³ Jeesusta seuraavasta ”kohottamisesta” esimerkkinä kerrotaan katolisen papin, Kolben marttyyritarina, jossa hän kärsi toisen puolesta 10 vuorokautta kestäneen nälkäkuoleman Auschwitzin keski-

⁸³⁷ Sihvonen 1996, 8; Faccenda 1999, 10, 13; Joh. 15:3.

⁸³⁸ Buber 1999; Toiskallio (2009, 50–53, 68) tarkastelee isänmaallisuuteen perustuvaa uhria osana sotiluutta.

⁸³⁹ Kertajat: K118, 80, 127, 154–155; K120, 49; K121, 80, 128, 145, 222; K122B, 106–107; K128, 169; K133, 144, 162; K137, 34, 49, 57, 62, 80–81; vrt. Graveri & Losonczy 2014, 10.

⁸⁴⁰ Frankl 2010, 64–65, 83.

⁸⁴¹ Paju 2011, 48, 114–115, 124, 128, 217, 223. Bettelheim (Eitinger 1998, 474) kuvaa negatiivisen sopeutumisen mekanismia, käyttäytymistä, jossa pitkään keskitysleirillä vankina olleet identifioituivat vartijoihin, esimerkiksi tulivat aggressiivisiksi.

⁸⁴² Des Pres 1976, 158, 166.

⁸⁴³ Bonhoeffer 1991. Bonhoefferin valitsemaa kumouksellista kärsimystietä tarkasteleva Heinonen (2006, 77–78, 84) korostaa siihen sisältyvää kasvamista vastuunsa mitaiseksi itseämme suurempien mittasuhteiden edessä.

tysleirillä. Katolinen kirkko kohotti hänet pyhimykseksi. Perusteluna ei ollut tämä yksittäinen teko, vaan se nähtiin koko Kolben uhrautuvan elämäntavan kautta toteutuneena, katoliseksi papiksi kasvun huipentumana: ”Olen katolinen pappi,” (K124, 9) hän sanoi ja siksi tarjoutui tuntemattoman tilalle teloitettavaksi.⁸⁴⁴ Samalla leirillä havaintoja tehneen Franklin mukaan rakkaimpien puolesta uhrautumisessa kärsiminen ja kuolema tulevat merkityksellisiksi. Sen sisäistänyt kestää melkein mitä tahansa: ”Hän ei halunnut kuolla turhaan. Ei kukaan meistä halunnut.”⁸⁴⁵ Uskonnollisen vakaumuksen omaavat ymmärtävät helposti uhrautumisen merkityksen. Tässä ollaan kasvun kannalta ratkaisevassa huippukohdassa. Siinä ihmisellä ei ole varman tuhoutumisensa takia vain selviytyjän identiteetti, vaan hyvyyttä toteuttavan, ihmisenä onnistuneen henkilön identiteetti – jota tietoisuus pappuudesta Kolbella (K124) ilmentää. Joillakin tutkimukseni henkilöillä⁸⁴⁶ voi nähdä sijaiskärsimisen ja uhrautumisen vahvistumista eri tasoilla. Stiever Lee ja Malik esittävät tutkimuksessaan tällaisina erityisesti äidit, joita Siperian vankileiritarinoissa ylistetään ja joille tehdään kunniaa sen takia.⁸⁴⁷ Harvoin uhrautuminen on Kolben lailla toisen kärsimyksen totaalista itselleen ottamista, usein se on pakon sanelemaa sekä selviytymisen ja yhteisön edellyttämää. Rankkoihin muistoihinsa hetkeksi pysähtynyt Ande kertoo minulle, kuinka hän Siperiaan kuukauden ajan matkaavan mullivaunun pysähdyttyä, lähti sen oviaukon lähimpänä henkilönä kovassa pakkasessa kengättömänä noutamaan vettä satapäiselle, janoiselle vaunuväelle – sangon toisensa perään jäisessä maassa liukastellen: ”Palja jaloi siel lume pääl.” (H8) Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoissa uhrautuminen ei ole niin äärimmäisyyksiin vietyä kuin ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan tapauksissa, esimerkiksi kuoleminen toisen puolesta. On kyse toisen kohtaloon sitoutumisesta, myötälämisestä ja omista eduista, kuten ajasta luopumisesta jokapäiväisissä arjen ongelmissa. Halvaantuneen Kauppisen (K18A, 209–216) aviomiehellä se on omaa vapauttaan kaventaen äärimmilleen venynyttä osallistumista omaishoitajana rakkaan ihmisen kärsimyksen lieventämällä sitä, ottamalla osa siitä itselleen.

On ratkaisevaa, että myös kärsivä lähestyy toista ihmistä tukea saadakseen. Camus’*n* mukaan jokaiselle kärsimyksestä tarpeekseen saaneelle ihmiselle tulee kerran vastaan hetki, jolloin hän ”alkaa huutaa avukseen rakkauden kirkastamia ihmiskasvoja.”⁸⁴⁸ Se näyttää tutkimukseni tarinoissa useimmille käyvän helposti ja luonnollisesti.⁸⁴⁹ Yksilön mahdollisuuksiin uskova Ukkola (K32,1, 103, 125) on oppinut

⁸⁴⁴ Faccenda 1999.

⁸⁴⁵ Frankl 2010, 79; vrt. Anderson 2013, 19–20, 35.

⁸⁴⁶ Kertoja 17B, 113–114. Varusmiehiä koskevassa tutkimuksessani (Aikko, 2010, 68) ilmeni uhrautumisen sisäistämisen ja taipumuksen vahvistumista.

⁸⁴⁷ Stiever Lee & Malik 2009, 549, 552.

⁸⁴⁸ Camus 2012, 350, 134; vrt. Novello 2015, 206; Längle 2008.

⁸⁴⁹ Kertojat: K27,16; K116, 100; K32,1, 96, 103, 125.

kriisistään, että ”jokainen ihminen tarvitsee jonkun, edes yhden ihmisen rinnalleen... aviopuolison, rakastetun, ystävän. Ilman toista ihmistä ei selviydy.” (K32,1 96) Toiset eivät halua kenenkään osallistuvat heidän vaikeuksiinsa, joita saattavat peitellä, he häpeävät heikkouttaan ja että ovat taakaksi muille.⁸⁵⁰ Tässä ahdistuksessa kasvamiseen liitetään asenteen muuttuminen, nöyrytyminen, ihmisyytensä riisuminen alastomaksi toisten edessä ja toisten avun välttämättömyyden hyväksyminen.⁸⁵¹ Se vaatii rohkeutta, joka näkyy elämäänsä muutosta kaivanneen Toikonniemen päätöksessä lähteä tapaamaan häntä auttavaa vierasta henkilöä: ”Se oli varmasti elämäni merkittävin askel.” (K110B, 49) Atikin mielessä ”alkoi murtua myytti suomalaisesta miehestä, joka ei apua tarvitse.” (K71, 143) Hänellä oli aluksi vaikeus hyväksyä tarvitsevansa toisten apua.

Tyypiesimerkki Kari Korhonen

Tyypiesimerkki Kari Korhosen (K33B, 14–17, 31) tarinassa näkyy tutkimukseni tarinoissa esille tuleva vastuullinen oleminen, erityisesti siihen liittyvän sosiaalisen kasvun yleiset merkit. Se on erityisesti muutosta itsekeskeisistä ja tuhoavista ihmissuhteista kohti toiseutta, minätyypistä kohti maailmatyyppiä. Korhonen saa itse tukea ja apua hyvin monelta taholta ja hän oppii sitä myös hakemaan ja vastaanottamaan. Se ei kuitenkaan käy vaivatta, koska hänellä esiintyy myös sitä koskevaa vastarintaa. Keskeistä hänen kasvussaan on, että hän alkaa lähentyä toisia heidän hädässään, huomioida ja auttaa heitä. Hänen tarinansa väkevää tunneilmastoa ja olemista ja identiteettiä rakentavaksi voimaksi muodostuu rakkaus: ”Jokin sydämessä pakottaa liikkeelle. Ehkä se on tieto siitä, että aina voi tehdä jotain edes yhden ihmisen kohdalla.” (K33B, 31)

5.2 Kovissa kohtaloissa heräävä rakkaus

5.2.1 Rakastava ihminen -tyyppi

Valtaosassa tutkimukseni tarinoita on havaittavissa pitkäkestoisia tai sysäyksittäin näkyviä inhimillisiä tunteita ja niitä koskevaa kasvua.⁸⁵² Skinnari pitää keskeisenä ihmisenä olemisen laadullisuuden kehittymisessä, että tämä on tunteva olento. Oleel-

⁸⁵⁰ Kertojat: K18,2C, 26; K29, 28–29; K30B, 2, 130; K31, 43; haastattelu H1; Malisen (2010, 129) korostama häpeä.

⁸⁵¹ Kertojat: K18,2C, 26; K27, 16; K99, 103; vrt. K19, 42–43; K32,1, 96, 103, 125; K116, 135–137; haastattelut: H1; H4; Haavio 1967, 17; emt. 1961, 100–104; Lewis 1963, 134, 147; Toivanen 2009, 91; Gal. 5:13–14.

⁸⁵² Kertojat: K18,2, 175; K27, 146; K34, 116; K81, 14; K96, 20; K116, 53, 56, 66–67, 115.

lista ovat toisiin ihmisiin kohdistuvat tunteet – merkittävin niistä on rakkaus.⁸⁵³ Krohn puhuu interaktioon osallistuvien henkisen kasvun ja voimanlisäyksen taivaallisen rakkauden (*agápe*, kreik.) tiestä minään, kokonaisvaltaiseen yliajalliseen yhteistajuntaan. Toisen ihmisen juuria myöten tajuaminen on uutta metafysiikkaa ihmisessä.⁸⁵⁴ Virtanen viittaa myös matkaan, jonka alussa ihminen saattaa vaikuttaa epäonnistuneelta, koska ulkoiset menestyksen merkit puuttuvat. Hän voi kuitenkin siitä huolimatta luoda onnellisen, terapeutin menestystarinan löytämällä rakkauden maailman.⁸⁵⁵ Kristillisessä etiikassa korostuvat epäitsekäät, altruistiset piirteet, kuten luopuminen omista eduista toisten hyväksi. Henkisyteen kasvamisen tiivistettyinä lähtökohtina ovat Jeesuksen hyveellisyyden esimerkki ja hänen opetuksensa, kuten: ”Rakasta lähimmäistäsi kuin itseäsi.” Tämän myötä hänelle esitettiin kysymys: ”Kuka sitten on minun lähimmäiseni?”⁸⁵⁶ Tutkimukseni tarinoita pitkään tutkittuani vahvistui minulla näkemys siitä, että niissä etsitään omakohtaista vastausta tähän ja pyritään toteuttamaan sitä itsessä. Kaksoiskäskyn vastuuseen perustuva maksimi toteutuu eri tarinoissa tunneperäisen vuorovaikutuksen vahvistumisena,⁸⁵⁷ rakkauden antamisena ja saamisena, joita von Wright pitää inhimillisinä tarpeina.⁸⁵⁸ Tässä on kyse tutkimukseni tarinoissa ilmenevästä rakastava ihminen -tyypistä. Laupiaan samarialaisen lailla hän huomioi toisen tarpeet, edun ja vaatimukset – elämän, onnen ja kärsimyksen. Tämä tyyppi edistää maailmatyyppiä.

Rakastava ihminen -tyyppi tulee esille ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa, jossa kaikkialla esiintyy ylenpalttisesti poikkeuksellisia, väkeviä tunteita ja niiden aiheuttamia, usein hyveellisesti korkeita toimia ja pyrkimyksiä.⁸⁵⁹ Ne ilmentävät de Unamunon mainitsemaa rakkauden traagisuutta, jossa esiintyy hänen

⁸⁵³ Skinnari 2011, 19; vrt. Aikko 2010, 78; Anderson 2013, 19–20.

⁸⁵⁴ Krohn 1996, 95–96, 193–195; emt. 1948, 63.

⁸⁵⁵ Virtanen 2019, 79.

⁸⁵⁶ Kristillistä henkisyttä tarkastellaan esimerkiksi hyveiden valossa, joita ovat muun muassa: armahtavuus, sydämellisyys, ystävällisyys, ymmärtäväisyys, pitkämielisyys, kärsivällisyys, täydellisyyden side, lempeys ja rakkaus. Matt. 7:16–18, 22:29, 34–40; Kol. 3:12–14; Room. 12:8; Luuk. 10:25–37; Luther 1996, 111, 33–44, 111–115; Buber 1999; Nagel 1970, 64, 80, 119. Lähimmäisenrakkaus on keskeinen oppi myös buddhalaisuudessa (Williams & Tribe 2000, 177–178); kertoja K118, 80–81. Toisaalta Nietzsche (1995, 8–11, 23, 87) halveksi vaivaisten ihmisten puoleen laskeutuvaa Jumalaa. Siinä urhoollisuuden, voimakkuuden ja ylvään elämän edellytykset turmeltuvat.

⁸⁵⁷ Tästä on esimerkkinä äidin ja lapsen välinen suhde. Tätä symboloi Utrianen (1999, 15–16, 22) tarkastelema *Pieta*-asetelma. Siinä neitsyt Maria-äiti seuraa ristin juurella poikansa hidasta kuolemista ja kärsii hänen kanssaan; 1. Piet. 5:5, 8:9; Fil. 2:2–5; Luuk. 10:25–37; Kertoja K17B, 38–39, 66–67, 201–202.

⁸⁵⁸ Von Wright 1985, 167.

⁸⁵⁹ K118, 16–17, 154–155, 189–190; K119, 94–95, 100; K120, 45–47; K122B, 48–50; K124, 11, 13, 126–127, 188, 194; K127, 37, 43, 63, 120–121, 135; K131, 86, 164; K133, 5, 124, 135; K136, 161–164. Tätä sivutaan myös joissakin tutkimuksissa: Gra-veri & Losonczy 2014, 14; Paju 2011, 310; Stiever Lee & Malik 2009, 552.

kuvaamansa, nälästä syntyneen maailman suuntautumista rakkauden ideaaliseen maailmaan.⁸⁶⁰ Frankl kokee vasta keskitysleirillä tiedostaneensa totuuden, että ”rakkaus on perimmäinen päämäärä, johon ihminen voi pyrkiä.” Hän kertoo ymmärtäneensä suurimman salaisuuden mitä inhimillisellä uskonnolla on tarjottavanaan: ”Ihminen pelastuu rakkauden avulla ja rakkaudessa.”⁸⁶¹ Näin rakkauteen kasvaminen on keskeinen osa sivistymistä (*Bildung*, saksa) ja käytännön viisautta.⁸⁶² Liitän sivistymiseen emotionaalisen älykkyyden vahvistumisen. Se on toisten tila myötä tuntien halua edistää yhteistä hyvää, rakentavien tunteiden jakamisen ja osoittamisen ”aaltopituutta” vuorovaikutuksessa – voidaan puhua *loving*-ulottuvuudesta. ”Missä tahansa sairaudessa ilon ja rakkauden voima on valtava”, (K17B, 155–156) kokee Jalovaara rakkauden eräänlaisena energiana. Monet tarinat kuvaavat kärsimyksessä esiintyvää rakkautta juuri muutosvoimana, joka virtaa rakentavasti ihmiseltä toiselle ymmärtämällä ja hyväksymällä toiset. Se on rakkauden tiivistävän Purjon esittämällä tavalla kykyä nähdä ja hyväksyä ihmisen olemuksen ja olemisentavan heikkoudet.⁸⁶³ Rakastava ihminen -tyypin rakentumisessa oleellista on lukuisissa tutkimukseni tarinoissa näkyvä ja yleisesti esitetty toisen ihmisen, usein perheen, sukulaisten ja ystävien kokeminen tärkeinä.⁸⁶⁴ Puolimatkan mukaan arvojärjestykset ovat kohdallaan rakastettaessa eniten sitä mikä on arvokkainta, se asettaa todellisuuden oikeaan valoon. Ihminen tunnistaa asioiden oikean arvon sydämessään, hän lainaa Schelerää.⁸⁶⁵ Se merkitsee sivistymiseen liittämäni tunneälyä, joka perustuu ihmisyyden arvon emotionaaliseen oivaltamiseen -rakkauteen. On kyse Skinnarin korostamasta henkisen laadullisuutemme, syvemmän sisäisyytemme kehittymisestä.⁸⁶⁶ Se on korkeamman asteen henkisyyttä, joka ilmenee tutkimukseni tarinoissa kiintymyksenä tärkeinä koettuihin asioihin niiden itsensä tähden: ”Birgitta” pitää lapsiaan Jumalan lahjana ja kokee, ettei kenenkään ole hyvä olla yksin: ”Siis jo pelkästään se, et se toinen ihminen o toise viäressä, ni se on niinku tiädäksä, se ihan ykkös, ni. Et ei millä Mersulla ole väli.” (H2) Monet havahtuvat toisen arvon tunneperäiseen tajuamiseen tämän kuollessa, kuten Jalovaaralle (K17B, 90, 155–156) kävi isänsä kuolinvuoteen äärellä:

⁸⁶⁰ De Unamuno 2009, 39, 156.

⁸⁶¹ Frankl 2010, 42, 76, 102; Schelerin (Puolimatka 2005, 65) mukaan *ordo amoris* (lat.), rakkaus on kaiken perusta ja identiteetin ydin. Se ohjaa ihmistä ja arvojärjestyksiä. Ihminen on rakastava olento (*ens amans*, lat.); vrt. Novello 2015, 203.

⁸⁶² Toiskallio 1.2; Ahlman 1953, 49; von Wright 1985, 186–187; Arendt 1998, 177, toiminnan aloittamisen periaatti.

⁸⁶³ Purjo 2010, 388; vrt. Virtanen 2019, 89.

⁸⁶⁴ Kertot: K2, 32, 47–48; K3A, 47; K3C, 42–43; K31A, 101; K31A10, 111; K32, 19; K32,1, 109; K34, 96; K104, 155, 164–165; K106, 9, 246; K116, 63, 66, 126; haastattelut: H3; H5; H6; Bonhoeffer 1991, 37–39, 43; Anderson 2013, 33.

⁸⁶⁵ Puolimatka 1999, 71; emt. 2005, 65; vrt. Novello 2015, 205; Fromm 1977, 27, 77, 79–81.

⁸⁶⁶ Skinnari 2004, 39–40.

Minäkin olen arvostanut ja kunnioittanut sinua, sanoin isälleni. Kun tällä tavoin ääneen puhelin, näin jotakin, mitä en koskaan unohda. Isän silmäkulmasta alkoi valua kyynel, vaikka luulin, että isä vain nukkuu sikeästi, eikä edes kuuntele minua. Oma isä, oma isä...aloin minäkin itkeä. Jonkin ajan kuluttua isä havahtui yhtäkkiä avaamalla silmänsä selkosen selälleen. Sitten hän sulki silmänsä, hengitti enää kolme kertaa. Isäni oli kuollut. Oma isä, oma isä...Minä vain loputtomiin tolkutin ja itkin...Kiitos Jumalalle yhteisestä elämästämme. (K17B, 91)

Havainto, tunne ja tietoisuus toisen kärsimyksestä

Rakkaudessa kasvamisen kannalta ratkaiseva yhdessä kokemisen vuorovaikutus näkyy tutkimukseni rakastava ihminen -tyyppillä asettumisena kasvokkain myös toisten tunteiden kanssa. Se on niiden tunnistamista ja tiedostamista esimerkiksi käyttäytymisestä, ilmeestä ja äänensävyistä – voimakkaimmista manifestaatioista puhumattaakaan. Toivanen tarkastelee Erikssonin ajatusta kärsimyksen loputtomassa hiljaisuudessa olevista ilmaisumuodoista, joita voidaan ymmärtää kuuntelemalla ja näkemällä sekä sisimmillä, hienoimmilla mielenliikkeillä, kuten myötä tuntemalla ja -elämällä.⁸⁶⁷ Näkemisen tapoja pohtiva antropologi Okeley sanoo tilanteeseen osallistuvan näkemisen antavan katsojalle mahdollisuuden oivaltamiselle. Se on vastaanottavaista, mukaansa tempautuvaa, kokemuksellista katsomista, osallistuvaa näkemistä. Yhteisössä elävä katsoja tavoittaa paikan moninaiset merkitykset, suhteet ja tunteet. Ådahl puhuu Okeleyyn problematiikkaa tarkastellessaan katseesta (*gaze*, engl.). Oman elämänsä maisemassa toimiminen sulauttaa näkemisen kokemukseen, antaa näkemiselle emotionaalisen ja kokemuksellisen sisällön.⁸⁶⁸

Uskontopsykologian näkökulmasta kasvojen ilmaisumuotoja pohtivan Wikströmin mukaan ne ilmoittavat, kuinka rakastava ihminen ja Jumala näkevät kärsivän ihmisen.⁸⁶⁹ Tutkimukseni ei-uskonnollisesta näkökulmasta tarkasteltuna merkitsee Kristuksen kasvojen katseleminen (*ecce homo*, lat.) ylipäätään ihmisen kärsimyksen havaitsemista ja tunnetiedostamista. Kärsimysnäyn itse kokenut tai sitä vierestä seurannut, sen katseen⁸⁷⁰ tai jonkun muun ilmaisumuodon havaittuaan, saattaa tietää sekä elämyksellisesti tuntea ja aistia toisen ahdistuksen – ymmärtää tunnetasolla in-

⁸⁶⁷ Toivanen 2009, 50; Buber (1999, 68, 77) puhuu yhteyden tuntevasta, vapaasta ihmisestä astuneena kasvojen eteen.

⁸⁶⁸ Ådahl 2004, 100–101, 104; Purjon (2020, 137) mukaan katsekontakti on aitoa läsnäoloa toisessa.

⁸⁶⁹ Wikström 2000, 334–340.

⁸⁷⁰ Tarkastelen (Aikko 2016, 92–93) itsemurhaan päätyvän miehen katsetta osana laajempaa kärsimysmaisemaa; vrt. Granfeltin (1998, 68–69), tulkinta Levinas'n kärsivän kasvoja koskevasta esityksestä; Frankl (2010, 58) kuvaa keskitysleirillä kuolevan vankitoiverinsa surullisen, toivottoman katseen vaikutusta häneen; kertojat: K65, 58; K118, 16, 25, 99; K122, 181; K133, 137.

himillisen viestin kärsimyksestä. Lähimmäisen tuska voi ilmestyä myötä kärsimyksessä katsojien kasvoille ja kehoon, näkyä käyttäytymisessä tai piirtyä hänen mieleensä ja muistiinsa. ”Hänen ilmettään kuvaa kauhea epävarmuus, itkin ja otin hänet syliini. Sitä hetkeä en unohda varmaan koskaan,” (K30A, 94) toteaa Talvitie. ”Hillevi” kertoo myös katseen unohtumattomuudesta. Traumaattinen⁸⁷¹ kokemus seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi lapsena joutumisesta on vaikuttanut häneen aina. Se on säilynyt hänen tunnemuistissaan koko elämän, tullen ajoittain voimakkaastikin esille: ”Mä näen sen silmissäni aina,” (H5) hän toteaa hiljaa muistoihinsa hetkeksi palaten. Vastaavanlainen sisäinen katse näkyy monissa tutkimukseni tarinoissa. Itsensä lyödyksi ja nujerretuksi kokenut, syöpää sairastanut ”Lauri” kuvaa katsetta:

Lääkärille oli loppuviikosta aika. Täysi epätoivo ja fyysinen tuska oli vallannut mieleni. Istuin ja katsoin häntä (vaimoa). Huomasin, kuinka hän säikähti, kun näki katseeni. Tiesin mikä katse se oli. Tuskan jäädyttämä, armoa aneleva katse. Sama kuin isälläni oli ollut muutamaa viikkoa ennen syöpään kuolemistaan. Kipu on kovimmillaan, silti ei halua vielä hyväksyä kuolemaa tosiasiana, mutta tietää sen olevan vääjäämättä tulossa. (K5, 226–227)

Monissa tarinoissa tulee edellisten kappaleen kertojien lailla esille rakastava ihminen -tyyppiä kuvaava seikka, myötätunto, empatia, jota Egan pitää interpersoonallisen kasvun ehdottomana edellytyksenä.⁸⁷² Wileniuksen mukaan hyvyyden alaan kuuluva myötäeläminen on ihmisen kykyä ylittää itsensä, joka ”parhaimmillaan on minän ja sinän kuilun ylittämistä.”⁸⁷³ Se on myötätuntoa, tasa-arvoisena koetun ihmisen kärsimysten ottamista omakseen, siihen emotionaalista sitoutumista, osallistuvaa olemista toisen elämässä ja tarinassa. Skinnarin mukaan sydämeltään tunnesivistynyt ihminen osaa käyttää sekä esteettistä tajuntaa, että empaattista eläytymiskykyä – tuntee miltä toisesta tuntuu.⁸⁷⁴ Tulkitsen nämä kyvyt maailmatyyppin saavutta-

⁸⁷¹ Kertajat: K117, 1, 7, 34; K118, 147.

⁸⁷² Egan 1973, 91–94; vrt. Granfelt (1998, 162–163), kiinni pitävä ympäristö; Puolimatka (2004, 68–69), interpersoonallinen älykkyys; Novello (2015, 203–208) henkisten silmien avaaminen osallistumisen asenteelle; Skinnari (2004, 52; emt. 2011, 19), tilan ja kunnioituksen antaminen rakkaudessa. Ihmisyyden ydintä pohtivan Gloverin (2008, 43–44) mukaan tunnemme jatkuvaa vetoa uusiin myötätunnon muotoihin, keskeistä on, että osa itsestä kuuluu sille, josta välittää; Tätä Gloverin näkemystä tarkasteleva Purjo (2010, 368) liittää siihen vastuullisen inhimillisyyden; vrt. Edelglass 2006, 49; Anderson 2013, 19–20.

⁸⁷³ Wilenius 1999, 117, 119, 120; vrt. Salomaa (1956, 81) sosiaalinen henki, myötätunto ja osanotto toisten onnettomuuksissa; Weil (1974, 101) puhuu tasa-arvoon perustuvasta superluonnollisesta hyveestä. Siinä parempiosaisen antama hyvä kohtelu huonompiosaista kohtaan vahvistaa elämänlaatua, jonka kova kohtalo on heiltä vienyt.

⁸⁷⁴ Skinnari 2011, 19; vrt. Aikko 2010, 78, affektiivinen kiinteytys; Kuula 1999, 152 yhteinen kipuilu.

neelle ominaisena sosiaalisen hyveen, inhimillisen hyvyyden ilmentymänä. Myötäelämisessä toisen kärsimys tulee Jalovaaran (17B, 90, 155–156) kokemalla tavalla osaksi myötä kokijan identiteettiä. Toisen tunne koetaan minään kuuluvaksi tosiasiksi, tämä ilmiö on myös minun. Kärsivä Kristus on kristillisyydessä universaali esikuva, joka herättää ihmisen hyvyyden.⁸⁷⁵ Jolkkonen korostaa Lutherin ajatusta sympatiasta. Jeesusta seuraava ei voi olla kylmä toisten tuskille, vaan hänen tulee astua alas lähimmäisensä vaivaan, ahdistukseen, sairauteen.⁸⁷⁶ Kempiläisen *de imitatione Christi* -käsite kuvaa identifioitumista lähimmäisen ahdistukseen, jossa *ecce homo* (lat.) tarkoittaa toisen ihmisen tuskan ymmärtävää ja sisäistävää myötäelämistä.⁸⁷⁷ Tarkastelen tätä imitaatiota laajemmassa, profaanissa merkityksessä. Krusifiksimuotoisuus merkitsee henkistä stigmatisaatiota, jossa kenen tahansa lähimmäisen tuskaiset kasvot heijastuvat sivustakokijan kasvoille, saavat heissä jaetun kokemuksen muodon. ”Se on lihaksi tullut empatia”, näkee Wikström.⁸⁷⁸ Buberin esittämä Minän ja Sinän kohtaaminen vapaassa vuorovaikutuksessa ja ihmisen eksistoituminen vapaana astuessaan kasvojen eteen⁸⁷⁹ näkyvät seuraavassa Surma-Ahon kuvauksessa sairasantolalta. Toisen vajavaisuus otetaan omaan elämään ja opitaan siitä samalla jotakin. Vapaus on mahdollisuutta valita toisen syvähenkinen kohtaaminen. Kärsimys jaetaan yhtyvien katseiden, syvää inhimillistä yhteisymmärrystä heijastavien silmien välityksellä. Surma-aholla ilmenee Olkeleyn ajatus osallistuvasta näkemisestä, joka mahdollistaa oivaltamisen. Se on inhimillisyyden kokemista ja ymmärtämistä kärsimyksessä, niiden, ”jotka tietävät matkansa kohta päättyvän.”⁸⁸⁰

Mutta ystävällisyyttä riittää. Lääkärit ja hoitajat ovat miellyttäviä. Vaikeimmisakin tapauksissa heillä riittää veitikkaa silmäkulmaan. – Potilaiden katseet yhtyvät. Niissä on aina lämmin myötäelämisen sävy ikään kuin kertomassa jo kauaksi: ystäväsi, lähimmäisesi. Täällä on elämä, jota ei tapaa missään muualla.
(K29, 27)

Tutkimukseni tarinoissa voi havaita myötä tuntemisen syntyvän omien kovien kokemusten pohjalta, jossa muistot ovat usein vahvasti läsnä ja joita saatetaan edel-

⁸⁷⁵ Luther 1996, 33–34, 113–115; Bonhoeffer 1991, 52; Utriainen 1999, 15–16, 22, *Pietaasetelma*; Toisaalta Nietzsche (1984, 129–130) näkee kristillisen myötä kärsimisen hemmotteluna ja heikkoutena.

⁸⁷⁶ Jolkkonen 1999, 105, 107, 112.

⁸⁷⁷ Kempiläisen (1962) *de imitatione Christi, Kristuksen seuraamisesta*, (n. 1410–1420) on kristikunnan levinneimpiä hartauskirjoja. Kol. 3:13; Room. 16:12.

⁸⁷⁸ Wikström 2000, 340–341.

⁸⁷⁹ Buber 1999, 38, 49, 77, 118; vrt. de Unamuno 2009, 156–164.

⁸⁸⁰ Okeley 5.2.1.

leen työstää.⁸⁸¹ Vakavasti itsekin sairastunut Salomaa kokee myötätuntoa naista kohtaan, jonka sairaus oli häntä laajemmalle levinnyt ja joka itkee öisin tuskissaan: ”Kun näin hänen kipeät paikkansa ensi kerran mennessäni kylpyhuoneeseen, jossa hän oli sitomassa haavojaan, mykistyin hämmästyksestä.” (K27, 194) Tarinoissa⁸⁸² ilmevä henkilökohtaisten muistojen läsnäolo ja niiden työstäminen merkitsevät pitkälti empatian ja sympatian, toisen tunnetilan ymmärtämisen ja siihen mukaan menemisen kehittymistä ihmisessä. Siihen liittyy Buberin esittämä Sinän läsnäolo, jossa ihminen tuntee yhteyden, saa takeet vapaudestaan ja kykenee päättämään – astuessaan kasvojen eteen.⁸⁸³ Tämän piirteitä esiintyy rakkaimpansa uuvuttavan sairauden ja jatkuvat itsemurhayritykset kokeneessa Johanneksessa, joka kertoo ottaneensa Mikaelin kivun vakavasti, menneensä niihin mukaan. Hän olisi tehnyt mitä tahansa auttaakseen, mutta tunsikin liian vaikean kärsimyksen edessä avuttomuutta: ”Jäljelle jäi vain läsnäolo rakkaimman ihmisen tuskassa...” Minulla lähimpänä ihmisenä ei ollut vaihtoehtoa: oli pakko jaksaa.” (K99, 92–93) Eveliina (K100, 115) kysyykin ystävänsä saattomatalla kauan olleena: ”Onko mitään vahvempaa kuin läsnäolo?” Hän istui usein kuolinvuoteen äärellä pitkään, hiljaa, ”Silitin Marian kättä, olin vain siinä.” Auto-onnettomuudessa vammautunut Jalovaara (K17B, 38–39, 47–50, 201–203) kokee usein olevansa surusta, syyllisyydestä ja muista kipeistä asioista itkevien ihmisten keskellä, joita kohtaan hän julistaa rakkautta: ”Rakastan sinua pieni, sairastunut lapsi. Rakastan sinua jo iäkäs, vanha ihminen...” Osallistuvan olemisen ja myötäelämisen rajuus näkyy hänessä:

En osaa mitenkään pysyä ulkopuolisena tai tunteettomana tämän kärsimyksen edessä. Ei siihen koskaan totu. Muistan kuinka tullessani lastenlinikalta rukouksissa rakkaan ja läheisen pojan puolesta, miltei tuuperruin hissistä pois lähtiessäni. Otin kiinni hissien seinässä olevasta kaiteesta ja yritin pitää itseäni pystyssä. Minuun sattui niin kovasti se kärsimys, mitä näin lapsen ja äidin kokevan hoitotoimenpiteen aikana. (K17B, 66–67)

Unohduksen uhkaama -alatyppi

Edellisillä henkilöillä näkyi tapa kertoa toisten ihmisten kovista kohtaloista, toimia heidän äänenään, joka muuten jäisi kertomatta.⁸⁸⁴ On kyse unohduksen uhkaama -

⁸⁸¹ Kertojat: K16, 107; K19, 9, 45, 66, 85; K103, 110, 130; K116, 118–119, 128–129; K137, 69, 102; haastattelut: H5; H6; Hänninen & Timonen 2004, 222.

⁸⁸² Kertojat: K4A,14; K9, 240–241; K15, 80; K17B, 90–91; K18,2A, 168; K18,2, 168, 215; K20, 130; K29, 40; K31, 103, 130; K31, 3, 48; K31A, 103; K76, 192; K116, 67, 137; haastattelut: H1; H6.

⁸⁸³ Buber 1999, 77, 118; vrt. Glover 2010, 41–43; Purjo 2010, 368.

⁸⁸⁴ Kertoja K116, 224–225.

alatyypistä.⁸⁸⁵ Rakkaus ilmenee heistä välittämisenä. Tällainen näky esimerkiksi kuritushuoneeseen tuomitulla Seppälällä, joka olisi jäänyt tuntemattomaksi, ellei Arnkil (K3B) olisi tuonut häntä esille kirjeenvaihdossaan ja välittänyt hänestä. Tämä tyyppi on tarinoiden sivuhenkilö, jolla ei yleensä ole omia mahdollisuuksia tulla esille. Hän on usein rakkauttomuuden uhri. Seppälän lailla monet kuuluvat kunniantoman kärsimyksen luokkaan, jolle on ominaista häpeästä⁸⁸⁶ johtuva vetäytyminen, syrjäytyminen ja hylätyksi tuleminen – kyseessä ei ole menestystarina. Unohduksen uhkaama tyyppi poikkeaa myös siinä suhteessa, ettei sillä aina ilmene valtaosassa tutkimukseni tarinoissa tunnusomaisesti esiintyvää kristillistä näkemystä kärsimyksestä kasvamisesta uskon vahvistumisen tai uskoon tulemisen kautta. Tyypille on joidenkin kohdalla ominaista myös rakkautta osoittava rakentavuus, esimerkiksi poikkeuksellinen sankaruus toisten puolesta. Joillakin on samalla ratkaiseva henkilö-alatyypin ja kertoja-alatyypin piirteitä. Unohduksen uhkaama -alatyypistä esiintyy paljon eri tarinoissa. Lukuisat ihmiset vilahtavat tarinoissa ja katoavat saman tien iäisyyteen, kuten äärimmäisen kärsimyksen luokassa keskitysleirikuvauksissa ilmenee. Erityisesti niissä jotkut⁸⁸⁷ unohduksiin tuomitut toivovat tulevansa muistetuksi niiden välityksellä, joiden he uskovat jäävän heidän kuoltuaan eloon – tulla huomioiduksi, rakastetuiksi.

5.2.2 Palvelu on rakkauden toteuttamista toiminnassa

Eriksson käyttää raskasta määrettä esittäessään, että ihminen voi saavuttaa absoluuttisen arvonsa voidessaan täyttää tehtävänsä ihmisenä palvelemalla. Toivanen tulkitsee tämän ajatuksen liittyvän kristilliseen näkemykseen, jonka mukaan aidon ihmisyyden ydin ja sitä tukeva seikka on, ettei ihminen elä itselleen, vaan toisia varten.⁸⁸⁸ Kristillisyydessä sen idea kiteytyy kultaiseen sääntöön.⁸⁸⁹ Apostoli Paavalin ajatukseen tarkasteleva Barth painottaa palvelua vastauksena kysymykseen: ”Mitä kristittyinä oleminen merkitsee?”⁸⁹⁰ Bonhoeffer vastaa tähän toteamalla, että ollakseen kristitty, tulee hänen saada osa Kristuksen sydämen avaruudesta toimiakseen vastuunalaisesti ja ollakseen vapaa hetken koittaessa kohtaamaan vaara pelotta: ”Toimeton odottelu ja tylsä sivustakatselu eivät ole kristillisiä elämänsenteitä,” vaan kristittyjä kutsuu tekoihin se mitä veljet kokevat. Palvelun olemusta tarkasteleva

⁸⁸⁵ Kertoja K128, 151–152.

⁸⁸⁶ Malinen 2010, 139–141.

⁸⁸⁷ Kertoja K128, 151–152.

⁸⁸⁸ Toivanen 2009, 194. Comeniuksen (1931, 298–30) mukaan jumalanpalvelus muuttuu ihmisen palvelukseksi, kun ihminen kasvaa antamaan arvon ja merkittävyyden itsensä ulkopuoliselle olennolle rakkauden työssä.

⁸⁸⁹ ”Minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te samoin heille.” (Matt. 7:1)

⁸⁹⁰ Barth 1978, 31–33.

Bonhoeffer tuo esille kristillisyyden kasvatuksellisesti keskeisen opetustavan. Hän viittaa osallisuudella Kristuksen sydämen avaruuteen, *de imitatione Christiin*, jossa Jeesuksen inhimillisuus toimii ihmiseksi kasvamisen, palvelun esimerkkinä.⁸⁹¹ Barth kiteyttää tämän käsitteen toteamalla, että inhimillisillä teoillamme ja sanoillamme heijastamme Häntä.⁸⁹² Jeesus itsekin pyrkii vertauksessaan Laupiaasta samarialaisesta määrittelemään lähimmäisen palvelu -käsitteen (*serviendum*, lat.) avulla. Siihen liittyy pragmaattisuus, asettuminen toista varten ajamaan hänen etuaan ja hyvänsä.⁸⁹³ Syvällisemmin tiedostettuina se on maailmatyyppiä tukevaa, hyvänä ihmisenä olemisen oikeuksien ja velvollisuuksien yhteensovittamista. Sen lähtökohdina ovat tietoisuus ja vaatimus tulla huomioiduksi vaikeuksissa ja velvollisuus osoittaa sitä toiselle. Tällainen pyrkimys näkyy joissakin tutkimukseni tarinoissa osana henkilön uskonnollista suuntautumista, joillakin on havaittavissa kristillisten käsitteiden sisäistämisen ja uskon todistamisen sävy. Joillakin se vaikuttaa väkinäiseltä kilvoittelulta, toisilla aidolta, joka kumpuaa vilpittömistä välittämisen tunteista.⁸⁹⁴ Tämä on aistittavissa Oleniuksella, joka kokee seuraavansa Kristuksen hyviä töitä palvelutehtävässä, erityisesti äidin hoitamisessa. Tutkija Vikström pitää tämän sisäistämistä taitekohtana Oleniuksen elämässä – muut asiat saivat väistyä! Se on omistautumista palvelutoimiin: laajaa henkilöverkostoa koskevaan esirukoukseen sekä sielunhoidolliseen kirjoittamiseen ja keskusteluun.⁸⁹⁵ Myös Arnkilin kasvamiseen liittyy kristillisen *praksiksen*, toiminnallisuuden idean ymmärtäminen ja toteuttaminen.⁸⁹⁶ Hän ilmentää ratkaisuisaan buberilaista⁸⁹⁷ valinnanvapautta suhteessa läsnä olevaan sinään, toiseuteen esimerkiksi kuuntelemalla lähimmäisen tarinaa, jonka hän kokee jo sinänsä voivan tuoda toiselle helpotusta:

Kristinuskko vie meidät elämään ihmisenä ja vapaana ihmisenä. Oikeata kristittyä ei sido mitkään kaavat ja hän on vapaa – vapaa tekemään mitä? Vapaa palvelemaan. Se on kristittyjen jokapäiväisen hartauden harjoittamisen muoto... Kukin on kutsuttu antamaan pois ... (K3B, 101) palvelutoiminnan taustavoima on rakkaus. Rakkaus on toisen hyväksymistä sellaisena kuin hän on; se on sulautumista häneen. Palveleminen ja rakkaus kulkevat kaiken edellä. Rakkauksella on vain annettavaa, ei otettavaa; se ei odota edes kiitollisuutta, sillä se

⁸⁹¹ Bonhoeffer 1991, 23; vrt. Heinonen 2006, 77–78, 84.

⁸⁹² Barth 1978, 33–34.

⁸⁹³ Luuk.10:25–37; vrt. Aikko 2018, jossa palveluteemaa korostaen tarkastelen hyötykäsitettä kasvatuksellisesti.

⁸⁹⁴ Kertojat: K4, 56; K25A, 88, 92, 129; K30B, 29; K113, 54; K114, 58–59; K115A, 63; K17B, 38–40, 47–50, 66–68, 147; vrt. Wikström 2000, 302.

⁸⁹⁵ Vikström 1978, 22, 47, 117, 119; Gal.6:2.

⁸⁹⁶ Vrt. Krohn 1948, 60.

⁸⁹⁷ Buber 1999, 33, 77.

tietää, että kiitollisuuden velka on taakka. Se odottaa, että kiitollisuutta ei kohdisteta takaisin, vaan jaetaan edelleen yhä laajenevina hyvyyden renkaina. Se on jumalainen voima, joka ottaa hiljaisesti valtaansa jokaisen, joka on kypsyydessä ihmiseksi... (K3B, 102–103)

Rakastava ihminen -tyyppiä kuvaavat kasvupiirteet eivät liity vain kristillisyyteen, vaan ne ovat yleismaailmallisia. On kyse vastuullista olemisentapaa korostavasta aktiivisesta sitoutumisesta toisen elämään, hyvän tahtomiseen ja tekemiseen kärsimyksessä. Tutkimukseni tarinoissa toiminnallisuutta kuvataan auttamisena, luopumisena, antamisena, lähestymisenä, ymmärtämisenä ja omistautumisena.⁸⁹⁸ Niihin liittyvät lohduttavat eleet ja sanat, keskustelu, kuunteleminen ja auttaminen arjen yksinkertaisissa askareissa.⁸⁹⁹ Joillakin palvelusta tulee ammatti ja elämäntehävä. Todella monet alkoivat tehdä auttamistyötä erilaisissa kristillisissä yhdistyksissä, jotkut koulututtuen esimerkiksi päihde- ja vankilatyöhön.⁹⁰⁰ Toisaalta useat kertovat heille tehtyjen palvelusten olleen heille suureksi avuksi.⁹⁰¹ Pihlströmin mukaan yksilön etiikka ei perustu yhteisön sopimukseen, vaan ehdottomaan, omakohtaiseen velvollisuuteen tehdä oikein, minun vastuuseeni. Eettisyys on syvimmältään yksilön oma asia, henkilökohtaista luovuttamatonta vastuun kantamista – jatkuvana piikkiä omassatunnossa.⁹⁰² Tämä näkyy tutkimukseni tarinoissa erityisesti niillä, jotka itse ovat saaneet tukea vaikeuksissaan.⁹⁰³ Spirituaalisesti elämäänsä suhtautuva Kiviniemi kokee, että: ”Tänä aikana halusin olla kaikkialla, avartua, valaista kaikkien minulle läheisten ihmisten elämää, tukea nyt vuorostani heitä, kun he olivat kantaneet minua tuon pimeyden halki.” (K19, 9,16–17, 40, 58–59, 85, 66) ”Haluan elää etsivien, rikkinaisten ja heikkojen ihmisten kanssa”, (K33, 44) kuvaa Voutilaisen tyhjentymisen ja sen jälkeen täyttymisen kautta kokemaansa elämään heräämisen elämystä. Näissä tarinoissa palvelun lähtökohtana on sisäistynyt vastuu ja halu edistää toisten hyvää elämää. Elää-verbillä viitataan toiminnalliseen luonteeseen,⁹⁰⁴

⁸⁹⁸ Kertojat: K4A, 141; K18,2C, 148–149; K31A, 103; K25A, 85, 89; K30B,1, 99–100; K31,1, 17–18, 26–27; K31,2, 38; K31,5, 64; K31,7, 80–81; K31,8, 87; K32,1, 108; haastattelut: H2; H6.

⁸⁹⁹ Nagel 1970, 119; Krohn 1948, 43, impersonallinen asenne, jossa suodaan toiselle hyvää; Wikström 2000, 302; vrt. Glover 2010, 44, inhimilliset reaktiot kohdella toista hyvin; Eriksson (Toivanen 2009, 222–223) todellinen lohdutus; buddhalaisuuden imperatiivi laittaa toisen edun itsen edulle (Williams & Tribe 2000, 178).

⁹⁰⁰ Kertojat: K107, 17–18; K108, 22–23; K109, 28; K110A, 33; K112, 49; K113, 54; K114, 58–59; K115A, 60, 63; haastattelut: H6; H10.

⁹⁰¹ Kertojat: K17B, 113–114; K31,6, 73; K31,8, 87–89.

⁹⁰² Pihlström 2010, 205–206.

⁹⁰³ Kertojat: K17B, 38–40, 47–50, 66–68, 147; K19, 62; K28, 49–50; K107, 17–18; K121, 148–149; haastattelut: H4; H7.

⁹⁰⁴ James, 1926, 20–23; Dewey, 1955a, 400–401; emt. 1955b, 2, 17, 24, 34, 50; Aikko 2010, 76–79 eettinen toimintakyky.

jossa *fronesis* (kreik.) aktualisoituu käytännön hyvinä tekoina edistää muiden hyvän elämän mahdollisuuksia. Purjon mukaan rakkaudessa kohotetaan toinen toisensa olemassaolo sen mahdollisuuksien ääriin.⁹⁰⁵ Tutkimukseni tarinoissa tämä tulee esille, kun kertojat tiedostavat tehtävänsä merkityksiä ja toimivat niiden mukaisesti. He toteuttavat samalla potentiaalisuuttaan, edistävät hyveellisyyteen perustuva maailma- ja minämaailmatyyppiä. Tämä ilmenee Camillan äidissä hänen tyttärensä sairastuttua: ”Vaikka elämälläni ei olisi ollut muuta tarkoitusta kuin Camillan tukeminen hänen elämänsä loppuvaiheessa, ei elämäni olisi mennyt hukkaan.” (K1, 96–97) Itsensä ulkopuolisen tarkoituksen tiedostaminen on oleellinen elämän merkityksellisenä ja elämisen arvoisena kokemisen kohta. Se täyttää Franklin esittämää eksistentiaalista tyhjiötä, jossa ihminen vastaa elämälle tuntemalla vastuunsa, ”jokaisen on tehtävä tehtävänsä.”⁹⁰⁶ Tyhjiö-käsitettä tarkasteleva Purjo pitääkin tärkeänä olemisen tarkoitusta ja siihen oleellisesti liittyvää tunnetta, että ihminen on olemassa jotakin asiaa tai toista ihmistä varten. Tarkoituksen mahdollisuuden toteutumisessa on ratkaisevaa, että ihminen voi toiminnassaan toteuttaa ainutlaatuisuuttaan, kuten antamalla työssään persoonallisen, inhimillisen panoksen. Tämä edellyttää toimenkuvansa mukaisen pakollisen velvollisuuden rajan ylittämistä, esimerkiksi osoittamalla inhimillistä lämpöä toista kohtaan.⁹⁰⁷ Puhun aidosta velvollisuudesta, johon liittyy omiin, usein koviin kokemuksiin perustuva rakkaus.

Tyypiesimerkki Kari Korhonen

Korhosella (K33B, 31, 39, 100–104, 120) edellä esitetyt vastuullisen palvelemisen keskeiset piirteet tulevat hyvin esille. Hänen palvelutehtävänsä taustalla on monille tarinoille ominainen, sisäistetty kristillinen eettisyys, erityisesti ajatus lähimmäisenrakkaudesta. Korhosella tulee esille rakastava ihminen -tyypille tunnusomainen käytännön toiminta auttaa toisia rankoissa elämäntilanteissa, edistää heidän hyvää elämänsä. Se on hänellä moniin muihin tarinoihin nähden poikkeuksellisen voimakasta kutsumusta ja velvollisuudentuntoista, usein itseä säästämätöntä, lakkaamatonta sitoutumista ja osallistumista elämänsä ääri rajoilla olevien kohtaloihin. Korhosella palvelu ei ole vain satunnaisia ja yksittäisiä hyviä tekoja, joita useissa tarinoissa esiintyy. Palvelu hallitsee koko hänen olemistaan ja identiteettiään, on sen keskeisiä teemoja. Korhonen kokee olevansa sisäisen kutsun ja palon ajama. Hänen kiihkeästä aktiivisuudestaan ja pohdiskelustaan saa vaikutelman, että palvellessaan hän kristillisen lähimmäisenrakkauden opille tunnusmerkillisellä tavalla kilvoittelee hyveellisyydessä ja lakkaamatta etsii vastausta kysymykseen siitä, millainen on hyvä

⁹⁰⁵ Purjo 2020, 140; emt. 2010, 248.

⁹⁰⁶ Frankl 2010, 97–99.

⁹⁰⁷ Purjo 2010, 243, 247.

lähimmäinen ja toteutuuko se hänessä. Tätä kuvastaa jatkuva, erilaisten palvelumuo-
tojen etsiminen: lukuisten kärsivien kohtaaminen, kirjojen tuottaminen sekä niiden
pohjalta eri tilaisuuksissa puhuminen.

Edellisistä kuvauksista tulee esille, että rakkaus vahvistuu väkevässä tunneyh-
teydessä ja vuorovaikutuksessa. Se näkyy rakastava ihminen -tyypin piirteitä ilmen-
tävän Korhosen (K33A, 171) ja hänen uskoonsa tulleen tyttöystävänsä suhteessa vä-
hitellen kehittyvänä, aina avioliittoon asti johtavana, syventyvänä tunnevaikutuk-
sena. Se ilmenee Heidillä tavassa, miten hän auttaa Karia irtautumaan vahingolli-
sesta elämäntavastaan. Hän vastaa Karin tunteikkaaseen kirjeeseen: ”Ole turvalli-
sella ja luottavaisella mielellä. Minä rakastan sinua ja rukoilen puolestasi jatkuvasti.”
(K33A, 153) Rakkaus on ylipäätään Korhosen tarinan keskeinen vaikutusvoima.

5.3 Ratkaiseva henkilö -alatyypin muutostarinoiden taustalla

5.3.1 On ratkaisevaa vaikuttaa rakentavasti sopivaan aikaan ja sopivassa paikassa

Palveluun liittyy usein maailmatyyppin kehitystä tukeva ratkaiseva henkilö -ala-
tyyppi. On kyse kasvatuksellisesti huomionarvoisesta, tarinan sivuosassa monesti
olevasta henkilöstä, jopa unohduksen uhkaama -alatyypistä. Hän on kasvutekijä,
joka tulee sopivalla hetkellä ja tavalla kärsivän elämään ja vaikuttaa oleellisesti muu-
toksen ja kasvun suuntaan – joskus kirjaimellisesti ratkaisevalla tavalla.⁹⁰⁸ Se on ver-
rattavissa Kiurun tutkimuksessaan mainitsemaan välitilaan, jonka hän havaitsi reg-
ressiivisenä,⁹⁰⁹ mutta joka tutkimuksessani ilmenee ratkaisevan henkilön kohdalla
progressiivisuutena. Henkilö voi olla vaatimaton, toisaalta toisia henkisesti hallit-
seva ja karismaattinen. Kari Kotiranta (K114, 55, 58) kertoi miehestä, joka juuri oi-
kealla hetkellä ilmestyi hänen kivikkoisen elämänsä polulle. Monien vaikeuksien
kuormittama ”Birgitta” puolestaan mainitsee kohtaamastaan henkilöstä: ”Jos en olis
häntä tavannu, nii luultavasti olisin tappanu itteni... Aloin olla semmoses tilantees.”
(H2) Ratkaiseva henkilö -alatyypin voi vaikuttaa myös negatiivisesti toisen elä-
mään.⁹¹⁰ Päivi kuvaa tällaista ihmistä: ”Elämässäni tapahtui todellinen muutos, kun
paikkakunnalle tuli mummolaansa kesälomaa viettämään komea, pitkälehtinen saa-

⁹⁰⁸ Kertojat: K32B, 205, 128; K115A, 61. Rosenvingellä (K126U, 154) ja Michelsonilla
(123U, 115–116, 121, 136, 141–143, 168, 204–209) heitä oli useita. Erityisesti jälkim-
mäisen kohdalla heille oli tyypillistä asettaa oma henkensä vaaraan auttaessaan kolmen
vuoden ajan natsseja metsissä ja ladoissa piileskelevää Michelsonia.

⁹⁰⁹ Kiuru 2015.

⁹¹⁰ Kertoja: K112, 43–45.

tanapalvoja nimeltään Henkka.” (K95, 130) Päiviä oli varoitettu täyskahjona pidetystä Henkasta, joka oli istunut vankilassa äitinsä murhapoltosta. Päivin elämä muuttui väkivaltaisen Henkan kanssa alkoholin hallitsemaksi sekoiluksi, lukio jäi kesken, hän menetti työpaikkansa, teki abortin ja sairastui masennukseen.

Monesti myönteisen muutoksen aiheuttava ratkaiseva henkilö -alatyypin on kristillisyydessä opetetun laupiaan samarialaisen kaltainen vieras lähimmäinen. Hän ilmaantuu sattumalta ja jää usein tuntemattomaksi unohduksen uhkaama -alatyypiksi.⁹¹¹ Kuka esimerkiksi oli muutamaa otteeseen Wieselin (K117, 41, 72) kuvauksissa ilmestyvä, keskitysleirivankien elämänmyönteistä henkeä vaikuttavalla tavalla lujittava, muista esimiehistä poikkeava henkilö, jota hän kutsuu ”tuvan vanhimmaksi?” Tero (K109, 27) puhuu salaperäisestä naisesta, joka tuli vain ratkaisevaksi hetkeksi ja häipyi sen jälkeen hänen elämästään. ”Puhujapaikalle nousi vaalea tyttö, ehkä siinä 15-vuotias”, (K32, 206) kuvaa Tuppurainen karskeille vangeille puhumaan tullutta pelokasta tyttöä, joka lauloi ja kertoi vangeille, että heidänkin elämällensä on tarkoitus. Tuppurainen koki tytön kauniimpana ja puhtaimpana mitä vankilassa oli koskaan ollut: ”Vain enkelin siivet puuttuivat... Se puhe muutti elämäni.” (K32, 206) Edellisessä työssä näkyy tarinoissa esiintyvälle ratkaisevalle henkilölle tyypillinen kyky vaikuttaa toisiin koskettavasti rehellisyydellä, aitoudella ja avoimuudella. Ratkaisevan ihmisen ilmestymisen kertominen alkaa usein tarinankerronnan klassista alkua muistuttavalla kuvauksella:⁹¹² ”Eräänä päivänä junassa luokseni tuli hevarin näköinen poika...” (K90, 79) ”Eräänä päivänä tuli vanha mies tervaamaan ravintolan ulkoterassin lattiaa...” (K92, 95). Usein ratkaisevasti vaikuttava ihminen on tuttu läheinen, poliisi tai pappi, joillakin uskon tullut henkilö. Monet tutkimukseni pääosassa olevat ovat toimineet tällaisina,⁹¹³ esimerkiksi Päivi Niemi (K95) ja Kari Korhonen (K33A, K33B) mainitaan usein.⁹¹⁴ Joissakin tapauksissa ratkaisevia henkilöitä voi olla useampiakin.⁹¹⁵

Monissa tutkimukseni tarinoissa korostuu ratkaiseva henkilö -alatyypin keskeinen piirre. He vaikuttavat toisen elämään tekemällä usein yksinkertaisia tekoja. Tämä asetelma muistuttaa Toiskallion esittämiä kasvun edellytyksiä: ”käytännöllisesti viisasta” ympäristöä ja malliksi sopivia hyveellisiä yksilöitä.⁹¹⁶ Miehitystä pakeneva Rosenvinge (K126U, 57) kertoo isoäidin opettavaisesta asenteesta kohdata

⁹¹¹ Kertojat: K70, 133; K77, 203; K85, 44; K95, 130–144; K107, 15–16; K110A, 33; K112, 46; K116, 39, 71, 148.

⁹¹² Kertojat: K36, 27; K43, 61, 63; K48, 88–89.

⁹¹³ Kertojat: K4, 39; K6, 233; K17B, 77–78; K33, 138, 139–140, 149–150; K37, 31; K44, 70–71; K45, 74; K46, 79; K48, 86; K115B, 106–107; K57, 143; K81, 18; K83, 27; K84, 36–37; K34, 29; K105, 58, 63, 132.

⁹¹⁴ Kertojat: K85, 48–49; K92, 97.

⁹¹⁵ Kertojat: K38, 38; K91, 88.

⁹¹⁶ Toiskallio 2009b, 63.

elämä sellaisena kuin se on ja tehdä siitä paras mahdollinen. Näin yksilön *phronesikseen* liittyy kyky ja herkkyys aistia toisen hätä sekä toimillaan oleellisesti opastaa tämän elämä parempaan.⁹¹⁷ Kyseinen henkilö toimii Rauhalan mainitsemana tilanteen negatiivisuutta tasapainottavana tai muuttavana, myönteisenä rakennetekijänä, jolla on ”välttämättömästi ainakin jokin vähäinen `vaikutussuhde` ihmisen olemassaolon tapaan ja laatuun.” Tässä painottuu hänen mainitsemansa elämäntaitoa, toisen elämää ja henkisyyttä suuntaava, ratkaiseva osuus ja vaikutus⁹¹⁸ – siinä tarjotaan parantavan spirituaalisuuden elementtejä, kuten Kalsched toteaa.⁹¹⁹ Tähän liittyvä, kasvatuksellisesti merkittävä ”ratkaisevan henkilön ratkaisevuutta” määrittelevä seikka joissakin tutkimukseni tarinoissa on, että henkilö on ohjannut kärsivän eksistentiaalisesti ratkaisevaan käännekohtaan, jossa kohdataan kärsimyksen erilaiset mahdollisuudet maailmassa.⁹²⁰ Väri näkee Buberin ajattelevan kasvatuksen voivan tapahtua vain dialogissa, jossa kasvattajalla on keskeinen merkitys kasvatettavan luovien, rakentavien voimien kanavojana maailman olennaisten aspektien yhteyteen.⁹²¹

Värin esittämäksi, kohdattavaksi maailman olennaiseksi aspektiksi nousee tutkimuksessani ankara totuus. Kasvun kannalta merkittävä ratkaiseva henkilö -tyypin ominaisuus on, että hän pysäyttää, opastaa kärsivää vaikeiden tosiasioiden, kohtalonsa sekä itsensä totuuden syvään ja rohkeaan kohtaamiseen.⁹²² Hän opastaa varoitavasti ja pohdiskelua herättävästi erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokkaan kuuluvia, vahingollista elämäntapaa viettäneitä. Se ei ole kunniantomuuden ja häpeän esille nostamista, vaan inhimillisen hädän ja heikkouden kohtaamista rehellisesti ja avoimesti, koska muuta rakentavaa mahdollisuutta ei tilanteen vakavuus huomioiden ole: ”Selkä seinää vasten”, (K27, 43) kokee Salomaa ja Kaalepin mukaan: ”Todellisen asennemuutokseni niittasi vastaavan tilanteen kokeneen suora puhe päin naamaa.” (K70, 133) Satu puolestaan kertoo, kuinka Minnesota-hoidossa hänet pakotettiin katsomaan totuutta, sitä ”kuinka olin tuhonnut itseni ja läheisteni elämää, ja nyt sain valita, haluanko jatkaa tuhoamista vai muuttaa kaiken.” (K67, 99) Tuppuraisen (K32, 68, K32B, 103–104, 124–126, 156–157, 198–200) tarinassa oli useita ratkaisevia henkilöitä. Sosiaalitoimiston virkailija Arja tuli häntä vastaan ihmisenä ja tunnisti asiakkaassaan ihmisen. Komisario Markkasen neuvot ja kysymykset, levollinen olemus ja lämmin kädenojennus vaikuttivat Tuppuraiseen, joka tiesi muistavansa miehen vetoituksen lopun elämänsä. Jopa pieni nukkea kädessään pitävä tyttö ohjasi häntä hetken ymmärtämään jotakin hyvään elämään suuntaavaa. Ensimmä-

⁹¹⁷ Lund 2006, 72, 94 yhdessä oppiminen, *kollaboraalisuus*.

⁹¹⁸ Rauhala 2005b, 42–46, 123; emt. 2009, 79, 116–117, autettavan epäsuotuisa maailmankuva, vääristyneet merkityssuhteet.

⁹¹⁹ Kalsched 2013, 160.

⁹²⁰ Kertoja K34, 56, 63.

⁹²¹ Väri 2011, 45–46.

⁹²² Kertajat: K65, 62–63; K72, 149; K73, 158; K126U, 57; vrt. Kalsched 2013, 159–160.

mäiset itsekriittiset ajatukset virisivät häntä itsemurhayrityksen jälkeen hoitavan nimettömän sairaanhoitajan hänelle, parikymppiselle ihmisrauniolle osoittamien väkevien sanojen seurauksena: ”Miksi sinä satutat itseäsi Markku? Sinulla on arvokas elämä ja tulevaisuus edessäsi. Jokainen päivä on arvokas...” (K32,68)

Kasvatuksellisesti keskeistä ratkaisevan henkilön kertomassa totuudessa on, että se osuu pysähdyttävästi ongelman ytimeen ja sillä on voimakas ja välitön muutosta suuntaava vaikutus. Tämä tulee erityisesti esille kunniantoman kärsimyksen luokassa. Sisäisen levottomuuden ja tuskan käydessä sietämättömäksi yritti Leikku (K87, 61–62) lähteä Antin luota, joka totesi: ”Saat mennä, mutta sitä ennen sanon yhden asian: Voisit sä edes itkeä joskus?” (K87, 62) Sanat kuultuaan Leikku putosi itkuun purskahtaen lattialle kykenemättä nousemaan. Hän koki tämän ja sitä seuranneiden keskustelujen olleen ”luonnollinen hetki jättää kaikki vanha taakseen.” Pahasti alkoholisoitunut, mutta nyt neljä vuotta raittiina ollut Runar tilasi pahimpana kautenaan taksin, jonka pyysi viemään hänet Alkoon. Hän kertoi kuljettajalle tekevänsä viinan kanssa asiat selviksi. Kuski kuunteli häntä, mutta käänsi lopulta auton yllättäen ja sanoi ajavansa rautakauppaan: ”Minä tarjoan...Usko minua, sinä tarvitset sieltä köyden, sano iso mies pienessä peilissä...” (K63, 38–39) Sellaista rahaa ei ole, jolla hän Runarin Alkoon kuljettaisi ja jätti hänet sitten kadulle. Myöhemmin Runar istuu hautausmaan penkillä ostamansa viinapullo kädessään. Pitkään pohdittuaan hän avaa pullon, kohottaa sen ja ... kaataa sen sisällön maahan. Joissakin tarinoissa ankaran totuuden ja valintojen kohtaaminen ovat taksinkuljettajan esittämällä tavalla olleet äärimmäisen kovia ja tuskaa tuottavia. Ne kuvastavat läheisten suurta toivottomuutta ja kuin viimeisen, todella kovan kortin epätoivoista esille nostamista -jotta totuus paljastuisi.⁹²³ Monella tavalla väärillä teillä elänyt, kauan rankassa päihdekierteessä ollut Mona soitti kotiin pitkästä ajasta, jossa huokailen vastattiin. Hän valitti tulevansa tapetuksi, jolleivat jotkut saa rahojaan. Isä vastasi loppuun väsyneenä: ”Nyt kuule, Anna tappaa. Se on meille kaikille parasta.” (K72, 150) Mona kuvaa sen jälkeisiä tuntejaan uimahallin saunassa: ”En voi jatkaa juomista...Minun on keskityttävä johonkin muuhun...ajattelemalla muuta. Tekemällä muuta.” (K72, 150) Hän ei nähnyt suihkussa eteensä, vaan istui kaakelille ja alkoi itkeä. Siitä alkoi hänen muutoksensa: ”Saunassa minä korjasin ruman, risan sieluni.” (K72, 150)⁹²⁴ Runarin ja Monan kohdalla näkyy, että muutoksen kannalta ratkaisevan henkilön lisäksi voidaan puhua sitä koskevasta ratkaisevasta hetkestä tai tilanteesta.

⁹²³ Kertojat: K67, 97; K115A, 62–63.

⁹²⁴ Vrt. rituaali, jossa kärsimys puhdistaa. Durkheimer (1980, 281, 344), sopeutumisasiitti. Kaste puhdistaa pahan pois.

5.3.2 Ratkaiseva henkilö voi tartuttaa toivoa

Edellisessä kappaleessa Monalla alkaa vanhempiensa kohtaamisen virittämänä vahvistua kasvatuksellisesti toinen keskeinen Buberin esittämä maailman olennainen aspekti – ankarasta totuudesta vapauttava totuus.⁹²⁵ Käytännön viisautta tukee hyvän ratkaisun löytäminen surulliselle tarinalle. Tämä piirre tulee esille kovissa, erityisesti ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokan äärimmäisissä situaatioissa, taitekohdissa, joissa yksilön taidot, kestävyys ja voimavarat eivätkä tahto ja toivokaan enää riitä tai kun elämä näyttää mielettömältä, jopa menettäneen kaiken arvonsa.⁹²⁶ Tämä horjutti lähtökohtaista näkemystäni itsen keskeisestä panoksesta toivon rakentajana. Entistä enemmän alkoi painottua sen muodostuminen laajemmissa sosiaalisissa yhteyksissä. Tässä tulee tutkimukseni tarinoissa esille ratkaiseva henkilö -alatyypin. Sille on tunnusomaista tietyllä hetkellä auttaa, kannustaa tai ajaa kokemattoman tai luovuttaneen ylös ponnistelemaan ja taistelemaan elämästään, usein hengestänsä. Siihen liittyy usein yksittäinen, helvetilliset pahuuden olot läpikäyneen ihmisen neuvo, kuten Pivnicillä tämän juuri saapuessaan keskitysleirille. Luurangoksi laihtunut, hullunoloinen, pian kuoleva kuiskaa hänelle ohi mennessään kuin varkain puoliääneen: ”Kerro heille, että olet kahdeksantoista.” (K135, 122) Tämä pelasti alaikäisen Pivnicin hengen. Tätä neuvua hän itse myöhemmin henkensä vaarantaen jakoi samassa tilanteessa oleville kokemattomille tulokkaille. Ratkaisevasta henkilöstä heijastuu viesti elämästä, uskosta ja luottamuksesta, onnistuvista ratkaisuista ja myönteisistä mahdollisuuksista maailmassamme – ennen kaikkea, että hyvyys ja sitä toteuttavia hyviä ihmisiä on olemassa. Tämä toimisi kuten Heideggerin mainitsemassa epätoivon kokemisessa, joka on ahdistusta epämiellyttävyyksien mahdollisuuksista maailmassamme ylipäättään.⁹²⁷ Lundin mukaan monet yksilötarinat todistavat yhdenkin turvallisen ihmisen todellisen kohtaamisen voivan pelastaa katastrofin keskellä olevan.⁹²⁸ Heissä on henkistä johtajuutta, jota Franklin mainitsema lammaslauman kaltainen alistunut, tahdoton, yksilöllisen ajattelunsa menettänyt massa tarvitsee.⁹²⁹ Tutkimuksessani useat tarinansa kertojat esiintyvät tällaisina henkilöinä tarinoissaan.⁹³⁰ Ratkaiseva henkilö -alatyypin tekee ratkaisevaksi heidän rakentava esimerkillisyytensä vaikeuksien kohtaamisessa, elämänasenteensa, usko selviytymiseen ja ihmisyyteen, muutokseen kohti parempaa. He tartuttavat toivoa, ovat sen ruumiillistumia.

⁹²⁵ Aikko 2010, 118–123, eksistentiaalinen varmuus ja eksistenssitäytyminen.

⁹²⁶ K117, 20, 26, 41; K118, 98; K121, 77, 145, 113 käyttää tällaisista poikkeushenkilöistä nimitystä ”hyvät sielut.” K134, 55; K136, 190; Jaspers (1970, 90) puhuu rajatilanteesta. Näen (Aikko 2016, 90–91) tutun henkilön itsemurhan käännekohtana. Kuvaan sen kärsimysmaisemaa tuulen viemänä turhuutena, tyhjyytenä ja tarkoituksettomuutena.

⁹²⁷ Heidegger 3.4.2.

⁹²⁸ Lund 2006, 74–75, kannatteleva ihmissuhde.

⁹²⁹ Frankl 2010, 51.

⁹³⁰ Esimerkiksi kertoja K127, 117.

Toivon tarttumisen merkitys ja huutava tarve tulevat erityisesti esille ihmisoi-
keuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa.⁹³¹ Luchterhandin keskitys-
leirejä koskeva tutkimus osoitti, että yhden henkilön löytyminen, vakaa parityöskentely
ilmeni monien menestyneiden selviytyjien taustalla. Keskeisiä olivat olosuhteet
jakava tukeminen.⁹³² Toisaalta Des Pres näki *Selviytyjä*-tutkimuksessaan tällaiset ta-
paukset poikkeuksellisina. Leirien laajemmassa kuvassa kaikki yksittäiset pienet
teot, merkit humanisuudesta kalpenivat laajemmassa kuvassa, kasvavan pahuuden
ja kuoleman keskellä merkityksettömiksi.⁹³³ Tutkimukseni tarinoissakin näkyy rat-
kaisevien henkilöiden esiintymisen harvinaisuus. Äärimmäiset tilanteet voivat kui-
tenkin nostaa esille äärimmäiseen sankaruuteen ja hyvyyteen yltäviä poikkeukselli-
sia yksilöitä. Joistakin sai vaikutelman, että ympärillä olevien heikkous valjasti
heissä henkisen voiman. Heidän esiintymisensä tulee kanssaihmisille merkityksel-
liseksi, lisäten luottamusta rakentaviin, lohdullisiin mahdollisuuksiin kaiken toivot-
tomuuden keskellä. Maha Chain äärimmäisen epäinhimilliseen vankilaan joutunut
Fellows kuvaa toivottomuuttaan lieventänyttä optimistista ystäväänsä, jonka voima
ja valmius toivoon olivat uskomattomia. Hän kieltäytyi ajattelemasta, että kaikki on
loppu ja puheissaan viittasi onnistuneen tulevaisuuden olevan mahdollista: ”Sitten
kun pääsemme ulos.” (K131, 64–65) Ratkaisevalle henkilölle on luonteenomaista
inhimillinen suuruus. Hän on poikkeuksellinen henkilö, joka omalla esimerkillään,
rohkeudellaan, rauhallisuudellaan, vastuuntunnolla ja johtajuudellaan nousee ti-
lanteen yläpuolelle ja luo ympärilleen turvallisuutta kuin varma isähahmo. Wiesel
kertoo useaan otteeseen samansuuntaisesti häneen vaikuttaneesta, yleensä julmista
esimiehistä poikkeavasta ”tuvan vanhimmasta.” Olosuhteisiin nähden käsittämättö-
mällä tavalla hymyillen tämä nimettömäksi unohduksen uhkaama -alatyypiksi jäänyt
henkilö lausuu ensimmäiset, inhimilliset sanat Auschwitzin kuoleman ja epätoivon
mielettömyyteen saapuneille: ”Helvetti ei kestä ikuisesti”, (K117, 70–71)⁹³⁴ vaan
vapautuksen päivä koittaa. Hän rohkaisee tulokkaita pysymään vahvoina, uskomaan
elämään tuhannesti ja että pääsemällä ulos epätoivosta he voivat vapautua kuole-
masta. Hän sanoo olevansa heistä vastuussa ja heidän käytettävissään. Aapo toimii
Siperian vankileirille menevässä junavaunussa samansuuntaisesti. Hän nousee ylös
ja huutaa: ”Kohtalontoverit, älkää itkekö!” Hän muistuttaa rohkaisevassa puhees-
saan muun muassa, ettei kärsimys ole ollut turha ja ettei vankila-aika kestä ikuisesti.
Puheen jälkeen tuntui kuin vaunuun olisi tullut sunnuntairauha. (K138, 58–59) Tällä

⁹³¹ Kertojat: K117, 39, 51–53; K118, 25, 45–47, 79, 192–193; K119, 128; K120, 78; K121,
29, 69, 77, 106, 113, 123; K122, 160–161; K124, 9; K126U, 57; K127, 51–52, 81, 93;
K130, 134–135, 140, 219; K133, 142; K136, 70, 97–98, 119; haastattelu H8; vrt. Stie-
ver Lee et al. 2009, 552.

⁹³² Eitinger 1998, 475.

⁹³³ Des Pres 1976, 98–99.

⁹³⁴ Vrt. K118, 192; K121, 148–149; K135, 261.

ratkaisevalle henkilölle tyypillisellä tavalla tuvan vanhin ja Aapo toivat sanomallaan ja olemuksellaan kärsimykseen jotakin positiivista, uuden Rauhalan mainitseman faktiilisuusympäristön. Tämä on myönteinen komponentti, joka luo turvallisuutta ja helpottaa karmaisevaan ensivaikutelmaan sopeutumista, pelko ja epätoivo lievenevät. He antoivat kärsiville edellytyksiä tulkita situationaalisuuden faktisuutta uudella tavalla, Rauhala puhuu situationaalisuuden tulkkautuneisuudesta.⁹³⁵

Tämä uusi tulkinta ilmenee ratkaiseva henkilö -alatyypillä pyrkimyksenä vahvistaa hädänalaisissa tuvan vanhimman mainitsemia vapauden kokemisen muotoja. Hän asettuu koettelemuksissa toisen elämään keskustelemalla, jakamalla tietoa, opastamalla, rukoilemalla, antamalla olemuksellaan toivoa paremmasta, luomalla Rauhalan mainitsemia vapauttavia kokemuksisäilyksiä.⁹³⁶ Karin kuvaa tällaista mummuaan, joka säilytti tyyneytensä kaiken kärsimyksen keskellä: ”Hän on uskomaton nainen, hermot kuin teflonia... Mistä hän jaksoi ammentaa kaiken kärsivällisyytensä ja viisautensa. Menivät asiat, miten hullusti tahansa mummi kulki vakaasti eteenpäin kuin juna.” (K103,132) Ratkaiseva henkilö -alatyypä on usein olemisellaan ja elämäntaidollisella esimerkillään kuin vapauttavan toivon ruumiillistuma. Bonhoeffer viittaa tähän puhumalla täysikasvuisesta, joka herättää sisäisellä olemuksellaan luottamusta. Voittaminen perustuu kokonaan aidolle olemiselle tässä ja nyt, väistymättä nykyhetkestä. Bonhoeffer itse toimi vankilasta käsin tällaisena saavuttamalla ankaran totuuden hyväksyvää elämänrauhaa silloinkin, kun toivoa ei ole: ”Täälläkin on eletävä, ikään kuin ei olisi mitään toiveita tai tulevaisuutta, oltava kokonaan sitä mitä on.”⁹³⁷

Ei-uskonnollisesti tarkasteltuna kärsimyksessä olevan vapautumisen ratkaisevana lähtökohtana on tunne siitä, etteivät he ole täysin yksin vapautensa ja valintojensa kanssa. He saavat ratkaiseva henkilö -alatyypiltä merkittävää ”vapahtavaa” tukea käänteentekevään hyppyyn, muunnella uusilla valinnoilla situaatiotaan. Sen mahdollisuudet ovat joillakin kaikissa luokissa, erityisesti ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokassa rajallisia, koska ihminen ei pysty muuttamaan olosuhteita. Toisaalta ratkaiseva henkilö voi vahvistaa toisissa Rauhalan korostamaa, modifioitumista toteuttavaa,⁹³⁸ Franklin esittämää mielen itsenäisyyttä ja henkistä vapautta valita tiensä ja suhtautumisensa, kärsimyksen kantamistapansa kauhastuttavassa psyykkisessä ja fyysisessä paineessa.⁹³⁹ Kunniattoman kärsimyksen luokassa ihminen on itse usein raken-

⁹³⁵ Rauhala 2005b, 46, 60.

⁹³⁶ Kertojat: K4, 149; K58, 134; Ihmiskuntaa koskeva unelma heijastuu Wieselin (K117, 87, 117–120) keskitysleirikokemustensa sävyttämässä puheessa hänen vastaanottaessaan kirjansa ansiosta Nobelin rauhanpalkintoa vuonna 1986.

⁹³⁷ Bonhoeffer 1991, 23, 132–133; vrt. Frankl 2010, 65, 74–75; Heinonen 2006, 77–78, 84.

⁹³⁸ Rauhala 2005, 6, 42, 60.

⁹³⁹ Frankl 2010, 64–65.

tavien valintojen este: ”Nyt sain valita, haluanko jatkaa tuhoamista vai muuttaa kaiken,” (K67, 99)⁹⁴⁰ toteaa vahingollisen elämäntapansa ymmärtänyt Satu. Buberin ajatuksia tiivistäen henki on oma itsensä kohdatessaan sille avautuvan maailman. Ihminen varttuu siksi mikä on hengen olemus – kykyä sanoa sinä. Vapaus liittyy tämän vuorovaikutuksen ja yhteyden rakentavaan kokemiseen kohtalosta ja kärsimyksestä huolimatta.⁹⁴¹ Siihen liittyy ymmärrys toisen kehityksestä, jota Värri pohtii tarkastellessaan Buberin ajatuksia kasvatussuhteesta.⁹⁴² Tutkimushenkilöissäni Buberin korostama vapautuminen ilmenee Sinän ja itsen vapautumisena elämän ankarasta totuudesta. Toisten tuki suo ihmiselle vapauden turvallisesti, rakkauden ilmapiirissä,⁹⁴³ pelkoa lieventävästi löytää potentiaalisuutensa kohdata maailma. Virtasen mukaan turvallisessa kiintymyssuhteessa luodaan potentiaalinen tila, jossa traumatisoituneen luottamus elämään ja itsen mahdollisuuksiin minätoimijana vahvistuvat.⁹⁴⁴ Myös Kalsched sivuaa tätä psykospirituaalisessa traumatutkimuksessaan. Hän esittää tapauksia, joissa toinen ihminen voi muuttaa yksilön ylläpitämän pirstoavan peilin heijastamaa huonoa näkemystä itsestä ja mahdollisuuksistaan, epäonnistuvan ihmisen identiteettiä. Hän voi tuoda sen sijaan aivan toisenlaisen peilin. Siinä yksilö näkee persoonansa kokonaisuutena ja löytää välähdyksiä autenttisesta, syvemmästä itsestä rakentavine mahdollisuuksineen.⁹⁴⁵ Kalschedin esimerkkitapauksissa, kuten useissa tutkimukseni tarinoissa esiintyy myös ratkaisevalla henkilöllä henkistä kasvua. Hän alkaa usein itsekeskeisyydestä vapautuen keskittyä toiseen, erityisesti toteuttaa käytännön järkeä vapauttaessaan kärsivässä uinuvan kohtaamisen mahdollisuudet.⁹⁴⁶ Tähän viittaa Franklin päätelmä Schelerin rakkauskäsitteestä. Se ei tarkoita ihmisen näkemistä sellaisena kuin hän on, ”vaan myös sellaisena mitä hän voi olla ja millaiseksi hänen on mahdollista tulla.”⁹⁴⁷ Tätä Franklinin päätelmää tulkitseva Purjo painottaa molemminpuolista rakkautta, jossa ”rakastavaiset kohottavat toinen toisensa olemassaolonsa mahdollisuuksien ääriin.”⁹⁴⁸ Varto tarkastelee *fronesista* (kreik.) kykyä olla ihminen erityisesti toisten kanssa. Hän puhuu itsestä kumpuavista voimista. Opettajan opetus ja malli eivät riitä, vaan perimmäinen käytännön kysymys on kunkin oppilaan subjektiivinen ratkaisu, miten toimia

⁹⁴⁰ Wiesel (K117, 105) kertoo, kuinka tukemisesta huolimatta hänen isänsä oli luovuttamalla valinnut kuoleman.

⁹⁴¹ Buber 1999, 77–79; kertoja K28, 188.

⁹⁴² Värri 2008, 411.

⁹⁴³ Skinnari 2004, pedagoginen rakkaus.

⁹⁴⁴ Virtanen 2019, 38, 59.

⁹⁴⁵ Kalsched 2013, 159–162.

⁹⁴⁶ Camus 2012, 304–306 vapaus omasta itsestä; Frankl 1980, 48 inhimillinen vapaus, kyky irrottautua itsestä; vrt. Lehtinen 2009, 19, 23; Wikström 2000, 142; Rauhala 2005b, 69.

⁹⁴⁷ Purjo 2011, 58; vrt. Wikström 2000, 269; Rauhala 2009, 51, 67; Scheler, psyykkisten kokemusten objektivointi; Fromm 1977, 77–81, Scheler-tarkastelu; Williams & Tribe 2000, 176–181 buddhalainen näkemys; Puolimatka 2005, 68; Novello 2015, 210.

⁹⁴⁸ Purjo 2020, 140.

tietyssä tilanteessa, ”kuinka olla maailmassa nyt.”⁹⁴⁹ Backille (K34, 70, 77, 80) tällaiseksi muodostui Ben, joka asettui hänen rinnalleen 100 prosenttisesti. Ben yritti päivittäin valaa häneen elämänhalua ja toivoa, rukoili ja rohkaisi aluksi hyvin heikoin edellytyksin elämästään taistelevaa Backia: ”Et sinä kuole. Heitä viina pois ja ota Jeesus vastaan, niin kaikki menee hyvin!” (K34, 63) Backin itseluottamus ja päättäväisyys taistella elämästään, päästä eteenpäin vahvistuivat vähitellen Benin taluttamana. Hän kaatui ja nousi jälleen. ”Olin tavannut ihmisen, joka antoi minulle sanomattoman paljon,” (K29, 37) kuvaa Surma-Aho (K29, 36–39) ainoaa tapaamistaan professori Tiililän kotona. Vanhassa, rauhallisesti elämään suhtautuvassa oppineessa heijastuu osaaottava liikutus nuorta syöpäsairasta pappikokelasta kohtaan. Hän on läsnä, kuuntelee ja keskustelee sekä antaa lohdullisia neuvoja muun muassa kertomalla tarinan ja muistuttamalla Arnkilille tapahtuneesta ihmeestä – hän kävelee. Tässä näkyy, miten jotkut tutkimukseni tarinat vaikuttavat toisiinsa ja miten kohtaloistaan kertovat nousevat usein ratkaiseviksi henkilöiksi. Surma-Ahon potentiaalisuus herään hänen tajutessaan: ”Monia muita elämän ja kuoleman taisteluita professori avaa eteeni. Mutta elämä jatkuu.” Hän kokee, etteivät Tiililän kaltaiset ihmiset tee kärsimystä selitettäväksi, mutta omalla elämäkokemuksellaan he saavat toivottoman toivomaan. Tiililän sanoissa sekä Arnkilia koskeneissa muistikirjoituksissa ja -puheissa⁹⁵⁰ tulee esille, kuinka hän on ollut kirjojensa kautta lukuisille suomalaisille vapahtava, ratkaiseva henkilö. Eskola (K3A, 124–125) näkee Arnkilin ihailtavassa lannistumattomuudessa esikuvan ja liittää häneen Tiililän lailla ihmeen ominaisuuden, Jumalan ihmeen, josta Arnkil toistuvasti kirjoittaa kiitollisena saatuaan jotakin arvokasta. Myös elinkautisvanki Seppälä (K3B, 133) tuntee saaneensa eniten kirjeenvaihdossa Arnkilin kanssa, jolle hän kirjoittaa: ”Te ystäväni, tuette minua ihmeellisellä tavalla.” (K3B, 69) Arnkiliin liitetty ihme viittaa Wieselin (K117, 70–71) keskitysleirikuvauksissa mainitseman tuvan vanhimman kaltaisen ratkaiseva henkilö -alatyypin poikkeukselliseen hengenvoimaan. Sen avulla kyetään vaikeasta elämäntilanteesta huolimatta edistämään toisissa vapauttavaa, äärimmäistä toivoa pahimmissakin olosuhteissa. Se viittaa keskitysleirin vanhimman mainitsemaan vapautuksen päivään helvetistä. Arnkil puolestaan valaa kuolinvuoteeltaan vapahtavuutta pysyvästi huonossa kunnossa itsensä tuntevaan Eskolaan:

Sinun kirjeessäsi kuvastuvat suuret synnytystuskat. Vaikka minulla ei olekaan edellytyksiä ymmärtää vaikeuksien suuruutta, luulen ja toivon kuitenkin, että jaksat yhä kokea nuo vaikeudet haasteena, voimia esiin manaavana haasteena, johon vastaaminen on elämän suola. (K3A, 128)

⁹⁴⁹ Varto 2005b, 205. *Phronesista* tarkasteleva von Wright 1985, 182 korostaa hyvästä elämästä nauttimisessa ihmissuhteita.

⁹⁵⁰ Kertoja K3A, 88, 124, 128; emt. K3C, 98–108.

Tyyppihenkilö Kari Korhonen

Tyyppihenkilönä tarkastelemani Korhosen (K33B, 68, 164) tarinassa ilmenee voimakkaasti edellä esitetyn kaltainen ratkaiseva henkilö -alatyypin keskeinen kasvun dynamiikka ja merkitys. Hän mainitsee useita rinnalla kulkijoiksi kutsumiaan henkilöitä, erityisesti hänen vaimonsa Heidin. Eräs heistä oli hänen vankilatoverinsa Juki: ”Tälle miehelle sanoin ne ratkaisevat sanat: Auta minua, rukoile mun puolesta mä en ite osaa!” (K33B, 17–18) Korhonen purskahti hillittömään itkuun ja koki patojen murtuvan. ”Sieltä (sellistä) alkoi taival, joka muutti elämäni lopullisesti.” (K33B, 18) Myöhemmässä elämänvaiheessaan hän tapasi Kuren. Tämä oli häntä vankilan portilla vastassa ja otti ”kädestä kiinni ja lähti taluttamaan.” (K33A, 180) Uskontaipaleen alussa Kure oli joka päivä hänen kanssaan, jopa vapaapäivinäkin hän soitti useita kertoja päivässä. (K33A 181, K33B, 155, 167). Korhosella näkyy monissa tarinoissa ratkaisevalle henkilölle ominainen vastuullisuus ja dialektinen keikaus ankarasta totuudesta vapauttavaan totuuteen. Eräs poliisi iskee ankaran totuuden hänelle, yllättäen kuin roolinsa unohtaen, surullisella, mutta varmalla äänellä: ”KK, sä kuolet tohon juttuun... Siinä tuolissa on istunut monta heppua. Tänään heistä moni on kuollut.” (K33A, 109, 181) Toisaalta vahingollista elämää viettävien joukkoon sitoutuneena Korhonen oivalsi tämän totuuden toisten kohtaloita itseen peilatessaan.

Interaktiossa korostuu hyviä valintoja tukeva vastavuoroisuus, jossa auttaja ja autettava voivat toimia toinen toisilleen muutoksen kannalta ratkaisevana henkilönä. Tällaista kasvatustapahtumaa kuvaa Susanna-poliisin ilmestyminen Korhosen elämään. (K33B, 90–104) Keskeistä oli, että Susannan käsitys entisestä kovan luokan narkkarista ja rikollisesta muuttui. Aluksi hänessä esiintyi voimakasta Korhoseen kohdistuvaa epäilyä, vaikeutta löytää hänestä mitään hyvää. Erityisesti hän pohti, olisiko hänen kaltaisella rikollisellansa kasvumahdollisuuksia. ”Kerran varas, aina varas.” Susannan negatiivisiin asenteisiin saattoi vaikuttaa hänen toimimisensa poliisina, hyväksytyin elämisentavan edustajana ja moraalivartijana. Käännekohtaksi Susannan kasvamisessa ratkaisevaksi henkilöksi muodostui tilanne, kun Korhonen pyysi saada tulla yöksi hänen perheensä luo. Susanna joutui päättämään, uskoiko ja hyväksyikö hän Korhosen elämän voivan ”oikeasti” muuttua ja haluaisiko hän osoittaa uskovansa siihen. Mitä työkaveritkin sanoisivat? Arvioiko Susanna riittävästi tilanteen kohtuullisuutta itseensä? Hän ylitti poikkeuksellisella tavalla näiden paineet, katsoi oikeaksi sen minkä sydämessä koki ja kutsui Korhosen luokseen. Ratkaisevaa oli muillakin ratkaiseva henkilö -alatyypeillä havaittavissa oleva optimismi ja toivo. Epäröivänäkin Susannalla oli kykyä ymmärtää toisen ja itsen kokemuksia sekä luottaa mahdollisuuksiin ja hyvän elämän onnistumiseen – myös Korhosen kohdalla. Hän ei pakonomaisesti vallankäyttäjänä tarjonnut kasvatettavalle omaa maailmaansa, vaan ymmärsi toisen ainutkertaisen tavan kasvaa. Näin hänessä vahvistuu tarinoille tunnusomainen maailmatyyppin olemisentapa, jossa esiintyy korostuneesti rakastava ihminen -tyypin, erityisesti ratkaiseva henkilö -alatyypin piirteitä. Susanna

pystyi transsendoimaan, ylittämään itsensä ja rajansa, *Laupias samarialainen* -tarinan sanoman esittämän kaltaiseen poikkeuksellisen rohkeaan provokatiiviseen hypyyyn.⁹⁵¹ Siinä hän pystyi vapautumaan yleisestä, kielteisestä ja ahdasmielisestä asenteesta, luopumaan omista eduistaan ja inhimillisistä rajoituksistaan. Susanna löysi rakkauteen pystyvän ihmisyytensä ja toteutti sitä ehdoitta, todellisti aitoa olemistaan. Toisaalta hän minämaailmatyypille ominaisella tavalla piti kiinni oikeuksistaan arvioimalla oman panoksensa kohtuullisuutta. On kyse ihmisenä onnistuneesta olemisesta. Korhosen yöpyminen hänen luonaan avasi mahdollisuuksia entisestään, laajentui kokonaisvaltaiseksi, vastuulliseksi olemiseksi. He alkoivat nuorten tulevaisuudesta huolestuneina kiertää yhdessä kouluissa kertomassa huume-elämän tuomasta kärsimyksestä. Lopulta näiden tilaisuuksien myötä Susannan epäilevään asenteeseen vaikutti, että hän tiedosti Korhosen muutoksen olevan aitoa, että hän todisti muutoksen olevan mahdollista. Tätä vahvisti se Susannaa suuresti kyyneliin saakka liikuttanut tapa, miten Korhonen avoimesti ja rehellisesti kertoi kouluissa rankan elämänsä vaiheista ja miten hän osoittautui helläksi perheenisäksi. Näin Korhonen ei ainoastaan kasvanut toivoa tartuttavaksi, ratkaisevaksi henkilöksi monille laita-puolen kulkijoille, vaan myös oikealla tiellä kulkijoille, kuten Susannalle.

5.4 Kertoja-alatyypit jakaa kertomuksensa toisille

5.4.1 Kertojan kasvaminen opettajuuteen

Tarinoista löytyy rakastava ihminen -tyypin alatyypit, kertoja-alatyypit, jolle on ominaista Korhosen lailla kertoa kokemuksistaan. Surutarinoiden vuorovaikutusluonnetta tarkasteleva Seppänen kuvaa sitä matkakertomuksien jakamisena, jossa istutaan hetki kuin yhteisellä nuotioilla, kuljetaan muutosmatkalla pimeään laakson halki.⁹⁵² Tämä yhteys näkyy lukuisissa tutkimukseni tarinoissa, johon paljon vaikeuksissa olevia kohdantanut sotainvalidipappi Rauhalan (K1) kirjan nimikin *Kärsivän sana kärsiville* (1947) viittaa. Talvitie (K30A, 29, 115, 118) kuvaa kuinka sadat ihmiset ovat soittaneet, puhuneet ja kirjoittaneet hänelle ja hän on tehnyt samoin tuhansille särkyneille. Talvitie suorastaan puhuu lukijoilleen. Hän kertoo tahtovansa kirjalla ja puheella muistuttaa tuntemattomia ystäviään. Usein tutkimukseni tarinoista välittyy tunneyhteyttä⁹⁵³ heijastava vuoropuhelu. Se voi syntyä missä tahansa, vaikka saunan lauteilla, joilla Tuppurainen (K32B, 210–211) opasti, ”löylytti” uusia

⁹⁵¹ Luuk. 25–37. Provokatiivisina tekoina mainitaan muun muassa Paavi Franciscuksen tempaus pestä rikollisten jalat ja Mahatma Gandhin teko ottaa kotiinsa kastiton perhe (5.5.2).

⁹⁵² Seppänen 2012.

⁹⁵³ Vrt. Bolton 1999, 13.

vankitovereitaan. Eveliina kuvaa vuorovaikutusta verkkosivuilla: ”Mitä pidemmälle syöpä oli edennyt, sitä suuremmaksi oli kasvanut se joukko, joka luki ja kommentoi Marian plogia.” (K100, 116–119, 125) Kokemukset opettavat, kuten useasti itsemurhaa yrittäneen, mieleltään sairastuneen ”Hillevin” kohdalla:

*Ni, mä ole voinu sairausdest sanno, et mul o sairaudest kokemuksi ja anna toisille, ni...Kanssaolemista. Mont kertta niist omist kokemuksist kertomine. (H5)
Onk siit ollu appu...Onk ne sanonu niin? (haastattelija) On sanonu, sä olet tärkeä ihminen... (H5) Tullaanko sun luakses puhuma? (haastattelija) Joo, joo, kyllä, kyllä, ja mul o varma niinko helppo puhu. (H5)*

Joillakin kertojatyypeillä vahvistuu narratiivinen identiteetti.⁹⁵⁴ Arnkililla, kuten monella muullakin kertojalla on kärsimystarinasta tullut hallitseva osa heidän elämänsä, imagoaan ja identiteettiään, josta heidät tunnetaan, jotkut maailmanlaajuisesti.⁹⁵⁵ Ahnin mukaan on tärkeä keskittyä persoonallisiin narratiiveihin, jotta saamme selville, miten ne rakentuvat.⁹⁵⁶ Siinä keskeistä on joillakin tutkimukseni kertojilla ilmenevä tietoisuus siitä, että he kasvattavat toisia tarinoidensa kautta. He kehittyvät kohtaloistaan kertomalla elämäntaidon (*ars vivendi* lat.) opettajiksi.⁹⁵⁷ Hiltunen kokee saaneensa kärsimyksen vaikeaan ja monikasvoiseen ongelmaan liittyvän opetustehtävän Jumalalta: ”Ajattelin, että taistelut ja ahdistukset, joita olin kokenut olivat yksityistä omaisuuttani, joka ei kuulunut julkisuuteen. Herra on uudelleen ja uudelleen kuitenkin sanonut: Sinä olet opettaja: Sinulla ei ole oikeutta yksityiselämään.” (K13, 5–6) Rauhala näkee ihmiskunnan suurina persoonallisuuksina ne, jotka motivoituvat koettelemustensa kautta lieventämään toisten kärsimyksiä. Hänen mukaansa opettajuudesta voi tulla tilanteen muoto. Siinä ”ihminen on opettavassa ja kasvattavassa suhteessa toisiin ihmisiin.”⁹⁵⁸ Monilla rakentuu velvollisuus kertoa rankkojen kokemusten vaatimusten pohjalta. Samalla se näyttää olevan tunnemuistissa painaneen trauman

⁹⁵⁴ Kinosalon 2015, 49–50; Ahn 2011, 415–416; Yrjänäinen & Repo 2013, 29–30; Coulter et al. 2015, 107; Huttunen 2013, 127–129.

⁹⁵⁵ Kertajat: K130, 200–207; K126; Franklin (2010, 70) keskitysleirikokemukset ovat hänen tiedemiesuransa taustalla.

⁹⁵⁶ Ahn 2011, 415–416.

⁹⁵⁷ K4, 102; K30A, 98–99, 108–109, 115–117, 120, 128; K103, 124; Purjo 2010, 324, 384–385 puhuu esimerkillä kasvattamisesta; Skinnari 2004, 161 pedagogisesta rakkaudesta; Kolkka 2001, 78–79, tarkastelee Itkosen teesejä opettajuudesta.

⁹⁵⁸ Rauhala 2009, 73, 2005, 44–45, 127; Situaatiota tarkastellaan muun muassa identiteetin muodostuksessa. Situaatiota voi kuulua konkreetin todellisuuden piirteitä, kuten kulttuuri, koulu, koulutoverit, opettaja sekä arvot ja normit, kasvu-, kasvatus- ja oppimisvirikkeet. Vrt. Purjo 2010, 118, 384–385; Ojanen 2011, 7–16; Lehtinen 2009, 147.

kohtaamista, sen terapeuttista käsittelyä.⁹⁵⁹ Historiallisia prosesseja psykoanalyttisesti tutkimuksessaan tarkasteleva Dosse puhuu niiden yhteydessä muistamisen työstä. Toisaalta monien kertojien kokemukset ovat olleet niin kauheita ja niiden traumaattiset vaikutukset niin monisyisiä, että heillä on ollut vaikeuksia kohdata tarinansa, kertoa, ymmärtää, jopa uskoa kokemaansa. Jotkut ovat kenneet kertomaan niistä vasta vanhuuden päivinä, silloinkin vastahakoisesti, kenties niihin on tullut riittävää etäisyyttä.⁹⁶⁰ Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokassa⁹⁶¹ tähän epäröintiin liittyä joillakin ajatus siitä, ettei heidän tarinansa ole kertomisen arvoinen. Vastahakoisuus tarinan kertomiseen ilmenee Treplikan tuhoamisleiriltä kuin ihmeen kautta paenneella Rajhmanilla.⁹⁶² Alussa hän murtui turvaan päästyään henkisesti ja ruumiillisesti, menetti ruoka- ja elämänhalunsa lujasti vakuuttuneena: ”ettei minulla ole oikeutta elää kaiken sen jälkeen mitä olen nähnyt ja kokenut.” (K120, 130) Lopulta muut saivat Rajhmanin ymmärtämään, että hänen on elettävä kertoakseen kaikesta: ”Niin, minä selvisin hengissä, ja olen vapaa, mutta mitä tarkoitusta varten?” hän kysyy itseltään usein ja vastaa: ”Voidakseni esittää todistuksen miljoonien viattomien ihmisten murhaamisesta.” (K120, 130–131) Keskitys- ja vankileiritutkimuksissa tämä moraalinen tehtävä näytti vahvistavan eloonjäämistäistelua, oli pakko selviytyä. Kertomisen velvoittavuus vaikutti olevan monella todella raskas.⁹⁶³ Se näkyi Rajhmanilla hänen jouatuessaan kohtaamaan rankat muistonsa, erityisesti tuhannet kaasukammioon itkien ja kauhuissaan menevät naiset, joiden hiukset hän hetkeä aikaisemmin leikkasi. Hän muisti parturoimansa naisen, joka toivoi Rajhmanin jäävän eloon ja kertovan kauheuksista, etteivät ne hautautuisi hiljaisuuteen. Sitten hän viimein monien muiden⁹⁶⁴ lailla tämän sanoman velvoittamana antoi niille (unohduksen uhkaama -alatyypin) äänen kirjoittamalla kokemuksistaan. Taustalla voi aistia vapauttavan tietoisuuden siitä, ettei kärsimys ollut turha ja että hän oli saanut kertoa, ettei sitä estetty. Kollektiivista syyllisyyttä tarkasteleva Des Pres tuo tutkimuksessaan esille, kuinka ahdistavaa on kirjoit-

⁹⁵⁹ Kertojat: K2, 20; K97, 48, 50; K19, 32, 93; K98, 65–66; K123U, 204, 208–209; K135, 286–288. Filipovic (2009, xiv) kuvaa kirjoittamisen merkitystä oppilaille; Bolton 1999, 16, terapeuttinen kirjoittaminen.

⁹⁶⁰ Paju 2009, 25; vrt. Hinrikus 2009a, 73, 76–81, 86, kertomisen terapeuttinen arvo; kertoja K131, xi.

⁹⁶¹ Kertojat: K2, 20; K3B, 249; K4A, 221; K29, 15, 17–18, 47, 58; K98, 65, 80; haastattelu H1.

⁹⁶² Vrt. K119, 69–71; K127, 75; Hinrikus 2009a, 76, 82 todistaa kertomuksellaan tapahtumasta.

⁹⁶³ Des Pres 1976, 30–31, 40; Graveri & Losonczy 2014, 3, 5.

⁹⁶⁴ K123U, 59; Aro (K0) tiedostaa solmineensa yhteyden elämään olemalla unohduksiin muuten jäävien hengityshalvauspotilaiden taistelun, tarinan ”rintamakirjeenvaihtajana.”

tajien äänen kieltäminen, että kokemuksista ei saa puhua.⁹⁶⁵ Tarkastellessani syllisyttä tutkimukseni tarinoissa, minulle vahvistui näkemys siitä, ettei narratiiveilla suojella Graverin ja Losonczy⁹⁶⁶ esittämällä tavalla ainoastaan toisten muistoa, vaan myös omaa muistoa, kertominen antaa mahdollisuuden käsitellä tuskaa sekä selvittää omaa osuuttaan tarinoiden tapahtumissa, puolustella tekojaan tai tunnustaa virheitään. Tämä välittyi pitkän neuvostoajan vaikenemisen kulttuurin läpikäyneessä Andessa (H8),⁹⁶⁷ joka sai haastattelussani vapautuneesti kertoa tarinansa, välillä se ylti kiihkeäksi kerronnaksi. Pitkään sisimpään kahlehditut muistot sodasta ja Siperian vankileirikokemuksista tulivat nyt julkisiksi. Hänen ajoittain huojentunut ja liikuttunut olemuksensa ja katseensa huipentuivat hyvästellessämme toisemme. Ande ei nähnyt rankkoja kokemuksiaan yksin negatiivisina. Hän kertoi erilaisten mahdollisuuksien löytymisestä ja elämänsä muuttumisesta parempaan, myös omasta kasvustaan. Vaikutti siltä, että hän oli tehnyt kovan elämänvaiheensa jälkeen ihmisenä parhaansa, kuin korvataksseen kaiken sen mitä oli joutunut kokemaan ja tekemään. Vastoin oletuksiani Ande kertoi sopeutuneensa neuvostoajan oloihin ja piti elämäänsä hyvänä. Hänessä saattoi havaita poikkeuksellista tasapainoisuutta erityisesti itsensä kanssa, viisautta, varmuutta, kiitollisuutta sekä elämänasennetta ja -iloa. Opin häneltä velvollisuuden tehdä parhaansa kulkemalla vaikeuksista huolimatta pystypäin eteenpäin.

Ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokan tarinoissa keskeiseksi teemaksi nousee velvollisuus ja tarve kertoa tunnemuistiin juurtuneista koettelemuksista. Joillakin se yltyy Anden lailla kiihkeäksi, kaiken kauheuden usein shokeeraavasti paljastavaksi kerronnaksi. Keskiössä on unohduksen uhkaama -alatyypin, julmuuden uhrit, joiden nähdään ansaitsevan tulla edes vilahduksenomaisesti muistetuiksi⁹⁶⁸ – saavan kadotetut äänensä kuuluville, kuten Wiesel (K117, 118–119) esittää.⁹⁶⁹ Jotkut olivat saa-

⁹⁶⁵ Des Pres 1976, 43; vrt. Paju 2006, 23, 26–29; Hinrikus 2009a, 86; Graveri & Losonczy 2014, 15; kertojat K117,7; K119, 166–167; Fullagar 2003, yksilö ei kestä kulttuurillista hiljaisuuden painetta, ettei voi kertoa kenellekään.

⁹⁶⁶ Graveri & Losonczy 2014, 15.

⁹⁶⁷ Edmund Ande oli vieraanani muutaman vuorokauden kesällä 2007.

⁹⁶⁸ 5.2.1; kertojat: K117, vii, x, xv, 7, 17, 34, 38–39, 118–120; K118, 6–7, 246; K119, 84, 89, 99–100, 110; K120, 50, 130–131, 165–167; K121, 75, 128, 312, 321, 354, 359; K124, 81, 103, 161; K126U, 155; K127, 75; K128, 377–382, 151–152; K129, 67–69; K130, 8–9; K131, ix–xi, 170; K133, 5, 61; K134, 199–200, 221, 224, 228–229; K136, xv, 45, 163, 175, 190, 311, 326, 329, 335, 338, 362, 372; K138, 7; vrt. Paju 2009, 28–29, 328; Des Pres 1976, 31–36, 38, 184.

⁹⁶⁹ Mielisairaalaan kadotetun, parantumattomasti sairaan Saima Rahkosen tarina on poikkeuksellinen unohduksen uhkaama -tyypin tarina, koska hän on siinä pää- eikä sivuhenkilö. Se perustuu hänen kallionkoloon piilottamiensa pullojen sisällä oleviin teksteihin, jotka löydettiin sattumalta vuosikymmeniä myöhemmin ja tulivat julkisuuteen kirjassa *Pullopastia Seilin saarelta* (Heikkinen 2020). Saiman haudatut muistot sekä eristyksissä oleva saari mielisairaaloineen, potilaineen ja hautausmaineen symboloi täysin unohdettujen ihmisten raskasta elämänkohtaloa.

neet tämän velvoittavan tehtävän kuolemaan meneviltä. Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoista poiketen, jotkut katsoivat tämän tarkoituksen niin välttämättömäksi, että teloitetuksi tulemisen uhallakin kirjoittivat jo keskitysleireillä ollessaan päiväkirjaa, jota visusti piilottelivat. Tekstejä ei voinut avoimesti levittää suurille joukoille. Joillakin kirjoittaminen oli keino ja tarkoitus pysyä hengissä, toisilla siihen liittyy toivo kerran koittavasta hyvityksestä ja kustosta. Tämä tulee esille vanki- ja keskitysleiritutkimuksissa, joiden mukaan on selviydyttävä voidakseen todistaa, kertoa totuus pahuudesta. Kirjoittamista ajaa eteenpäin merkityksen löytäminen kauheuksille, sekä lojaalisuus ja myötätunto niitä kohtaan, jotka eivät selviytyneet. Oleellista on halu tehdä oikeutta kuolleille, palauttaa heidän ihmisarvonsa sekä kertojien syyllisyys selviytymisestä ja sen myötä tarve oikeuttaa olemassaolonsa surmattujen silmissä.⁹⁷⁰ Lalive d'Épinayn mukaan kertomus on aina todistus, jossa keskeistä on näkökulma, vaikka kuvitteellisenakin. On tärkeä päästä selville todistuksen luonteesta.⁹⁷¹ Tällaisena ilmenee tutkimukseni tarinoissa pyrkimys osoittaa, ettei kärsimys ollut turha. Siihen liittyy koettelemusten muuttumisen merkitys, dialektinen keikaus. Sen osoittamisessa näkyy kristillisissä⁹⁷² ja juutalaisissa tarinoissa eroja. Edellisissä korostuu kristittyinä olemiseen kuuluva tapa elää ja asennoitua kärsimykseen. Niissä todistetaan Jumalan kasvutarkoituksen onnistumista sekä kärsivän kristityn hyveitä, kuten valmiutta koettelemuksiin, lähimmäisenrakkautta, uhrautumisalttiutta ja marttyyriutta. Juutalaisperäisissä tarinoissa ei samalla tavalla korosteta koettelemusten jumalaista kasvatustarkoitusta, vaikka yksittäisiä hyväksi ihmiseksi kasvamisen tapauksia tuodaankin esille. Niissä kuvataan enemmän päinvastaista, ihmisen muuttumista pahaksi ja sitä toteuttavaksi. Tämän todistamisessa heijastuu kertojien ahdistus ja hämmästys siitä mihin ihminen pahuudessaan kykenee sekä kasvatuksellinen epäusko ja -epätoivo.⁹⁷³

Kasvatusvastuu vastuullisen olemisentavan piirteenä

”Kasvatussuhteessa on kysymys auttamisvastuusta”, sanoo Värri. Buberin ontologiaa tarkastellessaan hän korostaa velvollisuutta tuoda maailmasta esille konstruktivisia voimia ja olennaisia kasvatuksellisia aspekteja. Miten tämän tulisi toteuttaa

⁹⁷⁰ Des Pres 1976, 30–31, 36–38, 138; Eitinger 1998, 476, 478, ankara syyllisyyskompleksi; Graveri & Losonczy 2014, 15; Hinrikus 2009a, 73–79, 82.

⁹⁷¹ Lalive d'Épinay 1995, 49–50.

⁹⁷² Kertojat: K122, 38, 46, 52; K122B, 7, 25, 28, 50, 106–107; K124; K127, 51, 57, 68, 78, 102–103, 116–117, 142; K130, 11, 19, 46, 50, 181, 197, 200–201, (”Paha on keskeneräistä hyvää.”) 127–128; vrt. Bonhoffer 1991, 27, 31, 55, 88–91, 110–111, 142, 153, 217.

⁹⁷³ Kertojat: K118, 124; K119, 83,128; K120, 29, 32, 44, 48–49, 54, 73, 78; K121, 88; K124, 180–181; K127, 23, 43, 45; K129, 68, 89; K131, 51, 107, 131–132, 154, 156; K132, 228; K133, 28, 120–127, 141, 157, 167; K134; K135, 48, 87, 228; K136, 24, 32, 40.

myöhäismodernissa tilanteessamme, joka ei anna selkeitä suuntaviittoja?⁹⁷⁴ Vastaaan, että toisten mahdollisuuksien tukeminen kovien kokemusten avulla perustuu vastuullisen olemisntavan sisäistämiseen.⁹⁷⁵ Purjo painottaa tutkimuksessaan Franklinin ajatusta tarkoituksesta, jossa ihmisellä on olemuksellinen kyky transsendoida, ojentautua itsensä ulkopuolista, jotakin asiaa tai ihmistä kohti.⁹⁷⁶ Tämä on joissakin tutkimukseni tarinoissa ilmenevä, kertojatyyppille tunnusomainen opettajuuden piirre.⁹⁷⁷ Todellisuussuhdettaan ei-uskonnollisen kärsimyksen luokan näkökulmasta pohdiskeleva Kiviniemi (K19, 65–72) suuntaa tekstinsä toisille sekä sitoo itsensä tarinaan pyrkien selkiyttämään kärsimystään ja tiedostaa siihen liittyvän tehtävän. Hän kokee olevansa heijastus jostakin suuremmasta, haluavansa kaikkialla kertoa valon ja yhteyden kokemuksestaan: ”Näin suuret lahjat velvoittavat minua: minun on jaettava ne ihmisten kanssa.” (K19, 72) Kertojatyyppille ominainen vastuulliseen olemiseen kehittyminen on palvelutehtävään omistautumista toisten hyväksi, joillakin se on kutsumus.⁹⁷⁸ Teinilä kertoo itsemurhan tehneiden omaisia koskevissa haastatteluissa havainneensa monien toivovan, että heidän kertomuksistaan olisi apua edes yhdelle vastaavassa tilanteessa olevalle ihmiselle.⁹⁷⁹ ”Tämäkin oli vain kuuksaus, joka tahtoi lohduttaa,” (K27, 220) toteaa syöpään kuoleva Salomaa kirjansa loppusanoina. Kirjan kansikuvassa vammautuneena kävelykeppiinsä nojaava Talvitie (K30A, 108–109, 115–120) toivoi tilitystensä tuovan helpotusta lukijoilleen sekä johdattavan muita samaan tehtävään, yhteisrintamaan ihmisenä olemisessa. ”Tuskankin kanssa voi elää ja kävellä toisen luo kuin kepin kanssa.” (K30A, 128) Näin koettelemuksista kumpuava kasvatushyöty tulee myös kertojien hyväksi: Sairastunut Salovuori kertoo kirjoittaneensa *Reppanan päiväkirjan* (1985) kahdesta syystä:

Toivon, että tämä kirja valottaa vetoavalla tavalla psyykkisesti sairaan ihmisen elämää. Jos se saa jonkun tarttumaan puhelimeen, kirjoittamaan kirjeen tai käymään osasisareni tai – veljeni luona, kirja on täyttännyt tarkoituksensa... Toisaalta pyrkiä antamaan toivon sanan masentuneelle, ahdistuneelle tai muuten

⁹⁷⁴ Värri 2011, 45–46; emt. 2008, 412; Buber 1999, 38–39, 56–57, yhteyksien yhdensuuntaiset, leikkaavat linjat; vrt. Mar et al. 2011, 821; Bolton 2010, 19; Wilenius 1999, 117, 119, 120; Loiri-Seppä 2010, 7; Levinas (Pihlström 2015, 50–51), tinkimätön moraalinen vaatimus vastuusta toista kohtaan; Ojanen 2002, 131, 170, suuriin elämänskysymyksiin vastaaminen, elämän päämäärän näkeminen kutsumuksena; kertoja K34, 13–14.

⁹⁷⁵ Aikko 2018, tarkastelen hyötykäsitettä kasvatuksen näkökulmasta.

⁹⁷⁶ Purjo 2011, 43–45; vrt. Värri 2008, 408; Weil 1976, 25; Taneli 2010, 34–35; Vikström 2000, 310, 314.

⁹⁷⁷ Kertojat: K4, 102; K30A; K121, 355; K132, 241; K136, 119.

⁹⁷⁸ Ojanen 2002, 231–233, kutsumustietoisuus; vrt. Wikstöm 1978, 153–55; Muhonen & Tirri 2008, 74–75.

⁹⁷⁹ Teinilä 2006, 9, 13; kertojat: K19, 7, 9; K34, 123.

psykkisesti sairaalle. Näitä sanoja ei ole kirjoitettu kateederilta, vaan todella ruohonjuuritasolta (K28, 5).

Huttunen puhuu mieleen painuneiden tapahtumien rekonstruomisesta. Siinä prosessoidaan narratiivisesti menneiden tapahtumien muistoja represetatioiksi, reflektoidaan ja tulkitaan kokemuksia kertomuksiksi – toisille tai itselle.⁹⁸⁰ Tämä näkyy Arnkililla (K3C, 22, 29–30, 36). Hän kokee sairautensa voimana, joka on ”puristanut miehen syviä asioita luotaamaan ja sitten kirjoittamaan.” (K3A, 84). Tutkimukseni tarinoiden piirteeksi ja merkitykseksi vahvistuu koettelemuksen käsitteleminen muutossuuntautuneesti. Keskeisenä tarkastellaan halua kertoa, tulla kuulluksi ja olla hyödyksi toisille ja itselle.⁹⁸¹ Lindbergillä se painottuu juuri haluan-sanoissa:

Kuka minä olen? Hulluko? Vai mielisairas? Haluan, että minua kuunnellaan. Haluan, että minut nähdään. Ja mikä tärkeintä – haluan, että minua rakastetaan. Sellaisena kuin olen. Sellaisena kuin olen ollut. Sellaisena kuin miksi tulen. (K24, 108) Haluan lähettää terveisiä. Lämpimiä. Ystävällisiä. Iloisia. Siksi kirjoitan kirjeitä. Lyhyitä. Haluan olla lähettäjä. Haluan kirjoittaa runoja. Kertomuksia. Elämästä. Kuolemasta. Rakkaudesta. Haluan kirjoittaa kirjoja, joita joku lukee. Joita joku muistaa. Joista joku tunnistaa itsensä. (K24, 109)

Lindbergillä näkyy kertojatyyppin keskeinen pyrkimys vaikuttaa itseän ja toisten elämään.⁹⁸² Uskonnollisen luokan kärsimystarinoissa siihen liittyy usein uskon todistaminen ja julistaminen.⁹⁸³ Arnkil (K3A, 73, K3B, 220–221) pohtii miksi hän, kaiken todennäköisyyden mukaan pian täältä lähtevä, johdatetaan ulospäin suuntautuvaan kristillisyyteen. Hän löytää vastauksen niistä, jotka tulevat hänen kanssaan keskustelemaan perimmäisistä kysymyksistä: ”En ole löytänyt muuta selitystä kuin sen, että minun tulee vaikuttaa niihin harvoihin henkilöihin, jotka käyvät minua katsoessa. Eikä sekään sinänsä ole mikään pieni tehtävä.” (K3A, 17) Näin Arnkil tiedostaa Kolben⁹⁸⁴ tavoin, ettei hän selviydy, mutta hän voi onnistua ihmisenä olemi-

⁹⁸⁰ Huttunen 2013, 131; vrt. Yrjänäinen & Repo 2013, 24.

⁹⁸¹ Bolton 1999, 13; Hinrikus 2009a, 72–73.

⁹⁸² Toisiin vaikuttamista sivutaan usein: Purjo 2010, 130; Ahlman 1953, 113–116; Värrö 2011, 52; Pihlström 2015, 48; Hinrikus 2009a, 72–73; Aikko 2018, kasvatushyöty.

⁹⁸³ Tutkimusaineistossani uskoon tulleet vangit vaikuttivat julistamalla, muuttuneella elämäntavallaan ja tekemällä kristillistä tukihenkilö-, päihde- tai lähetystyötä. K45, 76; K50, 104; K57, 136; K83, 30; K84, 37; K89, 88; K95, 150–151; K122B, 7–10; K130, 200–201; Back K34, 101–117 esiintyi perustamassaan kristillisessä *Hole E. Rollerz-*bändissä; haastattelu H11; Liutta 2011, 123, reseptio, esimerkiksi miten oppilas vastaanottaa kertomuksen.

⁹⁸⁴ 4.5.

sen tehtävässä. Tämän tiedostamisen piirteitä voi havaita myös hänet tunteneissa. Joan kuvaa tätä miehensä ihmisten tuntoihin jäljen jättävää, vapauttavaa vaikutusta: ”Jokainen meistä hänen vierellään eläneistä samoin kuin monet tuntemattomat ihmiset, joita hän puhutteli kirjojensa kautta, ovat jälkeensä puhuneet valosta, jonka Rolf elämällään jätti heidän sieluihinsa.” (K3D,183) ”Herra Lion” muistelee Arnkilin laaja-alaista vaikutusta 1960-luvulla. Hän muisteli puoli vuosisataa Arnkilin kuoleman jälkeen, miten vaikuttava tämän kohtalo oli: ”Se oli kirja, jonka kaikki lukivat... Se oli niitä ainoita kirjoja, joita minä luin todella ajatuksella.” (K)⁹⁸⁵ Rami kokee samansuuntaisesti, että Nousiaisen kirjan *Yksi ainoa elämä* (1980) jokainen sana kosketti ja ”meni suoraan sydämeen.” (K91, 86–87) Joanin kuvaama vapauttava vaikutus merkitsee uskonnollisessa diskurssissa⁹⁸⁶ lohdullista toivon sanomaa. Keskeistä on dialektinen keikaus, mahdollisuus hyvään elämään koettelemuksien kautta⁹⁸⁷ – sanoma, joka mielellään halutaan kuulla.⁹⁸⁸ Eräs narkomaani rohkaisi Tuppurasta jatkamaan tähän viittaavaa opetustyötään: ”Kure, pysy lujana, sä oot toivo meille jostain paremmasta!” (K32,12) ”Hillevi” tiivistää kertomisen kasvatuksellisen idean vaikeinkin hetkinä. Useasti itsemurhaa yrittäneenä hän toivoo elämästään kertomalla voivansa suojella ja auttaa sitä hautovia: ”Et ei hän tekis sitä, et tää on niinko arvokast tää elämä elää.” (H5) Tuppurainenkin julistaa, että ”aina kannattaa kamppailla elämän puolesta, vaikka ääri rajoille saakka.” (K32,12) Rankasta päihde-elämästään selvinnyt Back viittaa myös kirjansa viestiin dialektisestä keikauksesta: ”Kirja on siis kertomus elämästäni, joka muuttui pimeydestä valoksi.” (K34, 13–14) Arnkilin tarkoitus on myös ohjata tarinallaan ihmisiä tähän dialektiikkaan:

Olen kuvitellut voivani pysähdyttää kanssaihmissiäni pohtimaan muutakin kuin jokapäiväisiä tarpeita...Juuri tällainen ”pysäyttämisen” on sen lykkäyksen tarkoitus, joka sairauteni kehityksessä on havaittavissa...Ihmisten arkinen työ, heidän pienet huolensa, heidän alinomainen kiireensä ovat kuin linnoitus, jonka muureja yritän paljain käsin murtaa...Eikö joka tapauksessa jonkun ole edes yritettävä? Minun voimani ja lahjani näyttävät olevan aivan liian kevyttä luokkaa, mutta ehkä sekin on parempi kuin ei mitään ... Haluaisin vaikuttaa siihen, että meitä ympäröivät ihmiset edes hiukan kiinnostuisivat henkisestä kulttuu-

- ⁹⁸⁵ Luennoin 19.1.2003 tutkimusaiheestani LC-Rauma Ankkurin tilaisuudessa. Syntyi keskustelu kovia koettelemuksia koskevien tarinoiden, erityisesti Arnkilin, merkityksestä.
- ⁹⁸⁶ Muhonen & Tirri (2008,78) esittävät kristillisen kasvatuksen opillisen ulottuvuuden, jossa välitetään Jeesuksen esimerkki sekä luottamus koettelevasta, mutta hyvästä ja rakastavasta Jumalasta. Vrt. Florovski 1.2; kertoja K34, 83, 87, 90, 93, 108.
- ⁹⁸⁷ Kertojat: K4, 102; K34, 122–123; K73,162; K121, 355; K132, 241; K136, 119; Purjo 2010, 384; Rimmon-Kenan 1991, 92, 105.
- ⁹⁸⁸ Kertojat: K2, 20; K29, 15, 17–18, 47, 58; K95, 7; haastattelu H3.

rista, itsensä jalostamisesta ja sitä tietä ihmiskunnan eteenpäin viemisestä omalta pieneltä osaltaan...Idealistinen uskoni ihmiskunnan kehitykseen ovat yhdessä saaneet minut vuoteeni pohjista yrittämään näytellä jonkinlaista majakkaa...Noista sanoista voivan olla rakennusta jollekin toiselle - vaikkapa vai yhdelle etsijälle. (K3, 84, K3C, 22, 29–30, 36)

5.4.2 Kertojen esimerkillisyys

Arnkilin kokema majakkana oleminen⁹⁸⁹ merkitsee monilla tutkimushenkilöillä onnistuneen dialektisen keikauksen esimerkkinä olemista. Sirenius kokee Arnkillin tällaisena, jolle hän kirjoittaa: ”Sinun asenteesi elämän suurin asioihin totuuden etsintään, löytämisen iloon, elämän kärsimyksiin, masennuksen hetkiin ja ihmisen tehtävään ihmisenä ovat niin merkittäviä, että tietämättäsi olet minulle kunnioittamani opettaja...” (K3A, 71) Esimerkillisyys tulee esille kristillisessä traditiossa,⁹⁹⁰ jossa Metzin mukaan muistot määräävät elämää, antavat mallin ja ohjaavat kristillistä *praxista*.⁹⁹¹ Keskeisenä on Kristuksen kärsimystarina, sen muisteleminen (*memora passionis*, lat.). Jeesus nähdään opettavana esikuvana ohjaamassa ihmistä muutosmatkalla, jota verrataan usein tiehen.⁹⁹² Katson kristillisen näkemyksen ja tutkimuksen tarinoiden pohjalta, että muutosmatkalla oleminen on edelläkävijöiden seuraamista. Kristuksen kohdalla siihen liittyy hänen tapansa suhtautua kärsimykseen. ”Jos joku tahtoo minun perässäni kulkea, hän kieltäköön itsensä ja ottakoon joka päivä ristinsä ja seuratkoon minua.”⁹⁹³ Tuomas Kempiläinen puhuu *De imitatione Christi* -teoksessa (n.1410–1420) kärsivän Kristuksen kaltaisuuden seuraamisen halusta, jopa

⁹⁸⁹ Arnkilin (K30A, 29, 118) kuolinvuoteella käymä kirjeenvaihto 1960-luvulla julkistettiin suurta mielenkiintoa saavuttaneiksi kirjoiksi, jotka vaikuttivat laajalti ja raivasivat maassamme tietä koettelemuksista kertoville omaelämäntarinoille.

⁹⁹⁰ Esikuva (*exemplum*, lat.), Joh. 1:29; Room. 8:29; Hepr. 6:20, (edeltä juoksijamme); Gal. 5:22–23; Kol.3. 12–14; Matt. 7:16–18, 20; Luther, 1996, 30, 33, 37; Comenius 1931, 74, 301; Wikström 2000, 358; Puolimatka 2008, 30 historiallinen merkitys, jonka Jeesuksen tarina ihmisen historiassa voi antaa.

⁹⁹¹ Metz 5.7.1.

⁹⁹² Jeesuksella on kolminainen virka, (*munus triplex*, lat.): ”Minä olen tie, totuus ja elämä”, Joh. 14:6; Matt. 6:2, 19:21; Matt. 5:2–7; Joh. 15:5. ”Hän avasi suunsa ja opetti.” Taivoteltavina hyveinä esitetään (*humilitas*, lat.) nöyryys, rakkaus, ja osallistuminen toisten kärsimyksiin, Matt. 5:28, 23:37, 7:16–18, 20–27; Luther 1996, 37, 119; emt. 1897a; Ahlman 1920, 219–225; Barth 1978, 12, 38–40, 47; Auerbach 1992, 170; Wikström 2000, 369.

⁹⁹³ Matt. 16:24; Saarisalo 1961, 259–260, *didakhe*, kreik.), kristilliselle yhteisölle tarkoitettu apostolinen opetus; Kor. 11:14:15–17; Piet. 2:21; kertojat: K2, 6; K17B, 118, 187; K26, 118; K30A, 30, 89, 99; K85, 49; K89, 70; K95, 146; K100, 110; Wikström 1978, 153–154; Luther 1996, 35.

rakkaudesta ahdistukseen.⁹⁹⁴ Joissakin uskon pätevyyttä todistamaan pyrkivissä tutkimukseni uskonnollisen luokan tarinoissa kärsivänä kristittynä olemisentapa ilmenee kärsivällisyytenä ja uhrautumisenä.⁹⁹⁵ Salovuori (K28, 50, 202) kirjoittaa, että ilman ”piikkiä lihassaan” hän olisi voinut kadottaa Vapahtajansa jalanjäljet. Tuska on vienyt lähelle Kristuksen rakkautta ja hänen kärsimyksiään, ollut tie uuteen. Hiltunen (K13, 6–7, 37) kokee ahdistuksistaan, että ”vasta ne kasvattavat meistä todellisia karitsan seuraajia, tekevät suklaasotilaista ja huviretkelijöistä Kristuksen sotilaita, halukkaita kärsimään vaivaa ja vastuksia.” (K13, 36) Hiltunen ei tiedä montako kärsimystä joutuu kohtaamaan, ennen kuin hänestä tulee Herran todellinen opetuslapsi. Tällainen mallioppiminen ilmenee tutkimukseni kristillisistä tarinoista toiseen usein samankaltaisena toistuvana, erityisesti dialektisen keikauksen sisältävänä kaavana – kuin matkittuna. Wikströmin mukaan Kristus ristillä ilmaisee vihaa, kärsimystä, tuskaa, yksinäisyyttä ja eroahdistusta, jotain on otettu häneltä pois. Se on rajan ja rajallisuuden kokemusten kattava kärsimyssymboli. Toisaalta se voi tulla puhdistavaksi heijastuspinnaksi, jossa tyhjä risti symboloi kärsimyksen lopullista voittoa. Se on hyvää elämää tukevaa kasvatusta henkisyiden ja elämäntavan tasolla. Syntyy olemisen, vapauden taakan, mutta myös vastuun elämyksiä.⁹⁹⁶ Surma-Aholla ristin tarinasta oppimisessa näkyy Wikströmin viittaaman kaltainen dialektinen keikaus, elämän ankaran totuuden vastaanottaminen, mutta myös sen kääntäminen rakentavaan suuntaan:

Niissä puhuttiin kärsimyksen ongelmasta, ahdistuksesta. Ne ikään kuin valmistivat minua ottamaan vastaan sitä ristiä, jonka kasteessa olen saanut kannettavaksi. Se risti oli minussa jo silloin... Olen aina tiennyt, että jotain tällaista elämä tuo tullessaan. Se on ollut minulla sellaisena aavistuksena, pakotteena, joka on kuljettanut minua erillisten ihmisten luo ja pois. Se on johtanut minut taivastielle ja Isän Jumalan äänen ymmärtämiseen... (K29, 19) Uskot siihen Jumalaan, jonka risti kerran kohotettiin Golgatan kummulle kärsimysten merkiksi

⁹⁹⁴ Kempiläinen 1981, 27. *De imitatione Christi et contemptu omnium vanitatum mundi*, (n.1410–1420) Kristuksen seuraamisäestä ja kaiken maallisen turhuuden halveksimisesta. Jeesuksen esimerkkiä huonona pitävä Nietzsche 1995, 63 näki teoksen vastenmielisenä, jossa ”haiskahtaa iäti naisellinen parfyymi.” Franciscus (Teinonen 1981, 8, Assisilainen 1981, 27) koki ilmestyksen San Damianon kirkossa, jossa krusifiksi puhui ja antoi hänelle tehtävän. Kristuksen kärsimyshistoriaa esikuvanaan pitäen hän toteutti sitä muun muassa kehittämällä oppisuunnan.

⁹⁹⁵ Wikström 1978, 122–123, 153–154; vrt. kertojat: K17B, 44, 118, 132, 187; K26, 44–46, 49, 54; K29, 15, 17–18; K33B, 11–129, 174; K34, 83, 89, 98, 118–119; K82, 23; K35–K60; K88, 68–69; K138, 18–19.

⁹⁹⁶ Wikström 2000, 340–41; Nietzsche (1995, 74, 96) tuomitsi ristin (Jumala, ihminen ristillä) elämänvastaisena – heikkoutta ja hädänalaisuutta korostavan kristinopin symbolina.

ihmissuvulle. Juuri kärsimyksensä muodossa tai toisessa oikeuttavat katsoon, Hänen valtasuuruksensa hetkittäiseen näkemiseen, katsojan paikalle – ei muuta. (K29, 75)

Toisaalta jotkut kertojat ja papit pitävät mielettömänä halukkuutta kärsimykseen uskoa todistaakseen tai kasvatustarkoituksessa.⁹⁹⁷ Humaanista työstään palkittu lastenlääkäri Kaartinen kirjoittaa lasten tuskaiset kasvot silmissään sodan käsittämättömän kärsimyksen keskellä Kabulissa:

Minua suoraan sanottuna joskus ällöttää Jeesuksen ruumiillisten kärsimysten yletön maalailu, kun ajattelen lapsia sotasairaalassa silpoutuneine jäsenineen ja muuta kärsimystä ympärilläni, kaikkea kidutusta ja loputonta, toivotonta tuskaa. Jeesuksen tuska oli ohi menevä, lyhyt, eikä suinkaan pääasia tuskien miehen taipaleella. (K18,1,107)

Myös haastattelemanি Kakolan vankilapastori Jarmo Rauhala pohtii kriittisesti hetkittäin vakavoituneena, ajatuksiinsa ja muistoihinsa hiljentyen isänsä kovaa kohtaloa ja sen synnyttämää esimerkillisenä kristittyinä olemisen elämäntehtävää ja tarinaa, joka oli myös osa hänen tarinaansa. Hän seurasi 36 vuotta sodassa invalidisoituneen pappi-isänsä Johannes Rauhalan (K1, 19, 54, 71) kivuliasta Jumalan polun toteutumista. Tämä toimi pyörätuolistaan käsin satojen ihmisten sielunhoitajana, oli kirjeenvaihdossa ja otti ahdistuneita vastaan. Jarmo ymmärtää, että isällä saattoi vasta kärsimystensä kautta olla aikaa ja empatiaa toimia kärsivien sielunhoitajana. Hän ei kuitenkaan hyväksy isän vammautumista sodassa ja kertoo minuun vakuuttavasti katsoen tulleen voimakkaammin pasifistiksi. (H10)⁹⁹⁸ Toisaalta eikö tämän myötä isän kärsimystarina suunnannut hänen elämännäkemyksensä ja uravalintaansa palvella pappina auttamalla ahdistuneita vankeja ja opastamalla heitä elämäntaidoissa? He ovat hänen isänsä kuvaamia hiljaisia kärsijöitä, ”jotka kantavat elämänsä kuormaa kaukana varjoissa, kaukana ilojen valtateiltä.” (K1, 26)

Elämäkertojen esikuvallisuutta tarkasteleva Hollo arvostelee ajatusta, että jokaiselle yksilölle löytyisi ihmiskunnan menneisyydestä tai nykyisyydestä sellainen lihaksi ja vereksi tullut ”ihanne”, jonka olemuksesta voisi löytää parhaan itsekasvatustehon. Jäljittely, inhimillisten ominaisuuksien siirto ei sellaisenaan onnistu, koska jokainen on omalaatuinen ja toistumaton. Ihmisen tulee hankkia tarinoissa esiintyvät ominaisuudet omassa elämänkehässään, omin edellytyksin.⁹⁹⁹ Tämä nä-

⁹⁹⁷ Kertojat: K2, 20; K97, 48, 50; K19, 32, 93; haastattelut: H9a; H 9b. *Dolorismi* = kärsimyksen ihannoiti, uskonfanaattinen marttyyrius (Aikko 2016, 88–89).

⁹⁹⁸ Vrt. palvelu 5.2.2; Joh. 19:26–27.

⁹⁹⁹ Hollo 1931, 63–64; vrt. Kylliäinen 1999, 129; Lehtinen 2009, 98–99; kertoja K58, 142.

kyy tutkimukseni tarinoissa. Esimerkiksi eri näkökulmista tarkasteltu identifikaatio, kuten Jeesuksen kärsimystiestä oppiminen on pääasiallisesti sen soveltamista omaan elämään, *praksista*.¹⁰⁰⁰ Väri puhuu itsekasvatuseetokseen ohjaavasta, soveltavasta itsensä rakentamisesta kärsimysmeditaatioissa.¹⁰⁰¹ Tämä tulee esille aviomiehensä itsemurhan kokeneella ”Rakelilla”: ”Jos sitä peilaa, tietysti sitä peilasi omassa elämässä. Sitten tämmösessä tilanteessa eri tavalla omaan elämään liittyväksi...Jeesuksen esimerkkiä ja opetusta, millä tavalla Jeesus kohtasi ihmisiä esimerkiksi. (H3) ”Rakel” soveltaa tätä kertomalla kohtalostaan muille: En mä käyttäis silloin termiä opettajana olemista, toimimisesta, et vaan se on niinku, niinku tavallaan. (H3) Rinnalla olemista? (haastattelija) Niin, rinnalla kulkemista ja niinku sen kokemuksen jakamista ja myös sen tiedon jakamista mitä itsellä on. (H3)

Ei-uskonnollisesta näkökulmasta katsottuna *Ecce homo* (lat.) merkitsisi toisen ihmisen tarinan ja tuskan vastaanottamista ja *de imitatio Christi* (lat.) viittaisi kärsivän toimimiseen mallina.¹⁰⁰² ”Blogiyhteisön kautta polku oli tuonut minut sille paikalle, jossa nyt olin”, (K100, 126)¹⁰⁰³ totesi Eveliina vietettyään viikkoja saattajana Marian kuolinvuoteen äärellä. Hän kokee olevansa tämän opetettavana. Toisen kärsimyskasvoista opitaan ihmisen kaltaisuutta, korostaa Utriainen tutkimuksessaan kuolevan vieressä olemisesta.¹⁰⁰⁴ Kasvatuksellisesti oleellista on, että kertojat tiedostavat olevansa kohtalonsa kautta tiennäyttäjänä,¹⁰⁰⁵ Arnkilin¹⁰⁰⁶ kokemana majakkana. Tällainen ilmentää kunniallisen kärsimyksen luokan tarinoille tyypillistä kuviota, jossa esimerkillisyydessä nähdään menestyksellisyyttä ja yleisesti hyväk-

¹⁰⁰⁰ Kertojat: K2, K3A, 57; K4, 221; K17B, 44, 132; K26, 29; K27, 38; K31A, 102; K34, 13–14; K56, 132; K80, 233–234; Liutta 2011, 19–72, ihaileva ja sympaattinen identifikaatio, 133–134, esikuva- ja varoituskertomukset, 136; vrt. Wilenius 1999, 117, 119–120, kertomusten henkilöiden asettuminen esikuvaksi; Aikko 2010, 136–141, kouluttajan esimerkillisyys on tärkeä varusmiesten kasvun kannalta; Niemi 2008, 167, ”Salt-sun” elämän kuvaus. Kristillisyydessä korostuu Kristuksen kärsimyksen ja esimerkin tarkastelu: Luther 1958, 52, 527; emt. 1996, 64; Jolkkonen 1999, 104–108; Puolimatka 2000, 194.

¹⁰⁰¹ Väri 2011, 45; Wikström 2000, 306–308, (*autopraxis*, lat.), itsekasvatus. Franklin logoterapian *ecce homo* -tekniikassa potilasta autetaan ymmärtämään voimavaransa ja rohkeutensa toimia ja löytää tarkoitus kärsimyksessään (Crumbaught & Henrion 1994).

¹⁰⁰² Kertoja K30A, 29, 118; vrt. Lehtinen 2009, 155; Liutta 2011, 128; Mar et al. 2011, 821–824.

¹⁰⁰³ Sadat ihmiset kohtasivat syöpään sairastuneen Marian verkkosivulla runoin, lauluin ja tunnekylläisin toivotuksin.

¹⁰⁰⁴ Utriainen 2004; vrt. Buber (1999, 77), toisen kasvojen eteen astumisessa kehittymisestä; Room. 8:29.

¹⁰⁰⁵ Kertojat: K17B, 74–78; K32, 11; K33, 176; K69, 118; K123, 66; K121, 354; K124, 96; Aikko (2018), palvelu; Purjo (2010, 38, 43, 85) Esimerkillisyys, kasvatuspäämääränä olemassaolon valaiseminen nuorille kohti ihmisyyden ideaalia.

¹⁰⁰⁶ Kertoja K3A, 17, 73; emt; K3B, 220–221; emt; K3C, 22, 29–30, 36; Sormunen (K3C, 89–91; K3D, 120,182) Arnkilin muistosanat.

syttyä hyveellisyyttä, rohkeaa periksi antamattomuuden asennetta ja sankarillisuutta. Niiden taustalla ovat usein erilaiset ymmärrystä saavat arjen rankat elämänvaiheet, sairaudet ja onnettomuudet. Franklin mukaan yksikin tämän suuntainen esimerkki on riittävä todiste ihmisen sisäisen voiman mahdollisuuksista nousta ulkoisen kohtalon yläpuolelle.¹⁰⁰⁷ Tämä tulee esille Arnkilin (K3C, 90, 97, 100) hautajaisten muistokirjoituksissa: ”Rannalta seuraajat eivät saaneetkaan kuulla hukkuvan hätähuutoja. Päinvastoin he kuulivat rohkean miehen viestejä, jotka rohkaisivat heitäkin uskaltamaan enempään.” (K3C, 103) Myös Arnkilin vaimo Joan (K3D, 183) kuvaa miehensä elämänrohkeuden vahvistumista ja ympärilleen heijastuvia kasvattavia, sisäisiä vaikutusvoimia:

Olin nähnyt Rolfin kyvyn kohota kärsimysten yläpuolelle, ei kärsimysten avulla, vaan niistä huolimatta. Olin nähnyt hänen rehellisen etsintänsä, josta hän olisi voinut kieltäytyä ja välttyä siten sisäisiltä ristiriidoilta, jotka repivät häntä ruumiillisten tuskien lisäksi. Hän ei kieltäytynyt ja tässä piili se voima, joka pakotti minutkin nousemaan surun yläpuolelle. (K3D, 120)

Pääosassa tutkimukseni tarinoita on rohkea kärsimysten yläpuolelle kohoaminen arjen kärsimystarinan kertomista tunnetasolla avoimen rehellisesti – usein yksityisyytensä sen raadollisimpine vaiheineen ja heikkouksineen julkisesti katsottavaksi, yleiseksi hyödyksi.¹⁰⁰⁸ Utriainen tarkastelee alastomuutta, joka merkitsee ankarien tosiasioiden paljastumista ihmisyydestä. Toisaalta se viittaa kokemuksiin aidosta, vapaasta, todellisesta ja toivotusta minästä.¹⁰⁰⁹ Tällaisen alastomuuden vaikutusvoima ilmenee Paloheimon¹⁰¹⁰ kirjeessä Arnkilille, jossa hän toteaa tämän sairauden tekävän hänen sanomansa uskottavaksi ja antavan sille erityisen vakavuuden ja painon: ”Sinussa on sairautesi kautta jotakin pyhimyksen kaltaista, jotakin, joka vetää miehen naaman hetkeksi vakavaksi.” (K3B, 135) Arnkil (K3A, 17, 73, K3B, 83–84, 220–221, K3C, 22, 29–30, 36) uskookin, että ihmiset odottavat hänellä olevan ko-

¹⁰⁰⁷ Frankl 2010, 66; kertojat: K34; K86, 54; vrt. ratkaiseva henkilö 5.3.

¹⁰⁰⁸ K24, 108–109; K32, 242–243; emt. K32B, 181–183; K33A, 192; K66, 86; K116, 224–225; Niemi 2008, 108–109; Seppänen 2012, 8–9; Toiskallio 2009b, 60–61 pohtii avoimuutta yksilön selviytymiskeinon ja etiikan näkökulmista.

¹⁰⁰⁹ Utriainen 2004, 233, 238; Pihlström (2015, 50–51) fallibilistisen hengen epävarmuus ilman kaiken kattavaa ymmärrystä; Rauhala, (4.6.1) puhuu sopeutumisen tilanteesta tilanteiden muotoon.

¹⁰¹⁰ Paju (2011, 326) kuvaa elonjäämisen ja uhrina olemisen suuruutta ja humaania arvokkuutta Siperian vankileirillä.

kemustensa myötä jotakin sanottavaa.¹⁰¹¹ Hän haluaa kertoa liioittelematta, vailla ylisanoja, tinkimättömän rehellisenä:

... että tällainen itsensä alttiiksi paneminen voisi omalla tavallaan palvella ihmistä hänen etsintänsä tiellä. Olisihan, näin ymmärrän, vain tyhjiä sanoja puhua ihmisten välisen avautumisen välttämättömyydestä, ellei itse uskaltaisi avautua, riisua kaapuaan. (K3B, 5)

Arnkilin mainitsema avautumisen uskallus tulee esille kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa. Niiden erityispiirteenä on, että kertojat hyvin usein opettavat huonon esimerkkinsä kautta. Siihen liittyy epäonnistuminen, kaidalta tieltä poikkeaminen, tuhlattu, hukattu elämä ja häpeä.¹⁰¹² MacIntyren mukaan ihmiset tiedostavat olevansa vastuullisia ja tilivelvollisia kertomansa tarinan ja elämän toimistaan ja kokemuksistaan.¹⁰¹³ Tutkimukseni tarinoissa nousee keskeiseksi viesti siitä, että vaikka on aikaisemmin elänyt tuomittavalla tavalla, on aina mahdollisuus myönteiseen muutokseen, sovittaa entinen elämä. Näin tarinan antama todistus ja esimerkki dialektisesta keikauksesta voi vahvistaa samastumista siihen ja sen kuvaamiin henkilöihin, jotka ovat selviytyneet vahingollisesta elämäntavasta. Laitapuolen tarinoiden lähtökohtana on kertojien virheellinen, häpeällinen elämä ja Räikän mainitsemat, vahingolliset, traagiset valinnat.¹⁰¹⁴ Lopputuloksena on ratkaisevien valintojen kautta hyväksyttävän elämäntavan löytyminen.¹⁰¹⁵ Uskonnollisen kärsimyksen luokkaan painottuneissa kristillisissä tarinoissa nähdään usko tyypillisesti ahdingossa auttava tai pelastavana tekijänä. Niille ominaiseen tapaan kertoo Päivi (K95, 151–153) avoimesti tarinansa opiksi lukijoilleen, esittää elämänsä pimeän puolen, kirjansa nimen mukaisen stoorin varjojen maasta. Hän kuvaa pohjalla käynnyttä menneisyyt-

¹⁰¹¹ Vrt. Ojanen 2011, 12–13; Skinnari 2011, 19; Räikkä 2003, 96–97; Oatley 1994, 57–58; Mar et al. 2011, 821–824, 827. Tunnetaksonomian mukaan tarinat herättävät kolmenlaisia tunteita: sympatia, halu auttaa, identifikaatio, tunteiden ottaminen omaksi ja empatia, myötä kokea tarinan henkilön tunne. Heinonen (2006, 118–121) tarkastelee itsen ja syvällisempien viisauksien ja inhimillisyyden tunnistamista ympäristön viestittämää kärsimystä tulkitsemalla; kertojat: K3A, 17, 73; emt. K3B, 220–221; emt. K3C, 22, 29–30, 36; K24, 108–109; K26, 16–18, 28; K34, 123; K111, 42; K130, 200.

¹⁰¹² Vrt. Fullagar 2003, 293–294, 297–299.

¹⁰¹³ Liutta 2011, 70–71.

¹⁰¹⁴ Räikkä 2003, 89–90; vrt. Heberlein 2011, 22; Gilbert & Procter 2006, 362; haastattelu H4.

¹⁰¹⁵ Liutta 2011, 136 varoituskertomukset; kertojat: K34, 13–14; K80, 233–234; vrt. Horatius (epist.1,1,74) *Vestigia terrent* (lat.), jäljet pelottavat. Onnettomien edeltä kävijöiden kohtalo on varoituksena. Lehtinen 2009, Golgatan ristille naulattujen ryövärien symbolisuus valintatilanteissa. Rauhalan (2005, 46) mukaan uudessa faktisuusympäristössä tilanteeseen tulee positiivinen rakennetekijä tasapainottamaan negatiivista komponenttia, kuten pelkoa.

tään: saatananpalvontaa viiltelyineen, päihteiden käyttöä, tuhoisaa jengielämää, väkivaltaista parisuhdetta sekä loppuun palamista ja masennusta – paljon vääriä tekoja. Liutta tarkastelee Chatmanin ajatusta ydintapahtumasta, joka nostaa esiin ongelman ytimen ja pakottaa lähtemään yhdelle tai toiselle mahdolliselle polulle. Liutta puhuu eettisestä ydintapahtumasta, kun kertomuksen ydintapahtumaan liittyy eettinen valinta, joka koskee muidenkin hyvää.¹⁰¹⁶ Tuppurainen (K32, 11, K32B, 44–45, 155) haluaa palatessaan entisiin päiviin ja muistoihin, ohjata nuoria valintoihin, ettei heidän tarvitse tehdä samoja virheitä ja maksaa liian kovaa hintaa. ”Sillä hintana on aina oma elämä!” (K32, 11) Hän kuvaa ensin mystisenä, kiihottavana ja jännittävänä kokemansa, säännöille välinpitämättömän, väkivaltaisen huume-elämänsä vetoavuutta, sen mallina olemisen paradoksaalisuutta. Hänen vierelleen oli aina tulijoita, joiden mielestä hän oli oivaltanut elämässään jotakin ainutlaatuista. Tuppurainen muistuttaa kirjansa tarkoituksesta, ettei hänen entisessä elämäntavassaan ole mitään ihailtavaa tai tavoiteltavaa: ”Se on elämätöntä elämää ja sen päivät ovat täynnä tuskaa ja kärsimystä niin itselle kuin läheisillekin.” (K32, 11) Ratkaisevaa monissa tarinoissa on, että ne kaikessa rehellisyydessään riisuvat tarinasta turhan gloorian ja kertovat karun totuuden – suuntaavat toisia järkevimpiin valintoihin. Kurella se heräsi hänen rohkaistuttuaan kirjoittamaan vankilassa olleen ystävänsä sanoista: ”Kure mee ja kerro nuoremmille, mistä tässä oikein on kysymys!” (K32, 11) Kure tiedostaa kokemuksensa mahdollisuudet ja alkaa sen pohjalta tukea dialektista keikausta toisissa. Kunniattoman kärsimyksen luokassa se ei ole helppoa. Kakolan vankilan pastorina toimineen Rauhalan (H10) mukaan jotkut rikoksenteikijät kyllä haluaisivat kertoa kokemuksistaan. Siihen ryhtyminen kuitenkin aiheuttaa nopeasti vastareaktion vankilan yksityisyyttä korostavissa olosuhteissa. Vangit saattavat herkästi epäillä onko opettaminen aitoa, vai pyrkiikö neuvoja hyötymään jotenkin. Myös ”Frans” (H6) koki, ettei vankilassa mennä toisia neuvomaan. Hänellä ilmeni häpeän ja heikon itsearvostuksen tunnetta ja epäilyä, olisiko hänen kaltaisellaan vangilla edes mitään tärkeää ja vakavasti otettavaa sanottavaa. Lopulta ”Frans” rohkaistui haastattelussa neuvomaan kuvitteellista nuorta, joka olisi aloittamassa alkoholia käyttävän elämäntavan, jota hänkin aikoinaan vietti. Frans halusi sanoa, että on hyvä kuunnella vanhempien neuvoja, vaikka ne joskus pännivätkin: ”On, on monesti ite miettiny, miksei sillo aikanaan kuunnellu, että ja keskittyny just johonki koulunkäyntiin, opiskeluun. Siel ois, ei ois kuitenka mitään menettäny, et siel ois paljo, uusii kavereita tullu.” (H6) Fransissa saattoi aistia mielihyvän pilkahduksen siitä, että hänen tarinansa voisi opettavana olla arvokas kuultavaksi.¹⁰¹⁷

¹⁰¹⁶ Liutta 2011, 102, narratiivisten tapahtumien hierarkkinen logiikka, jossa jotkut tarinat ovat tärkeämpiä kuin toiset.

¹⁰¹⁷ Olen hänen pyynnöstään välittänyt tämän viestin oppilailleni vuodesta ja ikäluokasta toiseen.

Tyypiesimerkki Kari Korhonen

Tämän luvun tyypiesimerkki Korhosella (K33A, 81–84, 150, 161–162, 191, 193, K33B 11–12, 27, 29, 31, 120, 191) kärsimyksessä opettajana oleminen ja siihen kasvaminen tulevat koko hänen olemistaan hallitseviksi. Monien muiden tavoin hänellä on kristillinen tausta, hän kokee saaneensa Jumalalta palvelu- ja opetustehtävän kertoa kohtalostaan toisille. Hänen keskeiseksi opettajuutensa teemaksi kaduilla, kirjoissa ja valistustilaisuuksissa tulee vapauttava totuus dialektisen keikauksen, muutoksen mahdollisuudesta. Korhonen on sisäistänyt sen ja pystyy välittämään vahvan luottamuksensa muille. Hän todistaa tarinallaan, että vapauttava totuus on itse saavutettavissa sitä kahlehtivista seikoista huolimatta. Hän tuo tämän esille kertoessaan vankilassa tapahtuneen uskoontulon myötä vapautuneensa vahingollisesta itsestään ja elämäntavastaan, keinotekoisesta hyvästä olostaan. Hän on pystynyt edistämään monien muiden mahdollisuuksia. Tämä tulee esille myös siitä runsaasta palautteesta, jota hän on saanut. Alamäkeä elänyt Sakari (K33B, 119–120, 188–189) kertoo Korhoselle lähettämässään kirjeessä lukeneensa elämänsä aikana kaksi kirjaa, *Koiran-koulutusoppaan* ja Korhosen elämästä kertoneen teoksen: *KK, Kuolemankauppias* (2005). Ne kolahtivat ja hän otti niistä kaiken irti. Hän oli itkenyt lukiessaan Korhosen kirjaa, joka oli parasta hänen elämässään, se pelasti hänet. Myös Korhosella muodostui omista kokemuksista kertovista kirjoista tärkeä opetusväline. Niistä tuli poikkeuksellisen laajasti vaikuttaneita teoksia, joita julkaistiin painos toisensa jälkeen. Korhonen edisti yhteiskunnallista keskustelua kärsimyksestä, hänen kohdallaan päihde-elämän rankoista seurauksista.

5.5 Rakkaudettomuudesta kohti sosiaalista vahvuutta

5.5.1 Rakkaudettomuus on tunteiden kovuutta ja sosiaalista heikkoutta

Edellä esittämäni rakkaudellinen yhteys, myönteisten tunteiden vahvistuminen muita kohtaan kovissa olosuhteissa eivät ole aina itsestään selviä. Päin vastoin, kansakäymisessä voi havaita ihmissuhteiden vahingoittumista ja menettämistä, rakastava ihminen -tyypin taantumista tai puuttumista, rakkaudeton ihminen -tyypin esiintymistä. Tämä tulee esille erityisesti kunniaattomassa kärsimyslukokassa, josta puuttuvat yleisesti myötätuntoa ja hyväksyntää herättävät, kunniallisen kärsimyksen luokan tyypilliset, yleisesti hyväksytyt, hyväksyntää ja myötätuntoa herättävät elementit. Jotkut vaikeuksissa olevat saattavat edesauttaa toisten rakkaudettomuutta. He saattavat olemuksellaan ja käyttäytymisellään itse osoittaa toisille negatiivisia tun-

teita ja käytöstä esimerkiksi katkeruutta, kiukkuja, halveksuntaa ja vihaa.¹⁰¹⁸ Leikku halusi huumeiden peittämässä epätoivoisessa, tuskaisessa elämässään kuolla ja siksi käytti huumeita tolkkuttomasti. Hänen luonteensa muuttui: ”Aloin huutaa ihmisille päin naamaa, haastoin riitaa ja tappelin. Älkää helvetissä välittäkö musta, antakaa mun kuolla, mä vihaan teitä kaikkia!” (K57, 68) Toisaalta Leikkukin toivoi jonkun rakastavan häntä, pitävän sylissä. Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa, kuten keskitysleireillä on tyypillistä, että niissä esiintyvät tässäkin ääripäät, poikkeuksellisen rakkauden lisäksi tunteettomuutta. Niissä tuodaan usein ihmisenä kehittymisen sijaa esille taantumisen piirre, jossa hyvä ihminen voi muuttua yllättäenkin pahaksi – ollaan monien tutkijoidenkin korostaman pahuuden ja sitä toteuttamaan kykenevän arkkityypin syntymisen alkulähteillä, uhrin puhuvat murhaajista ja pedoista.¹⁰¹⁹ Pivnic (K135, 78–79) kuvaa miten ennen niin mukavat naapurit, joiden kanssa oli eletty yhteistä arkea, muuttuivat vihamielisiksi ja väkivaltaisiksi heitä kohtaan. Niiden tarinat eroavat ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan, usein satunnaisesta, kovasta kohtalosta, joissa ei esiinny tällaista äärimmäistä pahuutta. Ihmisoikeuksien loukkaaminen on laskelmoivaa hylkäämistä, myötätunnottomuutta, jopa käsittämätöntä, tahallista ja systemaattista kärsimyksen aiheuttamista viattomille, kuten kidutusta ja vainoa. Pahimmillaan tapahtumat yltyvät toisen tuskasta nauttiviksi ihmismielen ymmärryksen ylittäviksi absurdeiksi ja makaabereiksi,¹⁰²⁰ Nietzschen mainitsemiksi julmuuden juhliksi.¹⁰²¹ Julmuuteen liittyvää ”kunnottomien ihmisten rotua” tarkastellessaan käyttää Frankl kovuuden käsitettä.¹⁰²²

¹⁰¹⁸ Kertojat: K31A,2, 48; K31A9, 94–104; K74, 173, 176; K78, 213; K93, 100; K103, 32–38, 41–42, 59–61, 65, 69, 76; K130, 181.

¹⁰¹⁹ Kertojat: K119, 83, 128; K120, 29, 32, 44, 48–49, 54, 73, 78; K121, 88; K122, 111, 133–134; K124, 180–181; K126U, 3; K127, 23, 43, 45–47, 64, 74–75, 102–103, 121; K129, 68, 89; K131, 51, 107, 131–132, 154, 156; K132, 228; K133, 28, 120, 127, 141, 157, 167; K134, 100; K135, 48, 87, 228; K136, 24, 32, 40; K137, 34, 72; haastattelu H8; Tiilikaisen (2004, 118–119) tutkimuksessa sodasta Suomeen paenneet somalinaiset kertovat saaneensa usein empatian sijasta kokea syrjintää, rasismia, kiusantekoa, vihaista tuijotusta, päälle sylkemistä ja käymistä sekä skinheadein uhittelua. McCord Adams (Lehtonen 2003, 354–371) puhuu kauhistuttavasta pahasta (*horrendous evil*, engl.); vrt. Paju 2011, 74–75, 155–156, 214, 228, 242, 292; Des Pres 1976, 158, 162, 177, 219.

¹⁰²⁰ Kertojat: K117; K118; K129; K121, 200–201; keskitysleirin vartija ”kaunis Irma;” K136, 53–54, 151, 183.

¹⁰²¹ Tarkastelen artikkelissani (Aikko 2014) tätä käsitettä pahuuden ilmentymänä sodassa. Glover (2010, 19–35, 51–62) näkee kovuuden menevän Nietzsshellä yli. Taustalla on sosiaalidarwinismin vaikutusta, jossa yhteiskunnan eri ryhmät käyvät eloonjäämistais-telua keskenään – kristinuskon moraalit on hylännyt viidakon lait ja melkein tuhonnut ihmislajin.

¹⁰²² Frankl 2010, 53, 81.

Hyvästä pahaksi ihmiseksi muuttumisen syitä on tarkasteltu erityisesti käyttäytymistieteen ja moraalien näkökulmista. On tavallista, että julmuuksiin syyllistyneet keskitysleirien vartijat puolustivat tekojaan, noudatin vain käskyä -selityksellä. Useista tarinoista saa kuitenkin sen vaikutelman, että vartijat ovat itsekin poikkeuksellisten, heille vieraiden äärimmäisten olosuhteiden uhreja. He yrittivät selviytyä, mutta moraalisesta selkärangan heikkoutta osoittavalla, tuomittavalla tavalla. Silloin rehellinen selitys heidän, varsinkin vangeista nostettujen alijohtajien käyttäytymiselle olisi: en uskaltanut etuoikeuksien menettämisen ja rangaistuksi, jopa tapetuksi tulemisen pelossa vastustaa käskyä. Monet yrittivät mielistellä ylempään osoittamalla heiltä odotettua, usein julmaa käyttäytymistä – samastamalla ylempiensä näkemyksiin ja toimintamalleihin. Pahan harjoittaminen näyttää riistäytyvän ihmisestä toiseen tarttuvaksi, hallitsemattomaksi massan käyttäytymiseksi. Tämä näkyy myös vangeissa. Selviytymistaistelu ja epäinhimillinen kohtelu tekivät joistakin epäinhimillisiä.¹⁰²³ Toisaalta joillakin esiintyi poikkeukselliseen suuruuteen kasvamista, rohkeutta ja kykyä vastustaa edellä kuvaamaani pahuuden dynamiikkaa sekä päinvastoin säilyttää ja toteuttaa hyvyyttä.¹⁰²⁴

Tutkimukseni kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoiden kohdalla rakkaudenton ihminen -tyyppi ilmenee kohtaamattomuutena, etääntymisenä ahdingossa olevasta ihmisestä ja myötätunnottomuutena. Se on turvattomuutta, jota Malinen tutkimuksessaan tarkastelee hyvinvoinnin ja häpeän muodostumisessa. Lievimmilläänkin pahuus näyttäytyy tutkimukseni kaikissa kärsimyksen kategorioissa ynseytenä, lyödyn lyömisenä, kärsivän nokkimisena ja hyljeksimisenä.¹⁰²⁵ Päivi kertoo häneen asettuneesta kylmyydestä: ”En tuntenut mitään toisten ilmaistessa huolensa ja häätänsä.” (K95, 126) Näkövammaisen Tiiran (K31, 7–8, 20, 24–44) mukaan vammaisen koetaan pelottavana, velvollisuuksina, autettavana, ei-tuntevana, miettivänä ja puhuvana ihmisenä. Harvoin tämänkaltaisissa tarinoissa on kyse pahuudesta, sisimmässään ihmiset usein miten haluaisivat auttaa. Taustalla on usein elämäntaidottomuus, hädänalaista ei osata kohdata eikä ymmärtää hänen tilaansa, ei kyetä aitoon rakkauteen. Toisen ahdinko saattaa herättää kanssaihmisissä pakoreaktion, kaveri jätetään.¹⁰²⁶ Rakel ymmärtääkin ihmisten ottaneen etäisyyttä, koska kuolema (aviomiehen itsemurha) on heille vieras: ”Kyllä sitten niinku jokukin soitti vasta jonkin

¹⁰²³ Kertajat: K118, 124; K133, 149, 116–119, 127, 134; K135, 256, 267.

¹⁰²⁴ Kertajat: K118, 189–190; K121, 88–89; K127, 102, 121; K133, 117; K134, 151; K135, 261; K136, 272, 335.

¹⁰²⁵ Malinen 2010, 191, tarina laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10:25–37); Kiuru (2015) esittää tutkimuksessaan itsemurhan raskauttavina tekijöinä muun muassa hylätyksi tulemisen ja yhteyden menettämisen toisiin.

¹⁰²⁶ Aikko 2010, 69–73, 85; Rauhala 2005b, 94, 104; Heinonen 2006, 118–121; Schelerin (Puolimatka 2005, 66) mukaan aito rakkaus on absoluuttista. Se kohdistuu kaikkiin ehtoitta, ei ainoastaan hyviin ihmisiin; kertoja K116, 48, 83.

ajan kuluttua ja sanoi et, pyyteli niinku anteeksi, ettei hän ollut voinut ottaa yhteyttä, et tää oli niin raju juttu...” (H3) Erityisen ahdistavaa on ihmisen jääminen tai jättäytyminen yksin koettelemuksensa, esimerkiksi pitkäaikaissairauden kanssa.¹⁰²⁷ Monet työssään rankkoja, pahoilta tuntuneita tarinoita kohdanneet pitävät yksin jättämistä hirvittävän raskaana, musertavana ja kärsimystä syventävänä asiana. Esiintyy tunnetta siitä, ettei kukaan jää rinnalle, luottamus ihmisiin särkyi.¹⁰²⁸ Hanna (K98, 69–79) puhuu suuresta hiljaisuudesta, hänen surunsa ohittamisesta, josta tuli hänen yksityinen, ikioma salaisuutensa. Leikku kokee, ettei kukaan huomannut hänen paha oloaan sitä viestittävästä käyttäytymisestään huolimatta: ”Olisin toivonut, että joku olisi kantanut vastuun tuskastani ja edes säikähtänyt, mutta ei. Toivoin, että joku olisi puhkaissut kuplan.” (K87, 56) Turvaverkon puuttumista tunteva Tuppurainen vertasi tilaansa Simbergin maalaukseen Tampereen tuomiokirkossa. Hän tunsu olevansa ”haavoittunut enkeli, jota kukaan ei kannu.” (K32, 99, 223)

Tuppuraisen kokemaa kantamisen kyvyttömyyttä heijastava rakkaudettomuus korostuu erityisesti hänenkin edustamassaan kunniantoman kärsimyksen luokassa, kuten mielisairauksien, päihde- ja kriminaalitapausten ja itsemurhien sekä seksuaalivähemmistöjen yhteydessä. Niissä esiintyy: eristämistä, tuomitsemista, välttelyä, hylkäämistä, leimaamista ja henkistä väkivaltaa. Fullagar mainitsee tutkimuksessaan itsemurhiin liittyvän yhteiskunnan paineen, normien ja vaatimusten luoman arvottomuuden, kiusatuksi tuleminen ja erityisesti muissakin tutkimuksissa esille tulevan häpeän tunteen, jossa yksilö on taipuvainen näkemään itsensä toisten näkökulmasta. Keskeistä on vaikeus ilmaista tunteita ja saada tukea. Itsemurhayrityksiä ei tule ymmärtää vain tietoisena valintana tai alitajuisena kuolemanhaluna. Niitä esiintyy, kun yksilö ei kestä enää kulttuurin ylläpitämää hiljaisuuden painetta ja häpeän näkymättömyyttä. Heidän avunpyyntönsä ei liity konkreettiin, esimerkiksi ammattiauttajan saatavuuteen. Kyse on yleisestä mielipiteestä, jossa ei hyväksytä tiettyjä tunnetiloja ja niiden ilmaisemista ja kieltäydytään näkemästä joidenkin niiden yhteydessä kohtaama emotionaalinen ahdinko. Käytännössä on kyse mahdottomuudesta saada keskusteluapua. Toisaalta he saattavat pelätä tulevansa nöyryytetyiksi, jos kertoisivat avoimesti itsestään – samalla kun sosiaalisten suhteiden tarve on suuri.¹⁰²⁹

Vaikka edellisissä tilanteissa ei ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan tapausten tavoin tahallisesti aiheutettaisikaan alkuperäistä kärsimystä, niissä kuitenkin välillisesti edistetään sen vaikutusta, aiheutetaan lisäkärsimystä. Kärsivän tarinaa ei hyväksytä, se nähdään häpeällisenä ja leimana, siihen ei haluta osallistua tai sen sekaantuvan heidän kunnialliseen, hyvään elämäänsä. Koet-

¹⁰²⁷ Kertojat: K18A, 216; K103, 121; K131, 131–132; haastattelut: H1; H4; H5; H7.

¹⁰²⁸ Haastattelut: H9a; H9b; H10; H11; H12; vrt. Virtanen 2019, 49.

¹⁰²⁹ Fullagar 2003, 297–298, 302–305; vrt. Gilbert & Procter 2006, 353–354; Malinen 2010, 169–170.

telemuksissa olevan auttamista ei nähdä tarpeellisena, jotkut kokevat heidän ansainneen kovan kohtalonsa rangaistuksena. Tuomitsevan ympäristön vaikutus näkyy myös kärsivän läheisissä. Se synnyttää heissä häpeää ja sen myötä mielenterveydellisiä ongelmia, epävarmuutta ja itsesyytöksiä, joista Kiuru tutkimuksessaan puhuu.¹⁰³⁰ Saida (H1) kertoo, että ihmiset loittonivat hänen skitsofreniaansa sairastavan siskonsa (teki myöhemmin itsemurhan) luota ja hänen ystävänsä sanoi suoraan, ettei pysty kohtaamaan tätä. Jarin äiti pitää pahimpana sitä, että ihmiset vaihtavat puheenaihetta hänen kertoessaan poikansa itsemurhasta, tai reagoivat kuin mitään ei olisi tapahtunut, ”kuin minulla ei olisi tätä surua.” (K31, 1, 26) Myös ”Rakel” kuvaili ystävilleen ja läheisilleen miehensä itsemurhaa. Hänen äitinsä ei pystynyt edes käyttämään sanaa itsemurha, keskustelemaan siitä oikealla nimellä – eivätkä monet ystävätkään. Veljen ensireaktio oli: ”Vai semmosen tempun teki, et pilasi koko perheen maineen...” (H3) Toisen tuskan kohtaamisen taidottomuuteen ja ymmärtämättömyyteen viittaa Hännisen ja Timosen tutkimus, jossa he näkevät yksinäisyyden niin syynä kuin seurauksenakin kärsimyksen keskeisenä piirteenä. Se merkitsee syvimmillään kokemusta yhteisen merkitysmaailman hajoamisesta, intersubjektiivisuuden murtumisesta, johon liittyy tunne siitä, että muut eivät halutessaankaan ymmärrä miltä toisesta tuntuu. Erityisen ahdistavana koetaan tarinoissa se, että toiset ovat heidät tahallaan jättäneet – vailla välittämisen merkityksiä.¹⁰³¹ ”Tuulikkia” (H4) ahdistaa erityisesti se, että monien muiden lisäksi hänen kaikkein läheisimmät ihmisensä jättivät hänet omilleen kolmeksi kuukaudeksi sairaalaan. Hän on menettänyt luottamuksensa ihmisiin, joista on erkaantunut eikä hän pidä itseään enää edes ihmisenä. Tutkimukseni tarinoissa näkyy, miten suuresti stigmatisaatio, toisten kielteisyys ja paine vaikuttavat yksilöön, erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokassa. Ihminen saattaa kokea ongelmiansa kanssa yksin jäämistä, välinpitämättömyyttä, tuomitsemista, heikkoa itsetuntoa ja toivottomuutta. Gilbert ja Procter ovat tutkineet häpeän ja itsekritiikin sosiaalisia yhteyksiä. Niihin voi liittyä uhka ja pelko, että toiset voivat hylätä, vahingoittaa ja olla ilkeitä, tuomita heitä. Ihminen kehittää puolustuskeinoja niitä vastaan. Hän saattaa tulla yllälistuvaksi ja olla mieliksi laittamalla toisten tarpeet omiensa edelle. Kritisoimalla itseä hän pyrkii välttämään virheitä toisten silmissä. Syntyy rauhattomuutta, turvattomuutta, emotionaalista etäännyttämisestä toisista, ulkopuolisuuden tunnetta, ahdistusta, paniikkia, aggressiivisuutta, uupumista ja vihamielisyyttä itseä kohtaan.¹⁰³²

Kakolan vankilapastori Rauhala kuvaa kunniantoman kärsimyksen luokkaan sisältyvää tuskan dynamiikkaa vankilaolosuhteissa. Hänen mukaansa solidaarisuutta, yhteisöllisyyttä ja lähimmäisenrakkautta ja toisista huolehtimista esiintyi enemmän

¹⁰³⁰ Kiuru 2015, 38–39.

¹⁰³¹ Hänninen & Timonen 2004, 216, 224; vrt. Granfelt 1998, 96–97, 124, 138; Aikko 2016.

¹⁰³² Gilbert & Procter 2006, 360; vrt. Malinen 2010, 113–119.

40 vuotta sitten. ”Nyt ihminen jätetään yksin.” (H10) Hylkääminen on hyvin yleinen ilmiö vankilassa, joka aiheuttaa usein suurta kärsimystä. Rikoksen tekijät unohdetaan monella tavalla ja siirretään roskasakin joukkoon. Hänelle ei anneta mahdollisuuksia selviytyä, ei tueta, vaan häntä lyödään (henkisesti) ja hänet tuomitaan ja uudelleen tuomitaan. Ihmisten, yhteisön ja yhteiskunnan asenteet viestittävät: ”Sä oot täysi roisto, hylkiö, epäihminen.” (H10) Monien taustatekijöiden, kuten sukupolvien välisen kuilun takia isät usein hylkäävät vankilaan joutuvan poikansa. Travis et al. tarkastelevat Rauhalan ajatusten suuntaisesti vankilatutkimuksia. Niissä korostetaan häpeän leiman negatiivisia vaikutuksia ja että sosiaalisten kontaktien puute erityisesti pitkäksi ajaksi muista eristetyissä vangeissa taannuttaa. Se aiheuttaa emotionaalista vahinkoa ja psyykkisiä ongelmia: vetäytymistä, negatiivista asennetta, ahdistusta, depressiota, toivottomuutta, aggressiota, vihaa ja itsemurha-ajatuksia.¹⁰³³

5.5.2 Sosiaalisen provokaation rohkea askel

Rauhala näkee edellisen dynamiikan papin näkökulmasta vaikeana paikkana: ”Miten olen uskaltanut jäädä sen kuilun reunalle, kärsimyksen, jonka pohjalla toinen ihminen kanssani keskustelee? Siitä on niin helppo lähteä pois, koska se ahdistaa.” (H10) Vankilassa huomaa miten asiat tässä suhteessa ovat kääntyneet pääläelleen, jossa tarve inhimilliseen kontaktiin on huutava. Irvitään: ”Kyllä nyt kun vankilaan jouduit, inhimilliset asiat tulevat tärkeiksi.” (H10) Tunteiden vapautunut ilmaisukin on usein toisten pelossa estynyt. Rauhalan luota lähtevä karski vanki saattaa sanoa kyyneleitä pyyhkiessään: ”Mahtaako näkyä, että olen itkenyt?” (H10) Taposta ja muista rikoksista Kakolaan tuomittu ”Frans” kertoo samansuuntaisesti Rauhalan kertomuksen kanssa. Hän pitää kovissa kohtaloissa kasvamista eniten vaikeuttavana seikkana juuri yksin jäämistä:

Yksinäisyys, se on ihan valtava. Et niinko just tuntu, et ei pysty mihinkään suuntaan kertomaan niitä asioita...Välil tulee semmonen tunne, et ei ketään edes kiinnostakaan...Ja, ja se on semmosta seinään tuijottamista...(H6) Mut niinko vankien kesken sitä ei tapahdu (tukemista)? (haastattelija) Ei. (H6) Et sä niinku, kerros vähä ja et milt sust tuntu ja...? (haastattelija) Ei, ei, se on täällä niinko semmonen heikkouden merkki ja sitä käytetä välittömästi ihan päinvastaiseen tarkoitukseen. Jos menet jolleki sanoma, et o huono olla ja tämmöstä, sä saat siitä naurun ja pilkan ja... (mietti) (H6) Nokitaan? (haastattelija) Tääl on ihan semmonen...Kun o oikei huonot filikset, nii yksinäiseks tuntee ittensä, et ... Siinä pitää sitte vaa niinko ite yrittä käydä läpi asioita. (H6) Löytyykö ihmisiä, jotka

¹⁰³³ Travis et al. 2014.

olis tullu lähelle hädän hetkellä?” (haastattelija) Ei, ei oikee, ei löytynyt. Ainut oli just äiti. Se oli sitkeest yrittäny. (H6)

Pastori Rauhalallakin esiintyvä kristillinen¹⁰³⁴ lähimmäisenrakkauden oppi koskee perinteisesti vähäosaisia, kuten kunniantoman kärsimyksen luokkaan kuuluvien rankkoja elämäntilanteita. Niihin liittyvä erityispiirre on Jeesuksen opetustavassa esiintyvä provokatiivisuus esimerkiksi hänen kertoessaan tarinan Laupiaasta samarialaisesta. Se järjestytti vakiintuneita ylenkatseen asenteita samarialaisia kohtaan, aiheutti paheksuntaa ja negatiivisia tunteita.¹⁰³⁵ Pidän tätä rakastava ihminen -tyypin korkeana ominaisuutena, piirteenä. Siinä kunnioitetaan lähimmäisen ihmisarvoa sankarittyyppiä ilmentävällä tavalla sosiaalista rohkeutta osoittaen, ehdoitta, yleisen mielipiteen mahdollisista tuomitsevista reaktioista välittämättä. On kyseessä rakentava muoto, koska siinä ei pyritä ärsyttämään vallitsevia näkemyksiä, vaan herättämään niitä koskevaa tarkastelua, uudistamaan. Se toteutuu tavalla, joka ylittää kaiken tutkimuksessanikin esittämäni, kärsimystä koskevan luokituksen – jäljelle jää vain ihminen.¹⁰³⁶ Se on aitoa rakkautta. Sitä tarkastelevan Bonhoefferin mukaan toisen taakkaa kantaessamme suvaitsemme toisen todellisuutta.¹⁰³⁷ Se vaikuttaa ratkaisevasti toiseen ihmiseen monissa, varsinkin uskonnollisissa tutkimukseni tarinoissa.¹⁰³⁸ Suvaitseminen merkitsee niissä toisen kohtalon ankaran totuuden, heikkouden ja vajavaisuuden hyväksymistä, varsinkin kun hänessä on jotakin tuomittavaa tai häpeällistä. Vankilapastori Rauhala (H10) painottaa havaintoaan, että vaikka isät hylkäsivät vankilaan joutuneet lapsensa, äidit sen sijaan monesti viimeiseen saakka säilyvät lapsensa rinnalla. Frankl pitää tärkeänä ymmärrystä, että esimerkiksi parantumattomasti mielisairas voi menettää arvonsa yhteiskunnan hyödyllisenä jäsenenä, mutta säilyttää arvonsa inhimillisenä olentona. Ihminen on enemmän kuin

¹⁰³⁴ 2. Kor. 6:11–13; Utriainen 2007, 19 ajatus myötä sietämisestä, kestämisestä, asettumisesta toisen olemisen tilaan; Buber 1999, 30, 35, 56, 70; Glover 2010, 44; Granfelt 1998, 162; haastattelu: H12.

¹⁰³⁵ Luuk 10:25–37.

¹⁰³⁶ Nurmisen 2014 mukaan paavi Franciscus on herättänyt pahennusta ja ihastusta ojentamalla kätensä homoille, ateisteille ja muslimeille sekä pesemällä pääsiäisrakkautta vastaisesti jalat 12 papin sijaan nuorisovangeilta. Nobelin rauhanpalkinnolla palkittu, katolisen kirkon pyhimykseksi julistama äiti Teresa on provokatiivisen, kristillisen rakkauden toteuttamisen esimerkki. Ihmiskunnan hylkiönä pidetyt kastittomat, lepratautiset, köyhät ja muun kurjuuden rasittamat ovat vetäneet häntä puoleensa. (Gorree & Barbier 1983, 83) Mahatma Gandhi (Fisher 1954; Terkart & Schulze 2007, 150–151, Gandhi 1988, 11) on puolustanut sorrettuja ja halveksittuja parioita. Hän on kutsunut heitä Jumalan omiksi (*barijan*) ja ottanut kotiinsa asumaan kastittoman perheen.

¹⁰³⁷ Bonhoeffer 1963, 25, aito rakkaus (*agápe*, kreik. *caritas*, lat.); Krohn (1948, 43) korostaa rakkauteen perustuvaa impersonaalista asennetta.

¹⁰³⁸ Kertojat: K31, 3, 50; K23, 70.

sairautensa.¹⁰³⁹ Purjo näkee Franklin tarkoittavan rakastamisella suuntautumista ihmisen ainutkertaiseen henkiseen ytimeen ja syvään sisimpään.¹⁰⁴⁰ On kyse Malisen esittämissä häpeätutkimuksissa esille tulevasta itsen autenttisuuden herättämisestä ja tukemisesta: rakkaudesta, turvallisuuden tunteesta, hyväksynnästä, anteeksiannosta, arvonannosta ja ihmisen kunnioittamisesta sellaisena kuin tämä on. Tähän liittyy tarve olla joku ja mahdollisuus itse kontrolloida elämäänsä.¹⁰⁴¹ Autenttisuuden merkitys kasvamisen käännekohtana tulee erityisesti esille tutkimukseni tapauksissa, joissa rakastava ihminen -tyypissä yhdistyy ratkaiseva henkilö -alatyypille tunnusomaisia piirteitä. Usein itsekin kovia kokeneena, tyyppi lähestyy kärsivää, jonka hän pystyy kaiken teennäisen naamion ja kulissin alta alastoman rehellisenä aistimaan. Hän ottaa osaa kunnioittoman kärsimyksen luokkaan kuuluvan, joskus ventovieraan-kin kohtaloon myötäelämällä ja toimimalla, uskaltaa mennä lähelle, todella syvälle avoimesti kohdattuihin tunteisiin ja ajatuksiin, usein provokatiivisesti. ”Itkin, koska tunsin, että joku välittää minusta ja että minut hyväksyttiin sellaisena kuin olen”, (K34, 70) kuvaa rankasta elämästään selvinnyt Back. Hän tunsu ensimmäistä kertaa olonsa sisintä myöten lämpimäksi huomattessaan Benin ja Ollen rukoillen ja muilla tavoin kieltäytyvän luovuttamasta taistelua hänen puolestaan. ”En ollut yksin, joku istui vieressäni aina.” (K34, 72) ”Tuhlaajapoikana” kotiin palaavaa, laitapuolen elämää viettänyttä Päiviä jännittää isän tapaaminen. Isä antoi kuitenkin käytöksellään välähdyksen entisestä lämmöstä ja läheisyydestä: ”Kun tulimme sisälle, isä purskahti itkuun ja pyysi minut viereensä istumaan. Hän halasi minua ja piti rintaansa vasten. Minusta tuntui, että räjähdän.” (K95, 133) ”Hillevi” tietää monien mielisairaiden joutuneen lastensa hylkäämiksi: ”Ei ol tullu edes niinko psykiatrisse sairaala kat- toma...Ettei o hyväksytty, et äiti sairasta...Mut mun lapse o ai tullu.” (H5) Myös mielisairauden ja joidenkin läheisten itsemurhat läpikäynyt ”Saida” on oppinut: ”Em mä näe ihmist terveen tai sairaan. Mä näe vaa ihmise semmosen, ko se o.” (H1) Arnkil (K3B, 201–202, 205–206, K3C, 76) kertoo samansuuntaisesti kärsimysvuoteella oppineensa vapautumista kahleista varustaa toinen ihminen hylkiölapulla. Hän korostaa lähimmäisen näkemisen provokatiivista sanomaansa isoilla kirjaimilla: ”JUOPPO, EPÄILLYTTÄVÄ TYYPPI, EPÄONNISTUNUT, MURHAAJA, SAIRAS, ALEMPIARVOINEN jne.” (K3B, 247) Lappuja kiinnittänyt voi olla sisäisesti tasapainossa, mutta ihmisyytensä kadottanut. ”Ainoa lappu, joka voidaan hyväksyä, on LÄHIMMÄINEN.” (K3B, 247) Maailman taistelujen näyttämö on ihmisen sydän ja me olemme veljiä. Arnkil (3B, 43, 61) toteutti käytännössä rohkean provokatiivisesti tätä uskonnollisen vakaumuksen pohjalta sisäistämäänsä autenttisuuden periaatetta erityisesti kirjeenvaihdossa kuritushuoneeseen 10 vuodeksi tuo-

¹⁰³⁹ Frankl 2010, 42, 118–119.

¹⁰⁴⁰ Purjo 2010, 248.

¹⁰⁴¹ Malinen 2010, 191–193.

mitun Seppälän kanssa, joka on esimerkki unohduksen uhkaama -alatyypistä. Kirjeissä heijastuu avoin, syvästi inhimillinen, kaiken teennäisyyden riisuva, kahden kärsivän ihmisen kohtaaminen vaikeissa elämätilanteissa – ne jakaen. Kunniallisen kärsimyksen luokan ja kunniaattoman kärsimyksen luokan edustaja kohtaavat tasa-arvoisina kovan kohtalon, jolloin kärsimyksen kategorisointi kyseenalaistuu.

Tyyppihenkilö

Edellä tarkastelemani rakkauden vastaanottamisen ja antamisen vastavuoroisuuden vahvistumisen dynamiikka tulee esille rakastava ihminen -tyypin tyypiesimerkkinä tarkastelemallani Korhosella. (K33A, 133–134, 152)¹⁰⁴² Ensimmäisessä vaiheessa hän tajusi toisten tarpeellisuuden selviytymisensä kannalta. Hän koki ymmärtäneensä syvän tuskansa syyksi rakkauden ja hyväksynnän tarpeen. ”Kaikessa koruttomuudessaan oivallus oli hyvin yksinkertainen. Ihmislapsi tarvitsee syyliä, jossa saa itkeä. Jonkun toisen, joka pitää sinua tärkeänä.” (K33A, 171) Korhosella oli oleellista alkusysäys, jossa tämä tarve vahvistui ihmisten lähestyessä häntä. Ratkaisevaksi muodostui hänestä vahvasti välittävään Heidiin tutustuminen ja tietoisuus siitä, että saa tältä voimaa, että tarvitsee häntä. Toisessa vaiheessa Korhonen alkoi kasvaa syliksi toisille, joka onkin hänen tarinansa keskeinen teema. Hän kutsuu tätä vaihetta uuden elämän alkamiseksi. Taustalla ovat monella muullakin esiintyvät henkilökohtaiset kokemukset. Korhosen kuvauksissa ilmenee laaja-alaisesti myös rakkaudeton ihminen -tyypille ominainen olemus. Hän kertoo usean muun tavoin, mutta niistä eroten, poikkeuksellisen väkevästi, syrjäytyneiden ja hylättyjen kohtaloista. Hänkin antaa äänen niille, jotka eivät sitä saa itse tehtyä ja joita eivät monet halua kuulla. Niissä keskeistä on vahingollisen elämäntavan ja häpeällisenä nähdyn kärsimyksen synnyttämä syrjäytyminen ja elämän mahdollisuuksien menettäminen sekä joidenkin kohdalla sen tuhoutuminen. Näin hänen tarinansa on kunniaattoman kärsimyksen luokalle tunnusomaista sosiaalista kasvua jakaa hylättyjen, usein unohduksen uhkaama -alatyypin¹⁰⁴³ kohtalo, rakastaa ehdoitta. Niiden erityispiirteenä on tietyiltä osin samankaltaisuus *Laupias Samarialainen* -tarinan provokatiivisen asetelman kanssa.¹⁰⁴⁴ Korhonen on ollut halveksittu, tosin ei syntyperänsä, vaan häpeällisenä nähdyn elämäntapansa takia. Sen antamat kokemukset ovat johdattaneet hänet elämäntehtävän luonteisesti ja rohkeasti erityisesti saman kohtalon läpikäyvien luo. Häntä vie siinä eteenpäin niihin liittyvän rakkaudettomuuden sisäistäminen aikamme suurimpana ongelmana.

¹⁰⁴² Vrt. kertojat: 32B, 158; K116, 135.

¹⁰⁴³ 5.2.1.

¹⁰⁴⁴ Juutalaiset ylenkatsoivat sekakansana pitämiään samarialaisia. (Luuk. 10:25–37)

5.6 Toisiin ja itseen kohdistuvan vastuun tasapainottuminen

Uhrautuminen ja sijaiskärsiminen vaikuttavat usein kohtuuttomilta. Bonhoeffer muistuttaa, että emme voi ottaa päällemme mahdottomia, emmekä kiusata itseämme sillä, ettemme pysty sitä kantamaan. ”Me voimme vain erittäin rajoitetussa määrässä kärsiä toisten ihmisten kärsimyksissä mukana.”¹⁰⁴⁵ Eikö tähän liity Lutherin mainitsema kohtuullisuus itsen suhteen?¹⁰⁴⁶ Keskityn sen tulkinnassa rakkauden kaksoiskäskyn¹⁰⁴⁷ kohtaan rakasta lähimmäistä niin kuin itseäsi. Sen eettisenä lähtökohta pidän sitä, ettei ole vain yksipuolista velvollisuutta uhrautua lähimmäisen puolesta. Siinä huomioidaan myös itseä koskevan oikeudenmukaisuuden vaatimus. Mitkä ovat ihmisen mahdollisuudet ja millaista panosta häneltä voidaan odottaa? Kaikesta edusta luopuminen on kohtuuton vaatimus. Kasvatuksellisesti tärkeä kasvupiirre tutkimukseni tarinoissa on koettelemuksissa havaittava velvollisuuksien ja oikeuksien tasapainottuminen itsearviointissa, puhun itsen suhteen kohtuullistamisesta, joka on oleellinen osa henkistä kehittymistä, ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavaa minämaailmatyyppiä. Ahlman mainitsee hengen sisältävän yliyksilöllisyyden momentin, jossa yksilö kohoaa itsensä yläpuolelle,¹⁰⁴⁸ Rauhala puolestaan esittää henkisen voivan tarkastella ja analysoida oman tajunnan sisällä kokemussisältöä.¹⁰⁴⁹ Joissakin tarinoissa voi havaita tämän olevan muutakin kuin hänen mainitsemaansa psyykkisyyden objektivointia.

Kohtuullisuudessa itsen suhteen ihminen arvioi toisen elämäntilanteen aiheuttamia tuntemuksiaan sekä siihen osallistumisen ja uhrautumisensa panostaan, mieltä ja omia vaikuttimiaan, rajallisuuttaan – on kyse myötätunnosta itseä kohtaan. Malinen tuo tutkimuksessaan esille ihmisen tarpeen miellyttää toisia saadakseen hyväksyntää ja rakkautta sekä syyllisyyden muiden epäonnesta, ettei ole pystynyt heidän taakkaansa keventämään.¹⁰⁵⁰ Muutamat tutkijat ja tutkimukseni tarinoiden henkilöt arvioivat sijaiskärsimisen ja uhrautumisen tarkoituksenmukaisuutta ja kohtuullisuutta sekä auttamisedellytyksiä. Jotkut eivät antaudu velvollisuuden ylittämiseen, ota liian voimallisesti toisen tuskaa itseensä ja aiheuta näin vain lisää kärsimystä. He päättelivät, etteivät pysty auttamaan, se ei riitä tai se on turhaa.¹⁰⁵¹ Sairaalapastori-pariskunta Majamäki näkee ammattiauttajienkin rajallisuuden. Pirjo Majamäki (H9a) on jo kauan sitten luopunut ajatuksesta, että on jonkun neuvoja ja Olli Majamäki (H9b) kokee, ettei aina pysty auttamaan, on tilanteita, joissa tietää romahduk-

¹⁰⁴⁵ Bonhoeffer 1991; vrt. Edelglass 2006, 49; de Unamuno 2009, 61.

¹⁰⁴⁶ Luther 1996, 36–39, 43, 63–67.

¹⁰⁴⁷ Matt. 22:34–40.

¹⁰⁴⁸ Ahlman 1953, 50; vrt. de Unamuno 2009, 362.

¹⁰⁴⁹ Rauhala 2009, 68–71, 78, 98.

¹⁰⁵⁰ Malinen 2010, 126.

¹⁰⁵¹ Vrt. munkki Serafim (Purjo 2010, 249); Ojanen 2002, 154; Lehtonen 2003, 365, Swinburnen uhrautumisajatus; K4, 88–89.

sen tulevan. Silloin voi yksinkertaisesti olla vain toisen rinnalla. On kyse itsen totuudellisuuden tarkastelusta, esimerkiksi ”Rakel” ja ”Saida” näkevät, etteivät he voi lopulta estää läheisen itsemurhaa. Rakel (H3) puhuu ihmisen ajautumisesta itsemurhaprosessiin, ”se tapahtuu jossain vaiheessa, siis automaattisesti kuitenkin.” Estämisen mahdottomuuden sisäistänyt ”Saida” lakkasi lopulta pelkäämästä itsemurhaa:

Ko mä en ollu sitä pystyny estämä isält, enkä mä ollu sitä pystyny sitä estämä Merjalt. Ni mä ajatteli, et em mä voi semmose itsemurha pelos koko aika elä ja ol, koska ihminen, joka halua tehdä itsemurha... Ni et sä pysty sitä estämä. (H1)

”Ihmisellä on velvollisuuksia myös itseään kohtaan”, todetaan Sartren *Muuri*-kirjassa armotonta sairautta koskevan, epäonnistumaan tuomitun auttamisen edessä, jossa auttajan nähdään vain tuhoavan itseään: ”...nyt se saa riittää. Olet tehnyt velvollisuutesi ja enemmänkin. Olisi epämoraalista enää jatkaa tätä.”¹⁰⁵² Ihminen tiedostaa Andersonin esittämän ajatuksen empatiasta, joka ei tarkoita, että meidän on kärsittävä yhtä paljon ja yhtä syvästi kuin kohtaamamme lähimmäinen. Oman sitoutumisen luonteen arviointi vahvistaa ihmisen yksilöllisyyttä, vapautta.¹⁰⁵³ Se on Rauhala¹⁰⁵⁴ tulkiten sisäistä henkisyttä ja itsetutkiskelua sekä situationaalisuuden ja persoonallisuuden, mutta myös sosiaalisten suhteiden kontrollointia. Keskeistä on hänen korostamansa vastuullisuus ohjata itseä, jonka näen vastuun toteuttamisena myös itseä kohtaan. On kyse von Wrightin esittämästä käytännön viisaudesta, jossa oikealla tavalla itserakas ihminen oivallus- ja arviointikykyisenä tietää, miten järjestää teoilla ja valinnoilla hyvän elämänsä tyydyttävällä tavalla.¹⁰⁵⁵ Itseä arvioiva ja ohjaava kohtuullisuus tulevat ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa tässäkin sille tyypillisellä, äärimmäisellä, kärjistetyllä tavalla esille.¹⁰⁵⁶ Siihen liittyy moraalisesti nähtynä ristiriitaisuus, on vaikea sanoa ehdottomasti mikä on oikein ja väärin.¹⁰⁵⁷ Des Pres esittää tutkimuksessaan infantiilia taantumista painottavaa näkemystä kyseenalaistaen, että keskitysleirivangit pitivät huolta ensisijaisesti itsestään, mutta myös muista silloin, kun hänellä oli siihen edellytyksiä.¹⁰⁵⁸ Tämä ajatus viittaisi siihen, että ihminen saattaa pitää huolta toisista vasta kun hänen omat asiansa on kunnossa. Usein tutkimukseni tarinoissa vankien asiat olivat kuitenkin itsellä huonosti. Niissä saattaa oma selviytyminen asettua pakon sanelemana lopulta etusijalle. Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokasta poiketen niissä ei ole

¹⁰⁵² Sartre 2000, 50.

¹⁰⁵³ Anderson 2013, 35.

¹⁰⁵⁴ Rauhala 2009, 69–71.

¹⁰⁵⁵ Von Wright 1985, 184.

¹⁰⁵⁶ Kertojat: K117, 120, 210–211; K135, 219; K136, 254, 279.

¹⁰⁵⁷ Kertojat: K118, 128; K121, 65; K122, 115; K133, 117; K135, 109.

¹⁰⁵⁸ Des Pres 1976, 128–131.

mahdollisuutta saada yhteiskunnan tukea kriiseissä, vaan syntyy primitiivistä henkiinjäämistä, jossa toisen auttaminen saattoi merkitä molempien menehtymistä. Wiesel (K117, 120, 206, 210–211)¹⁰⁵⁹ antoi keskitysleirillä pitkään kärsimyksistään huolimatta olemattomasta ruoka-annoksestaan osan varmaa kuolemaa tekeväälle isälleen. Viimein ratkaisevaksi henkilöksi tässäkin osoittautuva tuvan vanhin laittoi käden surevan pojan hartioille muistuttaen keskitysleirin olevan paikka, jossa lopulta ei ole rakkaita sukulaisia, vaan elämme ja kuolemme yksin. Hän neuvoi Wieseliä olemaan antamasta ruokaa isälleen: ”Et voi häntä enää auttaa. Vahingoitat vain itseäsi. Tosiasiassa sinun pitäisi saada hänen ruoka-annoksensa.” (K117, 110–111)

Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokassa esiintyvä taistelu on enemminkin henkistä kamppailua, jossa ei esimerkiksi haluta ottaa osaa toisten vaikeuksiin. Vankilapastori Rauhala ymmärtää niiden vankien näkökulmaa, jotka eivät ota osaa toisten kohtaloihin. ”Ei ole korvaa, joka olisi kuunnellut toisen kärsimystä tai ahdistusta.” (H10)¹⁰⁶⁰ Jokaisella vangilla on niin traumaattinen elämänsä historia, että siitä on täysi työ selvitä. Omassa kärsimyksessä on tarpeeksi. Toisen tuskaa ei kesetty, eikä sitä jaksettu kuunnella, vaan se torjuttiin poistumalla paikalta tai huolehtimalla siitä, että tämä pysyy omassa ”piltauudessaan.” Osalla tutkimushenkilöistäni ei ollut omien vaikeuksiensa takia yksinkertaisesti voimavaroja jaettavaksi, edellytyksiä uhrautua ja myötälää. Joillakin voi havaita Auerbachin esittämää itsekkeskeisyyden ja itseään uhraavan rakkauden kamppailua.¹⁰⁶¹ Itseään liian kilttinä pitänyt, syöpää sairastanut¹⁰⁶² ”Aatu” (H7) ei enää jaksaa neuvoa tai auttaa. Omista hän kertoo pitävänsä huolen, mutta ei juoppoystävistään, jotka vain käyttävät hyväkseen juotavaa saadakseen. Tuulikkikaan (H4) ei jaksaa, hän on tapellut lastensa takia, taistelunsa taistelut, kuunnellut toisia tarpeeksi. Raskaan elämäntaipaleen läpi käynyt ”Saida” kokee kasvaneensa terveeseen välinpitämättömyyteen. Hän pitää sitä enimmäkseen itsesuojeluna saadakseen elää vähän aikaa rauhallista elämää: ”...et mä ole kasvanut itessäni vahvemmaks. Ettemmä oo enää sillai, et mä ni kauhiast kärsin toisten puolest kaikke.” (H1) ”Birgitta” tuntee 20 vuoden kärsimystäytteisen elämänsä jälkeensä voivansa vasta nyt olla ensimmäistä kertaa itsekäs:

Mul o ollut tähä mennessä, ni koko ikäni mä ole ollu vastuussa jostain...Semmonen et nyt mul on niinku tiädäks et hetki, et mä voin elää vain ittelleni...Et mul o pääasia se, et mä pärjään itse mun elämäni kanssa... On huolehdittava itse itsestään. Nyt voi alkaa elää omaa elämänsä. (H2)

¹⁰⁵⁹ Vrt. K121, 65; K136, 279, 284, 328.

¹⁰⁶⁰ Haastattelussa H12 esiintyy samansuuntaisia ajatuksia.

¹⁰⁶¹ Puolimatka 2008, 50.

¹⁰⁶² Kertajat: K5, 230; K103, 122; vrt. K29, 28–29.

Tyypiesimerkki Kari Korhonen

Tyypiesimerkki Korhosella (K33A,196) minämaailmatyypille ominainen vastuullisuuden tasapainon saavuttaminen noudatti edellisissä tarinoissa esiintyvää yleistä dynamiikkaa. Ensin itsekeskeisen, toisia kohtaan välinpitämättömän vahingollisen jakson jälkeen hän alkoi luopua omista eduista toisten hyväksi. Korhosella se oli hyvin voimakasta toisten hyväksi uhrautumista. Käytännössä se tarkoitti oman ajan ja voimavarojen sitouttamista kymmenien laitapuolen kulkijoiden auttamiseen ja erilaisille ryhmille puhumiseen ympäri Suomea. Pitkän uhrautumisjakson jälkeen hän tiedostaa siihen liittyvän kohtuullisuuden tarpeellisuuden. Ajatus heräsi hänen oivallettuansa voimiensa uupuvan yrittäessään auttaa mahdollisimman montaa kaveria. Toisaalta hänelle ominaista on, että hän kuitenkin itseään liiammin säästämättä yhä jatkoi toisten aktiivista palvelemista keskittymällä ulospäin suuntautuvaan toimintaa esimerkiksi kertomalla kouluissa elämästään. Myös kirjojen kirjoittaminen oli osa sitä. Korhosella (K33A, 23, 198–200, K33B, 14–17) muista tarinoista poikkeavaksi erityispiirteeksi muodostui runsas unohduksen uhkaama -alatyypin kohtaloiden esille tuominen. Itsekin myötätuntoa saaneena Korhonen oppi tuntemaan sitä. Hän kertoo yhä uudelleen eri tilaisuuksissa käyvänsä itkien ja murtunein sydämin raskaasti läpi 19 elämän runteleman nuoren listaa, jolle ei näyttänyt olevan loppua. Kuka kuoli huumeiden yliannostukseen, kuka oman käden kautta, kuka puukotettiin. ”He olivat minun kavereitani...” (K33A, 198) Korhonen tunsi, kuinka nämä henkilöt vaikuttivat häneen voimallisesti. Yhden kuolemanuutisen jälkeen hän näki äitinsä pidättelevän kyyneleitä, tiesi tämän ajatukset, sen merkityksen: ”Se sama pelko: koska olisi minun vuoroni?” (K33A, 23) Myötätuntoa saaneena ja sitä sittemmin antamaan kykenevänä hän pystyi toimimaan ja osoittamaan tunteita avoimesti ja ehtoitta rankkaa laitapuolen elämää viettävien kohdalla. Kerran hän kohtaa puistossa entiseen elämäänsä kuuluneen, tärisevän, pahalta haisevan narkkarin, Piken, jota hän haluaa: ”Kyyneleet tulvivat väkisin silmiini. Sydämeni jyskyttää. Menneisyyden muistikuvat tulvivat elävinä mieleeni.” (K33B, 14) Hän ajattelee Piken hetkeksi halunneen unohtaa pelottavan maailman, olla siltä turvassa ja polvistui naisen pyynnöstä rukoilemaan tämän puolesta.

5.7 Jaettu kärsimyskokemus

5.7.1 Yksilön tietoisuus yhteisestä ihmisyydestä

Usein tragedioiden yhteydessä näkyy, kuinka ihmiset ottavat kyynelsilmin osaa ventovieraiden kohtaloon, esimerkiksi tuomalla kukkia onnettomuuspaikalle. Keskeinen sosiaalinen kasvupiirre on, että koettelemukset vaikuttavat suureen ihmisjoukkoon. Maailmatyypiksi kehitymisessä on tunnusomaista, että kasvatustapahtuma ja

kärsimysperspektiivi laajenevat ja syvenevät yhteisölliseksi, me-kohtaiseksi kokemukseksi, tietoisuudeksi, ymmärrykseksi ja yhteisolemiseksi, syntyy Krohnin esittämä vastuullinen, kollektiivinen ymmärrys laajemmasta joukosta.¹⁰⁶³ Tutkimukseni tarinoissa voi havaita, ettei kärsimys ole vain itsen yksin omasta näkökulmastaan koettu ilmiö, vaan siinä on myös sosiaalinen, laajempi ja syvällisempi ihmisyyttä koskettava perspektiivi. Kasvun kannalta oleellista on sen tiedostaminen. Camus'n *Rutto*-teoksessa (1947) ahdistus suostutaan näkemään kaikkien yhteiseksi asiaksi ja osaksi, jossa vapaasti valitsevien yksilöiden kohtalot kietoutuivat yhteisönä olemiseen.¹⁰⁶⁴ Buber katsoo, että yksi yhteyden maailman ulottuvuuksista on yhteys ihmisten kanssa. Sama kohtalo kutsuu ihmisiä yhteen, tapahtuu keskittymistä ja sulautumista kokonaiseksi olemukseksi. Keskeistä on kohtaaminen vuorovaikutuksen virrassa.¹⁰⁶⁵ Krohnin mukaan ensimmäinen kollektiivitietoisuus, yhteisön tietoisuus itsestään syntyy kohtalon- ja vaaranyhteydestä. Siihen liittyy henkisten ominaisuuksien mukaantulo.¹⁰⁶⁶ Tämän perustana on maailmatyyppiä edistävä kokemus siitä miltä itsestä tuntuu silloin, kun kärsitään yhdessä. Miten ja millaisia me olemme kärsimyksessä. Rauhalan ajatusta minän identiteetin muodostumisesta tietyissä tiluissa soveltaen,¹⁰⁶⁷ on tässä kyse kärsivänä joukkona olemisen identiteetin rakentumisesta kovissa olosuhteissa. Samalla ihminen määrittelee itseään toiseudessa. Useat ihmiset kokevat saman todellisuuden antaman näyn, Ådahlin mainitseman maiseman aiheuttamaa kollektiivista kärsimystä.¹⁰⁶⁸ Samansuuntainen havainto on Hänninen & Timosen tutkimuksessa, jonka mukaan sama kärsimys näyttää lähentävän ihmisiä, ”minä saa rinnalleen toisia.”¹⁰⁶⁹ Myös puolustusvoimille tekemässäni tutkimuksessa joukko varusmiehiä alkoi äärimmäisissä oloissa saman kohtalon kohtamina ja tasavertaisina (sotilasarvojen merkitys väheni) vähitellen elää toisiinsa liittyen. Ratkaiseva kasvupiirre on, että ihmiset ovat ja sisäistävät olevansa ”luontaisesti” tasa-arvoisia saman ankaran todellisuuden edessä. Arvoasteet, luokat ja kastit tulevat merkityksettömiksi, mutta mahdollistavat syviä, inhimillisiä merkityksiä. Se on lohdullista tietoisuutta kärsimyksen yleisinhimillisyydestä,¹⁰⁷⁰ ”ettei ole ainoa ihminen ketä tämä koskee”, (K31A,5,70)¹⁰⁷¹ kokee poikansa itsemurhan takia vertais-

¹⁰⁶³ Krohn 1948, 67.

¹⁰⁶⁴ Camus 2012, 91, 117, 178, 212, 225, 244, 395.

¹⁰⁶⁵ Buber 1999, 28, 33, 38, 49, 86; vrt. Hinrikus 2009a, 81; de Unamuno 2009, 159.

¹⁰⁶⁶ Krohn 1948, 14–15 kollektiivitietoisuus, me-tietoisuus; Virtanen 2019, 81, 99, kollektiivinen psyke (Jung).

¹⁰⁶⁷ Rauhala 3.1; 3.3.2.

¹⁰⁶⁸ Ådahl 3.3.1.

¹⁰⁶⁹ Hänninen & Timonen 2004, 222; vrt. Des Pres 1967, 121; Zywulskan (K121, 30) kuvaus toisiinsa takertuvista ihmisistä.

¹⁰⁷⁰ Aikko 2010, 73–79; vrt. Tiilikainen 2004, 119; kertojat: K75, 191; K76, 193–195; K70, 137.

¹⁰⁷¹ Vrt. K31A,8, 91; K31A,10, 109.

ryhmässä käynyt Martti. Toisaalta kokemus meistä voi olla yksilöllisesti vapauttava tunne saada ahdistuksessaan olla aito, kärsimyksessään inhimillinen ”vain-ihminen.” Oikeus merkitsee oikeutta olla yksi tasavertaisten, kaltaistensa joukossa ja oikeutta ainutkertaiseen kokemukseensa ja häpeällisiinkin taustoihinsa.

Useissa tutkimuksissa ja tämän tutkimukseni ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa tyypillinen ihmisoikeuksia kunnioittavan luokan tapauksista erottuva piirre on, että tuhannet ihmiset kokevat saman pahuuden pelkistämisen kohtalon ja sen vaikutukset.¹⁰⁷² Ande (H8) kuvaa kuukauden kestänyttä junamatkaa Siperian vankileirille. Hän muistelee toinen toisissaan kiinni olevia vankkeja täyteen ahdatussa junavaunussa, jossa yhden liikkuminen liikutti paria kymmentä muuta ihmistä. Yhteisöllinen kasvu merkitsee tarinoissa tarrautumista tähän, siihen mitä on jäljellä – toinen toisiinsa vaikuttava jaettu kokemus, me olemme yhdessä kärsiviä ihmisiä. Birenbaum (K118, 76, 80, 152) kuvaa tätä runsaasti keskitysleirikokemuksissaan. Traaginen kohtalo yhdisti heidät suureksi perheeksi, jossa ihmisen väliset erot ja arvoasteet häipyivät, ilmeni solidaarisuutta ja kaiken jakamista. Fellows (K131, 66–67, 76) kertoo monissa kohdin pahamaineisissa thaimaalaisissa vankiloissa vangeilla vallinneesta yhteenkuuluvuudesta. Ääriolosuhteille ominaiseen tapaan se perustui yhteisen ihmisyyden tiedostamiseen. Fellow-silla siihen liittyy kokemus tavallista vieraamman yhteisymmärryksen vahvistumisesta. Se ilmeni eri kulttuureista tulleiden yhteishengessä, vailla yhteistä kieltä olevassa vankien joukossa. Fellows koki sen perustuvan sanattomaan viestiin, etteivät he saa taistella toisiaan vastaan, sillä keskinäiset ristiriidat tuhoaisivat heidät. Oli pakko yrittää selviytyä yhdessä. Perusasenne oli, että jos yksi ei selviydy, ei kukaan muukaan selviytyisi. Pidän myös tärkeänä toivoa vahvistavaa tunnetta siitä, että toisten panos selviytymisen kannalta on ratkaiseva, heistä on hyötyä. Pivnic (K135, 219) kuvaa tätä keskitysleirivankien kohdalla. Aluksi hän monien muiden lailla taisteli toisia vastaan, mutta huomasi sitten äkkiä yhteistyön tärkeyden eloonjäämisen kannalta. Stiever Lee ja Malik esittävätkin Siperian vankileiritarinoita kartoittavassa tutkimuksessa, kuinka vuorovaikutus naisvankien ja heitä muistavien sukulaisten välillä auttoi heitä selviytymään. Keskeistä oli identiteetin jakaminen äiteinä, vaimoina ja samaan kansaan kuulumisesta.¹⁰⁷³ Ymmärrys yhteisestä kohtalosta ja identiteetistä ja yhteisestä tahdosta selviytymisen edellytyksenä näkyvät tuntemattomaksi jäävän tuvan vanhimman¹⁰⁷⁴ painottaessa Auschwitziin keskitysleirille vasta saapuneille jaetuista olosuhteista, kaikkia ympäröivästä sa-

¹⁰⁷² Graveri & Losonczy 2014, 9; Des Pres 1976, 97, 132–135, 147; kertojat: K117, 17, 21, 61; K118, 17, 37, 76, 154–155, 189–190; K120, 41, 53; K121, 73, 80, 87, 167, 191; K122, 59; K124, 159; K127, 25, 29–30, 78; K128, 256; K129, 106–107; K131, 171–172; K132, 231; K134, 64; K135, 239; K136, 123, 138.

¹⁰⁷³ Stiever Lee & Malik 2009, 552; vrt. Virtanen 2019, 12–13, 26–29, traumaselviytyjät.

¹⁰⁷⁴ Kertojat: K103, 70–71; K117, 41; K121, 16, 19.

masta savusta (krematorioista). Hän vetoaa yhteenkuuluvaisuuteen: ”Tässä rukous tai pikemminkin pieni neuvo. Olkoon toveruus kanssanne. Me olemme kaikki veljiä ja jaamme saman kohtalon... Auttakaa toisianne. Se on ainoa keino selvitä.” (K117, 41) Tämä toteutuu Anden (H8) kokemuksessa Siperian vankileirillä, jossa työvuorossa olleet miehet jakoivat leivän vankitoverien kanssa. Kohtalo on yhteinen, leipä on yhteinen.¹⁰⁷⁵ Graverin ja Losonczyn tutkimuksen mukaan yhteisöllisyys ilmenee hyvin siinä, että haastateltavat kuvaavat gulag-leirien tapahtumia memuodossa. Keskeistä on yksinäisyyden ja eristäytyneisyyden täyttävä ystävyys, joka aiheuttaa äkillisen, selviytymiseen ja vastavuoroiseen apuun perustuvan kypsymisprosessin. Se on merkittävä yksilön ylpeyden ja voimavarojen kannalta.¹⁰⁷⁶ Tähän sosiaaliseen kasvuun liittyy useissa tutkimukseni tarinoissa selviytymistä vahvistava luottamus, että toisiin voi tukeutua ääritilanteissa. Niissä selviytymiseen liittyy tapahtuman tasavertainen jakaminen, jossa ihmiset ymmärtävät ja edistävät toistensa oikeutta hyvään elämään.¹⁰⁷⁷ Tämä tulee kristillisyydessä esille heikoimmista huolehtivan kärsivien yhteisön korostumisena. Auerbach puhuu kristinuskolle tyypillisenä näkemästään samanarvoisuudesta, jokaisen ihmisen oikeudesta sivistykseen ja tavalliseen elämään.¹⁰⁷⁸

Kristillistä memoriaa painottava Metz tarkastelee tämän suuntaisesti eksistenssin intersubjektiivista luonnetta persoonallisena kanssaelämisellä ja poliittisyhteiskunnallisena keskenään olemisena. Jeesuksen elämän muisto merkitsee uuden tulevaisuuden avautumista vähäpätöisille, syrjityille, sorretuille, toivottomille ja maan kurjille. Ihminen vapautuu osallistumaan toisten kärsimyksiin, inspiroi uudelleenmuodostettuun solidaarisuuteen, vastuuseen ja yhdistää ihmiset kuin toisena luontona.¹⁰⁷⁹ Tutkimukseni tarinoissa uuden tulevaisuuden avautuminen liittyy yleisesti tarkasteltuihin, laajemman ihmisyyhteisön muutoksiin yhteisenä koetussa koettelemuksessa. Kovien ilmapommituksien keskellä vankilassa Bonhoeffer lähestyy perikristilliseen tapaan hengellistä yhteyttä. Hän näkee veljesrakkauden olevan toisille kuulumista Kristuksen kautta ja sen vahvistumista vaikeuksissa. Bonhoeffer koki yksilöllisen kohtalonsa siirtyvän sytjään ja unohtuvan, ajatuksen siirtyvän ihmisiin, joita ilman hän ei halunnut elää – hän tajusi olevansa kohtalontoverien keskellä: ”Miten jokainen elämä muovautuu yhteen toisten ihmisten elämän kanssa, miten suorastaan mei-

¹⁰⁷⁵ Des Pres (1976, 138) korosti ruoan, tavaroiden ynnä muun jakamisen merkittävyyttä vanki- ja keskitysleireillä.

¹⁰⁷⁶ Graveri & Losonczy 2014, 9–10; vrt. Des Pres 1976, 11; keskitysleirin kokenut Pivnic (K135) kritisoi tätä ajatusta.

¹⁰⁷⁷ Tutkin (Aikko 2010, 75–76, 82) tähän liittyvää kaveria ei jätetä -prinsiippiä sotilaskontekstissa.

¹⁰⁷⁸ Puolimatka 2008, 28–29.

¹⁰⁷⁹ Saraneva 1978, 40–41, 141–142; vrt. Tillich 2000, 98–103.

dän elämämme keskus on itsemme ulkopuolella, ja miten vähän ihminen oikeastaan on yksilö.”¹⁰⁸⁰

Joidenkin tutkimusten mukaan uskonnollisten ja spirituaalisten yhteisöjen turvalliset, terapeutiset tukiverkostot voivat vaikeina aikoina vahvistaa hädänalaisen rakentavaa muutosta ja sopeuttavaa elämänhallintaa.¹⁰⁸¹ Kristillisissä yhteisöissä nähdään vallitsevan rakkauden ilmapiirin.¹⁰⁸² Eskola koki Sukevan vankilassa syntyneen hengellisen yhteishengen elävänä seurakuntana, ”johon liimautui ja sai tuntea olevansa ihminen ihmisten joukossa, hyväksytty.” (K35, 22) ”Pitkästä aikaa joku oli kiinnostunut siitä mitä minun elämäni kuului”, (K39, 44) kuvaa Peltomäki KAN-kodin kuuntelevaa, puoleensa vetävää ilmapiiriä. Manna (K90, 80) kertoo tulleen ympäröidyksi sellaisella hyväksynnällä ja rakkaudella, jota hän ei ollut aikaisemmin kokenut. Johonkin kuulumisen tunne laskeutui hänen sisimpäänsä. Erilaisten yhteiskokoontumisten keskusteleavassa rakkauden ilmapiirissä keskeinen seikka on kohtalon, tarinoiden avoin jakaminen tasa-arvoisina, nimettöminä, hyväksynnällä, syyttämättä, tuomitsematta, häpeilemättä – tuetaan toista ihmisinä.¹⁰⁸³ Hännisen ja Timosen tutkimuksessa todetaan kärsimyksen voivan lähentää ihmisiä toisiinsa, lisätä toisten tuskan ymmärrystä ja tarvetta puhua tuskasta muille. Saman kokenut voi toista tehokkaasti auttaa. Keskeistä on vaikutus elämänhallintaan, johon liittyy kärsimyksen kestämistä edistävä tarkoituksen tunne sekä käytännön elämän ohjeiden antaminen. Keskustelut herättävät usein siihen osallistuvia kertomaan rankkoja tarinoita.¹⁰⁸⁴

Ihmisyden kunnioittava tasa-arvoinen henki tulee erityisesti esille kunniaatoman kärsimyksen luokan tarinoissa: ”Kaikki me siellä olimme raadollisia ihmisiä, eikä kukaan toista parempi,” (K61,13) kuvaa Jukka välittävää, lämminhenkistä seurakunnan terapiaryhmäänsä.¹⁰⁸⁵ Bathin mukaan keskusteluun osallistujat tukevat yk-

¹⁰⁸⁰ Bonhoeffer 1963, 12, 22; emt. 1991, 52. Bonhoeffer oli 1943–1944 natsien vankina ja hänet teloitettiin 3.4.1945; vrt. Barth 1978, 37–39, 42; Heinson 2006, 77–78, 84; Novello 2015, 208; kertojat: K33,2, 80; K126, 1991, 216–217.

¹⁰⁸¹ George et al. 2000; Corrigan et al. 2003 tutkimuksen mukaan uskonnollisten ja spirituaalisten yhteisöjen turvalliset, terapeutiset tukiverkostot edistävät kärsivän rakentavaa muutosta, sopeutumista, toivoa ja tarkoituksen löytämistä.

¹⁰⁸² Bonhoeffer 1963, 12, 22; emt. 1991, 43, 52; kertojat: K48, 91; K49, 96; K58, 145; K91, 87–88; Nelisenkymmentä vankia ja kymmenisen vartijaa tulivat Sukevan vankilassa uskoon. He todistivat uudesta elämästään esimerkiksi julistamalla ja lehtiä jakamalla (kertojat: K32, 210–211, 220–221; K33,1, 173; K42, 59).

¹⁰⁸³ Kertojat: K31A,10, 108; K73, 161; K78, 215; K79, 230; K96, 23, 26; K31A,5, 62–63.

¹⁰⁸⁴ Hänninen & Timonen 2004, 222; vrt. Kiuru (2015). Hän korostaa tutkimuksessaan varjelevia tekijöitä, kuten keskusteluyhteyttä ja huolten jakamista.

¹⁰⁸⁵ Vrt. K31A1, 18–19; K62, 26; K67, 99; K71, 144; K74, 179; K77, 206; Perttula 2008, 118.

silöllisyyden ja itseilmaisun ilmapiiriä kunnioittamalla toistensa ainutlaatuisuutta ja oikeutta erilaisuuteen.¹⁰⁸⁶

Ei-uskonnollisesta henkisyyden näkökulmasta katsottuna on edellisessä kyse sosiaalisen tietoisuuden ja identiteetin vahvistumisesta. Rauhala puhuu itsetiedostavasta yksilöstä, joka tajuaa olemassaolonsa kerroksellisuuden, oivaltaa toisten kanssa jakamansa maailman intersubjektiiivisen merkityksen.¹⁰⁸⁷ Näen sen vahvistavan kärsimysperspektiiviä, jossa minätyyppi ja maailmatyyppi, oikeutettuna koettu ja vastuullinen olemisentapa tasapainottuvat minämaailmatyyppin suuntaan. Yhteisön idea perustuu vastavuoroisuuteen, oikeuteen saada ehdotonta myötätuntoa, ymmärrystä tai tukea sen jäseniltä sekä velvollisuuteen antaa sitä heille. Tämän oivaltaminen näkyy monilla tutkimushenkilöillä,¹⁰⁸⁸ kuten Marja-Leenalla. Hän pitää korvaamattomana sädehoitopotilaiden yhteisössä, ettei ole yksin, ”vaan meitä on monta jakamassa tätä yhteistä kokemusta... Lohtua annettiin ja saatiin.” (K12,3, 259) Hädänalaisia lähentää toisiinsa tunne siitä, ettei pärjää ilman joukon voimaa. ”On suunnattoman paljon helpompaa kärsiä yhteisesti toisten kanssa kuin kärsiä yksin”, kokee Bonhoeffer.¹⁰⁸⁹ Yksilö tiedostaa ”Fransin” (H6) tavoin saavansa hyvän elämänsä kannalta yhteisöltä jotakin tärkeää, toisaalta hän voi kokea olevansa hyödyksi kohdalotovereilleen, joukolle, tehdä siinä oma osuutensa. Franklin mukaan yksilö, joka tiedostaa vastuussa toisista ihmisistä, tajuaa miksi-sanan merkityksen hänen elämässään. Pidän tärkeänä Franklin mainitsemaan suuruuteen kasvamisessa hänen ajatustaan ihmisen vastuusta myös omasta olemassaolostaan ja jatkuvuudestaan. Se merkitsee tarinoissakin ilmenevää itsestä huolehtimista koettelemuksissa kokonaisuuden tähden.¹⁰⁹⁰

”Kaikki ymmärtävät siellä toisiaan. Ongelma on yhteinen,” (K73, 159) kuvaa Frank¹⁰⁹¹ kokemansa laitoshoidon solidaarisuutta. Ihminen tiedostaa yhteisen kokemuksen tärkeyden ja merkityksellisyyden, johon he siksi haluavat identifioitua ja sitoutua. Tämä luo perustan yksittäisten tarinoiden yhdistymiseksi ihmisen jaloimpia piirteitä mahdollistavaksi, yhteiseksi, arvokkaana koetuksi, hyväksi tarinaksi. Siihen liittyvää kiinteytymistä kuvataan yhteenkuuluvuutena, hengellisenä veljeytenä, kumppanuutena, pyhänä yhteytenä. Mäntymies (K25A, 85–88) esittää tämän suuntaisia ajatuksiaan miehensä kuolemanjälkeisen, kirkossa pidetyn Laatokan karjalais-

¹⁰⁸⁶ Puolimatka 2008, 37.

¹⁰⁸⁷ Rauhala 1992, 67.

¹⁰⁸⁸ Kertojat: K27, 194; K28, 202; K31A,1, 18–19, 26; K31A,2, 42; K31A,4, 53–55; K31A,10, 114; haastattelu H5.

¹⁰⁸⁹ Bonhoeffer 1991, 23; vrt. Haavio 1967, 16–17, eheyttävä kasvu; Des Pres 1976, 196–200.

¹⁰⁹⁰ Frankl 2010, 76; vrt. von Wright 1985, 186–187; kertojat: K16, 106–107; K86, 52–54; K76, 196.

¹⁰⁹¹ Vrt. kertojat: K2, 56–57, 65–66; K28, 191; K31A,1, 18–19; K97, 40.

ten juhlan pohjalta. Hän tunsi ja tiedosti, kuinka ”meidän surustamme tuli koko heimon ja koko maan suru, maan surusta meidän surumme.” (K25A, 85) Syöpään sairastunut ”Seija” arvioi kasvun näkökulmasta kohtalonsa jakavien ihmisten yhteyttä:

Lapset joutuivat kokemaan sellaista, mitä en koskaan olisi heille toivonut, mutta he selviytyivät siitä hienosti. Uskon kuitenkin, että tämä meidän perheen yhteinen koettelemus on kasvattanut heitä ja opettanut heitä vahvemmiksi elämää varten. (K6, 233)

Keskeistä kohtalonyhteydessä on monissa tarinoissa havaittava muutokseen uskova, toisia tukeva taistelun ilmapiiri, jossa on Purjon mainitseman uhmavoiman piirteitä.¹⁰⁹² Talvitie tiedostaa ja ymmärtää ihmisissä olevan kasvun hengen, että kärsivillä on, usein ponnistelemalla mahdollisuus muutokseen elämässään:

Itsekin ruhjottuna minulle on avautunut aivan uusi maailma. Ja tuossa särkyneiden seurakunnassa, joka nyt on minulle jo perin tutuksi tullut, mutta moni-ilmeisyydessään aina vain ja yhä uudelleen ” uusi maailma, ” eletään verevää, täyttää elämää, jossa elämänrohkeus ja – tekisi mieli sanoa – monen kohdalla aivan uskomaton uljuus päivä päivältä voittaa masennuksen, apatian, alistuneisuuden yhä uudelleen. Sillä särkyneellä – tai oikeammin sanottuna särjetyllä – tuo voitto ei ole koskaan valmiina taskussa huomista varten. (K30A, 135)

Aro (K0, 20–21, 37–46) tuo esille unohduksen uhkaama -alatyypin. Hän kertoo kirjassaan kanssaveljistä ja sankareista, jotka ovat taistelleet esimerkillisesti pitkäaikaisessa sairautessaan. Hän kuvaa erilaisista taustoista lähtöisin olevien poliopotilaiden, kohtalontoveriensä yhteisöä ”kuoleman olohuoneessa.” Oleellista on heidän kohtalonsa jakava yhteys sekä myötätuntoinen, mahdollisuuksia tukeva ilmapiiri. ”Jokainen on tullut tueksi toisilleen.” (K0, 21) Esimerkiksi toiveikas ja sisukas Jussi rohkaisi häntä pääsemään irti sängystä ja huoneesta. ”Vähä vähältä sai tämä ponteva kaveri minussakin aikaan muutoksia.” (K0, 39) Myöhemmin Aro suri tämän ystävänsä äkillistä kuolemaa. Huumori on kuvaavaa tälle hengityslaitteisiin sidotulle, elokuvaan ja kortinpelukseen usein iloisesti kokoontuneelle, kaikesta huolimatta elämänmyönteiselle joukolla. Mieltä rauhoittava toivo esiintyy väkevästi Arnkilin (K3A, 107, 150, 152), Sireniuksen ja Eskolan muodostamassa aidossa yhteydessä. Siinä näkyy kirje kirjeeltä ja tapaaminen tapaamiselta vahvistuva kristillinen, avoin, teeskentelemätön, rehellinen, rakentava ilmapiiri ja kärsimisyhteys, jota Arnkil kuvaa olemassaolon suurten kysymysten etsimisenä yhdessä: ”Minusta tuntuu kuitenkin

¹⁰⁹² Purjo 4.6.2; emt. 2020, 175–178; emt. 2011, 64; Kertojat: K1,1, 24; K16, 106–107; K69, 120; K76, 197.

kin, että olemme keskenämme ahkerassa kanssakäymisessä. Sillä joka päivä hengessä keskustelen Sinun kanssasi sillä ”paikalla”, jolla ihmisten välinen yhteys on syvin.” (K3A, 107) Heidän tarinansa laajeni vuosiksi Suomessa tuhansien ihmisten yhteiseksi, kärsimyksessä selviytymisen ja etsimisen, kasvun eetosta heijastavaksi tarinaksi. Arnkilin vaimo kuvaa liikuttuneena hänen miehensä sairasuuteen äärelle kehittyntä rakkauden kolmiyhteyttä ja ystävyyttä:

Saapuneita kirjeitä luettiin ääneen, ja iloitsin nähdessäni, miten paljon ystävyys Rolfille antoi. Inhimillinen lämpö ja ajattelun syvyys heijastuivat jokaisesta kirjeestä ja yhä selvemmin alkoi hahmottua vastaus kysymykseemme: Miksi? (K3D, 70) Vielä tänä päivänäkin pidätän henkeäni ajatellessani, miten syvä ja lempeä tämä ystävyys oli. Näiden kahden miehen käydessä myöhemmin Rolfin luona tämä vaikutus yhä voimistui ja molempien ystävien aitous, teeskentelemättömyys, vilpittömyys ja ystävyys muuttuivat ikään kuin hengestä aineeksi, ja lahja oli, jos mahdollista vieläkin suurempi. (K3D, 84) Kolmen ystävän kohtaauksessa sairaalan huoneessa oli paljon iloa, ja tunsin mieleni kevyeksi nähdessäni millä lämmöllä ja lähimmäisenrakkaudella molemmat ikämiehet tukivat keskusteluissa nuorta, kärsivää ystäväänsä. Huumoria, elämän tärkeää perusainetta, ei puuttunut heistä kummastakaan, mutta heistä puuttui sitä, mikä on niin yleistä ihmisten keskuudessa: pinnallisuutta. (K3D, 95)

Kohtalonyhteyden aitous ilmenee kaikkien kärsimysluokkien tarinoissa juuri kuolevan ja vakavasti sairaan kohtaamisessa. Se on vierellä olemista, syntyy tietoisuus ja identiteetti yhdessä kärsimisestä.¹⁰⁹³ Jalovaara kertoo sairauden tuomasta yhteisen elämän muuttumisesta rakkaudessa antavammaksi ja mielenkiintoisemmaksi, yhteisestä, syvenevästä rukouksesta ja kiitollisuudesta Jumalan edessä:

Itketti kovasti, kun näin, että nyt hänen sänkynsä tulee, ja apumies kuljettaa hänet omalle paikalle. Mutta hän oli vielä aivan tokkurassa, kuitenkin sen verran hän jaksoi sanoa, ettei tarvinnut koko vatsaa avata. Yhdessä itkettiin ja kiitettiin, että kaikki meni hyvin. Jumalan kiitos, että kaikki meni hyvin. Ja voi mikä juhlapäivä meillä olikaan, kun hän pääsi kotiin! Toinen tuntui niin korvaamattomalta ja rakkaalta. Näin läheisen sairaus opettaa samaa, mitä Jeesus meille opetti: hyväksyminen ja rakastaminen tulee aina toisen lähtökohdista käsin. Kipu on yhteinen kipu, rakkaus yhteinen rakkaus. (K17B, 155)

Myös Mäntymies (K25, 85–88, 98, 113) kokee ymmärtäneensä uudella tavalla häntä sydämellisesti hämmentäneiden ihmisten yhteyden. He laittoivat kätet tois-

¹⁰⁹³ Kertojat: K18,2; K38, 39.

tensa hartioille ja itkivät yhdessä. Hän koki suruunsa käpertyneenä tarvitsevansa ”yhteydenpitoa ilmakeksi, jota hengittää.” (K25,87) Aro (K0, 74–75) puolestaan kuvaa sairastuneelleen kokoontunutta perhettä, lapsiaan ja vaimoiaan, kosketuksia, onnellista katsetta avioparien välillä, kaiken hyvittäviä onnen tuokioita, rakkauden hetkiä. Ihmiset jättävät koettelemuksissa toisilleen muiston, jonka kanssa voi näin elää.

Sukupolvien välinen yhteys kärsimyksessä

Aro kokee edellisessä kappaleessa, kuinka ihmiset jättävät koettelemuksissa toisilleen yhteisen muiston. Pidän kasvatuksellisesti oleellisena Metzin tarkastelemaa, muistamista tarkoittavaa *memoria*-käsitettä, joka on uskon ja sen totuuksien perusmalli. Kristillisessä traditiossa sitoudutaan sen sisältämiin muistoihin, niin että ne määräävät ihmisen elämää, antavat mallin ja ohjaavat kristillistä *praksista*. Keskeinen *memoria* liittyy Kristuksen muistoon, Hänen kärsimyksensä muistamiseen (*memora passionis*, lat.), johon liittyvät kuvitelmat tulevasta vapaudesta saavat ravintonsa. Uutta inhimillisempää elämänmuotoa etsivät ihmiset, subjektit, toimivat kristillisen *memorian* kantajina ja välittäjinä. Kärsimyksen historialla, kuolleilla ja heidän kärsimyksillään on merkitys historiassa, joka yleensä nähdään voittaneiden, läpipäässeiden ja menestyneiden taipaleena. Kristuksen kärsimysmuistossa on kysymys antihistoriasta, jossa nostetaan esiin unohdettujen kärsimysten ja kuolleiden toiveiden historia, väittää Metz.¹⁰⁹⁴ ”Ihminen on historiallinen olento,” ja ihmiselämä ajassa etenevä prosessi, toteaa Puolimatka ja jatkaa, että Jumalan tulo ihmiseksi historian keskelle antoi tavallisen ihmisen elämälle historiallisen merkityksen. Hän viittaa siihen, kuinka historiassa mikään inhimillinen ei ollut enää vähäpätöistä tai merkityksetöntä. Arkielämän tavallisen ihmisen tarinat sisälsivät syvän ja laajalle ulottuvan merkityksen.¹⁰⁹⁵ Wikström korostaa yksityisen ihmisen elämäkertomuksen tärkeyttä. Raamatun kertomuksien psykologinen funktio on ilmaista ja käsitellä ihmisen eksistentiaalista vapautta ja haavoittuvuutta, toimia siltana elämäkysymysten ja uskonnon välillä.¹⁰⁹⁶ Tutkimukseni uskonnollisen kärsimyksen luokan tarinoissa tämä funktio ei ole vain yksittäisten tapausten, vaan kristillisen kärsimyksessä kasvamisen dynamiikan muistamista. Se näkyy tarinoissa sitä noudattavana ja toistavana kaavana. Menneitten sukupolvien elämä, niiden jättämän kärsimysperinnön jälki heijastuu jälkeläisissä, osana sukupolvesta toiseen jatkuvan kertomuksen kudelmaa. Koettelemus saa merkityksen, kun he tarinansa kertoessaan vievät kristillistä teemaa eteenpäin. Ihmisenä onnistuneen olemisen kannalta keskeiseksi tulee heillä vahvistuva tietoisuus ja identiteetti merkityksellisestä ja arvokkaasta panok-

¹⁰⁹⁴ Saraneva, 1978, 98–103; vrt. Wikström 1978, 1.

¹⁰⁹⁵ Puolimatka 2007, 172; emt. 2008, 45.

¹⁰⁹⁶ Wikström 2000, 244–245.

sesta ja yhteydestä osana kärsivänä ihmisenä olemisen historiaa. Ne kuvastavat ajatustani minätyypin ja maailmatyypin tasapainosta. Se viittaa ei-uskonnollisesti Krohnin esittämään uuteen metafysiikkaan, yhteistajuntaan¹⁰⁹⁷ ja Rauhalan mainitsemaan itsetietoisuuteen kuuluvaan olemassaolon kerroksellisuuden tajuamiseen. Jälkimmäiseen liittyy subjektin ainutkertainen sisäisyys ja toisten kanssa jaetut intersubjektiiiviset merkitykset. Siinä ovat oleellisia ajallinen perspektiivi ja sukupolviyhteys.¹⁰⁹⁸ Heidegger viittaa niihin eksistentiaalisella aikakäsityksellä, jonka mukaan ihmisenä olemisessa menneisyys on nykyhetkessä läsnä, elää meissä, eksistimme menneisyyden perustalta.¹⁰⁹⁹ Tutkimukseni tarinoissa on sukupolviyhteyden piirteessä kyse ihmissukua toisiinsa yliajallisin sitein yhdistävän kärsimysperinnön (*traditiones humanae*, lat.) ja *-memorian* historiallisesta, Metzlin mainitsemasta ajallisesta merkityksestä.¹¹⁰⁰ Kasvatuksellisesti keskeistä on arvokkaan henkisen aineksen välittäminen ja vastaanottaminen osana ihmisenä olemisen ajatonta jatkumoa ja yhteistä tarinaa.¹¹⁰¹ Siinä ollaan kasvatuksen ytimessä, jonka tulkitsen Tanelin esittämänä sivistyskasvatuksena¹¹⁰² ja jossa ilmenee Rauhalan ajatus objektivoituneesta hengestä.¹¹⁰³ Siinä korostuvat hyvää elämää tukeva tieto ja taito sekä tunteiden ja arvojen, inhimillisen identiteetin sisäistäminen tulevaisuusvastuullisesti. Kertojien sanomalla on vaikutusta muiden ihmisten elämän myöhempiin vaiheisiin. Arnkilin¹¹⁰⁴ (K3) sairasuoteelta nousseet ajatukset radiossa, lehdissä ja kirjoissa ovat vaikuttaneet laaja-alaisesti ihmisten käsityksiin ja tuntoihin kärsimyksestä – viime aikoihin saakka, kuten Paloheimo Arnkilille ennusti: ”Kun sitten aikanaan taistelusi suoritettuasi olet lähtenyt sinne uuteen paikkaan, jää kärsimyksesi tänne olemaan, se tuntuu ilmassa ja se tuntuu ihmisten mielissä.” (K3B, 135) ”Herra Lion” koki puoli vuosisataa Arnkilin kuoleman jälkeen, miten vaikuttava tämän kohtalo on: ”Se oli kirja, jonka kaikki lukivat. Se oli niitä ainoita kirjoja, joita minä luin – todella ajatuksella.” (K)

¹⁰⁹⁷ Krohn 5.2.1.

¹⁰⁹⁸ Rauhala 2009, 71; emt. (2.2) todellisuuden fenomenologinen luonne, kokemusten elämyksellisyys.

¹⁰⁹⁹ Harva 1957, 136.

¹¹⁰⁰ Saraneva, 1978, 98–103; vrt. Glover 2010, 20; Ojanen 2002, 191–192; Lukas 1985, 113.

¹¹⁰¹ Rauhala 2009, 62–64; Liutta 2011, 73; Topelius 1938, 505–506, *terve juuri* -käsite; Margalit 2002; Dewey 1999, 35–36; Aikko 2010, sotarisukupolviyhteys, sotilaan yhteyden tunne edellisten ja tulevien sukupolvien jatkumossa; kertoja: K30A, 108–109.

¹¹⁰² Taneli 2010, 31; vrt. Oatley, yliajallinen emootio (Heinonen 2006, 77).

¹¹⁰³ Rauhala (2009, 52–56) näkee objektiivisen hengen kulttuurituotteena esimerkiksi moraalin, kielen, arvot, tieteen. Se on historiallinen ja muutoksenalainen, jossa uusi sekoituu vanhaan ja yksilöllinen henki toimii sen sisällä. Situaatoinen historiallinen ulottuvuus, 118.

¹¹⁰⁴ Vrt. kertoja K92, 97.

Kertojilla nousee tärkeäksi merkitykseksi tallentaa tarinansa osaksi suurta kertomusta. Siinä muodostunut kärsimysmuisto on osa Graverin ja Losonczyn mainitsemia kollektiivista yleistä muistia, johon liittyy tarve ja diskurssi rakentaa yksilöllisiä ja perheen narratiiveja.¹¹⁰⁵ Riikonen puhuu kyynelillä solmitusta sukupolvien ketjusta, ”jossa ennenkin on epäilty, itketty, etsitty ja uskottu.”¹¹⁰⁶ Sukupolvien välinen kärsimysyhteys tulee esille Rauman saaristolaisiin ja sukuuni yli vuosisadan vaikuttaneessa Valituksen niityn tarinassa¹¹⁰⁷ ja Linnankosken kuvaamassa kohtauksessa Uutelan kysyessä: ”Kuinkahan monta surua näihin Suomen peltoihin onkaan haudattu?”¹¹⁰⁸ Sukupolviyhteys näkyy myös monissa tutkimukseni tarinoissa. Muuttuvaisen aikakokemuksen myötä menneet ja nykyiset ihmiset kohtaavat toisensa huikeavassa kirkkaudessa, täydellisessä elävässä yhteydessä, rakkaudessa, johon mahtuu koko maailma ja olevaisuus: Mieheensä kuolemaa näillä sanoilla tarkasteleva Mäntymies tuntee, ”että jo tässä elämässä voi kokea yhteyden tuntua poismenneisiin läheisiin ihmisiin. Yhteyttä voi kokea monella tavalla.” (K25C, 203) Tuppurainen muistelee päihdenuoruutensa mielettömiä vaiheita, huumeisiin kuolleita, kokonaisen sukupolven ääniä, jossa on kipua, toisaalta elämänriemua. Tarinat elävät hänessä ikuisesti: ”Ne ovat jättäneet jälkensä sydämeeni, enkä tahdo niiden koskaan lähtevän.” (K32, 251–252) Syöpää sairastava Erkki tiedostaa useiden kertojien lailla jatkuvuuden:¹¹⁰⁹ ”Toisaalta katson tulevaisuuteen, teen suunnitelmia. Toisaalta on vaurauduttava siihen, että toiset jatkavat siitä, mihin itse lopetan.” (K7, 234) Veljensä sodassa menettänyt Mäntymies kokee velvollisuutenaan, että ”on iloittava elämästä täydesti, sillä minun on eletävä myös veljeni puolesta, eletävä se minkä hän on menettänyt.” (K25A, 88, 92, 129) Jatkuvuuden tiedostaminen on Mc Adamsin esittämän generatiivisuuden sisäistämistä. Siinä ihminen ei ajattele vain omaa, vaan myös tulevien sukupolvien etua.¹¹¹⁰ Se merkitsee ihmisyyden tarinan eteenpäin viemistä kaikissa olosuhteissa, jossa viestitään toivoa – kyllä te selviydytte, koska ennenkin on selviydytty. Sukupolviyhteyden vahvistuminen liittyy tutkimuksessani sen keskeiseen minätyypin ja maailmatyypin tasapainoa, minämaailmatyyppiä kuvaavaan teemaan vastuullisesta olemisesta. Se on ymmärrystä velvollisuudesta olla yksi erityinen ihminen ihmisen kertomuksessa, omalta osaltaan viemässä inhimilli-

¹¹⁰⁵ Graveri & Losonczy 2014, 15.

¹¹⁰⁶ Riikonen 2006, 162; Frankl 2010, 76, puhuu vastuusta olemassaolonsa jatkuvuudesta ja velvoitteista tulevaisuudessa. Hinrikus 2009a, 81, yksittäisten ihmisten tarinoiden kiinnittyminen isoon tarinaan (*“big story”*, engl.), esimerkiksi kansakunnan.

¹¹⁰⁷ Esipuhe. Vrt. Topelius (1938, 505): ”Jota enemmän ajattelen, mitä olen lukenut tämän kansan menneisyydestä, sitä paremmin käsitän, kuinka ihmeellisesti Jumala on johdattanut sitä syväin, pimeiden laaksojen kautta valon kukkuloille.”

¹¹⁰⁸ Linnankoski, sivu 3.

¹¹⁰⁹ Vrt. kertoja K19, 45.

¹¹¹⁰ Ojanen 2002, 117–125; Aikko (2010, 81–85), soturisukupolviyhteys; Heinonen (2006, 77), vastuu menneestä ja tulevasta.

syyn jatkumoa ja ykseyttä, ihmisen kertomusta eteenpäin kärsimyksestä huolimatta.

Honkasalo esittää tutkimuksessaan, miten kyläläisillä on ollut tapana rakentaa jatkuvuuksia, joihin saattoi luottaa elämässään. Ne olivat tiettyjä yhteiskunnallisia ja eksistentiaalisia ehtoja, esimerkiksi paikkaan juurtuminen. Hän korosti, että ”seuraavat sukupolvet pitelivät kiinni jossain lopullisessa ajallisuuden merkityksessä.” Keskeisiä ovat yhteinen historia, muistot ja muistaminen, juurikko, esimerkiksi ”kärsimyksen ei-verbaaliset ilmaukset”, kuten ränsistyvät talot, muistot menneiden sukupolvien kovasta työstä ja uhrauksista pelloilla ja metsissä.¹¹¹¹ Tutkimukseni tarinoissa tällaisia ovat esimerkiksi tietty kohta kadulla, vankila, sairaalan huone, sen yksittäinen sänky letkuineen, keskitysleirin iäisyyteen tuskaa huutava krematorion kammio. Honkasalon mainitsema jatkuvuus luo koettelemuksissa, Linnankosken Uutelan peltotyössään kokemaa¹¹¹² turvallista kärsimysyhteyttä sukupolvien katkeamattomassa ketjussa. Se on sulautumista ihmisenä olemisen rinkiin. Pihlström tarkastelee Berleantin ajatusta pyhistä ympäristöistä (*sacred environments*, engl.), joissa subjekti sulautuu kokemuksen kohteena olevaan ympäristöön. Kokemusta voimistavat niiden lataus, niissä on jotakin hyvää, kuten jumalallista arvoa ja merkitystä. Ne saavat pyhyden statuksen riippuen yhteisön uskonnollisesta asennoitumisesta.¹¹¹³

5.7.2 Vahingollisen yhteenkuuluvuuden taannuttavuus

Joissakin erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa tulee esille kunniallisen kärsimyksen luokassa ideaalisena kasvuna esitetystä poikkeava kiinteytyminen, jossa ei olekaan edellä esitettyjä jaloja piirteitä, vaan se voi olla vahingollista yhteenkuuluvaisuutta. Kovia kokevat ihmiset saattavat tukea toisiaan heitä yhdistävillä tuhoavilla rakenteilla, monia ongelmia heijastavalla väärinsuuntautuneella elämäntavallaan. Heidän kohtalonsa turhan usein yhdistyvät yhteiseksi, tuhoon tuomituksi, vaikeuksia tuottavaksi ja kasaavaksi tarinaksi.¹¹¹⁴ Kertomusten alussa kuvataan (tosin jälkikäteen kriittiseen sävyyn) usein yhteisen kohtalon (kuten päihteet, rikollisuus) ahdistuneen ja vahingollisen elämäntavan luomaa yhteenkuuluvaisuutta ja sen vaikutuksia.¹¹¹⁵ Karin kuvaa me-muodossa elämänsä muuttumista huonoksi

¹¹¹¹ Honkasalo 2004, 60–66, 70, 84–86, 107. Ahlmanin (1953,17–19) käsitys yksilöiden sielunelämän yläpuolella tapahtuvasta objektiivisesta hengestä liittyy sosiaaliseen, eri ajoilta peräisin olevaan, usein tuntemattomien ihmisten hengenvaikutukseen esimerkiksi ajatuksiin ja työhön.

¹¹¹² Linnankoski, sivu 3.

¹¹¹³ Pihlström 2010, 132.

¹¹¹⁴ Aikko 2016 kärsimysimu, jolla tarkoitan kierrettä, jossa kärsimys tuottaa uutta kärsimystä.

¹¹¹⁵ Kertajat: K88, 65, 68; K90, 77; K92, 92; vrt. K121, 24, 65.

vuorovaikutuksessa toisten kaltaistensa kanssa. Hän etsiytyi väkivaltaisiin parisuh-teisiin ja vaihtuvien ystävien alkoholin ja huumeiden täyttämään karuselliin: ”Enti-sen narkkarin on helppo tutustua kaltaisiinsa ja liikkua heidän seurassaan.” (K103, 53–56, 64–66) Koskela (K49, 94, 97) omaksui Kallion jengin arvot ja asenteet elä-mästä ja ”kaikki hyvät tyypit juo”, (K71, 142) oli Atik ajatellut. Keskeistä on tulla yhteisön hyväksymäksi vahingollisella elämäntavalla. Tuppurainen (K32, 71, 78, 99, 106, 157–160, 193) esittää pitkään väärinsuuntautumista, raskaan rikollisen elä-mänsä kehittymisen kuvioita, kadulla, josta alkoi tulla hänen valtakuntaansa. Siihen liittyy toisaalta elämänjanoinen euforia, väkivallankäytön (hakkasi muun muassa kolme poliisia), kovuuden ja röyhkeyden, auktoriteettien kunnioittamattomuuden ja sopeutumisvaikeuksien lisääntyminen. Etsiytymällä villiin elämäntyyliin ja seikkai-luihin oli hänen elämänsä ”tullut uusi elementti, jota syvästi rakastin: vallantunne.” (K32, 97) Herättämällä pelkoa hänet miellettiin johtajaksi. Hän halusi ”olla opettaja, joka johtaisi lapsensa katujen maailmaan.” (K32, 84) Muun muassa Osku¹¹¹⁶ ihaili ja seurasi häntä (löytyi myöhemmin puukotettuna). Toisaalta hän itsekin kunnioitti ja arvosti kaikkia, jotka onnistuvat uhmaten elämään oman riippumattoman elämän tässä kahleiden valtakunnassa: ”Lopun laadusta viis, elämä ja kuolema on tässä ja nyt.” (K32, 106)

Kaikissa tutkimukseni tarinoissa ei ole havaittavissa myöskään me-henkisyyttä, vaan niissä esiintyy itsekkyyttä. Ihminen voi muuttua omaa etua ja selviytymistä ajattelevaksi, välinpitämättömäksi, kovaksi, häikäilemättömäksi, jopa julmaksi toi-sia kohtaan. Siinä voi esiintyä piirteitä sartrelaisesta sinän ja minän sovittamattoman ristiriidan välisestä taistelusta, jossa ihmiset hävittävät toistensa maailman, jota he eivät ymmärrä.¹¹¹⁷ On kyse minätyypin ja maailmatyyppin tasapainottomuudesta, jossa edellisen vahingollinen itsekeskeisyys vahvistuu. Tämä näkyy ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa.¹¹¹⁸ Tässäkin tulee niille tyyppillisellä tavalla kärjistetyksi esille, kuinka samat olosuhteet voivat aiheuttaa täysin vastak-kaista käyttäytymistä, jota Des Pres keskitysleiritutkimuksessaan tarkastelee. Hän esittää infantiilia taantumista painottavaa näkemystä kyseenalaistaen, että vangit pi-tivät huolta ensisijaisesti itsestään, mutta myös muista silloin, kun heillä oli siihen edellytyksiä.¹¹¹⁹ Tämä ajatus viittaisi siihen, että ihminen saattaa pitää huolta toisista vasta, kun hänen omat asiansa ovat kunnossa. Usein miten tutkimukseni tarinoissa

¹¹¹⁶ Vrt. K54, 115.

¹¹¹⁷ Harva 1957, 171–173.

¹¹¹⁸ Paju 2011, 28, 35–36; Zywulska (K121, 24, 65, 80) kuvaa ihmisyyden häipymistä Au-schwitziin juuri saapuneissa vangeissa, Joku muuttui vuorokaudessa, saattoi tappaa toi-sen pidäkkeettömästi leipäpalasta; kertojat: K118, 43; K120; K122, 14,181; K122B, 12; K133, 26, 66, 81; K135, 115.

¹¹¹⁹ Des Pres 1976, 151–153; vrt. Elkin orjatutkimusta (*Slavery* 1959), jossa hän havaitsee lapsenkaltaiselle, itsekkäälle tasolle taantumista (*infantile regression*, engl.)

vankien asiat olivat kuitenkin itsellä huonosti. Niissä näkyi toisten tilan huomioimisen sijaan kiihkeää hyvinvointinsa varmistamista, eloonjäämistäistelua. Pivnic (K135, 186, 219) kertoo toistuvasti siitä esimerkiksi junavaunussa, jonne ahdatut vangit taistelivat mitä erilaisimmilla tavoilla ja tappoivat toisiaan. Siellä vallitsi Auschwitzista tuttu viidakon laki, vahvimmat voittivat ja heikoimmat painettiin vaunun lattialle toivottomuuteen. Birenbaum (K135, 147–148) kuvaa samansuuntaisesti keskitysleirillä yksin jäämistään vihamielisten ihmisten ympäröimäksi, jotka tappoivat vähäpätöisistä syistä. Jokaisella oli oma menneisyytensä ja tragediansa, joita ei kiinnostanut hänen kohtalonsa ja joille hänestä ei ollut hyötyä. Hän muuttui samantyyppiseksi, jatkuvasti varuillaan olevaksi taistelijaksi, joka ei itkenyt eikä pyytänyt apua. Niissä oloissa ei voinut muuta ollakaan.

Amoraalisuutta ja moraalidentiteetin murtumista ääritilanteissa tarkasteleva Glover puhuu normaaleista pidäkkeistä vapautumisesta sekä kovien kokemusten aikaansaamista identiteetin muutoksista.¹¹²⁰ Frankl havaitsi keskitysleirillä tähän viittaavaa niissä, jotka menettivät tunteen yksilönä olemisesta, sulautuessaan tahdottoomaan, alistuvaan massaan – he seurasivat sitä tuhoon kuin sopulit laumaansa.¹¹²¹ Edelliset havainnot kyseenalaistavat ajatuksen, että koettelemukset vahvistavat sosiaalisesti rakentavaa kasvua esimerkiksi kamppailua yhteisrintamassa. Travisin et al. tukevat tätä näkemystä. Heidän mukaansa useissa vankilatuokimuksissa tulee esille, kuinka oleminen liian pitkään ahtaissa tiloissa suuressa ihmisjoukossa voi taannuttaa. Se aiheuttaa stressiä, väkivaltaa, huumeiden käytön lisääntymistä, itsemurha-alttiutta ja moraalin ongelmia.¹¹²² Tämä vahingollinen suuntaus, esimerkiksi pidäkkeettömyys ja väärinsuuntautunut kasvu näkyivät tutkimukseni kunniantoman kärsimyksen luokkaan kuuluvissa, erityisesti juuri vankilatarinoissa. Tutkimukseni joissakin vankilatarinoissa voi havaita selviytymistäistelua toisia vastaan. Itsekeskeisyys ja omien yksityisasioiden, tunteiden ja heikkouksien peitteleminen sekä moraalinen heikkeneminen tulevat esille. Nykyvankiloissa se ei ole ihmisoikeuksien loukkauksista sisältävän kärsimysluokan tavoin yhteiskunnallisen tuen puuttumista ja järjestelmän taholta tapetuksi tulemistä. Suomen vankiloissa vankien perustarpeet on turvattu. Usein uhkana näyttävätkin olevan toiset vangit. Tuppurainen kokee, etteivät vangit muodosta yhtenäistä, yhteiseen päämäärään pyrkivää joukkoa. He ajattelevat vain itseään, omaa selviytymistään ja sisäiseen maailmaan lukkiutuneina omaksuvat tätä tukevan vankilan kulttuurin. Pelko on keskeinen ihmisten välinen vaikuttaja, vallan ja riippumattomuuden edellytys, eikä linnassa ollut hyvä tunteilla. (K32, 128, 148) Taposta ja muista rikoksista 13 vuodeksi Kakolan vankilaan tuomittu ”Frans”

¹¹²⁰ Glover 2010, 36–38.

¹¹²¹ Frankl 2010, 51.

¹¹²² Travisin et al. 2014, 180; Des Pres (1976, 147) havaitsi samaa alkuvaiheessa, myöhemmin rakentavaa käytöstä.

kuvaa minulle aran oloisesti vankien välistä huonoa henkeä, salailun, valheen ja pelon ilmapiiriä, jossa ei tueta toista, ei keskustella avoimesti ongelmista, eikä uskalleta olla heikkoja, vaan nokitaan heitä, koitetaan väkisin selviytyä yksin ja pysyä vahvana – ei päästetä kaikkia lähelle, paitsi heitä, joista on hyötyä. ”Fransin” kuvausta ilmentää hänen huolestunut pyyntönsä haastattelun alussa sulkea ikkuna, jotta pihalla muutamaa kerrosta alempana olevat eivät kuulisi keskusteluamme: ”Sitä ei ymmärrä normaali ihminen, että täällä on seinilläkin korvat.” (H6) Tiedustelen ”Fransilta” vertaistukiryhmistä, joissa esimerkiksi mielenterveyspuolella on saatu aikaan hyviäkin tuloksia:

Kaikki on niin itseensä sulkeutuneita, että ei niinko omista asioista puhuta. Se ei vaan niinko kuulu tänne. (H6) Kenen kanssa olet voinut jutella? (haastattelija) Lähinnä sit soittaa puhelimella äidille...Kyl sitä pitää niinko iha ite yrittää selvi näistä loppupeleissä. (H6) ... Mut niinko vankien kesken sitä ei tapahdu? (haastattelija) Ei...Sen jokainen oppii. Määkin opi sen nopeasti, et tääl ei voi luottaa keneenkään. (H6) Tukemisen ilmapiiri? (haastattelija) Ei missään nimessä! ”Joo, siihen tottuu kyllä (vankilan huonoon yhteishenkeen). Siit pääsee yli, sitä vaa sit mukautuu. Aluks oli just itekki, ko tulin tänne, hirvee luottavainen, ker-toilin asioita. Mut sit rupes huomaamaan, ko niit asiat huudettii ihan niinko ympäriinsä ja et. Tuli seuraava takaisku, et just, et ei perhana, et tota yksinkertaisesti täytyy pitää suunsa kiinni...Ne vaa pidetään ne asia sisällä. (H6)

Vankilapastorina Kakolassa toiminut Rauhala (H10) toteaa, että vaikka vankien kesken on tiettyssä määrin nähtävissä jotain välähdyksiä solidaarisuudesta, se ei ole kovin yhteisöllistä ja organisoitua, vaan se on usein ongelmallista. Se on yleensä kahden tai kolmen toisensa hyvin tunnevan vangin ystävyyttä. Vankilassa on epäily ilmapiiri, jossa ei juuri luoteta keneenkään. Tukemisen sijasta usein yritetään estää toista saamasta mahdollisuuksia selviytyä tai kehittyä. Hän muistaa nuoren miehen, jota hänen vanhempansa ja Rauhala halusivat tukea peruskouluopinnoissa. Tilanteessa tuli esille työntekijöiden järkyttävä asenne, ettei nuorta kuulu auttaa opinnoissa: ”Ei tänne vankilaan tulla häntä hyysäämään, kovana vaan. Opetetaan miehelle mitä elämä on.” Vangit eivät edistä toisen mahdollisuuksia, koska saattavat kokea, etteivät sitä ole itsekään saaneet elämässään, joka on mennyt jatkuvasti pieleen ja joka on ollut kärsimystä kärsimyksen jälkeen.¹¹²³ Poikkeuksena hän mainitsee romanit, jotka eivät ryhmänä jätä jäseniään, vaan heistä pidetään huolta.

¹¹²³ Vrt. kertojat: K33B, 123; K79, 224; K69, 119; K73, 168.

Yksilö arvioi ja ohjaa käytöstään osana joukkoa

Kasvatuksellisesti tärkeä kasvutekijä vahingollista elämäntapaa toteuttavissa ryhmissä on, että ihmiset alkavat koettelemuksissa evaluoida olemista suhteessa toisiin ihmisiin. Väärille teille ajautuneet tarkastelevat ryhmän aiheuttamaa vahingollisuutta jäseniinsä ja itseensä. Tämä itsearviointi tulee esille erityisesti kunniaattoman kärsimyksen luokan tarinoissa, joissa monien elämä on luisunut pahasti raihteiltaan.¹¹²⁴ Tuppurainen päätyy kertomaan elämänkivusta, jossa vähitellen ”huonot valinnat menevät maksuun.” (K32, 98) Keskeistä on turvaverkon puuttumien, jonka hän näki olevan niillä toreilla kuljeksivilla nuorilla, jotka olivat olevinaan vapaita, riippumattomia elämänmaistelijoita – he vain raaputtivat rajoja. Rauha myöntää lähteneensä minkälaiseen porukkaan tahansa, kunhan sai viinaa. (K62, 23–24) Toikonniemi arvioi jengissä näkyviä, kielteisiä seurauksia: ”Kavereita meni ja tuli hyvinkin läheltä, toiset rautoihin ja toiset lautoihin.” (K110B, 47) Unohduksen uhkaama -alatyypin esille tuova Koskela kuvaa samansuuntaisesti elämänsä ”kadulla, jossa harva se aamu miehiä pujotettiin mustiin ruumispusseihin.” (K49, 97) Monissa tarinoissa näkyi ryhmän ahdistava ilmapiiri. Niissä kuvataan usein ryhmän tavoista poikkeamisen tai siitä poistumisen vaikeutta, sen kamppailuluonteisuutta. ”En kyennyt olemaan vahva kolmen muun juodessa,” (K77, 204)¹¹²⁵ toteaa alkoholisoitunut Keuramo. Päiville (K95, 142–153) irtautuminen onnistui. Ensin tuli mitta täyteen pahoinpitelevän miehensä kanssa ja hän kirjaimellisesti käveli ulos tästä parisuhteesta. Sitten hän joutui kivuliaitten vaiheiden jälkeen poistumaan ahdistavasta hengellisestä ilmapiiristä. Entisenä saatananpalvelojana häntä pidettiin uskoon tulleen esillä kuin kiertopalkintoa: ”Melkein tultiin koskettamaan, kun ihmeteltiin, olenko minä ihan oikea ihminen,” (K95, 148) hän kuvaa kuluttavaa julkisrumbaansa. Monien vaikeuksien jälkeen hän on vähitellen löytänyt terveiden ihmissuhteiden verkoston, ihmisiä, joilta hän on saanut eväitä elämään. Joukon vahingollisesta käyttäytymistavasta ja pahuuden ilmapiiristä irtaantuminen vaatii ihmisoikeuksien loukkaamisen luokan tarinoissa poikkeuksellista rohkeutta. Se tapahtui usein hengen menettämisen uhalla, monet teloitettiin sen takia. Kyse oli siviileihin, vankeihin ja vankilan henkilökuntaan kuuluvista, jotka ylsivät yksittäisiin hyviin tekoihin, usein salassa, jotkut julkisesti. Heidän tekonsa vahvisti rakentavaa ilmapiiriä ja toivoa. Jotkut muistelevat sankareina näitä ihmisiä vuosikymmeniä tapahtumien jälkeen.¹¹²⁶

¹¹²⁴ Rauhala (Purjo 2010, 115), uutta mieltä tulkitseva ja sijoittava ymmärtämysyhteys, horisontti; Aikko (2010, 79–80), evaluoiva olemisentapa.

¹¹²⁵ Vrt. kertojat: K33B, 50, 123; K80, 236.

¹¹²⁶ Kertoja: K135, 85, 153, 258, 261.

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyyppiesimerkki Korhosella tulee selkeästi esille jaetun kärsimyskokemuksen yhteisöllisyyden keskeiset piirteet. Hänkin (K33A, 24, 50, 64) kuvaa ensin yhteenkuuluvuutta vahingollista elämäntapaa viettävässä joukossa. Oleellisia ovat hetkittäisen mielihyvän hakeminen ja todellisuuspakoisuus sekä kovan elämäntavan ihailu. Tupakanpolton kaveripiiriä yhdistävästä kovuudentunteesta kertova Korhonen kuvaa vaikutustarvetta, halua olla jotakin toisten silmissä: ”KK on kuningas. Maailman paras varas. Maailman komein jätkä.” (K33A, 20) Ratkaisevaa on, että Korhonen (K33A, 59–61) monien muiden tarinan kertojien lailla pysähtyy tarkastelemaan ryhmässä olemisen tuhoavuutta. Hän kuvaa kärsimyksestä syntynyttä ja sitä lisännyttä vahingollista elämäntapaa, jännittävää siirtymistä viinasta kovempiin juttuihin: ”Elämän tyhjiys ajoi meitä takaa. Emme saaneet oikein mistään kiinni. Oli keksittävä sisältöä elämään.” Seuraavassa vaiheessa hän kertoo tarinoille tyyppillisestä elämänmuutoksesta, jossa löydetään uusi, terveempi yhteisöllisyys. Siihen liittyy kohtalonyhteys samaa kokeneiden kanssa. Hänellä korostuvat samansuuntaisten kokemusten avoin jakaminen tasa-arvon ja rakkauden luotettavassa ja tukevassa kristillissävytteisessä ilmapiirissä. Korhonen (K33A, 178) kuvaa tällaista Sukevan vankilassa syntynyttä herätysliikettä, uskoviensa ilmapiiriä ja henkeä rakkauden ylivallaksi, joka levisi ja näkyi Suomessa muutamina vuosina. Hänelle on ominaista kohdata rohkeasti, ehtoja asettamatta, väkevässä tunneyhteudessa laitapuolen ranskimpia vaiheita kokeneita, syrjäytyneitä ja halveksittujakin ihmisiä. Monille tarinoille tyyppillinen sukupolviyhteys liittyy hänellä usein näihin henkilöihin. Korhosella (K33A, 194–196, K33B, 21, 30, 144) on voimakas tunneyhteys lukuisiin vahingollista elämäntapaa viettäneisiin kohtalontovereihin, jotka ovat menehtyneet kuka päihteisiin, tullut tapetuksi tai tehnyt itsemurhan: ”Jokainen nimi 46 kaikkiaan, kantoi sisällään minulle merkityksellistä elämää, joka oli päättynyt ennen aikaansa.” (K33B, 195) Heidän kanssaan jaetut tapahtumat muodostavat ikään kuin pyhän yhteyden ja ympäristön, jonka kärsimysmuistoissa hän elää ja joista hän arvokkaiksi näkemänä kokemuksina kertoo. Tämä minämaailmatyyppiä vahvistava yhteys, erityisesti sukupolviyhteys ja hänen kokemansa itsesyytökset velvoittavat Korhosta palvelutehtävään. Sitä ilmentää vahva, julistava yhteenkuuluvuutta peräänkuuluttava vastuullisuus: ”Talvisodassa Suomipoika sanoi, ettei kaveria jätetä.”... ”Nyt aika avata silmät ja katsoa lähelle.” (K33B, 38)

5.8 Yhteenveto

Tässä luvussa tarkastelin sosiaalista kasvua kärsimyksessä. Seuraavaksi teen siitä yhteenvedon, jota havainnollistan kuviossa 3. Kärsimyksessä sosiaalisella tasolla kasvaminen merkitsee itsestä ulospäin suuntautuvia muutoksia suhteessa muihin ulottuvuuksiin: ihmisiin, todellisuuteen ja Jumalaan. Itseen painottunut minätyyppi

muuttuu ulkopuolisen todellisuuden huomioivan maailmatyyppin suuntaan. Hyvä elämä on siinä vahvistuvaa harmoniaa. Se on myös minämaailmatyyppin vahvistumista, itsen olemisen oikeuksia painottavan ja vastuullisen olemisentavan tasapainottumista. Ne muokkaavat ihmisen onnistuneen olemisen käsitystä ja tunnetta. Sosiaalisen kasvun tasolla muutokset koskevat ihmisten välisiä suhteita. Se on yksinkertaisuudessaan antamisen ja saamisen (riippuvuuden sisäistämistä) vuorovaikutuksen vahvistumista tai taantumista. Sen keskeinen piirre ja tekijä, voima on rakkaus, interaktion emotionaalinen ilmentymä. Se perustuu kristillisyydessä lähimmäisenrakkauten maksiimiin. Sosiaalisen kasvun tasolla erottuu tutkimukseni tarinoissa rakastava ihminen -tyyppi. Sille on tunnusomaista toisten ihmisarvon tunnistaminen, toisiin suuntautuminen, hyvän tahtominen lähimmäistä kohtaan, yhteisen hyvän ja toisten etujen aktiivinen edistäminen sekä myötätunto ja osallistuminen ahdistuneen hätään muun muassa toimimalla toisten hyväksi, palvelemalla. Oleellista tyyppille on kyky luopua omista eduista, jopa uhrautua. Tämä tulee kärjistetyksi esille ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokan tarinoissa. Niihin liittyvä erityispiirre on joidenkin poikkeuksellisten henkilöiden toteuttama ihmisyyden kukistamattomuutta todistava hyvyys, joka voittaa pahan. Siinä ei ole kyse niinkään selviytyjän identiteetistä. Toisaalta joissakin, erityisesti tämän luokan tarinoissa näkyy kärjistetyksi minämaailmatyyppille ominainen kasvupiirre. Se on toisiin ja itseän kohdistuvan vastuun tasapainottumista. Ihminen arvioi sijaikärsimisen ja uhrautumisen kohtuullisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta, joillakin ei oman tilanteensa takia ole voimavaroja toisten huomioimiseen. Rakastava ihminen -tyypin poikkeuksellinen erityispiirre varsinkin uskonnollisen luokan tarinoissa on provokatiivisuus, usein muiden hylkäämään ja tuomitsemaan henkilön ehdoton, rohkea huomioiminen ja hyväksyminen ihmisenä. Tunnetaitojen, kärsivän tilan sisäistämisen (*ecce homo*, lat.) sekä ymmärtämisen taustalla ovat usein omat kovat kokemukset. Erityisenä piirteenä löytyy unohduksen uhkaama -alatyypin, tarinoiden sivuhenkilö, joka usein vain viilauttaa ohimennen ja josta päähenkilö kertoo. Hän on syrjäytynyt, hylätty, vahingolliseen elämäntapaan ajautunut, mutta joskus päinvastainen, harvinainen sankari.

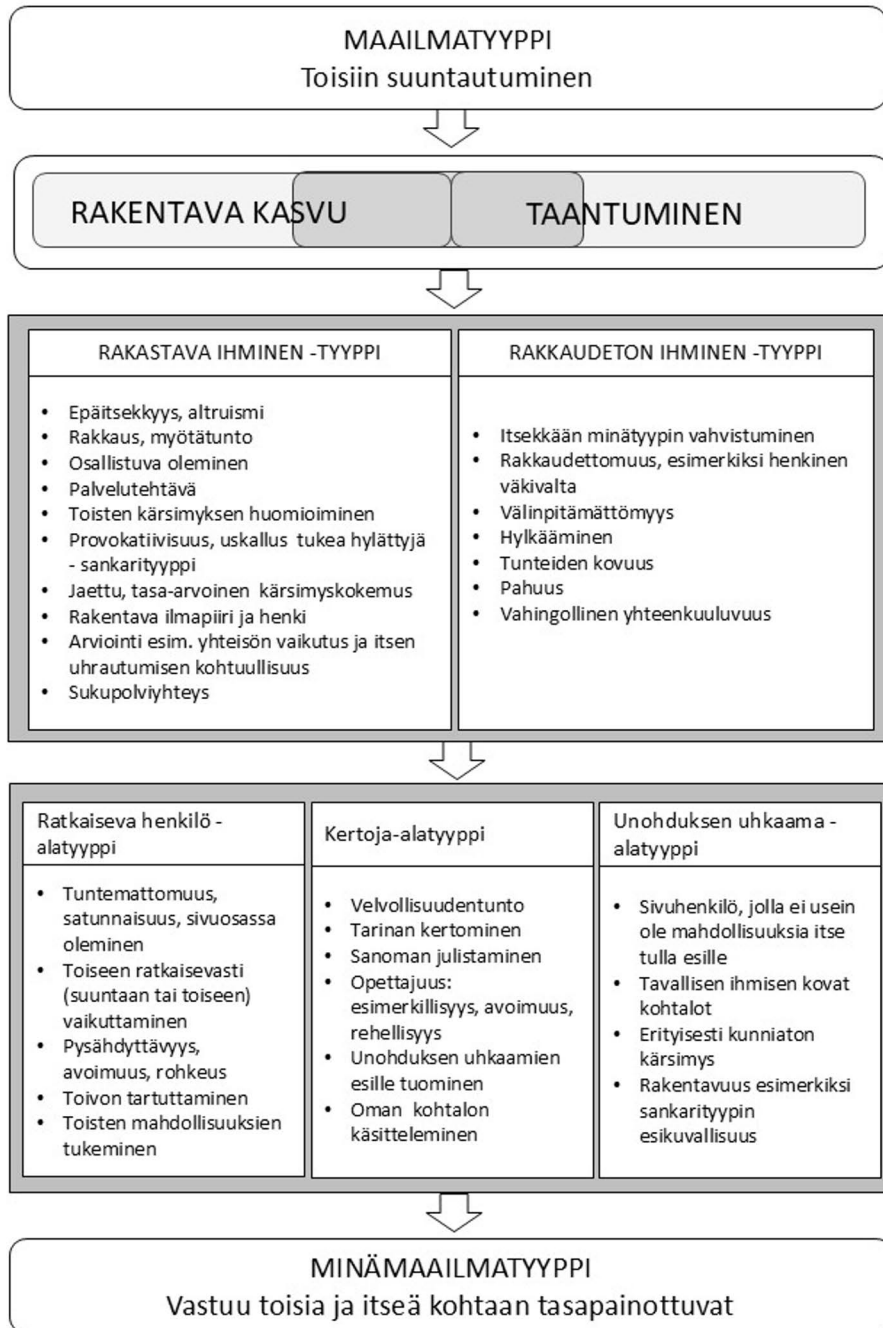
Rakastava ihminen -tyypille ominaiset myönteinen tunneyhteys ja ihmissuhteet eivät aina vahvistu kärsimyksessä. Niihin voi liittyä rakkaudeton ihminen -tyypin piirteitä: sosiaalista taantumista, kuten vahingollista käyttäytymistä, tunteettomuutta, suoranaista pahuuttakin. Ihminen saatetaan jättää yksin ilman tukea ja myötätuntoa, rakkautta. Tätä ilmenee kaikissa tutkimukseni tarinoiden luokissa, varsinkin ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen ja kunnioittoman kärsimyksen luokissa. Erityisesti tämän, mutta muidenkin luokkien tarinoissa nousee ratkaiseva henkilö -alatyypin toisen elämänsuuntaan oleellisesti vaikuttavaksi muutostekijäksi – myönteiseen tai kielteiseen suuntaan. Edelliselle suuntautumiselle on tunnusomaista opastaa ja varoittaa toisia. He tartuttavat toivoa ja tukevat vapauttavan totuuden muotoja, kuten mahdollisuuksia, monet heistä ovat kuin toivon ruumiillistumia.

Kertoja-alatyypille on tunnusomaista narratiivisen identiteetin muodostuminen, tietoisuus siitä, että hänen tarinansa on tärkeä ja merkityksellinen itselle ja muille ja että sen kertominen on heidän tehtävänsä. Osalle siitä on tullut hallitseva osa heidän elämäänsä, minäkuvaansa ja imagoaan, asia, josta heidät tunnetaan. Kertoja-alatyypille on ominaista kasvatusvastuu, oleminen tarinoillaan toisille hyödyksi, kuten edistämällä niiden avulla muiden muutosta ja kasvua. Monet kertojat kasvavat opettajaksi, erityisesti olemalla esimerkkinä. Heillä on usein jokin sanoma, kuten dialektista keikausta ilmentävän muutoksen ja kasvun mahdollisuuden todistaminen. Kertoja-alatyypillä esiintyvä rohkeus, avoimuus ja rehellisyys kertoa lisäävät tarinoiden uskottavuutta. Monilla oman elämäntarinan tarkastelu ja siitä kertominen ovat terapeutin tapa käsitellä elämäänsä ja traumojaan. Erityisesti ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen tarinoiden luokassa nousee monilla esille, että he saavat kertoa, että heitä kuunnellaan – ettei heidän tarinansa ole turha. Tähän liittyy se, että kertoja antaa tarinassaan unohduksen uhkaama -alatyypille äänen, kertovat, että he ovat tai olivat olemassa. Uskonnollisen kärsimyksen luokassa kerronnassa heijastuvat kristillinen *ecce homo* (lat.) ja *imitatio Christi* (lat.), Kristuksen kärsimykseen perehtyminen ja siitä mallioppiminen. Ei-uskonnollisesta näkökulmasta katsottuna se merkitsee kovia kokeneen ihmisen kohtaamista ja hänestä oppimista. Varsinkin kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoissa kertojat opettavat myös omaa ja usein unohduksen uhkaama -alatyypin vahingollista elämäntapaa ilmentävien väärin valintojen ja rakkaudettomuuden huonon esimerkin avulla. Kertoja-alatyypisiin liittyvää taantumista ilmentävät epärointi ja haluttomuus kertoa tarinaansa, vaikeneminen ja toisaalta vaijennus.

Sosiaalisen kärsimyksessä kasvamisen lähtökohtana on koettelemusten kokeminen yhdessä ja yhteisenä. Se voi lähentää ihmisiä, syntyy jaettu me-kokemus, joukkona olemisen kollektiivinen kärsimysperspektiivi ja -identiteetti. Ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokassa se näkyy, kun tuhannet ihmiset kohtaavat saman pahuuden. Tärkeä erityispiirre on, että ihmiset kokevat yhteisessä kärsimyksessä olevansa tasa-arvoisia. Minämaailmatyypille ominaista on tunne vastavuoroisuudesta ja riippuvuudesta toinen toisiinsa – ettei ole kärsimyksessä yksin. Toisaalta huomionarvoisena piirteenä ilmenee, että myös vahingollinen elämäntapa saattaa yhdistää (esimerkiksi päihitteet, rikokset). Kaikissa tarinoissa ei ilmene rakentavaa ilmapiiriä ja me-henkisyyttä, vaan esiintyy amoraalisuutta ja moraali-identiteetin heikentymistä, kuten itsekkyyttä. Tämä näkyy erityisesti kunniantoman kärsimyksen ja ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokissa, joissa vangit ajavat omia etujaan ja heikentävät toisten mahdollisuuksia eräänlaisessa eloonjäämistäistelussa. Tässä kohtaa on kasvun kannalta tarinoissa ratkaisevaa, että yksilö arvioi joukon vaikutuksia itseensä ja suuntautuu rakentavaan muutokseen. Joukon henki on keskeinen muutostekijä, kristillisyydessä puhutaan rakkauden ilmapiiristä. Sen yhteydentunnetta vahvistava vaikutus ilmenee tutkimukseni kaikkien luokkien tarinoissa,

esimerkiksi vertaistukiryhmissä: Siihen liittyy toisten kunnioittaminen, hyväksyminen, myötätunto, kokemusten jakaminen, rohkaiseminen, toivon tartuttaminen ja avoimuus. Kollektiivisen identiteetin rakentumisessa on keskiössä tiedostaa, ettei kärsi yksin ja että tasa-arvoisesti jaettu kohtalo antaa mahdollisuuksia. Se merkitsee yhteisvoimaa kohdata koettelemukset ja suuntautua muutokseen. Kasvupiirteeksi voi muodostua sukupolviyhteys, joka näyttää monissa tarinoissa vahvistuvan. Se lähtee siitä, että kärsimyksellä on historiallinen, ajallinen merkitys. On kyse menneisyyden muistamisesta, pyhänä kokemisesta, kristillisyydessä korostuneesta kärsimysperinnöstä, sen hyödyntämisestä. Uskonnollisesti painottuneen kärsimyksen luokan tarinoissa se on uskonnon esittämän, kärsimyksessä kasvamisen dynamiikan toistamista ja välittämistä. Näin siihen liittyy myös maailmatyypiksi kasvamiselle tyypillinen tulevaisuusvastuullisuus, sisäistetty olemisen tehtävä perinnön ja ihmissyyden eteenpäin viemisestä. Siinä vahvistuu myös minämaailmatyyppi, joka kokee tarinansa arvokkaaksi ja tärkeäksi osaksi suurempaa kertomusta. Keskeistä on toivon välittäminen dialektisen keikauksen¹¹²⁷ mahdollisuudesta ajasta aikaan. Tämä dynamiikka on havaittavissa erityisesti tutkimukseni tarinoiden kertojilla.

¹¹²⁷ Harva, 3.4.3.

Kuvio 3. Sosiaalinen kasvu kärsimyksessä.

6 Eksistentiaaliset kysymykset ja kärsimys

6.1 Etsijä on matkalla

Tässä luvussa tarkastelen pääongelman lisäksi alateemaa tarkastelevaa ongelmaa: Millaista kärsimykseen liittyvää eksistentiaalista kasvua on tutkimukseni tarinoista löydettävissä? Etsin myös vastausta kysymykseen: Millaisia erityispiirteitä ja -teki-
jöitä sekä tyyppejä kasvun ilmaisumuodosta on löydettävissä? Tutkimustulosten to-
teutumista tarkastelen tässä luvussa tyyppihenkilö Spiikin (K106B) tarinan avulla.

Monet kertojat eivät pohdi syvällisesti ja laajasti elämäänsä. He toteavat muuta-
milla lauseilla osana laajaa tekstiä jotakin elämänmuutoksesta ja kasvustaan. Valta-
osassa tutkimukseni tarinoiden kuvauksissa löytyy heistä poikkeava etsijätyyppi. Tä-
hän viittaa Arnkilia (K3) koskevan teoksen nimi, *Etsijä* (1963). Tyypille on tunnus-
omaista usein voimakaskin tarve ja pyrkimys rakentaa kärsimyksen virittämänä ym-
märitys, selvyys, näkökulma ja eletävissä oleva tapa ainutkertaiseen olemassa-
oloonsa ja elämäänsä. Tarkastelen tätä dynamiikkaa eksistentiaalisena kasvuna. Sen
ontologia on olevaisen perimmäisen laadun, ominaisuuksien, sekä olemisentavan
muutosten ja kasvun tarkastelua suhteessa itseän, toisiin ja tässä luvussa elämän sy-
välliseen olemukseen, uskovaissilla Jumalaan. Syvällisyyden ajatuksella lähestytään
spirituaalisuudelle tyypillistä, ihmisjärjen ymmärryksen ääri rajoilla ilmenevää, me-
tafyyisistä olemisen luonnetta ja olemista. Siinä esiintyy esoteriaan ja transsendens-
siin viittavia piirteitä. Näitä ovat usein havaintokokemuksen ulkopuolella olevan,
käsituskäytön ylittävän tiedon (myös tieteellisen) ja totuuden epävarmuus, arvoituk-
sellisuus ja niihin liittyvät kokemukset. Tässä luvussa tarkastelen joissakin tutkimuk-
sissa¹¹²⁸ esille tulevia kärsimyksessä kasvamisen kohtia, joihin liittyvät: eksistentia-
aalisten kysymykset, erityisesti kärsimyksen tarkoitus, yhteys kokonaisuuteen sekä
elämäntunne ja totuuden saavuttaminen, valaistuminen.

¹¹²⁸ Heiskanen 1996, Suomalainen selviytyjäprojekti; Murto 1978.

6.2 Eksistentiaaliset kysymykset vahvistuvat kovissa kohtaloissa

6.2.1 Todellisuuden haaste etsiä vastauksia

Linnankosken romaanihenkilö Uutelan tavoin¹¹²⁹ vahvistuu eksistentiaalinen elämän pohdiskelu kärsimystarinoissa. Se merkitsee kokemuksen kehittyneempää tasoa ja vaihetta tarinoiden juonen kulussa, jossa esiintyy myös kokemuksen fysiologisia ja psyykkisiä tekijöitä.¹¹³⁰ Toiskallion mukaan humanistisessa traditiossa keskeinen *Bildung*-käsite (saksa) määriteltiin ojentautumisena ihmisyyteen, joka on itsen kasvamista, järkevyyden ja luonteen rakentumista tiedon ja kokemusten pohjalta. Toiskallion mukaan siihen liittyy Snellmanilla järjen yhteys yksilön vastuullisuuteen.¹¹³¹ Määrittelen tähän liittyvän *Bildungin* perustuvan ajatteluun, joka tukee hyvää elämää ja onnistunutta olemista ihmisenä.

Tutkimukseni tarinoissa, erityisesti etsijätyypillä korostuu kirjaimellisesti etsiminen. Tälle tekijälle on tyypillistä ongelmanratkaisun ja kysymyksenasettelun teema, jossa on tiedon- ja totuudenetsinnän sävy. Könösen (K4) muistelmateoksen nimikin viittaa tähän: *Aika etsiä, aika löytää*.¹¹³² Laajalti tarkasteltu *fronesis* (kreik.)¹¹³³ on etsijällä intentionaalista tietoisuuden kohdistamista olemiseen, kokemuksiin ja tilaan niiden taustojen, olemuksen, merkitysten, vaikutusten sekä arjen käytänteiden tarkastelua. Siinä on kontemplatiivisuuden¹¹³⁴ orastavia piirteitä: kärsimyksen ongelmaan keskittyneyttä ja siitä virinnyttä, usein eettisen perspektiivin sisältävää, hyvää elämää ja identiteettiä koskevaa mietiskelyä. Se näkyy Arnkillin (K3A, K3B) kirjeenvaihdossa ja Camillan päiväkirjassa. Jälkimmäisellä se on ikään nähden poikkeuksellisen älykästä ajatusten virtaa, monimutkaisten ajatusrakennelmien kypsää kehittelyä ja niiden perinpohjaista analysointia. Niiden taustalla on miinää tarkasteleva maailmantuska: ”Vaikkeinta mulla on mun itseni kanssa. Vaikkei kukaan usko mä ajattelen koko ajan **TODELLA PALJON**.” (K106A, 118) Tutkimukseni tarinoissa mietiskely herää joidenkin tapahtumien iskiessä aukkoja turvalliseen olotilaan, kun normaalisuus ja itsestäänselvyys elämässä lakkaavat.¹¹³⁵ Nei-

¹¹²⁹ Sivu 3.

¹¹³⁰ Vrt. Rauhala 2009, 96, holistinen ihmiskäsitys; Purjo 2011, 201–202.

¹¹³¹ Toiskallio 1.2.

¹¹³² Könönen 2022.

¹¹³³ 1.2; Intentionaalisuus tarkoittaa mielen suuntautumista johonkin kohteeseen. Purjo 2010, 114; Edelglass 2006, 41, 48.

¹¹³⁴ Frank & Bolduc 2004, 65–68; Varto 1994, 14, 18, 25, 55, *ontinen*, ihmisen maailmassa olemisen on kokemuksellinen, ajattelemalla (*ontologisesti*) tarkasteltavissa oleva seikka; Liutta 2011, 71.

¹¹³⁵ Wikström 2000, 129; vrt. Puolimatka 2007, 161–162, ihminen tiedostaa totuuden, kun hänet asetetaan sen eteen.

man painottaa Sartren eksistentialismia, jossa korostuu kehollinen ja tajunnallinen suhde johonkin. Hän viittaa Morrisin *do-it yourself* -lähestymistapaan: luomisprosessissa identiteetti ja subjektin näkökulma, suhtautumistapa ja tarkoitus rakentuvat ongelmatilanteissa.¹¹³⁶ Tämä tulee esille tutkimusaineistossa elämänmakuisesti, kärsimys on vahvasti olemisessä läsnä. Havainnot ja tunteet seuraavat mukana järkeenkin painottuneessa vaiheessa, nivoutuvat siihen. Kärsimys ei ole vain järjellä ymmärrettävissä oleva ilmiö. Ongelmat nousevat tietoisuuteen syvältä koskettavista kokemuksista, itseen tiukasti ja tuskaisesti tarrautuneina. Ihminen ottaa kantaa elämäänsä, etsii itseään ja muokkaa sitä.¹¹³⁷ Itsetiedostus ei ole vain tietoisuutta itsestä, vaan tietoisuutta itsestä suhteessa ulkopuoliseen todellisuuteen, joka on vastuulliseen henkisyyteen kasvamisen lähtökohtia. Rauhala näkee ihmisen tajuavan olemassaolonsa monikerroksellisuuden, elävänsä intersubjektiivisten merkitysten maailmassa.¹¹³⁸ Tutkimukseni tarinoissa se on tietoisuutta ja kosketusta minän yläpuolelle kohoaviin kysymyksiin, jonka itsensä toteuttamiseen keskittynyt ihminen on Taylorin mukaan menettänyt.¹¹³⁹ Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa se tulee voimakkaasti esille.¹¹⁴⁰ Rugella (K128, 346) tämä näkyy kuin suuren huutavana kysymysmerkkinä hänen saatuaan kahlevankeustuomion Siperiaan. Hän tiedosti itseään koskevasti, että siellä ihmisyyys viimeistä piirtoa myöten hävitetään ja ihmisistä tulee eläviä kuolleita. Kammotuksen hämmästys ilmenee Birenbauminkin kuvauksessa kauhealla matkalla keskitysleiriin. Ruumiita kaikkialla, massenusta ja apatiaa, ihmisiä tuijottavin katsein, vailla ymmärrystä. Kärsimys oli vienyt heidät ventovieraaseen maailmaan, eivätkä he enää olleet omia itsejään. Joitakin alkoi ahdistaa kysymykset tulevasta kohtalosta: ”Tappavatko he todella meidät?” (K118, 92)

Pohdiskelu tulee valtaosassa tutkimukseni tarinoiden kaikissa luokissa keskeiseksi osaksi ihmisen tietoista olemassaoloa, Allardtin esittämää *being-uloittuvuutta*.¹¹⁴¹ Se vahvistaa maailmatyyppiä, pysäyttämällä rationaalisesti orientoitumaan ja reagoimaan maailmaan ja paikkaansa siinä – jonka hyvän elämän muoto ei ole itsestään selvyys. Se pakottaa heidät refleктоimaan, toteaa Eriksson.¹¹⁴² Rankkaa

¹¹³⁶ Neiman 1995, 60.

¹¹³⁷ Vrt. Wikström 2000, 115–117; Camus, yhteen kuroutuminen (3.4.3); Rauhala (1.2), eri olemuspuolien yhteen kietoutuminen; Varto 1994, 22.

¹¹³⁸ Rauhala 2009, 71.

¹¹³⁹ Taylor 1995, 45–48.

¹¹⁴⁰ Kertojat: K117, 64–65; K118, 92, 113; K119, 131; K121, 145, 238; K124, 100–103, 143; K127, 23, 57, 78; K129, 95–96; K132, 228, 232–233, 237; K133, 53, 56; vrt. Bonhoeffer 1991, 47, 131–132, 157, 177.

¹¹⁴¹ Allardt 2.3; kertojat: K4, 85; K11, 246; K27, 216; K32B, 62–63; K105, 140, 185–187, 291; K116, 23.

¹¹⁴² Toivanen 2009, 126; vrt. Pihlströmin (2001, 162) tarkastelema Jamesin *refleksiivisyys*, itseviittaavuus.

tarinaansa tarkastelevat pukevat jatkuvasti kokemuksiinsa sanoiksi, pyrkivät antamaan sille jäsennetyn, ymmärrettävän muodon, tulkintakehyksen.¹¹⁴³ Frankl pitää tätä itsesuojelukeinona. Hän puhuu keskitysleirillä vallinneesta kylmästä uteliaisuudesta, joka irrotti mielen objektiivisuudella tarkastellusta ympäristöstä. Se on innokkuutta tietää mitä tulisi seuraavaksi tapahtumaan.¹¹⁴⁴ Itsesuojeluun liittyy mentaalinen ponnistelun ylläpitäminen vankilaolosuhteissa. Niissä vallitsee muuten ihmisen henkistä kehitystä taannuttava, älyllisesti heikko ja yksitoikkoinen stimulaatio, jonka Stiever Lee ja Malik ovat tutkimuksessaan todenneet.¹¹⁴⁵ Näin Harvan tulkitsema heideggerilainen dialektinen keikaus¹¹⁴⁶ ilmeni mielestäni siinä, että ihmisen on erityisesti psyykkisesti selviytyäkseen pakko pohtia olemistaan ja tilannettaan. Se on usein horjuva, mutta ensiaskel matkalla hyvää elämää kohti. Tämä painostava, Franklin esittämät mielen irtautumisen henki ja kylmä uteliaisuus näkyvät Linnan kosken, kuvaamassa talonpojassa: ”Mutta sitten hänen täytyi pysäyttää - hän ei voinut ajaa enää askeltakaan eteenpäin. Uutela seisojaksi hyvin pitkät ajat, juhllisiin mietteisiin vaipuneena...”¹¹⁴⁷ Rauhala tarkastelee mielen irtautumista muistuttavaa ajatusta. Elämysten tullessa tarkastelun kohteeksi alkaa ihmisessä elää henkinen puoli, jolloin psyykinen objektivoidaan.¹¹⁴⁸ Tämä muistuttaa logoterapian *noeettista*, henkistä ulottuvuutta, jossa ihminen kykenee katsomaan itseään ulkopuolelta ja suuntaamaan huomionsa itsensä ulkopuoliseen (itsen transsendenssi).¹¹⁴⁹ Ihminen pystyy Lukaksen mukaan fyysisten voimien heiketessä vielä ajattelemaan. Henkinen ulottuvuus pakottaa hänet etsimään kysymyksiä, pohtimaan ja vastaamaan.¹¹⁵⁰ Tämä maailmatyypiksi suuntautuminen näkyy tutkimukseni tarinoissa. Monet kärsimystä kohtaavat joutuvat arvioimaan tapahtunutta, elämää, sen laatua, syitä, merkityksiä ja tavoitteita – todellisuus kutsuu, haastaa pohdiskelemaan.¹¹⁵¹ Purjo katsoo, että kaksisuuntaisessa, dynaamisessa prosessissa elämä kysyy ja ihminen vastaa. Hän korostaa Länglen eksistenssianalyysiä tulkitessaan, että ihminen on vapautensa ja avoimuutensa takia dialoginen olento, vuorovaikutussuhteessa toisiin ihmisiin ja kohdatuun maailmaan, mutta myös itseensä. Ihminen määrittää siinä koko ajan eksistenssiään.¹¹⁵² Pohdiskelu on tutkimukseni tarinoiden alussa minätyypille ominaista minäkeskeistä dialogia itsensä kanssa. ”Tässäkö on mun elämäni?” (33A, 34) kysyy

¹¹⁴³ Vrt. Purjo 2010, 115, ymmärtämisyhteys, horisontti.

¹¹⁴⁴ Frankl 2010, 24; emt. 1980, 73, mietiskelyn tie (*vita contemplativa*, lat.).

¹¹⁴⁵ Stiever Lee & Malik 2009, 255.

¹¹⁴⁶ Harva 3.4.3.

¹¹⁴⁷ Sivun 3.

¹¹⁴⁸ Rauhala 2009, 69, henkinen tajunta analysoi, tarkastelee ja käsitteistää psyykkistä kokemusaineistoa.

¹¹⁴⁹ Lukas 1985, 132–133; Purjo 2011, 201–202.

¹¹⁵⁰ Lukas 1985, 132–133, 149, henkinen laajeneminen.

¹¹⁵¹ Kertojat: K11, 247; K19, 17; K31,4, 58–59; K31, 5, 67; K69, 115; K110A, 32.

¹¹⁵² Purjo 2010, 234–235.

Korhonen erittäin pahasti ja pitkään raiteiltaan mennyttä olemistaan. Useita itsemurhayrityksiä tehnyt päihderiippuvainen Kaaleppi (K70, 132) kertoo vastoinkäymisiensä ensimmäistä kertaa pohdiskelevansa, tekevänsä tuttavuutta elämäänsä ihan kunnolla ja syvällisesti sitä uudestaan ajatuksissaan veivaamalla. Väkevästi ja kriittisesti koko kirjansa ajan kysymyksiä esittävä Kiviniemi (K19, 16–17, 38, 40, 48, 57–59) pitää sitä osana minänsä jälleenrakennusta. Vaikea sairaus pysäytti hänet arvioimaan elämää uudelta pohjalta, pakotti henkisesti uudelleen jäsentämään olemassaoloaan. Hän tarkastelee sitä aineen ja hengen kiertokulun ikuisessa prosessissa, jossa ihminen muodostaisi hetkellisen tietoisuuden. Kiviniemi ihmettelee, kuinka hän alkoi heikossa kunnossa pohtia yleismaailmallisia kysymyksiä, ja toteaa niiden liittyvän rajan tuntumassa oleviin tilanteisiin. On kysymys elämään kuuluvista asioista, joita ihminen ei pysty ohittamaan, vaan joiden kanssa on elettävä, mainitsee Perttula.¹¹⁵³ Ohittamattomuus näkyy ”Fransilla” (H6), joka kokee olleensa pakotettu miettimään asioita. Talvitie tunsi rajulla tavalla joutuneensa tuuliseen varjokohtaan, ”jossa kielteisten kokemusten jäätävä vihuri puhalsi sisimpäni täyteen kovia kysymyksiä, säälimättä, anteeksi pyytämättä ja armahtamatta.” Hän on pakotettu näkemään ja kokemaan miten ”kärsimys antaa elämälle aivan uudet kasvot.” (K30B, 13, 131–132) Ihminen alkaa tarkastella onnistunutta olemistaan suhteessa todellisuuteen, toisiin, itseensä ja usein Jumalaan. Edellisissä, kuten monissa tarinoissa voi havaita henkisen kasvun tärkeän piirteen – ihminen tiedostaa pohdiskelunsa rakentavan merkityksen. Snellmanin sivistysajatuksia tarkasteleva Toiskallio viittaa tähän itsetietoisuuskäsitteellä. Subjekti on tietoinen itsestään tietoisuuden ylläpitäjänä ja kehittäjänä.¹¹⁵⁴

6.2.2 Etsijätyyppiä koskeva kontemplatiivinen olemisentapa

Etsijätyypille on tunnusomaista tutkijoiden yleisesti tarkastelema spirituaalisuus,¹¹⁵⁵ laaja, syvälinen ja usein pitkäaikainen pyrkimys löytää kokonaisvaltaiset kasvot kärsimykselle ja elämälle ja itselle niiden suhteen. Etsiminen herää koettelemuksissa sielun syvyyksistä usein aidosti, avoimesti ja rehellisesti. Siihen voi liittyä myös minämaailmatyyppiä tukevan identiteetin vahvistumista. Sen perustana on tietoisuus ihmisyyteen kuuluvasta oikeudesta ja mahdollisuudesta rakentaa koettelemustensa pohjalta itsetietoisuutta, omaa totuutta ja elämää. Se ylläpitää äärioloissa tunnetta edes vähäisestä Pihlströmin mainitsemasta itsekontrollista, jossa ihminen rohkaistuu

¹¹⁵³ Perttula 2001, 97; vrt. Lukas 1985, 117–119, vääjäämättömät tosiasiat ja peruuttamaton kärsimys.

¹¹⁵⁴ Toiskallio 2009a, 27; vrt. Purjo 2010, 161.

¹¹⁵⁵ Lucchetti et al. 2011, 235; George et al. 2000, 104; Komulainen 2007, 102; Stanard et al. 2000, 204.

etsimään elämänsä ottamista omiin käsiinsä.¹¹⁵⁶ Sitä edistää Franklin esittämä vapaus ottaa älyllisesti kantaa omiin olosuhteisiinsa. Hän muodostaa itsekin siihen tukeutuvan tietoisuuden ja vakuuttaa sitä kuvatessaan neljän keskitysoleirin merkitystä hänen elämässään: ”Olen täysin tietoinen...”¹¹⁵⁷ Hänen ajatustensa johtotähtenä voi havaita ääriolosuhteisiin ulkoisesti kahlehditun ihmisen ymmärtämän merkityksen – vapauden kokea ja tiedostaa kovimmankin kokemuksensa. ”Kokemus on minussa ja vain minussa”, toteaa Rauhala tarkastellessaan henkisyteen kuuluvaa itsetiedostusta.¹¹⁵⁸ Näkövammaisen Tiira kokee sen oikeutenaan: ”Eikö ihmisrassu, tuo tahdoton savi, saa edes arkana tiedustella ratkaisujen perusteita? ... Olen pohtinut asiaa paljon, silmätön savikukko kun olen.” (K31, 15) May kysyy olisiko liian vaarallista, röyhkeää ja syvällistä kysyä olemista? On kyse siitä mitä ihmisenä olemisen syvimiltään on sekä perustavaa laatua olevista kysymyksistä esimerkiksi kuolemasta, rakkaudesta ja ahdistuksesta.¹¹⁵⁹ Tutkimukseni tarinoissa kysymykset alkavat hallitsevasti elää olemisen oikeuttaan ja vapauttaan, mutta myös minämaailmatyypille oleellisesti kuuluvaa vastuullisuuttaan. He herkistyvät ahdistavan olemisen eksistentiaalisessa hämmästyksessä mietiskelemään tilaansa aina yhä syvemmältä, joillakin se näyttää olevan yksi harvoista keinoista pitää kiinni edes hetken hyvästä elämästä ja ihmisyydestä. Jalovaara koki sairastuoltaan, että hänellä oli paljon aikaa miettiä: ”Muuhun minulla ei ollut voimiakaan.” (K17B, 112)

Jalovaaralla näkyy monien tutkimukseni tarinoiden asetelma, jossa ihminen on kärsimyksen pakottamana yksin tilansa ja ajatustensa kanssa. Ajattelu voi muodostua elämää ja tarinaa kannattavaksi tekijäksi, joka tiedostetaan. Aina ei ole kyse vain ajoittaisesta pohdiskelusta, vaan joillekin etsijätyypille ominaisesta kärsivän ihmisen kontemplatiivisesta olemisentavasta,¹¹⁶⁰ Franklin kuvaamasta mietiskelyn tiestä. Keskeistä on luova yksinäisyys, rohkeus olla yksin.¹¹⁶¹ Se näyttäisi tutkimusaineistossa olevan vahvistuvaa henkisyttä, syvemmän viisauden ja ratkaisun etsimistä, toistuvien ajatusten kysymysmuotoisuus on tarinaa ohjaava teema – se hallitsee elämää, joskus tuskaisena ja painostavana. Toisaalta se voi toimia vielä pahemmalla suojelevana menettelynä kohdata ja käsitellä ahdinkoa, tiedostaa ja pitää kiinni Pihl-

¹¹⁵⁶ Pihlström 2015, 48.

¹¹⁵⁷ Frankl 2010, 116, 78; vrt. Purjo 2010, sisäinen vapaus.

¹¹⁵⁸ Rauhala 2009, 91.

¹¹⁵⁹ May 1986, 10.

¹¹⁶⁰ Kertojat: K5, 231; K25A; K31A, 9, 104; K55, 122. Varusmiehille tekemässäni tutkimuksessa (Aikko 2010, 43–46) tuli heissä esille syvällisen pohdiskelun vahvistumista kovissa olosuhteissa.

¹¹⁶¹ Frankl 1980, 73, *Vita contemplativa* (lat.), hiljaista, liikkumatonta mietiskelyä, *vita activa* (lat.) äänekkästä ja toiminnallista; vrt. Arendtin 2002 vastaavaa jaottelu. Frank & Bolduc 2004, 65–68; Purmonen (1998, 150–151) korostaa ortodoksiselle mystiikalle tyypillistä pyrkimystä syvempään mietiskelyyn ja pyhään hiljaisuuteen (*hesychia*, kreik.), jossa oleellista on tavoitella Jumalan näkemistä.

strömin esittämästä kontrollista hallita elämäänsä.¹¹⁶² Pohdiskelulla on kasvatuksellista merkitystä. Etsijätyypin keskeinen tunnusmerkki onkin juuri kasvatuksellisuus. Tyypillä on havaittavissa muutossuuntautunutta itsensä toteuttamista, usein pitkäaikaista ja päämäärätietoista pyrkimystä saada ontologisesti kestävä, onnistunutta olemista tukeva vastaus, totuus ja rauhoittava ymmärrys, mahdollisuus löytää kärsivänä ihmisenä olemisen mieli.¹¹⁶³ Tilannetta tarkastelevan näkökulman alkaminen on Toiskallion mainitsemaa ojentautumista ihmisyyteen. Siinä *Bildung* on mahdollisuutta olemisen rakenteen muutokseen, kuten kasvun alkamiselle. Hän nostaa esille Ojaseen ajatuksen *Bildungista* sivistyksenä, joka on alati jatkuvaa henkistä selviytymistä arjessa.¹¹⁶⁴ Hyvää tarinaa tarkasteleva Ojanen puhuu tarinan eriytyneisyydestä, jossa se muuttuu elämän tarjoamien haasteiden mukaan. Harmonisessa tarinassa ristiriidat vaimenevat ja taittavat elämäkokemusten myötä.¹¹⁶⁵ *Bildung* on tutkimusaineistossani elämäntaitoa rakentaa ajattelemalla arjen elämäntilanteissa itseään, ihmisyyttään. Kiviniemellä (K19, 58, 84–85) näkyy koko hänen tarinansa ajan rankan sairauden mentaaliin haasteeseen vastaaminen. Hän suhteuttaa kysymyksensä itseensä ja elämäänsä yrittäen löytää oman todellisuutensa ja totuutensa:

Monet kerrat olen ajatellut, että kärsivä ihminen on oikeastaan kadehdittava, sillä tuskansa kautta hän saattaa kurkottaa syvyyksiin, jotka ovat äärettömät. Hän ei etsi mistään välimatkan päästä, etäältä, vaan, hän löytää viereltään ja omasta sisimmästään. Näin aukeavia rikkauksia ja viisauksia ei voi nimetä eikä selittää. Ne ovat valtavia lahjoja. (K19, 47)

Jatkuvan, syvälle luotavan pohdiskelun prosessiluonne ja sen antamat hetkittäiset välähdykset hyvästä elämästä näkyvät Kiviniemellä. Hän kertoo epävarmasta olemisestaan. Vaikka hän sai uusia oivalluksia elämästä, oli haparointi opettanut hänelle kouriintuntuvasti, ettei ihmisen kannata koskaan pitää käsityksiään ja oivalluksiaan lopullisina. Etsijätyypille onkin kasvatuksellisesti keskeistä jatkuvien kysymysten sarja, hyvää elämää edistävä kehityskulku. Rafael (K69, 115) kokee raitistumisen juuri prosessina, jossa joutui tekemisiin sellaisten elämäkysymysten kanssa, joita ei juodessa syntynyt. Arnkilin (K3A, 9, 30, 80–81, K3B, 221) loppuelämä rakentui kysymysten ja vastusten sarjassa, jota hän kutsuu esittämäni tyypin nimen mukaisesti etsimiseksi.

¹¹⁶² Pihlström 2015.

¹¹⁶³ *Eddan jumalrunojen* (1982, 64–65) Odinille elämänpuuhun keihästettynä avautuivat riimut, korkeampi tieto (vrt. *krusifiksi*). Purjo 2010, 115, 124–126, tulkkiutuminen, löydetään situaatiosta uusi rakentava, rikas, syvälinen, uutta mieltä tulkitseva horisontti, ymmärrys.

¹¹⁶⁴ Toiskallio 1.2.

¹¹⁶⁵ Ojanen 2002, 151.

Niin, tämän sairauden kestäessä olen lukenut ja etsinyt. (K3A, 15) Jokin minussa, elämänmyönteisyyskö, on harannut vastaan sille ajatukselle, että kaikki täällä maan päällä on turhuutta ja meidän elämämme ainoa tehtävä on vain huolehtia sieluparkamme pelastumisesta. (K3A, 9) Tautini on vienyt minut henkiseen ja hengelliseen etsintään ja tässä työssäni saavuttamani vastaukset ovat tukeneet ja vahvistaneet minua (sielu-ruumis-kokonaisuuttani) aivan ratkaisevalla tavalla. (K3C, 44)

Etsijälle tunnusomaiseen tapaan Arnkilin teksteistä näkyy, kuinka hänen elämänsä muokkautuu vähitellen kysymyksenmuotoiseksi. Kirjansa nimen ”*Perimmäisten kysymysten äärellä*” (1963) mukaisesti hän kokee parantumattoman sairauden pian lähteväksi merkitsemänä, että ”siinä täytyy ajatella toiseen kertaan kaikki asiat.” Arnkilin lailla etsijätyyppi voi pyrkiä ohjaamaan muitakin etsijöiksi. Hän haluaa haastaa toisia tekemään perimmäisiä kysymyksiä, koska kokee heidän kavahtavan niistä keskustelua ”yhtä paljon kuin riisuutumista kadulla.”

6.3 Tarkoitusten kysyminen koettelemuksissa

Tutkimukseni tarinoissa, erityisesti etsijätyypin spirituaalisuutta,¹¹⁶⁶ sen henkisyyttä ilmentävän ajattelun keskeisinä kohteina ovat perimmäiset kysymykset kuten totuus, elämä ja kärsimys, erityisesti sen tarkoitus.¹¹⁶⁷ Humaanissa olemisessa vahvistuu mielellinen ulottuvuus. Maailmanjärjestyksellä, luonnontapahtumilla ja ihmisen kokemilla asioilla ja toiminnalla katsotaan olevan ihmisenä olemisen varmuutta vahvistava tarkoitusperä (*telos*, kreik. tarkoitus), tehtävä, lopullinen päämäärä ja selitys.¹¹⁶⁸ Puolimatkan mukaan ihminen ei voi välttää tarkoituksen näkökulmaa, ”koska hän on mielekkyyttä etsivä olento.”¹¹⁶⁹ Monet tutkimukseni henkilöt kaikissa kärsimyksen luokissa ovat joutuneet määrittelemään ja kyselemään kärsimyksensä tarkoitusta. Miksi, mistä syystä ja minkä tähden, mitä hyötyä tästä on? ”Luoja ties mitä tämä kaikki merkitsee”, (K0, 32) ihmettelee polion päästä alaspäin halvaannuttama Aro hengityslaitteeseen loppuelämäkseen sidottuna. ”Mitä järkeä tässä kaikessa on?” (K46, 79) kysyy Heinonen etsiessään mielisairaalassa ulospääsyä helvettinä

¹¹⁶⁶ Stanard et al. 2000, 204.

¹¹⁶⁷ Kertoja: K4, 32, 131; K27, 36; K33B, 160; K37, 30; K104, 12, 15, 21, 51; K106A, 82–93, 117–118; K110A, 32; Ojanen 2002, 130; George et al. 2000.

¹¹⁶⁸ Rauhala 2009, 113–117; Tillich 2000, 50; Pihlström 2005, 81; emt. 2010, 30; Wikström 2000, 122–146 tarkoituksen perspektiivi.

¹¹⁶⁹ Puolimatka 2011, 27; emt. 2005, 164–169; vrt. Wikström 2000, 50, 176, 315; kertoja K128, 51, 256.

kokemastaan elämäntilanteesta.¹¹⁷⁰ Auto-onnettomuudessa ollut Lasse makaa myös sairaalassa, mutta alkaa kokea tarkoituksessa mahdollisuuden: ”Silloin ajattelin ensimmäistä kertaa, että ehkä elämälläni kuitenkin on tarkoitus.” (K85, 44) Keskitysleirikokemuksien pohjalta Frankl perustaa logoterapian tarkoitukselle. Ääriolosuhteisakin on mahdollisuus löytää elämän tarkoitus ja tehtävä. On vain muistettava, että ”elämä ei voi koskaan olla täysin vailla tarkoitusta.”¹¹⁷¹ Purjo tulkitsee Franklin korostavan, ettei kärsimys ole välttämätöntä tarkoituksen löytämiseksi, mutta tarkoitus on mahdollista löytää kärsimyksessä.¹¹⁷² Ojanen näkee Franklin terapiassa keskeisenä, ettei tarkoitus ole koskaan ”lopullisesti kadotettu, vaan sen voi löytää katsoamalla elämää oikealla tavalla.” Tarkoitus viittaa ”johonkin lopulliseen selitykseen, ymmärrykseen ja päämäärään.” Mielekkyyks on asian kokemista järkevänä ja ymmärrettävänä, merkityksellisyys liittyy sen tärkeyteen ja hyödyllisyyteen. Niiden löytäminen jäsentää ja tulkitsee maailmaa selviytymiskelpoiseksi.¹¹⁷³ Tutkimukseni tarinoissa tämä erityisesti etsijätyypin kasvua ohjaava tärkeä piirre ilmenee Ojasen viittaamassa pyrkimyksessä etsiä selittävää syytä, oikeutustakin koettelemuksille, jotain, joka kiinnittäisi elämään riittävän varmalla otteella. On kyse hyvän elämän ja riittävän olemisen mahdollisuutta vakuuttavista toivon välähdyksistä. Etsimisen ja löytämisen dynamiikkaa noudattava Könönen (K4, 146) kokee tärkeänä koko elämän kattavan äärimmäisen merkityksen. Toivanen painottaa merkityksen subjektiivisuutta ”merkitys on aina merkitys minulle kokijana.” Kärsimys merkitsee ihmiselle aina jotakin. Hän kyseenalaistaa ”varman otteen” esittämällä tarkoituksen etsimistä viimeisenä puolustuskeinona sisimmän suojelemiseksi – kun ei enää jaksa taistella sitä vastaan. Kärsimystarkoituksen havaitsemaan pakotettu ihminen voi menettää mahdollisuuden kärsimyksen läpikäymiseen ja jotakin sisimmästä olemuksestaan. Kyse ei ole kärsimyksen tarkoituksen kieltämisestä tai etteikö sitä saisi pohtia, vaan yksilön vapaudesta tehdä se omalla tavallaan.¹¹⁷⁴ Merkityksen etsiminen on tutkimukseni tarinoissa ponnistelua mentaalaisella tasolla. Lähtökohtana on, että ihminen itse oivaltaa jotakin hyvää kärsimyksen kautta. ”Elämässä ei merkitystä voi

¹¹⁷⁰ Teleologia (*teleology, consequentialism*, engl.) on oppi päämääristä, tavoitteista ja tarkoituksista. Objektit, toiminnot ja tapahtumat oikeutetaan ja selitetään huomioimalla ne päämäärät ja tavoitteet, joita kohden ne suuntautuvat. Monimutkaiset ja sekavat tapahtumat saavat merkittävän järjestyksen suuntautuessaan johonkin etäiseen tarkoitukseen (Bullock & Trombley 1999, 860).

¹¹⁷¹ Frankl 1980, 39; emt. 1984, 56; emt. 2010, 65. Frankl on tarkoituksen löytämisestä keskeisenä pitävän logoterapian (*logos*, kreik., tarkoitus) perustaja; vrt. Lukas 1985, 103–104.

¹¹⁷² Purjo 2010, 199.

¹¹⁷³ Ojanen 2002, 34–38, 164–165; vrt. Purjo 2011, 47, 213; Edelglass 2006, 43, 45.

¹¹⁷⁴ Toivanen 2009, 91–92, 122; vrt. Längle 2008.

antaa, merkitys pitää löytää,” väittää Frankl.¹¹⁷⁵ Se kyseenalaistaa Sartren¹¹⁷⁶ ajatuksen koettelemukseen sisältyvästä turhasta kärsimyksestä. Oskun äiti (K31,2, 40) toivoikin, ettei hänen poikansa kuolema ollut turha, että tämän kannabista käyttävät kaverit ottaisivat siitä opikseen. Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan ankaran tilanteen murskaavuudessa voi toteuttaa vapautta löytämällä henkilökohtainen tarkoitus.¹¹⁷⁷ Keskitysleiriltä mentaalisen selviytymisen perusteita tarkastelleen Franklin mukaan ihmiselle syntyy tarve löytää tarkoitus,¹¹⁷⁸ Lukas puhuu tahdosta tarkoitukseen.¹¹⁷⁹ Wikströmkkin näkee tarpeen seurauksena kognitiivisesta funktiosta, tahdostamme löytää elämänkaaren hauraissa tilanteissa kattava merkitys ja päämäärä – myös väistämättömässä.¹¹⁸⁰ Tahtotilan viriäminen ilmenee Kiurulla, joka kertoo päiväkirjassaan, että hänen oli poikansa Öffen itsemurhan jälkeen ”pakko etsiä uutta kestävämpää pohjaa elämäni rakenteille.” (K104, 189) Rakenteiden kestävien merkitysten inhimillisenä perustana on kokonaisvaltainen mentaali näkemys, johon sisältyy tunne mahdollisuudesta löytää ihmisenä onnistuneen olemisen riittävät perusteet koettelemuksissakin.

Kiurun (K104, 98, 182) päiväkirjasta voi havaita, että hänen mainitsemansa kestävä pohja rakentuu ankaran pohdiskelun seurauksena vähittäin. Hän otsikoi sen yhden luvun: *Jumalan aika*. Kiuru hakeutuu uskonnollisiin tilaisuuksiin, lukee hengellisiä kirjoja, erityisesti Raamattua, josta hän kertoo saavansa yhä enemmän henkilökohtaista ohjausta. Monissa tutkimuksissa ja tutkimukseni erityisesti uskonnollisen luokan tarinoissa ilmenee tällainen etsijätyypin kasvun tunnusomainen piirre, suuntautuminen koettelemuksissa spirituaalisuuteen – siitä muodostuu mentaali konteksti. Jotkut alkavat etsiä ahdistukseensa elämänsä eheyttävää apua, tarkoitusta ja omaa tehtävänsä jostain korkeammasta, yliaistillisesta transsendenssista, pyhästä.¹¹⁸¹ Toiset etsivät sitä uskonnosta, hengellisyydestä, toisilla se ilmenee ei-uskonnollisessa suhteesta todellisuuteen, maailmaan, laajempaan kokonaisuuteen. Corrigan et al. esittävät tutkimuksessaan uskonnollisuuden ja spirituaalisuuden tärkeänä inhimillisen elämän tavoiteltavana faktorina, jossa keskeistä on vuorovaikutus

¹¹⁷⁵ Frankl 1984, 20.

¹¹⁷⁶ Sartre 3.4.2; vrt. Frankl 1980, 20, 27, 30, 110; emt. 2010, 105; Eriksson (Toivanen 2009, 122–123).

¹¹⁷⁷ Kertojat: K4, 131, 146; K121, 189, 290; K134, 147, 192–193; K137, 51–52.

¹¹⁷⁸ Frankl 2010; emt. 1984, 20.

¹¹⁷⁹ Lukas 2006, 18.

¹¹⁸⁰ Wikström 2000.

¹¹⁸¹ Stanard et al. 2000, 204–205; Malinen 2010, 125; Längle 2008; Vainikkala 2003; Sepälä & Tiihonen 1996, 10; Varto 2005C, 49; Rauhala 2009, 183–188; Pargament 2002, 168–169; Schwebel 2017, 3–6 *spiritual wellbeing* (engl.); Utriainen 1999, 22, 42–43, 142, 151, 157–164, 240; Wikström 1978; George et al. 2000, 104; kertojat: K123, 39; K131, 100, 150; vrt. K119, 107–108; K127, 116.

yliluonnolliseen: suhde jumalaan, luontoon, henkeen tai voimaan.¹¹⁸² Teologista todellisuuskäsitystä tarkasteleva Wikström tulkitsee sen asettavan ihmisen ontologiseen ja moraaliseen universumiin, elämän suuremman kosmisen kertomuksen yhteyteen. Se laittaa kysymään ”mistä ihminen tulee ja minne hän menee.”¹¹⁸³ Useissa tutkimukseni muissakin kuin uskonnollisen luokan tarinoissa käytetään tilanteen tarkastelussa uskonnollisia käsitteitä, symboleja ja merkityksiä – varsin samansuuntaisesti. Tämä on ymmärrettävää, ovathan kristillinen traditio ja diskurssi monelle tuttuja tapoja lähestyä kärsimystä.¹¹⁸⁴ Batson ja Ventis näkevät Jumalan tarkoituksen ja turvallisuuden etsimisen tarpeena ja kaipuuna saada vastauksia tärkeiksi koettuihin eksistentiaalisiin kysymyksiin. Tämä on uskonnollisen asenteen perusta. Uskon funktiona korostuu ihmisyyttä koskevien traagisten ilmiöiden, kuten kärsimyksen ja kuoleman kysymyksien esittäminen ja vastausten saaminen.¹¹⁸⁵ Arnkil (K3A, 9–12) pohtii teoksissaan kirjansa nimen mukaisesti *Perimmäisiä kysymyksiä* (1963). Toisaalta heti kirjan alussa hän jo ilmaisee saaneensa muun muassa *Blumhardt*-kirjan pohjalta tyydyttävän selityksen elämän tarkoituksesta: ”Katson etsintäni päättyneen.” (K3A, 11) Arnkilin päätelmien pohjalta voidaan kysyä: Onko tarkoituksen etsintä joillakin ”löydetyn” turvallisen vastauksen vakuuttamista ja todistelua oman mielen rauhoittamiseksi ahdistuksessa? Tulkitseen löytämiseen liittyvän Franklilla sisäisen rauhoittumisen, jossa keskiössä on hänen elämäntilanteensa kohtaamisen kyky löytää uskonnollinen minäkuva ja kirkastua. Joidenkin tutkimusten mukaan psykologinen hyvinvointi on suurempi ja stressin vähempi niillä, jotka identifioivat itsensä uskonnollisina tai spirituaalisina. Uskonto ja spirituaalisuus voivat antaa viitekehysten ymmärtää kykyjään ja löytää tarkoituksia, sopeutumiskeinoja ja toivon, joka on perustana tuntemuksessa hallita elämäänsä.¹¹⁸⁶

Längle¹¹⁸⁷ muistuttaa uskonnon perimmäisistä vaikuttimista. Se voi avata uusia horisontteja vaikeisiin elämäntilanteisiin, toisilla se voi toimia suojakeinona välttää kärsimystä. Painotan uskonnon antaman näkökulman tarkastelun ratkaisevana punaisena lankana tähän liittyvän ankaran ja toisaalta vapauttavan totuuden etsimisen. Ratkaisemattomuudessaan ja vastenmielisyydessään kärsimys on kristinuskon vaikea ja arka kohta (*punctual dolens*, lat.).¹¹⁸⁸ Toisaalta se voi olla uskoville yksi us-

¹¹⁸² Corrigan et al. 2003, 488.

¹¹⁸³ Wikström 2000, 241–242; vrt. Durkheimer 1980, 281–282; Psalmi 37:16–18. Kristillisen mystiikan kontemplaatiossa kohdistetaan sisäinen katselu, tietoisuus syvälliseen olemiseen yhteydessä Jumalaan (Lehmijoki-Gardner 2007).

¹¹⁸⁴ Wikström 1978, 15; Varto 1994, 21–22; Schwebel 2017, 3; Ojanen 2002, 131; Wikström 2000, 64, 146–147, 116–124.

¹¹⁸⁵ Batson & Ventis 1982, 7.

¹¹⁸⁶ Vrt. Corrigan et al. 2003, 487–490.

¹¹⁸⁷ Längle 2008; vrt. Eriksson (Toivanen 2009, 92); Rauhala 2009, 184; Pargament 2002, 170–173.

¹¹⁸⁸ Jones 1934, 7; Seppälä 1992, 280; Riikonen 2006, 165.

konnon voiman kulmakivistä. Kärsimyksen totuutta etsivä pohdiskelu saattaa mahdollistaa kasvun kristilliseksi persoonaksi tai maallisella tavalla uskosta riippumattomaksi ihmiseksi. Tähän voi liittyä kivulias, Puolimatkan tarkastelema sisäinen kamppailu totuudesta.¹¹⁸⁹ Se on etsijätyypille usein ominaista kamppailua kärsimyksen kohtaamisen eri näkökulmien välillä. Tällaisina vaihtoehtoja voivat joillakin olla Lukaksen esittämät väistämättömän tuskan kohtaamisen apukeinot: usko Jumalaan, läheisten panos (myötätunto ja ymmärrys) tai omakohtaisen merkityksen löytäminen.¹¹⁹⁰ Apukeinot näkyvät tutkimukseni tarinoissa. Jotkut tukeutuvat uskontoon, toiset eivät missään vaiheessa pohdi tilaansa uskonnollisesta perspektiivistä.¹¹⁹¹ Kasvatuksellisesti oleellista on millaisen näkemyksen ja sijan uskonto ihmisen kärsimysperspektiivissä saa. Tähän liittyy usein sisäinen kamppailu. Kohdatako koettelemuksensa uskontoon tukeutumalla vai toisiin, tai itseen luottamalla, ongelmat henkilökohtaisesti ratkaisemalla, kuten eksistentiaalistit painottavat. Sartren näkemyksiä tarkasteleva Frankl arvelee, ettei tarkoituksia keksitä, vaan ne löydetään.¹¹⁹² Franklinkin ajatuksissa heijastuva jännite tulee esille kristinuskon perimmäisessä, ihmisen jumalasuhteeseen liittyvässä ristiriidassa, jossa toisaalla on Jumalasta riippuva, toisaalla itseensä, omiin kykyihinsä luottava ihminen. Tätä dynamiikkaa hyvän ja pahan tiedon puun kertomusta vasten pohtiva Von Wright näkee keskeisenä ihmisen olemukseen erottamattomasti kuuluvan järjen. Ihmisäly avaa kahdenlaisia ovia: hyvään, eli kasvuun ihannetta kohti ja pahaan, eli itsejumaloinnin hybrikseen. Oleellista on, miten ihminen hoitaa talenttinsa, kehittää ja käyttää järkeä.¹¹⁹³ Tämä ristiriita ja mahdollisuudet ilmenevät erityisesti valtaosassa tutkimukseni uskonnollisen luokan tarinoita. Sairasvuoteellaan Arnkil (K3A, 15–16, 90) liittyy jännitteisyyteen ja kamppailuun uskon horjumisen. Hän on etsinyt vastauksia valtaviin kysymyksiin ja uutta uskon oivallusta. Välillä uskon vakaumus on täyttänyt mielen. Ajoittain arjen kohtalo, sairaudesta saapuvat uudet masentavat tiedot syövän leviämisestä nujertavat orastavan uskon. Hän kokee itsekeskeisyyden uhkana. Kiurullakaan ei uskon näkemyksen omaksuminen ole helppoa. Hän kuvaa eri suuntiin johtavia vaihtoehtoja, eri terapia- ja mietiskelymuotoja sekä etsivän ihmisen sisäistä taisteluaan: ”Kaikki hienot ajatusrakennelmani murtuivat. Jäljelle jäi pelkkä avunhuuto.” (K104, 73–74)

¹¹⁸⁹ Puolimatka 2007, 168.

¹¹⁹⁰ Lukas 1985, 104–107.

¹¹⁹¹ Haastattelut: H11; H12.

¹¹⁹² Frankl 2010, 92; kertoja K122, 46.

¹¹⁹³ Von Wright 1981, 36–38; Moos. 1:31; Matt. 25:14–30.

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyyppihenkilö Spiikillä (K106B, 20, 96, 126, 190, 237) näkyy tarinoille ominainen, pohdiskelun vahvistuminen koettelemuksissa, joka hänellä on tyttären, Camillan itsemurha. Hänen etsijän tyyppiään kuvaa vastauksen saaminen nimenomaan tähän tragediaan ei pelkästään kärsimyksen universaaliin ongelmaan. Spiikin etsintä erottuu useimmista tutkimukseni tyyppillisistä tarinoista erityisesti toteutumistavaltaan. Hän tarkastelee tapahtunutta keskustelemalla ja kirjoittamalla monta tuntia päivässä tyttärensä kanssa. Vaikuttaa siltä, että hänellä on pakottava tarve saada vastaus ja selitys tyttärensä itsemurhaan, ajoittain se näyttää ajavan, suorastaan yltyy ruoskimaan häntä eteenpäin. Hänellä on jatkuvasti läsnä kärsimys, tuska, jolle hän etsii helpotusta, lohtua siedettävästä selityksestä. Vahvasti tunneperäisen vimman taustalla on erityisesti syyllisyys (K106B, 94–95, 167, 211). Spiikin ajattelu on poikkeuksellisen syvällistä, perusteellista ja analyttistä, joka heijastaa muista etsijätyypeistä poiketen hänen ammattitaustaansa. Toisaalta Spiik kokee mietteissään joutu-neensa kohtaamaan todellisuuden omana itsenä ilman työroolia – sellaisena kuin on, ilman tarkoitusta ja tavoitteita (K106B, 18). Keskeistä hänen ajattelussaan onkin reflektio, hän tuntee lähteneensä henkisen kehityksen tielle itseensä tutustumalla, tilanteet herkemmin kokien ja tarkastelemalla elämää. Minäkeskeisyytensä tiedostaen hän kokee kysymyksensä itsekkäinä ja tuntee välillä kauheaa oloa, mutta aikoo siitä huolimatta kulkea tien loppuun saakka (K106B, 15–16). Toisaalta hän tarkastelee tapahtunutta tyttärensä kannalta. Keskeiseksi nousee tarinoille tyyppillinen kärsimystarkoituksen etsintä. Spiik kokee vahvasti, ettei syyllisyys poistu ennen kuin hän ymmärtää tragediaan sisältyvän tarkoituksen. Häntä lohduttaa ajatus siitä, että itsemurhalla on ainutlaatuinen merkitys varsinkin Camillalle itselleen (K106B, 245). Monille etsijätyypeille tunnusomaiseen tapaan Spiik lähestyy kärsimyksen tarkoitusta uskonnollisesta diskurssista (K106B, 22, 64, 97, 128, 191–192, 196, 245, 264). Hänellä esiintyy Franklin esittämää jännitettä. Se näkyy hänen suhtautumisestaan myönteisesti uskoon ja uskontoon, mutta kritisoiden kirkon käytäntöjä. Spiikillä esiintyy myös vahvasti uskonnon totuuksien ja omien subjektiivisten totuuksien tarkastelun ja rakentamisen painotusten ristiriita – toisaalta hänellä näkyy niiden tasapainon tavoittelemista, jota Spiik kokee Jumalan puhutellessa häntä. (K106B, 99)

6.4 Kamppailevan kontemplaation merkitys

6.4.1 Pohdiskeluprosessi

Tutkimukseni kovissa tarinoissa on usein havaittavissa Arnkilin (K3), Kiurun (K104) ja Spiikin (K106B) ajattelun sisältämää varsin rankkaakin vastakkainasettelua, johon näen Puolimatkan edellisessä kappaleessa viittaavan sisäisellä kamppai-

lulla totuudesta. De Unamuno käyttää käsitettä kuilun pohja, jolla hän tarkoittaa ihmisessä olevan järjen ja elämän (kuolemattomuuden) intohimoisen kaipuun, tunteen välistä sovittamatonta ristiriitaa ja kamppailua.¹¹⁹⁴ Puhun kamppailevasta kontemplaatiosta, jota pidän ratkaisevana erityisesti etsijätyypin ajatteluprosessissa vaikuttavana tekijänä. Sen dialektinen logiikka perustuu ristiriitaisten, syvenevässä konfliktissa olevienkin ongelmien ja näkökulmien työstämiseen. Franklin tarkasteleman kärsimyksen potentiaalisen, ehdottoman ja perimmäisen tarkoituksen löytäminen kriisitilanteissa¹¹⁹⁵ näyttää tutkimukseni tarinoissa olevan varsinkin alussa vaikeaa. Tarinoissa voi havaita, miten vastaus vaikuttaa ajoittain selvältä, välillä se kirpoaa käsistä, esiintyy tunneperäistä kyseenalaistamista, epäröintiä ja vastarintaa, kärsimys heijastuu järjen tasolla, on ajattelussakin läsnä: ”Jotkut yrittävät lohduttaa, että kaikella olisi tarkoituksensa. Se ei lohduta yhtään”, (K31A,1, 20, 28) toteaa itsemurhan tehneen Jarin äiti. Hän kokee välillä elämän olevan ohi. Toisaalta hän arvelee, että ehkä tapahtumasta voi vuosien kuluttua kokea oppineensa jotakin. Hyväksyttävän tai edes siedettävän kärsimysperspektiivin löytämiseen ja sen mukaan elämisen vahvistumiseen liittyy tarinoissa usein tällaista kasvatuksellisesti tärkeää dialektisen keikauksen¹¹⁹⁶ mahdollistavaa kontemplatiivista kamppailua, mentaalitason taistelua. Puolimatkan esittämä, kristitylle tyypillinen sisäinen, kamppaileva ajattelu¹¹⁹⁷ näyttäisi sisältävän tarkoituksettomuuden ja tarkoituksen tunteiden dialektiikkaa. Se on niiden vastakohtien kokemisen ristiriitaa. Frankl pitää tarkoituksen ja arvojen etsinnän ihmisessä aiheuttamaa sisäistä jännitettä henkisen terveyden välttämättömänä edellytyksenä.¹¹⁹⁸ Hänen oppilaansa Lukas¹¹⁹⁹ sanoo tarkoituksen saavuttamisen ongelmaa tarkastellessaan, että elämän tarkoitus on inhimillisissä pyrkimyksissä ja kamppailuissa jo itsessään. Vaikka paha on maailmassa ja ihmisessä, on hyvä ollut siitä lähtien mahdollinen, kun ihminen alkoi ajatella. ”Se perustuu taisteluun tarkoituksesta, joka on aina myös taistelua oman itsensä kanssa.” Kasvatuksellisesti oleellista ei ole tarkoituksen löytäminen, vaan lukuisissa tutkimukseni tarinoissa näkyvä henkilökohtainen, mentaalitason jännitteinen, kamppaileva etsiminen ja sen oivaltaminen. Kivimäki (K19, 59–60) tajusi olevansa osa elämän jatkuvaa liikettä olematta perillä. Tämä inhimillinen muutosliike näkyikin hänellä etsijätyypille ominai-

¹¹⁹⁴ De Unamuno 2009, 153.

¹¹⁹⁵ Frankl 2010, 102–109.

¹¹⁹⁶ Harva 3.4.3; hyvä kärsimys 3.4.3.

¹¹⁹⁷ Puolimatka 2007, 168. Kristillisyydessä viitataan uutta luovan kasvamisen kovuuteen puhumalla muun muassa ”synnytystuskista” ja sulatusuunista, jonka läpi kuljetaan (tullikoe, *purosis*, kreik., pätsi, *purgatorium*, lat.); 1. Kor. 3:15; 1. Piet. 4:12; Jer. 29:9.

¹¹⁹⁸ Frankl 2010, 96; Vikström (2003, 192) tarkastelee Ricoeurin ajatusta ulkoisesta jännitteestä, eri ihmisten välillä olevaa, erilaisten tulkintojen, ymmärrysten ja perspektiivien välistä ristiriitaa, jota tämä kutsuu Jaspersin termillä rakastavaksi kamppailuksi. Se ilmaisee yhteisen, kamppailevan etsinnän elintärkeyttä; vrt. Tillich 2000, 48–49.

¹¹⁹⁹ Lukas 1985, 137; emt. 1986, 185.

seen tapaan usein rankkana, paradoksaalina ja jatkuvana pyrkimyksenä löytää jotta-kin vapauttavasti ahdinkoa selittävää. Purjo mainitsee tarkoituksettomuuden kokemuksen synnyttämän, ponnisteluun liittyvän kaipuun hyväksyttävän elämänsisällön saavuttamiseksi.¹²⁰⁰ Toivanen pitää kamppailua pyrkimyksenä sopeutua ja päästä sovintoon kärsimyksen kanssa, sen muuttumista siedettävämmäksi.¹²⁰¹ On kyse prosessista riittävän ihmisenä onnistuneen olemisen saavuttamiseksi. Se on itseä kouлива ja muokkaava, mahdollisuuksiin suuntaava sisäinen käymistila, joka monen kohdalla näyttäisi olevan tarpeellinen, joillakin välttämätön. Arnkililla (K3A, 33, 47) se näkyy läpi kirjeenvaihdon kirjallisesti tuotteliaana, sitkeänä ja kärsivällisenä pohdiskeluna, joka tuskasta kumpuavana edistää ja pitää yllä dialektisen keikauksen mahdollisuutta: ”Haparoiminen ja etsiminen on tuskallista, mutta voi meitä, ellemme lainkaan etsi.” (K3C, 68) Hän kertoo sairaana etsijänä taistellen pyrkiensä löytämään vastausta elämänsä tarkoitukseen ja tehtäväänsä sekä onnistuneensa selventämään tätä vähitellen. Hänen vaimonsa Joan (K3D, 70, 89, 120, 125–126) seurasi ja kuvasi miehensä taistelua selvyytteen pääsemiseksi. Miksi-kysymys oli tullut hänelle tutuksi. Hän pitää hylättävänä toivon riistävää ajatusta, että eläisimme merkityksetöntä elämää. Keikauksen dialektiikkaa voi havaita hänen esittäessään, että tilalle on saatava toisenlainen vastaus. Joan koki itsekin tämän kamppailun:

Tiesin, että Rolf kävi itse ankaraa sisäistä kamppailua, sillä eihän asia ole, sillä selvä, että on löytänyt tien selvyytteen, vaan joka päivä on uudistuttava taistelun kautta. (K3D, 89) miksi...monet ihmiset olivat saaneet käsityksen, että meidän perheessämme tähän kysymyksen on saatu vastaus ja asia olisi sillä siisti. Ehkä monet ajattelivat, että Rolfin kokemusten kautta olin myös minä saanut vastauksen kysymyksiini. Näin ei kuitenkaan ollut. Tosin kävin Rolfin rinnalla hänen kamppailuaan, mutta loppujen lopuksi on niin, että jokaisen ihmisen on omin voimin taisteltava itselleen selvyys. Siinä taistelussa ei voiteta toisen ihmisen siivellä istuen. (K3D, 125–126)

Keskeiseksi kysymykseksi kärsimysten keskellä nousee: Miksi?

Joanin edellisessä kappaleessa esittämän kamppailevan kontemplaation jännitteisyyden keskeiseksi huippukohdaksi, hypyksi nousee tutkijoilla ja teksteissä runsaasti esiintyvä väkevä kysymys: Miksi?¹²⁰² Siinä esiintyy ahdistusta, pettymystä, kiukkua,

¹²⁰⁰ Purjo 2011, 39.

¹²⁰¹ Toivanen 2009, 100.

¹²⁰² Kertojat K0, 40; K3D, 68; K14, 24–25; K15, 79–80; K22, 117; K23, 67; K29, 24–25, 30; K31A,1, 19; K31A,8, 92; Harva 1957, 119; Toivanen 2009, 45; Heinonen 1993, 98–99.

katkeruutta ja kapinointia – joissakin voi aistia syyttävän, vaativan ja arvostelevan pamflettimaisten sävyn. Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokassa kysymys koskee pääasiallisesti kärsijän itsensä kohtaloa, ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokassa se tarkastelee laajemmin suuren ihmisjoukon koettelemusta, sen universaalia olemusta. Kärsimys saatetaan kokea vääryytenä, loukkauksena. Erityisen vaikeaa on itsekeskeisellä ihmisellä, joka näkee ulkopuolisen maailman pitkälti oikeuksia, hyvää antavana osapuolena, mille hänen ei tarvitse vastavuo-roisesti luovuttaa olemisestaan. Se on vaikeutta ymmärtää todellisuuden asettamia ankaria tosiasioita, elämänehtoja ja vaatimuksia. Tämä näkyy Surma-Aholla (K29, 24, 30, 64) pettymyksenä: ”... syöpätaudin runneltavaksi juuri silloin, kun olen löytänyt maallisen, todellisen rakkauden, kun elämäntehtäväni on suorittamatta, kun olen vielä nuori, kun ja kun...” (K29,16) Vanhempiensa kuolemat kokeneella Hannalla se tuli esille yötä päivää vellovina tunteina, joita hän yritti hillitä. Hän tunsi vihaa, jonka kohdetta hän ei osannut määritellä: ”Mutten tiennyt kenelle. Maailman-kaikkeudelleko?” (K98, 74) Wikströmin mukaan kärsimyksiä ymmärtäminen ja kokeminen epäoikeudenmukaisena ja loukkauksena ilmenee juuri tunteina esimerkiksi itkuna ja kiukkuna.¹²⁰³ Tutkimukseni tarinoissa kärsimys on usein pohdiske-lussa tuskasekaisena tunnetasolla ja sitä sanoiksi pukemaan pyrkivässä kognitiivi-sessa muodossa läsnä, Camuta tulkiten yhteen kuroutuneena.¹²⁰⁴ Ei riitä, että ihmi-nen tiedostaa olevansa kärsivä, hänen täytyy etsijätyypille periominaiseen tapaan saada selvyys sille, miksi juuri hän kärsii. Miksi on kulminaatiopiste, käännekohta ja etsijätyypin tunnus. Sen ratkaisuvedon ja merkittävyyden takia voitaisiin puhua etsijätyypin sijaan miksi-tyypistä. Talvitien (K30A) *Miksi minä?* -kirja (1986) ku-vastaa tämän hallitsevuutta. Siinä heijastuu tyytymättömyys tilanteeseen, ettei ky-syjä ole sinut sen kanssa. Toivanen tulkitseekin Erikssonin ajatuksia miksi -kysy-myksistä merkitsevän, ettei ihminen pääse eteenpäin kärsimisen prosessissa niin kauan kun hän tekee niitä.¹²⁰⁵ Eikö ole juuri päinvastoin? Tähän yhteen miksi-sanaan on tiivistynyt sekä tuska että kasvuun suuntaava mahdollisuus. Se on osa ihmisyy-tensä löytämistä ja toteuttamista, joista Lehtinen puhuu.¹²⁰⁶ Myönteisen muutoksen herääminen orastaa Surma-Aholla. Kuin lohdullista vastausta odottaen hän päästää itsestään ulos erilaisten miksi-pohjaisten kysymysten ryöpyä kysyen muun muassa: ”Miksi, miksi, enhän se voi olla minä!” (K29, 24–25)

Miksi -muotoinen oleminen ei ole vain kyseisen sanan tiedollista esittämistä, vaan se voi näkyä etsijätyypin koko tarinassa ja olemuksessa heijastuvana, mielessä kiertävänä ja sitä ahdistavana eksistentiaalisena hämmäntymisenä – joillakin tapah-

¹²⁰³ Wikström 2000, 124, 318–319; vrt. Ojanen 2002, 212.

¹²⁰⁴ Camus 3.4.3.

¹²⁰⁵ Toivanen 2009, 126–127.

¹²⁰⁶ Lehtinen 2009, 19.

tuman totuutta epäilevänä. Se voi olla hiljaista tai äänekkästä, joka Camillalla purkau-
tuu rajusti päiväkirjassa elämää ja itseään koskevan ankaran totuuden tuskaisena tar-
kasteluna ja toteamisena. Kirjoituksista henkii raivo maailman vastustamisesta ja
pettymyksistä. Hän painottaa ajatustensa tärkeitä kohtia kirjoittamalla sanat isoilla
kirjaimilla tai sijoittamalla ne päätekstistä erillään oleviin laatikoihin. Camilla ajat-
telee tekevänsä jossain vaiheessa itsemurhan ja kirjoittavansa jäähyväiskirjeen,
jossa: ”Mä kerron vaan totuuden.” (K106A, 118) Onnettomuudessa halvaantunut
Kauppinen (K18,2A, 128, 210) kuvaa miksi-kysymykseen liittyvää vaikenemisen ja
vatvomisen vaihtelua. Vaikeneminen saattaa johtua miksi-kysymyksen sisältyvästä
ahdistavasta varauksesta – epäilyksestä ja aavistuksesta, ettei vastausta lopultakaan
ole. Toisaalta kenties kysymyksen tekeminen on rakentavampaa kuin vastauksen
saaminen varsinkin, jos voidaan olettaa sen olevan murskaava. Joillakin kysymys
synnyttää väkevää ilmaisuja, kuten suoranaista huutoa. Näin se voi suuntautua hu-
miota herättävämmiin itsensä ulkopuoliseen todellisuuteen, haastaa sen vuoropuhe-
luun kanssaan. Kysymystä ei Hannan tavoin aina suoranaisesti osoiteta jollekin, eikä
edellytetä kenenkään vastaavan siihen, toisaalta taustalla voi olla ajatus, että vastaus
on saavuttamattomanakin jossakin olemassa. Oleellista on saada vastustaa tilannetta
ja ilmaista ettei alistu siihen. Logoterapiassa puhutaan hengen uhmavoimista, esi-
merkiksi sairauksissa heräävästä henkisestä potentiaalista vastarintaan.¹²⁰⁷ Arnkilin
vaimo Joan kuvaa olosuhteita uhmaavia tuntojaan:

*Tuntui siltä, että kaamoksen pimeydestä lankesi syvä varjo perheemme ylle, sy-
vempi kuin mikään tähänastisista. Rolfin kärsimysten lisääntyminen ei tullut
odottamatta, mutta eihän pelkkä tieto estä ihmistä kapinoimasta, ja tunsin kapi-
namielen itsessäni nousevan Rolfin kärsimysten kasvaessa. Rolf kamppaili niin
rohkeasti, että sen nähdessäni huusin omassa tuskassani kohti taivasta: - Eikö
tämä jo riitä? (K3D, 119)*

Jumalani, Jumalani, miksi minut hylkäsit?

Edellisessä kappaleessa Joan löytää useiden uskonnollisen luokan kertojien tavoin
miksi-kysymykselle ja tunteilleen suunnan. Hädänalainen osoittaa ne Jumalalle.¹²⁰⁸
Toisaalta useissa kertomuksissa ei koettelemuksissa pohdita Jumalaa ollenkaan.
Pihlström puhuu postmetafyysisestä näkökulmasta, jossa pahuutta lähestytään ihmi-
sen moraalisenä ongelmana, ei uskontofilosofisena tai teologisena kysymyksenä,

¹²⁰⁷ Lukas 1985, 138–139.

¹²⁰⁸ Paavi Johannes Paavali II 1994, 76, Raamatun vahvin argumentti; Luther 1926, 29;
Eriksson (Toivanen 2009, 140).

esimerkiksi Jumalan toimet oikeuttavasta *teodikeasta* (lat.).¹²⁰⁹ Tutkimusaineistossani erityisesti etsijätyyppien kohdalla sekä uskonnolliset että maalliset näkökulmat tulevat esille, kärsimysperspektiivi muokkautuu niiden vaikutuksesta ja niiden käsitteistöä käyttäen, joihin Pihlström viittaa näkökulmia koskevia elämänmuotoja ja kielipelejä tarkastellessaan. Monissa tarinoissa etsitään tarkoitusta Jumalasta, toisaalta niissä näkyy uskonkamppailua, epävarmuutta ja tuskaa – taivas ei vastaa. Koska kärsimys ei ole Jumalalle suunnatuista avunhuudoista huolimatta poistunut, ovat monet kysyneet, hurskaan Jobin lailla kapinoidenkin syytä Jumalan piittaamattomuudelle. Siinä koetaan hengellistä tuskaa, ettei Jumala ole läsnä tai olemassa.¹²¹⁰ Näkövammaisen Tiira (K31, 35, 42) kokee nämä kysymykset kovakuorisena pähkinänä pöydällä. Hän kysyy: ”Onko Jumala siis piittaamaton sadisti, joka majesteettisesta omnipotenssistaan käsin jakelee kohtaloita kulloistenkin mielialojensa mukaan?” (K31, 15) Tarinoissa voi havaita, kuinka ihmisten luottamus, usko ja toivo Jumalaan horjuvat, he kokevat jäävänsä yksin ahdistukseen ja epävarmuuteen. Arnkililla (K3A, 160, 185) uskon horjumisen viittaa epäilyyn, ettei uskonto ehkä annakaan ratkaisua kärsimykselle. ”Missä on sellainen Jumala, joka tuntui olemaan valmis tuhoamaan sairauden pitkinä vuosina tehdyn työn?” (K3D, 128) kysyy kylmyyttä ja henkistä pimeyttä tunteva Arnkilin vaimo Joan. Talvitie (K30A, 14, 89, 95, 97, 104, 137) puhuu haastavasta Jumalasta, jonka haasteeseen vastataan haasteella. Hän tekee sen osoittamalla paljon väkeviä kysymyksiä Jumalalle, jossa miksi minä -kysymysten kirjo laajenee: ”Miksi sinä sallit kaiken?” ”Miksi heitit minut syrjään kuin rukkasen?” (K30A, 13) Kuolemaa kärsimyksen mielettömyydessä odottamaan joutueensa hän kokee vammaisena tulleen useissa asioissa epävarmaksi: ”Sinä olet jättänyt minut yksin, pudottanut uskon kyydistä pimeyteen yhdeksi niistä, jotka eivät näe kärsimystensä tarkoitusta.” Lastenlääkäri Kaartinen kohtaa uudelleen ja uudelleen Jumalan vaitiolon työskennellessään sotasairaalassa Afganistanissa Kabulin raunioituneessa aavekaupungissa. Lapset silpoutuneine jäsenineen, kidutus ja loputon, toivoton tuska, mieli sodan kauhutarinoista turtana laittavat hänet pohtimaan:

*Koko viime yö oli taas räihinä päällä. Yliopistovuorelta ja Demasangista ampui-
vat kohti Paghmonin vuoria, jotka leimusivat kuin ukonilmalla salamoinnin kes-*

¹²⁰⁹ Pihlström 2010, 143. Yleisesti *teodikealla* viitataan siihen, että ilmiöillä ja tapauksilla on Jumalan tarkoitus: Hela 1948, 59; Ojanen 2002, 131–132; Puolimatka, 2007, 198, 233–238; Luojola 1951, 91–92; Barth 1978, 25; Varto 1994, 39 metafyyssinen selitys; Heinonen 1993, 96–99; Jeesus Siirakin kirja 1989, 2:1–5; Hepr. 12:6–7; Ps. 77: 10–11; Toivanen 2009, 22, 178; Lehtonen 2003, 357–360, 369; kertoja K127, 137–138.

¹²¹⁰ Kertajat: K3D, 120, 128–129; K13,1 12, 25; K17A, 40; K18,2A, 141; K21,106; K23, 69; K27, 80, 140; K86, 53; K88, 67; K96, 22; K97, 44; K116, 23, 44, 185, 228; K138, 9, 69, 90; Ps. 10; Akvinolainen 1983, 22–23, 34–37, 84–87, 111–112; Augustinus 1981, 199–200; Weil 1976, 150; Lehtinen 2009, 139–148.

kellä. ”Miksi” kysymys kimpoaa väkisinkin pintaan. Miksi Jumala sallii kaiken tämän pahuuden luoduilleen? ... En minä ymmärrä Jeesuksen rakkautta lainkaan. Mittaan sitä omalla mittatikullani, jonka mukaan kysyn ”Miksi?” Miksi Jumala sallii tämän kaiken kärsimyksen? Jumala, sinun ei ole lupa sallia, sinä kauhea Jumala. (K18,1, 163)

Miksi todellisuudessa oleva pahuus sitten on ristiriidassa kaikkivoivan Jumalan täydellisyys ja oikeudenmukaisuuden kanssa? Kysymys tuo esille kristinuskon yhden keskeisistä paradokseista, joka haastaa ihmiset pohtimaan ja vuoropuheluun Jumalan kanssa. Tämä näyttää olevan tunnusomainen vaihe uskonnollisesti tilannettaan tarkasteleville – maallisesti orientoituneet ihmiset eivät pohdi sitä juurikaan. Hyvin monet tutkijat kritisoivat kaitselmusta katteettomana evankeliumina, Jumala menettää uskottavuuttaan.¹²¹¹ Pihlströmin mukaan pahan olemassaolo käsitetään tieteellisen ateistin kielessä Jumalan olemassaolon vastaesimerkkinä. Hän kysyykin voiko Jumalan universaaliin pelastussuunnitelmaan vetoava julistaa, ettei kauhistuttavinkaan paha sen tähden ole ”oikeasti pahaa?” ”Tällainen ajatus lähentelee inhimillisen kärsimyksen rienausta ja sitä voidaan pitää pahuuden tyrmistyttävänä, moraalisesti sietämättömänä rationalisointina.”¹²¹² Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan äärimmäisen koettelemuksen tapauksissa ne tulevat kärjistyneesti esille. Niiden tilanteet ovat ihmisoikeuksia kunnioittavien, usein hillittyjen, hallittujen ja tavanomaisten tapausten rinnalla shokeeraavia, absurdeja ja mielettömiä. Ajatusten suuntautuminen Jumalaan selittyy niissä joillakin keskitysleirivangeilla heidän uskonnollisen taustansa kautta. Toisaalta näyttää siltä, ettei sitä esiinny enempää tarinoissa.¹²¹³ Des Pres ei mainitse tutkimuksessaan kertaakaan uskonnon merkitystä keskitys- ja vankileiriltä selviytymisessä. Päinvastoin hän esittää, että Jumala ei ole läsnä leirillä ja että kaikki ihmeet olivat vankien inhimillisen mielen ja tahdon aikaansaannosta hengissä pysymiseksi.¹²¹⁴ Erityispiirteenä on, että valtaosassa tutkimukseni vanki- ja keskityslei-

¹²¹¹ Muun muassa deistit kyseenalaistivat kaitselmuksen. Voltaire (1983) pohti tätä *Candide*-romaanissaan (*Candide, ou l'Optimisme*, 1759) Lissabonin maanjäristyksen tuhojen pohjalta; vrt. Lehtinen 2009, 86–88, 69; Puolimatka 2007, 232–233, 243–247, 253–254, naturalistinen raamatunkritiikki ja lähestymistapa; Feuerbach 1980, 101–102; Gourevitch 2001, 170; Freud 1982, 17–18; Glover 2010, 16, 51–61; Hegel (Noro 1971, 180); Andersen 2005, 7, 10, 30; Wikström 2000, 50; Weil 1974, 80; emt. 1994, 76; Heberlein 2011, 85–86, *apofaattinen teologia*, Jumalaa kuvataan negatioiden kautta; Mark. 15:34.

¹²¹² Pihlström 2010, 146, 229–233.

¹²¹³ Kertajat: K117, xx, xxi, 45, 91–92; K120, 43; K121, 231; K122, 48, 96; K130, 51, 69–70.

¹²¹⁴ Des Pres 1976, 128.

ritarinoita¹²¹⁵ Jumalaa ei juurikaan esitetä ratkaisevana selviytymisessä. Erityisesti huomiota herättävät juutalaistaustaiset tarinat. Uskonto esiintyy enimmäkseen niiden alussa ja rauhallisemmissa kohdissa sekä onnellisen lopun jälkeen. Huomiota herättää kuitenkin uskonnon hiipuminen ja vähäisyys, jopa siitä vaikeneminen. Sen osuutta ei korosteta, vaan siihen liittyy usein hämmästyks, pettymys ja epätoivo uskonnon luotettavuuden murenemisestä. Olosuhteiden pitkäaikainen rankkuus ja niistä selviytyminen vievät monilla keskittymisen uskonasioihin, toisaalta se tuntuu uinuvan, johon saatetaan tarttua viimeisillä hetkillä. Toisaalta juuri äärimmäisten tilanteiden huippukohdissa esiintyy uskon perusteiden ja sen edellyttämän moraalin hylkäämistä. Silloin joillakin Jumalan poissaolo kärjistyy ja on viimeinen niitti, joka synnyttää avointa kapinointia.¹²¹⁶ Auschwitzin metafysisen pahan mieltömyydessä Wiesel¹²¹⁷ (K117, 33, 64–69, 76) tunsi ensimmäisen kerran elämässään vihan nousevan Jumalaa kohtaan. Hänen värisevä isänsä hoki itkevien ihmisten joukossa *Kaddishia*, kuolevien rukousta. Tämän näyn edessä Wiesel tuntee syyttävänsä, kysyvänsä miksi ylistää ja kiittää Jumalaa. Hän kertoo *Talmudia* jatkuvasti lukeneesta rabbista, joka eräänä päivänä sulki kirjan todeten: ”Se on loppu, Jumala ei ole enää kanssamme!” Tällaiset voimakkaasti uskovilla henkilöillä esiintyvät vastalauseet ilmentävät ahdistusta entisestään vahvistavaa ylikärsimystä, jossa korostuvat Jumalan ja ennen turvallisen koetun olemisen perustan murskaantuminen. Silloin miksi ei ole vain kysymys, vaan kokonaisvaltaisempi olemisen tunne.

Tutkimushenkilöiden pohdinnoista kuvastuu etsijätyypille ominainen merkityksien ja ymmärryksen vahvistuminen itsestä osana maailmaa ja todellisuutta ja suhteessa Jumalaan. Weilin mukaan keskitysleirin tai muun kauhun kokeneet menettävät uskon Jumalan laupeuteen tai alkavat käsittää sen uudella tavalla. On tärkeää muodostaa Jumalan laupeudesta käsitys, joka ei muutu lähettipä kohtalo millaisia tapauksia tahansa.¹²¹⁸ Puolimatka tarkastelee Pultmanin ajatusta ihmisestä, joka Jumalan puhutellessa löytää aidon vapautensa. Se viittaa eksistentiaalismin ajatukseen ihmisestä, joka pystyy löytämään vapautensa omaehtoisesti. Edellinen synnyttää Puolimatkan mukaan illuusion persoonallisesta suhteesta ja vaikuttaa optimistisemmältä¹²¹⁹ Tähän liittyen pidän terapeuttisesti ratkaisevana, että yksilö

¹²¹⁵ Kertoja K135, 84, 165–166.

¹²¹⁶ Kertojat: K117, 34, 45, 64–65, 76–77, 92; K119, 107–108; K120, 54; K135, 93; K123U, 111; K136, 312, 334; Poikkeuksena Lipszyc (K124 85–86, 118, 122, 130, 137, 140–141, 144, 147, 149), jonka ghettopäiväkirjassa esiintyvä usko on vahvaa; Myös Frankl 2010, 39 havaitsi keskitysleirillä vilpittömän, syvän ja elinvoimaisen uskonnollisuuden vahvistumista.

¹²¹⁷ Vrt. kertojat: K120, 43; K121, 231, 235; K138, 113.

¹²¹⁸ Weil 1976, 52, 152.

¹²¹⁹ Puolimatka 2007, 241–247.

voi henkilökohtaisesti löytää salaperäisistäkin uskonkysymyksistä henkisen totuuden, joka voi perustua uskonnolliseen, tai ateistiseen näkökulmaan. Sillä voi olla lohdullinen, vapauttava merkityksensä, vaikka se ei vastaisi todellisuutta. Totuuden löytäminen ei ole tässäkään oleellisinta, vaan dialektiikan ylläpitäminen, pyrkimys, Arnkilin (K3B, 43, 47, 63, 133) teksteissä toistuva tekijä, etsiminen – riittävän totuuden oivaltaminen. Kymmeneksi vuodeksi kuritushuoneeseen tuomittu Seppälä oli tuloksetta etsinyt Jumalan ja elämän totuutta. Arnkil kirjoitti hänelle kuolinvuoteeltaan tämän syntyvän uudesti Jumalan käsissä. On tullut koettelemuksen, mutta myös kasvamisen aika. Sotaa käyvän Kabulin tuskia viikkokausia itkevä, Jumalalle raivoava ja tämän tarkoituksia kysyvä, mutta Luojan rakkauden lopulta löytävä Kaartinen (18,1, 97, 107, 127) kuvaa päivä kerrallaan pyörittelevänsä uutta elämää käsissään.

6.4.2 Kärsimyksen ongelman ratkaisemisen vaikeus

Miksi-kysymyksen ahdistus liittyy sen paradoksaalisuuteen. Toisaalla siinä on jo itsessään ahdistava varaus mahdollisuudesta, ettei vastausta ole tai että se on arvoitus, ettei sitä pysty ratkaisemaan. Kristilliset auktoriteetit ja seurakuntien papit joutuvat joskus poikkeuksellisen ankarissa tilanteissa myöntämään voimattomuutensa selittää kärsimystä.¹²²⁰ Pastori Thielicke, kokee keskellä toisen maailmansodan pommituksia: ”Me elämme ylikärsimysten silmien edessä, kärsimyksen, joka menee yhä kauemmas käsityskykymme rajan toiselle puolelle.”¹²²¹

Tämän totuuden kohtaaminen saattaa horjuttaa hyvän elämän ja onnistuneen olemisen perusteita. Se voi lisätä kärsimystä entisestään, vahvistaa tarkoitusten pohdintaa koskevaa epävarmuutta, voimattomuutta, hallitsemattomuutta – ahdistusta, jota kutsun teleologiseksi tuskaksi.¹²²² Se viittaa Tillichin mainitsemaan tarkoituksettomuuden ahdistukseen.¹²²³ Määrittelen sen huolena perimmäisen lohduttavan merkityksen puuttumisesta, joka antaisi tarkoituksen kaikille tarkoituksille. Teleologinen tuska näkyy tutkimusaineistossa erityisesti etsijätyypille luonteenomaisessa, perinpohjaisessa pohdiskelussa väkevästi ja usein pitkään läsnä olevana ja se saa välillä yliotteen järjestä. Hyvän elämän tunne etäännyy entisestään, edessä Severinon mainitsema olemattomuudesta olemattomuuteen kulkevan ihmisen kauhun näky

¹²²⁰ Purhonen 2014, 3; Virta 2015, 3; H9a, H9b; Salminen (Hurri 2005, 10); Plit (Länsi-Suomi, 23.1.2005, 1, 6).

¹²²¹ Thielicke 1963, 119–120.

¹²²² Huovinen 2006, 5–6; vrt. eksistentiaalinen kärsimys (3.2); muutuskärsimys (3.4.2); Pihlström 2015, 49; Eriksson (Toivanen 2009, 139); Lehtinen 2009, 140–148.

¹²²³ Tillich 2000, 47.

(*thauma*, kreik.), kuilu.¹²²⁴ Ihmisen loputonta, ilman voittoa ilmenevää traagista, mentaalia taistelua tarkasteleva De Unamunokin puhuu samansuuntaisesti kuvatesaan kuilua ja ikuista, ristiriitaisuuksia koskevaa älynponnistelua, kontemplaatiota. Esimerkiksi kuolevaisuutta mietittäessä, kaikki katoaa tyhjiydestä tyhjiyteen – on vain haamujen synkkä kulkue.¹²²⁵ Kaila käyttää käsitettä ”Hamletin tauti,” joka syntyy, kun emme tajua, että kärsimyksemme palvelee kyllin arvokasta tarkoitusta. Tautia ei aiheuta kärsimys, pettymys ja katoavaisuus sinänsä, vaan tarkoitukseton kärsimys.¹²²⁶ Turha, vailla ymmärrystä oleva päämäärätön kärsimys voi tuntua sietämättömältä kestää.¹²²⁷ Jo Augustinus, etsi hehkuvin sydämin palavasti totuutta, tutki kiihkeästi vaikeampia kysymyksiä ja kuvasi sen tuskaista hapuilua: ”Kun kyselimme kärsimyksiemme tarkoitusta, oli vastassamme synkkä pimeys. Huoaten saatoimme vain kääntyä taaksemme ja kysyä: Kuinka kauan on tätä jatkuva?”¹²²⁸ Tällainen vaille vastausta jääneiden kysymysten pimeän kuilun kohtaaminen tulee esille myös useissa tutkimukseni ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoissa. Poikansa itsemurhan jälkeen Karin tunsu, että hänestäkin kuoli suuri osa, että hän haluaisi kuolla. Hän koki hajonneensa, levinneensä pieninä murusina ympäriinsä, olleensa vajaa ja hukassa, mikään hänen kuvittelemansa ei tuntunut todelta: ”Kaikki oli harhaa, kaikki oli turhaa.” (K103, 164) Ratkaisua yrittävät ajatukset jähmettyvät ja estyvät. Tämän tuskainen tiedostaminen näkyy nuorena syöpään sairastuneen Surma-Ahon ajatuksissa kärsimystarkoituksen vaikeasti ratkaistavasta ongelmasta ja viimeisistä kysymyksistä:

Olen viime päivinä miettinyt elämän tarkoitusta siltäkin varalta, että tautini olisi parantumaton. Tuloksena on ollut yhtä suuri kysymysmerkki kuin ihmisen oleminen ihmisenä yleensä. Kipua tuon asian miettimisestä vain saa ja samalla elämänsä vaikeaaakin vaikeammaksi. (K29,17)

¹²²⁴ Severino 1997, 12–13. Hän tarkastelee Aiskhyloksen Prometeukselle asettamia pelottavia sanoja: ”Olen antanut ihmiselle sokean toivon.” Juuriaan myöten olemattomuuteen tuomittu ihminen parannuskeinoineen ja -pyrkimyksineen, sen suojineen on tuomittu epäonnistumaan. Tämän tiedostava ihminen ei jalostuneessa terapiassakaan koe minkäänlaista aihetta mielenrauhaan: ”Sillä jos hän kysyisi minkä vuoksi minun tulisi olla tyyni, hän ei löytäisi siihen syytä;” vrt. Camus 2000, 7 absurdi maailmassa olemisen on ihmiselle vieras, käsittämätön, vailla mieltä.

¹²²⁵ De Unamuno 2009, 26, 57; vrt. Wikström (3.4.2), eksistentiaalinen levottomuus.

¹²²⁶ Kaila 1986, 56; vrt. Ojanen 2002, 23, Pihlström 2010, 200; Andersen 2005, 72–73; kertojat: K32B, 108; K48, 86; K104, 140, 161.

¹²²⁷ Tarkoituksettomana koettuun kärsimykseen viitataan monella tavoin: Sartre (3.4.2), turha kärsimys; Weil (3.4.2), hukkaan heitetty tuska; ”Turhuuksien turhuus, kaikki on turhuutta.” (Saar. 1); kertojat: K48, 86; K104, 140, 161.

¹²²⁸ Augustinus 1981, 163; vrt. Bonhoeffer 1991, 157, 198–199; kertoja K127, 47.

Tuska voi Jobin kokemuksen¹²²⁹ lailla olla niin musertava, ettei ihmisellä ole voimavaroja elämänskysymysten, kuten kovan kohtalonsa tarkoituksen pohdiskelelle. Läsä on vain kärsimyskokemus, jonka selittelymahdollisuudet ovat heikot. Ihminen ei huomaa kasvumerkityksiä, kohoamistaan tai vaipumistaan. Vihamielisten voimien saartamaksi itsensä tunteva Kiviniemi koki kysymisen sairaalassa konkreettisenä ja väistämättömän tarpeellisenä, muttei hänen voimansa riittäneet kovin pitkälle pohdiskelemaan kohtaloaan: ”En ollut jaksanut edes millään tavalla selvittää itseni kanssa, mistä jatkuva erillisyyden- ja etäisyydentunteeni johtui.” (K19, 31–32) Ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokan tarinoissa tarkoitusten löytäminen tai niihin perehtyminen voi olla vaikeaa tai mahdotonta. Niiden äärimmäisille olosuhteille ominaiset normaalin sivilisaation ja ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen tarinoissa esiintyvät rakentavat ja motivoivat elementit puuttuvat ja pahuuden valtaama kuolema hallitsee elämää.¹²³⁰ Siperian vankileirillä Rugen¹²³¹ (K128, 177, 249) kiinnostuminen sammuu ja hänen on mahdotonta kuvata tilaansa, muistissa vain usvasta ilmaantuvia katkelmia. Se oli tyhjää, kummitusmaista, epätodellisessa maailmassa elämistä. Hirveä, loputon nälkä häiritse ajatuskulkua, sielun silmien edessä oli kohonnut seinä, joka muutti asiat taka-alalle ja varjoiksi. Vastaavanlaiset keskitysleirin olot ulkopuolisena nähnyt filosofi Glay tajusi kohdanneensa toistumattoman totuuden hetken. Gloverin mielestä hänen kaltaisensa kokijat ovat liian syvällä sisällä pohtiakseen niitä.¹²³² Jobin mykistymistä kärsimyksessä tarkasteleva Pihlström mainitsee ”ihmettelevän tähyilyn”, johon ihminen on pakotettu, kun sanat loppuvat. Uskonnollinen, esteettinen tai eettinen kokemus salpaa hengen kohdatessamme maiseman, jota emme osaa kuvailla tai pahuuden, ”jonka äärellä voimme vain vaieta.”¹²³³ Tässä ilmenee kasvatuksellisesti tärkeä elämäntaidollinen ongelmakohta, johon Kierkegaard viittaa todetessaan, että kärsimys vain vahvistuu siitä puhumisesta, sen edessä ei osata vaieta.¹²³⁴

Camillalla tulee lukuisten muiden kärsimystä sisältävien tarinoiden lailla esille eksistentiaaliin kysymyksiin usein liittyvä arvoituksellisuuden piirre, joka on tyyppillistä erityisesti uskonnoille.¹²³⁵ Tieteellisesti ja arjen elämän näkökulmasta katsottuna on kyse ristiriitaisista ja vaikeasti todistettavista asioista. Lopullista varmuutta

¹²²⁹ Job 14:21–22; vrt. Lehtinen 2009, 140–148; Längle 2008.

¹²³⁰ K137, 60; vrt. Des Pres 1976, 156.

¹²³¹ Paju 2011, 262, olemisen peittävä tunne.

¹²³² Glover 2010, 20.

¹²³³ Pihlström 2010, 145–146; Saurama (2018, 19), kärsijän mykistyminen ja kärsimyksen nimeämättömyys.

¹²³⁴ Kierkegaard 1990, 22–27; vrt. Pihlström 2015, asioihin vaikuttamisen ja kontrollin voima.

¹²³⁵ Puolimatka 2007, 161–162 alkukristillinen näkemys korostaa saatavan tiedon rajallisuutta; Tämä ilmentää ristin teologian (*theologia crisis*, lat.) ajatusta Jumalan kätkestystä voimasta syvimässä tuskassa ja heikkoudessa. Luther 1996; 1. Sam. 2:6–8.

on mahdoton saavuttaa todellisuudesta, toteaa Vikström.¹²³⁶ Ihmisymmärryksen ulottumattomissa olevan monivivahteisen todellisuuden syvä olemus avautuu ”ihmiselle vain kätkeytyssä muodossa, joka edellyttää aktiivista tulkintaa.” Joissakin tutkimukseni tarinoissa siihen liittyy etsijätyypin saavuttama syvällisyys – hämmennyksen, ihmetyksen, epäselvyyden ja aavistuksen mystinen ilmapiiri, jota kuvataan usein hiljaisuutena.

Tutkimusaineistossa¹²³⁷ näkyy kovastakin pohdiskelusta huolimatta vaikeutta kohdata hiljaisuutta – saatikka löytää siitä vastauksia. Camilla (K106A, 66, 82–93, 162–165) pohti tuskastumiseen asti elämänsä ja itseään, erityisesti ahdistustaan, niiden tarkoituksia, syitä ja mahdollisuuksia. Ajattelussa on levottomuutta, välillä vaikutti, että hänellä olisi vastauksia, välillä kaikki oli taas alkutekijöissään. Huono olo musersi, hän tunsi olevansa orpo ja vaikka kuinka etsi, hän ei löydä itseään silmien edessä pyörivän maailman tapahtumista, mietittävistä ja katsottavista asioista, joiden hän kokee vaipuvan hämärään. Lopulta ennen itsemurhaansa Camilla ei jaksanut enää ajatella, se ahdisti ja hän väsyi: ”En halua enää miettiä maailmaa ja sen ihmisiä ja järjestömyyksiä ja syitä kaikkeen. Enkä halua miettiä enää yhtään mitä sisälläni tapahtuu ja kuka olen.” (K106A, 82) Hänellä painottuu vapaus päättää elämästään tekemällä itsemurha. Ilmentääkö ratkaisu viimeisiä keinoja saada kontrollia epäselvään elämään, vai merkitsikö se Pihlströmin ajatusta ihmisestä, joka tuntee menettäneensä kyvyn kontrolloida elämänsä?¹²³⁸ Ratkaisevaa Camillalla oli, ettei hän sitkeästä pohtimisesta huolimatta löytänyt kyllin kestävää ja riittävää tarkoitusta – etsintä loppuu.

Itsemurhaa vastustava, elämän absurdisuutta tarkasteleva Camus esittää äärimmäisen ajatuksen, että vaikka ihmisen olemisella ei ole tarkoitusta tarkoituksettomassa maailmassa, ei hänen siitä huolimatta tule sortua epätoivoon ja mielettömyksiin.¹²³⁹ Frankl vastustaa tällaista, joidenkin eksistentiaalistifilosofien näkemystä, jossa vaaditaan ihmistä kärsimään elämän tarkoituksettomuudesta.¹²⁴⁰ Harvalle kärsimykseksi pelkistynyt elämä riittää tarkoitukseksi, eikä luo pohjaa rakentaville mahdollisuuksille. Aro (K0, 19–21, 37, 57)¹²⁴¹ kuvaa tätä, hiljaista ja päämäärää vailla olevaa odotusta, joka on hengityslaitteeseen sidottujen elämän keskeinen sisältö. Aamua toisensa jälkeen seuraa ”yllättävän pitkäksi venynyt ja verkkaan hämärtyvä ilta.” (K0, 21) Eikä mikään erottanut päivää toisesta. Vain harvoin edellä

¹²³⁶ Vikström 2003, 181, 194–197.

¹²³⁷ Kertoja K30A, 14, 99.

¹²³⁸ Pihlström 2015, 48–49; vrt. Kiuru 2015, 224–227.

¹²³⁹ Camus 1971, 15, 42; emt. 2000, 5–10; vrt. Aikko 2016; Eriksson (Toivanen 2009, 222–223).

¹²⁴⁰ Frankl 2010, 91, 96–97; 107–108. On estettävä yrittämättömyyden noidankehä vaikeuksissa (Lukas 1985, 85).

¹²⁴¹ Vrt. kertoja K29, 28.

esitetystä mykistymisessä ja vaikenemisessä on kyse kärsivänä olemisen tarkoitukseen tyytymisestä. Ainakin alussa se on elämäntilanteeseen pakotettuna alistumista vailla mielekästä tarkoitusta. Kauppinen kirjoittaa päiväkirjassaan:

Tosiasia on se, että elämäni on suistunut raiteiltaan. Ei minua ole tarkoitettu elämään pyörätuolissa, fyysisesti ja sitä myöden usein myös psyykkisesti murto-osana entisestä...minua ei ole tarkoitettu kärvistelemään sängyssä tai tuolissa ja valittamaan, puhumaan vaivoista ja lääkärisäkäynneistä, olemaan vaivainen niin, että koko lähiympäristö uupuu. (K18,2A, 174)

Elämäntuskaisella, itsemurhaan päätyvällä Camillalla esiintyy ajoittain monien muidenkin tavoin tarkoitusten hetkittäinen tiedostaminen. Hän (K106A, 82–93) on välillä saanut otteen siitä. Camilla kertoi paremman puutteessa joutuneensa päättelämään, että elämän tarkoitus on elää. Toisaalta hän ei kyennyt tuskiensa keskellä toteuttamaan sitä, koska koki sen liian vaativana, kovana ja monella tavalla ahdistavana eikä hän ollut pitkien pohdiskelujenkaan jälkeen saanut vastauksia mihinkään. Elämän mielekkyyteen kohdistuvaa kamppailua kuvaavat ristiriitaiset ja epävarmat ajatukset: ”Jos sillä jokin tarkoitus on, niin kaipa me sen joskus saamme selville. Jos emme, niin ei se sitten niin hyvä tarkoitus voisi ollakaan, kun kerran se ei edes selviä.” (K106A, 93)¹²⁴² Lapsensa kuoleman kohdannutta Tanjaa (K23, 67–71) hallitsee katkeruus, pettymys, pelko, itsesyytökset, yksin jäämisen tunne, epätoivo ja kuolemanhalu. Hän kertoo silti jossain sisimmässään tietävänsä ja uskovansa lujasti, että kaikella on tarkoituksensa. Tanjan ajatuksissa ja tuntemuksissa on kyse riittävää tarkoitusta tukevasta suhtautumisesta: ”Kyllä tällä täytyy joku tarkoitus olla.”¹²⁴³ On kyse etsimisen ratkaisevasta huippukohdasta, jossa maailmatyyppiä edustava etsijä löytää vähintäänkin aavistuksenomaisen lohdun ja luottamuksen siitä, että tarkoitus voi ankarimpaan ahdistukseen vaipuneellakin olla jossakin muodossa olemassa, vaikkei sitä tietäisikään tai saisi koskaan selville.

Täydellisen vastauksen saamisen sijaan ratkaisevaksi asennoitumisessa on kyky elää kärsimyksen ongelman hallitsemisvaikeuksissa – on kestettävä kykenemättömyys ymmärtää perimmäinen tarkoitus järjellisin keinoin. Pihlström avaa tähän liittyvää Jamesin ajatusta, jossa fallibilistisessä hengessä tiedonsaamisen epävarmuudessa joudutaan ottamaan elämä omiin käsiin ja kohtaamaan virheen riski ja väärässä olemisen mahdollisuus. Keskeistä on asenne elää eteenpäin,” vailla toivetta lopullisesta, kaiken kattavasta ymmärryksestä, ja kenties annettava elämässämme hieman lisää tilaa ihmettelyle, maailman ihmeellisenä kokemiselle?” Hän tarkastelee Witt-

¹²⁴² Tarkastelen *Hyvä paha elämä* -artikkelissani (2016) tätä problematiikkaa itsemurhan tehneen tutun kohdalla.

¹²⁴³ Kertojat: K29, 17; K106A.

gensteinin ajatuksia elämän merkitysten ja arvojen mystisyydestä, ilmaisemattomuudesta. Tajutessaan, ettei elämän ongelmaa ratkaista lisäämällä tietoa, se voi terapeutisesti johtaa syvemmällä tasolla vapauttavaan ymmärrykseen elämästä. Ihminen voi vapautua pyrkimyksestä ilmaista jotakin ilmaisemattomasta.¹²⁴⁴

Tutkimukseni tarinoissa näkyy, kuinka minämaailmatyyppiä edistävälle etsijätyypille on vapauttavaa Jamesin esittämällä tavalla tarttua elämän mysteeriin omin käsin, pyrkimys löytää ihmisenä onnistunutta olemista tukevia, myönteisiä suhtautumistapoja, henkilökohtainen totuus, kärsimysperspektiivi.¹²⁴⁵ Se on Rauhalan mainitsema horisontti koettelemukseensa.¹²⁴⁶ Puhun ontologisesta oivalluksesta. Se ei ole välttämättä täysin tyhjentävä ja varma selitys, mutta kyllin riittävä, lohduttava, siedettävä ja kestävä, eletävissä oleva. Yleisesti painotetaan arvoitusten kohtaamista avoimin mielin, joustavasti, haasteina ja mahdollisuuksina.¹²⁴⁷ Arnkil (K3A, 17, 33, 88, 90, 99, 160, 187 K3B, 228–229) pyrkii ristiriitaisin ja ahdistavin kysymyksiin saamaan selvyyttä Jumalaan, uskoon, elämään ja itseensä. Siinä näkyy dialektista keikausta edistävä ymmärtämättömyyden ja ymmärryksen kamppaileva kontemplaatio. Hän kuvaa etsimisen tietään erehtymisen ja löytämisen aaltoliikkeenä:

En tahdo tällä sanoa, että minä itse ymmärtäisin sen paremmin tuon salatun alueen merkillisyyksiä, mutta sen olen ainakin tässä kovassa koulussani oppinut, että viisastelevalla ihmisjärjellä ja todistelulla ei päästä mihinkään, niistä on vain haittaa. (K3A, 125) Lukijalle voi syntyä se mielikuva, että minä kuvittelen olevani lähempänä totuutta kuin joku toinen ja kuitenkin olen kirjoittaessani todellisessa ahdistuksessa sanojeni vuoksi, ne vain valautuvat tuohon muotoon tahdoinpa tai en. Tiedän, että ne ovat erehdyksiä täynnä, mutta etsijän tiellä ei voi erehdyksiä välttää. (K3A, 134) Erehtyminen ja löytäminen muodostavat sen etenevän aaltoliikkeen, jota Toynbee vertaa kankaan kudontaan, Tournier muihin havaitsemisiimme värähdysliikkeisiin. Tuo aaltoliike on Elämä. (K3A, 134)

Arnkilin kaltainen etsijätyyppi kuvastuu Kiviniemellä sitkeänä pyrkimyksenä jäsentää yhä uudelleen sisäistä ja ulkoista kaaosmaista ja arvoituksellista todellisuutta

¹²⁴⁴ Pihlström 2001, 99, 86; emt. 2005, 86; emt. 2010, 38–39, 44 Jamesin ”fallibilistinen henki” liittyy objektiivisen evidenssin epätäydellisyyteen tiedonhankinnassa – täysi varmuus puuttuu, on tavoittamaton aina ja kaikkialla. Deweyllä (1999, 36) on keskeistä varmuuden ja epävarmuuden teema.

¹²⁴⁵ Kertajat: K18,2, 175; K17B, 182–183; K30A, 128, 131–132; K104, 78–79; K116, 200; vrt. Virtanen 2016, 42–46 salainen identiteetti.

¹²⁴⁶ Rauhala 2005b, 37; myös liika vastuullisuus; vrt. Puolimatka 2007, 163.

¹²⁴⁷ Lindblad (Myllykoski-Lindblad 1999, 254–255, 259); Aikko 2010, 48–52, 130–133, 120; Augustinus 1981, 163; Camus 2012, 170; Lukas 1985, 103, 108; Eriksson (Toivonen 2009, 222).

ja olemassaoloa. Se rakentuu Arnkillin lailla kipeän elämän perusteita koskevien kysymysten sarjasta, joiden Kiviniemi (K19, 57–60) uskoo voivan jatkua loputtomiin. Kamppailevan kontemplaation luonne ilmenee hänet ajoittain valtaavana epävarmuutena, välillä rohkeutena ja varmuutena. Silloin hän on hiljaa mielessään julistanut olevansa ”valmis henkiseen mittelöön entistä ehompana.” (K19, 60) Poikansa itsemurhaa ja infarktiaan pohtineella Kiurulla (K104, 182, 187–189) se ilmenee aavistuksenomaisena oivalluksena. Hän kuvaa surussa kokemaansa rentouttavaa näkyä ja luottamuksen pohjavierettä. Kuolema oli tullut lähemmäs, se kosketti, vaikkei sitä täysin tajunnut. Suurempaan tarkoituksen lähteeseen viittaa hänen tuntemuksensa, ettei elämä ole absurdia, ettei ihmistä ole jätetty heitteille: ”Tunsin kuin virta veisi minua johonkin, jota en vielä tiennyt.” (K104, 189) Tämä arvoituksenomainen ajatus, kuten Arnkillin maininta etenevästä aaltoliikkeestä, viittaavat muutoksen tiedostamiseen.

Tyyppihenkilö – mahdollisuuden herääminen arvoituksellisuudessa ja hiljaisuudessa

Tutkimukseni tarinoiden kontemplatiiviselle kamppailulle ominainen dynamiikka näkyy itsemurhan tehneen tyttärensä, Camillan kanssa tunteikkaasti ”keskustele-
vassa,” tyyppihenkilönä tarkastelemassani Spiikissä (K106B, 7, 65, 97, 100, 121, 192, 196–197, 244–246, 289). Se ilmenee varmuuden sekä myöhemmin tasapainoon johtaneiden tarkoitusten ja tarkoituksettomuuden kokemusten vaihteluna – niiden camuslaisena¹²⁴⁸ yhteen kuroutumisena. Keskeiseksi muodostuu hänelläkin uskonnon totuuksien ja Jumalan tarkoitusten ajoittain kiiwas kyseenalaistaminen, joka kulminoituu tyypillisellä tavalla miksi-kysymyksenä: ”Miksi näin piti tapahtua minulle, meille?” (K106B, 13) Hän kokee olevansa uskossaan eräänlaisessa välitilassa. Hän ei halua protestoida, on vain tullut etäisyyttä ennen niin huolehtivaan Luojaan, joka otti Camillan pois ja aiheutti hänen elämänsä suurimman tuskan. Samalla hän viittaa tuntemukseensa kaikkien tapahtumien tärkeydestä ja tarkoituksellisuudesta: ”En ole menettänyt kokonaan luottamustani, koska tiedän, että kuolemallasi on pakko olla tarkoitus. Muuten sitä ei olisi tapahtunut.” (K106B, 250) Spiik kertoo tajuavansa tapahtuneen, muttei ymmärrä eikä hyväksy sitä. Hän ei halua alistua ja kritiikittömästi hyväksyä kaikkea mitä tapahtuu, vaan ymmärtää elämää. (K106B, 14–15) Tässä luvussa esiintyvien kertojien lailla hän tiedostaa tragediaan liittyvän arvoituksellisuutta. Ehkä tarkoitus onkin, että ihminen...”ei saa koskaan tietää lopullista totuutta.” (K106B, 63) Spiikillä tulee esille varsinkin alussa tarinoille tyypillinen itsekeskeisyyteen taipuvaisen jännite ja ristiriita Jumalan ja itsen painotusten välillä. Hän pohtii Jumalasta riippumatonta ihmistä, joka voi itse vaikuttaa tarkoi-

¹²⁴⁸ Camus 3.4.3.

tuksiin ja kohtaloon, kokee olevansa enemmän itsen varassa kuin ennen. Keskeiseksi vapauttavaa totuutta ohjaavaksi seikaksi Spiikillä muodostuu tähän perustuva suh- tautuminen tragediaansa. Ihmisellä on mahdollisuus vapaasta tahdosta tavoitella pa- rempaa elämää ja itseä, johon hän näyttää myös pyrkivän. Toisaalta Spiik pystyy vähitellen löytämään tasapainon Jumalan ja itsensä painotusten välille. Hän kokee muun muassa, että Jumala on järjestänyt maailman niin, että ihmisen pitää luoda elämäänsä itse koko ajan, tehdä oma visio, jota toteuttaa (K106B, 98–99). Tällainen on monille tämän luvun kertojille luonteenomainen, ihmisenä onnistunutta olemista tukeva lohdullinen, riittävä merkitys. Spiikille (K106B, 264–265) sen perustana on tyärtään ja hänen ratkaisujaan ehdoitta kunnioittava rakkaus. Keskeistä on ajatus siitä, että kaikesta huolimatta hänen itsemurhaansa sisältyy jotakin tärkeää ja merki- tyksellistä, että Camillalla ovat ongelmat ohi ja että hän on saavuttanut rauhan. Mo- nien muiden lailla kokemuksista kirjoittaminen ja niiden osoittaminen toisten tueksi rakentavat riittävää merkitystä. Spiikillä tulee esille etsijätyypille ominainen piirre, etsintä itsessään, eikä niinkään vastauksen saaminen. Hän tiedostaakin vaikeasti rat- kaistavissa olevien ongelmien kohdalla, että ”emme enää etsi oikeita vastauksia, vaan kysymyksiä, jotka johdattavat meidät oikeaan suuntaan.” (K106, 95) Hänen kohdallaan se näkyy siinä, ettei hän ole paennut rankkaa tilannetta, eikä monien mui- den tavoin ajautunut vahingollisiin valintoihin. Tämä viittaa siihen, että hän on (ken- ties osin ammattinsa kokemusten pohjalta) kyennyt ottamaan tragedian haasteena, erityisen terapeuttisena kokemallaan tavalla kontrolloimaan koettelemustaan ja mi- näkeskeiseksi tiedostamaansa itseään. Spiik on sisäistänyt tärkeäksi riittäväksi mer- kitykseksi muutoksen, jota hän on pyrkinyt oikeaan suuntautuen toteuttamaan (K106B, 13, 34, 79, 109).

6.5 Muutos tarinoiden teemana

6.5.1 Muutostarkoitus

Kasvatus- ja sielutieteessä esiintyy ihmistä koskevaa muutosta kovissa kohtaloissa tarkasteleva teema. Hela puhuu *Luonteen kasvatuksen etiikka* -kirjassaan (1948) kor- keimman hyvän ongelman käsittelyssä, kuinka kaikki kulttuuri on fyysillisen pahan, vastusten loputonta voittamista, jossa oleellista on vastustuskykyisyytemme kehitty- minen.¹²⁴⁹ Gadamer kiteyttää koviin kohtaloihin liittyvän kasvuajatuksen toteamalla, että vain negatiivisten tapausten kautta voidaan saavuttaa uusia kokemuksia, jotka itsessään rohkaisevat avoimuuteen uusien kokemusten suhteen.¹²⁵⁰ Gadamerin aja-

¹²⁴⁹ Hela 1948, 35, 58; emt 1940.

¹²⁵⁰ Gadamer 1988, 527.

tuksia pohtiva Puolimatka korostaa myös kokemuksellisuutta ja elämän traagisuuden sisältämiä mahdollisuuksia muutokseen.¹²⁵¹ Arnkilin (K3) ja Spiikin (K106B, 209) toteamukset elämästä aaltoliikkeenä viittaavat siihen, kuinka kovat kohtalot ovat osa ihmisen maailmasuhdetta, sen tarkoituksellisuutta. Heidän kokemansa kaitselmus on maallisessa mielessä luottamusta siihen, että elämä kantaa, antaa mahdollisuuksia, ”tarttumiskelpoisia” lainalaisuuksia. Tällainen on kaikkialla vallitseva muutoksenalaisuus, staattisen, muuttumattoman olotilan sijaan oleminen voi reflektoitua dynaamisena liikkeenä, jatkuvana muuttumisen ja kehityksen prosessina. On kyse elämäntunteen, olemisen laadun muuttumisesta parempaan tai huonompaan suuntaan. Metamorfoosi, muutos on oleellinen piirre tutkimukseni kaikkien luokkien tarinoiden rakenteessa – punainen lanka ja tema. Riippumatta tarinoiden perusmallista voidaan puhua muutostarinoista.¹²⁵² Kiuru esittää hädän narratiivit muutostarinoina. Muutos on ratkaiseva seikka ennen kuolemaa vallitsevassa, usein ihmisen selviytymisen mahdollisuuksia heikentävässä välitilan muodostumisessa.¹²⁵³ Kasvatuksellisesti huomionarvoista on hänen esittämänsä tarinoiden suuntien mahdollisuuksia koskeva kahtiajako: Yhtäällä on monissa regressiivisissä tarinoissa ilmenevä alasajo, esimerkiksi vieraantuminen, toisaalla joihinkin progressiivisiin kertomuksiin liittyvä onnistuminen, kuten eheytyminen. Ratkaisevaa on, että Kiurun mainitsemasta hädän narratiivien kokemuksellisesta maailmasta voisi paljastua jälkimmäisen suunnan piirteitä. Silloin välitila ei merkitsisi Kiurun tutkimuksessa painottamaa regressiivisyyttä, vaan kyseessä olisi enemmänkin tienhaaratila, jossa myös progressiivisuus olisi mahdollinen. Tutkimukseni tarinoiden kuvauksissa erityisesti etsijätyypin kertomusten kehityskulkua suuntaa usein muutostarkoituksen löytäminen. Siinä yhdistetään vapauttavasti elämän merkitys juuri ehyttävään muutokseen, ihminen tiedottaa ristiriidoista huolimatta mahdollisuuden suuntautua hyvään elämään.¹²⁵⁴ Sen sisäistänyt kärsimysperspektiivi näkyy Jalovaaran (K17) ja Päivin (K95) ajatuksissa, Kivimäki (K19, 59) kokee ymmärtäneensä elämän olevan jatkuvaa muutosta, liikettä. Sama ymmärrys heräsi Mäntymiehelle Psalmin 71 sanojen myötä. Häntä lohdutti ajatus, että ”evakkojenkin haavat olivat arpeutuneet ja murhe muuttunut hiljaiseksi suruksi, joka tuoksuu ihossa.” (K25A, 86) Muutostarkoitukseseen liittyy joissakin tutkimukseni tarinoissa pysähdys. Se on usein ratkaiseva käännekohta, jossa entinen elämä jää taakse ja uusi alkaa.¹²⁵⁵ Muutostarkoituksesta vakuuttuessaan ihminen voi kokea, ettei kärsimys ole turha. Hän on osa maailman muutosten merki-

¹²⁵¹ Puolimatka 2004, 96–97.

¹²⁵² McAdams 2.4; Freiren 2016, 108 mukaan ihminen täyttää maailmaa luovalla läsnäolollaan muuttamalla sitä.

¹²⁵³ Kiuru 2015, 179, 183, 244, 248.

¹²⁵⁴ Kertajat: K0, 70; K4, 44, 135; K30A, 14, 85, 95–99, 101–105, 137; haastattelut: H4; H7; vrt. Ojanen 2002, 131–134, 156–162.

¹²⁵⁵ Kertajat: K4, 135; K112, 48; K113, 52.

tyksellistä virtaa. ”Minä olen, merkitsee minä tapahdun”, kiteyttää Harva Jaspersin käsityksiä olla-verbin eksistentiaalisesta luonteesta.¹²⁵⁶ Eksistenssin lukkiutuneisuuden ja pysähtymisen kieltävän Rauhalan mukaan sen olemuspuolen rakenteeseen ei kuulu vain neutraali kosketus.¹²⁵⁷ Näiden vaikutusten elämyksellisyyteen viittaavien: rakastavien, vihaavien ja kärsivien ihmisten todellisuutta tarkasteleva Fromm näkee olemisen lineaarisena tapahtumasarjana, prosessina. Ihmisissä ei ole ainuttaakaan, joka ei koko ajan muuttuisi, tulisi joksikin.¹²⁵⁸

Muutoksen dialektisen keikauksen lähtökohta ja tekijä on Rauhalaa tulkiten todellisuuden kova kosketus, ankara elämäntilanne. Kierkegaardin mukaan kärsimys on rajatuksi koettu paikka, selvä kohta todellisuudessa, johon ihminen tuntee kuuluvansa, olevansa sidottu, kahlehdittu: ”Jokapäiväiset huolet, kärsimykset ja vastoinkäymiset minulle vakuuttavat: tuossa minä asun, jopa olen siinä asuva koko elinikäni.”¹²⁵⁹ Määrittelen kahlehtimisen kärsivänä ihmisenä olemisena, jota ei voi paeta, tuskaa ja kipua, joita Tuppurainen (K32, 45) koki olevan sisällään läpi elämän. Toisaalta hänessä näkyi orastavana kahleista vapautumisen, dialektisen keikauksen, muutoksen mahdollisuuden sisäistäminen. Tästä Kiurun tutkimuksessaan esittämästä hädän narratiivista paljastuva subjektiivinen, kokemuksellinen muutoksen maailma ei merkitse hänen korostamaansa regressiivistä vieraantumista, vaan lähentymistä.¹²⁶⁰ Tillich puhuu henkisen minätietoisuuden vahvistumisesta. Yksilö alkaa vastaanottamaan ja muokkaamaan todellisuutta luovasti, spontaanisti ja tarkoituksellisesti. Hän rakastaa luomuksiaan, koska ne ovat hänen täyttymyksiään ja aktualisoituneet hänen kauttaan.¹²⁶¹

Tutkimukseni tarinoissa ratkaisevana mentaalina luomuksena on muutostarkoituksen mukaan eläminen. Muutos on Perttulan mainitsema keskeinen teema, jonka avulla ihminen jäsentää maailmansa.¹²⁶² Siinä on oleellista ihmisen ja ulkoisen todellisuuden välinen, muutosta synnyttävä suhde: miten sen eteneminen, liike ilmenee ja rakentuu tässä suhteessa.¹²⁶³ Etsijätyypille tunnusomaisella tavalla Kiviniemen (K19, 58–59, 65) pohdiskelussa nousee tärkeäksi minän ja todellisuuden dialogi. Hän kokee etsivänsä epätoivoisesti todellisuutta, josta rakentaa oman versionsa. Vähitellen hän ymmärsi olevansa osa elämän jatkuvaa muutosta ja liikettä, osa to-

¹²⁵⁶ Harva 1957, 133; Purjo 2010, 234, ihminen päätyy eksistenssiinsä tilanteiden asettaessa vaatimuksia hänelle.

¹²⁵⁷ Rauhala 1992, 110.

¹²⁵⁸ Fromm 1977, 38.

¹²⁵⁹ Kierkegaard 1990, 11; ”Viljellä” (Aikko 2016) vahingollisen elämän kierre vei mukaan ja johti lopulta itsemurhaan.

¹²⁶⁰ Kiuru 2015, 179, 183.

¹²⁶¹ Tillich 2000, 46–47.

¹²⁶² Perttula 2001, 42; vrt. Koivunen 1999, 177–179.

¹²⁶³ Fowler (Oikarinen 1993, 55) puhuu perimmäisestä todellisuudesta tai transsendenssista.

dellisuutta. Avoin muutossuuntautuneisuus näkyy koko hänen tarinansa ajan. Hänen oleellinen oivalluksensa on miten ”kokemukset muovaavat elämäämme ja kasvattavat meitä syvempään tietoisuuteen, miten ne vaikuttavat ja ohjaavat toimintaamme (K19, 65) Hän tiedostaa miten muutostarkoitus ohjaa olemista onnistuneesti. Kasvatuksellisesti tärkeää onkin millaisina ihminen arvioi mahdollisuutensa muutokseen ja edistääkö vai taannuttaako se hyvää elämää ja ihmisenä onnistunutta olemista.¹²⁶⁴ Könönen vertaa jalkansa fyysistä menetystä siihen mitä hän on saanut henkisesti ja hengellisesti: ”Tajuan, että olen saanut moninkertaisesti enemmän kuin mitä olen menettänyt.” (K4, 137) Johannalla (K33B, 49, 55) tiedostaminen oli vahvistuvaa paremman elämän kaipuuta ja lohdullista, vapauttavaa odotusta. Tutkimukseni kuluessa olen alkanut kysyä eikö tällainen tunne muutoksen mahdollisuudesta ole terapeuttisesti ratkaisevampaa kuin tapahtuuko muutos tosiasiallisesti?¹²⁶⁵ Oleellista ihmisenä onnistuneen olemisen rakentumisessa on, että ihminen voi sisäistää muutostarkoituksen lohdun, vapauttavan totuuden – vaikka todellisuus vaikuttaa hänen elämäänsä, voi hän vaikuttaa siihen ja itseensä. Tutkimukseni edetessä alkoi tarinoista vähitellen hahmottua näihin perustuvat muutostarkoituksen tasot. Ulkoisiin olosuhteisiin vaikuttamisen tasolla on kyse eloonjäämisestä ja selviytymisestä esimerkiksi äärimmäisissä olosuhteissa. Itseä koskevan muutoksen tasoon liittyy ihmisenä kehittyminen erityisesti hyveellisesti.

6.5.2 Mahdollisuus muuttaa ulkoisia olosuhteita

Muutostarkoituksen ratkaiseva piirre on tietoisuus mahdollisuudesta vaikuttaa koviin olosuhteisiin, muuttaa todellisuutta paremmaksi, ohjata *dialektista keikausta*.¹²⁶⁶ Biologisesti tarkasteltuna olisi kärsimyksen yksinkertaisin, maallinen merkitys, että sitä vastaan taistellaan. Ihminen aktivoituu, syntyy reaktioita ja toimintaa. Perustuuko tämä *praksis* elollisten olentojen säilymiselle ja kehitykselle tarpeelliseen itsesuojeluviettiin?¹²⁶⁷ Ilmentyykö tässä länsimainen sankarimyytti, joka Virtasen mukaan vaatii kovia olosuhteita kohtaavalta aktiivista toimintaa ja taistelua? Sankaritarina on kutsu matkaan, jossa kohdataan esteitä kuolemaa ja lopulta selviydytään.¹²⁶⁸ Tämä ajatus ilmenee myös Jamesilla hänen julistaessaan ihmisen olemisen ilman

¹²⁶⁴ Tämä suhde tulee esille Valituksen niityn kohtauksessa (esipuhe); Linnankosken kuvauksessa s. 3; Topeliuksen (1938, 504–505) esittämässä ihmisen ja luonnon välisessä yhteydessä.

¹²⁶⁵ Vrt. Lehtonen 2003, 370.

¹²⁶⁶ Harva 3.4.3, *dialektinen keikaus*.

¹²⁶⁷ Spinozan (Luojoja 1951, 91–92) *providentiaoppi* on panteististä, biologisfilosofista luonnonteleologiaa, joka korostaa itsensäilytysviettiä (*conatus*, lat.), jokaisen elollisen halua ja pyrkimystä säilyttää ja suojella olemassaoloaan; vrt. Tillich 2000, 26.

¹²⁶⁸ Virtanen 2019, 72.

negatiivista ominaisuutta merkitsevän kokonaan valossa olevaa keskiluokkaista paratiisia, vailla kärsimyksen ja pimeyden kulmia, piinapenkkejä. Siellä ei olisi merkkiä taisteluista, koko paikkakunta vain lepuuttaisi airojaan, ei ponnistusta, ei hikeä, ei lihasjännitystä. Se olisi kuollut maailma, vailla sitä toimintaa (*pragma*, kreik.) ja liikettä, jonka tarkoituksena olisi ihmissuvun onnen ainainen lisääminen.¹²⁶⁹ Myös toinen pragmatisti, Dewey korostaa toiminnan merkitystä uhkien, onnettomuuksien, pettymyksiä ja erehdyksien traagisessa, turvattomassa maailmassa. Ihmisen tavoitteena on täydellinen varmuus vaarallisessa maailmassa, pakotettuna etsimään turvaa, joka edellyttää toimintaa ja muutoksia. Ihminen tutkii olosuhteita, etsii ja valitsee keinoja suojautuakseen vihamelisiä voimia vastaan.¹²⁷⁰

Monissa, erityisesti McAdamsin esittämässä traagisen tarinan perusmallin¹²⁷¹ luonteisissa tarinoissa on sankarillista, periksi antamattoman kamppailun idean oivaltanutta ja sitä todistavaa, päättävää ja rohkeaa henkeä silloinkin, kun onnistumisen mahdollisuudet ovat epävarmoja tai niitä ei näyttäisi olevan. James viittaa tähän ylittäessään Tolstoin kuvaamien, arjen vaikeuksissa ponnistelevien talonpoikien, raadannan sankareiden elämänasennetta. Ihanteiden lisäksi tarvitaan heissä ilmenevän rohkeuden, tahdon, sitkeän kestävyuden ja vaarasta välittämättömyyden yhdistymistä – ”jotta tuloksena olisi objektiivisesti ja läpeensä merkityksellinen elämä.”¹²⁷² Näen tämän perustuvan aidon elämän kohtaamiseen ja ymmärtämiseen, joka edistää mahdollisuuksia löytää riittävä tarkoitus ääriolosuhteissakin. Oleellista näyttää olevan luovuttamisen sijaan luja tahto kohdata koettelemukset voitettaviksi tarkoitettuina haasteina.¹²⁷³

Tämä näkyy joillakin ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa.¹²⁷⁴ Tätä esiintyy usein poikkeushenkilöillä, jotka erottuvat olosuhteisiin antautuneiden ja alistuneiden suuresta massasta. Haasteisiin vastaamista viestittää Terzin keskitysleirillä kaasutetun juutalaispojan, Hanuksen leirillä kirjoittama, piilotettu *Kysymyksiä ja vastaus* -runo. Käsittämättömän kärsimysmeren keskellä hän epäilee elämää pelkäksi illuusioksi, mutta löytää siitä kuitenkin tarkoituksen: ”Mitä varten on elämä, jos elämä on vain kärsimystä? Maailma varustuksena valoa vas-

¹²⁶⁹ James 1920, 70–73, 85.

¹²⁷⁰ Dewey 1999, 11, 14, 17, 26; vrt. von Wright 1987, 131; emt.1985, 184–186; Uurtimo 1998, 31.

¹²⁷¹ McAdams 2.4.

¹²⁷² James 1920, 81–83, 97–100; Pihlström 2001, 99–100; Aikko 2014, 100–101.

¹²⁷³ Kertoja: K15, 82–83. Tutkimuksessani (Aikko 2010, 49) havaitsin, että varusmiehet vastaanottivat vapaaehtoisesti, jotkut innokkainakin kovan koulutuksen haasteena. Siivilielämässä ihminen joutuu lähes aina vasten tahtoaan kokemaan kärsimystä, usein vailla huojentavaa tietoisuutta sen väliaikaisuudesta ja tarkoituksellisuudesta; vrt. Bonhoeffer 1991, 216–217.

¹²⁷⁴ Kertojat: K118, 80, 90, 108; K121, 144–145; K127, 103–104; K128, 128, 167–169, 177–178, 181, 195, 208; K131, 48; K133, 123–124, 148; K134, 210–211; K137, 45.

taan? Tiedä poika, kaikki asiat täällä ovat niin kuin ovat, jotta sinä olisit mies ja taistelisit!”¹²⁷⁵ Ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen tarinoissa tulee tyypillisesti esille usein alkuhämmennyksen jälkeen toimintakyvyn jonkin asteinen palautuminen. Se on joidenkin tutkijoiden tarkastelemaa, vahvistuvaa päättäväisyyttä taistella ja pitää puoliaan, toisilla se on turtumista ja tottumista jatkuvasti ympärillä oleviin kauheuksiin. On ylipäätään kyse kyvystä ja keinoista selviytyä, joka ilmentää usein minätyyppiä edustavaa selviytyjän identiteettiä.¹²⁷⁶ Eitinger näki selviytymisen Auschwitzin oloihin sopeutumisen pakonomaisena lähtökohtana¹²⁷⁷ ja jota Stiver Lee ja Malik pitivät tarinoita tarkastelevassa tutkimuksessaan oleellisina Siperiaan karkotettujen kokemuksissa.¹²⁷⁸

Tutkimukseni kaikkien luokkien tarinoissa ilmenevässä taistelussa on kyse elämän edellytysten varjelemisen merkityksen sisäistämisestä ja toteuttamisesta, olosuhteisiin sopeuttavasta järkeilystä, luovasta oivaltamisesta ja käytännön toiminnasta, usein pienistä teoista. Se on kikkojen ja jopa juonien¹²⁷⁹ keksimistä, turvalliseen ja iloiseen menneisyyteen, työhön, luonnon yksityiskohtiin ja muistoihin ja huumoriin tukeutumista, pakoa uniin, unelmiin ja mielikuvitukseen – kärsivä voi luoda itselle vaihtoehdoisen, pehmeämmän, turvallisen, jopa valheellisen todellisuuden, jolla lohduttaa itseä. Gilpert ja Procter tarkastelevat tutkimuksia, joissa tutkitaan ajatuksen avulla muodostettua myötätuntoa itseä kohtaan. Yhtenä keinona on luoda mielikuva jostakin itselle mielisasta hänestä välittävästä asiasta, johon liittyy viisautta, lämpöä, ymmärrystä, hyväksyntää. Kuvitelmiin voi liittyä ihmisen kaltaisuutta tai jokin luonnon turvallinen paikka esimerkiksi meri. Useimpien keinojen perustana on kuitenkin realismiin pohjautuva järkeily ja asenteen löytäminen.¹²⁸⁰ Tyypillinen vahvan tahtotilan ja monille tavallisen emotionaalisen steriiliyden, koettamisen panssarin löytäminen näkyy Basian neuvoissa Zywulskalle. Hän iskostaa ystävälleen, että on mentävä eteenpäin, vaikka kaikki rakkaat kuolevat ympärillä. Kaikki olennot haluavat elää, eikä sen oikeutusta tarvitse todistaa kenellekään: ”Näethän, että kapinoit. Jos haluat elää, älä ole huolissasi, äläkä reagoi mitä tapahtuu krematorioissa.” (K121, 145) Tämä tilanteen yksilöiminen koskemaan krematoriota tuo esille, miten sopeutumispyrkimykset niin keskitysleirillä, kuin ylipäätään kai-

¹²⁷⁵ Volavkova 1993, 36; vrt. Camus 2012, 173, 180, 220.

¹²⁷⁶ K117, 20, 87; K118, 19–20; K119, 111, 131; K120, 66; K121, 92, 112, 124, 144, 195, 43, 46, 69–70; K123U, 79, 92; K124, 81, 103, 119; K128, 119, 131, 250; K129, 69; K131, 159, 172; K133, 16, 26, 108; K134, 85; K135, 126, 216; K136, 118, 179, 230, 243; Stiver Lee & Malik 2009, 548–549; Frankl 2010, 34–35; Paju 2011, 148, 150, 262, 308.

¹²⁷⁷ Eitinger 1998, 473, 477; vrt. Des Pres 1976, 155–156.

¹²⁷⁸ Stiver Lee & Malik 2009, 548, 552.

¹²⁷⁹ Des Pres 1976, 87–88, 107–115, 154.

¹²⁸⁰ Gilpert & Procter 2006, 363–365.

kissa tutkimukseni kärsimysluokissa näyttävät olevan tiettyihin olosuhteisiin, sen erikoisvaatimuksiin ja haasteisiin, kulloinkin uhkaavimpiin tilanteisiin sovitettuja. Oleellista on muutossuuntautuneisuus ja pyrkimys ylläpitää elämä mahdollisimman normaalina ja jatkuvana, tutun turvallisin rutiineina.¹²⁸¹ Pahimmillaan on kyse sopeutumisesta melko varmasti tulevaan kuolemaan.

Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokassa taistelussa on kyse jokapäiväisen elämän yksittäisistä, selviytymistä vaativista tilanteista, kuten onnettomuuksista ja sairaudesta, niihin sopeutumisesta. Kunnioittoman kärsimyksen luokassa erityispiirteinä ovat usein rankat sosiaaliset ristiriidat, häpeä, syyllisyys ja hylätyksi tuleminen. Travis et al. tutkimuksessa tulee esille vankilalle tyypillinen, epäinhimillinen ja monella tavoin deprimoiava, yksilöllisyyttä ja vapautta musertava ympäristö. Sen rankkuudesta huolimatta monet vangit pyrkivät selviytyäkseen sopeutumaan siihen ja jossakin siintävään siviilimaailmaan, usein muuttamalla itseä, kuten ajatusmalleja ja toimintaa – toiset kehittävät rakentavia, toiset vahingollisia keinoja.¹²⁸² Kiuru korostaa tutkimuksessaan itsemurhan tehneiden vanhempien kohdalla esiintyvää arjen jatkumisen varmistamista.¹²⁸³ Taistelutarkoituksen ja -tahdon viriäminen näkyi laitapuolen elämää viettäneellä Päivillä. Hän tajusi viimein, ettei hänen väkivaltainen miehensä muutu koskaan. Pelkkä camulainen kestäminen ja mieleton muutoksen odottaminen eivät riittäneet. Hän alkoi taistella tilannetta vastaan ja toteuttaa muutosta: ”Oikea totuus on tietysti se, että sillä hetkellä, kun veri lentää ja tulee huonekaluista päähän, elämä murtuu sisällä. Aikansa jaksaa itkeä, sitten soittaa poliisit...” (K95, 137)

Tarkoitukset rakentuvat arvojen perustalta

Päivin ajatuksista ilmenee, kuinka hyvästä elämästä mentaalisesti kamppailtaessa on etsijätyypille ominaista löytää kulloinkin tärkeät merkitykset, perusteet miksi kannattaa taistella. Hänellä sellaisiksi muodostuivat muun muassa yksityisyys, terveys ja oma loukkaamaton ihmisarvo. Jalovaara kokee, että hänet ”...suorastaan `lapiointiin` sängyn pohjalta taisteluun elämän arvoista.” (K17A, 40) Järvinen on puolestaan tuntenut löytäneensä uusia, oikeaan elämään kuuluvia elämänarvoja, ”ei mitään teeskenneltyä jurrielämää.” (K61,15) Pitkälti keskitysleirikokemuksiin ajatuksensa perustavan Franklin mukaan tarkoitusten tajuamisessa ei ole kyse vain puolustusmekanismista, vaan primaarista voimasta löytää arvokas perusta elää haastavassa maa-

¹²⁸¹ Kertojat: K131, 159; K135, 70–71, 114.

¹²⁸² Travis et al. 2014, 177–178, 188.

¹²⁸³ Kiuru 2015, 244, 248.

ilmassa.¹²⁸⁴ Purjo näkee Franklin edellyttävän yleispätevien arvojen, ei yksilöllisesti tärkeiden arvojen sisäistämistä toiminnassa. Kysymys siitä ”mikä tekee ihmisen elämästä tarkoituksellisen”, kietoutuu peruskysymykseen ”mikä on arvokasta elämässä.” Näiden kysymysten vahvistuminen ja niihin vastauksen saaminen ovat selviytymisen kannalta ratkaisevia.¹²⁸⁵

Selviytymistä tarkasteltaessa voidaan verrata tavallisen, ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimysluokan ja epätavallisen, äärimmäistä koettelemusta sisältävän, ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokan olemuksia toisiinsa. Arvotietoisuuden muutoksien yhteydessä tarkastellaan jatkuvaa identiteetin rakentumista ja ihmisyyteen kasvamista.¹²⁸⁶ Siihen näyttää tarinoissa kuuluvan kehitysvaiheet, arvot voivat muuttua ja priorisoitua uudelleen, joistakin on tingittävä.¹²⁸⁷ Fyysisaineellisessa vaiheessa arvot liittyvät raadolliseen, yksilölliseen eloonjäämiseen. Ojanen tarkastelee tätä hetkellisyyden näkökulmasta, jossa takerrutaan pieniin asioihin ja opitaan elämään tässä hetkessä vailla menneisyyttä ja tulevaisuutta. Siinä voi olla psykopatian piirteitä, empatian menettämistä ja omaa selviytymistä toista ihmistä hyväksikäyttäen.¹²⁸⁸ Tämä itseen pelkistyminen on äärimmäisen minätyypin vahvistumista. Se näkyy eri tutkimuksissa ja tutkimukseni tarinoissa kärjistyneesti ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan ääriolosuhteissa, joskus jopa hyvin läheisenkin ihmisen kustannuksella.¹²⁸⁹ Birenbaum¹²⁹⁰ (K118, 7, 28, 46, 55, 100–101, 113, 124, 148) koki Majdanekin kuolemanleirillä, ettei millään muulla ollut merkitystä kuin säilyä hengissä hinnalla millä hyvänsä. Se oli elämäntaistelua kaikesta, kuten lattiatilasta, vahvimmat selviytyivät. Hän tiedosti muuttuneensa itsensä puolesta taistelevaksi. Eläimelliset vaistot terävöityivät ja humanit impulssit kuolivat.

¹²⁸⁴ Frankl 2010, 91; Ahlmanin 1920, 155, 201 mukaan kollektiivipersonallisuuden edellytyksenä on yhteisten arvojen olemassaolo ja niiden tajuaminen; Puolimatka (1999, 25) korostaa kasvatuksen päämääränä käsitystä arvokkaasta ihmiselämästä; vrt. Hämäläinen, 2011, 72; Ojanen 2011, 8; Taneli 2010, 22–25, 34–35, 38–40, Snellmannin humboldilainen sivistysajattelu ja antiikin sivistysohjelma (*paideia*, kreik.).

¹²⁸⁵ Purjo 2011, 41; vrt. Pitkänen 1996, 35, itsereflektio; Wikström 2000, 269.

¹²⁸⁶ Haslam 2006, 258; Purjo 2011, 41, 47; Fisher 2011, 23; Rauhala (2009, 73) pitää yliyksilöllisyyteen suuntautumisessa ja henkisyiden korkeatasoisuuden ilmentäjänä arvotajunnan kirkkautta, ihmisen arvottavaa olemuspuolta. On kyse eettisyyden, vastuullisuuden kehittämisestä, kuten vaatimuksesta siitä mitä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä.

¹²⁸⁷ Vrt. Pitkänen 1996, 35.

¹²⁸⁸ Ojanen 2002, 18.

¹²⁸⁹ Frankl 2010, 14, 51, 53; Des Pres 1976, 98–99; K118, 100–101, 148, 165; K119, 122–123, 131; K120, 44; K121, 152, 154; K124, 184, 188; K128, 249; K129, 57; K133, 87, 117, 139; K134, 98–99, 145, 147; K135, 109–111, 113, 115, 219; K136, 207, 284, 317; K137, 57, 62–63.

¹²⁹⁰ Vrt. Camus 2012, 179–180. Totuus taistelun välttämättömyydestä vaikeuksissa ei ole ihailtavaa, vaan pelkkä seuraus.

Wiesel¹²⁹¹ (K117, 52, 86–87, 101) näki leirillä vain olemattomalla ruoka-annoksella olevan merkitystä, se oli hänen koko elämänsä. Hän kuvaa vankeja, jotka olivat valmiit tappamaan leipäpalasta. Tutkimukseni arjen kertomuksissa voi havaita, kuinka tällainen primääritason ahdistus voi aiheuttaa omiin tarpeisiin keskittymistä, jonka jotkut näkevät taantumisena itsekkään lapsen tasolle. Itse puhun äärimmäisestä minätyypistä. Voi kysyä, onko tässä tilanteessa kyse tarkoituksenmukaisuudessaan hyväksyttävästä minätyypistä? Henkiinjäämististelussa jo yksin nälkä vaikeuttaa ja estää maailma- ja minämaailmatyypille ominaisen, syvällisemmän henkisyyden ilmentymisen. ”Ensin tulee ruoka, siten tulee moraalit”, toteaa Siperiaan karkotettu Bloom (K129, 74)¹²⁹² ”syödessään” lämmintä perunavettä. Edellä kuvatun kaltaisissa eloonjäämistelussa selviytyminen määrittelee tapauskohtaisesti tekojen tarkoituksenmukaisuutta sekä niihin liittyviä perusteluja, ratkaisuja ja valintoja sekä muutoksen tavoitteita, esimerkiksi tilanteessa, jossa toisen auttaminen olisi tiennyt molempien kuolemista (K135, 109). Yleisesti hyväksytyt ja ymmärretyt moraalit ja hyveellisyys saattavat asettua sivuun eikä vääriä vaikuttavien, usein pakon sanelemien valintojen ja tekojen tuomitseminen ole itsestään selvää ja yksioikoista.¹²⁹³ Lehtisen mainitsemien, eloonjäämistelun aineellisten minimiedellytysten¹²⁹⁴ varmistuttua, usein kovimman kärsimyksen hälvennyttyä, alkaa monissa tarinoissa tarkoituksen rakentumisessa vahvistua hänen esittämänsä vapaata inhimillisyyttä tavoittelevaa ajattelua. Hinrikin mukaan gulagien koskeissa elämäntarinoissa edetään fyysisten tarpeiden voittamisen jälkeen vastustamaan neuvostoihmiseksi sulauttamista sekä säilyttämään omaa kieltä ja kulttuuria, erityisesti huolehtimaan lapsistaan.¹²⁹⁵ On kyse Rauhalan korostamasta korkeammasta henkisyydestä, eettisestä ja hyvän elämän arvojen tarkastelusta sitä uhkaavissa tilanteissa.¹²⁹⁶ Frankl puhuu kaiken merkityksen keskittymisestä itsen lisäksi myös toisten hengessä säilymiseen, jonka päämäärän ja toteutettavan tehtävän ympärille ihmisen luonne kiertyy.¹²⁹⁷ Sen voi tulkita viittaavan tarkoitusten muodostumisen kehittyneempään, henkisesti maailmatyyppejä vahvistavaan vaiheeseen, jossa pohdiskelun ja toiminnan keskiöön nousevat Purjon edellisellä sivulla painottamat yleispätevät arvot. Arvoja tarkasteleva Des Pres esittääkin tutkimuksessaan vääräksi ajatuksen, ettei vanki- ja keskitysleirin

¹²⁹¹ Vrt. K129, 66–67, 69. Applebaum 2022, 410. Voi syntyä pahuutta, jota vangit eivät vapaudessa koskaan ilmentäisi.

¹²⁹² Vrt. K128, 177–178; Applebaum 2022, 410 kuvaa gulagleirien epätoivoisen kamppailun heikentäviä vaikutuksia.

¹²⁹³ Vrt. Des Pres 1976.

¹²⁹⁴ Lehtinen 2009, 21.

¹²⁹⁵ Hinrikus 2009a, 86.

¹²⁹⁶ Rauhala 2009, 73; Fisher 2011, 23 esittää hengellisen terveyden (*spiritual health*, engl.) ja hyvinvoinnin alueet.

¹²⁹⁷ Frankl 2010, 34, 40–43, 51, 54, 70, 76, 96; emt.1980, 33, 106–107.

äärioloissa ollut moraaliala ja järjestystä, että siellä toimi hobbeslainen kaikki toisiaan vastaan -luonnonlaki. Sitä oli joissakin kovissa tilanteissa aluksi havaittavissa, mutta sitten syntyi usein järjestys, kestävimmit ottivat johtajuuden ja noudatettiin ankaraakin moraaliala, kuten tilanteissa, joissa joku varasti leivän vankitoverilta. Leireillä esiintyi tarve auttaa toisia monella tavalla, pitää yllä elämää viimeiseen saakka.¹²⁹⁸ Sitä symboloi useissa tarinoissa ilmenevä huolehtiminen, esimerkiksi uupunen toverin pitäminen mukana, pystyssä, nukahtamatta – jotta tätä ei tapettaisi.

Des Presin tarkastelema luonnonlaki olisi taustaltaan biologinen, yleispäteväksi arvoksi nousee elämä itse. Hänen tutkimuksensa mukaan siinä ei ole mitään erityisen mysteeristä. Kyse on yksinkertaisesta elämän säilyttämisestä, selviytymisestä ja sitä tukevasta, usein radikaalistakin adaptoitumisesta, käytännössä ärsykkeisiin vastauksesta tarkoituksenmukaisella tavalla.¹²⁹⁹ Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokkaan kuuluvissa tutkimukseni tarinoissa ihmiset ovat menettäneet hyvän elämän perusedellytykset: ravinnon, levon, suojan ja terveyden, sekä mahdollisuudet vaikuttaa siihen.¹³⁰⁰ Näitä myös havainnoinut Des Pres puhuu perustarpeiden yhteydessä ulkoisesta tuesta, jonka menettäminen palauttaa ihmisen elämän itsensä huomioimiseen.¹³⁰¹ Pelkistyminen merkitsee, että elämä nousee lopulta ainoksi arvokkaaksi sisäistetyksi asiaksi, tarkoitukseksi, jonka kärsivä ja hänen vertaisensa vielä omistavat. Tämän taustalla on pahuutta ja vääryyttä vastaan nouseva uhma pitää kiinni viimeisestä oikeudestaan olla olemassa, olla ihminen, vaikka vihamielinen systeemi yrittääkin sitä musertaa. Tämä ilmentää selviytyjän identiteettiä. Se tulee esillä Franklilla, jonka mukaan elämän menettämistä uhkaavilla keskitysleireillä oli yksinkertainen onni omistaa kaikesta huolimatta edes hengittävä ruumis. Hänen mainitsemansa suoriutumisen kärsimyksessä ja vastuu olemassaolosta¹³⁰² määrittelevät ihmisyyttä, ihmisarvoa koettelemuksissa. Se on ihmisenä onnistunutta olemista osana elämän suurempia tarkoituksia, velvollisuutta kestää ja täyttää ihmisenä olemisen tehtävä, elää kaikissa olosuhteissa – itsen vuoksi eläminen on elämän itsensä tähden elämistä. Tämä näkyy myös ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokkaan kuuluvissa tarinoissa.¹³⁰³ ”Minun täytyy elää”, (K77, 202) ymmärsi Keuramo tämän vaatimuksena nähdessään sairaalaan tuotavan, hädin tus-

¹²⁹⁸ Des Pres 1976, 94, 132, 133, 135, 140, 146, 154; vrt. Kertoja K13 4, 147.

¹²⁹⁹ Des Pres 1976, 133, 192–195, 202.

¹³⁰⁰ Kertojat: K116, 67; K118, 45, 57, 70; K119, 71–72; K120, 58; K121, 173; K124, 96–97, 100, 185; K131, 67, 170–171; K133, 72–73, 188, 193; K135; K136, 10; K137, 57, 62–63; haastattelu H8.

¹³⁰¹ Des Pres 1976, 88–89, 155–156, 191.

¹³⁰² Frankl 2010, 54.

¹³⁰³ Vrt. Kertoja K121, 145; Tarkastelen (Aikko 2016, 93–98) ihmisyyden löytämistä vastuullisessa olemisessä. Keskeistä on myös vastuu itseään kohtaan. Se tarkoittaa muun muassa, että riittää, kun tekee parhaansa.

kin hengissä auto-onnettomuudesta selviytyneen tytön, jonka poikaystävälle oli käynyt ilmeisesti vielä huonommin. Elämän säilyttämisen perusoletusta selviönä pitävä Purjo tarkastellee Lukaksen ajatuksia elämän tarkoituksen kyseenalaistamisen vaa-roista.¹³⁰⁴ Elämän itseisarvon ja loukkaamattoman pyhyiden tiedostaminen on kuin se juhlallinen asia, jota Linnankosken *Pakolaiset*-romaanin (1944) Uutela mietteis-sään tunsi pysähtyessään pellolla elämänsä suuruuden edessä.¹³⁰⁵ Ratkaiseva pysäh-tyminen näkyy tutkimukseni tarinoissa, joissa tiedostetaan vahingollinen elämäntapa ja ryhdytään ponnisteluun paremman elämän puolesta. Ne ovat usein vankilapastori Mäkelän korostamia selviytymistarinoita.¹³⁰⁶ Elämästä ja kuolemasta taistelevalla Kiviniemellä (K19, 9, 40)¹³⁰⁷ siihen liittyy Uutelan kaltaista elämän syvyysulottuvuu-den, pyhyiden ja valtavuuden tajuamista. Osa kamppailuista päättyy onnettomasti, joista Kari Korhonen kertoo: ”Liian moni särkynyt elämä lasketaan hautaan ennen aikojaan.” (K33B, 145)

Tutkimukseni tarinat muistuttavat, ettei elämän itseisarvo aina riitä tarkoi-tukseksi, varsinkaan silloin, kun se on esimerkiksi Korhosen luettelemien tarinoiden lailla pelkkää kärsimystä. Camus’n mukaan monet ovat kuolleet, koska eivät ole nähneet elämää elämisen arvoisena.¹³⁰⁸ Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tapauksissa ihmisillä on mahdollisuus löytää jokin todellinen arvokas asia. Ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokassa on ominaista joutua pakotettuna kammottaviin olosuhteisiin, josta ei enää löydä tai on todella vaikeaa löy-tää mitään elämisen arvoista, jäljellä on enää pelkkä ylenpalttisen kärsimyksen sie-täminen. Itsemurhaansa vankileirin brutaaaleissa olosuhteissa järjestävä Fellows (K131, 76) kokee elämänsä menneen niin mielettömäksi, että yksittäisten negatiivis-ten tuntemusten vastakohtakin oli negatiivinen, esimerkiksi kärsimyksessä rauhalli-nen surumielisyys.

Camua tulkiten on tärkeä löytää syy miksi elää. Kertojat tiedostavat perustarpeita arvokkaampia merkityksiä, joita ovat erilaiset henkiset arvot kuten uskonto ja koti, jotka näkyvät erityisesti läpi Bonhoefferin kirjeenvaihdon.¹³⁰⁹ Hänen edustamassa ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa keskeiseksi muo-dostuu päämäärä (usein tulevaisuussuuntautunut), säilyä itsensä hilliten ja kooten hengissä siihen asti kun kaikki muuttuu, vihollinen kukistuu, on mahdollista saada hyvitys kärsimykselle, vapaus koittaa – hyvä elämä palautuu, voittoa pahan. Ihmis-ten on usein hetkittäin tarrauduttava vaatimattomiltakin vaikuttaviin seikkoihin,

¹³⁰⁴ Purjo 2010, 215.

¹³⁰⁵ Linnankoski sivu 3; kertojat K32–K95.

¹³⁰⁶ Lampinen 2011, 11.

¹³⁰⁷ Vrt. kertojat: K33B, 11; K69, 118; K34, 13.

¹³⁰⁸ Camus 1971, 15; Purjo (2010, 215) korostaa elämän säilyttämistä välttämättömänä ak-sioomana.

¹³⁰⁹ Bonhoeffer 1991, 43, 55, 63, 216–217.

jotka toisaalta muistuttavat kaiken mielettömän pahuuden keskellä ja yläpuolella olevan, itsessään arvokkaan elämän merkittävydestä ja läsnäolosta – kaikesta huolimatta elämä voittaa.¹³¹⁰ Monet voimaantuivat ja rauhoittuivat ekopsykologiassa viitatulla tavalla kokiessaan yhteyttä luontoon. Sitä koskevat havainnot, lintujen laulu, hajut ynnä muut ilmaisevat, että Roszakin viittaama äiti on paikalla.¹³¹¹ Felloilla (K131, 73) se perustui hänen suurenmoisena pitämään mahdollisuuteensa tarkkailla yllättäen vankilaan lentänyttä lintua.¹³¹² Se teki olosuhteiden tyhjyydestä siedettävämmän kestää. Kovályn (K133, 75–76) kokemissa gheton oloissa ei ruoho kasvanut eikä linnut lentäneet, mutta häntä riitti rohkaisemaan muurien sisäpuolelle joskus tuulen mukana tuleva keväisen maan, elämän tuoksu. Rugelle elämä ilmeni marssirivistön päivittäin ohittamassa jättimäisessä kuusessa: ”Totisen juhlava puu, joka on kuin luonnon ylevyyden vertauskuva inhimillisten inhottavuuksien rinnalla.” (K128, 162) Tämä viittaa ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokalle tyypilliseen hyvän ja pahan mentaaliin taisteluun. Se on maailmatyyppiä edustavassa ihmisessä olevan hyvyyden kukistamattomaksi ilmenemismuodoksi nousevaa rakkautta elämää, viime kädessä rakkautta toisia kohtaan. Henkisen elämän syvenemistä keskitysleirillä pohtiva Frankl puhuu kärsimysmerkityksen totuuden tajuamisesta rakkaudessa, jonka avulla kestää melkein mitä tahansa. Hän piti sitä korkeimpana arvona ja päämääränä ja säilytti vankeudessa rakkaimpiaan muistellensa sisäisen vapautensa ja ihmisarvonsa.¹³¹³ Eikö tämä ole oleellinen selitys Des Presin mysteerinä pitämään keskitysleirivankien käyttäytymiseen kuolemanmarssilla, jossa itekin kuoleman rajalle uupuneet löysivät voiman viimeiseen ponnistukseen kantaa toveriaan?¹³¹⁴ Samansuuntaisissa äärioloissa Wieselin luovuttamisen, jättäytymisen marssirivistöstä varmaan kuolemaan esti ainoastaan hänen vieressään olleen isän läsnäolo: ”Mitä hän tekisi ilman minua?” (K117, 86) Zywulka puolestaan katsoi siellä rakkaidensa valokuvia. Hän tunsu äitinsä ystävällisten silmien puhuvan hänelle: ”Elä! Sinun täytyy elää minun takiani!” (K121, 189) Natsivankilaan joutunut Bonhoeffer tiedostaa ympärillään olevan uhan keskellä: ”...minä elän niin kauan kuin minulla on todella jokin suuri päämäärä edessäni...” Vaimon jälleennäkemisen kannustamana hän kertoo vielä kerran (aavisti teloituksensa lähestyvän) ottavansa vauh-

¹³¹⁰ Kertajat: K117, 20, 53, 86–87; K118, 45; K119, 131; K120, 53; K121, 16; K122b, 26; K124, 125, 145, 161; K131, 170; K133, 131; K135, 255–258; Frankl 2010, 70, kuvaa elämän arvoihin liittyvää, henkiseen korkeuteen pääsemistä.

¹³¹¹ Kertoja K134, 137–138; Roszak 1993, 93–96.

¹³¹² Vrt. kertojat: K122b, 72; K123, 43–44; Malinen 2010, 123–124.

¹³¹³ Frankl 2010, 40–41; vrt. K134, 63, 73, 114, 221; K137, 22, 29; kuvaan artikkelissani (Aikko 2014, 102–103) hyvään elämään ja hyvyyteen pyrkivän rakkauden ilmaisumuotoja.

¹³¹⁴ Des Pres 1976, 132–133.

tia käyttääkseen loppuaikansa niin tehokkaasti kuin mahdollista.¹³¹⁵ Perhe on esillä myös osassa ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokkaan kuuluvia nykyarjen kärsimystarinoita.¹³¹⁶ Myllykangas pitää sitä päämääränä, ”minkä vuoksi täytyi pitää pää pystyssä.” (K15, 82–83) Camillan (K106A, 82, 84–85) itsemurhaa viivästytti erityisesti tunne siitä mitä tuskaa hänen tekonsa aiheuttaisi läheisissä. He olivat viimeiseen saakka hänen elämäntarkoituksensa: ”Te olette syy, miksi haluan jäädä, perheeni. Tämän takia lähtöni surettaa niin paljon. RAKASTAN TEITÄ!” (K106A, 82) Tätä tarkoitusta vahvisti tietoisuus, että hänen ympärillään oli ihmisiä, jotka rakkivat häntä ehdoitta, lämpimästi ja syvästi. Hakokönkään (K75, 188–189) kivulias raitistumisprosessi alkoi hänen tajutessaan isättömänä ja isoisättömänä olevansa tärkeä vastasyntyneelle lapsenlapselleen, isoisä pienelle ihmiselle. Sen avulla hän kesti vieroitusoireiden kuukauden jatkuneen krapulan, fyysiset kivut ja ahdistuksen. Tällaisen tarkoituksen vahvistama elämänhalu voi siirtyä ajatuksen tasolta kokonaisvaltaiseen olemiseen. Se voi olla Hakokönkään lailla jonkin tarkoituksen takia kärsimyksen kärsivällistä kestämistä. Tärkeiden arvojen löytäminen on monelle etsijälle vaikeaa, usein mahdotonta, eivätkä ne löydettyäänkään aina riitä. Elämästä syrjään heitetyksi itsensä raajarikkona kokevalla Talvitiellä se vaatii jatkuvaa kamppailua: ”Miksi joudun joka päivä taistelemaan itselleni halun elää?” (K30A, 13)

Kärsimyksen kestäminen syyksi alkaa löytyä Talvitien lailla jotakin itseä koskevaa. Korkeampaa minämaailmatyyppiä ja ihmisenä onnistuvaa olemista edistävän kasvamisen henkisen kehityksen lähtökohta on oivallus itsestä päämääränä, kuten kasvu hyveelliseksi ihmiseksi, johon voi itse vaikuttaa. Purjo näkee tarkoituskysymykseen sisältyvän ihmiselämän päämäärän kietoutuvan Franklilla peruskysymykseen: Mikä on arvokasta elämässä?¹³¹⁷ Tähän liittyvä ratkaiseva kysymys on: Mikä tekee elämästäni arvokkaan? Tarinoissa näkyy väkevä ponnistelu itsen tärkeydestä ja tarkoituksista, kuin syistä miksi juuri itsen puolesta kannattaa elää äärioloissakin, monet kokeva sellaisina omat, toisia hyödyttävät kokemukset. Hyväksikäytön traumatisoimaa, masennusta sairastunutta Topia (K94, 106–107) varjosti tunne merkityksettömyydestään ja kuulumattomuudestaan mihinkään. Hän on tunne-elämän ki-
vuista huolimatta vähitellen oivaltanut omaan arvoonsa perustuvan tarkoituksensa: ”Että minäkin olen tärkeä, minunkin elämälläni on tarkoitus. Minäkin voin olla ihana ja minunkin mielipiteeni voivat olla tärkeitä ja hyviä.” (K94, 107) Hän kokee tarkoituksen löytämisen vaikeana, muttei mahdollisuuksiinsa luottaen anna periksi. Potentiaalisuuden toteuttamista pohtivan Franklin mukaan ihminen ei tarvitse jännityksetöntä tilaa, homeostaasia, vaan ponnistelua ja pyrkimystä johonkin päämäärään. Sen

¹³¹⁵ Bonhoeffer 1991, 127, 97, 43, 52.

¹³¹⁶ Kertojat: K0, 67; K126, 37, 43.

¹³¹⁷ Purjo 2010, 200.

lähtökohtana koettelemuksissa on itseä koskevan muutoksen arvon, tarkoituksen ja mahdollisuuksien sitkeä etsiminen.¹³¹⁸

6.5.3 Itseä koskevan muutoksen mahdollisuus

Kasvatuksellisesti ratkaiseva kasvun piirre on, että muutostarkoitus voi kovissa kohdaloissa koskea myös itseä. Se ei ole pelkästään maailmatyyppin vahvistumista, joka tiedostaa, ettei hän voi vaatia yksin ulkoisen maailman muuttumista omien tarpeiden mukaiseksi, vaan myös hänen on muututtava sen vaatimusten mukaisesti. Se on myös minämaailmatyyppiä kasvamista ja ihmisenä onnistunutta olemista toteuttava kehitymistä ja sen ymmärtävän identiteetin vahvistumista. Kalschedin traumatutkimuksen mukaan joskus ihminen saa henkisesti parannuttavan, vapauttavan, sisäisen kokemuksen, jossa hänen minäkuvaansa pirstova peili muuttuu. Hän vapauttaa syvemmän viisauden itsestä ja löytää potentiaalisuutensa omasta kokonaisuudesta.¹³¹⁹ Näen, ettei kokonaisuus liity vain persoonaan, vaan se on itsen osallisuutta laajaan todellisuuteen ja transsendenssiin.¹³²⁰ On kyse minämaailmatyyppiä ilmentävästä, ihmisenä onnistuneesta olemisesta. Se merkitsee, että ihminen tiedostaa eksistenssinsä arvon ja potentiaalisuuden olla joko enemmän tai vähemmän ihminen, tärkeänä osana maailman suurta tarkoituksellisuutta, johon voi itse vaikuttaa. Tutkimukseni kunniallisen kärsimyksen luokan tarinoissa se perustuu kokemukseen minää koskevasta, joidenkin mielestä välttämättömistäkin muutoksista, jossa taustalla on usein yksilölle mahdollistunut oma, monien tutkijoidenkin tarkastelema ratkaiseva valinta.¹³²¹ Frans” (H6) ja Tanja (K23, 72) kokevat aikuistuneensa, Simo (K96, 28) tulleen paremmaksi ihmiseksi. ”Vanhat kaveritkin on sanoneet et: `Sä oot muuttunu, hei mikä sus o niinku...? Mut et, iha positivisest muuttunu,` (H2) kertoo ”Birgitta” tyytyväisenä.”

Eksistoiniskäsitetä tarkastellessaan Purjo korostaa Kierkegaardin tarkoittavan sillä kehitymistä oikealla tavalla oikeaan suuntaan. Frankl ymmärtää oikealla tavalla merkitsevän ihmisen tarttumista tarjoutuviin tarkoituksellisiin, oikealla suunnalla hän käsittää arvokkaimpien mahdollisuuksien valitsemista elämän tarkoitusta myötäileväksi ja lisääväksi. Purjo puhuisikin eksistoinin sijaan eksistoinisesta eettisellä tavalla.¹³²² Tässä voi havaita ihmisoikeuksien loukkaamista sisältä-

¹³¹⁸ Frankl 2010, 96–97; emt. 1980, 33, 104–105; kertoja K0, 130, 135.

¹³¹⁹ Kalsched 2013, 160.

¹³²⁰ Matt. 25:14–30; Ahlman 1953, 15; Skinnari 2004, 69–70; Heinonen 1993, 98–99.

¹³²¹ Kertajat: K5, 224, 229; K9, 241; K14, 25; K17A, 23; K19, 47; K24, 58; K31A,1, 28; K32,1, 96, 103, 125; K32, 8, 116; K33A, 182; K50, 103; K115B, 110; K66, 90; K77, 198; K106, 306; K112, 48; haastattelut H2; H6; Wilenius 1987, 12, 15; emt. 1982, 20; Ahlman 1953, 16–18; Ojanen 2002, 218–219.

¹³²² Purjo 2010, 234.

vän kärsimyksen luokan tarinoille tyypillistä, pahuuden vaikutuspiiristä nousevaa eettistä pohdiskelua. Franklilla siinä on oleellista vastuullisen, ihmisenä onnistunutta olemista tukevan olemisentavan tarkoituksen ja tehtävän sisäistäminen.¹³²³ Yksilö ymmärtää dialektisen keikauksen, jossa ankara todellisuus kohdistuu häneen, mutta voi mahdollistaa hänessä myös hyveellisyyttä. Pivnic (K135, 248) kokee muuttuneensa introvertista, pelokkaasta pojasta vahvaksi, teräksiseksi mieheksi, joka katsoo kohti tulevaisuutta. Hänellä näkyy erityisesti eettisyys, hän pohtii paljon pahuuden ja hyvänä ihmisenä olemisen mahdollisuuksia. Tämä on Toiskallion tarkasteleman ihmisyyteen ojentautumisen, *Bildungin* keskeinen lähtökohta.¹³²⁴ Ojasta soveltaen on kyse hyvän kasvutarinan tekemisen tarkoituksen tiedostamisesta, tarinasta, jolla on kehityksen idea, ihminen muuttumassa paremmaksi.¹³²⁵ Tämä näkyy tarinoissa pohdiskeluna, jossa minästä tulee muutossuuntautunut päähenkilö, joka ei enää keskity vain kärsimyskokemukseen. Se ilmenee Salomaan teksteissä vapauttavan totuuden oivaltamisena, jota jotta-sana painottaa. Hän tajuaa saaneensa jatkoaikaa kehittyäkseen loppuun saakka: ”Jotta tekisin parannuksen, jotta rakastaisin, jotta valmistuisin.” (K27, 208) Joillakin ilmenee esimerkiksi ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokassa koettelemuksen aiheuttaman muutoksen ja kasvutarkoituksen sisäistämistä.¹³²⁶ Bonhoeffer¹³²⁷ pohtii syitä, miksi sodan kauhut on koettava näin intensiivisesti. Se ohjaa tärkeisiin päämääriin ja tehtäviin, joita varten on kypsyttävä: ”Siksi meidän on todella säilytettävä itsessämme se, mitä me koemme, muovattava sitä, annettava sen tulla hedelmälliseksi, eikä karsittava sitä pois hartioitamme.” Hän kokee hyvään elämään ja hyveelliseen ihmisyyteen kasvamisen arvokkaina. Vastuullisen olemisentavan ja ihmisenä onnistuneen olemisen lähtökohdista koettelemuksissa näen viittaukset siihen, että ihminen sisäistää velvollisuutensa ”hoitaa talenttinsa”, tekee parhaansa kehittääkseen lahjojaan, kasvaakseen ihmisenä jotakin varten.¹³²⁸ Tällainen Purjon tarkastelema, oikealla tavalla oikeaan suuntaan kasvamisen tiedostaminen näkyy monissa tarinoissa. Kiuru kokee poikansa kuoleman aiheuttamassa surussa, että silläkin täytyy olla jokin mielekkyys: ”Ehkä tarvitsemme tämän kokemuksen voidaksemme paremmin täyttää oman tehtävämme?” (K104, 51) Arnkililla (K3A, 17, 33, 38, 88, 90, 134, 160, 187, K3B, 228–229) elämäntehtäväluonteisen suuntautumisen perusta tulee esille Sartren turha kärsimyshistoria -ajatuksen vastaisena asenteena.¹³²⁹ Arnkil kokee, ettei elämä ole turhaksi

¹³²³ Frankl 1980, 38; vrt. Purjo 2010, 222–223.

¹³²⁴ Toiskallio 1.2.

¹³²⁵ Ojanen 2002, 159; vrt. Rauhala 2009, 73, 76.

¹³²⁶ Kertojat: K119, 131; K121, 124, 193, 312.

¹³²⁷ Bonhoeffer 1991, 88–89, 157; vrt. Camus 2012, 299–307; Liutta 2011, 50, 52.

¹³²⁸ Vrt. Aikko 2018; Matt. 25:14–30; vrt. Värri 2014, 92.

¹³²⁹ Sartre, 3.4.2; vrt. Weil, 3.4.2, hukkaan heitetty tuska; Frankl 1980, 20, 27, 30 110; emt. 2010, 105.

eletty, jos omistaa sen omien lahjojensa kehittämiseen, (ei niiden täydellistymiseen). Tämä pyrkimys esiintyy myös hänen toimissaan. Se on mahdollisuuksien herättämistä, Rauhalan mainitsemaa, itsetiedostamiseen liittyvää oivaltamista.¹³³⁰ Myös Kaartinen (K18,1, 97, 107) viittaa tähän kysymällä: ”Mitä lahjallani tekisin ja miten sen käyttäisin?” (K18,1, 127) Hän vastaa toteuttavansa sen toisia palvelleen. Oikeaan suuntautumisessa on tärkeää tutkimukseni tarinoissakin näkyvä *praksis*, aktiivinen toiminnallisuus sisäistetyin muutostarkoituksen mukaisesti. Se on käytännön järjeä (*fronesis*, kreik.) ohjata itseä koettelemuksissa.¹³³¹ On kyse Franklin esittämästä *homo patiensista* (lat.), ihmisestä, joka osaa kärsiä, muokata ahdinkonsa inhimilliseksi saavutukseksi.¹³³² Lukaksen mukaan mahdollisuus muuttaa kärsimys inhimilliseksi suoritukseksi toteutuu positiivisen, voimaannuttavan ja kannustavan asennoitumisen kautta.¹³³³ Jalovaaralla (K17A, 29) tämä näkyy ahdistuksesta nousevana ajatuksena muutosmatkasta, jossa hän ei koe tulevansa koskaan täysin valmiiksi. Hän tuntee tarvitsevansa rohkeutta mennä eteenpäin ja etsiä uusia näkökohtia. Elämää koskevat odotukset ja käsitykset rakentuvat vammautumisen kautta täysin uudelta pohjalta, jota Lukas korostaa. Jalovaaralla kasvutarkoitus pohjautuu uskuntoon.

Uskonnollinen kasvutarkoitus

Kristillisessä näkemyksessä nähdään laajalti kärsimys osana Jumalan tarkoitusta (*teodikea*, kreik.).¹³³⁴ Kaitselmusopin (*providentia*, lat.) mukaan teleologisuus ilmenee siinä, että aktiivisen ja persoonallisen Jumalan henki hallitsee suunnitelmallisesti luonnonjärjestystä ja historiaa, maailman tapahtumia, myös sen mielettömältä vaikuttavia vaiheita.¹³³⁵ Tähän liittyy kristinopissa myös kasvatustarkoi-

¹³³⁰ Rauhala 2009, 71.

¹³³¹ Aikko 2010, 48–52.

¹³³² Frankl, 3.2.

¹³³³ Lukas 1985, 107–110.

¹³³⁴ *Theos* – Jumala, *dikea* – oikeus (kreik.); Hela 1948, 59; Ojanen 2002, 131–132; Puolimatka, 2007, 198, 233–238; Luojola 1951, 91–92; Barth 1978, 25; Jeesus Siirakin kirja 1989, 2:1–5; Assisilainen 1981, 36–37; Kierkegaard 1990, 22–27; Schwebel 2017, 3–6; Toivanen 2009, 22, 178; Lehtonen 2003, 357–360, 369; Kempiläinen 1932, 17, 42, 131; K127, 137–138; Hepr. 12:6–7; Ps. 77: 10–11.

¹³³⁵ Tuomas Akvinolainen 1983, 22–23, 34–37, 84–87, 111–112; Job 22:14; Augustinus, 1981, 22; Luojola 1951, 92–93; Puolimatka 2005, 164–165; emt. 2007, 123, 132–133, 224; Noro 1971, 8,11, 57–65; Hegel: Jumala on yksi todellisuus, jonka hyvyyden oleukseen, pahuus ja onnettomuudet kuuluvat liikkeellepanevinä voimina – jolloin pahalta katoaa painavuus. Topelius 1938, 505, erityisesti *terve juuri* -käsite (Noro 1968, 180–181; Aikko 2018, 100).

tus.¹³³⁶ Andersenin mukaan se on koviin kohtaloihin sisältyvä, hyvää toteuttava siunaus, jossa rakastava, paavalillisesti kurittava Jumala onnettomuuksien luoja jatkaa luomistyötään.¹³³⁷ ”Kuorma ei muutu, vaan sitä kantava henkilö muuttuu”, toistaa Luther usein ja korostaa, että murhetta aina tunteva oikea kristitty tiedostaa olevansa kärsimyksessä muutoksenalainen.¹³³⁸ Uskonnollisen kasvatustarkoituksen ja sen dynamiikan ymmärtäminen ja vahvistuminen näkyvätkin lukuisissa tarinoissa. Niissä uskonnon diskurssiin sovelletaan kasvatukseen viittaavia käsitteitä, puhutaan oppiaineesta ja koulusta, jota kuvataan usein koulivana, kovana, uuden ihmisen synnyttävänä muutosprosessina.¹³³⁹ Talvitie (K30A, 108–109, 114–118) tiedostaa Paavalin ajatuksen haudasta nousemisesta merkitsevän hänellä itsestä nousemista, olevansa Jumalan tarkoituksen mukaiseen, uuteen elämään astunut uusi luomus, kohoavansa siiville kuin nuori kotka. Keppiin tukien toista jalkaa laahaten hän menee toisten, kärsivien ihmisten luo. Hän näki kärsimyksen uusin silmin, sillä kristitty ei elä vain itsessään, vaan Kristuksessa ja lähimmäisissään. 21 vuotta sotainvalidina pyörätuoliin sidottu Rauhala (K1, 25) kokee kärsimyksensä hyödyllisenä ahjona, joka on sulattanut ja kirkastanut häntä. Hän on alkanut aavistaa, ettei hän olisi oppinut Herran korkeakoulussa opetettua, ellei se olisi tapahtunut ilman Jumalan hänen hyväkseen tekemää työtä. Mäntymies (K25C, 53, 200–201) puolestaan kertoo uskonnolliseen ja lyyriseen sävyyn tunnoistaan palattuun sairaalasta katsomasta syöpäleikkausta odottavaa miestä. Hän kokee yhden asian keskeisenä: ”Elämä on koulua. Koulu tarkoittaa tosi kovaa etenemistä, kasvamista, kehittymistä... Me kasvamme ja muutamme kirkkaudesta kirkkauteen...” (K25C, 200) Rakkaan kuolema tuntui vaikealta ja pahalta: ”Että olin tyhjä kuin kuivunut lähde.” (K25C, 201) Syvässä masennuksessa hän tajusi tyhjyyden olevan väistämätön ja tarpeellinen osa

¹³³⁶ ”Teidän kärsimyksenne on kasvatusta: Jumala kohtelee teitä omina poikinaan. Onko sellaista poikaa, jota isä ei kurittaisi?” (Hebr.12:17); Kempiläinen 1932, 17, 42, 131; emt. 1983 29–30, 54, 80, 85; Assisilainen 1981, 36–37; Kierkegaard 1990, 22–27; Schwebel 2017, 3–6. Kasvua verrataan muun muassa synnytystuskiin ja sulatusuuniin (pätsi *purgatorium*, lat., tulikoe, *purosis*, kreik.); Room. 8:22; Kor. 3:15; 1. Jer. 29:9; Saarisalo 1952, 836; Bonhoeffer 1991, 79, 208–209; ten Boom 1964, 97; Topelius (Noro 1968, 180) tarkastelee pahaa kehitysvälineenä: Vanhurskautta ei ole ilman koetelemusta, kiusausta ja lankeemuksen mahdollisuutta: ”Jumala ei ole tahtonut luoda mitään niin valmista, ettei sen tarvitsisi kehittyä; Hänen täytyisi silloin uusia oma itsensä.” *Deus absconditus on Deus Crucifixus.*”

¹³³⁷ Andersen 2005, 19, 40, 110, 209; vrt. Bonhoeffer 1991, 88–89; Lehtonen 2003, 364–367.

¹³³⁸ Luther 1838, 2, 17, 200–204; emt. 1897b, 41; emt. 1966, 17; emt. 1967, 56–57; emt. 1911, 16, 17, 35; emt. 1981, 78.

¹³³⁹ Kertajat: K2, 6; K6, 233; K7, 234; K9; K10, 245; K11; K13, 98; K17B, 131; K19, 114; K20, 130; K22, 117; K28, 20, 50, 83, 158; K29, 36–37, 47; K30A, 30; K31A, 10, 110; K33, 35, 44; K65, 66; K82, 24; K99, 102–103; K104, 76, 80, 85, 132; K106B, 79, 236; K121, 193; K130, 84, 127, 134–135, 215; K122, 97; haastattelu H3.

kehitystään. Itkeminenkin tuntui pahaa poistavana, tyhjentävänä, katseen kirkastavana henkisenä paastona. Näin kärsimyksen kasvutarkoituksen sisäistämiseen näyttäisi liittyvän terapeutin, vapauttava, tuskaa lieventävä ja toivoa antava tarkoitus. Tässäkin voi kysyä, onko kasvun mahdollisuuteen luottaminen, sen antama lohtu ja toivo merkittävämpää kuin tapahtuuko se tosiasiallisesti? Valtaosassa tutkimukseni tarinoita ilmenee kärsimykseen liittyvästä kasvutarkoituksesta vakuuttumisen teema ja pyrkimys, joka näkyy henkilökohtaisen muutoksen etsimisellä, kuvailemisella ja todistamisella. Joillakin se vaikuttaa epätoivoiselta yritykseltä varmistua, ettei kärsimys ole ollut turha.¹³⁴⁰ Ojaseen mukaan ihminen rakastaa uskon antamaa tarinan skeemaa, totuutta, esimerkiksi muutossuuntautumista ironisesta tilanteesta romanttiseen.¹³⁴¹ Puhun lohduttautumisesta kärsimyksen muutostarkoituksen mahdollisuuteen, jonka vapauttava totuus koetaan onnistuneen olemisen kannalta riittävänä. Arnkil¹³⁴² vakuuttaa elinkautisvanki Seppälää muutoksen merkittävydestä, että tämä on uudesti syntyvä Jumalan käsissä: ”On tullut koettelemuksen, mutta myös kasvamisen aika.” (K3B, 75) Muutos on myös hänen (K3A, 20, 80, 85, 88, 182, K3B, 43, 47, 63, 128, 133, 160) ystäviensä kirjeenvaihtoringin keskeisimpiä aiheita. Uskon koulun oppilaina itseään pitävän Arnkilin etsijän näkökulma ja elävä esimerkki kannattavat tätä teemaa. Sen kannalta ratkaisevaa, toisiinkin tarttuvaa on, että hän ymmärtää nimenomaan dialektisen keikauksen¹³⁴³ kasvatuksellisen tarkoituksen. Hän kokee kohtalonsa järkyttävyydestä huolimatta suurenmoisena, jalostavana ja arkiminän yläpuolelle nostaneena jaksona. Hän kuuli radiosta klo 12.00 mietelauseen: ”Jos onnettomuuden jälkeen olet enemmän kuin ennen sitä, ei se olekaan onnettomuus.” (K3A, 20) Martti Paloheimo kokee hänen muutosasenteensa tartuttavuuden, henkisenä rikkautena, joka yhdessä hänen läpi käymissä suurissa kriiseissä: ”Ovat tehneet minusta toisen ihmisen. Tai ei, kai silti olen sama ihminen, mutta tunnen uudistuneeni, vanha on kuollut, uusi syntynyt, mutta silti tunnen olevani sama. Eikö se ole muutoksen merkki?” (K3B, 128)

6.5.4 Kärsimys ei ole kasvatuksellinen itsetarkoitus

Toisaalta kärsimyksen kasvatuksellisuusajatusta kohtaan esiintyy runsaasti kyseenalaistavia ja kritisoivia ajatuksia.¹³⁴⁴ Sen nähdään päinvastoin taannuttavana. Loputtoman, murskaavan taakkansa alle lyhyistyvän ihmisen voi olla vaikeaa löytää kuri-

¹³⁴⁰ Sartre (3.4.2) turha kärsimys; Weil (3.4.2) hukkaan heitetty tuska.

¹³⁴¹ Ojanen 2002, 161.

¹³⁴² Vrt. K17A, 29; Frankl 1980, 36.

¹³⁴³ Harva 3.4.3.

¹³⁴⁴ Simojoki 1997, 6–10; Mattila-Pyykkönen 1996, 55; Uurtimo 1998, 30; Hurri 1998, 50; Huovinen 2005, 145–147; Lehtinen 2009, 21; Seppälä 1992, 280; Riikonen 2006, 165; Gothoni 1987, 131; haastattelut H9a; H9b.

muksestaan mitään arvokasta, kuten mahdollisuutta muuttaa olosuhteita tai kasvaa, tehdä elämästään onnistunut tarina.¹³⁴⁵ Pihlströmin mukaan on suhtauduttava epäilevästi käsityksiin, jotka uskonnollisista tunnustuksista riippumatta perustelevat kärsimyksen olemassaolon vetoamalla johonkin ihmisiltä kätkeytyyn tarkoitukseen, jonka kautta he voivat kärsimyksiensä kautta löytää tai rakentaa elämänsä. Koviin kohtaloihin liittyvä kasvuajatus tulisi voida irrottaa naiivista ”kärsimys jalostaa” -tyyppisestä ajattelusta. Kärsimyksessä ei ole tarkoitusta, se ei jalosta, vaan mykistää.¹³⁴⁶

Huomionarvoinen piirre tutkimukseni tarinoissa on, ettei kaikki suinkaan vaakuu kärsimyksen kasvutarkoituksesta. Päinvastoin he pitävät sitä käsittämättömänä, vastenmielisenä ja julmana, puhumattakaan *dolorismista*, sen ihannoimisesta. Kyseessä ei ole suinkaan yksiselitteinen ja itsestään selvä, vaan arvoituksellinen ja paradoksaali asia, johon monet suhtautuvat kriittisesti ja ristiriitaisin ajatuksin.¹³⁴⁷ Arnkilin kovaa kohtaloa seurannut vaimo Joan ei hyväksy ajatusta, että hänestä tulisi parempi ihminen miehensä kärsimysten kautta: ”Kärsimys ei kohota henkeämme!” (K3D, 132) Tutkimukseni teeman kannalta huomionarvoinen piirre on, että juuri monet aikamme papit kritisoivat kasvutarkoitusta. Ehkä he ovat nähneet kuolemaa ja kärsimystä tarpeeksi. Sairaalapastori Olli Majamäki¹³⁴⁸ pohtii oman asenteensa muuttumista nimenomaan pappina. Alussa hänellä ollut jyrkkä, juutalainen, vanhatestamentillinen ajatus kärsimyksestä synnin seurauksena on häipynyt vuosien kokemuksen myötä kauas tästä. Hän ei pidä itseään niin tärkeänä, että Jumala häntä kouluttaisi kärsimyksillä: ”Suuruudenhulluutta, että mä olisin niin merkillinen otus, että mun tähteni pitäisi tällainen manööveri järjestää. (H9b) Nyt hän useiden muiden lailla ajattelee, että elämään ”kuuluu kärsimys osana, tavalla tai toisella aina. Se on oleellinen osa sitä.”¹³⁴⁹ (H9b) Olli kysyy vaimoltaan: ”Ajatteletko sinä niin, että olet Jumalan koulutettavana?” (H9b) ”En, vaan siten, että olen Jumalan kuljetettavana”, (H9a) vastaa sairaalapastori Pirjo Majamäki. Vankilapastori Rauhala (H10)¹³⁵⁰ muistuttaa osin sotainvalidipastori-isänsä ajatusten vastaisesti, erityisesti hänen tuskaisen elämänsä vaiheita läheltä seuranneena, että elämässä on tilanteita, joissa kärsimystä syntyy, muttei se ole tavoiteltavaa. Hänkään ei usko, että joudumme kärsimään saavuttaaksemme jotakin parempaa. Kärsimyksen tahallinen aiheuttaminen ei ole kristillinen hyve, eikä sitä ole oikeutettua harjoittaa jotakin oppiakseen. Kasvatukselli-

¹³⁴⁵ Tarkastelen artikkelissani *Hyvä paha elämä* (Aikko 2016) itsemurhaan päätyvän läheisen taustoja, joissa keskiöön nousevat mahdollisuuksien menettämisen ja epätoivon murskaavuus.

¹³⁴⁶ Pihlström 2010, 199.

¹³⁴⁷ Kertojat: K3D, 120, 131–132; K31, 3, 15, 35, 42; K116, 189; haastattelut: H6; H12.

¹³⁴⁸ Vrt. Camus 2012, 170; kertoja K31, 3, 15, 35, 4.

¹³⁴⁹ Kertojat: K27, 132; K128, 256.

¹³⁵⁰ Hänen isänsä Johannes Rauhala on *Kärsivän sana kärsiville* -kirjan (1968) kirjoittaja.

sesti perustavanlaatuinen piirre minämaailmatyypiksi kasvamisessa on monilla esiintyvä kyky rakentaa kokemuksiensa perusteella oma suhtautumiskaava, riittävän siedettävä ja eletävä kärsimysperspektiivi koettelemuksiin. Voi kysyä, onko joissakin tutkimukseni tarinoissa ollut oleellista sisäistä kasvutarkoitusta ja kokea sen toteutuneen, vaikka näin ei tosiasiallisesti olisikaan tapahtunut? Frankl katsoo, että jokaisen on itse löydettävä tarkoitus.¹³⁵¹ Näitä ajatuksia tarkastelevan Purjon mukaan ihminen ei voi kuitenkaan täysin luoda itselleen yksityistä merkitystä, vaan tarkoitushallinnat löytyvät suhteessa itsensä ulkopuoliseen, kuten yhteisöön, hän tiivistää merkityksellisenä ihmisenä olemisensä: ”Olla liittyen olemassa.”¹³⁵²

Tämä liittyminen ilmenee isänsä kohtalon läheltä eläneessä Rauhalassa (H10), joka koki kärsimyksen tarkoituksettomuutta. Hän teki isänsä kutsumuksen kaltaisen elämäntyön pappina rankkoja elämänvaiheita kokeneiden Kakolan vankilan vankien sielunhoitajana. Hän näytti olevan sinut niin isässään kuin tehtävässäänkin kohtamiensa elämän ristiriitaisuuksien kanssa. Rauhalasta sai vaikutelman hengenmiehestä, joka oli tarvittaessa kova ja karski, toisaalta herkkä ja inhimillinen ihmismielen raskaiden sielunliikkeiden tulkki, valmiina kohtaamaan kärsivän ihmisen. Rauhalassa toteutuu minämaailmatyyppi. Hän on pystynyt itsensä ulkopuolisen maailman huomioiden muodostamaan itselleen riittävän, siedettävän, eletävissä olevan henkilökohtaisen kärsimystarkoituksen ja -perspektiivin ja elää ne, hoitamaan talenttinsa, tekemään parhaansa – hyvän elämäntarinan.¹³⁵³

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyyppihenkilö Spiikin tarinan keskeinen teema on edellä tarkasteleman dynamiikan mukainen muutosmatka, jonka hän itsekkin tiedostaa ja jota kuvaa runsaasti (K106B, 233–236). Hän sisäistää dialektisen keikauksen viittaamalla elämään aaltoliikkeenä, joka potkii ja palkitsee, että pohjaton tuska on kääntynyt voimavaraksi. (K106B, 209, 234–235). On kyse esittämästäni taistelutarkoituksesta elämän mentaalien edellytysten turvaamiseksi. Spiik ei pysty vaikuttamaan ulkoiseen todellisuuteen muuttamalla tapahtunutta, toisaalta hän hyvin päättäväisesti, avoimesti ja rohkeasti pyrkii pohtimalla selviytymään kärsimyksestä. Hän puhuu yrityksistä irtautua surusta, ”elää hetki eteenpäin” (K109B, 19) ja pitää oleellisena, etteivät he (vaimo) olleet jostain syystä menettäneet elämänhaluaan. Tämän keskeisenä selityksenä pidän tarinoille ominaista arvojen löytämisen vahvistumista. Spiik (K106B, 9, 123, 286, 314) näkee, ettei hänen arvojärjestyksensä ole muuttunut, mutta se on siirtynyt syvemmälle tasolle, esimerkiksi ymmärrykseksi ylivoimaisen tärkeistä ih-

¹³⁵¹ Frankl 1980, 36.

¹³⁵² Purjo 2011, 41–42, 214.

¹³⁵³ Camus 2012, 170; Purjo 2010, 216, 224–225; Aikko 2016.

missuhteista ja ihmisyydestä. Spiik ei ollut aikaisemmin ymmärtänyt, kuinka tärkeä ja valtavan arvokas hänen tekemänsä taival tyttärensä Camillan kanssa on. Hänelle vahvistuukin muista tarinoista poikkeava erityinen tapa ylläpitää tätä suhdetta keskusteluyhteydessä kuolleeseen tyttärensä. Spiik tiedosti kertojille tyypilliseen tapaan koettelemustensa kasvutarkoituksen. Jumalalle esittämän miksi-kysymyksen yhteydessä hänen mieleensä nousi kuin usvasta vastaus: ”Jotta sinulle jäisi tilaa kasvaa.” (K106B, 13) Hänen Isänsä kuoleman kohtaamisessa kasvun tiedostaminen rauhoitti, Camillan kohdalla sen sisäistäminen ja mielentasapainon saavuttaminen on ollut vaikeampaa. Toisaalta hän (K106B, 34, 79, 171, 265) tuntee löytäneensä henkisen kasvunsa kannalta positiivisia asioita, oppineensa enemmän elämään tässä, saanut etäisyyttä ihmisten älyttömyyksiin, tehneensä havaintoja häneen jälkensä jättäneistä tilanteista, oppinut ymmärtämään itseä ja kokemuksiaan. Tämän myötä Spiik (K106B, 22, 52, 78–79, 98–99, 107, 155) korostaa hyvinkin itsetietoisena henkilökohtaisen panoksensa merkitystä henkisesti kehittyvänä ihmisenä: ”Kuljen omaa tietäni ja luon omaa elämäni.” (K106B, 306) Hän ei halua valmiina annettuja totuuksia, vaan korostaa ihmisen vapautta muodostaa niitä itse ajatustensa ja kokemustensa pohjalta. Hänellä on vapaa tahto määrittellä, millainen hän on ja millainen haluaisi olla – löytää ratkaisuja lisääntyneen itsetuntemuksen kautta. Hän on kohdannut itsensä, pelkonsa, mutta myös selviytyjän. Hän korostaa tietoisien ajattelunsa merkitystä. ”Olen Purkanut omin voimin menneisyyden painolastia, ja vuosien mittaan ne ovat pienentyneet.” (K106B, 14–15) Toisaalta Spiikissä orastaa ihmisenä onnistuneen olemisen piirteitä. Hän on saavuttanut tasapainon itsensä ja ulkoisen maailman painotuksien välillä. Hän kokee kohdanneensa myös Jumalansa ja uskonnäkemyksensä muuttuneen. Spiik näkee Jumalan suuremman suunnitelman, Luojan ohjaavan häntä luonnonlakien mukaan ja puhuu hänelle. Hänellä tulee esille kasvutarkoituksen sisäistäväillä usein ilmenevä, omien mahdollisuuksien oivaltaminen ja niiden vastuullinen toteuttaminen. Hän ei monien kertojien lailla suuremmin kritisoi kärsimykseen liittyvää kasvutarkoitusta. Toisaalta Spiik (K106B, 177) pohtii, onko hän häviöjä vai voittaja, joka oppii haasteina kohtaamista vastoinkäymisistä ja menee eteenpäin. Hän kokee muutosta estävänä seikkana itsemurhan peruuttamattomuuden, taustalla heijastuu tuska siitä, ettei hänellä ole toista mahdollisuutta. Hän pystyi kuitenkin tarttumaan tarjoutuviin mahdollisuuksiin juuri tässä hetkessä, erityisesti valjastamaan syvälliseen ja analyyttiseen tarkasteluun kykenevän ajattelunsa ja hyödyntämään sitä toisten hyväksi (K106B, 64, 80, 226, 297, 306). Hänellä ilmeni henkistä yhteydentunnetta kuolleeseen Camillan sekä rohkeutta lähestyä rehellisesti ja kaunistelematta muita ihmisiä aroissa asioissa. Se on oman tien löytämistä maailmankaikkeudessa.

6.6 Yksilö vastuullisena osana suurta kokonaisuutta

6.6.1 Ontologisen tarkoituksen oivaltaminen, valaistuminen ja pimentyminen

Spiik kokee edellisessä kappaleessa löytäneensä tien maailmankaikkeudessa. Se viittaa elämän syvälliseen olemuksellisuuteen kasvamiseen, johon liittyy rajatilanteissa kokemus ja ymmärrys transsendentista, herkkyyys metafysisen maailmaan kohtauksissa. Siihen liittyy ontologista oivaltamista, korkeampaa tietoisuutta ja arviointia omasta paikasta, merkityksestä, tehtävästä ja mahdollisuuksista sekä ihmisenä onnistuvasta olemisesta kokonaisuudessa. Siihen sisältyy henkilökohtaisen totuuden sisäistäminen, kuten kärsimysperspektiivi suhteessa usein rankalta sekä yleisesti salaisena, mysteerinä pidettyyn elämään ja Jumalaan.¹³⁵⁴ Pihlström nostaa esille Wittgensteinin ajatuksen uskosta reaktion elämän ongelmaan¹³⁵⁵ ja Rauhala korostaa ihmisen tarvitsevan henkisen monikerroksisuutensa takia yliluonnollista todellisuutta. Hän pitää henkisenä kasvuna oman olemassaolon transsendenttisen ulottuvuuden tiedostamista, joka on ihmisen saattamista kaiken olevaisen, korkeampien voimien yhteyteen esimerkiksi uskonnon avulla.¹³⁵⁶ Minämaailmatyyppin henkisessä kasvussa on keskeistä, että yksilö ymmärtää omien merkitysten ja mahdollisuuksien ontologisten perusteiden olevan häntä laajemmassa tarkoituksellisessa kokonaisuudessa. On kyse salaisuuden hiljaisuuteen kätkeytystä, elämää kannattavasta, terapeutisesta, vapauttavasta totuudesta, spirituaalisesta, ontologisesta tarkoituksesta, johon hänkin liittyy. Se on mahdollisuus, johon hädänalainen kokee voivansa luottaa ja tukeutua, turvallinen tie kulkea, vaikka sitä ei täysin osaa selittää – ja sen tulee riittää. Purjo tarkastelee Franklin ajatusta perimmäisestä tarkoituksesta ilmenevän ihmisen suhteessa universaaliin järjestykseen, kosmiseen ja transsendentaaliin, joista Frankl

¹³⁵⁴ Jumala on olemukseltaan ihmiseltä salattu (*Deus absconditus*, lat.), Jes. 45:15; Ps. 10:1; Luther 1996, 70, kätkeyty viisauts; Jumalan viisautta ymmärtämätön Augustinus (1981, 75, 163, 201) tarkastelee salaisuuksiin verhottua Raamattua ja arvoituksellisuuden synkkää pimeyttä. Myös mystikko, mestari Eckhart (2009, 257) puhuu kätkeytystä, ikuisen jumaluuden pimeydestä, jonka saavuttamisen totuuden hän kuitenkin näkee mahdollisena. Andersenkin (2005, 74–81) painottaa salatun Jumalan kärsimykselle antamien merkitysten tiedostamista niiden käsittämättömyydestä huolimatta; Pargamentin (2002, 169) mukaan transsendentin, jumalan ja pyhien arvojen kokeminen on oleellista spiritualiteetille; vrt. Wikström 2000, 138; kertoja K119, 108.

¹³⁵⁵ Pihlström 2001, 84–85; vrt. Schwebel 2017, 3–6.

¹³⁵⁶ Rauhala 2009, 49, 65–66; emt. 2005b, 68–69, *mikrokosmos* = ihminen, *makrokosmos* = maailma; vrt. Sartre 1962, 133, 1969, 37, ontologinen todistus tietoisuuteen kuuluvasta transsendenssista, joka ei ole itse. Schwebel 2017, 3; Purjo 2020, 134–135 pelkistää transsendenssin tarkoittavan itsen suuntautumista arvokkaaseen.

käyttää nimitystä ylitarkoitus.¹³⁵⁷ Franklin ajatuksia tulkitsevan Länglen mukaan metafyyminen, ontologinen tarkoitus ylittää ihmisen tietämisen ja ymmärryksen ja on riippumaton ihmisen asenteista. Usko tuottaa toivoa ja pelastuksen.¹³⁵⁸ Jungilainen psykoanalytikko Kalsched tarkastelee tutkimuksessaan traumoihin liittyviä puolustusmekanismeja, erityisesti tervehtymisen kannalta keskeisiä mystisiä ja spirituaalisia seikkoja. Kamppailussa elämän rankkojen tosiasioiden kanssa avautuu ihmiselle toinen maailma, ei tavallinen todellisuus. Hänellä herää uskonnollisia ja spirituaalisia, eheyttäviä tunteita ja voimia salaperäisestä, yliluonnollisen maailman mysteereistä pyhyden tuntemiseksi – kokemuksiä näkymättömän hengen maailman läsnäolosta. Tällaisina hetkinä ihminen näkee häivähdyksen läpi tavallisen maailman ja ei tavallisen maailman välissä olevasta verhosta, saa vihjeen transsendentista ja sanoin kuvaamattomasta humanin kokemuksen ulottuvuudesta.¹³⁵⁹ Elämää mysteerinä tarkastelevalle Kiviniemelle (K19, 63–65) todellisuuden ja sen tapahtumien käsittämättömyyttä valaisee tietoisuus ja luottamus olemassaolonsa perustojen syvällisistä muutoksista: ”tieto siitä, ettei kaikki ollut vielä tässä.” (K19, 64) Tarinoista saa usein vaikutelman, että Kiviniemen kaltainen oletus tarkoituksesta ja sen suoma lohtu olisivat kasvatuksellisesti ratkaisevampaa ihmisen selviytymisen kannalta, kuin onko se tosiallisesti olemassa. Suojeleeko metafyyminen mysteerio muutenkin kärsimyksessään haavoittunutta ihmistä sen liian ankaralta totuudelta, esimerkiksi ettei Jumalaa olisikaan olemassa? Pihlström viittaa tähän puhuessaan uskovaa koskevasta loputtomasta toivosta. Eikö se voisi sittenkin riittää loputonta hätää kärsivälle ihmiselle, jonka olemassaolo on uhattuna? Uskonratkaisuja tekevä joutuu rehellisesti kysymään uskomuksensa ja elämäntapansa oikeutuksen tarvetta, vai riittääkö pelkkä varma usko? Mystistä tai uskonnollista valaistumista pohtiessaan hän näkee, että elämää on tarkasteltava eettisesti kokonaisuutena ikuisuuden näkökulmasta. Maailman ja elämän merkityksellisyydestä ja arvosta saatu uskonnollisen kokemuksen kaltainen ymmärrys ja elämys voivat olla tietynlainen valaistus. Ehkä kyse on ymmärryksen sijaan ihmettelystä?¹³⁶⁰

Kiviniemellä ilmenevä, Kalschedin mainitsema toisen maailman avautuminen viittaa tutkimukseni tarinoissa esiintyvään, arvoituksellisen kärsimyksen mahdollisuuteen tuoda maailma- ja minämaailmatyyppiä edistävälle etsijätyypille toivoa tukevaa selvyyttä ja muutosta Jumala- ja todellisuussuhteisiin. Se tuo sitä myös itsen

¹³⁵⁷ Purjo 2010, 216.

¹³⁵⁸ Längle 2008; Frankl 1986, 12 traaginen optimismi; vrt. Ojanen 2002, 215–216; Purjo 2010, 215, hetken tarkoitus on helposti ymmärrettävissä, perimmäinen tarkoitus merkitsee oman paikan ymmärtämistä; Buber 1999, 55, maailman ottaminen omaksi totuutena, jonka se sallii, muttei anna itseään. Pihlström 2001, 86, loputon toivo; vrt. Värri 2014, 92.

¹³⁵⁹ Kalsched 2013, 24–25.

¹³⁶⁰ Pihlström 2010, 38–9; vrt. Puolimatka 2005, 124–125.

arvoituksellisuuden syvällisenä tuntemuksena, pohdiskeluna ja oivalluksena. On kyse mystisestä hiljaisuudesta, johon näen¹³⁶¹ Pihlströmin esittämän ihmettelyn kohdistuvan.¹³⁶² Modernin kristillisen mystiikan edustaja Weil puhuu mahdollisuuksien suuntautumisesta Jumalan vaitiolon edessä: Toiset taantuvat käyttäytymisessään sääliittäviksi, toiset – ”tosin varsin harvat – vihkivät koko sydämensä vaitiololle.”¹³⁶³ Lehtisen mukaan mahdollisuuksien maailmaan on edettävä hiljaisuuden tiellä kuuntelemalla, vähin puhein, käsittein ja sanoin – näin eksistiovasta tulee henki.¹³⁶⁴ Jalo-vaara (K17A, 28–29, 59–61, K17B, 66) pohtii uskon hyppyään ja poukkoilevien ajatustensa pysähtymistä. Jumalan hiljaisuus on kuuroutta kuulla Hänen ääntään. Salaisuuteen liittyy sydämen kaipaus Jumalan puoleen ja surun avaamat korvat. Viimein hän kokee kuulleensa Jumalan äänen ja sisäistää tarkoituksen ryhtyä rukoustehtävään niiden puolesta, joilla on kipeä elämäntilanne. Arnkil puolestaan kuvaa, kuinka sairauden antamat mahdollisuudet heräävät hänen tiedostaessa, ettei hiljaisuus ole täydellinen, vaan sen rikkoo omantunnon ääni. Hän on saanut elämään sisältöä hyvyyden tuntemisen ja niiden tekemisen kautta. Arnkil haluaakin viestittää lukijoilleen kokeneensa sairautensa voimana, ”joka on puristanut miehen syviä asioita luotaamaan ja sitten kirjoittamaan.” (K3A, 187) Arnkil tuntee Jumalan ihmeellistä läheisyyttä ja sairautensa johdatuksena, jonka varaan hän näkee tärkeänä heittäytyä rohkeasti. Toisaalta hän minämaailmatyypille tunnusomaisella tavalla sisäistää vapautensa kulkea elämänsä tiellä ja kohtuullisuuden hyväksyä vajavuutensa sillä kuljijana.

Mäntymies (K25A, 60–61, 65, 81–82, 78, 127, 177–178) lähestyy mysteereitä meditatiivisesti, oivaltaen. Hänen tuntemuksissaan näkyy spirituaalista, mysteerien lukkoja rohkeasti ja päättäväisesti avaamaan pyrkivää¹³⁶⁵ ja ekopsykologian painotamaa kosmista yhteyttä johonkin itseä suurempaan kokonaisuuteen.¹³⁶⁶ Hän kokee valtakunnan kaikkea ymmärrystä ylimpänä turvallisuuden, rauhan ja valppauden tilana, rukoileminen ja hiljaisuus ovat voimassa lepäämistä ja ymmärtämistä. Mäntymies kertoo sisäisestä kaipuusta ja uskontojen mystiikasta. Hän tietää sen tulevan

¹³⁶¹ Kertojat: K82, 23; K104, 144–145, 156; K129, 77, 95, 104; vrt. Barth 1978, 52–56.

¹³⁶² Pihlström 2010, 145–146; vrt. Heideggerin (Harva 1957, 133) ajatus kurkottautumisesta itsensä ulkopuolelle (*exsistenz ist ex.sistenz*, saksa); Fromm (1977, 120–121), olemisen laajentaminen on kykyä nähdä itsemme muiden ja maailman ydinolemukseen; Frankl 1980, 73, mietiskelyn tie (*vita contemplativa*, lat); De Unamuno 2009, 124.

¹³⁶³ Weil 1976, 15. Tässä ollaan ristin teologian (*theologia cruxis*, lat.) ytimessä, jonka mukaan Jumalan voima vaikuttaa salattuna syvimmissä tuskissa ja heikkoudessa, Luther 1996; 1. Sam. 2:6–8.

¹³⁶⁴ Lehtinen 2000, 66–67, 133; Wikström (2000, 77–78, 83) esittää mystikkojen kadonneen paratiisin, muiston olemisesta osa kaikkeutta, kaipauksen tulla liitetyksi alkupe-
ränsä.

¹³⁶⁵ Stanard et al. 2000, 204.

¹³⁶⁶ Roszak 1993, 18, 91.

sanasta *myein*, joka tarkoittaa silmien ja suun sulkemista, sisäänpäin katsomista. ”Keskellä valppauden ja hiljaisuuden tilaa kuulee viestejä.” (K25A, 61) Salaisuus avautui hänen tajutessa kuoleman vapauttavan näkemistä. Hän ei ensin ymmärtänyt miehensä kuoleman sanomaa. Pitkällisen pohdiskelun jälkeen Mäntymies oivalsi osallisuutensa laajempaan tarkoitukseen, että hänen ahdinkonsa oli osa kaikkeuden harmoniaa, joka toteutuu siihen antautumalla ja intuitiivisesti Jumalan tarkoituksiin luottamalla. Hän tulkitsi sen näkyvän kehityksessä, muodonmuutoksissa ja koki tärkeänä riisuuntumisen, kasvamisen pieneksi. Hänellä arvoituksellisuuteen liittyy ihmisenä olemisen mahdollisuus dialogissa kaikkeuden kanssa. Nämä ekopsykologian näkemyksiin viittaavat tuntemukset, erityisesti vuoropuhelusta ilmenevät Mäntymiehellä. Ne näkyvät sitkeänä pyrkimyksenä löytää, oivaltaa tai aavistaa syvempiä, lohdullisia yhteyksiä osana kokonaisuutta, kuten luontoa. Roszak puhuu henkisen kehityksen perustana pitämästään yhteydestä maan sisäiseen, animistisesta herkkyydestä, spirituaalisesta elinvoimasta sekä sisäisen ja ulkoisen maailman yhtymisestä. Se ei liity materiaan, vaan tietoisuuteen jostakin kotoisaksi koetusta, ylevästä, hämmästyttävästä ja elostutettavasta.¹³⁶⁷ Tämä muistuttaa Wikström ajatusta symbioosista maaäidin kanssa. Se on tiedostamattomalla tasolla oleva, ruumiillisessa ja emotionaalisessa muistissa – elämän varhaisen vaiheen kokemus olemisesta osa kaikkeutta. On kyse kaikiksi ajoiksi menetetyistä muistosta, mystikkojen puhumasta kadotetusta paratiisista. Ihmisessä on sisäinen kaipaus itsensä liittämistä tähän alkuperäänsä. Keskeisiä ovat mystiset elämykset tavanomaisen maailman katoamisesta, osallisuudesta johonkin suurempaan ykseyteen ja kaikkeuteen. Ihminen saa rajatilanteissakin näitä kokemuksia transsendenssin signaaleista.¹³⁶⁸ Tämä tulee Mäntymiehellä (K25A, 60–61), esille tavassa etsiä puolisonsa kuoleman jälkeisinä päivinä ymmärrystä tilanteeseen mitä erilaisimmista seikoista, kuten kukista, eläimistä ja soluista, erityisesti ihmisenä olemisestaan, jopa kyyneleistä. Hän heräsi yöllä rauhallisena, mutta ymmällään kysyen mitä hänelle tahdottiin sanoa. Mietiskelyvihkoon hän kirjoitti Jumalan osallisuutta pohtiessaan ihmisten olevan puhdistavan myrskyn silmässä, hiljaisuuden ytimessä.

Jumalayhteys

Edellisillä henkilöillä ilmenee kärsimyksen ja arvoituksellisuuden hiljaisuuden keskellä Lutherin¹³⁶⁹ mainitsema Jumalan mietiskely ja katselu (*meditatio et contemp-*

¹³⁶⁷ Roszak 1993, 95–96.

¹³⁶⁸ Wikström 2000, 77–78, 83, 138, 313–314. Uskontoa tarkoittava sana *religio* (lat.) on johdettu sanasta *re-ligere* (lat.), liittää uudestaan. Hän pohtii Sundenin käsitystä ihmisestä ”Jumalan partnerina,” uskonnollisen vuoropuhelun erityispiirrettä, tunnetta siitä, että ihminen tietyn roolin sisäistäneenä kokee itsensä suhteessa kaikkeen olevaan.

¹³⁶⁹ Luther 1996, 24; vrt. Bonhoeffer 1991, 159; Huovinen 2006, 76–77.

latio, lat.). Tähän spirituaalisuuteen liittyy usein transsendoimisen tarve, Jumalan tavoittelu ja erityisesti joidenkin tutkijoiden viittaama parantava vaikutus.¹³⁷⁰ Se on ankaran totuuden kohtaamista, mutta myös sen terapeutisen, vapauttavan totuuden lohdullisuuden ja luotettavuuden kokemista, jotka näkyvät monissa tutkimukseni tarinoiden kuvauksissa.¹³⁷¹ Wikström tarkastelee terapeutisesta, atavistisesta näkökulmasta lapsen symbioosia maaäitinsä kanssa. Äitilapsisuhteelle ja vuorovaikutukselle on annettu muoto uskonnollisuudessa. Kyseessä on aina suurempi suhde (*semper major*, lat.), jossa äidin tilalla on ihmiseen katsovat jumalalliset tai ”kosmisen hoitajan” kasvat. Jotkut psykoanalyytikot pitävät sitä varhaisena, kaikkeuden mystisenä äärettömyystunteena, johon liittyy ekstaattinen ilo ja meditaatiossa saatu kokemus olemisesta osa kaikkeutta. Ihminen saa nostalgisen muiston ja mystisen eheydentunteen ykseydestä.¹³⁷² Tämä muistuttaa ekopsykologian ajatusta kadotetun luontoyhteyden palautumisen tunteen tervehdyttävästä vaikutuksesta. Roszakin luonnonfilosofiaan liittyvän tutkimuksen mukaan keskeistä on persoonan ankkuroituminen johonkin itseään suurempaan, maan sisäiseen ja ihmistä liikuttaviin luonnonvoimiin. Parantuva sielu voi tuntea turvallisuutta, olevansa kotona – hänkin puhuu äidistä, joka on silloin paikalla.¹³⁷³ Tutkimukseni kaikkien luokkien, erityisesti uskonnollisen luokan tarinoissa näkyy runsaasti jumala- ja todellisuussuhteen tarkastelua. Siinä pohditaan muun muassa niihin liittyvän yhteyden ja sen vaikutuksen, kuten lohdullisten kokemusten vahvistumista.¹³⁷⁴ Spirituaaliseen herkkyyteen taipuvaisella Kiviniemellä (K19, 65–66) voi aistia kuin ”kosmisen hoitajan, äidin helmassa” olemista. Se ilmentää arvoituksellista autuutta. Hän kokee sulautuneensa itseään suurempaan, vastaanottavansa jotakin sen heijastuksesta, valon kohoavan olemuk-

¹³⁷⁰ Von Wright 1981, 33–35; emt.1987, 55–56; 1. Joh. 1–14; Hepr. 1:3, 1. Moos. 1:27; vrt. Sormunen 2000, 28, 30, 82–83, Jeesuksen seuraaminen (*de Imitatio Christi*, lat.); Matt. 17:1–8; 2. Piet. 16–21; Joh. 8:12; Berger (Wikström 2000, 309–310), kristillinen mystiikka; Lehmijoki-Gardner 2007; Pargament 2002, 168; Ojala 2002, 117; Pultman (Pihlström 2001, 187) uskonnollisuus on persoonallinen valinta, kuka hän on maailmassa; Weil 1976, 52, vapahtava tuska; Lukas 1985, 109–110 kärsimyksen psyykinen hallitseminen; George et al. 2000.

¹³⁷¹ Kertojat: K1, 122–123; K4, 131; K22, 120–121; K28, 67; K29, 38–39; K30A, 98; K54, 118; K88, 69; K92, 97; K97, 57; K100, 113; K123U, 168.

¹³⁷² Wikström 2000, 77–78, 81–83, 334–335; Bonhoeffer (1991, 63) mainitsee kristillisen perinnön ja arvojen turvallisen olemisenperustan; Rauhalan (2005, 46) mukaan Jumalan tulo elämään on tilanteeseen tuleva myönteinen rakennetekijä; mestari Eckhart (2009, 190, 217, 242), puhuu jumaluuden suudelmasta.

¹³⁷³ Roszak 1993, 91–96. Hän tuo esille navajointiaanien yhteyden maan sisäiseen, joka on elämän henkisyyden perusta, uusi rakennettu universumi.

¹³⁷⁴ Kertoja: K3A, 73,150, 162; K3B, 203, 228; K3D, 45; K5, 228; K13, 38, 170; K13B, 24, 48, 64, 68; K17A, 10, 14, 21; K28B, 98; K18,2A, 30; K20, 130; K33A, 140; K34, 104; K35, 41; K65, 63; K73, 166; K81–K95; K100, 113; K104, 82, 85, 87, 132; K105, 106; K106B, 22, 96–98; K108, 19–23; K111, 41–42; K112, 46–49; K113, 53–54; K114, 57; vrt. Wikström 2000, 306; 1. Kor.15: 50–53.

seensa: ”Jotakin valtavaa aaltoili sisälläni.” (K19, 65) Elämän mysteerin perimmäisiä kysymyksiä kuolinvuoteellaan pohdiskeleva Arnkil (K3B, 256–257) kokee myös tuntevansa Jumalan läsnäolon ja hengittävänsä siinä elämänsä jokaisessa tuokiossa. Salovuorellakin (K28, 67) on kokemus Jumalan osallisuudesta kärsimykseen, jonka edessä mykistytään ja ollaan hiljaa – ikään kuin odottaen vastausta. Sama salaperäisyys näkyy Talvitiellä (K30A, 14, 85, 95–99, 101–105, 137), jolla yhteys vahvistuu vähitellen. Hän tiedostaa sairaalassa letkujen maailmassa olevansa kärsimyksen mietttömyydessä kuoleman ja kauhun valtakunnassa kaiken särkevissä ajatuksissa, jossa kärsimys on salaisuus. Talvitie tyytyy Jumalan salaisuuksiin, ”vaikka en näe käsiäsi, en tarkoituksiasi.” (K30A, 99) Hän kokee katkeruutensa johtuvan näennäisestä tarkoituksettomuudesta. Itsemurhan tehneen Juhanin äiti (K31A8),¹³⁷⁵ tiedosti, ettei hän saa Jumalalle osoittamilleen kysymyksille ja rukouksille vastausta. Kuitenkin hän tyytyy luottamaan siihen, että salliessaan tapahtuneen Jumala ei ollut erehtynyt. Hän on oppinut elämään menetyksensä kanssa tietoisena, ettei häntä ole jätetty yksin ja on saanut ajoittain lohdutuksia tutun Raamatun jakeen välityksellä. Tällainen jumalayhteyden oppiminen näkyy myös Toikooniemellä (K110A, 32–33). Tajuttuaan olevansa väärällä tiellä, mielettömänä ja hukkaan heitetynä kokemassaan elämässä hän kysyy vanhempiensa Jumalasta kertoviin opetuksiin tukeutuen: ”Olenko niin paatunut ihmisraunio, ettei Jumalakaan enää edes kutsu?” (K110A, 32) Lopulta hän polvistuu Luojaansa eteen vapautusta rukoillen: ”Tässä mä oon, sun edessä. Makso mitä makso, mut mä tahdon seurata sinua. En silittele, enkä selittele.” (K110A, 33) Jumalayhteyden vahvistumista kuvataan enimmäkseen tämän suuntaisina: suurina ja merkittävinä, kokonaisvaltaisesti ja syvähenkisesti ihmiseen vaikuttavina hengellisinä kokemuksina ja oivalluksina, suurina tunteina. Scheler puhuu intuitiivisesta uskon tiedosta, joka on välitöntä tietoisuutta jumalayhteydestä.¹³⁷⁶ Uskonnollisen luokan tarinoissa yhteyden kokemukseen liittyy korkeamman voiman tiedostamista ja ristiriidattomaan totuuteen luottamista. Oivallukset nousevat tunnetietoisuudesta vähittäin tai äkillisesti,¹³⁷⁷ kuten Wenströmillä (K112, 46–48). Hän kuvaa uskoon tuloaan ja kaoottisen elämänsä muuttumista toisaalta pitkänä prosessina, toisaalta hetkellisenä oivalluksena, tietoisuudessa tapahtuneena jysähdyksenä,

¹³⁷⁵ Vrt. kertojat: K1, 150; K13, 14; K31A8, 92–93; K104, 189.

¹³⁷⁶ Salo 2006, 39–41; Scheler 1992; Comeniuksen *pansofian (universaali viisaus)* mukaan ihminen rajallisenakin pystyy täydellistyvään, kokonaisvaltaiseen tietoon, esimerkiksi yhteydessä Jumalaan (Puolimatka 2008, 20–21).

¹³⁷⁷ K17A, 21, 24; K21, 106; K25A, 86; K28, 67; K29, 47; K33A, 156–157; K34, 87, 93, 116; K82, 23; K95, 137, 151–153; K105; K109, 28; K113, 53; haastattelu H2; Joh.1:1, 6:63, 68, 14:6; Matt. 7:24–27; Augustinus 1981, 75–77, 199–200; Akvinolainen 1983, 22–23, 34–37, 84–87, 111–112; Luther 1926, 29; Puolimatka 2007, 162–163; Frankl 1980, 52; Liutta 2010, 67–68; Pihlström 2001, 72, 86; Pargament 2002, 168–173; Uurtimo 1998, 57–58; Fisher 2011, 23; Schwebel 2017, 3–5, *spiritual wellbeing* (engl.).

jossa ”kaikki valot räpsähtivät päälle.” (K112, 46) Tuppuraiselle (K32, 206–208) se oli äkillinen, hämmentävä ja hyvän olon antava: ”Hengitykseni oli kevyempää ja syvempää. Varjoja tuntui olevan paljon vähemmän kuin ennen.” (K32, 208) Olemassaolon kokeminen turvallisenä on kuin lasta rauhoittava äidin syli. Monet lähestyvätkin turvallista olemista tämän vertauksen kautta.

Puolimatka painottaa Schelerin ajatusta, että tieto Jumalasta luo perustan syvemmälle ihmisyyden kehittymiselle.¹³⁷⁸ Näen Jumala- ja todellisuussuhteeseen kasvamisen kokonaisvaltaisena henkisyiden vahvistumisena. Ratkaisevana kasvutekijänä on etsijätyypille tunnusomainen taito löytää kyseisiä suhteita koskevaa, henkilökohtaisesti sitouttavaa henkisyyttä, totuuksia, ymmärrystä – uusien horisonttien avautumista syvällisemmällä tasolla, joihin uskonnoissa valaistuminen ja kirkastuminen pitkälti viittaavat.¹³⁷⁹ Se voi niiden mukaan olla pyhyden, totuuden, viisauden ja mysteerin, usein vain aavistusta iäisyyteen ja äärettömään yhtymisessä (*unio mystica*, lat).¹³⁸⁰ Ei-uskonnollisesta, spirituaalisesta näkökulmasta katsottuna¹³⁸¹ yhteys suurempaan kokonaisuuteen toteutuu tutkimukseni tarinoissa suhteessa elämään, todellisuuteen, maailmankaikkeuteen.¹³⁸² de Unamuno viittaa myytistävällä maailmantunnollaan ikuisuuden nälän tyydyttämisestä ja tunkeutumisesta korkeampaan minään, uppoamisesta kokonaistietoisuuteen.¹³⁸³ Villoldo puolestaan pitää tärkeänä pyhän unelman löytämistä, ihminen tiedostaa olevansa oleellinen ja välttämätön osa kokonaisuutta. Hän saavuttaa universumin luovan voiman ja mahdollisuuden luoda kauneutta maailmaan sekä parantaa itseään ja muita, elää pelotta ja saada vastaus siihen kuka minä olen ja löytää tie toiselle puolen kuoleman äärettömyyteen – ihmisestä tulee kirkkaasti valaistu *luminous warrior* (engl.).¹³⁸⁴

¹³⁷⁸ Puolimatka 2008, 26; vrt. Haavio 1961, 18–19; emt. 1967, 16–18; Krohn 1948, 48; Lehtinen 2009, 69; emt. 2013, 69–70.

¹³⁷⁹ Kristillisyydessä Jeesuksen kirkastumisella tarkoitetaan hänen ulkomuotonsa ja olemuksensa muuttumista. Sillä todistetaan Jeesuksen jumaluutta ja *theosiksea* (kreik.), ihmisen jumalallistumista. 1. Kor. 15:50–53; 2. Kor. 4:17; kertoja K13, 30. Vrt. Comenius 1931, 72. Muodonmuutos, *metamorfoosi* kuvataan antiikin kirjallisuudessa ihmisen muutoksena toiseen muotoon, esimerkiksi eläimeksi. Wikström 2000, 138.

¹³⁸⁰ Bonhoeffer 1963, 26; Frankl 2010, 84; Pargament 1996; Uurtimo 1998, 53–55, 59–62; Joh. 16:13; Apt. 1:1–14, 14:22.

¹³⁸¹ Ojanen 2002, 117; Roszak 1993, 16, 74, 93–94, 321; Wikström 2000, 138; Virtanen 2016, 41, 46; Harjula 1986, 101, eheytyneet kokonaisuus (*shalom*, hepr.); Purjo 2010, 146; Buber 1999, 28–29; Skinnari 2004, 32; MacIntyre 2004, 257–258.

¹³⁸² Kertajat: K14, 26; K22, 121; K25C; K27, 140–141; K66, 87.

¹³⁸³ De Unamuno 2009, 122, 168, 174, 225.

¹³⁸⁴ Villoldo 2018, xii.

Minän painotus vähenee

Sekä Jumalan että todellisuuden yhteyteen kasvamiseen liittyvässä valaistumiskokemuksessa tarkastellaan laajalti keskeistä ajatusta itsen painotuksen, minän väheneemisestä.¹³⁸⁵ ”Ihminen kokee kaiken kokonaisuutena – kokee jotakin, joka on enemmän kuin hän itse”, toteaa Sunden.¹³⁸⁶ Tätä sivuten Heinonen esittää ekopsykologian näkemysten lailla ihmisen voivan löytää itsekorostuneena kadottamansa tietoisuuden, ”että on jotain ehdotonta ja loukkaamatonta, jota emme pysty hallitsemaan tai ottamaan käyttöömme.” Itsekorostuksesta voi päästää vain taju elämään kuuluvasta pyhästä todellisuudesta, joka viime kädessä sisältää salaisuuden.¹³⁸⁷ Näen ihmisen sen myötä tiedostavan rajallisuutensa suhteessa kokonaisuuteen. Tämä tunnusmerkkinen minätyypistä maailmatyypiksi kehittyminen kärsimyksessä näkyy monissa tutkimukseni tarinoissa.¹³⁸⁸ Lindberg (K24, 79) kuvaa Liehun mainitsemaa mystistä ekstaasiaan lyyrisesti. Hän kokee olevansa maailmoja syleilevän orgasmin huipulla, vapautuvansa, kelluvansa, olevansa aallonharjalla viimeistä hetkeä ikävöiden. Hän tuntee olevansa kaiken yläpuolella, ulkopuolella, näkevänsä kokonaisuuden, jossa hän on itsensä este. Tulkitseen esteen poistamisen itsekeskeisten tuntemusten heikkenemisenä.¹³⁸⁹ Itsen tiedostaminen osana maailmaa tapahtuu aineellisten, omistettujen seikkojen kautta, jolloin hengellinen ja henkinen valaistuminen ovat niistä irtautumista, niihin kiintymisestä luopumista¹³⁹⁰ – aitoon olemiseen suuntautumista. Mystisiä kokemuksia tarkasteleva Weil toteaa maailman vaikuttavan todelliselta, koska olemme siihen sidottuina harhakuvitelmiensä vallassa. Ihminen esimerkiksi kuvittelee maailmanvaltiutensa. Hänen on riisuuduttava tästä, tultava pieneksi oppiak-

¹³⁸⁵ Mestari Eckhart 2009, 31, 34, vapaa mieli; Kierkegaard 1990, 15–16; vrt. James 1920, 134–138; Bonhoeffer 1963, 74; Wikström 2000, 366–367; Matt. 5:3, 16:24, 19:27; Tolle 2003, 14–15, 63; Liehu 2002, 7, 141; Puolimatka 2008, 300–301; Skinnari 2004, 175; Husserl 1995, 62–63, puhtaan kognition -käsite. Puhdas ilmiö voidaan saavuttaa kyseenalaistamalla minä, jota subjekti vähitellen pitää oletuksena. Vikström (1978 66, 70, 105) kuvaa tutkimuksessaan Oleniuksen väkevää kirkastumiskokemusta. Rabbi Liebman 1948, 194–195 nostaa tässä yhteydessä esille Morrisin käsitteen erottautuminen. Se tarkoittaa ymmärrystämme siitä, että maailma on suurempi ja tärkeämpi kuin me itse – olemme vain jumalallisen sateen pisaroita, jotka emme kestä ikuisesti. Se tarkoittaa rohkeutta katsoa elämäämme ajan ja iankaikkisuuden näkökulmasta (alunperin Spinozan ajatus); vrt. Rauhala 2009, 183–188; Schwebel 2017, 3–5.

¹³⁸⁶ Sunden 1966, 67.

¹³⁸⁷ Heinonen 2006, 66; Virtanen 2016, 48 nostaa esille Jungin *synkronisiteetin* – hetkellisen psyyken ja ulkomaailman yhteyden, joka on itseä suurempi.

¹³⁸⁸ 4.5; Kertoja K3A, 85, 255; haastattelu H7; Von Wright (1.2) kreikkalaisen *paideian* mukaan ihminen on osa kosmosta.

¹³⁸⁹ Kertoja K23, 72.

¹³⁹⁰ Tätä hengellistä ja henkistä dynamiikkaa tarkastellaan runsaasti: 4.3; 4.5; jesuiittapappi De Mello 2000, 57–58; mestari Eckhart 2009, 31, 72, 196–197; Fromm 1977, 31, 1; Ojanen 2002, 131–132; Roszak 1993, 95–96; Heinonen 2006, 66–67; Kertoja K13, 39.

seen tuntemaan totuuden maailmasta. Tunteakseen todellisuuden, on tajuttava maailmasta irtautumisen välttämättömyys – tuska, joka ei sitä tee on hukattua.¹³⁹¹ Katson, että tässä oppimisessa on kyse nöyrytyksestä, johon liittyy perimmäisen, yksinkertaisen, toisaalta salatun vapauttavan totuuden etsimistä ja ontologista oivaltamista. Näitä piirteitä on havaittavissa tyyppillisellä etsijällä, Mäntymiehellä.¹³⁹²

Olin iloinen, että minut oli kutsuttu olemassaoloon...En aikaisemmin ollut ymmärtänyt, että en omista mitään, en itseäni, en toista ihmistä; en ole edes valinnut omaa nimeäni. Olen ikuinen...Varassani ei ole mitään, mutta silti minussa on käynnissä mahtava veisuu, kun henki sielu ja ruumis...Ylistävät Jumalaa. (K25, 60)

Vaativimmillaan valaistumiseen liittyy Mäntyniemelläkin havaittava kokemus olla kokematta itseä omakseen, tunnetta oman osuuden pienuudesta, jopa olemisen häviämisestä: ”Meidän on oltava ei-mitään ollaksemme oikealla paikallamme todellisuudessa”, toteaa Weill.¹³⁹³ Ei-uskonnollisesti pohdiskeleva Kiviniemi (K19, 10, 24, 58–66) kertoo: ”Minua ei itse asiassa ollut, oli vain sulautuminen johonkin valtavaan.” (K19, 66) Hän puhuu valon kohoamisesta olemukseen, sisäisestä kirkastuksesta, tuntevansa itsensä vain välikappaleeksi ja vastaanottajaksi, heijastavansa heikosti jotakin jostakin suuremmasta heijastuksesta. Kiviniemi kokee kärsiessään saaneensa vapautuksen itsestä, sen pyyteistä, toiveista ja tavoitteista, niistä luopumisen täyttymyksen, jota hän kuvaa huokostensa avautumisena elämän väkevyydelle. Tällaisissa tuntemuksissa voi aistia etsijätyypille ominaista nöyrää kunnioitusta itsensä ulkopuolista kohtaan. Arnkililla se on puolestaan uskonnollisesti orientoituneelle tyyppillistä persoonallisen, itseä suuremman Jumalan tajuamista siihen yhtymällä, jopa itse häivyttämällä:

...usko voi tunkeutua pitemmälle ja saada siellä kosketuksia voimiin, jotka ovat valtavat. Niiden saavuttamisen tien näen – aivan intuitiivisesti – avautuvan itsekkyden ja itsensä tiedostamisen täydellisen häviämisen kautta, tuloksena pyrkimys sulautua Jumalan tahtoon, Jumalan yhtymiseen, jolloin itseään tiedostava persoona häviää ja Jumala on kaikki. (K3C, 18)

¹³⁹¹ Weil 1976, 38–39, 116; vrt. ajatuksia valheellisesta minästä, *pseudominä*-käsitteeseeni (4.2). Buddhaksi tulemisen tiellä ihmisen kuvataan heräävän unesta ja alkavan nähdä maailman eri tavalla (Williams & Tribe, 2000, 180).

¹³⁹² Heinonen 2006, 66–67.

¹³⁹³ Weil 1976, 38–39; vrt. De Mello 2000, 57–58.

Arkil kokee käänteentekeväen muutoksen olemisessa suhteessa ulkopuoliseen. Ateisti Camus liittää siihen tunteen sitoa liikkeensä yhteen maailman kanssa.¹³⁹⁴ Tämä muistuttaa Buberin esittämää, korkeamman yhteyden saavuttamista ja täydellistä osallistumista olemassaoloon. Ihminen tulee tietoiseksi ”itsestään jonakin, joka osallistuu olemassaoloon muiden myötä olevana ja sitten jonakin joka on.”¹³⁹⁵ Roszak viittaa samansuuntaisesti käsitteellään universaali identiteetti, jossa perityn, ekologisen tietoisuutensa palauttava persoona ankkuroituu johonkin itseään suurempaan, yksilön sisäinen ja ulkoinen maailma tulevat yhdeksi. Ihmisessä oleva jäänne jostakin kaukaisesta menneisyydestä nousee pintaan, muinaisen ajan suolainen vesi virtaa suonissamme.¹³⁹⁶ On kyse aidosta ihmisenä onnistuneesta olemisesta. Siinä koetaan, Linnankosken Utelan tavoin maailman ja todellisuuden olemuksellisuus sellaisena kuin se ilmenee, sulautumalla siihen ja kuin palvelemalla sitä tekemällä oma osansa, parhaansa, osana merkityksellisenä koettua kokonaisuutta, sen kertomusta.¹³⁹⁷ Tämä dynamiikka merkitsee ontologisen tarkoituksen sisäistämistä. Se ilmenee Mäntyniemellä, jonka syvälliset tuntemukset johtavat esiintyvän mysteerin ja absurdateetin tarkoituksellisuuden syvään oivaltamiseen. de Mello kuvaa tämänkaltaista heräämistä havahtumisena.¹³⁹⁸ Mäntyniemellä valkeni elämän ykseys, sen jatkuvan muutoksen virta – hän ymmärsi uudella tavalla lauseita, että ”he yhtä olisivat” ja ”koko luomakunta yhdessä huokaa.” Maailman olemus vaikutti loputtomalta, synkältä ja pahalta yöltä, toisaalta ”me kasvamme ja muutamme kirkkaudesta kirkkauteen.” Kiviniemi (K19, 10, 58–59) kuvaa samansuuntaisesti maailmanymmärryksensä kirkastumista. Hänen valaistumis- ja mysteerikokemuksensa on aavistusta jostakin epämääräisestä ulottuvuudesta. Hänellä näkyy orastavia minämaailmatyyppin ja sitä koskevan identiteetin piirteitä. Keskeistä on tietoisuus omasta muutosmahdollisuudesta löytää henkilökohtainen perspektiivi elämään ja arvokkaaksi kokemansa osansa siinä:

Näinä aikoina opin jotakin siitä, mikä myöhemmin on kirkastunut minulle niin valtavana, että tämä elämä rakentuu pienistä asioista, että juuri niistä lähtevät nämä valtasuonet. (K19, 24) Tämän olen elänyt kyönelehtien todeksi. Olen eden-

¹³⁹⁴ Camus 1972, 111–112.

¹³⁹⁵ Buber 1999, 28–35, 38.

¹³⁹⁶ Roszak 1993, 93–98.

¹³⁹⁷ Linnankoski s. 3; Todellisuuden fenomenologinen olemus (2.2); Hollo 1952, 20–25, 40; Pohdin palvelukäsitetä kasvatushyötyä tarkastelevassa artikkelissani (Aikko 2018); Buber 1999, 64–65, 90–91; Rauhala 2009, 81–82 tarkastelee Ahlmanin ja Krohnin käyttämiä käsitteitä: varsinainen minä ja ydinihmisyys (vrt. Skinnari 2004, 172). Fromm 1977, 120–121 puhuu olemisen alueen laajentamisen kyvystä ja ymmärryksestä kokea vääristämätön itse ja maailman ydinolemus. Ojanen (2003, 133), kertomuksen sisäisen mielen esiintymismuoto.

¹³⁹⁸ De mello 2000, 7; vrt. ajatukseni (6.6.1) ontologisesta oivaltamisesta.

nyt yksityisestä, siis omasta kokemuksestani yleiselle tasolle... Onko tämä todellisuutta? (K19, 58) Olen vähitellen tajunnut, että todellisuus merkitsee jokaiselle ihmiselle erilaista tapaa lähestyä ja kokea elämää... Jokainen voi löytää oman todellisuutensa... Hiljalleen aloin ymmärtää, että elämä on jatkuvaa muutosta, liikettä. (K19, 59) Sain aavistuksen jostakin sellaisesta ulottuvuudesta, johon voi vain hyvin epämääräisesti viitata. Voisin, ehkä puhua elämän syvyydestä tai rakkaudesta. (K19, 63)

Myös surevalla Mäntymiehellä (K25A, 59–61, 78, 200) vahvistuu kokemus yhteydestä, joka on saamisen ja pois antamisen vuorovaikutuksen tiedostamista maailmansa kanssa. ”Joskus elämä sytyttää tulen, niin että ei vain tiedä, vaan myös tuntee olevansa olemassa.” (K25A, 33) Siihen liittyy rakkaudentäyteinen, rauhallinen, vapauttava meditointi. Hän tiedostaa itseään koskevia muutoksia, erityisesti ymmärryksen paikastaan ja osastaan maailmassa, sen tapahtumissa ja ilmiöissä – maailmassa, joka on muuttunut toisenlaiseksi, keveämmäksi ja valoisammaksi.

6.6.2 Elämäntunteen muodostuminen

Miellyttävä elämäntunne

Kiviniemellä (K19) ja Mäntymiehellä (K25) tulee esille etsijätyypille ominainen, maailmatyypiksi kehittymisen olennainen piirre, kokonaisvaltainen elämäntunteen vahvistuminen – miltä elämä tuntuu? Se muistuttaa De Unamunon ajatusta elämän ja maailmantunnosta. Siinä tunne objektiivisesta todellisuudesta on väistämättä subjektiivista, inhimillistä ja antropomorffista.¹³⁹⁹ Ne merkitsevät henkilökohtaista, miellyttävänä koettua olemista, eli hyvän elämän tai epämiellyttävän ja huonon elämän tunnetta. Tutkimukseni tarinoissa voi havaita olemisen ja elämänlaadun muutoksia. Myönteisiä elämäntunteen muutoksia kuvataan muun muassa valona, kirkkaana, eheytyksenä, juhluvuutena, arvomaailma on voinut muuttua.¹⁴⁰⁰ Monet kokevat saaneensa jotakin hyvää, elämä on tullut rikkaammaksi, elämäntaitokin on saattanut parantua.¹⁴⁰¹ Ei-uskonnollisesti todellisuutta tarkasteleva Kiviniemi (K19, 24, 48–49, 57–58, 63–65, 101) kokee, että hän oli ennen kulkenut kuurona ja so-

¹³⁹⁹ De Unamuno 2009, 135.

¹⁴⁰⁰ Kertajat: K13B, 100; K23, 72; K25A, 117–119; K33B, 70, 83; K34, 13, 116; K35, 21; K36, 26; K62, 29; K71, 145.

¹⁴⁰¹ Kertajat: K0, 77; K1, 97; K5, 231; K3A, 26–27, 67; K3D, 171; K5, 229; K6, 232–233; K12, 253–254; K15, 85; K16, 107; K17B, 90–91, 155–156; K18,2, 26, 29; K24, 47; K32,1, 102, 125; K69, 120; K103, 49–50; K116, 127–129; haastattelut: H1; H3; H5; H6; vrt. Lankinen 2001, 201–206, 162, 168; Puolimatka 2004, 298–300.

keana, mutta nyt syvyyden äänet olivat alkaneet puhutella häntä. Hän kertoo aivo-vamman muuttaneen hyvin syvältä hänen olemassaolonsa perustoja, löytäneensä elämän uudella tavalla ja tasoilla sekä monia sen yksittäisiä muutoksia. Hengellistä kasvua kokeva Toikonniemi (K110A, 32–35) kirjoittaa myös syvältä vaikuttavasta elämänlaatunsa muutoksesta, uudestisyntymisestään, jossa hän vapautui elämää ahdistaneista kahleista, väkivallasta ja päihhteistä. Hänellä oli vastedes povitaskussa ysimillisen (pistooli) sijasta Raamattu. Polion halvaannuttama Aro (K0, 61, 66, 75) kuvaa ensin muutoksen ahdistavaa alkutilannetta: ”Päivä tuli ja meni. Toinen tuli ja liittyi ketjuna viikkoihin ja kuukausiin, mutta mikään ei erottanut päivää toisesta.” (K0, 57) Sitten hän kokee hiljalleen heränneensä horroksesta tottuakseen olotilaansa, saavuttavansa hyvän olon ”tuokioita, joita ulkopuolinen tuskin havaitsee, mutta jotka kokijaansa jättävät pysyvän muiston, hienon kuin hajuheinän tuoksu Köyliön mummun vaatekirstussa.” (K0, 75) Etsijätyypin kasvu kärsimyksessä on vähittäistä kohottautumista kokonaisuuden muutosluonnetta ymmärtävään harmoniseen läsnä- ja myötä olemiseen sen kanssa minämaailmatyypiksi.

Elämäntunteessa on kyse olotilasta, joka Arolla ilmeni hyvänä olona. Edellisissä kuvauksissa muuttanutta olotilaa kuvataan kokonaisvaltaisena, useiden piirteiden summana ja ”löydöksenä.” Jamesin mukaan yksittäiset tekijät eivät yksin riitä merkittävän elämän saavuttamiseksi, on tapahduttava niiden sulautuminen ja yhtyminen, esimerkiksi ihanteellisen elämän tavoittelussa rohkeus ja tahto.¹⁴⁰² Tämä näkyi Lalive d’Epinayn tutkimuksessa, jossa helluntailaiset kokivat uuden elämän muutoksen riemullisena täyttymyksenä. Hän havaitsi siinä kaksi teemaa. Ensimmäiseen liittyi raamatullinen Jumalan kutsu, jossa ennen Luojaa vältellyt antautui tälle. Toisaalta he kertoivat, kuinka ympäröivästä maailmasta oli tullut ihastuttava ja vapautumisen tunne oli ollut niin vahva, että aistitkin toimivat uudella tavalla.¹⁴⁰³ Elämäntunteen holistinen luonne tiivistyy Bontuksella (K34, 75, 95). Uskoon tulemisen, toisten tuen ja oman päättäväisyyden myötä hän saavutti sisäistä seesteisyyttä, iloa, onnellisuutta, miltei hilpeyttä, täynnä rakkautta, rauhaa. Lisäisin näihin vielä ihmisenä onnistuneeseen olemiseen viittavan äärimmäisen toivon kokemuksen.

Elämänrakkaus

Kristillisyydessä elämäntunteeseen liittyy mestari Eckhartin esittämä Jumalan hyvydessä oleva rakkaus, josta kaikki kärsimys ja ilo tulevat.¹⁴⁰⁴ Näen sen emotionaalisenä sulautumisena ja vastavuoroisena, augustinolaisena yhteytenä (*unitas*, lat.) Jumalaan. Se on tunnetta luotujaan rakastavasta Jumalasta ja ihmisen rakkaudesta Hä-

¹⁴⁰² James 1920, 99–100.

¹⁴⁰³ Lalive d’Epinayn 1995, 48.

¹⁴⁰⁴ Mestari Eckhart 2009, 254; 1. Joh. 4:8; Hepr. 12:6–7.

neen.¹⁴⁰⁵ Ei-uskonnollisen spirituaalisuuden näkökulmasta tarkasteltuna, Rauhalaa¹⁴⁰⁶ tulkiten on kyse psyykkisen tason elämyksestä, tunnelmasta ja perusvireestä, toisaalta sen virittämästä henkisyydestä, jossa yksilö tarkastelee näitä kokemuksia, usein suhteessa itseään suurempaan kokonaisuuteen. Tämä Rauhalan korostama psyykkisen objektivointi ilmenee tarinoissa tunnepitoisena ilmapiirinä, henkenä ja teemana.¹⁴⁰⁷ Korhonen (K33A, 173) kokee rakkauden ylivalentana kaikkeen ja Kauppiselle (K18,2A, 143) se on puhtaan lämmön universaalista tunnetta. Von Wright puhuikin luontoäitiin kohoavasta universaalista rakkaudesta.¹⁴⁰⁸ Miehensä kuolemaa surevassa Mäntymieheissä (K25A, 59, 61, 78, K25C, 203–205) se ilmenee kiintymyksen vahvistumisena suurempaan, ajattomaan kokonaisuuteen, järjestykseen, ”iäisyyden tulemistä sydämeen.” Hänen perinpohjaisena kokema ontologinen oivaluksensa on: ”ilman rakkautta ei ole olemassa teekuppia eikä kirjaa eikä minua eikä tähtiä eikä kasveja.” Se on jokaisessa solussa oleva, kaikkeutta determinoiva, monimuotoinen voima:

Se on rakkautta, johon mahtuu koko muukin maailma ja olevaisuus, kaikki ne kukat ja ihmiset ja ystävät ja musiikki, jotka matkan varrella on tavattu... (K25C 203) Jos elämää pitäisi luonnehtia jollakin ominaisuudella, niin se on rakkaus. Se on voimakas pohjavire, niin kuin dynamo, joka pyörittää kaikkea...Rakkaus on aine, josta meidät on tehty tai jossa me elämme. (K25C, 205)

Mäntymiehen kokemuksista näkyy luottamus siihen, että rakkaus voi synnyttää kärsimyksessä jotakin hyvää – toteuttaa dialektisen keikauksen.¹⁴⁰⁹ Wikström tarkastelee rakkautta Jumalan voimana, joka nielaisee pahan, liittää sen itseensä, omaan olemukseensa.¹⁴¹⁰ Ei-uskonnollisesti suuntautuvalla Kiviniemellä (K19, 65–66, 101, 112, 115) keikauksen lähtökohtana on aavistus ”jostakin sellaisesta ulottuvuudesta, johon voin vain hyvin epämääräisesti viitata.” (K19, 63) Arvoituksellisuudesta huolimatta hänellä vahvistuu henkisyyttä, tunneperäistä asennetta kaikkialla olevasta rakkaudesta ja ymmärrystä vastuullisesta olemisentavasta. Hänen oivalluksensa on,

¹⁴⁰⁵ Matt. 22:37; vrt. Ristin Johanneksen (2004, 24, 137–149, 176–184) ajatuksia rakkauden tikapuista; Saarn. 3:11; kertajat: K18,1, 84, 127; K53, 113.

¹⁴⁰⁶ Rauhala 2009, 69, psyykkinen objektivointi; Puolimatkan (2005, 66–68) tulkinta Schelerin *ordo amoris* -käsitteestä: Jumalan rakkaus on maailmankaikkeuden perusta. Augustinus (1981, 279, 304, 399–407) pitää rakkautta ihmisen olemuksena ja päämääränä. Puhdas rakkaus on rakkautta totuuteen ja sen lähteeseen, Jumalaan sekä lähimmäisiin.

¹⁴⁰⁷ Kertoja K109, 28.

¹⁴⁰⁸ Von Wright 1985, 186–187.

¹⁴⁰⁹ Harva 3.4.3.

¹⁴¹⁰ Wikström 1983, 125, 133.

että rakkauden saamisen lisäksi sitä tulee myös pyrkiä osoittamaan itsensä ulkopuolelle:

Voisi puhua jonkinlaisesta sisäisestä kirkastuksesta. Minua ei itse asiassa ollut, oli vain sulautuminen johonkin valtavaan. (K19, 66) Olen hyvin kipeiden kokemusten kautta saavuttanut sen tiedon, että suurin vapautus, minkä ihminen voi saavuttaa, on tästä omasta rakkaasta minästä, sen pyyteistä, toiveista. Näistä luopuminen ei merkitse tyhjyyttä eikä pimeyttä, vaan täytyymystä, kaikkien huokosten avautumista elämän väkevyydelle. Silloin löytää itsensä luonnossa ja toisissa ihmisissä, löytää yhä uudelleen, loputtomiin. (K19, 115)

Kiviniemen tuntemus monista seikoista luopumisesta ja itsensä löytämisestä siitä vapautumalla osaksi kokonaisuutta, ykseyttä, ilmentävät tunneyhteyttä maailmaan, elämänrakkautta. De Unamuno mainitsee traagista, ajallista lohdutusta etsivän ihmisen, jolle oleelliseksi muodostuu rakkaus esimerkiksi maailmankaikkeutta ja vaikka tähtiä kohtaan. Uskonnollista kaipuuta Jumalaan tarkastellessaan hän puhuu autuuttavasta näkemisestä, rakastavasta kontemplaatiosta sekä katoamisesta nirvanaan, sielun vajoamisesta ja eksymisestä Jumalaan, joka näyttää itsen tuhoutumiselta.¹⁴¹¹ Ei-uskonnollisesti elämää tarkastelevalla Kiviniemellä henkivä aavistus viittaa uskonnollisesti Liehun käsitykseen jumaluudesta, joka on aavistus ihmisessä olevasta jostakin paremmasta. Usko puhkeaa kohti ylitodellista, ihmettä, tuntematonta. Yksilö tiedostaa asettuvansa syvempään yhteyteen, osaksi jumaluutta, suurta mysteeriä, jossa tämä rakkaudessa kaiken oman etunsa jättämisen kautta nousee itsensä yläpuolelle, maallista minuuttaan suuremmaksi, synnyttäen uuden yksilön.¹⁴¹² Näin jumaluuden omaksuminen itsessä viittaisi mestari Eckhartin ajatukseen ihmisestä, joka tulee rakastamansa kohteen kaltaiseksi.¹⁴¹³ Kiviniemi kuvaa sitä ekopsykologisesta näkökulmasta¹⁴¹⁴ itsensä löytämisestä luonnossa ja ihmisissä. Selitän tämän kokemuksen perustuvan rakkauden yhdistämään tunnesiteeseen, jossa ihminen voi myötätuntoa kokevana ja hyvää tahtovana saavuttaa korkeampaa henkisyttä: ihmisyyttä, hyveellisyyttä – aavistus merkitsee ihmisessä olevia mahdollisuuksia. Maailmatyypille on ominaista kasvu vastuulliseen olemisentapaan, jossa rakkauden sisäistäminen itsen olemukseen vahvistaa vastuuntuntoa ja elämää ylläpitävää toimintaa. Tämä on etsijätyypin merkittävimpiä oivalluksia. Pihlström tarkastelee Levinasin ajatusta ihmisestä valittuna vastuuseen koko maailmasta, joka ei ole vastavuoroista,

¹⁴¹¹ De Unamuno 2009, 161, 164, 259; Mestari Eckhart 2009, 31, vapaa mieli; Skinnari (2004, 143–146) puhuu ihmisessä olevasta, vahvistuvasta jumaluudesta.

¹⁴¹² Liehu 2002, 64, 122–123, 134, 137.

¹⁴¹³ Mestari Eckhart 2009, 142; Filipp. 2: 6–7.

¹⁴¹⁴ Roszak 1993; Villoldo 2018.

vaan jossa ihminen on aina enemmän vastuussa kuin muut. Se vaatii suhdetta ja suuntautumista maailmaan ja äärettömään toiseen.¹⁴¹⁵ Tämä viittaa Levinasin ajatukseen intersubjektiiivisen suhteen epäsymmetrisyydestä.¹⁴¹⁶ Korostan päinvastoin Buberin mainitsemaa yhteyden monipuolisuutta,¹⁴¹⁷ jonka tulkitseen merkitsevän minämaailmatyyppiä ilmentävää symmetrisyyttä, harmonista vastavuoroisuutta maailmaan. Vastuun tiedostaminen merkitsee myös yksilölle merkittävien tarpeiden, arvojen, tarkoitusten ja mahdollisuuksien – oikeuksien löytämistä elämästä. Tätä kuvastaa tutkimukseni monissa tarinoissa, kuinka maailmaan kiintyminen perustuu sen kokemiseen rakastamisen arvoisena, johon kaikki (H6, H7) eivät helposti pysty. ”Tuulikki” kertoo: ”No mul oli välil sillai, et mä ajatteli, et mää ole menettäny kaikke, et ei todellaka kannata jatka elämää.” (H4) Lopulta hän kuitenkin päätyy siihen, että on saanut elämältä enemmän kuin mitä on menettänyt. Hän mainitsee erityisesti kolme lastaan ja kokemukset, joista on oppinut.

Rauha

Olemisen harmonian tunnetta edistää nautinnollisena ja kärsimyksellisenä koetun elämän tiedostaminen ja tasapainon saavuttaminen sen suhteen. Etsijätyypin näkökulmasta katsottuna se on elämän seesteisen ja rauhoittavan olemuksellisuuden löytämistä. Se on Heideggerin esittämälle huoli-käsitteelle päinvastainen, huolettomuuden, elämänrauhan tunne.¹⁴¹⁸ Spiritualiteettia määrittelevä De Mello puhuu heräämisestä ja havahtumisesta, jossa kuin unessa oleville ihmisille valkenee ihmiselämän kauneus, että kaikki on maailmassa näyttävästä ”sotkusta” huolimatta hyvin.¹⁴¹⁹ Kierkegaard tarkastelee uskonnollisesti tähän viittaavaa, Raamatussa kuvattua olotilaa, kedon kukkien ja taivaan lintujen levollista mukautumista elämäkokonaisuuden kahtiajakaisuuden luonnollisuuteen.¹⁴²⁰ Tämä suhtautuminen näkyy monissa tutkimukseni, varsinkin etsijöille tyypillisissä tarinoissa, Mäntymiehen tekstissä se on keskeisenä, toistuvana teemana. Hän kokee ontologista oivallusta todellisuuden koettujen ristiriitaisuuksien muutosmerkityksistä:

Surun kokemisen myötä minulle tuli hyvin tärkeäksi asioitten ristiriitaisuus tai vastakohtaisuus, paradoksi. Suru on samanlaista kuin rakkaus...Kummassakin tunnetilassa ja kokemuksessa ovat voimassa kaikki tunteet samanaikaisesti...Ki-

¹⁴¹⁵ Pihlström 2010, 206–209; vrt. Frankl 2010, 102.

¹⁴¹⁶ Levinas 1996, 78–82.

¹⁴¹⁷ Buber 1999, 32.

¹⁴¹⁸ Heidegger 3.4.2.

¹⁴¹⁹ De Mello 2000, 7; vrt. Fisher 2011, 23; Kalsched 2013, 1–2.

¹⁴²⁰ Kierkegaard 1990; Perttula 2001, 182–183 puhuu elämän logiikan selviämisestä, jossa elämän tosiasiat on otettava vastaan omana itsenään.

teytin kokemukseni näennäisesti vastakohtiksi, suruksi ja iloksi...Minulle oli valtava oivallus, että puu kasvaa kahteen suuntaan yhtä aikaa, pimeyteen ja valoon. Suru on se asia, joka on opettanut tämän yksinkertaiselta tuntuvan viisauden. (K25C, 199–200)

Mäntymiehen valtava etsinnän tulos, ”minulle tuli,” lujittaa hänen surutarinas-
saan vahvasti heijastuvaa mielen- ja elämänrauhaa, joiden taustalla on rakkautta il-
mentävä uskonnollinen vakaumus. Kristillisyydessä rauha perustuu Jumalan valta-
kunnan ja voiman tuntemuksen vahvistumiseen. Sitä kuvataan autuutena, turvalli-
suutena, täyteytenä, hiljaisuutena, pysähtymisenä, eheytenä ja rakkautena.¹⁴²¹ Täs-
säkin voi havaita dialektisen keikauksen piirteitä. Se merkitsee maallisesti tarkastel-
tuna rauhattomuuden, jännitteen raukeamisen jälkeistä rauhaa. Tämä ilmenee Män-
tymiehellä (K25A, 33, 59, 61, 78), joka kuvaa surussa sisäistämiään merkityksiä.
”Elämä ei anna rauhaa niiltä asioilta, jotka on opittava. Ihmistä riisutaan, niin että
oleellisin jää jäljelle.” (K25A, 123) Hän tajuaa olemassaolonsa syntymän ja kuole-
man, saavuttamisen ja luopumisen yhtäaikaisena tanssina: ”Rauha näkyy parhaiten
myrskyn taustaa vasten. Olette myrskyn silmässä, hiljaisuuden ytimessä. (K25A, 61)
Tyyneys tavoitti minut kuin ehtoollisviini, universumin veri.” (K25A, 78) Hän koki,
ettei tyyneys ollut luovuttamista, vaan antautumista ja luottamista.

Mäntymiehen surutarinassa heijastuva levollisuus viittaa Pestalozzin ajatukseen
kasvamisesta sisälliseen rauhaan. Ihminen on osaansa kärsivällisesti tyytyväinen –
kuten inhimilliseen viisauteen, jotka on saavuttanut ja kunnioittaa Jumalaa vastoin-
käymisissäkin.¹⁴²² Ei-uskonnollisen spirituaalisuuden näkökulmasta tarkasteltuna on
kasvatuksellisesti keskeistä, että ihminen tiedostaa rauhan merkityksen ja pyrkii sii-
hen, etsijä löytää kärsimysten profaanin maailman lisäksi pyhän, kauniin, rajattoman
ja ikuisen, mysteerin, toisen maailman, joka rauhoittaa sielun. Näen Pestalozzin mai-
nitseman sisällisen rauhan merkitsevän, että ihminen itse tunnistaa rauhoittumistaan
estävät minälähtöiset kahleet ja irtautuu päättäväisesti niistä – tekee sovinnon maa-
ilman ja itsensä kanssa.¹⁴²³ Tutkimukseni tarinoissa rauha nousee kovissa olosuh-
teissa tärkeäksi tavoiteltavissa olevaksi arvoksi. Toisaalta sen saavuttaminen voi olla
vaikeaa tai mahdotonta, kamppailua vaativaa.¹⁴²⁴ Tämän diakoniatyössään havain-

¹⁴²¹ Akvinolainen 1983, 130–131; Assisilainen 1981, 30–35; mestari Eckhart 2009, 44, 134; Luther 1906, 229, oikeanlainen Rauha; Joh. 14:27; Jesaja 57:15; vrt. Otto (Kalsched 2013, 2) kokemuksen jumalallinen ulottuvuus; Sisar Kristoduli 1998, 234–235, jumalallinen hiljaisuus, jossa kaikki on kohdallaan – mikään ei ahdistaa.

¹⁴²² Pestalozzi 1902, 19; Liebman (1948, 12–13, 41) sisäinen rauha, mielenrauha.

¹⁴²³ Glover 2010, 46, 49 psykologinen eheys, rauha itsen kanssa; Camus (2012, 338–339, 381, 401), kaiken mahdollisen tekeminen esimerkiksi parantuakseen tuo toivon rauhasta.

¹⁴²⁴ Kertoja: K33B, 23.

nut Törmä (H12)¹⁴²⁵ muistaa kuitenkin joitakin henkilöitä, jotka ovat lopulta saaneet mielenrauhan itsensä kanssa ja tasapainon elämäänsä, esimerkiksi naisen, joka ennen kuolemaansa sokeana lauloi kiitollisena ja kuoli elämästä kylläiseksi saaneena. Sairaalapastori Pirjo Majamäki (H9a) kertoo hänet kriittisenä pohdiskeluun haastaneesta, syöpää sairastaneesta naisesta, joka kuolinvuoteellaan hyväksyy tuskalleen eräänlaisen avaimen. Hän löytää lapsuuden turvallisen Jumalan läsnäolon ja kokee palaavansa lapsuuden kotiinsa, jossa oli luettu iltarukous. Tarinoissa näkyy usein kamppailua rauhan löytämiseksi, Jalovaaralle sairaalassaolo opetti kärsivällisyyttä ja yksinäisyyttä. Hiljaisuus syntyi vasta hänen tuskaisen olemuksensa huutaessa kyl-
lin kovaa: ”En jaksakaan enää! En pysty enempään! Tarvitsen sisäisen rauhan!” (K17B, 145–146) Kunniattoman kärsimyksen luokan tarinoissa, kuten ”Fransilla” (H6) elämänrauhan saavuttaminen ahdistavassa vankilassa on ponnistelua löytää jonkinlainen, hetkellinen mielen tasapaino yksitoikkoisissa vankilarutiinissa ja seinään tuijottelussa. Hän lievittää kärsimättömyyttään ja saa rennon olon lukemalla sellissä illalla. Monille rauha voi siintää tulevaisuudessa tavoiteltavana – joka sinänsä unelmana jo saattaa osin rauhoittaa. Tällainen näky ”Tuulikin” ajatuksissa. Oletin, että hän oli saavuttanut rauhan elämäänsä, mutta hänellä ponnistelut sen saamiseksi jatkuvat:

Ei se ol vielä tulla, et kyl vieläki hakuses. Mä tarkoiti sil talo siunaamisel sitä rauha, ko pappi tai pastori siunaa sen...Ja rukouksen voimaa...Siihen taloon sen rauhan, et se suojelee sitte. Se o ollu semmost häslinki ja vouhotamist. Et nyt se o niinko ruppe olema sitä mitä mä ole niinku hakenu. Mut yks, yks mul o viäl se mitä mä en ol viäl toteuttanu, mut mä toteuta sen, et mä muuta maalle takasi...Tule semmone piän kaukokaipuu maaseudulle, ko saisi krapsutta kaikki harava kans ja mennä pellol, ko ei tääl ol semmost paikka. (H4)

”Tuulikin” maaseutukokemuksen lailla ihmisiä rauhoittavat enimmäkseen tavalliset, yksittäiset seikat suhteessa toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Syvimmillään rauhassa on kyse turvallisuuden tunteesta, että elämä kantaa. Ei-uskonnollisesti tarkasteltuna arjen tarinoissa henkivä rauha merkitsee ihmisen ja todellisuuden välisessä vuorovaikutuksessa olevaa tasapainoa ja sopusointua, sitä kuvataan tyyneytenä, hiljaisuutena, jopa sisäisenä säteilynä. Rauha näyttää tulevan usein pitkän ajan kuluessa, enimmäkseen pahimman vaiheen mentyä ohi tai loputtua, olemisen jännitteen sijaan tulee vapauttava helpotus, lepo, raukeus ja hyvä olo.¹⁴²⁶ Bonhoeffer painottaa kykyä nauttia rauhasta vaikeuksissa, sisäisen välimatkan saamisesta päivittäin uh-

¹⁴²⁵ Samansuuntaisia ajatuksia haastattelu H11.

¹⁴²⁶ Kertojat: K3D, 133; K8, 238, 258; K11, 249; K27, 207; K30B,2, 126; K33A, 148–149, 153; K68, 109; K106B, 327; haastattelu H7; vrt. K17B, 145–146.

kaaviin vaaroihin, jossa ne otetaan mukaan elämän kokonaisuuteen.¹⁴²⁷ Aivovamman saanut Kiviniemi (K19, 65–66, 101, 105) on tuntenut, miten jonkinlaiset syvyyden äänet ovat puhutelleet häntä yhä uudelleen ja uudelleen ja että hän on saanut viime vuosina uudet keuhkot, ”että hengitän vapaammin eikä minua enää pelota, pikemminkin tunnen aika ajoin suurta rauhaa.” (K19,101) Entinen narkomaani ”Birgitta” koki elämänsä monien kipeiden vaiheiden jälkeen:

Rauhallisemmaks, turvallisemmaks, mukavammaks ol...Tuli semmone sisäinen rauha jostain kumman syystä. Tuntui kauhee niinku semmoselt niinku, turvallinen, rauhallinen olo niinku, fiuu! Se oli ihan käsittämätön juttu...Ohhojaa, nyt vois mennä talviunille – eka kokemus, nyt voikin mennä lepäämään. Nyt nautin hiljaisuudest ja rauhast. (H2)

Rauhan, nautinnon, turvan ja hyvän olon kokemusten myötä tulee ”Birgitalla” esille elämäntunteen kokonaisvaltaisuus. Se ilmenee surutyötä tekevällä Mäntymiehellä mystisenä, seesteisenä hyvänä olona ja mielenrauhana. Hän kuvaa kokemuksen huipentumaa miehensä hautajaissaatossa, surusta säteilevää iloa ja valoa, jossa maa kantoi askelet. ”Kaikki oli hyvin, kaikki oli kaunista.” (K25A, 108)

Kärsimyksestä nousevat ilon yrtit

”Birgitan” kokemaan nauttimiseen liittyvät myönteiset kokemukset ja tyytyväisyys elämään, jotka ilmenevät ilona ja onnellisuutena. Kristillisessä traditiossa ja tarinoissa tulee tässäkin esille paradoksin sisältävä erityispiirre, Jumalan siunaukseen luottamisen synnyttämä hengellinen ilo ja henki kohdata ja elää kärsimyksen hetki. Äärimmillään se aiheuttaa koettelemuksissa absurdilta vaikuttavaa hurmoksellista ja kärsimyksen jopa riemullisesti tervetulleeksi toivottavaa kiitollisuutta sekä käyttäytymistä ja asennetta. *Dialektinen keikauksen* mukaisesti ilon nähdään seuraavan kärsimystä.¹⁴²⁸ Augustinus viittaa tähän opettaessaan, että: ”Sitä suurempi ilo, mitä suurempi tuska käy sen edellä.”¹⁴²⁹ Kierkegaard puolestaan puhuu ehdottomasta ilosta, joka manifestoituu katoavaisuuden saaliiksi joutumisen huolesta huolimatta. Ollaan

¹⁴²⁷ Bonhoeffer 1991, 170; vrt. James 1920, 134–138.

¹⁴²⁸ Ps. 126:5; Galatt. 6:9; Matt. 5:12; Room. 5:3–5; Assisilainen 1981, 213; mestari Eckhart 2009, 205; Luther 1903, 111; emt. 1906, 234, Herran ilo; Huovinen 2006, 54–57, 84–86; Jones 1934, 82; Scheler (Puolimatka 2004) 313–314; Kertojat: K14, 25; K26, 91; K27, 106; K48, 90; K90, 80; K122, 198; Fisher 2011, 23; Weil 1976, 93, kristillinen mystiikka; Lehmijoki-Gardner 2007; Wikström (2000, 313–314) puhuu mystisestä alkuelämyksestä, jossa syvän ilon hetket ovat ilmausta *compunctiosta* (lat.), pyhästä, sydämen kaipauksesta. Se merkitsee kaipausta Jumalaan ja toivoa (Gregorius Suuri, *Liber Regula Pastoralis* 560). Harva, 3.4.3, *dialektinen keikaus*.

¹⁴²⁹ Augustinus 1981, 213.

tässä hetkessä, tänä päivänä, läsnä juuri tätä päivää varten.¹⁴³⁰ Näen sen merkitsevän kristillisyydessä (vähintäänkin aavistuksenomaisista) Jumalan huolenpidon ja ei-uskonnollisesti katsottuna elämän kantavuuden luomia turvallisuuden ja luotettavuuden tuntemuksia koettelemuksissakin. ”Silloin vasta tajusin”, sai Bonhoeffer vankilassa myönteisen mielialan varmistuessaan tehtävästään kestää ongelmallinen rajatapaus: ”Tulin siitä kovin iloiseksi ja olen sitä vieläkin.”¹⁴³¹

Tutkimukseni joissakin tarinoissa näkyy ilon ja onnellisuuden vahvistumista ahdistuksen aikana.¹⁴³² Mäntymies (K25A, 60–61, 78, 83) kertoo olleensa iloinen oppiessaan ymmärtämään kyyneleitä ja julistaa: ”Kiittäkää ja iloitkaa, sillä puhdistava myrsky nousee ja saatte elää sen keskellä, kuitenkin turvassa Jumalan kämmenellä.” (K25A, 61) Birgitta” puolestaan kertoo: ”Mä voin sanoa, et elämäntilanteeseen nähden mä olen erittäin onnellinen. Et loppupelis mul olekaa asiat nii huanosti ko vois niiden luulla.” (H2) Et sä oot tyytyväinen? (haastattelija) ”No olen.” (H2) Olli Majamäen (H9b) mukaan sureva saattaa nähdä ilon aiheita, kuten muistoja ja ajatuksen kärsimyksen loppumisesta – hautajaisten muistotilaisuudessakin nauretaan. Kärsivä ei ole sataprosenttisesti kärsivä, jokin ilon aihe voi löytyä. Kärsimys ja ilo ovat yhteen kietoutuneina kuin köyden säikeet. Tuska ja ilo esiintyvät kokijassa samanaikaisesti, onni näyttäytyy rohkeassa kohtaamisessa mahdollisuutena, joka synnyttää tuskien kautta uuden olennon.¹⁴³³ Arjen yksinkertaisista iloista nauttiva Kauppinen (K18,2C, 26, 161–162, 179–180, 205) kokee yhteen nivoutumista ja tuntemusten aaltoliikettä. Hän suo itselleen erilaisia vaihteita, välillä pitkiäkin myrskynsilmiä ja maininkeja. Aina on kuitenkin vielä noustu, löydetty ilo ja omasta asenteesta lähtenyt onni. Enimmäkseen ilo ja onnellisuus näkyvät tarinoissa usein helpottuneisuutena ja tyytyväisyytenä kärsimyksen heikkenemisestä, loppumisesta ja myönteisestä muutoksesta. Ramillakin ilo liittyy muutoksen kokemiseen. Tuskat ovat takana ja uusi elämä alkanut: ”On ihanaa olla raitis ja kristitty.” (K91, 89) Jalovaara tunsi muuttuneensa perusteellisesti: ”Tavassani ajatella ja elää alkoi tapahtua muitakin selviä muutoksia. Olin koko ajan innoissani ja riemuissani.” (K17A, 24) Ilo on hetkittäinen tunteenilmaus kärsimyksen hellittäessä tai hallitusta tilanteesta. Onko syvässä onnellisuudessa Camus’n esittämää epätoivon ja toivon yhteen kutovaa hiljaista iloa?¹⁴³⁴ Onko se vähintäänkin pienemmät arjen koettelemukset peittävää, pysyvämpää tyytyväisyyden ja hyvän olon elämäntunnetta ja mielialaa kokonaisvaltaisesta, miellyttävästä olemisesta? Tämän piirteitä näkyy tutkimukseni kovissa tari-

¹⁴³⁰ Kierkegaard 1990, 55–65; kertoja K122, 97.

¹⁴³¹ Bonhoeffer 1991, 75; 1. Piet. 2:20, 30:14.

¹⁴³² K0, 75; K1, 24–26; K3D, 183; K8, 236; K11, 247; K14, 25; K16, 107; K19, 55; K30A, 98; K45, 75; K92, 97; K98, 79; K103, 83, 86, 92; K104, 118; K112, 46–47.

¹⁴³³ K122, 102; Ahlmanin (1920, 296) mukaan onni on tietoisuutta loppumattomista mahdollisuuksista.

¹⁴³⁴ Camus 1972, 150–151.

noissa vahvistuvana hyvänä mielenä ja tyytyväisyytenä, myönteisenä henkenä, hymyinä kirjojen valokuvissa. ”Kaikki oli hyvin, kaikki oli kaunista”, (K25A, 108) tuntee Mäntymies (K25A, 59–61, 78) miehensä kuoltua lopulta täyttyvänsä voimasta, tiedostamastaan ilosta. Lyyrisyyteen taipuvaisena hän yltyy riemuissaan paikoitellen ylistyslauluun, jossa hän kuvaa hiekankin laulavan: ”Ja kanssani laulavat järvet, vuoret ja pilvet. Ja metsän puut, jotka taputtavat käsiään, kuten Jesaja kirjoittaa...” (K25A, 60)

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyyppihenkilö Spiikin (K106B, 208, 214, 235) henkilökuvauksessa ilmenee maailmatyypille ominaisia, miellyttävän elämäntunteen rakentumisen tunnusomaisia piirteitä. Pohjattomana kokemansa tuskan keskellä ja sen hellittäessä hän kuvaa siihen liittyvää seestymistä, hyvää oloa, elämänhalua, olemista syvällä henkiselällä tasolla ja voimakkaammin sekä kauneuden näkemistä enemmän ympärillään: ”Minulla on hyvä olla tässä ja nyt.” (K106B, 208) On kyse etsijätyypille ominaisesta, uuden elämänlaadun löytämisestä. Spiikillä (K106B, 34, 81, 207, 244, 318) turvallisuuden tunne on pitkälti rakkauden kokemista, jossa hänen maailmankaikkeusajatuksensa sopien kosminen hoitaja voisi hänen kohdallaan viitata lohdulliseen tunneyhteyteen elämään ja Jumalaan. Spiik kuvaa rakkautta energiavärähtelynä, maailmankaikkeuden suurimpana voimana, vankkana pohjana seisoa. Toisaalta hän liittyy siihen Jumalan rakkauden absoluuttisessa kaikkeudessa, jota ei arvotuksellisenä osaa selittää. Spiik kohdistaa rakkautta itsensä ulkopuolelle, hän rakastaa merta, luontoa, ihmisiä, venettä ja tunnemyrskyn myötä aikoo viettää kesän täysillä. Spiikin tarinalle ominainen, vahvasti tunnepitoinen ilmapiiri ja sävy heijastavat hänen suuria tunteitaan itsemurhan tehnyttä tytärtään kohtaan, jolle hän toistaa toistamistaan rakkauttaan. Spiikillä ilmenee elämän syvälliseen olemuksellisuuteen suuntautuvalla kasvulla tunnusomaista yhteyttä todellisuuteen, jota kuvaa hänen tekstissängsä toistuva maailmankaikkeuden teema. Hän ajattelee, että kuoltuaan Camilla kertoisi olevansa paremmassa paikassa, osa rakkautta: ”Isi! Sinä et tiedä, etkä pysty edes aavistamaan mitä rakkaus täällä on.” (K106B, 122–123) Spiikin ulospäin suuntautunut rakkaus ilmaisee hänessä kehittyntä, maailmatyypille ominaista vastuullista olemista. Tämä häntä väkevästi velvoittava oleminen perustuu tarinoille harvinaiseen, poikkeukselliseen lupaukseen. Se syntyi tunneyhteydessä isoisän kuolinvuoteella tämän osoittaessa viimeisiä sanojaan Spiikille: ”Hoida sinä hommat.” (K106B, 64) Hän lupasi isoisälleen tehdä niin. Spiik palaa tekstissängsä usein tähän, häneen väkevästi vaikuttaneeseen kohtaan. Hän puhuu tehtävästä ja sen suorittamisen aiheuttamasta rauhasta. Tarinoissa esiintyvä rauhan saavuttaminen liittyy Spiikillä erityisesti Camillan itsemurhan tuskasta, kuten syyllisyydestä selviytymiseen, hän puhuu omantunnon rauhoittumisesta. (K106B, 113, 180.) Spiikillä rauha rakentuu pitkälti hänen kehit-

tämästään tavasta keskustella Camillan kanssa ja pohdiskellen kirjoittaa siitä. Rauhan ja levottomuuden tunteet aaltoilevat, välillä hän toteaa: ”Tällä hetkellä minulla on levollinen ja tasapainoinen olo.” (K106B, 93) Hän mainitsee usein, että Camillan haudalla käymisten jälkeen hänelle tulee rauhallisempi ja tasapainoisempi olo. (K106B, 216, 225) Jo itsessään rauhoittava pohdiskelu ja sen myötä ontologinen oivaltaminen näkyvät Spiikillä hänen ymmärtäessään, että elämä sekä potkii että pal-kitsee: ”Meri myrskyää, mutta jossain syvemmällä pinnan alla on rauha.” (K106B, 208–209, 26–27) Viime kädessä Spiikin kertomus on rauhan etsimistä ja saavuttamista rauhattoman itsen kanssa, harmonisen minämaailmatyyppin ja ihmisenä onnistuneen olemisen vahvistumista. ”Koen olevani tasapainossa itseni ja elämän kanssa.” (K106B, 180, 298). Spiikille harmonia on hänen itsensä käsissä. Toisaalta syntyy rauha, toisaalta vaatimukset luovat rauhattomuutta. Hän kokee olevansa tilanteessa, joka pitäisi oppia hallitsemaan paremmin – voidakseen olla onnellinen ja nauttia elämästä. Spiikin tarinassa esiintyy tarinoille tyypillinen ajatus dialektisestä keikauksesta, nähdä suruvoittoisessa tilanteessa mahdollisuus, jotakin onnelliseksi tekevää, jota kuvaa hänen kokemuksensa surun ja ikävän muuttumisesta hyväksi oloksi (K106B, 78). Tähän liittyy Spiikillä epätyypillinen, hänen mainitsemansa lapsenomainen unelmointi keskellä ahdistusta, jota ilmentää hänen kokemansa suuri ilon aihe, jälleennäkemisen toivo olla Camillan kanssa jossakin kokonaisuudessa tuhansia vuosia. (K106B, 78, 210) Spiikillä näkyy Camus’n mainitsema tuskan ja ilon yhtäaikaisuus. Spiik (K106B, 20–21) mainitsee usein yin ja yang -käsitteet, joita hän kuvaa kahden vastakkaisen, toisiaan täydentävien, maailmaa koossa pitävien, positiivisten ja negatiivisten voimien sekavana kokonaiskokemuksena. Hän kokee sen henkisen eheytyksen mahdollisuutena.

6.6.3 Miellyttävän elämäntunteen vaikeus

Tarinoihin syventyessäni on minulle vahvistunut näkemys, etteivät yhteyden tunne ja siihen liittyvä valaistuminen suinkaan aina merkitse jotain miellyttävää, terapeutista, vaan ne voivat entisestään vahvistaa epämiellyttävänä koettua yhteydentunnetta. Tämä ilmenee tutkimuksessani kaikissa kärsimyksen luokissa, äärimmäisyyteen vietyinä ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokan tarinoissa. Ne tuovat esille valaistumisen vastakohtan, jota voisi kutsua pimentymiseksi.¹⁴³⁵ Määrittelen sen useilla tutkijoilla ja tutkimuksissa viitattuun dynamiikkaan. Tiivistettynä se merkitsee, että ihminen oivaltaa ankaran totuuden olemisensa puitteiden todellisesta, kovasta luon-

¹⁴³⁵ Kertojat: K117, 26, 34, 45, 76–77, 86–87; K118, 95–96; K119, 86–87, 88–89, 107–108, 115–116, 125, 136–137; K120, 44; K121, 73, 145; K124, 118; K133, 10, 73; K134, 39, 61, 107, 197; K135, 53, 59, 84, 110–111, 128; K136, 55, 222, 248, 253–254, 305, 386.

teesta. Hän tiedostaa olevansa vasten tahtoaan pakotettu yhteyteen mielettömän, kuvottavan, kärsimyksentäyteisen elämän kanssa. Hän ei voi valita siitä poistumista eikä muuttaa sitä. Se murskaa unelmat, ihanteet ja toivon hyvästä elämästä ja ihmisestä, uskovaisilla Jumalasta. Pimentyminen ilmenee tarinoissa myös käytöksessä, esimerkiksi vieraantumisenä sietämättömältä tuntuvasta maailmasta.¹⁴³⁶ Pivnic (K135, 119, 123) tiivistää pimentymisen koko elämänsä muistissa säilyneessä näyssä. Hän muistelee Auschwitzin helvetillisen todellisuuden kohtaamien ihmisten pelkoa ja hämmennystä heijastavia katseita, joista hän ei pystynyt irtautumaan. Näiden katseiden jatkuva todistaminen oli hänelle itselleen liikaa ja Pivnic vaipui usein sellaiseen epätoivoon, jota hän ei pystynyt kuvaamaan. Kunniattoman kärsimyksen luokan tarinoissa keskiössä on vastenmielisenä ja liian vaativana koettu yhteys maailmaan, josta halutaan eroon usein pakenemalla sitä esimerkiksi päihteiden avulla.

Kärsimys ei aina sitkeästä etsimisestäkään huolimatta johda etsijätyyppejä miellyttävänä kokemaansa yhteyteen maailman kanssa. Hänen kokemuksensa ei tuo minämaailmatyypille ominaista, miellyttävää ja tasapainoista, hyvää elämää ja ihmisenä onnistunutta olemista edistävää elämäntunnetta. Sen edellä kuvatut piirteet: rauha, ilo ja onnellisuus sekä rakkaus elämään¹⁴³⁷ eivät toteudu. 13 vuoden tuomiota vankilassa kärsivälle ”Fransille” (H6) rakkaus on avoin kysymys, se kyllä maistuisi, mutta hän ei tunne sitä. Jotkut ovat menettäneet viimeisenkin ilonaiheensa, kuten kävi Tonille (K93, 100), joka koki elämänsä vihan ja surun tunteiden täyttämänä, yhtenä tuskana. Rakel kertoo: ”Mulla tietynlainen ilo katosi sitten elämästä... Että elämällä ei ollut enää niinku samanlaista merkitystä ja tarkoitusta.” (H3) Perttulan mukaan myönteinen kärsimyspsykologia ei tue selviytymistarinoita ja jalostusajatusta: ”Kärsikää niin tulette onnelliseksi.”¹⁴³⁸ Andersen pitää kärsimyksestä iloitsemista melkein luonnottomana ja epäterveenä. Se ei vaikuta todellisuudentajuiselta ja käytännössä mahdolliselta: ”Korkeintaan voitaisiin puhua ilosta keskellä ahdinkoa, ahdingosta huolimatta.”¹⁴³⁹ Elämä saatetaan kokea vastenmielisenä, kohtuuttomana, tarkoituksettomana ja pahana eikä haluta olla sen kanssa yhteydessä. Siltä ei saa mielenrauhaa.¹⁴⁴⁰ Kierkegaard kuvaa

¹⁴³⁶ Frankl 2010, 17, 27, 72; Des Pres 1967, 90; Travis & al. 2014, 174–175; Kiuru 2015, 181, 190, 223; Eriksson (Toivanen 2009, 104); Purjo 2010, 158; Hänninen & Timonen 2004, 200–201; vrt. Pihlström 2015, 55; Fullagar 2003, 293; Malinen 2010, 146–147.

¹⁴³⁷ Haastattelu H7; vrt. Camus 2012, 293.

¹⁴³⁸ Perttula 2001, 182–183.

¹⁴³⁹ Andersen 2005, 16–20; Luuk. 6:23.

¹⁴⁴⁰ Kertojat: K29, 62; K30A, 105–106; K95, 153; haastattelu H5; Tätä olemisen rauhattomuutta kuvataan monipuolisesti: Pihlström (6.4.2) puhuu kärsimyksen mykistävyvyydestä, Tillch (6.4.2) tarkoituksettomuuden ahdistuksesta ja Kaila (6.4.2) Hamletin taudista. Näen (Aikko 2016, 90–91) sen itsemurhan tehneen tuttavän kärsimysmaisemasta heijastavana tuulen viemänä turhuutena ja tyhjyytenä. Olemisen epämiellyttävää tunnetta kuvataan myös yhteiskunnallisia taustoja koskevissa tutkimuksissa (1.3), erityisesti Hänninen & Timonen 2004.

näihin liittyvää tuntemusta: ”Elämäni on saavuttanut ääripisteensä. Olemassaolo herättää minussa inhoa, se on mautonta ja siitä puuttuu kirpeys ja tarkoitus... Minä työnnän sormeni olemassaoloon ... Siitä puuttuu tuoksu.”¹⁴⁴¹ Monet osoittavat ironian perusmallia¹⁴⁴² toteuttavien, onnettomien tarinoiden alussa elämää kohtaan negatiivisia tunteita, kielteisyyttä, kapinaa, halveksuntaa, vihaa ja välinpitämättömyyttä. Rapila kokee olleensa väsynyt, masentunut, häpeissään ja pohjalla: ”Elämänhaluni oli täysin poissa, olin valmis kuolemaan.” (K67, 98) On niitä, jotka eivät lähenny Jumalaan ja niitä, joille se tapahtuu kriisivaiheen jälkeen.¹⁴⁴³ Simo kertoo että: ”Miron kuoleman jälkeen Jumala-uskoni kuoli monella tavalla.” (K96, 22) Profaanisti nähtynä maailmasta etäännyminen on usein onnistuneen olemisen edellytysten heikentymistä ja sen tiedostamista, etsimisen näkökulmasta katsottuna, löytämistä. Elämä ei kannaa, ei tue oikeutta onneen – hyvään elämään, joka tuntuu elämisen arvoiselta. ”Tahtoisin elää vain arvokasta elämää”, (K27, 44) toteaa Salomaa. ”Rakel” (H3) puolestaan tuntee jonkun särkymistä ja vaurioitumista lopullisesti: ”Oma elämäni ei tule koskaan ennalleen. Niin, silloin siitä tulee elinikäinen... Se kulkee mukana loppuun asti.” (H3) Hän kaipaava hyvänä pitämänsä aikaa ennen kärsimystä: ”En koe, että eläisin tällä hetkellä hyvää elämää... En ole semmosta hyvää saavuttanut sit sen jälkeen mitä mulla on juuri silloin ollut... Koen, että ehkä mä en koskaan saavuta mitään sellaista.” (H3) ”Rakelin” ajatuksissa näkyy kokemusten itselähtöisyys ja siihen liittyvä pahoinvointi. Väitän, ettei heideggerilaisessa ajatuksessa maailmaan heitetystä ihmisestä¹⁴⁴⁴ ole kyse vain siitä, ettei ihminen tiedä mistä tulee ja mihin menee. Oleellista on vaikeus elää täysipainoista suhdetta yksilöä korkeampaan kokonaisuuteen, miten siinä tulisi henkilökohtaisesti olla. Sitä kuvataan usein maailmassa muukalaisena olemisena, sopeutumattomuutena yhteiskunnan sääntöihin, kosmisena tyhjyyden tunteena, anomiana ja vieraantumisenä.¹⁴⁴⁵ Tarinoissa näkyy, kuinka liiallinen ja kohtuuton olemisen paino saattaa alkaa tuntua camusmaisen absurdilta, ymmärryksen ja inhimillisen kestäkyvyn tavoittamattomissa olevalta merkityksettömyydeltä ja mielettömyydeltä, jossa ”ainoa todellisuus on ahdistus.”¹⁴⁴⁶ Kokonaisvaltainen eksistentiaalinen tuska, elämänpelko ja lopullisuus voivat muokata ihmisen olemisentapaa ja elämäntunnetta. Se näkyy useiden

¹⁴⁴¹ Kierkegaard 2001, 89; vrt. Ahlman 1920, 50–59.

¹⁴⁴² McAdams 2.4; vrt. de Unamuno 2009, 57, 232.

¹⁴⁴³ Kertojat: K97, 50–57; K106, 245; K120, 43.

¹⁴⁴⁴ Harva 1957, 120, 161; Lehtinen 2013, 61; Scheler (Puolimatka 2005, 67).

¹⁴⁴⁵ Heberlein (2011, 117) puhuu äärimmäisestä tappiosta, elämänkyvyttömyydestä. Virtanen (2019, 47) esittää dissosiaatiohäiriön, vieraantumisen maailmasta (*derealisaatio*) ja itsestä (*depersonalisaatio*); Sartren (Harva 1957, 180) mukaan ihminen ei ole luotu Jumalan yhteyteen, koska menettäisi silloin vapautensa eikä voisi olla ihminen. Vrt. Augustinus 1981, 100, 118; Utriainen 2004, 218, 243; Ojanen 2002, 25.

¹⁴⁴⁶ Camus 2012, 117, 398–399; emt. 2000, 19–20. Hän tarkastelee Heideggerin ajatusta ihmisen olemista nöyryyttävästä ahdistuksesta; Vrt. Lehtinen 2013, 237; Aikko 2016.

tutkijoiden tarkastelussa sekä kärjistyneenä ja tottumukseksi muodostuneena ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan tarinoissa, kuten keskitystai vankileireillä. Ihminen elää niissä avuttomana, epätodelliseksi ja järjenvastaiseksi olemisentehtäväksi muodostuneessa kärsimyksessä ja kuolemassa, kadotetussa ihmisyydessä, vailla ihmisarvoa, vapautta, toivoa ja luottamusta ihmisen hyvyyteen sekä hyvän elämän mahdollisuuteen ja tulevaisuuteen¹⁴⁴⁷ Pihlströmin mukaan moraalista elämänmuotoa ja eettistä omaatuntoa on vaikea löytää.¹⁴⁴⁸ Ruge kokee Siperian kahlevankeudessa, että ihmisyyttä hävitetään viimeistä piirtoa myöten, ihmiset ovat olemassa vain numeroina, elävinä kuolleina, jossa ”minun on valmistauduttava varmaan kuolemaan.” (K128, 346) Teloituksia seuraamaan pakotettu Fellows (K131, 69–70, 130) koki, että pimeys ja ylenpalttinen, väkivaltainen kuolema olivat läsnä kaikkialla Bang Wangin vankilassa. Kuolema hallitsi olemista niin vahvasti, että saattoi aistia sen tulevan yli maan heitä kohti, kuulla sen saapuvan, haistaa sen. Systemaattisen pahuuden synnyttämä kuoleman uhka epäonnistuneen elämäntunteen aiheuttajana on keskeinen seikka, joka erottaa ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokan tarinat ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoista.¹⁴⁴⁹ Toisaalta myös siinä voi näkyä lopullisuuden, kuten kuoleman aiheuttama ahdistus ja erityisesti toivottomuus. Tahallisesti aiheutetun kuoleman uhan puuttuminen ei poista sitä suurta tuskaa mitä arjen koettelemukset voivat synnyttää. Monet ovat todella rankoissa elämäntilanteissa kuin omalla ”kuolemanleirillä.” Surma-Aho vertaakin sädehoitoklinikkaa Auschwitzin leiriin potilasvankeineen, josta vain harva pääsee pujahtamaan – surullista elämäntilannetta koskettava kysymys: ”Kauankohan tuo vielä elää?” (K29, 59)

Miellyttävästä elämäntunteesta vieraantumista kuvataan molemmissa luokissa pitkälti samansuuntaisesti, jossa määrittelyjen yhteisenä nimittäjänä on epätoivo. Tätä kuvataan muun muassa: yksinäisyytenä, erillisyytenä, mustana seinänä, kaiken romahtamisena, loppumisena, kaatumisena, pohjan pettämisenä, ylle lankeavana

¹⁴⁴⁷ Kertojat: K117, 17, 19, 36–37, 89; K118, 112–113, 176–177; K119, 91, 98; K120, 29, 31, 37, 49, 100; K121, 69, 106, 124, 238–239, 282–283, 290; K122, 63, 83–84; K124, 94, 118, 138–139, 148, 161; K127, 105, 116, 137; K128, 177, 215, 346; K129, 68–69; K130, 225; K132, 229; K133, 11, 34–36, 48, 186; K134, 27, 39; K135, 77; K136, 41, 87, 192–193, 202, 222, 261, 297; K137, 74; vrt. Frankl 2010, 28–29, 35, 51, 53, 62; Glover 2010, 211; Paju 2011, 263, 95, 102; Des Pres 1976, 186–187, puhuu olosuhteiden demonisen pohjavireen tiedostamisesta.

¹⁴⁴⁸ Pihlström 2010, 206–207.

¹⁴⁴⁹ Kertojat: K2, 26; K3D, 119; K4, 86; K5, 225; K14, 24; K15, 79; K18,2A, 126; K19, 28, 31; K22, 117; K27, 80; K3B,2, 107, 115, 116, 127; K31A5, 69; K33B, 120; K43, 65; K44, 70; K58, 139; K59, 144; K63, 34; K64, 44; K65, 76; K72, 150; K31A,1, 28; K82, 23; K84, 34; K90, 78; K95, 130, 134; K96, 21; K98, 75, 77; K102, 170; K103, 93, 94, 96, 98; K104, 51; K106B, 20; haastattelu H7; vrt. Edelglass 2006, 40, 42; Tillich (3.4.2) kokemus omasta olemattomuudesta (*nonbeing*, engl.); Des Pres 1976, 170–176.

painona, syvänä varjona, mitan tulemisena täyteen, putoamisena, jopa läpinäkyvänä kuplana. Usein se koetaan heideggerilaisena¹⁴⁵⁰ perimmäisenä angstina, tyhjyytenä, jonka Korhonen (K33A, 59) kertoo ajavan häntä takaa. Talvitie (K30B,2, 107, 115, 116, 127) tuntee ajan ja tietoisuuden supistumista pelkäksi kivuksi ja sen lakkaamisen odotusta. Itsemurhan tekevä Camilla (K106, 162) kirjoittaa paljon olemisen tuskastaan: ”Mun sydän on täynnä mustaa mönjää, joka pitäisi valuttaa pois, jotta se voisi taas elää.” (K106, 132) Jalovaara (K17B, 145–146) puolestaan kokee olemisen pohjattomana syvyytenä, ”jonne ei yksikään ihmiskäsi yllä. Koko olemus on sielun syvintä myöten vain yhtä tuskan kouraisua.” (K17A, 78) Silloin olemassaolo huutaa liian kovaa tuskaa, eikä hän jaksa enää. Kärsimys saattaa vallata ihmisen identiteetin, sisimmän, vieraannuttaa hänet itsestään, tunteistaan ja tietoisuudestaan. Näin kävi Lissulle (K89, 72),¹⁴⁵¹ joka ei enää tiennyt kuka tai millainen hän on, mitä haluaa ja mitä tekisi. Ahdistuneesta¹⁴⁵² saattaa tuntua, että hän häipyä kurimuksen syvyyteen, pienenisi olemattomiin, kadottaisi itsensä, lakkaisi olemasta. Kierkegaard näkee epätoivon johtuvan siitä, ettei ihminen hyväksy itseään, on ahdistunut itsestä, josta haluaa päästä eroon – siitäkin, ettei hän pääse itsestään eroon.¹⁴⁵³ De Martino liittää kärsimyksen läsnäolon kriisiin. Se on kokemus putoamisesta olemisesta, historiallisen läsnäolon reunan taakse, ulkopuolelle, ei-mihinkään, ei-minkään tilaan, jota hän kutsuu *miseriaksi*. Sen yhteydessä on voimakas toimijuuden menettämisen tunne.¹⁴⁵⁴ Hänninen ja Timonen puhuvat tutkimuksessaan myönteisten tunteiden ja mielihyvän puutteen luomasta eksistentiaalisesta virityksestä, joka synnyttää olemassaolon merkityksettömyyden kokemuksen ja tunteen elämänotteen herpaantumisesta. Tutkimushenkilöt kuvaavat sitä elämänhalun ja toiveiden sammumisena ja puutteena.¹⁴⁵⁵ Tämä näkyi useissa tutkimukseni tarinoissa, kuten pastori Rauhalan (H10) vankilakuvauksissa. Paljon syvällisesti olemistaan kokonaisvaltaisen kokemuksena tarkastellut ja vastauksia etsineet, ei-uskonnollisesti elämää tarkastellut Kiviniemi (K19, 27–31) antaa tuskalleen persoonallisen muodon. Hän tunsu olemisen painon päällään, olevansa vihamielisten voimien saartama, ”hämärän rajamailla,” sivullisena elämässään. Ylivoimaisena kokemassaan tuskassa hänen tajuntaansa oli vähitellen hiipinyt, sittemmin yhä uudelleen noussut kysymys oliko hän olemassa. Kysyessään isältään sitä: ”Hän tarttui minua kädestä kiinni ja kyyneleet silmissä koetti todistaa minulle olemassaoloani.” (K19, 31)

¹⁴⁵⁰ Lehtinen 2013, 71.

¹⁴⁵¹ Samansuuntaisia kokemuksia on kertojilla: K65, 61; K89, 72; K118, 112, 147; K121, 127; K128, 178, 256.

¹⁴⁵² Kertojat: K19, 31; K94, 104.

¹⁴⁵³ Kierkegaard 2008, 15–17.

¹⁴⁵⁴ Utriainen, T. & Honkasalo, M-L. 2004, 33.

¹⁴⁵⁵ Hänninen & Timonen 2004, 200–201; vrt. Pihlström 2015, 55.

Epämiellyttävä elämäntunne voi vahvistaa vahingollista elämäntapaa

Joissakin tarinoissa¹⁴⁵⁶ liian raskaaseen olemiseen liittyy vaikeutta löytää terveitä menettelyjä koettelemuksissa, äärimmillään se on elämää kunnioittamatonta, kieltävää, jopa vihaavaa suhtautumista. Nuorten väkivaltaisuutta tutkinut Purjo näkee monien maailmankuvan rakentuvan epäsuotuisista horisonteista, erityisesti epäluuloisista asenteista. Tämä saattaa johtaa taisteluun toisia vastaan, jota pidetään luonnollisena – syntyy pelkoa ja ahdistusta. Olemisen tuska luo usein elämää tuhoavaa, vahingollista elämäntapaa ja käyttäytymistä toisia ja itseä kohtaan, joillakin määrätietoista pahuutta, rikollisuutta, väkivaltaa ja itsetuhoisuutta.¹⁴⁵⁷ Ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokkaan kuuluvissa äärimmäisissä tapauksissa esiintyy oman aikamme näkökulmasta katsottuna järjetöntä käyttäytymistä. Ihminen saattaa niissä tehdä valinnan, joka normaalioloissa tuomitaan tai kyseenalaistetaan. Silloin ollaan sivistyneenä nähdyn ihmisyyden, moraalin äärimmäisellä rajalla ja on vaikea esimerkiksi selviytyminen ja taistelutarkoitus huomioiden yksiselitteisesti sanoa mikä on oikein ja mikä väärin. Rankka elämä voi tuntua mielettömältä ja arvottomalta, pahuuden valtaamalta, muodostua suoranaiseksi uhaksi ihmiselle eikä sille löydy rakentavia ratkaisuja.¹⁴⁵⁸ Kalsched puhuu demonisesta, mystisestä, pimeiden voimien, kuten väkivallan hallitsemasta spirituaalisuudesta.¹⁴⁵⁹ Jakobsons (K129, 67–68, 89) kertoo Siperian vankileirin käsittämättömistä olosuhteista, joita lukijoiden on vaikea uskoa todeksi. Ihmisiä kuoli kuin kärpäsiä ja ruumiit usein syötiin, vanhemmat saattoivat syödä omat lapsensakin. Monet terveen tarkoituksen menettäneet hirttäytyivät tai juoksivat metsään kuolemaan. Myös Ruge¹⁴⁶⁰ (K128, 271–272) kuvaa Siperiaan karkotettujen toivon sokeutumisen seurauksia. Jotkut kestivät hirveät koettelemukset takertuessaan toivoon, että sota ja kärsimys kerran loppuvat. Se osoittautui harhaksi, sodan loputtua heidän vankeutensa kuitenkin jatkui. Tämä aiheutti itsemurha-aallon. Keskitysleireillä itsensä surmaaminen oli niin jokapäiväistä, ettei siihen ”pikkuseikkana” edes kiinnitetty huomiota, kertoo Rajhman (K120, 66, 88).¹⁴⁶¹ Aluksi kielteisesti huumeisiin suhtautunut Fellows (K131, 71–72, 88–90, 136–139) myöhemmin ymmärtää niiden tärkeyden selviytymisensä kannalta. Thaimaan brutaaleissa vankiloissa, kaiken murhaamisen, kidutuksen, rottien ja ulostuksen – epätoivon keskellä hän turvautui epätoivoisena useimpien vankien lailla heroiniin. Fellows halusi elää ja selviytyä ja koki koko sydämessään, ettei se noissa olo-

¹⁴⁵⁶ Haastattelu H2; vrt. Ylikarjula 1998, 124–125.

¹⁴⁵⁷ Purjo 2010, 158.

¹⁴⁵⁸ Kertojat: K119, 88; K127, 37; K129, 68; K130, 219–220, 225; K136, 308; Frankl 1980, 36.

¹⁴⁵⁹ Kalsched 2013, 3.

¹⁴⁶⁰ Vrt. kertojat: K119, 88; K120, 69, 88; K138, 100.

¹⁴⁶¹ Vrt. kertoja K118, 125; Eitingerin (1998, 476) mukaan on mahdotonta tietää itsemurhan tehneiden määrää esimerkiksi Auschwitzin keskitysleireillä.

suhteissa olisi ollut mahdollista ilman heroiinin suomaa puudutusta, se oli pakon sanelema valinta. Fellowsin käyttäytymisen tarkoituksenmukaisuuden määrittelee eloonjääminen, jonka perustalta hän on pakotettu rankkoihin valintoihin vielä rankeemman välttämiseksi, tarttumaan oljenkorteen. Tämä saa hänen ratkaisunsa vaikuttamaan kaiken pahuuden keskellä oikealta ja oikeutetulta. Tässä ollaan eettisesti vaativan kysymyksen edessä, jota voidaan tarkastella juuri pahuuden käsitteen avulla.

Eikö päihteiden käyttäjilläkkin kunniantoman kärsimyksen luokassa esiinny pahuuden piirteitä, lähinnä sisäänpäin suuntautuneesti? Ihminen tekee pahaa itselleen, vaikka usein tiedostaa, vähintäänkin alitajuisesti, sen vahingollisuuden, jonka on itse valinnut ja josta on vastuussa. Virtanen puhuu ihmistä hallitsevasta sisäisestä demonista. Tyhjiyttä tunteva, maailman vihamielisenä paikkana kokeva ihminen toistaa tuhoavaa käyttäytymistä, vahingollista käyttäytymismallia ja on haluton muuttamaan – se tuntuu riskiltä. Hän on sidoksissa trauman maailman näennäiseen turvallisuuteen ja sen luomaan identiteettiin, joiden kyseenlaistaminen uhkaa koko olemassaoloa.¹⁴⁶² *Hyvä paha elämä* -artikkelissani kuvaan tällaista ironiatarinan perusmallin keskeisen rakenteen kehityskulkuna, jossa ajaututaan vahingollisten tarkoitusten, valintojen ja jatkuvasti kasaantuvien vastoinkäymisten kierteeseen, jota kutsun kärsimysimuksi.¹⁴⁶³ Länglen mukaan aikaisemmat ratkaisumme vahvistavat tai heikentävät nykyisiä tai tulevia mahdollisuuksiamme, esimerkiksi päihteitä käyttävän mahdollisuudet kaventuvat päivä päivältä.¹⁴⁶⁴ Eriksson mainitsee resignaatioon päätyvän kärsimyksen, joka ”imee elämän itseensä.”¹⁴⁶⁵ Näen ratkaisevana, että luottamus myönteisen elämänmuutoksen ja hyvän elämän mahdollisuuteen heikkenee, ja että ihminen alkaa elää sen mukaisessa ”imussa.” Tutkimukseni tarinoissa näkyy, kuinka kärsimysimusta on vaikea irtautua. Entinen narkomaani ja vankilat läpikäynyt huippurikollinen Korhonen (K33,1, 198–199) kuvaa sitä kertomalla unohduksen uhkaama -alatyyppejä edustamistaan henkilöistä. He kuuluvat pääasiallisesti kunniantoman kärsimyksen luokkaan. Hän kertoo liikuttuneena tällaisten, kuolemaan ajautuneiden yhdeksäntoista ystävänsä surulliset tragediat. Kuka päätti päivänsä milläkin tavalla, kun ei enää jaksanut. Kuka tapettiin tai kuoli muuten huonon elämäntapansa, monet huumeiden käytön seurauksena. Korhonen (K32B, 89, 168–172, K33, K95) kuvaa tälle luokalle ominaista, joissakin tutkimuksissa esitettyjä taustoja: esimerkiksi rankat lapsuuden olosuhteet, mielenterveydelliset ongelmat. Siihen liittyy monilla elämän tuskaa ja tyhjiyttä pakeneva, peruuttamaton, vääjäämättömään tuhoon

¹⁴⁶² Virtanen 2019, 11–12, 23–24.

¹⁴⁶³ Tarkastelen (Aikko 2016, 88–92) henkensä riistäneen tutun kohtalon pohjalta itsemurhan ongelmia ja moraalisia kysymyksiä, muun muassa Camun ja Landsbergin ajatusta. Korostan siinä ihmisenä olemisen velvollisuutta, erityisesti muutossuuntautuneisuutta kaikissa olosuhteissa.

¹⁴⁶⁴ Längle 2007, 24.

¹⁴⁶⁵ Toivanen 2009, 104.

suuntautuva, epätoivon, sekä toistuvien värien valintojen ja tarkoitusten sekä tarkeituksettomuuden täyttämä, syrjäyttävä ja taannuttava oleminen – rakentavat ratkaisut saattavat olla liian myöhäisiä.¹⁴⁶⁶ Tuskaisesti ystäviensä listaa ja heidän lohduttomia tarinoitansa kertaavan Korhosen mukaan hänen kuvaamilleen ihmisille jäi vaihtoehtojen loputtua ainoaksi mahdollisuudeksi kuolema. Travis et al. kuvaavat tutkimuksessaan pitkään kestäneiden, alistavien, epävarmuutta ja pelkoa sisältävien vankilaolojen ja - stressin aiheuttamaa kielteistä muutosta vangeissa, sosiaalista ja emotionaalista taantumista, sisäänpäin kääntymistä ja äärimmäistä väkivaltaa, toivottomuutta ja apatiaa sekä erilaisia selviytymisstrategioita, kuten vetäytymistä yhteisöstä ja naamioita. Keskitysleirivanki ei voi juuri vaikuttaa ulkoisen pahan vääjäämättömään läsnäoloon.¹⁴⁶⁷ Sen sijaan kunniantoman kärsimyksen luokan tapauksissa voi ihminen itse tehdä päihde-elämäänsä jatkuvuutta koskevia valintoja, kukistaa sisäinen pahuus tai antautua sille. Mahdollisuuksien valintatilanteessa kasvun suunta lopullisesti ja ratkaisevasti ratkeaa, etsijätyyppi löytää sen. Itsemurhaa tarkastelevassa tutkimuksessa Kiuru kuvaa välitilaa ennen kuolemaa, jossa näkyy itsestä vieraantumista ja epävarmuutta todellisesta minästä. Epämiellyttävyyden kokemukset vaikuttavat itsetuntoon, syntyy Travin et al. havaitsemia, erilaisia naamioita, joiden taakse nuoret piiloutuvat, esiintyy salailua ja kulisseeja.¹⁴⁶⁸ Puhun näiden kohdalla pseudoeksistenssistä.¹⁴⁶⁹ Kunniantoman kärsimyksen luokkaan kuuluvissa tarinoissa se ilmenee tavassa, jossa elämän elettäväksi, hetkellisesti siedettävämmäksi tekevät arvokkaat asiat löytyvät esimerkiksi päihteistä. Se on pakenemisestä todellisesta elämästä ja minästä epätodelliseen maailmaan ja valheelliseen kuvaan itsestä. Virtanen puhuu arkkityyppiseen puolustusmekanismiin kuuluvasta riippuvuudesta. Päihteillä puudutetaan itse, torjutaan kipeä todellisuus, suojaudutaan siltä. On kyse elämänvastaisesta voimasta, jossa uudesta ja mahdollisuuksista tulee uhka, ihminen ei kohtaa omaa potentiaalisuuttaan kasvaa ja kehittyä.¹⁴⁷⁰

Välitilaa tarkasteleva Kiuru näkee itsetuhoisuuden taustalla ahdingon ja umpikujan sekä luottamuksen ja yhteyden menettämisen itsen, toisiin ja elämään.¹⁴⁷¹ Keskeistä tutkimukseni itsemurhatapauksissa on, että umpikujaan, vaikeuksiensa ääripisteeseen ajautuneet ihmiset eivät löydä ulospääsy- ja muutosmahdollisuuksia, valoa, syytä elää, he eivät jaksakaan enää. Karin (K103, 38–39, 60) koki elämän olevan syvältä ja vihasi jokaista päivää, johon heräsi eikä pitänyt itseään enää ihmisenä, vaikka hengittikin. Hän kuvaa epätoivoisen elämänpakaisen olemisensä kulminoitu-

¹⁴⁶⁶ Kiuru 2015, 29.

¹⁴⁶⁷ Travis et al. 2014, 160, 174–178.

¹⁴⁶⁸ Kiuru 2015, 181, 190, 223.

¹⁴⁶⁹ 4.2.

¹⁴⁷⁰ Virtanen 2019, 39–41. Arkkityyppisen defenssin muita keinoja riippuvuuden lisäksi ovat masennus ja fantasia.

¹⁴⁷¹ Kiuru 2015, 190; vrt. Virtanen 2019, 23.

mista: ”Haulikon molemmat pesät olivat ladattuina, kun sovittelin sen ruudin ja metallin makuista piippua suuhuni.” (K103, 38) Ahdistuneelle ja elämänhaluttomalle Lasselle (K85, 41–46) tuli itsemurhasta pakkomielle: ”Ajatus itseni tappamisesta oli päällimmäisenä mielessäni...” (K85, 42) Hän yritti sitä useasti lääkkeillä, auton pakokaasulla, ajamalla autolla päin seinää, töistä pyöräillessään hän etsi sopivaa oksaa mihin hirttäytyä. Hän oli järkyttynyt ja samalla kateellinen kahdelle ystävälleen, jotka tekivät kaksoisitsemurhan. ”Lassesta” näkyi, että hän oli toistuvien, väärien valintojen kahleissa, kuten *Hyvä paha elämä* -artikkelini¹⁴⁷² päähenkilö, joka oli juuri ja juuri elossa tuhlaten rakentavat mahdollisuudet vääjäämättömään tuhoon johtavilla ratkaisuilla. Hän näytti antautuvan sen imuun kuin tietoisena elämänsä turhuudesta. Fullagar tarkastelee tutkimuksensa tarinoissa esiintyvää hukatun elämän tunnetta. Se ilmentää omaan olemiseen kohdistuvaa epävarmuutta, johon liittyy aina läsnä oleva, kaikkea inhimillistä pyrkimystä ahdistava uhka epäonnistumisen mahdollisuudesta elämässä. Elämä tuntuu turhalta kaiken menestyksen ja täydellisyyden varjossa, jossa vältellään käsitystä itsestä epäonnistujana. Mitä itsemurhalla on kerrottavana erilaisista tavoista arvostaa ja elää itsensä kanssa? On kyse viimeisestä aktista, joka pakottaa pohtimaan uudelleen eettistä suhdetta itsen ja elämän välillä.¹⁴⁷³ Itsemurhaan päätyvä Camilla (K106A, 66, 76, 82–93, 116–118, 132, 180–181) pohti paljon moraalialia, arvoja ja hyvää elämää. Ne olivat hänellä kohdallaan, hän jopa tiedosti elämän tarkoitukseksi elää. Hänellä näkyi itsemurhaa tarkastelevan Kiurun mukaan monilla henkilöillä esiintyvä piirre, jossa elämän ja kuoleman kysymykset koskettavat ja viimeiseen saakka he ovat epävarmoja haluavatko elää vai kuolla.¹⁴⁷⁴ Camilla löysi lopulta Kiurun esille tuomia merkityksiä sekä negatiivisena kokemassaan elämässä että oman elämänsä riistämisesä. Camillan ratkaisu muistuttaa Kiurun esittämää, elämää koskevaa hukkaan menon merkitystä ja kuoleman saamaa merkitystä olla ratkaisuna umpikujalle. Camilla koki elämän turhaksi ja siihen kyllästyneenä itsemurhan hyvänä, valitsi sen: ”Rakastan tätä mitä valmistelen nyt. Viuhdoin! Olen valmis ja iloinen. Pääsen pois ja saan levätä pitkän matkan jälkeen. (K106A, 82) Elämä on. Minä kuulun maailman tapahtumiin, ja minun tapahtumani menee nyt näin.” (K106A, 83) Päätöksen taustalla on pettyminen elämään, maailmaan ja itseen, ei onnea, eikä tulevaisuutta ja turvaa, monet tutut, kivat, arvokkaat asiat eivät tuntuneet enää miltään. Hänellä ilmeni vastuunottamisen pelko sekä tulevaisuususkon puute ja tunne siitä, ettei hän ole valmis kasvamaan: ”EN AIO KASVAA ISOKSI.” (K106A, 84)¹⁴⁷⁵ Camilla on tuhoa ennakoivien tuskaisten tun-

¹⁴⁷² Aikko 2016.

¹⁴⁷³ Fullagar 2003, 293; vrt. Malinen 2010, 146–147.

¹⁴⁷⁴ Kiuru 2015, 101, 108, 114, 118, 177.

¹⁴⁷⁵ Vrt. Kiuru 2015, 181–183; Spielrein ja Freud, (Virtanen 2019, 57) kuolemanvietti, vie ihmistä kohti tuhoaan.

temustensa ja ajatustensa sisäisessä vankilassa. Hän kuvaa mielensä hajoamista, sekavia mielikuvia ja pään sisällä riehuvaa hirviötä: ”Epäilykset, surut, epätoivo ja luovuttaminen tekevät pesää mun sydämeen.” (K106A, 118) Camillan kokeman kaltaisen toivottomuus luo epäuskoa omiin mahdollisuuksiin, vie taisteluhalun ja lamaannuttaa.

Luovuttajatyypit

Vaikeuksien voittamisen hengen uhmavoimien puutetta; heikkoa tahtoa ja epätervettä asennetta tarkasteleva Lukas korostaa Franklin keskitysleirikokemuksiensa pohjalta tekemää väitettä: ”Joka pitää kohtalooan sinetöitynä ei kykene sitä voittamaan.”¹⁴⁷⁶ Itsekin Auschwitzissa vankina ollut Eitinger kuvaa kyseistä leiriä koskevassa tutkimuksessaan shokkivaiheelle tyypillistä kuviota. Ulkoisesti sinänsä kestävältä vaikuttaneillakin henkilöillä saattoi esiintyä toivottomuuden, avuttomuuden, turvattomuuden ja kaaoksen tunnetta. Tämä vahvistui ennustamattomien, murskaavien tilanteiden seurauksena. He eivät pystyneet lopettamaan tai muuttamaan niitä, normaalit sopeutumiskeinot ja järki eivät niissä olosuhteissa toimineet. Monilla alkoi esiintyä käskyjen tottelemista niitä pohtimatta, persoonan romahtamista, kontaktin heikkenemistä todellisuuteen ja apatiaa.¹⁴⁷⁷ Tällainen lukkiuttava toimintakyvyttömyys ja välinpitämätön periksi antaminen tulevat esille juuri tässä ihmisoikeuksien loukkaamista sisältävän kärsimyksen luokassa. Apatialle antautuvia henkilöitä kuvataan usein keskitysleireillä jopa omana ihmistyyppinä,¹⁴⁷⁸ jota voisi kutsua luovuttajatyypiksi. Luovuttamiseen johtava ominaispiirre niiden äärimmäisissä olosuhteissa on ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokasta erottava pahuus. Se ilmenee tutkimukseni tarinoissa tahallisenä, toisen tahdon ja mahdollisuuksien murskaamispyrkimyksenä ja yhteiskunnan tukitoimien puuttumisena. Eitinger kuvaa siihen liittyvää, vartijoiden toteuttamaa, systemaattisen väkivallan uhriksi joutumista sekä makaaberin kuoleman jatkuvaa todistamista ja siihen henkilökohtaisesti varautumista. Vangit kokivat jatkuvaa, lopulta kestäväntöntä psyykkistä stressiä.¹⁴⁷⁹ Des Pres käyttää tutkimuksessaan luovuttajista nimitystä kuolleet sielut. Hän korostaa heidän vanhan minänsä hajoamista ja elämänhalun loppumista. Niihin vaikutti nor-

¹⁴⁷⁶ Lukas 1985, 86, 109; toisaalta Frankl (2010, 30) näkee apatian puolustuskeinona sulkeutua kovan todellisuuden ulkopuolelle.

¹⁴⁷⁷ Eitinger 1998, 469–472.

¹⁴⁷⁸ Keskitysleireillä käytetään käsitettä *müselmann* (saksa), tahtonsa ja elämänhalunsa kadottanut, kaikesta, kuten itsestä huolehtimisesta luopunut, laahustava vanki; kertojat: K117, 26, 86–87; K118, 95–96; K119, 86–87, 88–89, 115–116, 125, 136–137; K120, 44; K121, 73, 145; K134, 39, 61, 107, 197; K135, 53, 59, 84, 110–111, 128; K136, 55, 222, 248, 253–254, 305, 386; K137, 60–61; vrt. Frankl 2010, 17, 27, 72–73; Des Pres 1967, 90, Neuvostoliiton vankileireillä käytetty nimitys, *doghodyaga* (ven.), häipyneet.

¹⁴⁷⁹ Eitinger 1998, 469–472.

maalin, tutun elämän muuttuminen epätodellisen ja painajaismaisen tuntuiseksi kaaokseksi. Tähän liittyi myös vankien kokema moraalinen halveksunta leireillä harjoitettua pahuutta kohtaan sekä sen myötä uskon romahtaminen ihmiskunnan hyvyteen. Des Pres pitää selviytymisen kannalta keskeisenä valintatilannetta, kohdata sieämätön todellisuus tai luovuttaa. Hän tarkastelee Wieselin kohdalla toista keskeistä, erityisesti keskitysleirien nostamaa, konfliktina luonnehtimaansa valintatilannetta: Ajatellako omaa vai toisten etua? Vaikka Wiesel muistuttaakin leirien itsekkeskestä, kaikkien taistelusta kaikkia vastaan -logiikasta, hän ei kuitenkaan hylkää isäänsä.¹⁴⁸⁰ Tämä tilanne tulee esille Wieselin kuvauksessa (K117, 105). Siinä näkyy samansuuntaisesti joissakin tutkimukseni tarinoissa ja tutkimuksissa esiintyvä seikka, kuinka jotkut, usein läheisimmät kohtalontoverit saattavat lähes mahdottomissa olosuhteissa yrittää tukea luovuttajaa, osoittavat luovuttamattomuutta.¹⁴⁸¹ Wiesel ponnistelee kaikkensa saadakseen keskitysleiriltä lähteneellä kuolemanmarsilla ojanpenkalle loppuun uupuneen isänsä nousemaan ylös. Wiesel huusi tuuleen tiedostaen, ettei hän enää keskustellut isänsä, vaan itse kuoleman kanssa, jonka hänen isänsä oli valinnut. Hänen kohdallaan luovuttamiseen vaikutti monilla näkyvä täydellinen fyysisen voiman loppuminen. Tämä tulee esille lukuisissa keskitysleirin vankileirikuvauksissa. Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoista poiketen niille oli tyypillistä pahuuden aikaansaama: aliravitsemus, vähäinen uni ja äärimmäisen raskas työ sekä asianmukaisen terveydenhoidon puuttuminen. Ne romahduttivat fyysisen kunnon, mutta myös psyykkisen terveyden sekä henkisyyden, erityisesti tahdonvoiman ja moraalisiin keskittymisen – selviytymisen edellytykset. Monet kamppailivat elämästään siitä huolimatta sitkeästi loppuun saakka, toiset luovuttivat jo ennen niiden ratkaisevaa vaikutusta (K135, 53, 110–111, 118–119, 128, 164–166).

Luovuttaminen näkyy myös ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokan tarinoissa ja niihin liittyvissä tutkimuksissa.¹⁴⁸² Varusmiehiä koskevassa tutkimuksessani tuli esille, että periksi antamista esiintyy Eigerin viittaamien, kestäviksi oletettujenkin henkilöiden kohdalla perimmäisiltä taustoiltaan turvallisissa olosuhteissa silloin, kun ihminen on joutunut kestävyytensä äärirajoille tai ylittänyt sen. Ihminen ei silloin enää pysty, ainakaan herkittäin, hallitsemaan tilaansa rakentavasti. Hänessä esiintyy piirteitä, joita pidän luovuttajatyypille ominaisina: uupumista, poissaolemista, apaattisuutta, lukkiutumista ja toimintakyvyttömyyttä. Niissä luovuttaminen liittyy usein yksittäisestä tilanteesta selviytymiseen, jossa sotilas jonkun ajan kuluksa saattaa toipua ja on taas toimintakykyinen. Tällainen hetkittäinen luovuttaminen herättää kysymään liittyykö niihin tarkoituksenmukainen puolustusmekanismi? Het-

¹⁴⁸⁰ Des Pres 1976, 75, 78–79, 80–83, 91–92, 97.

¹⁴⁸¹ Des Pres 1976, 85, 98.

¹⁴⁸² Frankl 2010; Des Pres 1976, 82, 191.

kittäisestä luovuttamisesta poiketen jotkut, usein äärimmäisen rankat koettelemukset koskettavat ihmisen elämää pitkään tai pysyvästi ja synnyttävät kokonaisvaltaista olemisen eksistentiaalista ahdistusta, traumaaja. Ne saattavat pahuuden elementtien puuttuessaakin äärimmäisessä rankkuudessaan muistuttaa keskitysleirien aiheuttamaa kärsimystä ja luovuttamista.¹⁴⁸³ Hengityslaitteeseen loppuelämäkseen joutuneen Aron (K0, 37–40, 129)¹⁴⁸⁴ tarinan alussa hänet valtasi tunne, että kaikki millä oli ollut arvoa ja merkitystä oli takana ja ulottumattomissa. Hän muuttui luovuttajatyypille ominaisella tavalla apaattiseksi, passiiviseksi, aggressiiviseksi, elämää kiroavaksi ja muutosta vastustavaksi, ahdistuneena hän piiloutui unilijansa alle. Ajatukset seisoivat kahlittuina vain kuoleman kuvitelmiin, eikä hän nähnyt edessään mitään. Epätoivo lamaannuttaa, pimeyttä valaisevat salamoiden kaltaiset ajatuksen välähdykset, ”mutta ne eivät ulotu pidemmälle kuin toteamukseen: kaikki on hukassa, kaikki on lopussa.” (K0, 17) Virtanen vertaa Aron tuntemuksiin osuvasti hermoston alivireisyyden tilaa, äärimmäistä lamaantumista kuolemaan: ”Ihminen leikkii kuollutta, jos ei mitään muuta keinoa ole.”¹⁴⁸⁵ Keskeistä on Arollakin esiintyvä vetäytyminen maailmasta, itseensä masentuneena käpertyminen ja epäluottamus elämän kantavuuteen. Jotkut kunniantoman kärsimyksen luokassa olevat unohduksen uhkaama -tyypit¹⁴⁸⁶ näyttävät keskitysleirien ihmisten tapaan jäävän vaille yhteiskunnan tukea. He ovat luovuttajalle tyypillisesti ajautuneet avuttomuuden tilaan kykenemättöminä hakemaan apua. Heidän umpikujansa ratkaisun kannalta nousee esille ratkaiseva henkilö -alatyypin merkitys, jollaiseksi esimerkiksi Korhonen (K33) monien kohdalla osoittautui.

Tyyppihenkilö

Tämän luvun tyyppihenkilö Spiikin tarinassa kuvattu epätoivo on yhteydessä Camillan itsemurhan aiheuttamaan ahdistukseen. Se seuraa läpi hänen tarinansa, muokkaa sitä ja on vähintäänkin taustalla. Välillä hän (K106B, 19–21) kuvaa edellisille tarinoille ominaisella tavalla tuskaansa: tuntee kylmyyttä ja tyhjyyttä, möhkäleen, turvattomuutta, ei mitään mihin tarttua, ei kestäväää pohjaa seistä, merkityksettömyyttä, olevansa vailla roolia, nollatilassa, joka tuntui, toisaalta ei tuntunut miltään, olevansa osa kokonaisuutta, johon haluaisi vajota, luovuttaa: ”Olen tietoinen olemassaolostani, mutta sillä ei ole merkitystä.” (K106B, 20) Hän (K106B, 64, 66, 75, 290, 297) viittaa vastuun painavuuteen, saaneensa suuren taakan kannettavakseen. Keskeinen nuoruudesta asti painanut taakka oli hänen isoisänsä kuolinvuoteella saama tehtävä

¹⁴⁸³ Aikko 2010, 109. Tutkimieni sotilasyksiköiden koulutuksessa luovuttamista kutsutaan *ynnykäksi*.

¹⁴⁸⁴ Vrt. Tillich 2000, 60.

¹⁴⁸⁵ Virtanen 2019, 31, 49, 84.

¹⁴⁸⁶ 5.2.1.

ja siihen liittyvä lupaus. Pääasiallisesti hänessä kuitenkin vahvistui maailmatyyppi. Spiik koki lupauksen vähitellen sisäistyneenä mallina, joka ohjasi hänen elämäänsä ja valintojaan: ”...sisimmässäni eli aina tämä velvollisuus.” (K106B, 297) Tämä ei ole kuitenkaan toteutunut kivutta, vaan siinä esiintyi kontemplatiivista kamppailua. Lupaus on vienyt ilmiselvästi vastuuntuntoisen Spiikin kaksi kertaa rankan valinnan eteen, koska hän koki, ettei kyennyt hoitamaan sen edellyttämää tehtävää. Hänkin päätti tehdä itsemurhan, mutta pidättäytyi siitä velvollisuudesta hoitaa ensin joitain asioita, joka sitten rauhoittikin hänet.

6.6.4 Ihmisenä onnistuneen olemisen tunne ja äärimmäinen toivo

Monet ihmiset kaikissa tutkimukseni kärsimyksen luokissa ovat edellisen kappaleen henkilöiden lailla elämänsä ääripisteessä, esimerkiksi kuolemansa edessä tai sidotuna kovaan, toivottomuuteen sinetöidyltä vaikuttavaan kohtaloon loppuelämäkseen – kuten tarinassa myyttisestä Sisyfoksesta.¹⁴⁸⁷ Äärimmäinen kärsimys vaatii yksilöltä itseltään usein vahvaa henkilökohtaista, äärimmäistä, poikkeuksellista henkisyttä mentaalissa mielessä. Ratkaiseva etsijätyypin kasvutekijä on ihmisenä onnistuneen olemisen¹⁴⁸⁸ syvällisen perustan tiedostaminen. Traumaselviytyjän henkisiä voimavaroja tarkasteleva Virtanen puhuu tarpeellisesta henkisen tai hengellisen minän ylittävästä elementistä, joka tuo uuden näkemyksen toivottomaan tilanteeseen.¹⁴⁸⁹ Franklin mukaan vain harvat saattoivat keskitysleireillä nousta kohtalonsa yläpuolelle.¹⁴⁹⁰ Camus pitääkin Sisyfosta absurdina sankarina, koska hän pystyi elämään päättymättömässä tyhjän tekemisessä tuntiessaan kurjan kohtalonsa laajuuden. Siksi hän osoittautuu kohtaloon voimakkaammaksi kuin se kivi, jota hän vierittää.¹⁴⁹¹ Sisyfoksen kohtalo muistuttaa Arnkilin kärsimystarinaa. Hän kuvaa tuskaisia, unettomia öitä, vääjäämättömän taudin etenemistä ja huonoja uutisia, ”jotka

¹⁴⁸⁷ Sisyfos oli jumalten tuomitsemana pakotettu hyödyttömään ja toivottomaan työhön, vierittämään ikuisesti suurta kiveä vuoren laelle, mistä kivi yhä uudelleen vieri takaisin (Camus 1962, 102, 107). Tämä muistuttaa Petrarcan (4.2) valaistumiskokemuksia hänen noustessaan *Ventoux'n* vuorelle sekä Linnankosken (sivu 3) *Pakolaiset*-romaanin (1944) eksistentiaalista ahdistusta kokevaa Uutelaa kyntämässä sarkaa jatkuvasti ylös ja alas.

¹⁴⁸⁸ 4.5; 6.6.4.

¹⁴⁸⁹ Virtanen 2019, 31–32, 83–88, *transitionaalinen tekijä*, joka yhdistää trauman maailman ja ulkoisen maailman. *Resilienssi*, psyykinen palautumiskyky, kyky käsitellä traumaattisia kokemuksia. Oleellisia ovat usko mahdollisuuksiin ja itsetunto; Bonhoeffer 1991, 170–172, *moniulotteisponyfoninen elämä*; vrt. hyvä kärsimys (3.4.3).

¹⁴⁹⁰ Frankl 2010, 66; Puhun (Aikko 2016, 92–93) vaativasta ponnistelusta normaalisuuteen, mahdollisuudesta hyvään elämään.

¹⁴⁹¹ Camus 1962, 102–107; emt. 2000, 86–89.

kerta toisensa jälkeen murskasivat heikosti orastavan toivon.” (K3A, 181) Arnkilin suuruus olisi camulaisittain ankarien totuuksien ja absurdin kokemista lopulta eletävänä. Längle pitää Sisyfos-tarinassa keskeisenä tarkoituksena vastustaa absurdiutta vapaaehtoisesti. Hänen mukaansa vapaaehtoisuuden ajatus esiintyy myös Franklilla, jonka mukaan ihminen voi kestää kärsimystä tuottavan ponnistelun, jos kokee sillä olevan tarkoitus.¹⁴⁹² Camus’n Sisyfos-tulkintaa tarkasteleva Taylor näkee, että kiven työntämisestä tuli Sisyfokselle haluttu ja merkittävä.¹⁴⁹³ Tayloria tulkitsevan Puolimatkan mukaan ihminen ei toteuta vain halujaan, vaan pyrkii liittämään ne elämän kokonaismerkitykseen. Sisyfos, on onneton, koska tiedostaa kiven työntämisen halun merkityksettömäksi.¹⁴⁹⁴ Sisyfoksen ahdistus muodostuu huomiota herättävästä ontologisesta yksinäisyydestä. Camus kuvaa eristykseen, ihmisten ystävyyden ulkopuolelle joutumisen ahdistusta, ihmisten kaipuuta rauhoittavasta yhteydestä johonkin vaikeasti määriteltävään.¹⁴⁹⁵ Määrittelen sen yhteytenä todellisuuteen, josta ihminen on vieraantunut ja kokee siksi koko olemassaoloon koskevaa yksinäisyyttä. Siitä selviämisen edellyttämän lähentymisen lähtökohtana on ankaraan totuuteen, traagisuuteen vapaaehtoisesti asettautuminen. Se vaatii kuitenkin pelkkään kokemiseen mukautumista syvällisempää ymmärrystä omasta ihmisenä olemisesta sekä sen merkityksistä ja mahdollisuuksista osana kokonaisuutta. Silloin lähentyminen on maailmatyypille ominaista ihmisyyteen, henkisyyteen kasvamista *being-ullottuvuudessa*.¹⁴⁹⁶ Eksistentiaalistien esittämän ahdistuksen tausta on heidän korostamassa yksilökeskeisyydessä. Sitä ilmentävän kärsimysperspektiivin sijaan itsekkeskeisyydestään vapautuva ihminen kykenee tarkastelemaan kohtaloaan todellisuuden, elämän ja toisten perspektiivistä.¹⁴⁹⁷ Tämän maailmatyyppiä edistävän etsijätyypin kohokohta näkyi Arnkillä, kun hänelle alkoi sairausvuoteella pitkäaikaisten pohdiskelujen jälkeen valjeta laajempi kysymyksenasettelu arvoituksellisesta elämästä, kuin vain ”oma henkilökohtainen pelastumiseni.” (K3A, 180) Vastuullisuutta ja transsendenttisuutta tarkasteleva Sormunen (K3C, 89–91, K3D, 120, 182) luonnehtii Arnkilin muistosanoissa hänen tarinaansa juuri elämän ja kärsimyksen tarkoitusta etsineen löytäjätienä. Siitä heijastui toisten hyväksi eläminen ja kärsiminen sekä salatun ja

¹⁴⁹² Längle 2008.

¹⁴⁹³ Taylor 1984, 259–260.

¹⁴⁹⁴ Puolimatka 2011, 21–22.

¹⁴⁹⁵ Camus 2012, 400–401.

¹⁴⁹⁶ Kertojat: K1, 19, 26, 54, 71; K3; K19; K32, 251–252; absurdi maailmaa pohtiva Lehtinen (2013, 68–69) korostaa kristilliselle eksistentiaaliselle keskeistä epätoivoa ja siihen liittyvää kiergeaardilaista hyppyä tuntemattomaan; Aikko (2014), Fransin tuskasta nouseva inhimillisyys; Purjo (2010, 222–225) tarkastelee itsen transsendenssia kykynä etäännyttä itsestä; Heinosen (2006, 77–78) mukaan hengelliseen kasvuprosessiin kuuluvat menneisyyttä ja tulevaisuutta koskevat vastuukysymykset; Kol. 1:24.

¹⁴⁹⁷ Maailmatyypiksi kasvamiseen liittyy vastuullisen olemisotavan vahvistuminen, 5.1; Frankl 2010, 101, 73–74 itsensä ylittäminen.

suuren, tuonpuoleisen todellisuussyhteyden avautuminen hänelle ja sijaiselämän voima – oivallus tuoda kärsimyksessään valoa toisille. Tässä on viitteitä minämaailmatyypille ominaisesta olemisen perustasta. Siinä olemisen tasapaino merkitsee, että itse oivaltaa oman ontologisen tarkoituksen samansisältöiseksi ja yhteneväksi osaksi elämän tarkoitusta. Ihmisenä onnistunut oleminen¹⁴⁹⁸ on viime kädessä henkilökohtaista ihmisenä onnistumista sen toteuttamisessa ja tietoisuutta siitä. Valkeneminen on sisäistä rauhaa tukevaa harmoniaa, elämän eri puolien ymmärtämistä ja yhteensovittamista, jossa Franklin mukaan kärsivä ihminen (*homo patiens*, lat.) täyttymys ja epätoivo elämäncategorioinaan kykenee kaiken toivonsa menetettyäänkin onnistumaan löytämällä elämän tarkoituksen ja syvemmän itsen – muuttamaan ahdingkonsa sisäiseksi voitoksi.¹⁴⁹⁹ Hänellä se oli keskitysleirin uhkaavan kuoleman toivottomuuden voittava totuus ja täyttymyksen tunne syvästä rakkaudesta vaimoon ja elämään. Se oli hänen tarinassaan vahvasti heijastuvaa tietoisuutta sisäisen, henkisen vapauden kukistamattomuudesta ja sisäisestä voimasta, joka nostaa hänet ulkoisen kohtalon yläpuolelle – vahvistaa Kalschedin mainitsemia spirituaalisuuden alkupeittäjiä, myönteisiä voimia, kuten toivoa.¹⁵⁰⁰ Se tuo esiin Arnkilin lohdullisen vastauksen sitkeän etsimisen kohdalla Pihlströmin ajatuksen ihmettelevästä tähyilystä ja loputtomasta toivosta, jonka näen pitkälti äärimmäisen toivon kaltaisena.¹⁵⁰¹

Äärimmäisessä toivossa on kyse kasvatuksellisesti äärimmäisestä dialektisestä keikauksesta, kierkegaardilaisesta epätoivon synnyttämästä toivon kipinästä. Taylor katsoo helvetillisen rangaistuksen muuttuvan Sisyfokselle taivaaksi,¹⁵⁰² Lehtinen tulkitsee Sisyfoksen kääntävän itse sen voitokseen. Se näkyy hänen mukaansa myös osana Kierkegaardin esittämää esteettistä eksistenssitasoa. Epätoivossa ihminen tiedostaa itsensä, on enemmän itse. ”Se ruoskii häntä kohti korkeamman asteisen elämänasenteen valintaa.”¹⁵⁰³ Joissakin tutkimukseni tarinoissa, kuten Arnkililla (K3A, 181–187) olla enemmän itse sisältää paradoksin. On kyse autenttisuuden, ontologisen selviytymisen ratkaisevasta hetkestä, jossa ihminen vapautuu olemisen loukusta olla vain itsensä tähden. Se on kasvua itsen sidottujen toiveiden ja omasta näkökulmasta tarkasteltujen hyvän elämän kriteerien keskeisten piirteiden yläpuolelle. Siinä

¹⁴⁹⁸ 4.5; 6.6.4.

¹⁴⁹⁹ Frankl 2010, 40–44, 66–67, 71–72; vrt. Lukas, henkiset uhmavoimat (4.7.1); Buber 1999, 76–77 puhuu päätökseen kykenevästä ihmisestä, joka on vapaa, koska on astunut kasvojen eteen.; Weilin (1976, 112, emt. 1974, 91) mukaan onnettomalle mitättöminkin lievyys mitä hän saattaa tavoitella, täyttää hänen sielunsa; vrt. Fisher 2011, 23.

¹⁵⁰⁰ Kalsched 2013, 3, 242–245.

¹⁵⁰¹ Pihlström 2001, 86, 214–215, erityisesti tulkintaa Knuutilan ajatuksista toivon minimistä. Riittääkö, että toivoo Jumalan olevan olemassa?

¹⁵⁰² Taylor 1984, 259–260.

¹⁵⁰³ Lehtinen 2013, 110–111, 256; vrt. Toiskallio (1.2), *Bildung*, ojentautuminen ihmisyyteen; Lindqvist 2001, 188–190.

franklilainen kohtalonsa yläpuolelle pääseminen on itsen ylittämistä.¹⁵⁰⁴ Arnkil kokee sairauden myötä saaneensa hengen maailmassa elämään sisältöä, kohoamista avarampien näköalojen hyvyden ja kauneutta tajuavaan elämään. Näin hänen kertomuksensa muodostuu kypsäksi, traagiseksi ja joustavaksikin tarinaksi, tarinoiden sävy voi muuttua.¹⁵⁰⁵ Tutkimukseni tarinoissa se merkitsee minämaailmatyyppiksi kasvamisen ja etsijätyypin etsinnän huippukohtaa, jossa yksilö itse löytää vapauttavaa totuutta tukevan äärimmäisen toivon mahdollisuudet ääriolosuhteissakin. Ne löytyvät itsen onnistumisesta vastuullisen olemisentavan toteuttajana – toiseudesta, yhteisöllisyydestä sekä suhteesta luontoon, maailmaan ja todellisuuteen. Franklin korostama traaginen optimismi voi sisäistyä tulevaisuuteen suuntautuvana transsendentaalisena toivona ja henkisenä otteena aluksi totaaliselta vaikuttavan henkilökohtaisen epätoivon alhossakin.¹⁵⁰⁶ Siihen sopii keskeisesti Camus'n Sisyfos-tulkinta kohtalon hyväksymisen myötä virittyvästä elämisen kiihkeästä intohimosta, joka kaikuu universumissa opettaen, ettei kaikkea ole ammennettu loppuun.¹⁵⁰⁷ Sen suomissa mahdollisuuksissa on apokalyptisiä piirteitä, jostakin mysteerin verhoa nostattavasta ajasta, joka ei ole vielä tapahtunut. Lähtökohtana on loputon luottamus arvoituksellisuuden suomien mahdollisuuksien henkilökohtaiseen riittävyteen. Tarkoitin tällä äärimmäisen toivon lähtökohtaa, tietoisuutta siitä, että itsen toivotto- masta kärsimyksestä ja kuolemasta, omien mahdollisuuksien puuttumisesta huolimatta elämä itsessään tärkeine yksittäisine arvoineen¹⁵⁰⁸ voivat kovimmissakin tilanteissa jatkua jossakin muodossa, kuten toisissa, jopa luonnossa. Kasvatukselliseksi tekijäksi nousee tunne siitä, ettei kärsimys ole ollut turha, elämä voittaa!¹⁵⁰⁹ Rabbi Liebman julistaa: ”Elämä ei sammu meidän kanssamme; ihmiskunta ei kuole meidän kuollessamme. Meidän on kaikissa oloissa tehtävä parhaamme, edistettävä katoamatonta kulttuuria, tulevien sukupolvien onnea – aikoja, joita emme koskaan näe.”¹⁵¹⁰ Kyse ei ole ainoastaan kulttuurista, vaan topeliaanisesta, ihmisen tehtävää

¹⁵⁰⁴ Kertoja: K116, 262; Partanen (2.4) ajatus elämänvaiheen siirtymäkohdasta.

¹⁵⁰⁵ McAdams 2.4; Ojanen 2002, 142–143; vrt. Heinonen 2006, 118–121; Virtanen 2019, 43, 59.

¹⁵⁰⁶ Frankl 1985, 12; Okeley'n (3.3.1) mukaan osallistuvassa näkemisessä huomioidaan ympäristö siihen tempautuneena.

¹⁵⁰⁷ Camus 1972, 58, 114–115; vrt. Novello 2015, 210, 214. Kierkegaard (1990, 45) puhuu ehdottomasta kuuliaisuudesta koettelemuksissa. Hän esittää vertauksen taivaan linnusta, joka huomaa aamusta toiseen pesänsä hävitetyin. Kuuliaisena lintu aloittaa työnsä aina uudestaan, se on yksinkertaisesti hänen tehtävänsä.

¹⁵⁰⁸ Bonhoeffer 1991, 63, korostaa perheyhteyden ja kristillisen tradition merkitystä; Pihlström 2015, 49–50, 56–57 tuo esille Jamesin suhtautumisen kuolemaan.

¹⁵⁰⁹ Vrt. Sartre, turha kärsimys (*passion inutile*) (3.4.2); Weil, (3.4.2) hukkaan heitetty tuska.

¹⁵¹⁰ Liebman 1948, 195–196, erottautuminen.

korostavasta laajemmasta maailma- ja luontosuhteesta.¹⁵¹¹ Tässä on yhtymäkohtia de Unamunon kuolemattomuusteemaan, itsensä intohimoisesti ikuistamaan, universalisoimaan pyrkivästä ihmisestä, joka työskentelee jatkaakseen elämää elämänsä jälkeen. Häinkin puhuu tehtävän suorittamisesta, parhaansa tekemisestä, itsensä antamisesta – ylitsevuotavan laupeuden polttamasta sielusta, joka alistaa pikkumaisen, henkilökohtaisen minänsä toisille. Keskeiseksi nousee inhimillinen, moraalinen päämäärä elämälle, jossa maksiminaan on toimia kuin kuolisi huomenna, mutta selviytyisi ikuisuuteen.¹⁵¹² Tässä on samankaltaisuutta Jeesukselle tehdyille kysymykselle: ”Hyvä opettaja, mitä minun pitää tekemän, että minä iankaikkisen elämän perisin?”¹⁵¹³ Tähän ihmisenä onnistuneeseen olemiseen viittaavia seikkoja tulee konkreettisesti esille ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokan tarinoissa – erityisesti todistaessaan ihmisen jaloimman ominaisuuden, hyvyuden kukistamattomuutta, Liebmanin mainitsemaa katoamattomuutta, Unamunon kuolemattomuutta. Esimerkiksi kuolemaan menevä saattoi vielä edistää elämän jatkumista, tulevaisuuden ihmisten hyvää, kertomalla pahuudesta ihmiskunnalle opiksi tai tekeillä viimeisen palveluksen eloonjäävälle: ”Kerro heille, että olet kahdeksantoista”, (K135, 94) kuiskasi ohi kiirehtivä, mielettömän laihaksi kuihtunut vanki Auschwitziin saapuvalla Pivnicille. Tämän luokan tarinoissa toivo luovutetaan toiselle usein juuri näin: yhdessä hetkessä, lyhyesti ja kuin viimeisenä palveluksena.¹⁵¹⁴ Ihmisoikeuksia kunnioittavan kärsimyksen luokassa on tyypillistä, että tarinaa ja siihen liittyvää toivoa rakennetaan pidempään, se muodostuu laajastikin käsitellyksi, eräänlaiseksi testamentiksi. Etsijätyypin keulakuvana pitämäni Arnkil (K3) löysi kuoleman vähittäin lähestyessä, itseä koskevan toivon hiipuesssa Liebmanin ajatuksiin viittaavan äärimmäisen toivon ja sitä tukevan kokemuksen ihmisenä onnistuneesta olemisesta. Arnkil tiedosti kovasta kohtalostaan huolimatta kykenevänsä tekemään kärsimystarinastaan ympäristölleen sen jatkuvuuden mahdollisuutta tukevan. Hän rakensi monien muiden lailla uskallusta vaativalla tavalla tarinansa Rauhalan mainitsemaksi kulttuurituotteeksi, objektiiviseksi hengeksi,¹⁵¹⁵ kierkegaardilaisittain us-

¹⁵¹¹ Aikko 2018, 110. Topeliuksen luonnonfilosofiaa ja ekoteologiaa tarkasteleva Jaakkola 2011, 117, 189 nostaa niistä esille vastuun luonnosta ja ympäristöstä sekä velvollisuudesta tehdä työtä jättääkseen maailman paremmassa kunnossa kuin se oli saadessaan sen hoitoonsa. Värrö 2018, 123 korostaa vastuuseen kasvamisen ehtona eettistä luontosuhdetta.

¹⁵¹² De Unamuno 2009, 71, 238, 244, 298; vrt. Fromm 1977, 143–144, meissä mahdollisuuksina oleva hyvä päämäärä.

¹⁵¹³ Mark. 10:17; Luuk. 10: 25–37 (tarina laupiaasta samarialaisesta).

¹⁵¹⁴ Vrt. Des Pres 1976.

¹⁵¹⁵ Rauhala 2009, 62–64; vrt. Fromm 1977, 105; Puolimatka 1999, 197–198; McAdams (2.4), joustava tarina; Heinonen 2006, 77–78 ja hänen tarkastelemansa Kübler-Rossin ajatus, kuinka kuoleman kohtaamisessa saamme vastauksia mystereihin esimerkiksi kärsimyksen ongelmaan. Vrt. Juliekin tapaus 4.7.2.

konnollisen intohimoisesti itsensä, kuolemansa jälkeen tänne jääville. Näin on mahdollista löytää Unamunon ikuisuusteemaan liittyvä vastaus Jeesukselle tehdyille kysymykselle ikuisen elämän edellyttämistä teoista, *praksiksesta*.¹⁵¹⁶

Tämän *praksiksen* piirteitä voi nähdä Arnkilissa. Se tulee esille minämaailmatyyppiä ilmentävässä, ihmisenä onnistunutta olemista kokevassa identiteetissä. Hän tiedostaa edellisen pohjalta tarinansa tarkoituksen hyvää elämää ja sen tarkoitusta edistävän tehtävänsä kautta. Siinä Arnkil kaltaistensa lailla tulee näin kuin vastanneeksi myönteisesti Aristoteleen hyvä ihminen -ajatusta koskevaan kysymykseeni: Eikö kärsimyksen tehtävässä ihmisen tehtävä ole kärsiä hyvin?¹⁵¹⁷ Lukas näkee, että vastuullinen kokemusten siirtämisen tehtävä voi ulottua kuolevan kuoleman jälkeiseen aikaan. Kohtalon tragiikka voi lieventyä, kun kuoleva tiedostaa sen yhteydessä oman, toteuttamansa elämän tarkoitukselliseksi.¹⁵¹⁸ Siinä lähestytään Lukaksen oppi-isän, Franklin ajatusta koettelemuksissaan uusia arvoja löytävästä, kärsimystensä arvoisesta ihmisestä.¹⁵¹⁹ Kohtalon tragiikan lieventyminen merkitsee kärsimyksen ankarasta totuudesta vapauttavaa totuutta. Minämaailmatyyppiä edistävälle etsijätyypille se on oman, arvokkaana ja merkityksellisenä kokeman ihmisyytensä, erityisesti hyveellisyytensä löytämistä ja sen toteuttamista,¹⁵²⁰ sartrelaisen itsessään olemisen vahvistumista koettelemuksissa. Valtaosalle Sartren ajatukset itsen ja kokonaisuuden absoluuttiseen vapauteen tai tavoitteisiin pääsemisestä¹⁵²¹ ovat ontologisesti liian vaativia. Erityisesti minämaailmatyyppiin liittämäni kohtuullisuusajatuksen pohjautuen olisi puhuttava sen sijaan riittävästä vapaudesta ja tavoitteiden – harmonian saavuttamisesta. Se on Camus’*n Sisyfus*-tulkinnan esittämällä tavalla hiljaisista iloa kärsimyksessä, joka on ihmisen oma – tietäen olevansa päiviensä herra.¹⁵²² Herruus hiljaisuuden ilossa on kaikissa oloissa tietoisuutta ja aavistusta ainaisesta, kaiken ylittävästä ihmisenä onnistuneesta olemisen mahdollisuudesta. Kaikki eivätkä tätä tiedosta, jolloin heidän itseensä liiaksi sitoutunut ja siksi voittamattomalta tuntuva epätoivonsa lisää toivottomuutta entisestään. Ilokäsitteessä voi nähdä fallibilis-

¹⁵¹⁶ Kierkegaard, S. (1989, 1–5) puhuu kristillisestä heroismista. Hänen mukaansa vain kristitty voi ymmärtää rohkealla asenteellaan Jeesuksen sanat: ”*Ei tämä tauti ole kuolemaksi...*” (Joh. 11:4).

¹⁵¹⁷ 1.2.

¹⁵¹⁸ Lukas 1985, 113; vrt. kertoja K130, 140.

¹⁵¹⁹ Frankl 2010, 66; Purjo 2011, 70; vrt. kamppaileva kontemplaatio (6.4).

¹⁵²⁰ Ahlman (1953, 13) puhuu korkeampien arvojen toteutumisesta ja ihmisen ylevistä pyrkimyksistä, jumaluus toteutuu arkiministä kohti varsinaista minää. Tätä tulkitseva Krohn (1948, 38–39) mainitsee korkealle tietoisuusasteelle kohonneen ylipersonallisen minän – minätajunta samastaa itsensä henkisen arvotodellisuuden kanssa. Mestari Eckhart (*Mestari Sielun syvyys*, Eckhart 2009, 216, 222) puhuu ihmisen jalokivimäisestä arvokkuudesta.

¹⁵²¹ Vrt. Lehtinen 2013, 65.

¹⁵²² Teoksessa *Onnellinen kuolema* (1970) Camus (3.4.2) kuvaa tuskan ja ilon yhteen kurotumista.

tisessa hengessä¹⁵²³ vakuuttumista äärimmäisestä toivosta, että oman kärsimyksen absurdisuudesta, epävarmuudesta huolimatta on mahdollisuus saavuttaa dialektinen keikaus, jossa kärsimys voi synnyttää yleistä hyvää.

Sisyfos alati työntämässä ylös alas vierinyttä kiveä symboloi keikauksen lainalaisuuden arvoa ja merkitystä elämän ikuisessa kiertokulussa, jossa asennoidutaan-kin siten, että vastoinikäyminen yhä uudelleen käännetään voitoksi.¹⁵²⁴ Näin Heideggerin huolikäsittteen vastapainoksi nousee elämänrauhaa tukeva huolettomuus ja onnellisuus – elämä on perimältään ja lopulta aina hyvä.¹⁵²⁵ Camus puhuu absurdin voittamisesta. Hän tarkastelee sitä hengähdysten hetkeä, kun Sisyfos tulee tietoiseksi äärettömästä ahdistuksestaan. Toisaalta samalla kun Sisyfos alkaa tuntea häntä musertavat totuudet, ne kuitenkin katoavat hänen oivaltaessaan vapauttavan totuuden. Siinä kärsivä löytää hyvän elämän pysyvyyden olemuksellisuudesta ilmaisevia, huolettomuutta vahvistavia seikkoja.¹⁵²⁶ ”Helenalla” (K11, 247) se ilmenee syövän keskellä kokemuksena ilon luonteen muuttumisesta. Hän ymmärtää, ettei sitä tarvitse tavoitella. Onni merkitsee jokapäiväisiä pieniä asioita. Hän iloitsee metrolla ajosta, järvellä lipuvasta veneestä ja saadessaan epäilyksistään huolimatta vielä nähdä istuttamiensa kukkasipulien nousevan kukkaan.

Tällaiset dialektista keikausta¹⁵²⁷ tukevat seikat herättävät maailmatyyppissä elämän arvoituksellisuudesta ja kärsimyksestä rakentavaa asennetta, aavistuksia, toivon perusteita riittävän onnistuneena ja hyvänä koetulle olemiselle suhteessa toisiin, elämään ja uskovaisilla Jumalaan, ”Helenalla” luontoon. Hänellä näyttäytyy ylin kehittymisen aste, ihmisenä onnistuneen olemisen tunnetta kokevan minämaailmatyyppin vahvistuminen. Siinä ihminen tiedostaa oman olemassaolonsa arvon ja merkityksen osana hyvän elämän kokonaisuutta, myös kärsimystä ja kuolemaa sekä sen jatkumoa, elämä jatkuu sipulien noustessa kukkaan – kuten aina. Kristilliselle eksistentialismille tyyppillisellä, lohdullisella tavalla Kierkegaard esittää, että kuolema ei ole pelättävä, se on vain pysähdys ikuisen elämän polulla. Pelättävää on kyvyttömyys kuolla.¹⁵²⁸ Camus’n

¹⁵²³ *Fallibilismi*, uskomuksemme ovat epävarmoja, olemme erehtyväisiä (Pihlström 2001, 86).

¹⁵²⁴ Rauhala 2009, 62–66 puhuu henkisistä kulttuuriarvoista; Tarkastelen samansuuntaisesti Topeliuksen *terve juuri* -käsitettä ja henkistä kulttuuriperintöä (Aikko 2018) kasvatushyödyn näkökulmasta.

¹⁵²⁵ Heidegger 3.4.2; 3.4.3.

¹⁵²⁶ Camus 2000, 9–11, 86–89.

¹⁵²⁷ Harva 3.4.3; Vrt. Heinonen 1993, 95–99, Kübler-Rossin ajatus kuoleman kohtaamisessa saadaan vastauksia mysteereihin, kuten kärsimyksen ongelmaan. Tillich (4.7.2) *in spite of* -asenne ja Andersen (2005, 16–20), ahdingosta huolimatta -asenne; kertoja: K116, 262.

¹⁵²⁸ Kierkegaard 2008, 15–17 tarkastelee tätä sairaus kuolemaan (*sydommen til Døden*, tansk.) -käsitteellään: se ei ole fyysistä sairautta, vaan epätoivoa ja taidottomuutta kuolla.

Onnellinen kuolema -teos (1970) viittaa tähän jo nimensä perusteella. Kirjan päähenkilö Mersault kokee kuoleman lähestyessä epätoivon ja toivon kutoutumista yhteen, rauhaa, hiljaista haltioitumista, itsen unohtamista ja sukulaisuutta maailman kanssa – iloa palaamisesta ”liikkumattomien maailmojen totuuteen.”¹⁵²⁹ Wikström tarkastelee tämän suuntaisesti ihmisen mystistä elämystä ykseydestä ja osallisuudesta kaikkeuteen. Hän kuvaa Camus’n lailla hetkeä, viehättyneisyyden hetkeä ihmisen tajutessa, että maailmalla on luontainen, sen rakenteeseen kuuluva ikuinen järjestys, jolla on yhteys hänen elämänsä kokonaisuuteensa. Wikström käyttää käsitettä pyhyiden sfääri, jonka yhteydessä ”yksilö saa spontaanin ja kouriintuntuvan kokemuksen jostakin loukkaamattomasta, jota on vaalittava.”¹⁵³⁰ Frankl puhuu sisäisen elämän ja minuuden voimistumisesta, jossa rakkauteen sidottu henkisyys lävistää äärimmäisen lohduttomuuden tyhjyyden. Hänellä Wikströmin mainitsemiksi loukkaamattomiksi, vaalittaviksi seikoiksi vahvistuivat keskitysleirillä vaimo, luonnon kauneus ja että vielä omisti ruumiinsa sekä ennen muuta korkeat periaatteensa.¹⁵³¹ Purjon mukaan Franklin esittämällä elämys- ja kokemusarvoilla koetaan jonkin asian tai ihmisen ainutkertaisuus ja -laatuisuus. Siihen kuuluvat antautuminen ja vastaanottavaisuus maailmalle, esimerkiksi luonnolle,¹⁵³² kuten Helenalla.” Siihen liittyy minämaailmatyyppin kehittymistä edistävä ratkaiseva löydös, ontologinen oivallus. Tämä etsijätyypin kohokohta ilmenee äärimmäisissäkin olosuhteissa äärimmäistä toivoa ja ihmisenä onnistunutta olemista tukevana antautumisena luottamuksesta ja rakkaudesta elämään. Se on elämän kiihkeyttä, tunnetta siitä, että hän on ainakin hetken osa sen ainutlaatuisuutta. Toisaalta on kyse sen itseisarvoon ja arvoitukselliseen tarkoituksellisuuteen ja usein vaatimattomiin anteihin kiitollisena ja kunnioittaen tyytymistä ja hyväksymistä.¹⁵³³ Se ei ole Wittgensteinin päätelmiä tarkastelevan Pihlströmin esittämää uskoon liittyvää ehdotonta, perustelematonta varmuutta.¹⁵³⁴

¹⁵²⁹ Camus 1972, 148–161; emt. 2012, 164; artikkelissani (2016), esitän kuinka itsemurhaan ajautunut mies ei saavuttanut tätä kokemusta, vaan tunteen hyvän elämän murskaantumisesta.

¹⁵³⁰ Wikström 2000, 313–314; vrt. Kalsched 2013, 242; George et al. (2000) puhuu tutkimuksessaan pyhän kokemisen vahvistavasta vaikutuksesta.

¹⁵³¹ Frankl 2010, 42–44. Hän (4.1) korostaa kärsivän ihmisen (*homo patiens*, lat.) kykyä muokata ahdinkonsa inhimilliseksi saavutukseksi. Näen tässä yhtäläisyyksiä Bonhoefferin (4.7.2) täysikasvuinen mies -käsitteeseen.

¹⁵³² Purjo 2011, 53–54; vrt. Wilenius 1987, 34; emt. 1982, 48–49.

¹⁵³³ Kertojat: K3A, 20; K3C, 42–43; K16, 107; K17B, 21, 57; K18, 1, 15, 77; K18, 2A, 161–162, 179–180, 205; K19, 72; K25A, 60–61, 78, 83; K26, 119; K27, 42, 106, 218; K28, 105; K30A, 98; K34, 97, 116; K102, 171; haastattelut: H1; H4; H5; vrt. Frankl 1991, 28, 33, 79, 142; Pestalozzi, sisällinen rauha (6.6.2); Lund 2006, 70–71; Skinnari 2004, 148; Puolimatkan 2005, 67–68 tulkinta Schelerin *ordo amoris* -käsitteestä ja siihen liittyvästä pyhän kokemisesta.

¹⁵³⁴ Pihlström 2001, 86, 144 erityisesti hänen tarkastelemaansa Jamesin *fallibilismi*-tulkinta; vrt. Dewey 1999.

Puhun riittävästä varmuudesta, jonka arvoituksellinen, mutta tarkoituksellinen elämä itsessään oikeuttaa. Mäntymiehen olemisen mysteeriä henkivässä tarinassa se on elämän oivaltamista jatkuvana vuoropuheluna, joka ei ole anelemista, vaan ihmetellen ja kiittäen elämisentapaa: ”Elävät olennot vetävät henkeä sisäänpäin ja sitten antavat sen pois.” (K25C, 205) Hänen miehensä kuoleman hallitsevassa elämäntilanteessa keskeisenä teemana on siitä huolimatta, mutta myös sen vuoksi elämää ehdoitta arvostava pyhyiden tunne. Se on hänellä taustaltaan uskonnollinen, mutta se voi olla myös ei-uskonnollisesti spirituaalinen, kuten Linnankosken Uutelan peltokokemuksessa: ”Juhlallisiin mietteisiin vaipuneena...niin hän pidätti hevoset hiljaisiksi ja astui miltei varpaisillaan tuota vuosisataista, vaivankosteata, tuskanpyhää multaa.”¹⁵³⁵ Mäntyniemessä, kuten fiktiivisessä Uutelassa näkyy Lehtisen esittämä oleminen, joka ei ole pelkkää epätoivoista harhailua, vaan traagista sankaruutta ja ehdotonta kunnioitusta elämää kohtaan, jossa itsellä on tärkeä osansa – elämässä, joka on kes-tämisen ja kokemisen omalta osalta eteenpäin viemisen arvoista kovissa kohtalois-sakin.¹⁵³⁶ Arnkil (K3C, 45–47) oppi sairaskokemuksella arvostamaan nykyhetkeä sen kaikessa ankaruudessaan: ”Tämä päivä, elä se täydesti, elä se kiittäen, elä...” (K3C, 47) On kyse Berleantin esittämästä pyhästä ympäristöstä. Subjekti sulautuu kohteena olevaan ympäristöön, jossa koetun paikan arvo ja historiallinen merkitys voimistavat kokemusta.¹⁵³⁷ Sulautuminen toteutuu usein arvoituksellisenakin koet-tuun elämään. Pyhää myös profaanina peruskokemuksena tarkasteleva Rauhala mää-ritteleekin sen ylipäättään ”mykistäväksi nöyrytykseksi käsittämättömän edessä.”¹⁵³⁸ Mykistävyyyteen sisältyy äärimmäistä toivoa tukevia aavistuksia, jotka tekevät kärsi-mystä sisältäneestä menneisyyden ja nykyhetken tapahtumasta ja elämästä itselle, mutta myös muille merkittävän ja hyvän. Ne muodostavat Wikströmin mainitseman pyhyiden sfäärin – ratkaisevaksi, rakentavaksi osaksi minämaailmatyyppin ja onnis-tuneen olemisen jatkumoa maailmassa. Tämän ontologisen tarkoituksen sisäistäes-sään ja sen pohjalta *praksista* toteuttaessaan on etsijä tullut perille.

¹⁵³⁵ Linnankoski, sivu 3; Kärsimyksen pyhyyttä kuvastaa Valituksen niityn tarinassa (esi-puhe) kohta, jossa mies odotti laiturilla pyhäpuvussa kalastamasta palaavaa Eliasta kertoakseen hänelle suru-uutisen; 27.8.2025 sain ensi kerran käydä kyseisen tarinan tapahtumapaikalla. Koin silloin syvää yhteyttä ja seisovani kärsimyksen pyhittämällä maalla. Emmons (Pargament 2002, 178) puhuu spirituaalisesta, älykkyyteen liittyvästä kyvystä tiedostaa transsendenssin tiloja ja elämä pyhänä; Villoldo 2018, xii, esittää py-hän unelman löytymisen; George et al. 2000, 103–104.

¹⁵³⁶ Lehtinen 2013, 256–257.

¹⁵³⁷ Pihlström 2010, 132; vrt. Puolimatka 2004, 111–118.

¹⁵³⁸ Rauhala 2009, 176, Scheler, pyhän kokemuksen epäintentionaali tunnusmerkki *seligkeit* (saksa), autuus; Heinonen 2006, 66 tarkastelee tajua toisenlaisesta, salaisuuden sisältä-västä, pyhästä todellisuudesta; vrt. Fisher 2011, 23.

Tyyppihenkilö Spiik

Sisyfoksen lailla tyyppihenkilö Spiik ponnistelee väkevästi tyttärensä itsemurhan aiheuttaman tuskan kanssa. Epätoivoiseksi ja mielettömäksi näyttäisi sen tekevän ankara totuus siitä, että Camilla pysyy kuolleena hänen sitkeästä etsinnästään huolimatta. Toisaalta kolmen rakkaan: isän, isoisän ja tyttären kuolemat ovat hänen tarinassaan jatkuvasti taustalla, ovat hänen kasvuunsa vaikuttavia tekijöitä. Spiik (K106B, 185) haluaa tulla kuoleman kokemuksen kautta ravistelluksi saadakseen kosketuksen ikuisuudesta. Siinä on jotakin yhteistä Camus'n edellä esittämästä ajatuksesta ”palaamisesta liikkumattomien maailmojen totuuteen.” Spiikin kohdalla äärimmäisen toivon edellytyksiä tukee hänen, etsijätyypille ominainen syvällinen itsetutkiskelunsa ja ihmisenä onnistuneeseen olemiseen viittaavien mahdollisuuksien ja vapauttavien totuuksien etsiminen juuri kuolemasta. Etsijän pyrkimys kokea ankaran totuus elättävänä merkitsee dialektista keikausta. Spiikissä ilmenee selkeästi maailmatyyppin kehittyminen. Ensinnäkin itsekeskeisyyden heikentyminen oma perspektiivi ylittäen näkyy hänessä kykyinä nähdä ja myötä kokea itsemurha tyttärensä näkökulmasta. Camillan tragedialla on merkitys ja siinä on jotakin kunnioitettavaa, vaalimisen arvoista, pyhää (K106B, 7, 34, 126, 113, 189, 196, 253, 298). Tulevaisuuteen suuntautunut toivo ilmenee Spiikin henkisiin kokemuksiin tukeutuvassa, lapsenomaisessa unelmoinnissa Camillan läsnäolosta ja jälleennäkemisestä ikuisuudessa, absoluuttisessa totuudessa. Minämaailmatyyppin ja äärimmäisen toivon kehittymistä osoittaa Spiikillä vahvistuva toivon kipinä siitä, että hyvä elämä voi jatkua jossakin muodossa hänen henkilökohtaisesta, epätoivoiselta tuntuvasta kärsimyksestä huolimatta (K106B, 12, 54, 123, 189–190, 246). Hänellä ilmenevää tulevaisuusvastuullisuutta osoittaa monella esiintyvä pyrkimys kirjoittaa tarina toisten hyödyksi. Spiikin tarinan taustalla vaikuttaa vaativasti tarinoille epätyypillinen kohta, jossa hän saa isoisältä tämän kuolinvuoteelta ”Hoida sinä hommat” -tehtävän. Hän kokee tähän liittyvän velvoittavan lupauksen toimia sen mukaan: ”Sisimmässäni eli aina tämä velvollisuus.” (K106B, 297) Se vahvistaa hänessä luonteenomaista minämaailmatyyppiä ja ihmisenä onnistunutta olemista. Hän sisäistää oman tarkoituksensa ja elämän tarkoituksen yhtenevyyden ja harmonian. Se on vastuullista olemista tehdä kaikesta koettelemuksesta huolimatta jatkuvasti parhaansa osana itseä laajempaa kokonaisuutta. Hänelle toivo rakentuu pitkälti tietoisuudesta mahdollisuuksistaan onnistua tämän velvoitteen mukaisesti täyttämään paikkansa. Tästä tietoisena on Spiik kehittänyt itselleen elämäntaidon ohjeistuksen, jossa keskeisenä on ajatus tiestä. Äärimmäiseksi toivo alkaa muodostua tien kohdassa, jossa hän on oppinut hyväksymään itsensä ja elämän kokonaisuutena sellaisena kuin se on – herkempänä, syvällisempänä, kuuntelevampana, tietäen ”sisimmässään, että joka tapahtumalla on tarkoitus, vaikka ei sitä aina ymmärrä.” (K106B, 78, 158, 282, 298). Spiik tiedostaa, että elämänhallinnan sijaan oikeammin pitäisi puhua yhteenkuuluvuudesta tähän hetkeen, jossa pelkkä oleminen on ainutkertaista. Näin Spiikin kohdalla äärimmäinen

toivo ei ole vain hänelle ja monille muillekin tyypilliseen tapaan kokemaa luottamusta mahdollisuudesta kulkea omaa tietään ja luoda omaa elämää. Toivo on mystisessä, luottamuksellisessa ja rakkaudellisessa yhteydessä arvoitukselliseen elämään, joka hänellä jatkuu Camilan kuolemasta huolimatta. Spiik on rankan etsimisen kautta saanut lopulta rauhoittavia vastauksia tyttärensä itsemurhaa koskeviin vaikeisiin kysymyksiin, jotka ovat jatkuvasti hänen tarinansa taustalla, paikoitellen ahdistavina. Vastausten saaminen näkyy hänen tekstissään toistuvina sanoina kuten: näen yhä selvemmin, sisimmässäni tiedän, koen olevani, löysin. (K106B, 289–290, 297–298, 318). Vastaukset löytyvät hänelle tyypillisessä ”keskustelussa” kuolleen tyttärensä kanssa, jolle Spiik kertoo itsemurhan musertaneen hänet aluksi, mutta sittemmin se on ”syventänyt ja laajentanut henkistä ymmärrystäni.” (K106B, 306) Tätä vahvisti myös lyhyt kirjeenvaihto hänelle ratkaiseva henkilö -tyypiksi muodostuvan Lauri Rauhalan kanssa. Spiik koki tämän vuoropuhelun seurauksena ihmisyyden yhdistävän kaikkia, muistuttavan elämän syvimmistä arvoista. Näen tässä oleellisena Rauhalasta heijastuvan äärimmäisen toivon, jota hän monille ratkaiseville henkilöille ominaiseen tapaan tartutti Spiikkiin. Heikkenevästä kunnostaan ja lähestyvistä lopustaan huolimatta Rauhalan tuntee kiitollisuutta voivansa olla osallisena Spiikin kohtalossa. Suuri tiedemies tunnistaa sen yhteydessä vajavuutensa, mutta myös tilanteen lohdullisuuden. Rauhalan toteuttaa opettamaansa henkisyttä viestittämällä henkilökohtaisten huoltensa keskeltä äärimmäisen toivon perusajatusta, että hänelle tuntemattomilla ihmisillä on kuitenkin mahdollisuuksia parempaan elämässään: ”Te olette vielä elinvoimaisia. Elämää on vielä paljon edessä Camillan kanssa uudella tavalla.” (K106B, 286)

Spiikin (K106B, 95, 204, 207, 251, 298) kertomuksessa tulee selkeästi esille edellä tarkastelemani todellisuus- ja jumalasuhteeseen liittyvä maailmatyypiksi kehittymisen dynamiikka. Hän pohtii näitä suhteita pitkälti erillisinä. On kyse syvällisestä ja pitkäaikaisesta etsijätyypille ominaisesta Jumalaan kohdistuvasta mietiskelystä, toisaalta spirituaalisuus on ei-uskonnollista itsetutkiskelua suhteessa todellisuuteen, elämään, hänen kutsumaansa maailmankaikkeuteen. Tässä tutkiskelussa epätyypillistä on Spiikin tapa jutella koko ajan Camilan kanssa kuin tämä olisi elossa, syvimmillään hän sen välityksellä tarkastelee elämäänsä. Kasvatuksellisesti tarinoissa esiintyvälle ajattelulle on ominaista Spiikilläkin ilmenevä ontologinen oivaltaminen, jossa kärsimyksessä aavistetaan ja löydetään totuuksia, koetaan eräänlaista valaistumista. Sitä kuvaa Spiikinkin (K106B, 204, 282, 298) usein toistama kokemus kuulumisesta itseä laajempaan kokonaisuuteen, hän tuntee olevansa tiellä osana maailmankaikkeutta – juuri tässä hetkessä. Tähän tunneyhteyteen liittyy tarinoissa tavallisesti ontologinen vaatimattomuus, oman pienuutensa tiedostaminen jonkin valtavamman edessä. Tätä ilmaisee Spiikillä (K106B, 204, 306) vain-sana: ”Olen vain osa jotain ääretöntä – kuin pisara valtameressä.” (K106B, 20) Eksistentiaalista kasvua ilmaiseville tarinoille tavanomaisella tavalla hänkin kokee transsen-

dessiin liittyvää mystiikkaa, että elämä on laajempi ja syvällisempi arvoituksellinen kokonaisuus, kuin mitä ihmisen mieli kykenee ymmärtämään. Tähän liittyy hänen herkistymisensä yliluonnollisiin kokemuksiin. (K106B, 189) Yleisesti tarinoissa esiintyvä kontemplatiivinen kamppailu näkyy myös Spiikillä, (K106B, 29, 246), joka kokee maailmaan kohdistamansa protestin ja uhman taisteluna. Elämän virtausta sekä yin ja yang -jakoa pohtiessaan Spiik kysyy, onko hän maailmaa koossa pitävien vastakkaisten voimien keskellä. Tämä tulee esille hänen Jumalasuhteensa väkevässä tarkastelussa, kiroamiseen saakka yltyvässä kritiikissään. Hän kokee olevansa eräänlaisessa välitilassa ja yrittävänsä palauttaa uskoaan (K106B, 192–193, 262–265): ”Suhteeni Jumalaan ei ole kohdallaan. Se ei ole sama kuin ennen.” (K106B, 289) Toisaalta hän tarinoille tyypillisemmällä tavalla ajoittain kohtaa koetelemuksissa Jumalan myönteisesti, maailmankaikkeudessa kaikkialla ilmenevänä, mutta selittämättömissä olevana voimana (K106B, 22–23, 158). Spiikillä voi havaita jatkuvana klassisen ristiriidan vahvan itsen ja Jumalan painotusten välillä. Kyse ei ole uskonnollisen näkemyksen mukaisesta, yleisesti tarinoissakin esitetystä itsestä irtautumisesta pelkästään nöyrytmällä. Epätyypillisemmällä tavalla Spiik pyytää apua Jumalalta, mutta toisaalta hän huomaa löytäneensä itse ratkaisuja lisääntyneen itsetuntemuksensa kautta, kokee olevansa entistä enemmän, ehkä kokonaan itsensä varassa, etäännyneensä Jumalasta (K106B, 99, 205, 245) Hän yhdistää nämä painotukset rakentavasti, joka ilmenee hänen kysymyksessäänkin: ”Jos jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen, niin eikö silloin ole tarkoitus, että ihminenkin on luoja, oman elämänsä luoja?” (K106B, 197). Tässä kiteytyy (K106B, 78, 97, 207–208, 214, 233, 245, 298) yleisesti ilmenevä eksistentiaalinen kasvu, jossa Jumala tai elämä antavat kantavan perustan itselle ohjata olemistaan hyvän elämän suuntaan. Spiik kokee seisovansa vankalla pohjalla, kuin kalliolla, jonka sisällä oleva energiavärähtely muodostaa maailmankaikkeuden suurimman voiman, rakkauden. Spiik kysyy, onko hän yhteydessä tähän energiaan enemmän kuin ennen. Keskeistä hänelläkin on uskallus hypätä, kohdata elämä, olla kosketuksessa sen epämiellyttävyyteen. Spiikillä se on ajoittain toistuva ja jatkuvasti vahvistuva kyky ymmärtää Camillan itsemurha, jopa kunnioittaa hänen päätöstään.

6.7 Yhteenveto

Tässä luvussa tarkastelin eksistentiaalista kärsimyksessä kasvamista. Seuraavaksi teen siitä yhteenveton, jota havainnollistan kuviossa 4. Kasvu toteutuu suhteessa elämän syvällisemmän olemuksellisuuden ulottuvuuteen. Tutkimukseni tarinoissa voi havaita, kuinka niissä maailmatyypille ominaiseen tapaan suuntaudutaan itsen ulkopuolelle myös ymmärryksen ja kokemusten vaativimmalle raja-alueelle. Tämän piirteen perustana on ajattelun, kuten kärsimykseen liittyvien eksistentiaalisten kysymysten pohdiskelun vahvistuminen. Tätä toteuttaa erityisesti etsijätyyppi, jolla on

vahva pyrkimys löytää vastauksia, syy ja selitys, ratkaisu koettelemukselle. Etsimisen tekijä näkyy joillakin olemista hallitsevana keskeisenä teemana, synnyttää pohdiskelevan, kontemplatiivisen elämäntavan ja identiteetin. Minämaailmatyypiksi kehittymistä tukee tietoisuus mahdollisuuksista rakentaa oma, henkilökohtaisesti eletävissä oleva totuus, perspektiivi kärsimykselle. Maailmatyypiksi kehittymisen keskeiseksi pohdiskelun kohteeksi muodostuu tarinoissa kärsimyksen tarkoitus. Jotkut alkavat etsiä sitä uskonnon näkökulmasta. Tarkoituksen selvittämisen tärkeäksi tekijäksi tulee esille kamppaileva kontemplaatio. Se viriää tämän ongelman ratkaisemiseen liittyvistä vaikeuksista, jännitteistä, ristiriitaisuuksista, arvoituksellisuudesta, hiljaisuudesta ja ratkaisemattomuudesta. Jotkut kokevat sen yhteydessä lisäkäsimmästä, pettymystä, teleologista tuskaa. Tutkimukseni erityispiirre on, että monet papitkin myöntävät voimattomuutensa sen ratkaisemattomuuden edessä. Tämä epävarmuus näkyy usein huippukohdaksi nousevassa, kapinaa ja vastalauseita ilmentävässä miksi-kysymyksessä. Monet osoittavat sen syyttävään sävyyn vaikenavana koetulle Jumalalle (*teodikea*-kysymys) erityisesti uskonnollisen ja ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokan tarinoissa. Kärsimyksen selvittämisvaikeudet ja tarkoituksettomuus ovat muutossuuntautuneisuuteen vaikuttavia kasvutekijöitä. Ne voivat aiheuttaa taantumista, kuten vääriä valintoja ja vahingollista elämäntapaa. Toisaalta tutkimukseni tarinoissa kasvatuksellisesti ratkaisevaksi piirteeksi muodostuu pyrkimys ymmärryksen heikkoudesta huolimatta jatkaa sitkeästi kontemplatiivista kamppailua. Näin se voi tulla elämäntaitoa vahvistavaksi, kypsytäväksi käymistilaksi ja prosessiksi. Minämaailmatyypille ominaiseen tapaan ihminen tiedostaa vapautensa valita miten kohdata vaikeutensa ja ymmärtää ne hyödynnettävinä, voitettavina haasteina. Kohtuullisuusajatuksen mukaisesti hän sisäistää (*ontologinen oivallus*) henkilökohtaisen, riittävän kärsimystarkoituksen, eletävissä olevan, kyllin siedettävän ja lohduttavan selityksen koettelemuksille. Hän hyväksyy myös vajavuutensa kärsimyksen arvoituksellisuuden edessä. Toisaalta tällainen kasvupiirre näkyy vahvistuvana taipumuksena etsiä sitä myös itseään suuremmasta vapauttavasta totuudesta, erityisesti spirituaalisesta jumala- ja maailmasuhteesta. Toiset luottavat kaitselmukseen, Jumala johdattaa ja kasvattaa heitä. Jumalan tarkoitusten arvoituksellisuus ja hiljaisuus saatetaan kokea mahdollisuutena totuuden oivaltamiselle. Toisaalta monet näkevät kaitselmuksen ja kärsimyksen Jumalan koulun kasvutekijänä mahdottona.

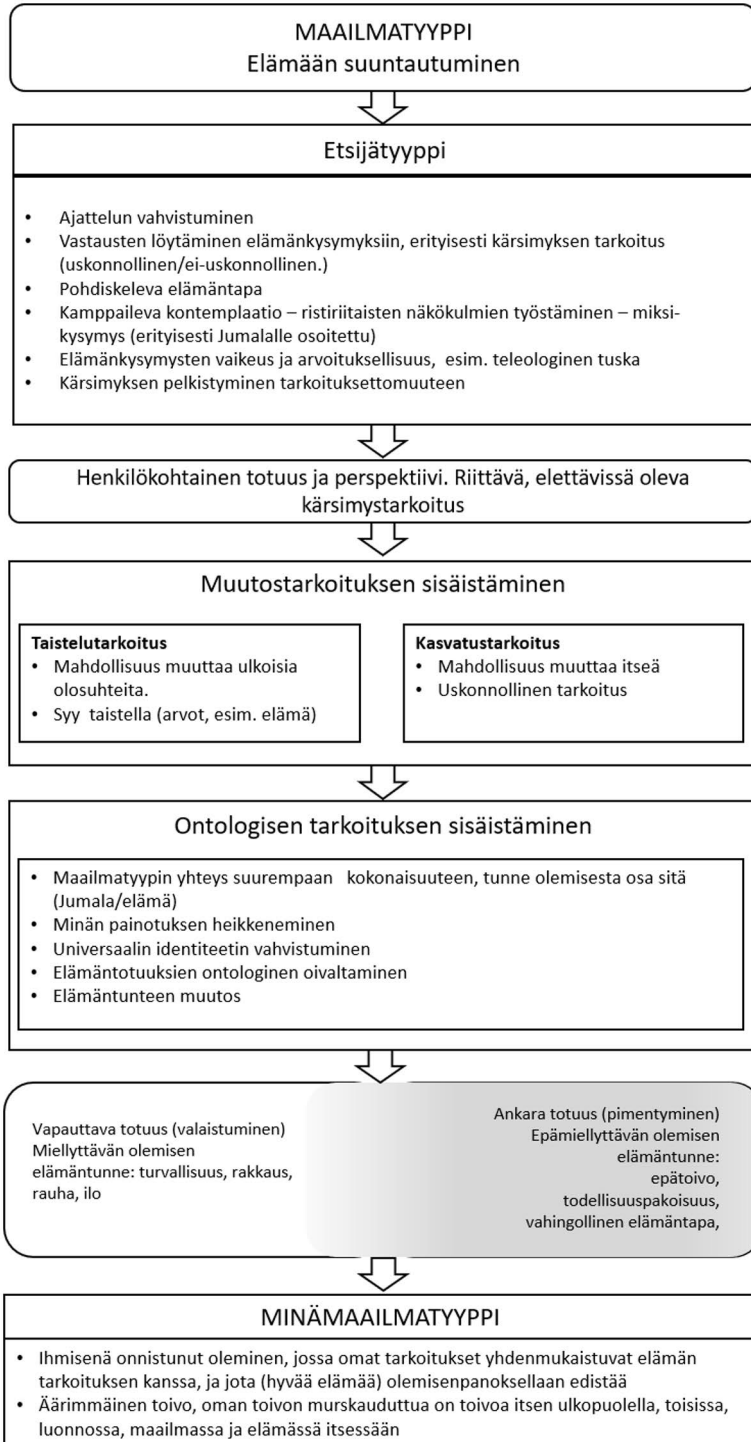
Kasvatuksellisesti keskeinen kärsimystarkoituksen muodostamisen erityispiirre etsijätyypillä kaikissa tutkimukseni kärsimyksen luokissa on muutostarkoituksen sisäistäminen ja toteutuminen – tarinoita voi kutsua muutostarinoiksi. Muutoksella on kaksi tasoa. Ensimmäiseen liittyy selviytyjän identiteetti, jonka yhteydessä ihminen tiedostaa voivansa vaikuttaa ulkoiseen todellisuuteen, usein taistelemalla kärsimystä vastaan. Oleelliseksi muodostuu sellaisten arvojen löytäminen, joiden puolesta kannattaa taistella, usein tällaisia ovat läheiset ja erityisesti elämä itsessään ja sitä kautta

oma elämä ja selviytyminen. On kyse velvollisuudesta kestää ja elää. Varsinkin ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokassa tulee esille äärimmäinen minätyyppi, joka pyrkii selviytymään toisten kustannuksella. Toisella tasolla ihminen tajuaa, että muutoksen ja kasvun tarkoitus, dialektinen keikaus voi koskea koetelemuksissa myös häntä itseään. Maailmatyyppi ymmärtää, ettei ainoastaan maailman tule muuttua hänen halujensa mukaan, vaan hänen tulee myös kyetä muuttamaan sen vaatimukset huomioiden. Hän sisäistää hyvän elämän ja hyveellisyyden arvokkaina päämäärinä ja suuntautuu vastuulliseen olemisentapaan. Tähän liittyen minämaailmatyyppiä luonnehtiva tasapaino tarkoittaa, että hän pystyy sovittamaan itsen ja maailman vaatimukset rakentavasti toisiinsa. Hän sisäistää itsen muutostarkoituksen osaksi arvokasta olemisen tehtävänsä osana suurta kokonaisuutta. Keskeistä on, että hän tiedostaa maailman tarjoavan hänelle muutosmahdollisuuksia, joihin myös pyrkii aktiivisesti toimimalla tarttumaan. Uskonnollisen luokan tarinoista toiseen toistuu sen kasvutarkoituksen sisäistäminen, joillakin on havaittavissa sen avulla todistamista. Toisaalta tutkimukseni tarinoissa esiintyy kasvatustarkoitusta koskevaa kritiikkiä, se nähdään mielettömänä, käsittämättömänä ja kohtuuttomana. Erityispiirteenä on, että tämän vastalauseen voi havaita joillakin aikamme papeilla ja ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen tarinoiden luokassa, jopa keskitysleirin rabbeilla. Tarinoita tarkastellessani on minulla herännyt kysymys voiko luottamus muutoksen ja kasvun mahdollisuuteen ja jopa tunne niiden toteutumisesta olla oleellisempi terapeuttisesti kuin se tapahtuuko niitä tosiasiallisesti?

Keskeinen kärsimyksessä kasvamisen piirre liittyy ihmisen ymmärrykseen ja kokemukseen transsendentista, suhteesta elämään ja Jumalaan. Kaikissa tutkimukseni tarinoiden kärsimyksen luokissa näkyy etsijätyypille tunnusomaista, vahvistunutta Jumala- ja elämäyhteyden tarkastelua ja niihin liittyviä kokemuksia ja ajatuksia. Ne kuvaavat maailma- ja minämaailmatyypille ominaista, syvälliseksi kehittyvää, turvallista, harmonista yhteydentunnetta ja sulautumista iäisyyteen, äärettömyyteen ja transsendenssiin, arvoituksellisenä koettuun kokonaisuuteen. Se on yhteyttä johonkin itseä suurempaan, jolloin minän painotus vähenee. Ihminen tiedostaa ontologisen tarkoituksen, olevansa tärkeä osa sitä – syntyy universaali identiteetti. On kyse aidosta läsnä- ja myötä olemisesta, jossa maailma kyetään kokemaan sellaisena kuin se on. Kasvatuksellisesti keskeistä tarinoissa on löytää suhteesta riittävän kantavia henkilökohtaisia elämäntoituksia. Uskonnossa puhutaan valaistumisesta ja kirkastumisesta, jota kutsun ei-uskonnollinen näkökulma huomioiden ontologiseksi oivaltamiseksi. Tämä näkyy tutkimukseni tarinoissa elämäntunteen, usein vähittäisenä muuttumisena vapauttavammaksi, seestyneemmäksi. Toisaalta niissä tulee esille päinvastaista taantumista. Liian ankaraksi paljastuva totuus voi aiheuttaa elämän kokemista joksikin, jonka kanssa ei haluta olla yhteydessä. Kutsun sitä pimentymiseksi. Tämä tulee esille kaikissa tutkimukseni tarinoiden kärsimyksen luokassa, erityisesti se ilmenee tässäkin ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokassa,

jossa tuskin kukaan kokee myönteistä yhteyttä pahuuden valtaamaan absurdiin todellisuuteen.

Tutkimuksen tarinoissa on havaittavissa kasvun piirre suhteessa elämän syvälliseen olemukseen. Oleellista on elämäntunne, miltä elämä tuntuu? Miellyttävään elämäntunteeseen ja identiteetin vahvistumiseen liittyvät turvallisuus, elämänrakkaus, rauha ja ilo. Turvallisuudentunne näkyy tarinoissa uskonnollisen kärsimyksen luokassa Jumalan suojelevan läsnäolon kokemuksena, ei-uskonnollisena kokemuksena siitä, että elämä kantaa. Rakkaus merkitsee elämään ja maailmaan tyytymistä ja kiintymistä, lämmintä tunneyhteyttä sen kaikkiin seikkoihin. Rauhan saavuttamiseen liittyy puolestaan maailman levollisten elementtien löytämistä, hiljaisuuden ja tyyneyden kokemusta. Pysyvän huolen tilalle tulee huolettomuus, sovinto itsen ja maailman välillä – elämä kantaa. Vahvistuva ilo on hyvää mieltä ja tyytyväisyyttä. Se syntyy usein pienistä asioista, unelmista ja koettelemusten rautessa. Uskonnollisen kärsimyksen luokan, erityisesti kristittyjen tarinoissa ilmenee erityispiirre, paradoksi, jossa iloa koetaan keskellä kovaakin kärsimystä. Onko taustalla yksittäiset ankarat tilanteet ylittävä kokonaisvaltainen Jumalaan tukeutuva tunne ja asenne elämän onnistumisesta kaikesta huolimatta? Toisaalta löytyy niitä, jotka eivät koe ilon aiheita kovissa kohtaloissaan. Monet eivät ylipäättään saavuta myönteistä elämäntunnetta, vaan päinvastaista – elämä ei kannata. Sen aiheuttaa usein liiallisena ja kohtuuttomana koettu elämänpaino. Valaistumisen sijaan tulee pimentyminen. Tämä tulee esille tässäkin kärjistyneesti ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokassa, pahuuden peittämässä, ihmisarvon murskaavissa olosuhteissa. Epätoivo hallitsee keskeisesti elämäntunnetta ja identiteettiä. Monilla, erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokassa vahvistuvat vahingolliset elämäntavat, joillakin ne synnyttävät vaikeuksien kierteen, kärsimysimun. Siihen liittyy itsetuhoisuutta, pahuutta ja todellisuuspakoisuutta, pseudoeksistenssiä. Ratkaisevaksi muodostuu tunne siitä, ettei mahdollisuuksia parempaan, muutokseen ole, esiintyy luovuttajatyypille ominaista apatiaa ja toimintakyvyttömyyttä. Erityispiirteeksi tutkimukseni tarinoissa nousee joillakin minämaailmatyypeillä ihmisenä onnistuneeseen olemiseen ja sen tiedostamiseen, identiteettiin liittyvä äärimmäinen toivo. Se merkitsee, että henkilökohtaisen toivon menettänyt ihminen voi kokea toivon toisten ihmisten, ympäristön ja viime kädessä elämän mahdollisuuksien jatkumisena. Hän tiedostaa ontologisen tarkoituksen – oman tarkoituksen samansisältöiseksi ja yhteneväksi osaksi elämän tarkoitusta. Hän ymmärtää hyveiden perustan, itsensä, elämänsä ja tarinansa liittyvän velvoittavaan tehtävään edistää niitä, osana kokonaisuutta, sen jatkumoa, tulevaisuusvastuullisesti – perimältään hyvä elämä jatkuu. Tiivistettynä on kyse absurdin elettävyydestä ja hyvyyden kukistamattomuudesta.

Kuvio 4. Eksistentiaalinen kasvu kärsimyksessä.

7 Kasvatus tukee hyvää elämää kärsimyksessä

7.1 Vastuullinen oleminen ja dialektinen keikaus ovat narratiivisen pedagogiikan perusta

Tässä luvussa etsin vastausta tutkimukseni viidenteen ongelmaan: Miten koulukasvatus voi tukea ihmisen kasvua kärsimyksessä? Mitä käytännön pedagogiikkaa tukevia seikkoja on havaittavissa tutkimukseni tarinoissa? Tutkimukseni edetessä vakuutuin siitä, että siitä saadun tiedon soveltaminen käytännön kasvatuksessa, kuten koulussa, vaatii laajemman tutkimuksen, jossa tarkastellaan didaktisia yksityiskohtia. Pidän kuitenkin välttämättömänä esittää tutkimukseni pohjalta joitain kasvatuksen suuntaviivoja, erityisesti narratiivisen pedagogian lähtökohtia kärsimyksen liittyvän kasvun käsittelyssä.

Tutkimuksessa ja opettajantyössä kohtaamieni tarinoiden valtava määrä eri aikakausilta ilmentää tarinallisuuden perinteen merkittävyyttä kulttuurissamme. Ihmisillä on taipumus kokea ja tarkastella elämää ja sen yksityiskohtia, kuten omaa olemassaoloaan tarinamuodossa ja sen näkökulmasta. Itselläni tätä ovat vahvistaneet muistot lapsuuteni tarinoiden iskijöistä ja yli 40 vuotta kestänyt tapani käyttää narratiivista pedagogiikkaa. Tarinat ja niiden välittäminen seuraaville sukupolville nähdään keskeisessä roolissa kasvatuksessa ja käytännön pedagogiikassa.¹⁵³⁹ Gubrium ja Holstein toteavatkin osuvasti, että koulu on kerronnallinen ympäristö, jossa kiertävät merkitykselliset tarinat.¹⁵⁴⁰ Ne tukevat Ahlmanin esittämää ajatusta tavoitteesta kasvattaa ihminen ihmiseksi tarinoiden avulla. Se tulisi perustua kasvatuksessa keskeisenä tarkastettuun vastuulliseen sivistyskasvatukseen, jonka päämääränä on edistää ihmisten hyvän elämän mahdollisuuksia myös kärsimyksessä. Se on heidän oikeutensa.¹⁵⁴¹ Värrä puhuu haasteisiin vastaavasta pedagogisen orientoitumisen vaatimuksesta, joka merkitsee ihmisyyden kehitysedellytysten välttämätöntä kasvatuk-

¹⁵³⁹ Bolton 2010, 19 ajatus ihmisestä, joka tarinallistaa itsensä; Kinosalon 2015, 60; Coulter et al. 2015, 105; K130, 126–128.

¹⁵⁴⁰ Kinosalon 2015, 51, 55.

¹⁵⁴¹ Taneli 2010, 22, 24, 31; Mälkki et al. 2016, 194; Aikko 2014, 97; Purjo 2010, 131.

sellista ”varmistamista” ääriolosuhteissa.¹⁵⁴² Sen lähtökohtana on tukea jo koulussa oppilaiden maailma- ja minämaailmatyyppiä vahvistavaa kärsimysperspektiiviä ja -identiteettiä, hyveellisyyttä ja elämäntaidollisia valmiuksia käyttämällä tarinoita.¹⁵⁴³ Narratiivisen pedagogiikan perustana ovat tutkimukseni tarinoissa esiintyvät vastuulliseen olemiseen¹⁵⁴⁴ kasvaminen ja dialektisen keikauksen toteutuminen. Niiden edistäminen tulisi sisällyttää opetukseen tarinoita käytettäessä.

Tarinallisuuden näkökulmasta katsottuna vastuullisessa olemisessä on oleellista tutkimukseni tarinoiden kertojillakin havaittava narratiivisen identiteetin vahvistuminen. Siinä ihminen kokee henkilökohtaisen tarinansa osana suurempaa kertomusta; toisia ihmisiä, luontoa, maailmaa ja transsendenssia, uskovaisilla Jumalaa.¹⁵⁴⁵ Narratiivista opetusta tarkasteleva Kinosalon mainitsee oppilaan identiteetin rakentamisen tavoitteiden tasoista suhteessa itseen, toisiin sekä maailmaan ja luontoon. Hänen mukaansa kertomukset muokkautuvat ja sulautuvat osaksi yksilön identiteettiä, täsmentävät ihmisen tietoisuutta itsestä ja maailmasta – erityisesti tulevaisuussuuntautuneesti.¹⁵⁴⁶ Siihen liittyy minämaailmatyyppiä kasvamista, jossa ihminen tiedostaa toisaalta tärkeän tehtävänsä tehdä velvollisuutensa osana suurta kertomusta. Se merkitsee hyvän elämän ja hyvinvoinnin tavoittelemista, maailman ja omien tarpeiden tasapuolista huomioimista. Ihminen tiedostaa, että rakentavat mahdollisuudet ovat toisaalta hänen käsissään, toisaalta interaktiossa itsensä ulkopuolisen maailman kanssa.¹⁵⁴⁷ Opetuksellisesti keskeistä on pyrkimys rakentamaan muutokseen kärsimyksessä – ulkoisissa olosuhteissa, mutta myös ihmisenä kasvamisessa. Kyseessä ei ole vain selviytyjän identiteetin, vaan myös ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan yksilön identiteetin vahvistamisesta. Sen punaisena lankana oleva, hyvää elämää tukeva eettisyys ja ihmisen hyveellisyys ovat kaiken kärsimystä koskevan kasvun

¹⁵⁴² Värrä 1.1; vrt. Väänänen 2013, 16.

¹⁵⁴³ Pihlström 2010, 217–218; erityisesti satujen moraalinen rakenne; Puolimatka 1999, 98–99, kirjallisuuden (satujen ja tarinoiden) merkitys elämän tragedioiden kohtaamisessa; Liutta 2011, 6, 97–99; Hollo 1931, 63–64; Kinosalon 2015, 49–51; vrt. Utriainen 2004, 231; Ahn 2011, 415–416.

¹⁵⁴⁴ Schwebel 2017, 3; Purjo 2010, 323; Frankl (1984, 22; emt. 1986a, 50) painottaa useissa teksteissään logoterapian oleellista seikkaa, kasvatusta vastuuseen.

¹⁵⁴⁵ Aikko 2016, 96–98, äärimmäinen toivo; Frankl (1980, 12), traaginen optimismi; Liutta, 2011, 118–119; Pihlström 2010, 228; Purjo 6.6.1, transsentoituminen, ojentautuminen itsensä ulkopuolista kohti. Allardt, *loving-* ja *being-*ulottuvuudet (3.2); Situaatio, elämäntilanteisuus, todellisuus, johon ihminen on suhteessa. (2.2, vrt. 4.1) Skinnari 2004, 149; Heinonen 2006, 77–86; Arendt (Ahn 2011, 416), elämä on toiminnallinen narratiivi; Värrä 2018, 123, vastuuseen kasvu on luontosuhteen ehto.

¹⁵⁴⁶ Kinosalon 2015, 49, 56; vrt. Ahn 2011, 415–416; Coulter et al. 2015, 105.

¹⁵⁴⁷ Kasvatustilannetta tarkasteleva Laine (2001, 120) puhuu yksilön ainutlaatuisuutta korostavasta ihmiskäsityksestä, jonka mukaan ihmisellä on kyky luoda ja muuttaa itse oman elämänsä rajoja sekä itseään. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kasvatuksessa olisi jotakin yleispätevää ja pysyvää kasvatustraditiota.

perusta. Peräänkuulutan laajempaa ymmärrystä kärsimyksestä, kuten siitä, että luonto kärsii. Pihlström painottaa itsenäiseen eettiseen vastuun kantamiseen kasvamista. Kasvattajien on jollakin tavoin siirrettävä moraalinen kasvatettavilleen. Päämääränä on ”tukea jokaisen kasvavan lapsen tai aikuisen yrityksiä löytää moraalinen toimijuus.”¹⁵⁴⁸ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa viitataan tähän korostamalla kasvamista toisista huolehtimiseen sekä yli sukupolvien ulottuvaan ja globaalin vastuuseen. On edistettävä elämää kunnioittavaa, kestävästä elämäntavan välttämättömyyden tiedostavaa ekososiaalista sivistystä. Ihmisen kasvutavoitteita tarkastellaan uskonnon tai elämäntutkimustiedon lähtökohdista, joita ovat elämäntutkimus, oikean ja väärän tiedostaminen, valinnat ja vastuullisuus – hyvän elämän etsintä. Kasvamista rikastetaan uskonnollisilla tai ei-uskonnollisilla kertomuksilla.¹⁵⁴⁹ Pidän kärsimystä koskevien kasvutavoitteiden ja niitä toteuttavien tarinoiden opetusopillisena lähtökohdista näiden näkökulmien rakentavaa rinnakkaisuutta.¹⁵⁵⁰ Se tarkoittaa, että tarinoissa esiintyvää kärsimyksessä kasvattamisen problematiikkaa tarkastellaan kriittisesti molemmista perspektiiveistä, käytännössä uskonnossa ja elämäntutkimustiedossa sekä läpäisyperiaatteella kaikessa koulutoiminnassa.¹⁵⁵¹ Tirri ja Kesola tulkitsevat uskontopedagogi Grimmitin ajatuksia uskonnonopetuksen lähestymistavoista. He esittivät syvyysteemoissaan eksistentiaalisen lähestymistavan. Syvästi koskettavia kysymyksiä pohditaan pintaa syvemältä. Ne käsittelevät lasten kokemus- ja ajatusmaailmaa, tarpeita, lähiympäristöä ja ajan ilmiötä. Niissä vältetään uskonnon opettamista elämästä irrallisena.¹⁵⁵² Myös Haavio korosti jo 1960-luvulla oppilaiden ohjaamista käytännön elämän vaikeuksien ja ristiriitojen kohtaamisessa. Uskonnon tulisi koskea yhteiskunnallisia, sivistyksellisiä, ihmissuhteiden ja mielenterveyden kysymyksiä.¹⁵⁵³ Tutkimukseni uskonnollisen luokan, mutta myös monissa ei-uskonnollisen luokan tarinoissa näkyy kristillisen näkökulman¹⁵⁵⁴ piirteitä lähestyä kärsimystä. Ne heijastavat niiden juurtumista osaksi länsimaista kulttuuria ja ajattelutapaa. Satujen eettistä merkitystä pohtivan Pihlströmin

¹⁵⁴⁸ Pihlström 2010, 234; vrt. Mutanen & Halonen 2016, 80–81.

¹⁵⁴⁹ Perusopetuksen opetussuunnitelmalliset perusteet 2014, 16–22, 134–135; vrt. Pihlström 2010, 219, 232–234; Heinonen 2006, 77–86; Väri (2018, 20) korostaa ekokriisin aikakaudella vastuullisen luontosuhteen vahvistamista kasvatuksessa.

¹⁵⁵⁰ Liutta 2011, 118 puhuu eri kulttuureista lähtöisin olevien kertomusten merkityksestä; vrt. liite 5.

¹⁵⁵¹ Purjo 2010, 323; Puolimatka (2009, 336–337), kriittinen avoimuus.

¹⁵⁵² Tirri & Kesola 1998, 29–30.

¹⁵⁵³ Haavio 1961, 9, 30–31, 45; emt. 1967, 95–98; vrt. Schwebel 2017, 6 spirituaalisen hyvinvoinnin edistäminen kasvatuksessa.

¹⁵⁵⁴ Rauhala 2009, 186; Liutta 2011, 85 tarkastelee uskontoperusteista ja toisaalta sekularisoitunutta luonteenkasvatusta, erityisesti Lickonan perustelua edistää kouluissa oppilaiden spirituaalista kehitystä, koska uskonto antaa monille korkeamman elämäntarkoituksen ja perimmäisen syyn elää eettisesti kelvollista elämää.

mukaan ei uskonnollista kielenkäyttöä voi täysin sulkea pois etiikasta. Sekulaarista humanismista viehättyneiden kasvattajien ei tule unohtaa, että ”monet sadutkin ovat, usein ne kaikkein koskettavimmat, kristillisesti värittyneitä, eikä meidän postmetafyysisten ja `postmodernien` ihmisten ole syytä tätä paheksua.”¹⁵⁵⁵ Väitän, ettei opetuksellisesti oleellista tarinoissa ole vakuuttua Puolimatkan esittämistä uskon totuuksista,¹⁵⁵⁶ vaan ensisijaisesti niiden rakentavasta, myös ei-uskonnollisesta tulkittavuudesta, sovellettavuudesta, *praksiksesta* – kasvatuksellisesti nähtynä pedagogisesta käyttökelpoisuudesta. Pihlström pohtii vaikeuksia soveltaa käytännön kasvatukseen lähtökohdiltaan ”melko abstraktilla metatasolla” olevia elämänskysymyksiä. Toisaalta hän puhuu uskon uudesta radikaalista tulkinnasta, jossa kristillisiä käsitteitä, kuten postmetafyysistä taivasta lähestytään kasvatuksessa metamorfisesti ja symbolisesti sieluntiloina, ”inhimillisen elämän `tämän puolisina` tilanteina.”¹⁵⁵⁷ Ne nousivat ihmisten, erityisesti lasten ja nuorten arjen askarruttavasta ja ahdistavasta elämänpiiristä. Silloin pedagogista käyttökelpoisuutta määrittelevät ne oppisisällöiksi soveltuvat käytännölliset, tarkoituksenmukaiset seikat, jotka edistävät hyvää elämää, vastuullista olemisentapaa ja dialektista keikausta, rakentavaa kärsimysperspektiiviä. Niiden keskiössä on tarinoissa esiintyvä ankarasta totuudesta vapauttava touus.¹⁵⁵⁸

7.2 Tarinoilla tuetaan oppilaita elämän ankarien ja vapauttavien totuuksien kohtaamisessa

Elämän suureen kertomukseen, mutta myös yksilön tarinaan kuuluvat muutoksenalaisuus ja aaltoliike, jossa epämiellyttävät ja miellyttävät kokemukset vaihtelevat. Tähän perustuva dialektinen keikaus¹⁵⁵⁹ tarkoittaa tutkimuksessani ideaalisimmiin edellisen muuttumista jälkimmäiseksi, joka onkin kertojilla keskeinen juoni, teema ja sanoma – hyvä tarina. Eikö tämä dynamiikka viittaisi Rauhalan esittämään ajatukseen, että henkisen kasvattamisen opettajana olisi lopulta elämä itse?¹⁵⁶⁰ Tari-

¹⁵⁵⁵ Pihlström 2010, 232–234; vrt. Utriainen 2004, 232–234, 245.

¹⁵⁵⁶ Puolimatka 2005, 236–241, 338–339 tarkastelee niiden olemusta uskonnonopetukseen liittyvän totuuskysymyksen näkökulmasta. Älyllisen totuuden perusta on vakuuttumisen tiedon pätevytydestä. *Fideismi*, uskonnollisia käsityksiä ei tarvitse alistaa tiedolliseen arviointiin eikä perustella. *Evidentialismi*, Raamatun totuus tulisi todistaa oikeaksi ulkoisen aineiston avulla. *Eksperientialismi*, ihminen vakuuttuu Raamatun opettamista totuuksista kokemustensa kautta; vrt. Mc Adams, tarinoiden sovellettava kontekstuaalisuus (2.4).

¹⁵⁵⁷ Pihlström 2010, 230, 234.

¹⁵⁵⁸ Vrt. Puolimatka 2009, 221.

¹⁵⁵⁹ Kärsimyksessä muuttumiseen liittyvät hyvä kärsimys, muutostarkoitus, *dialektinen keikaus* (3.4.3).

¹⁵⁶⁰ Rauhala 2009, 126.

noissa keikauksen lähtökohtana on elämän ankara totuuden, ihmisiä ajoittain arjessa kohtaavien kärsimysten sekä niiden vaikean kontrolloitavuuden¹⁵⁶¹ rakentava kohtaaminen, niiden vastaanottaminen haasteina. Tutkimukseni tarinoissa se ilmenee avoimena, rehellisenä, rohkeana ja syvältä luotaavana elämän varjopuolien käsitteilynä, joka on ensi askel muutoksen tiellä parempaan.¹⁵⁶² Tähän liittyy kasvatuksen, erityisesti koulun velvollisuus tukea samansuuntaisesti elämän logiikan ymmärrystä ja soveltamista. Tämän huomioiminen ja tasapainoinen käsittely edellyttää kasvattajalta korkeaa ammattitaitoa. Oppilaille ei saa aiheuttaa vahinkoa esimerkiksi liian rankoilla aiheilla ja tarinoilla.¹⁵⁶³ Puolimatka pitääkin kasvatuksen ongelmana kehittää valmiutta kohdata elämän tragedioita luomatta samalla uhkakuvien täyttämää asennetta.¹⁵⁶⁴ Ylönen ja Luumi puolestaan muistuttavat asioista, jotka ovat niin voimakkaita ja vaikeita, ettei lapsi kestä niiden kuulemista. Toisaalta turhan herkästikin saatetaan jättää lasta suojellakseen kertomatta asioita, jonka lapsi vaistoaan ja siksi huolestuu, hämmentyy tai kokee, ettei hän ole vielä tarpeeksi kypsä niitä kuuntelemaan.¹⁵⁶⁵ Tutkimukseni tarinoiden kertojilla avoimuus ja rohkeus herättävät kysymyksen: Esiintyykö kasvatuksessa liiallista varjelemista ja vaikenemista elämän varjopuolien rakentavassa kohtaamisessa, käsittelemisessä ja hyväksymisessä? Soininen painotti jo 1920-luvulla, että opettaja karttaa usein epämieluisuutta ja etsii välttämättömyyttä, vaikka maailmassa on paljon vaikealta tuntuvia, epämieluisia, mutta välttämättömiä tehtäviä. Opetusta ei ole tehtävä luonnetta veltostuttavaksi kävelyksi erämaassa, vaan luonnetta karaisevaksi vuorennousuksi esimerkiksi työhön totuttautumisessa.¹⁵⁶⁶

Karaisun ja ylisuojelun kasvatuksellisten ääripäiden väliltä on löydettävissä kohtaallinen, tarkoituksenmukainen ankarien kohtaloiden kohtaamisen inhimillinen pedagogiikka. Se edellyttää opettajan herkkyyttä ja kykyä arvioida niiden käsittelyyn vaikuttavat tilannekohtaiset tekijät, kuten oppilaan ikätaso, vastaanottavuus, sekä

¹⁵⁶¹ Pihlström 2015.

¹⁵⁶² Vrt. Puolimatka 2004, 314–315; emt. 1999, 98–99; Rauhala (4.6.1), situationaalisuuden muotoon sopeutuminen; emt. 2009, 126, itseohjautuvuus; Bonhoeffer (4.7.2) täysikasvuinen mies; Frankl (1980, 102), traaginen sankarillisuus; von Wright (6.6.2), universaali rakkaus; Aikko (6.6.4, emt. 2010, 95–97), äärimmäinen toivo; Pihlström 2010, 229–230.

¹⁵⁶³ Aikko 2010, 107, 113, kahlehtiva totuus, vakuuttuminen siitä, ettei elämä ole hallinnassa. Siihen liittyy usein ylläsuruttuminen ja vahingollinen käyttäytyminen; Aikko 2016, kärsimysimu ja muutoskärsimys.

¹⁵⁶⁴ Puolimatka 1999, 98–99.

¹⁵⁶⁵ Ylönen & Luumi 2002, 122, 129.

¹⁵⁶⁶ Soininen 1923, 68, karaisukasvatus; Aikko (2010), tarkastelen karaisua varusmieskoulutuksessa.

tiedollinen, taidollinen ja emotionaalinen valmius käsitellä niitä.¹⁵⁶⁷ Tirri ja Kesola tarkastelevat tunteiden käsittelyä eksistentiaalisen syvyysteeman kautta vertaamalla niitä Goldmanin identifioimiin elämänkysymyksiin. Molemmissa lähdetään lasten ”maallisista” kokemuksista. Syvyysteemassa pyritään kehittämään lasten kykyä reflektoida omia kokemuksiaan, harjoittelemaan elämän syvällistä tarkastelua toimintojen, kokemusten ja tunteiden valossa, toiset huomioiden. Tämä toteutetaan vailla Goldmanin esittämiä uskonnolliseen vakaumukseen ohjaavia tavoitteita.¹⁵⁶⁸ Tutkimukseni perusteella korostan, että koettelemuksia tulisi kasvatuksessa käsitellä kriittisesti¹⁵⁶⁹ eri näkökulmista, kuten uskonnollisesta ja ei-uskonnollisesta sekä ihmisten, ympäristön ja yksilön perspektiiveistä. Siinä Tirrin ja Kesolan esittämät tunteet ja kokemusten maallinen käsittely viittaavat siihen, ettei ankara totuus ole yksin epistemologinen, vaan eksistentiaalinen, eettinen ja erityisesti emotionaalinen kysymys arjen elämän perusluonteesta. Oleellista on tunteiden kohtaaminen kasvatuksessa rakentavasti. Tunteisiin vetoavia tarinoita käytettäessä korostetaan niissä olevien henkilöiden kohtaloissa myötäelämistä ja samastumista sekä omien traumojen käsittelyä, joka näkyykin monien tutkimukseni kertojien taustalla.¹⁵⁷⁰ Uskontokasvatuksen tiedollisuutta kritisoiva Niemi painottaa tunteiden käsittelyyn harjaantumista: niistä puhumista ja niiden kuvaamista, oppilaiden reaktioiden liittämistä nähtyyn ja kuultuun elämäkuvaukseen ja elämyksiin. Keskeistä on kuulijaa persoonallisesti koskettava aineisto, johon eläytyä tai joita voi yhdistää omaan elämään ja kokemuksiin. Myönteiset tai kielteiset tunteet synnyttävät mielikuvia, joilla voi olla syviä vaikutuksia lapsen ajatteluun ja tunne-elämään.¹⁵⁷¹ Narratiivisen pedagogiikan, tarinoiden kerronnan tulisi toimia ahdistuksesta vapauttavina.

Ankarasta totuudesta vapauttava totuuden lähtökohtana on kasvatusoptimismi, luottamus olosuhteiden muuttumisen ja ihmisen kehitysmahdollisuuksiin kärsimyksessä

¹⁵⁶⁷ Aikko 2014, 103; emt. 2018, tunneside; Liutta 2011, 21, 127–128, Franklin terapiaan liittyvä *ecce homo* -tekniikka sekä Oatleyn tunnemuisto-käsite ja siihen liittyvä *katharsis* (kreik.); Mar et al. 2011, 818–819, 821, 824, 827, *rasas*-käsite (intial.); Aristoteles *mimesis* (kreik.), hahmottaminen (*representation of action*, engl.).

¹⁵⁶⁸ Tirri & Kesola 1998; Goldman 1998, 30–31; vrt. Oatley 1994, 57–58; Mar et al. 2011, 821.

¹⁵⁶⁹ Puolimatka 2009, 336–337 pitää uskonopetuksen ja ylipäättään opetuksen ohjaavana ihanteena kriittistä avoimuutta.

¹⁵⁷⁰ Vrt. Pihlström 2010, 217; Purjo 2010, 146, situationaalisuus; Aikko 2018, 108–110, emt. 2016; liite 5 näytelmäni *Sankarillinen santamarialainen*; Ylönen & Luumi 2002, 100–101, 122; Guroian 1998, 26–27; Oatley 1994, 57–58; Mar et al. 2011, 821–826 tarinat herättävät kolmenlaisia emotioita (sosiaalisia): *sympatia*, halu auttaa, identifikaatio, omaksutaan toisten tunne omaksi ja *empatia*, sama tunne kuin toisella. Liutta 2011, 5–6; Topelius 1938, *Maamme*-kirja, luku: *Kotiintulo koulusta*, 305–306.

¹⁵⁷¹ Niemi 1991, 66; emt. 1987, 54–55.

sessä, että kovat kokemukset ovat hyödynnettävissä kasvatuksessa.¹⁵⁷² Tämän lähtökohta tulee esille Freirellä. Hän pitää tärkeänä, että oppilaat tuntevat maailmassa olevien ongelmien kohtaamisessa tarvetta vastata niiden tuomiin haasteisiin.¹⁵⁷³ Mikkeli ja Pakkasvirta tulkitsevat Freiren korostavan tiedon syntyvän vain oman oivaltamisen ja kyseenalaistamisen kautta vuorovaikutuksessa toisten ja maailman kanssa.¹⁵⁷⁴ Monien tutkimukseni tarinoiden kertojien keskeiseksi teemaksi tässä interaktiossa muodostuu rankan elämän paremmaksi muuttumisesta, dialektisen keikauksen kokemuksista todistaminen, siitä kertominen ja tiedon jakaminen. He osoittavat sen mentaaliksi haasteeksi toisille. McAdams puhuu joustavasta tarinasta, joka kestää ristiriidat ja rikastuu haasteiden myötä.¹⁵⁷⁵ Satujen rakennetta tarkasteleva Pihlström nostaa esiin tarinoiden tyypillisen kuvauksen sankarista, joka etenee alun vaikeuksista ja hankalasta elämäntilanteesta mutkikkaiden juontenkäänteiden kautta palkitsevaan henkisen kasvun elämänmuutokseen.¹⁵⁷⁶ Tutkimukseni tarinoissa näkyy tämä muutoksen dynamiikka, erityisesti ratkaiseva juonen käännekohta, joka usein tuodaan painokkaasti esille.¹⁵⁷⁷ Ylönen ja Luumi kuvaavat kertomuksen yhtenäistä rakennetta, keskeisinä kriisi ja ratkaisu eli käännekohta. Oleellista on tarinoiden kerronnassa sanoma, joka koskettaa, jää mieleen, mahdollistaa älyllisuskonnollisen ahaa-elämyksen.¹⁵⁷⁸ Se muistuttaa ajatustani ontologisesta oivaltamisesta, jonka tulisi käytännön elämän- tai opetustilanteessa herättää hyvää elämää tukevan kokemuksen dialektisesta keikauksesta. Oleellinen tarinoissa ja kertojilla esiintyvä oivallus on tiedostaa, että ulkoisen maailman ja itsen muuttuminen parempaan on mahdollista ja että siihen voi itse vaikuttaa.¹⁵⁷⁹ Puolimatkan mukaan paha tilanne, traagisuus, kriisi voi viedä poikkeuksellisuuteen, pakottaa omien valmiuksien ja mahdollisuuksiensa äärirajoille, voittaa vaikeudet, oivaltaa ratkaisu – näkökenttä voi laajentua. Tämän tiedostamisen opettaminen on kasvatuksen keskeinen tehtävä.¹⁵⁸⁰ Niemi näkee, ettei koulu voi vaieta elämän epäkohdista, mutta sen on niiden tie-

¹⁵⁷² Kokonaisvaltaisuus rakentuu kognitiivisesta, emotionaalisesta ja eksistentiaalisesta kokemuksesta; vrt. Purjon 2010, 189–192 Rauhala-tulkinta, erityisesti jäävuorimalli; Puolimatka 2009, 336; hyvä kärsimys ja dialektinen keikaus 3.4.3; Skinnari 2004, 161; Kinosaalo 2015, 57.

¹⁵⁷³ Freire 2016, 87.

¹⁵⁷⁴ Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 145.

¹⁵⁷⁵ McAdams 2.4; vrt. Tolska 2002, 105 narratiivin vaihtaminen.

¹⁵⁷⁶ Pihlström 2010, 217.

¹⁵⁷⁷ Schelley (Viktor 2009, 172); Mar et al. 2011, 818–819.

¹⁵⁷⁸ Ylönen & Luumi 2002.

¹⁵⁷⁹ Itsen ja maailman muuttamisen vapauttava mahdollisuus ja onnistuminen tarinallisuuden avulla tulevat esille Gruwelin (The freedom writers with Erin Gruwell 2019) ja hänen oppilaidensa kirjoittamassa päiväkirjassa. Tätä teoksen nimikin *The Freedom Writers Diary*, kuvaa. Tähän liittyy esimerkiksi holokaustin kärsimyskertomukseen tutustuminen.

¹⁵⁸⁰ Puolimatka 2004, 316–317.

toiseksi tekemisen lisäksi luotava uhkien ja epävarmuuden keskellä oppilaihin uskoa ja toivoa ihmisen mahdollisuuksiin ja tulevaisuuteen, tarjottava elämyksiä ja kokemuksia, joissa konkretisoituvat inhimillisen toiminnan positiiviset mahdollisuudet.¹⁵⁸¹ Tätä pyrkimystä edustaa kristillinen toivon periaate.¹⁵⁸² Pidän koulun ja sitä myöden tarinoiden tärkeänä tehtävänä vahvistaa minämaailmatyypille ominaista oppilaan itseluottamusta ja identiteettiään pärjääjänä.¹⁵⁸³ Keskeistä on tukea oppilaan omaa panosta toivon rakentamisessa sekä toiminnallisempaa, aktiivisuutta löytää ja käyttää muutosta ja kasvua vapauttavia väyliä, ratkaisuja ja tuloksia. Näin hän voi saada onnistumisen kokemusten myötä vahvistusta toivolle omasta panoksesta rakentaa ihmisenä onnistuneen olemisen elämäntarinaa.¹⁵⁸⁴ On pitkälti kyse Rauhalan korostamasta itseohjautuvuudesta. Sen mukaan ihminen voi valita elämästä kasvatavan aineksen, työstää sen henkilökohtainen merkitys. Siinä oivalletaan elämän kolhuissa mitä asenteita elämään tulisi muuttaa ja miten toimia käytännössä, toteuttaa sisäistämäänsä *praksista*.¹⁵⁸⁵ Ohjautuvuus näkyy tutkimukseni tarinoissa, varsinkin niiden kertojissa ja vastaanottajissa rakentavana pohdiskeluna, ymmärryksen vahvistumisena, järkevinä valintoina ja käytännön toimina. Siihen liittyy kertojilla kertomisen terapeuttinen merkitys vaikeuksien kohtaamisessa, tarinoiden vastaanottajissa tarinoiden henkilöihin samastuminen ja reflektointi, hyödyntäminen omaan elämään.¹⁵⁸⁶

7.3 Kärsimystä ja kasvua tarinoiden avulla käsittelevän pedagogiikan lähtökohtia

Tarkastelen tutkimukseni tarinoissa ilmenevien seikkojen soveltamista narratiivisessa pedagogiikassa eri menettelytapojen avulla, joista osa on itse kehittämiäni. Kyse ei ole vain hyvästä tarinasta, vaan kertomistapahtumasta.¹⁵⁸⁷ Sen keskeinen lähtökohta on, että kertojat tiedostavat kertovansa elämästään nimenomaan tarinana. Opetuksessa on tärkeää vahvistaa myös oppilaiden narratiivista ajattelua ja tietoi-

¹⁵⁸¹ Niemi 1991, 32; Soivio 4.7.2, toivon tartuttaminen; vrt. Lund 5.3.2.

¹⁵⁸² 4.7.2.

¹⁵⁸³ Aikko 2014, 103; emt. 2016. Kuvaan tällaista pyrkimystä koulun kevätjuhlan yhteydessä.

¹⁵⁸⁴ Purjon 2010, 281–285, 379 mukaan kyse on ”en minä voi, koska”-laatuisten asenteiden muuttumisesta ”minä voin, vaikka”-muotoon; Toiskallio 2009b, 11, toivon pedagogiikka; vrt. Kolkka 2001, 74, 90; Mälkki et al. 2016, 194–1955;

¹⁵⁸⁵ Rauhala 2009, 126–128.

¹⁵⁸⁶ Aikko 2016, 96–98; Frankl (1986, 12), traaginen optimismi; Liutta, 2011, 118–119; Puolimatka 2004, 316; Mar et al. 2011, 820; Bolton 2010, 19 refleктоiva ja terapeuttinen kirjoittaminen.

¹⁵⁸⁷ Mc Adams 2.4; vrt. Ojanen 2002, 150–153.

suutta.¹⁵⁸⁸ Tämä tarkoittaa, että tarinalla on juoni, alku, nykyhetki ja loppu, usein käännekohta. Ne kuvaavat lyhyitä episodeja tai pitkään kestäviä jaksoja ja tapahtumasarjoja ja ne koskevat ihmisten kohtaloita menneisyydessä, nykyhetkessä ja tulevaisuudessa. Ne voivat käsitellä todellisuutta jäljittäviä, mielikuvituksen tuotteita tai kertoa tositapahtumista – näiden raja on joskus häilyvä. Pihlström väittääkin, että satujen hahmot voivat tuntua lapsista jopa elävimmiltä kuin televisiouutisten oikeat kauhut sekä ehdottaa, että tarina armollisesta Jumalastakin olisi sittenkin satu.¹⁵⁸⁹ Oleellista on tiedostaa, etteivät tarinat ole vastaanottajistaan irrallisia, josta joku kertoo, vaan ne kuuluvat ja vaikuttavat hänen arjen elämäntarinaansa, toisaalta, johon ja joiden avulla hänkin voi vaikuttaa toisiin ja itseensä.¹⁵⁹⁰

Vaikuttaa-käsite viittaa tutkimukseni tarinoissa esiintyvään vuorovaikutukseen. Opetuksessa on vahvistettava tarinoiden kertomisen ja niiden vastaanottamisen taitoa, *reseptiota*. Keskeinen interaktiota tukeva tekijä tutkimukseni tarinoissa on kertojilla esiintyvä tarve kertoa tarina, usein omansa. Toisilla (K34, 91) näkyy puolestaan halu vastaanottaa niitä, erityisesti hyvin päättyviä, mutta myös traagisia kertomuksia, joissa on usein jotakin mielenkiintoista, tärkeää, puoleensa vetävää ja jotka herättävät kysymyksiä. Enimmäkseen niiden odotetaan päättyvän hyvin, olevan menestystarinoita. Tarinat kiinnostavat lähes kaikkia ihmisiä, erityisesti lapsia: ”Ope, kerro tarina”, ovat oppilaat vuosikymmenien ajan usein viikoittain pyytäneet minulta, koska ovat mieltäneet minut tarinoiden kertojaksi.¹⁵⁹¹ Opettajan tulee hyödyntää tämä innostus luomalla tarinatilanne, jossa heijastuu rauhallinen, lämmin, jopa meditatiivinen, taianomainen ilmapiiri.¹⁵⁹² Tarina vie kuulijansa kuin muuhun todellisuuteen, synnyttää mielikuvitusmatkan, toisaalta tuo todelliset asiat turvallisesti kohdattaviksi. Tämä vaikutus näkyy monissa tutkimukseni tarinoiden vastaanottajissa sekä koululuokassa, levottomimmatkin oppilaat poikkeuksetta keskittyvät kuuntelemaan kertomuksia.¹⁵⁹³ Opettaja Christina kuvaa luokkahuoneen hiljaista ja lämmintä ilmapiiriä entisen päihdekäyttäjän oppitunnilla, jossa tämä rankalla kertomuksellaan vangitsi oppilaat, ”olisi voinut kuulla nuppineulan putoavan.”¹⁵⁹⁴ Niemi korostaa opettajan osuutta kerronnassa, jonka tulisi olla mielenkiintoista, sujuvaa, jännittävää ja tunnelmaa tiivistävää käännekohtissa, kun tapahtuu jotakin merkittävää ja ratkaisevaa.¹⁵⁹⁵ Pidän tärkeänä, että herättääkseen kiinnostuksen, tulee tari-

¹⁵⁸⁸ 2.4.

¹⁵⁸⁹ Pihlström 2010, 216–217, 230.

¹⁵⁹⁰ Rauhala 2009, 128; Taneli 2010, 36.

¹⁵⁹¹ Aikko 2014; Liutta 2011, 123–126; Taneli 2010, 43; Skinnari 2004, pedagoginen rakkaus.

¹⁵⁹² Aikko 2010, 80, nuotion ilmapiiri.

¹⁵⁹³ Liutta 2011, 123–126.

¹⁵⁹⁴ Kertojat: K34, 91; K33B, 100–104.

¹⁵⁹⁵ Niemi 1991, 64.

nalla olla merkitys sen kertojalle ja sen vastaanottajalle – jollaiseksi se monilla muodostuukin. Opettaja pyrkii usein merkityksellisiksi katsomiensa uskonnollisten ja ei-uskonnollisten tarinoiden avulla korostamaan jotakin yksittäistä, opetuksellisesti tärkeänä pitämäänsä kohtaa, kuten sanomaa, joita tutkimukseni tarinoiden kertojillakin tuli esille. Tällainen on muun muassa toisista välittäminen, joka on tämän luvun didaktisen käsittelyn esimerkkien aiheena.¹⁵⁹⁶ Oppilasta on tuettava myös itse tarkastelemaan ja tulkitsemaan tarinan merkityksiä ja totuuksia sekä oivaltamaan omia totuuksia – kuten Pihlströmin mainitsemia, tarinoissa esiintyviä ratkaisevia, eettisiä oivalluksia. Siihen vaikuttavat muun muassa heidän tarpeensa, kiinnostuksensa ja hyötynäkökulmansa.¹⁵⁹⁷ Keskeinen sanoma tutkimukseni tarinoiden kertojilla on tarinoiden kasvatusmerkitys – niistä voidaan löytää jotakin opettavaa, sovellettavaa käytännön elämään.¹⁵⁹⁸ Tätä tarinan käyttöön liittyvää *praksista*, tekijää tukee opettajien yleinen, dialektista keikausta, muutosta vahvistamaan pyrkivä kysymys kertomisen jälkeen: ”Mikä oli tarinan opetus?”¹⁵⁹⁹ Puolimatkan mukaan taiteen ja kirjallisuuden esimerkeillä on keskeinen merkitys. Perinteiset sadut ja ristiinnaulitsemiskertomus näyttävät pahuuden ja kärsimyksen peittelemättä ja tarjoavat valmiuksia niiden kohtaamiseen. Suopeuden periaatteen mukaan uskonnollisia, esimerkiksi Raamatun tekstejä pyritään ymmärtämään niiden omasta identiteetistä ja lähtökohdista käsin.¹⁶⁰⁰ Kouluissa on koettelemuksia usein tarkasteltu uskonnon diskurssista esimerkiksi Raamatun kertomuksien avulla, sovellettu niiden oppia nykyhetken ei-uskonnolliseen maailmaan.¹⁶⁰¹ On tärkeää tarjota opetuksessa tarinoiden avulla op-

¹⁵⁹⁶ Kärsimykseen liittyvän kasvun kannalta merkitykselliset tarinat voivat olla uskonnollisia, kuten Jobin, Jeesuksen, laupiaan samarialaisen ja Maksimilian Kolben tarinat tai maallisia esimerkiksi Hellen Kellerin ja Stephen Hawkingin elämäkerrat; Liutta (2011, 312) korostaa lukijan omaa hiljaista viestiä, jota stanislavilaisessa teatterissa kutsutaan alitekstiksi (*podtekst*. ven.).

¹⁵⁹⁷ Pihlström 2010, 216.

¹⁵⁹⁸ Liutta 2011, 23, 123–126, narratiivinen eettinen kasvatus; McAdams (2.4), sovellettava kontekstuaalisuus; Hinrikus 2009a, 73; Heinonen 2006, 87–91.

¹⁵⁹⁹ Transformatiiviseen opetuksen teoriaan liittyy muutoksen edistäminen opettajan johdolla, jossa merkityssuhteet saattavat muuttaa yksilön toimintaa (Goodson & Gill; Kinosallo 2015, 58); Freire 2016, 89 korostaa problematisoivassa kasvatuksessa ymmärrystä siitä, ettei maailma ole pysyvä, vaan ”muutosprosessissa oleva todellisuus.”

¹⁶⁰⁰ Puolimatka 1999, 98–99; emt. 2009, 340–341, naturalistinen versus supranaturalistinen näkemys.

¹⁶⁰¹ Tällaisina voi mainita Martti Haavion teokset: *Opettaja kertoo vanhasta testamentista* (1961). Porvoo: WSOY ja *Opettaja kertoo vapahtajasta* (1961). Porvoo: WSOY. Jobista, Paavalista ja Jeesuksesta kertovia tarinoita voidaan käsitellä kokonaisina kasvukertomuksina: esimerkiksi Joosefilla havaitaan kypsymistä kohtuuttomissa koettelemuksissaan, anteeksiantamista ja entisen omahyväisyytensä sijaan toisten palvelemista. Yksittäisissä kohdissa tarkastellaan tiettyä kasvukohtaa: kuten Joosefin myötätunnon vahvistumista hänen huomattessaan juomanlaskijan ja leipurin alakuloisuuden (1. Moos. 39–41:52).

pilaille erilaisia vaihtoehtoisia, esimerkiksi uskonnollisia ja ei-uskonnollisia näkökulmia ja ratkaisuja valittavaksi ja itse muodostettavaksi – heidän identiteetistään ja lähtökohdistaan käsin.

Tarinoilla on opetuksellinen kulku ja vaiheittainen rakenne

Tällainen valmiuksien vahvistaminen lähtee parhaimmillaan siitä, että oppilailla nousee esille kysymyksiä ja niiden ratkaisun tarve. Opettajan tulee tukea pyrkimystä löytää ongelmille siedettävä, vapauttava ratkaisu.¹⁶⁰² Tähän liittyen olen noudattanut narratiivisessa pedagogiikassa ajatustani dialektisen keikauksen kaavasta, muutoksesta huonosta tilanteesta parempaan. Tämä ajatus vahvistui vuosikymmeniä tutkimukseni tarinoiden dynamiikkaan perehdyttyäni. Keskeinen niissä esille tuleva tekijä on tarinan tyypillinen kulku. Ensin kuvataan mitä on tapahtunut, seuraavaksi niissä olevaa kärsimystä, tuntemuksia sekä lopuksi elämän ja itsen muutosta parempaan suuntaan, usein jotakin ratkaisevaa seikkaa, käännekohtaa. Siinä voi esiintyä myös ratkaiseva henkilö. Narratiivisessa didaktisessa käsittelyssä sovelletaan tätä perinteistä kulkua tarinoiden avulla. Ylönen ja Luumi puhuvat tarinan rakenteesta,¹⁶⁰³ jota tarkastelen opetuksessa vaihteellaisuutena. Ensimmäisessä vaiheessa tarina tarjotaan vastaanottajille. Se voidaan näyttää sähköisesti esimerkiksi videon välityksellä tai esittää näytelmänä, perinteisesti tarina luetaan kirjasta, olen itse elävöittänyt tarinaa piirtämällä taululle tai esittämällä. Pääasiallisesti kerron suullisesti toisilta kuulemiani, usein menneisyydestä kertovia ja joidenkin tutkimuksessani esiintyneiden ihmisten elämänkuvauksia. Enimmäkseen ne ovat kokemuksiini pohjautuvia tapauksia. Kerrontani on alkanut usein perinteisillä sanoilla: ”Silloin kun minä olin pieni...” Olen esimerkiksi vuosikymmenestä toiseen kertonut kuulijoita hiljentäneen ja ajatuksia herättäneen tarinan koulukiusaamisen kohteeksi joutumisestani kansakoulun ensimmäisellä luokalla vuonna 1967.¹⁶⁰⁴ Ylönen ja Luumin mukaan kertomalla sekä onnellisia, että vähemmän onnellisia tapahtumia itsestämme, kuten lapsuudestamme, rakennamme toisiin läheisempää yhteyttä, rikastutamme lasten kokemusta ja näkemystä elämästä, annamme juuret – tietoisuuden kuulumisesta johonkin, esimerkiksi jatkuvaan sukupolvien ketjuun.¹⁶⁰⁵ Lähestyn sitä opetuksessa tutkimuksessani esille nousevana, vastuullisena yhteenkuuluvaisuutena ihmisten ja viime kädessä maailman kertomukseen. Minämaailmatyyppin kehittymisen kannalta on tärkeää, että oppilaat kokevat elämänsä ja tarinansa olevan arvokas ja merkityk-

¹⁶⁰² Liitteet 4 ja 5; vrt. Tolska 2002, 92, 100–101; Niemi 1991, 66; emt. 1987, 54–55; Kinosallo 2015, 58.

¹⁶⁰³ Ylönen & Luumi 2002.

¹⁶⁰⁴ Liite 4.

¹⁶⁰⁵ 2002, 129.

sellinen osa suurta kokonaisuutta.¹⁶⁰⁶ Seuraavissa vaiheissa työstetään, analysoidaan ja tulkitaan tarinaa, erityisesti dramatisoimalla kuultu tarina. Ensin keskitytään kärsimykseen, nostetaan esille sitä ilmentäviä ja aiheuttavia kohtia tarinan henkilöiden kohdalla. Sitten pyritään samastumaan ja myötäelämään niissä sekä tarkastellaan tarinan ja omien vastaavien elämäntilanteiden aiheuttamia tuntemuksia. Koulukiusatuksi joutumisestani kertovassa tarinassa tällaiseksi nousi tahallinen toisen vahingoittaminen ja sivustakatsojien välinpitämättömyys kohtalostani. Keskiöön nousevat minun ja oppilaiden tuntemukset. Seuraavassa vaiheessa tarkastellaan tarinan antamaa muutosta parempaan. Tarinasta pyritään löytämään sen sanoma, ymmärrys, ratkaisu, opetus ja jotakin sovellettavaa omaan elämään – onnistunutta olemista edistäen. Tarinassani tällaisiksi yleensä todetaan toisista välittäminen, myötätunto, erilaisuuden hyväksyminen ja vastuullisuutta ilmentävä heikoimpien puolustaminen oma etu ja uhrautumisen kohtuullisuus huomioiden. Tätä käyttäytymistä pyritään tukemaan ja palkitsemaan oppilaissa.¹⁶⁰⁷ Luumi tuo esille samansuuntaisen löytämisen teoksessaan *Taitava kertoja* (1987). Hän esittää Brownin luettelemat kertomusten teemat vaiheittain: 1. Vaara. Siinä käsitellään esimerkiksi sairauksia ja niiden aiheuttamia pelkoja. 2. Ongelma/tehtävä. Saadaan kuva elämästä, jossa on vaatimuksia ja ongelmia, mutta myös uskoa ja iloa vaikeuksien selvittämisestä. Samastutaan ongelmien ratkaisijaan ja koetaan iloa siitä. 3. Matkalla löydetään oikea tie, ratkaisu. 4. Muuttuminen koetaan suhteessa itseen, ympäristöön ja toisiin. Raamatun kertomuksien käsittelyssä siirrytään vakavan, jännitteisen, toiveikkaan tilanteen toteamisesta kriisiin kohokohtaan sekä ratkaisuun ja loppunäytökseen, jossa tunteet tasaantuvat sekä saadaan opetus ja ymmärrys tapahtuneesta.¹⁶⁰⁸

Tarinoita voidaan käsitellä erilaisin opetustytavoin

Keskeinen tapa lähestyä tarinoita on keskustelu.¹⁶⁰⁹ Tarinan vastaanottavat oppilaat ovat usein innostuneita kertomaan omista, tarinaan liittyvistä kokemuksistaan ja näkemyksistään. He viittaavat oppitunneilla välillä kiihkaasti minullakin on kerrottavaa -hengessä! Usein tuntuu, että heillä on loputtomasti asiaa. Tämä on otollinen kohta tukea ja rohkaista oppilaita narratiivisen näkökulman käyttöön; keskustelemaan sekä kertomaan suullisesti ja kirjallisesti elämästä, aroistakin asioista. Sen tukemisessa on hyvä huomioida tutkimukseni tarinoiden kertojien tärkeiksi kokemia seikkoja: että heidän ajatuksiinsa ja tarinoihinsa suhtaudutaan vakavasti, arvostetaan, pidetään tär-

¹⁶⁰⁶ Niemi 1991, 61; Aikko 2010, 81–83, 147; emt. 2014, 103 soturisukupolviyhteys; Wikström (1.2), kärsimysperinnön (*traditiones humanae*, lat.) hyödyntäminen.

¹⁶⁰⁷ McAdams (2.4), sovellettava kontekstuaalisuus.

¹⁶⁰⁸ Luumi 1987, 31–61.

¹⁶⁰⁹ Aikko 2014, 103; Eriksson (6.2.1), koettelemukset pakottavat refleктоimaan.

keinä ja hyödyllisinä, ettei heitä vaienneta. Näin oppilaat saattavat monien kertojien lailla kehittyä kertojatyypeiksi, toisille ja itselle hyödyksi – ihmisenä onnistunutta olemista toteuttaviksi minämaailmatyypeiksi.¹⁶¹⁰ Siinä luodaan perusteita äärimmäiselle toivolle, jossa se rakennetaan toisten, ympäristön ja elämän onnistumiseen vastuullisesti tähdäten. Parhaimmillaan kokemuksia vaihtaan kerrotaan kuin yhteistä tarinaa, kudotaan sen usein kysymyksiä nostattavaa kudelmaa yhteen. Purjo puhuu keskusteluun liittyvästä yhteisestä ihmettelystä.¹⁶¹¹ Helenius et al. tarkastelevat keskustelua myös vaiheittaisena, kolmivaiheisena. Sen tarkoitus on esimerkiksi pohtia selviytymistä ja huomata erilaiset tavat selviytyä. Opettaja selvittää oppilaille aiheen ja tarkastelee heidän kanssaan mitä selviytymisellä tarkoitetaan. Purkuvaiheessa hän pyytää oppilaita kertomaan ajatuksistaan ja käyttää harjoituksessa valmiiksi annettua tekstiä, jonka ajatukset joko selittää tai lukee heille. Heleniuksen esimerkissä dialektisen keikauksen kaava toteutuu, kun oppilas tiedostaa selviytymistävän.¹⁶¹² Niemi pitääkin keskustelua yhtenä parhaimmista keinosta tiedostaa omia ajatuksia ja mielipiteitä. Sen onnistuminen vaatii luokalta kypsyyttä ja harjoittelua. Alaluokilla keskustelu saattaa olla kertojatyyppiä vahvistavaa, omien kokemusten kertomista ja oman itsensä spontaania ilmaisemista, ylempillä luokilla se onkin jo usein varautuneempaa.¹⁶¹³ Opettajakokemukseeni perustuen väitän, että tämä johtuu juuri Niemen mainitsemasta harjoittelun puutteesta. Tiedollisten tavoitteiden¹⁶¹⁴ vaatimusten saavuttamisen suorituspainessa ja kiireessä opettajilla ei riitä aikaa perusteelliselle, usein oppilaslähtöiselle keskustelulle ja opettajakeskeinen luennointi painottuu.

Toisaalta muut opetustavat ja ilmaisumuodot, kuten kirjoittaminen ja draama koetelemusten käsittelyssä toimivat keskustelun rinnalla. Kirjoittamalla itsensä ilmaiseminen on keskeinen välinen tutkimukseni tarinoiden kertojilla. Mahdollisuus kirjoittaa tuntemuksistaan nimettömänä aloitelaatikkoon, kuviteltuun yleisönosastoon kirjoittaminen, päiväkirjan pitäminen ja näytelmän käsikirjoitusten tekeminen ovat hyviä, koulussa käytettävissä olevia keinoja. Keskeistä on vahvistaa oppilaiden tunnetta kirjoittamisen tehokkuudesta vaikutuskeinona ja opastaa siihen sen välineenä. Narratiiviseen pedagogiikkaan pohjautuva kasvatusteos *Freedom writers diary* (1999) perustuu juuri tähän. Siinä nuorten opettajana toiminut Gruwer rohkaisi oppilaita kirjoittamaan elämästään ja hyvin rankoistakin ongelmistaan. Taustalla oli ajatus siitä, että he siten voisivat purkaa tuntojaan, käsitellä vaikeuksiaan sekä muut-

¹⁶¹⁰ Kinosalo 2015, 61.

¹⁶¹¹ Purjo 2010, 170, 324, 348, 351, kohtaamispedagogiikka.

¹⁶¹² Helenius et al. 1998, 76.

¹⁶¹³ Niemi 1991, 67; Heinonen 1993, 83–86 kritisoi ajatusta, että opetuskeskustelu viriää itsestään, kun on kiinnostava aihe.

¹⁶¹⁴ Coulter et al. 2015, 106; Yrjänäinen & Repo 2013, 43.

taa itseään ja maailmaansa.¹⁶¹⁵ Draaman käsittelyssä esitetään usein ensin tarina, jonka pohjalta negatiivisina koettuja asioita tarkastellaan työstämävaiheessa yhdessä. Keskeisiä tekijöitä ovat tunne-elämykset, samastuminen, reflektointi itseen ja aitoon elämäntarinaa, eettinen aspekti. Lopuksi viimeisessä vaiheessa pyritään saamaan ymmärrys ja löytämään ratkaisu sekä soveltamaan sitä esimerkiksi asenteen muutoksen kohdalla. Eri ilmaisumuotoja voidaan käyttää samassa opetustilanteessa.¹⁶¹⁶ Tämä näkyy monipuolisesti Tirrin ja Kesolan tutkimuksessa, jossa he tarkastelevat lasten ajatusmaailmaan liittyviä elämänskysymyksiä, kuten kiusaaminen, avioero, itsemurha. Opettajan lukeman, rakentaman ja motivoiman tapauskertomuksen pohjalta keskustellaan ja dramatisoidaan sitä. Oppilaat kirjottavat vastaavan kertomuksen vaikeuksissa olevasta henkilöstä ja tilanteista, joissa joutuivat tekemään vaikeita moraalisia ratkaisuja. Lähtökohtana olivat heidän omat elämäntilanteensa. Keskeisenä korostetaan tässäkin samastumista ja asettumista toisten tilanteisiin ja rooleihin, mutta myös heidän omat elämäntilanteensa.¹⁶¹⁷ Nämä draaman luonnetta kuvaavat seikat sekä vaiheittaisuus ja tarinoiden tarkastelu eri keinoin toisista välittämistä ovat olleet keskeisellä sijalla narratiivisessa pedagogiikassani vuosien varrella. Draamaesimerkissäni pyrin kiusaamistarini tavoin nostamaan esille Laupiaan samarialaisen tarinan problematiikan Raamatun tekstin, piirrosvideon ja vanhan kuvataulun avulla. Toisessa vaiheessa tarkastelimme siinä ilmenevää kärsimystä. Samastumista ja myötätuntoa vahvistamaan pyrkien pohdimme, miltä tarinan ihmisistä tuntui ja millaisia tuntemuksia tarina vastaanottajissa herätti? Esille nousivat kiusaamistarini lailla väkivallan kohteeksi joutuminen, sivusta katsojien välinpitämättömyys, hylätyksi jääminen. Kolmannessa vaiheessa pyritään löytämään myönteiseen ratkaisuun ja muutokseen, ihmisenä kasvamiseen liittyviä seikkoja. Tällainen on lähimmäisenrakkaus, auttaminen, sankari tekee parhaansa toisen hyväksi. Toisaalta toimme esille omien etujen ja toisen puolesta uhrautumisen kohtuullisuuden.¹⁶¹⁸ Tämän jälkeen laadimme ja esitimme yhdessä muille luokille siitä nykypäivään sovitetun, ei-uskonnollisen *Sankarillinen santamarialainen* -näytelmän. Siinä oppilaat harjaantuivat viestittämään sanomaa toisista välittämisestä. Pyrin vahvistamaan oppilaissa ihmisenä onnistunutta olemista tukevaa tunnetta siitä, että he ovat oikeassa-

¹⁶¹⁵ Tämä *Woodrow high schoolissa* Yhdysvalloissa opiskelleiden teinien kirjoituksista koottu päiväkirja vuodelta 1999 on niittänyt maailmanmainetta tarinapedagogiikastaan. Sen ideoitsija ja käytännön toteuttaja oli toiminnastaan palkittu opettaja Erin Gruwell.

¹⁶¹⁶ Asikainen 2003, 29, 31, 38–39; Heikkinen 2004, 34–36, 126–128; Puolimatka 2004, 315; Oatley 1994, 57–66; Mar et al. 2011, 826; Özbek 2014, 48–52, 58; Leppilampi & Piekkari 1998, 99, *Pois karilta* -tehtävä; Asikainen 2003, 29, 31, 38–39, *opettajaroolissa* -tekniikka; Heikkinen 2004, 34–36.

¹⁶¹⁷ Tirri & Kesola 1998, 59–80; Mar et al. 2011, 818; Pihlström 2010, 234; Nurmi 1999; Liutta 2011, 111, erilaiset roolihahmot ja niiden luonteenpiirteet.

¹⁶¹⁸ Liite 5; vrt. Heikkinen 2002a, 130–131.

kin elämässä vastuunsa sisäistäen soveltamassa sitä. Se merkitsee arjen sankarillisuutta, *praksista*, aktiivisuutta rakentaa omaan ja yhteiseen hyvään elämään tähtäävää tarinaa – tekemässä siinä parhaansa.¹⁶¹⁹

Kärsimyksessä voidaan tukea kasvamista osaksi aitoa, omaa tarinaa ja elämän suurta kertomusta. Edellisissä tarinan käsittelytilanteissa tarkastellaan sen henkilöitä etäältä, ne ovat kuviteltuja tai vieraita, joihin on vaikea samastumiskokemuksista huolimatta kokea aitoa yhteyttä. Tätä voivat lisätä jo paremmin esimerkiksi ne tutkimukseni tarinoiden kertojat, jotka osoittavat tarinansa vastaanottajille. Tutkimushenkilöni ”Frans” (H) ja ”Elli” (K) suorastaan pyysivät minua kertomaan heidän kohtalostaan ja sanomastaan oppilaille, jonka olen velvoitusta tuntien pitkään vuodesta toiseen tehnytkin. Heidän kaltaistensa toisista huolta kantava lähestyminen puhuttaa usein vastaanottajia. Oppilaihin vetoaa kertojan, usein opettajan omakohtaiset tositapahtumat, joiden yhteydessä voi havaita kertojan tuntemuksia, esimerkiksi liikutuksen. Pedagogisesti ideaalisinta on osata kohdata ja käsitellä aito tositilanne (usein sattumalta). Kovia kokeneen ihmisen kohtaaminen kasvatustien, on olemista osana tosielämää, tarinaa, kuten ”Ellin” kohdalla kävi.¹⁶²⁰ Hänen tapauksensa liittyy erään luokan kanssa tekemääni esiintymisvierailuun vanhainkodissa, jossa koululaiset näkivät huonossa kunnossa olevia asukkaita. Tilaisuuden jälkeen ulos mennessään lapset temmattiin yllättäen oikean, aidon tarinan äärelle. Sen ensimmäisessä vaiheessa he kuulivat pihan perältä epäselvää puhetta. Pyörätuolissa istui lypsyssä liikkumaton henkilö, ”Elli,” toistaen oppilaille kohdistamaansa puhetta. Lapset arsitivat lähestyä naista, toisaalta he kaikki keskittyivät hiljaa ja tiiviisti häneen. Nainen oli alaraajoistaan halvaantunut ja pahan päävamman takia hänen puheensa oli epäselvää ja vaivalloista. Hän ponnisti korottaen ääntään ja toisti sanomaansa, jonka selvensin oppilaille: ”Haluan sanoa teille, että minä olin joskus samanlainen terve lapsi kuin te. Käyttäkää kypärää pyöräillessänne. Minä en käyttänyt, törmäsin autoon ja vammauduin pahasti.” Sinänsä lyhyt, mutta vaikuttava tapaus synnytti kuin automaattisesti toisen vaiheen. Kärsimys tuli rajuna lasten elämään, kosketti ja hämmensi heitä ja synnytti vastausta vaativia kysymyksiä, joihin oli välttämätön vastata. Viimeisessä vaiheessa lapset saattoivat todistaa vastuulliseksi ihmiseksi kasvamisen, ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan suuruutta. Pahoista vammoistaan huolimatta nainen pystyi kantamaan huolta lapsista.

¹⁶¹⁹ Vrt. Psyko- ja sosiadraama, jossa ratkotaan esimerkiksi ihmissuhdeongelmia: Heikkinen 2004, 36–39; Oatley 1994, 57–61; Purjo 2010, 262, ”kuivaharjoittelu;” Nagel 1970, 119, empaattinen mielikuvitus. Rauhala (2009, 73) kiteyttää Ahlmanin esittämää draaman jännitteisyyttä tutkiessaan, ettei draaman sankari voi tinkiä henkisyysvaatimuksista. Sen idean tavoittelemisesta luopuminen merkitsisi koko draaman idean romahtamista.

¹⁶²⁰ Puolimatka 1999, 152–153; vrt. Tolska 2002, 147; Utriainen 2004, 232–233, alastomuus.

Samansuuntainen läheisyys, vaikuttavuus ja vaihteellisuus saattavat tulla esille myös kovista kohtaloista kertovien henkilöiden yleisötilaisuuksien, kuten kouluvierailujen yhteydessä. Niissä kuulijat kokevat ”Ellin” tapauksen lailla jotakin yhdessä, ovat osa suurta ja yhteistä ihmisenä olemisen kertomusta, jossa heijastuu jaettu huoli ja ponnistelu hyvän elämän puolesta.¹⁶²¹ Jotkut tutkimukseni tarinoiden kertojat ovat kouluissa avoimesti kertoneet ja keskustelleet elämästään, erityisesti sen muuttumisesta parempaan suuntaan, tapahtumista ja vaiheista, jotka voivat vaikuttaa uskomattomilta.¹⁶²² Korhosen (K33) luentoja seurannut Susanna toteaa monen koululaisen saattavan ajatella ”kunhan jätkä vain puhuu.” (K33B, 93) Korhosen taustat tietäen hän kuitenkin vakuuttaa, etteivät ne ole keksittyjä juttuja, joilla saadaan dramatiikkaa luentoihin. Juuri todelliset tapahtumat ja aidot henkilöt kiinnostavat ihmisiä. Ne käsittelevät autenttisia ihmiskohtaloita – ankaraa totuutta.¹⁶²³ Korhonen (K33A, 191–194) kuvaa tapahtumaa, jossa kymmenet ihmiset kuuntelivat tarkasti Kejen ja Mikan tarinoita vankilaloistaan ja aineiden käytöstä: ”Totuus, putoili poikien suusta rankkoina elämäkokemuksina.” (K33A, 194) Tämä kuvaa tyypillistä tarinankulun ensimmäistä vaihetta, jossa Korhonen haluaa kertoa huumeiden tuoman vahingollisen elämän todellisuudesta. Puhuessaan nuorille hän ei halua vaikuttaa vain faktoilla, vaan myös tunnetasolla, joka ilmentää toista vaihetta. Siinä Korhonen kertoo kahdeksaluokkalaisten kuunnelleen häntä sydämet auki ja jonkun halanneen häntä. Korhosen tilaisuuksissa luokassa ollut, kyynisenä itseään pitänyt Susanna (K33B, 100–104), kertoo pyyhkineensä monen muun lailla silmäkulmiaan: ”Vaikka tiesin, mitä on tulossa ja olin kuunnellut tarinan monta kertaa, niin aina se kosketti.” (K33B, 104) Tarinan käsittelyn kolmannessa vaiheessa liittyy tässäkin muutos ja kasvu. Susanna toteaa Korhosen dramaattista elämää poliisina seuranneena kuinka kerrotut, usein varoittavat kokemukset auttavat ja rohkaisevat ihmisiä muutokseen.¹⁶²⁴

Korhosen kuvaus totuuden putoamisesta Kejen ja Mikan suusta viittaa siihen, että oppilaille tarjoutuu mahdollisuus kärsimystä kokeneiden, mutta niistä selviytyneiden kohtaamisessa, aistia ja ymmärtää elämän syvällisempää olemuksellisuutta ja logiikkaa. He voivat ensinnäkin konkreettisesti nähdä dialektisen keikauksen toteutumisen, ankarasta totuudesta vapauttavan totuuden löytämisen. Se merkitsee elämänlaadun ja ihmisen muuttumista paremmaksi. Rankan elämäntavan läpikäynyt, nyt elämänuskoa uhkuva Back kertoo: ”...ja he näkivät omin silmin, että minulle oli tapahtunut jotain suurta.” (K34, 93) Kuin vakuuttuakseen mahdollisuuksista kysyy kolmasluokkalainen Jonatan häneltä oppitunnilla: ”Pelastettiinko sinut?” ”Kyllä, mi-

¹⁶²¹ Havula 2022.

¹⁶²² Kertoja K32B, 220, 229–230.

¹⁶²³ Korhonen piti esimerkiksi yhden kolmivuotiskauden aikana luentoja yli 50 000 henkilölle.

¹⁶²⁴ Kertoja K32, 242–245; kärsimysopettajuus. (5.4.1)

nut pelastettiin. Tahdotko kuulla? Joo, se on kuin elokuvasta,” (K34, 91) vastaa ihmeenä tarinaansa pitävä Back. Hän viittaa elokuvalla vaikeasti uskottavaan tarinaan ja suurella tapahtumalla uskonnolliseen kokemukseensa. Tämän kaltaiset tarinat voivat joistakin oppilaista tuntua seikkailulta, joka viehättää ja kiinnostaa, toisaalta pelottaa ja hämmentää, tuntuvat mahdottomilta ymmärtää. On kyse tosiasioiksi vaikeasti todennettavista ilmiöistä, käsityskyvyn ylittävästä mysteeristä, usein transsendenssista. Olen kokenut Backilla, kuten monissa tutkimukseni tarinoissa esiintyvän uskonnollisen, mutta myös ei-uskonnollisen spirituaalisen kokemuksen käsittelyn ja vahvistamisen narratiivisessa pedagogiikassa hyvin haastavina. Toisaalta opetuksessa tulisi pyrkiä edistämään elämän arvoituksellisuuden ja transsendenttisuuden syvyysteemaan herkimistä, ihmettelevää tähyilyä ja näköalaa yli horisontin.¹⁶²⁵ On tuettava ontologista oivaltamista,¹⁶²⁶ Pihlströmin mainitsemaa abstraktia metatasa ymmärrettävämällä kokemuksen tasoilla, jotka olisivat ”riittävän todellisia puhutellakseen meitä kärsimyksen ja kasvatuksen umpikujassa eläviä ihmisiä.”¹⁶²⁷ Tähän viittaa erään tytön kirjoitus Korhoselle kouluvierailun jälkeen:

Sä näit paljon syvemmälle mun sisälle kuin kukaan muu...puheesi aikana tiesin, että sulla on jotain mitä olen etsinyt... ”sydämeltä vieritettiin kivi pois, joka oli ollut siinä jo liian kauan...mulla on aivan mahtava fiilis...mun on hyvä olla. (K33B, 148)

Tytön tuntemukset viittaavat hyvän elämän kokemukseen, jota kasvatuksen tulee tarinoiden kautta tukea. Hän kokee rauhaa ja liittyy siihen Jumalan läsnäolon, josta Korhonen koulussa tarinaansa kertoessaan oppilaille puhui.¹⁶²⁸

Vuosikymmeniä tutkimukseni aiheeseen ja tarinoihin perehdyttyäni näen Pihlströmin esittämän ajatuksen riittävän todellisesta liittyvän juuri tähän rakentavaan, holistiseen kokemukseen kaikkialla vaikuttavasta voimasta ja yhteydestä itseään suurempaan kokonaisuuteen. Detaljitetien yksipuolista jakamista opetuksessa kritisoivat Yrjänäinen ja Repo korostavat syvällisempää ymmärrystä oppilaan toimintakyvyn kehittymisestä. Narratiivisessa opetuksessa oppilas voi vuorovaikutuksessa maailman kanssa rakentaa minämaailmatyypille tunnusomaista, mielekästä näkemystä itsestä osana kokonaiskertomusta.¹⁶²⁹ Tämä eksistentiaalinen toimintakyky on tietoisuutta ihmisenä onnistuneen olemisen mahdollisuudesta.¹⁶³⁰ Se voi tytön syvyyden tuntemusten tavoin heijastua aavistuksenomaisina säteinä kärsimystä koh-

¹⁶²⁵ Pihlström (6.4.2); Frankl (6.2.1), *vita contemplativa* ja kylmä uteliaisuus.

¹⁶²⁶ 6.6.1.

¹⁶²⁷ Pihlström 2010, 230.

¹⁶²⁸ Vrt. Wikström (6.3), teologinen todellisuuskäsitys; Weil 1974, 91.

¹⁶²⁹ Yrjänäinen & Repo 2013, 43.

¹⁶³⁰ 4.5; 6.6.4.

danneista, kuten hän koki Korhosen tavatessaan. Tällainen heijastus oli Korhosen (K33B, 15, 70, 86) kuulijoille kertoma metafyyminen kokemus siirtymisestä pois konkreetista todellisuudesta, jossa sekunnit muuttuvat ikuisiksi, maailmankaikkeus on tässä ja kaikki on mahdollista. Hänen kaltaisissaan ihmisissä, lukuisissa tutkimukseni tarinoiden kertojissa riittävän todellinen on juuri sen arvoituksellisuuudessa ja aavistettavissa, mutta havaittavissa, rakentavissa mahdollisuuksissa ja muutosvoimissa. Näiden vapauttavan toivon tiedostamisen vahvistaminen on narratiivisen opetuksen keskeisimpiä tavoitteita. Sen lähelle pääseminen, salaisuuden ytimessä oleminen heijastuu Korhoselle kirjoittaneen oppilaan tuntemuksissa, jossa kiinnittyä huomio hänen sanoihinsa: ”Ja sun puhees aikana mä tiesin, että sulla on jotakin sel-laista, mitä mäkin oon jo kauan ettinyt.” (K33B, 148) On kyse äärimmäisestä toivosta, jonka perustana on luottamus hyvää elämää tukevien seikkojen löytämisen mahdollisuuksiin kaikissa arvoituksellisilta ja mielettömiltäkin tuntuissa tilanteissa.¹⁶³¹ Toisaalta sanoissa painottuu yksilön aktiivisuuden merkitys, erityisesti vaatimus itse löytää jotakin. Se merkitsee valtaosassa tutkimukseni tarinoita ja kertojilla ihmisenä onnistuneen olemisen, omaan ja yhteiseen hyvään painottuvan vastuullisen olemisentavan löytämistä ja tarinan tekemistä. Halvaantuneen ”Ellin” tarinassa esitin sen pohjalta oppilaille, että omien mahdollisuuksien rankasti kaventuessa hän tunsi velvollisuudekseen edistää hyvää elämää tukevia edellytyksiä koulu-laisissa, kuten heissä. Siinä on satujen opettavuutta pohtivaa Pihlströmiä¹⁶³² lainaten ihmiselle yhä jäänyt jäljelle haaste eettisestä sitoutumisesta. Korostan sen opettami-sen lähtökohtana tukea tutkimukseni tarinoiden kertojissakin ilmenevää vastuullista olemisentapaa olla ja kasvaa osana elämän suurta kertomusta, sen luonnollista, usein mysteeriksi jäävää olemuksellisuutta, kuten kärsimystä. Siinä pyritään pyörätuoliin sidotun ”Ellin” tavoin tekemään kaikesta huolimatta, ehdoitta parhaansa, osuutensa maailman kertomuksessa – on kyse ihmisen tehtävän oivaltamisesta ja sen aktiivi-sesta, toiminnallisesta täyttimisestä, perimmäisestä inhimillisestä *praksiksesta*.¹⁶³³ Pihlström puhuu eettisyyttä seuraavan ihmisen sielun sisäisestä tilasta ja subjektin maailmasuhteesta, jota eivät maailman melskeet järkytä. Ihminen toimii niin kuin hänen täytyy toimia, hyväksyy kohtalonsa ja seuraa näin kosmisen järjen ohjaamaa maailmanjärjestystä.¹⁶³⁴ Hänen esittämänsä ihmisen johdattaminen metaeettisen to-tuuden äärelle ja loputon kasvatusprosessi merkitsevät elämän mysteereistä ja koet-telemuksista huolimatta sen merkityksellisyyteen ehdoitta luottavan ihmisyyden viestin välittämisen vahvistamista ajattomassa, ihmisenä olemiseen kietoutumisen

¹⁶³¹ Opettajan (Aikko 2016, 96–98) keskeinen tehtävä on toivon vahvistaminen, joka pitää kuitenkin pitkälti itse rakentaa.

¹⁶³² Pihlström 2010, 231–234; vrt. Schwebel 2017, 3; Heinonen 2006, 77–78, 84.

¹⁶³³ Ontologinen oivaltaminen, valaistuminen, pimentyminen, 6.6.1.

¹⁶³⁴ Pihlström 2010, 220–221; vrt. Utriainen 2004, 242, ihmisen ja maailman molemmin-puolinen ote.

jatkumossa – tulevaisuusvastuullisesti siirrettäväksi tuleville sukupolville.¹⁶³⁵ Se nousee tutkimukseni tarinoiden kertojilla heidän kohtaloidensa kautta kasvatuksessa hyödynnettäväksi tehtäväksi, sanomaksi ja esimerkiksi ihmisenä olemisessa. Viime kädessä se on ihmisen tarinan jatkumisen kokemista ja ylläpitämistä. Se on kuin koululaisten kohtaaman, pahasti vammautuneen ”Ellin” sekava, mutta päättäväinen puhe ja heidän äänitteestä kuulemansa, Valituksen niityn tragediaa muistelevan vanhuksen liikuttunut, mielteliäs ja elämänviisautta henkivä hiljainen ääni – kaukaa ajattomuudesta, ääntä nurmen alta.¹⁶³⁶

¹⁶³⁵ Vrt. Coulter et al. 2015, 105; kasvatuksen pyrkimys hyvään elämään, 1.2.

¹⁶³⁶ Esipuhe; Leino, 1.1; vrt. sukupolviyhteys (5.7.1); kärsimysmemoria (5.7.1); Utriainen 2004, 244–245; haastattelu H13.

8 Diskussio

8.1 Tutkimustehtävän toteutuminen

Tutkimukseni on syntynyt yli kolmenkymmenen vuoden ajanjaksona. Tämä väitöskirja on vain yksi tuotos monien tutkimuskohdettani tarkastelleiden artikkelieni, puolustusvoimille tekemäni tutkimuksen ynnä muiden tuotosteni ohella.¹⁶³⁷ Pitkä perehtyminen aiheeseen on kehittänyt tutkimusta ja itseäni. Se on vakuuttanut minulle, että tutkimusaiheeni on tärkeä, mutta monisisältöinen, vaikea ja arvoituksellinen. Lopullinen vastaus moniin siihen liittyviin kysymyksiin on saavuttamattomissa. Tarkastelin johdannossa kärsimyksen universaalia ongelmaa, sen ilmenemismuotoja ja luonnetta aikamme sekä sitä kasvutekijänä. Tutkimustehtäväni oli selvittää kärsimyksen mahdollisuuksia kasvattaa ihmistä, edistää hyvää elämää, johon se ei itsessään sellaisenaan kuulu. Kristinusko on ollut perinteinen kärsimystä ja siihen liittyvää kasvua tarkastellut taho, mutta nykyään sen vaikutusvalta tieteen rinnalla on heikentynyt ja sen merkityksestä on käyty keskustelua. Tähän osallistuakseni tarkastelin tutkimusaihetta kristinuskon näkökulmasta, jota tulkitsin ei-uskonnollisesta perspektiivistä. Katson saavuttaneeni asettamani tutkimustehtävän.

Lähestyin tutkimukseni ongelmia poikkitieteellisesti, pääasiallisesti kasvatustieteen, uskonnon ja eksistenssifilosofian näkökulmista. Näitä yhdisti elämäntaidollisuutta korostava kasvatustieteellinen tarkastelu koettelemuksissa kasvamisessa. Tämä tuli myös oleelliseksi osaksi tutkimusotettani. Koin tekevänä tutkimuskeskustelua monien kärsimystä ja siihen liittyvää kasvua pohtivien tiedemiesten kanssa. Työni alkuvaiheessa suhtauduin heihin ”vain” tiedon lähteinä. Vähitellen tutustuin monien ajattelijoiden elämäntaustaan, usein hyvinkin rankkoihin kokemuksiin, jotka selittivät heidän teorioitaan. Tiedostin sen lisäävän heidän sanomansa ja tutkimuksen luotettavuutta. Pidin alusta lähtien tärkeänä löytää lähdeaineistoa: tutkimuksia, tutkijoita ja koettelemuksista kertovien henkilöiden tarinoita, joissa välittyy syvälinen tieto ja kokemus tutkimusaiheestani. Vuosikymmeniä tutkimusaiheeseeni syventyneenä ajauduin tällaisten, merkittävien kokemieni lähteiden luo. Kovia kohtaloita käsittelevät tarinat ovat 60 vuoden ajanjaksolta. Käyttämieni lähteiden kasvatustiete-

¹⁶³⁷ Aikko 2010; emt. 2014; emt. 2016; emt. 2018. Olen luennoinut aiheesta lukuisia kertoja ja osallistunut aiheita sivuavan gradutyön ohjaukseen.

sofiseen luonteeseen kuuluu oleellisesti fiktiivisten tarinoiden elämäntaidollinen tarkastelu, jota toteutin myös tutkimuksessani. Tutkimusotteeni oli laadullista, kovia kokeneiden henkilöiden tekstien ja haastattelujen analysointia ja tulkintaa.

Tutkimus lisäsi ymmärrystäni jo aikaisemmissa julkaisuissani tarkastelemasta kärsimyksestä ja siihen liittyvän kasvun suhteesta hyvään elämään. Se nosti esille entistä selvemmin johdannossa pohtimani ajatuksen koettelemusten aiheuttamasta muutoksen ja kasvun suunnan kahdesta mahdollisuudesta. Minulle tuli selvemmäksi vastaus siinä esittämääni kysymykseen kärsimyksestä isäntänä tai renkinä. Se osoittautui huonoksi isännäksi ottaessaan ihmisen elämän hallintaansa, joka aiheutti ihmisenä taantumista ja hyvän elämän edellytysten kaventumista. Elämän kaunistelemaan rankkuus ja sen synnyttämä epätoivo ja taantuminen näkyivät useissa tarinoissa. Toisaalta monien kovat kohtalot synnyttivät kasvua. Tämä vahvisti näkemystäni siitä, että vaikka kärsimys itsessään ei kuulu hyvään elämään, se voi olla joissakin tapauksissa mahdollisuus myönteiseen kasvuun, joka edistää hyvää elämää. Tutkimuksessa keskityin kartoittamaan näiden mahdollisuuksien taustoja. Mielsin selvittäväni eräänlaista ihmisenä olemisen tienhaaratilanteen olemusta, seikkoja, jotka liittyvät näihin kahteen suuntautumisvaihtoehtoon kovissa elämäntilanteissa. Pysin löytämään kärsimystä koskevan kasvun dynamiikasta tekijöitä, jolla tukea rakentavaa muutosta ihmisessä ja hyvää elämää – jolloin siitä voi tulla hyvä renki. Se oli tutkimusaineiston kuvausta, luokittelua ja analysointia sekä keskeisten kasvuun vaikuttavien tekijöiden selvittämistä, joista seuraavassa yhteenveto ja johtopäätöksiä.

8.2 Tutkimustulokset

8.2.1 Tulosten pääpiirteitä

Tutkimukseni tarinoissa kuvataan kärsimykseen liittyvää kasvua monipuolisesti. Tutkimuksessa on löydettävissä teemat, alateemat, luokittelu ja tyypit alatyyppeineen. Toisaalta ne eivät ole selkeärajaisia, vaan ne nivoutuvat usein kokonaisuudeksi, jossa joku niistä ajoittain korostuu, usein tarkoituksenmukaisuuden määräämänä. Tutkimukseni pääteemaksi muodostuivat kärsimys sekä siinä kasvaminen ja alateemoiksi sen toteutuminen sen keskeisissä ulottuvuuksissa: suhteessa itseen, toisiin ja elämän syvällisempään olemuksellisuuteen. Tiedostin tutkimukseni loppua kohden, että näihin liittyvää kasvua voidaan tarkastella alemmasta ulottuvuudesta korkeamman henkisyyden ulottuvuuteen kehittymisenä. Se on itseen painottuneesta toiseuteen kasvamista. En ollut alussa ymmärtänyt, että kasvaminen olisi niin keskeinen kärsivän ihmisen tarinoiden tema kuin millaiseksi se tutkimuksessani osoittautui. Tämä herätti kysymään koettelemuksissa esitetyn kasvukokemuksen merkityksiä. Minulle vahvistui ymmärrys, että kärsimyksen kohtaamisen onnistumisen kannalta ei välttämättä aina ollut oleellista se olivatko henkilöt tosiasiallisesti kasva-

neet, kuten he antoivat ymmärtää. Tulkitsin merkittävämmäksi taustalla heijastuvan, toivoa vahvistavan tunteen ja tietoisuuden kasvutarkoituksen mukaisesta muutoksen mahdollisuudesta. Kasvamisen dynamiikassa keskeistä oli toisaalta kärsimystä koskeva mietiskely, toisaalta sen sisäistämien ajatusten aktiivinen soveltaminen, *praksis* käytännössä.

Tutkimukseni aineisto oli luokiteltavissa uskonnollisuuden esiintymisen, ihmis-oikeuksien luonteen (kunnioitava/loukkaava) ja kärsimyksen kunniallisuuden (kunniallinen/kunniaton) luokkiin. Luokittelurakenne selkeytti ja helpotti kärsimyksessä kasvamisen tarkastelua ja ymmärtämistä. Tutkimusaineistossa oli runsaasti kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoita. Se johtui siitä, että ne muodostivat valtaosan julkisuudessa saatavilla olleista, tutkimusaiheittani koskevista tarinoista. Tarkastelin luokkia pääasiallisesti silloin, kun ne toivat esille jotakin poikkeavaa. Kunniantoman kärsimyksen luokan tarinoiden, kuten ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen tarinoiden luokan tarinoissa tällaisia olivat niille ominaiset kärjistyksiset ja kärsimyksen kasvattavuutta kyseenalaistavat kohdat.

Tarinoiden kuvauksista oli löydettävissä erilaisia tyyppejä, jokaisessa ulottuvuudessa painottui omansa. Keskeisiä olivat päätyypit minätyyppi, maailmatyyppi ja minämaailmatyyppi. Niihin liittyy olemisentapaa koskeva muutos, suuntautuminen ensimmäisestä, itsekeskeisestä, omaa hyvää ja oikeuksia painottavan tyyppin olemisesta, epäitsekkäästi yhteiseen hyvään pyrkivään vastuulliseen olemiseen osaksi laajempaa kokonaisuutta, joita kaksi jälkimmäistä tyyppiä edustavat. Minämaailmatyypille on ominaista minän vaatimusten ja maailman vaatimusten tasapainottuminen. Muita keskeisiä tyyppejä olivat: kärsimyskokemuksen kohdalla kärsivä minä - tyyppi, sosiaalisessa ulottuvuudessa rakastava ihminen - tyyppi sekä ratkaiseva henkilö - alatyypit, kertoja-alatyypit ja unohduksen uhkaama - alatyypit. Eksistentiaalisessa ulottuvuudessa esiintyy etsijätyyppi. Tyyppeihin liittyi yleensä niiden tiedostaminen, identiteetti. Näitä koskevassa kasvussa on kyse niiden suuntaan muuttumisesta, prosessista, ei niinkään tyyppiksi valmiiksi kasvamisesta. Tutkimusaineistosta löytyi myös kasvuun vaikuttavia tekijöitä ja piirteitä.

Tutkimukseni lähtökohtana oli erityisesti uskonnollisuudessa esiintyvä näkökulma, että kärsimys liittyy ihmisen maailmasuhteeseen, olemisentavan luonteeseen suuressa kokonaisuudessa. Tarkastelin ja tulkitsin sitä ei-uskonnollisesta perspektiivistä. Tutkimukseni tarinat osoittivat, että niillä oli monissa kohdissa yhtenevyyttä. Esimerkiksi ihminen voi kokea jumalasuhteen kaltaista ei-uskonnollista spirituaalista tuntemusta maailmasuhteessaan. Se merkitsi joillakin heräävää transsendenttisuutta, henkisyttä lähestyä vähintäänkin aavistuksen tasolla elämän ja todellisuuden syvempiä merkityksiä. Se ilmeni tarinoissa muun muassa nöyryyden, yhteyden ja kunnioituksen tunteina itseään voimallisempaa, arvoituksellista maailmaa kohtaan ja syyllisyytenä välinpitämättömyydestä elämää kohtaan. On huomioitava, että satoja vuosia sukupolvesta toiseen uskonnon tradition näkökulma tarkastella kärsi-

mystä on voinut vaikuttaa ihmisen tapaan selittää sitä. Tämä näkyy siinä, että erityisesti uskonnollisten tarinoiden luokan kuvauksissa kasvu noudattaa usein kristillisen opin ja diskurssin mukaista dialektista logiikkaa. Joillakin se on kaavamaista, kuin opittua dynamiikkaa – löytyy arkkityyppi.¹⁶³⁸ Tarinoissa toistuu teema, jossa kärsimykseen nähdään liittyvän ihmisen tapa elää, kuten jumalasuhteesta etäännyminen ja vahingollinen eetos, joihin liitetään syntikäsitem. Kärsimyksen nähdään palauttavan ihmisen oikeaan suuntaan. Lopetin jossakin vaiheessa uskonnollisten kärsimystarinoiden ottamisen tutkimuslähteiksi, koska ne alkoivat toistaa samaa kaavaa. Tarinoissa tulee esille johdannossa esittämäni keskeinen kärsimyksessä kasvamisen lähtökohta, muutoksen mahdollisuus, erityisesti sen kaksisuuntaisuus. Pääasiallisesti tutkimusaineistonani ovat hyvin päättyvät, osin sankaritarinat. Niihin liittyy rakentavan dialektisen keikauksen toteutuminen, kärsimyksen muuttuminen parempaan. Toisaalta esiintyy päinvastaista taantumista. Vailla hyvän elämän piirteitä olevia, suullisesti päättyviä julkaistuja kertomuksia on vähän, ne paljastuvat usein menestystarinoiden yhteydessä kuriositeetteina.¹⁶³⁹ Tutkimus osoitti, että muutoksen suunta voi olla kumpi tahansa. Kasvatuksellisesti oleelliseksi muodostuivat ne tekijät, jotka vaikuttivat tähän.

8.2.2 Tulokset luvuittain

Kärsimyksen ulottuvuudet

Tässä luvussa etsin vastausta kysymykseen: Millaisissa muodoissa kärsimys ilmenee tutkimukseni tarinoissa? Tutkimukseni tarinoissa korostuu kärsimyksen teema. Kuvauksista käy ilmi, että kärsimys on laadultaan vaihteleva kokemus. Se muodostuu asiantilan tapahtuvan muutoksen havaitsemisesta, sitä koskevasta epämiellyttävästä tunteesta ja sen tiedostamisesta. Kasvun kannalta erityispiirteenä esiintyy signalisointuminen, jossa tarkkaavaisuuden suuntautuessa kyetään erottamaan äräykevirrasta reagoimisen arvoisena tiedostettu avainärsyke. Tällaisia usein tarkoituksenmukaisen muutoksen laukaisevia tekijöitä ovat kärsimykseen liittyvät seikat, jotka tulevat esille tutkimukseni eri vaiheissa. Kärsimys on monimuotoinen kokonaiskokemus. Siitä oli kuvauksissa löydettävissä keskeiset muodot, ulottuvuudet: yksilöllinen, henkilökohtaisesti koettu kipu ja tuska sekä sosiaalinen, ihmisten välisissä suhteissa ilmenevä ahdinko, kuten rakkaudettomuus ja hylätyksi tuleminen. Eksistentiaalinen kärsimys tulee esille olemisentunteena suhteessa elämään ja uskonnollisessa luokassa Jumalaan. Sitä kuvaavat muun muassa epätoivo ja tarkoituksettomuuden

¹⁶³⁸ Vrt. George et al. 2000, 103–104.

¹⁶³⁹ Pierson 2010, 86.

tunne. Taustalla on nähtävissä ahdistus elämässä olevasta lainalaisuudesta, pysyvää kärsimyksen mahdollisuudesta. Se ilmenee tulevaisuussuuntautuneena valmiustilana, herkkyytenä mahdollisten tulevien uhkien varalta. Kärsimyksestä on sen eri luokissa löydettävissä omat erityispiirteet, esimerkiksi uskonnollisen luokan tarinoissa siihen liittyy synnintunto, kunniantoman kärsimyksen luokassa häpeä ja syyllisyys sekä ihmisoikeuksia loukkaavassa luokassa ihmisyyden menetys. Tarinoissa tulee esille edellisiä kokeva kärsivä minä -tyyppi, jolle on ominaista kärsimysidentiteetin rakentuminen, tietoisuus henkilökohtaisesta ahdistuksesta. Kärsimyksessä kasvamisen lähtökohdaksi muodostui ratkaisevaksi se, millainen näkemys tyyppille muodostuu mahdollisuuksistaan muuttaa asiantila paremmaksi. Toiset tiedostavat, vähintäänkin aavistavat, ankaran totuuden sen mahdottomuudesta, toiset vapauttava totuuden muutoksesta parempaan, dialektisen keikauksen. Kärsimyksen muotoa ja sen ulottuvuuksia vastaavat: yksilöllinen, sosiaalinen ja eksistentiaalinen kasvu.

Koettelemuksissa ihminen ojentautuu kohti itseä

Millaista kärsimykseen liittyvää kasvua on löydettävissä suhteessa itseen? Tähän liittyvän alateeman lähtökohtana on yksilöllisessä ulottuvuudessa itseen suuntautunut, omasta näkökulmasta kovaa kohtalooan tarkasteleva minäkertoja. Huomasin jo tutkimukseni alussa, ettei minä kuitenkaan esiinny eristyksissä, vaan se reflektoi itseään ontologisessa suhteessa ulkopuolisen maailman kautta. Uskonnollisesta näkökulmasta tässä suhteessa nähdään itsen ja Jumalan painotusten välillä vallitsevan ristiriidan ja epätasapainon. Keskeisenä nähdään hybrisihmissen etäännyminen Jumalasta ja ei-uskonnollisesti maailmasta, harmonisesta suhteesta luontoon ja transsendenssiin. Kutsun itseen painottunutta ihmistä minätyypiksi. Kärsimyksen tarkoitus on kristinuskon mukaan palauttaa ihminen jumalasuhteeseen. Ei-uskonnollisesti nähtynä se merkitsisi ulkoisen todellisuuden huomioimisen vahvistumista, tasapainoiseen maailmasuhteeseen suuntautumista. Kasvatuksellisesti on kyse ihmisenä kehittymisestä ulottuvuudesta toiseen. Se merkitsee suuntautumista itsekeskeisestä minätyypistä ulkoisen todellisuuden vaatimukset ja tarpeet huomioivammaksi vastuulliseksi maailmatyypiksi. Kristillisestä kärsimykseen liittyvästä kasvun dynamiikasta erottuvat: synnintunto, nöyrytyminen ja Jumalan tahtoon alistuminen. Ei-uskonnollisesta näkökulmasta katsottuna voidaan löytää niitä vastaavina syyllisyys, nöyrytyminen ja ankaraan totuuteen sopeutuminen. Näiden katsotaan voivan toimia muutoksen voimavarana, joka näkyy kasvuna tutkimukseni eri luokkien tarinoissa, erityisesti uskonnollisuuden esiintymisen luokan tarinoissa. Uskonnollisessa kärsimyksen luokassa esiintyvä synnintunto liittyy jumalasuhteen ongelmiin sekä ei-uskonnollisten tarinoiden luokalle tyypillisiin syyllisyyden tuntemuksiin vahingollisesta elämäntavasta ja vääristä valinnoista. Kasvun kannalta ratkaiseviksi tekijöiksi muodostuvat erityisesti kärsimykseen reagoiminen, vastuun ottaminen, ongelmien tunnustaminen,

katumus, sovittaminen, itsetutkiskelu sekä omaa olemista korjaavien, dialektista keikausta tukevien mahdollisuuksien löytäminen ja korjaavien valintojen tekeminen. Oleellista on onnistunutta olemista toteuttavan ihmisen identiteetin vahvistuminen, tietoisuus omasta velvoittavasta panoksesta hyvän elämän ylläpitämisessä ja edistämisessä. Se ilmenee kaikissa luokissa, erityisesti uskonnollisten tarinoiden luokassa ja kunniattoman kärsimyksen tarinoiden luokassa. Toisaalta kaikilla tämä ei erityisesti jälkimmäisessä luokassa onnistu helposti. Heillä esiintyy vahingollisen elämätavan ja valintojen imuun ajautumista, syyllisyyden kokemista sietämättömänä taakana, itseinhoa ja -tuhoisuutta. Tämä tulee esille erityisesti unoituksen uhkaama - alatyypillä. Tässä yhteydessä tärkeäksi tekijäksi muodostuu minämaailmatyypille ominainen kohtuullisuus itseä kohtaan, kyky hyväksyä puutteellisuutensa ja antaa itselle anteeksi.

Keskeinen kristinuskon kasvudynamiikan tekijä on nöyrytyminen. Siihen liittyy yksi sille tyypillisistä paradokseista, jossa ihminen ylennetään alentamalla. Se vähentää minätyyppejä, ja vahvistaa maailmatyyppejä, joka tiedostaa vaatimattomuutensa ja pienuutensa suuremman edessä. Tämä tulee erityisesti tässäkin esille uskonnollisen luokan tarinoissa. Nöyrytyminen voi toisaalta taannuttaa, murskata ja dehumanisoida. Tämä ilmenee kunniattoman kärsimyksen luokassa, varsinkin niillä, joilla ei ole toteutunut menestyjän identiteetti sekä ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokassa esimerkiksi keskitysleirillä, joka murskaa identiteetin, itsetunnon ja ihmisarvon. Nöyryyttämistä kuvaavissa tarinoissa vahvistuu poikkeuksellinen minämaailmatyyppin erityispiirre. Siihen liittyy ylpeys määrätä oma tapansa kohdata kärsimys. Tällaisena ilmenee erityisesti heidän toteuttamansa kukistamaton hyvyys.

Toinen kristillisyydessä esitettävä piirre on alistuminen Jumalan tahtoon. Tar kastelen tätä ei-uskonnollisesti elämän ankaraan totuuteen sopeutumisen näkökulmasta. Tässä minätyypistä maailmatyyppin suuntaan kasvaminen merkitsee sen tiedostamista, ettei maailma muutu aina ihmisen tarpeiden mukaan, vaan myös hänen on mukauduttava maailman vaatimuksiin. Kasvatuksellisesti tärkeä on suostuminen rakentavaan muutosprosessiin, joka näkyy kaikissa, mutta erityisesti kunniattoman kärsimyksen luokassa, jossa hallitsee vahingollinen, usein maailmaa välttävä, todellisuuspakoinen elämäntapa. Minämaailmatyyppin kehittämisessä on kyse kohtuullisuudesta, jossa itsen ja maailman tarpeet ovat tasapainossa. Ratkaiseva tekijä on, millaisen kärsimysperspektiivin yksilö pystyy muodostamaan ja millaisen palautteen saa omasta kompetenssista koettelemuksissa. Rakentavaa muutosta edistää vapauttavan totuuden vahvistuminen, toivo siitä, että voi toteuttaa henkilökohtaisia mahdollisuuksiaan maailman vaikutuksen allakin. Tarinoissa tähän liittyy itsen mahdollisuuksiin ja dialektiseen keikaukseen luottava minä voin -asenne. Toisaalta tulee esille päinvastaista, epätoivon ja luovuttamisen vahvistumista. Tässä rakentavasti ratkaisevaksi nousee tarinoissa puolestaan siitä huolimatta -asenne, jossa koettelemukset koetaan haasteina ja joissa usein vastuullista olemisentapaa noudattaen teh-

dään parhaansa. Tämä tulee esille ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen luokassa tahdonlujutena, uhmavoimana. Kunniattoman kärsimyksen luokassa se voi olla irtautumista vahingollisen elämäntavan kierteestä. Sen sankaruus eroaa kunniallisen kärsimyksen luokan sankarimyyttisistä tarinoista, koska siinä vaaditaan uskallusta kohdata nimenomaan oma häpeällinen, epäonnistunut oleminen.

Kovat kohtalot ja ihmissuhteet

Millaista kärsimykseen liittyvää kasvua on löydettävissä suhteessa toisiin? Tässä luvussa kärsimyksessä kasvamisen teeman alatemana on sosiaalinen kasvu, ihmisten välisissä suhteissa ja vuorovaikutuksessa tapahtuvat muutokset. Sen ulotteisuutta voi kuvata kehittymisenä itseen painottuneesta minätyypistä toiset huomioivan maailmatyyppin suuntaan. Keskeinen siihen liittyvä tekijä tarinoissa on rakkaus. Kärsimyksen eri luokkien tarinoissa on löydettävissä sitä toteuttava rakastava ihminen -tyyppi, joka tahtoo toisille hyvää ja toteuttaa sitä. Se on kykyä myötätuntoon ja -elämiseen, luopumista omista eduista, äärimmillään uhrautumista. Toisaalta esiintyy tasapainoiselle minämaailmatyyppille ominaista kohtuullisuutta itseä kohtaan, jossa arvioidaan oman uhrautumisen ja sitoutumisen määrää. Rakastava ihminen -tyypin erityispiirre on provokatiivisuus, uskallus huomioida ne, joita muut syrjivät – hyväksyä toinen ehdoitta. Tähän liittyy toinen erityispiirre, jossa tarinan kertoja tuo esille unohduksen uhkaama ihminen -alatyypin. On kyse tarinan sivuhenkilöstä, joka usein vain vilahuttaa siinä. Hän on pääasiassa syrjäytynyt, ei niinkään menestynyt, vaan epäonnistunut, joissain harvoissa tapauksissa hän on poikkeuksellinen sankari. Toisaalta tutkimukseni tarinoissa esiintyy ja vahvistuu rakastava ihminen -tyypin vastakohtana itsekäs, taantunut, tunteeton, jopa pahuutta osoittava rakkaudeton ihminen -tyyppi. Tämä tulee esille erityisesti ihmisoikeuksia loukkaavan ja kunniattoman kärsimyksen luokissa. Muutostekijäksi nousee joissakin tarinoissa ratkaiseva henkilö -alatyypin, joka vaikuttaa toisiin kasvua edistävasti tai taannuttavasti, erityisesti tartuttaa toivoa – myös usein tarinassa vain vilahtaen. Tutkimukseni tarinoissa, varsinkin niiden kertojilla se on kärsimysperinnön tulevaisuusvastuullista välittämistä ihmisenä olemisen jatkumossa. Se ilmenee erityisesti henkilökohtaisen tarinan kertomisena, usein niiden osoittamisena jälkipolville. Tämä esiintyy kaikissa kärsimyksen tarinoiden luokissa, erityisesti uskonnollisen luokan tarinoissa. Tämä kertoja-alatyypin tarkastelee elämäänsä tarinana ja tiedostaa tärkeän tehtävän kertoa siitä toisille hyödyksi, joillekin siitä tulee hallitseva osa elämää. Tyypillä on usein sanoma ja taipumus hyvällä tai huonolla esimerkillään opettaa muita. Kaikissa kärsimyksen luokissa tarinoiden vastaanottajat soveltavat näiden tarinoiden opetuksia elämäänsä. Kertojat tuovat esille unohduksen uhkaama -alatyypin, henkilön, jonka elämästä ei muuten tiedettäisi. Tällä tyypillä voi olla hyviä, mutta myös huonoja piirteitä. Monissa tutkimukseni tarinoissa käy ilmi, että koettelemukset koetaan yhdessä, jaetaan. Yhteis-

henki on keskeinen tekijä. Rakkauden ilmapiirin ja kollektiivisen identiteetin vahvistuminen ovat havaittavissa kaikissa kärsimyksen tarinoiden luokissa. Kasvatuksellisesti oleellisia niissä ovat tasa-arvon kokeminen yhteisessä kohtalossa ja tunne siitä, että yhteisöllisyys antaa mahdollisuuksia. Erityispiirteinä ilmenee tarinoissa, että myös vahingollinen, amoraalisuutta edistävä elämäntapa voi lisätä yhteydentunnetta. Siinä kasvatuksellisesti ratkaisevaksi nousee minämaailmatyyppiä kuvaava kyky arvioida joukon vaikutusta itseen ja suuntautua sen pohjalta rakentamaan muutokseen. Tämäkin tulee erityisesti esille ihmisoikeuksia loukkaavan ja kunniattoman kärsimyksen tarinoiden luokissa. Kärsimyksellä on sosiaalisesti ajallinen merkitys, puhun sukupolviyhteydestä. Joissakin tarinoissa se näkyy kärsimysyhteytenä esiin. Oma elämä koetaan tulevaisuusvastuullisesti arvokkaana tehtävänä ja osana laajempaa ihmisenä olemisen tarinaa.

Eksistentiaalistiset kysymykset ja kärsimys

Millaista kärsimykseen liittyvää eksistentiaalista kasvua on löydettävissä? Tämän alateeman kohdalla on kyse maailmatyypille tunnusomaisesta suuntautumisesta itsen ulkopuoliseen ulottuvuuteen; todellisuuteen, ympäristöön sekä elämän syvälliseen olemuksellisuuteen, arvoitukselliseen transsendenssiin ja Jumalaan. Tämän yhteydessä on tutkimukseni tarinoissa löydettävissä etsijätyyppi. Sille on ominaista etsimisen tekijän, mentaalisen aktiivisuuden, kuten eksistentiaalisten kysymysten vahvistuminen, joillakin vastausten etsimisestä tulee elämää pitkälti hallitseva kontemplatiivinen olemisentapa. Minämaailmatyyppin suuntaan kehittymistä ilmentää henkilökohtaisen, eletävissä olevan kärsimysperspektiivin ontologinen oivaltaminen, antaa koettelemuksille järjellä käsiteltävä, riittävä muoto. Siinä nousee keskeiseksi kärsimyksen tarkoituksen tarkastelu. Tähän liittyy monilla ratkaiseva tekijä, kontemplatiivinen kamppailu. Se ilmenee tarkoituksen etsimisessä usein ristiriitojen, kyseenalaisuuksien ja mysteerien kanssa tapahtuvana mentaalina ponnisteluna, koulivana käymistilana. Sitä kuvaa erityisesti varautuneen vastalauseen sisältämä miksi-kysymys, joka uskonnollisessa luokassa osoitetaan Jumalalle. Tätä kuvaava erityispiirre on monilla papeilla vahvistuva kritiikki ja ihmisoikeuksien kärsimyksen luokan tarinoissa muutamilla keskitysleirien rabbeilla nouseva kapinahenki. Kamppailuun liittyy joillakin voimattomuutta tarkoituksen selvittämistä vaikeuksien edessä, joka synnyttää teleologista tuskaa. Ratkaisevaksi muodostuu monilla syntyvä asenne ottaa vastoin käymiset haasteena ja pyrkimys etsiä vastausta korkeimmasta voimasta. Uskonnollisten tarinoiden luokassa se ilmenee kaitselmukseen tukeutumisenä, toiset taas eivät hyväksy ajatusta siitä, eivätkä ylipäätään tarkastele tarkoituksen problematiikkaa uskonnollisesta diskurssista. Kasvatuksen kannalta on etsijätyypille merkittävä piirre muutostarkoituksen sisäistäminen. Toisaalta on kyse mahdollisuudesta muuttaa olosuhteita ja sitä koskevasta ponnistelusta ja selviytyjän identiteetin vah-

vistumisesta. Keskeistä on löytää taisteluun rohkaisevia arvoja, joiksi osoittautuvat muun muassa perhe ja elämä itsessään. Tämän yhteydessä nousee joissakin tutkimukseni tarinoissa esille erityispiirre, jossa on vaikea sanoa, vahvistuuko ihmisessä moraalisesti väärä, mutta tarkoituksenmukainen käyttäytyminen. On kyse erityisesti ihmisoikeuksia loukkaavan kärsimyksen tarinoissa esiintyvistä eloonjäämistilanteista, joissa äärimmäisellä minätyypillä vahvistuu itsen selviämiseen painottunut asenne ja toiminta toisten kustannuksella. Toisaalta tarinoissa ilmenee, että ihminen tiedostaa muutostarkoituksen koskevan myös häntä itseään. Minämaailmatyyppin kehittymiselle on oleellista dialektista keikausta tukeva ymmärrys huomioida ulkoisen todellisuuden vaikutus, mutta samalla kyky itsenäisesti tarttua sen antamiin mahdollisuuksiin.

Maailmatyypille tunnusomainen suuntautuminen ulkopuoliseen maailmaan, ympäristöön, transsendenssiin ja Jumalaan näkyy kaikissa kärsimyksen tarinoiden luokissa niitä koskevan tarkastelun ja kokemusten vahvistumisena – toisaalta ymmärrystä ja myötätuntoa kärsivää ympäristöä ja luontoa kohtaan ilmenee vähän. Tarinoissa on havaittavissa ontologisen tarkoituksen ja universaalien identiteetin muodostumista. Siinä on keskeistä harmoninen yhteydentunne itseään suurempaan kokonaisuuteen, minämaailmatyypille ja ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavalle ominainen tietoisuus itsen tärkeästä osallisuudesta siihen. Tätä edistävällä etsijätyypillä näkyy pyrkimys löytää henkilökohtaisia, riittävän kantavia elämäntotuuksia. Uskonnollisessa diskurssissa se merkitsee valaistumista, ei-uskonnollisesti nähtynä puhun ontologisesta oivaltamisesta. Tämä ilmenee tutkimukseni kaikkien luokkien tarinoissa elämäntunteen muuttumisena vapauttavammaksi. Se on miellyttävän elämäntunteen kokemista ja siihen liittyvän identiteetin muodostumista. Ne rakentuvat turvallisuuden, elämänrakkauden, ilon ja rauhan tuntemuksista. Uskonnollisen luokan joissakin tarinoissa niihin, erityisesti ilon kokemiseen, liittyy erityispiirre, tässäkin kristillisyydelle tyypillinen paradoksi, iloa keskellä kärsimystä. Rauha merkitsee levollisuuden, huolettomuuden ja elämän kantavuuden tunnetta. Toisaalta tutkimukseni tarinoiden kaikissa luokissa tulee esille, että monet eivät koettelemuksissaan suinkaan saavuta miellyttävää elämäntunnetta. Se näkyy ihmisoikeuksia kunnioittamattoman kärsimyksen luokalle ominaiseen tapaan kärjistyneesti ihmisyyden murskaavissa, poikkeuksellisen pahuuden absurdeissa oloissa. Samansuuntaisena se näkyy myös kunnioittamattoman kärsimyksen luokassa, esimerkiksi epätoivona sekä luovuttamisena ja vahingollisten valintojen vahvistumisena, niiden suoranaishana kierteenä, kärsimysimuna. Valaistumisen sijaan puhun niiden yhteydessä pimentymisestä, jossa elämästä paljastuu liian murskaava, ankara totuus elämästä, johon ei suinkaan koeta yhteyttä, vaan jota todellisuuspakoisena halutaan välttää. Nostan tutkimukseni tarinoiden pohjalta esille tätä pimentymistä valoisammaksi tekevän, minämaailmatyyppiä vahvistavan erityispiirteen ja tekijän, äärimmäisen toivon. Se merkitsee tiivistetysti, että henkilökohtaisen toivon menettänyt, esimerkiksi kuoleva voi löytää

toivon siitä, että toisilla, ympäristöllä ja elämällä itsellään on mahdollisuus. Tähän liittyy myös velvoittavan tehtävän sisäistäminen omalta osaltaan edistää niitä. Tätä ihmisenä onnistuneen olemisen elämäntunteeseen oleellisesti kuuluvaa hyveellisyyttä on havaittavissa monilla tarinansa kertojilla. On kyse ontologisesta tarkoituksesta, jossa itsen ja maailman tarkoitukset ovat yhtenevät.

Kasvatus tukee hyvää elämää kärsimyksessä

Tarkastelen tutkimukseni tarinoiden sisällön ja kerronnan pohjalta lyhyesti mahdollisuuksia käsitellä kärsimykseen liittyvää kasvua opetuksessa. Sen lähtökohtana on, että tutkimukseni tarinoista löytyi opetukseen sovellettavia kasvatuksellisia seikkoja, *praksista*. Tutkimukseeni tuloksiin perustuen katson, että tätä aihetta tulee lähestyä sekä uskonnollisesta että ei-uskonnollisesta, elämäntutkimuksellisesta näkökulmasta. Opetuksen perustana on miellyttävän elämäntunteen tukeminen. On myös vahvistettava minämaailmatyyppiä, erityisesti ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan identiteettiä. Näiden yhteydessä on huomioitava oppilaiden kokemukset sekä ikätaso ja tausta. Tätä tukee vastuullisen olemisentavan ja dialektisen keikauksen edistäminen. Se tarkoittaa ymmärrystä itsen sekä toisten ja ympäristön tärkeydestä sekä elämän itsensä syvemmästä merkityksellisyydestä, transsendenttisestä olemuksellisuudesta ja arvoituksellisuudesta. Toisaalta siinä vahvistetaan tietoisuutta mahdollisuuksista muuttaa olosuhteita ja itseä parempaan suuntaan. Tässä yhteydessä voidaan käyttää narratiivista pedagogiikkaa, jossa on oleellista oppilaiden narratiivisen identiteetin kehittäminen. Se merkitsee, että oppilaat oppivat tarkastelemaan tarinoita ja kokevat rakentavansa omaa tarinaa osana suurta merkityksellistä kertomusta. Heidä tuetaan rakentamaan henkilökohtainen, mahdollisuuksiin luottavan kärsimysperspektiivi. Aihetta voidaan käytännön opetuksessa lähestyä erilaisin työtavoin, kuten kirjoittamalla, kertomalla tarinoita, keskustelemalla niistä ja draaman avulla. Tarinoiden yksikertainen rakenne on: alkutilanne, kärsimys, käännekohta ja tekijät, muutos, analysointi ja soveltaminen. Sen teema perustuu kysymykseen: Mikä on tarinan opetus? Tutkimukseni tarinoiden kertojien tapaan tulee pyrkiä tukemaan oppilaissa kertojatyyppejä. Heidä tulee rohkaista avoimesti ja rehellisesti kertomaan tarinaansa, rankkojakin kohtia. Heidän kerrontaansa tulee kuunnella, arvostaa, kunnioittaa ja antaa sille riittävästi aikaa. On vahvistettava tunnetta, että kertominen antaa mahdollisuuksia, se on keino selviytyä ja käsitellä ongelmia ja sen avulla voi vaikuttaa ulkoiseen todellisuuteen, esimerkiksi olemalla niiden kautta hyödyksi toisille, mutta myös itselle. Siinä edistetään ihmisenä onnistunutta olemista edistävää pyrkimystä tehdä kaikissa olosuhteissa parhaansa osana ylimpänä hyvänä elämänä sisäistettyyn, itseä laajempaan, merkityksellisenä koettuun kokonaisuuteen kietoutuneena.

8.3 Janus – koko tutkimukseni tyyppihenkilö

Seuraavaksi teen synteessin tutkimustuloksista. Muodostan hajotetuista osista ja yksittäisistä tapauksista yhdistäviä tulkintoja, päätelmiä ja johtopäätöksiä. Siinä yhdistetään analyysissä saadut näkökulmat ja tiedot kokonaisuudeksi, pääseikkojen kokonaiskuvaksi, mitkä ovat olennaiset vastaukset ongelmiin ja laajempiin yhteyksiin: taustoihin, toisiin, todellisuuteen ja Jumalaan, transsendenssiin.¹⁶⁴⁰ Tämä näkyy hermeneuttiselle analyysille tyyppillisenä pyrkimyksenäni ymmärtää osien kautta tutkimusilmiötä ja -prosessia koskevaa kokonaisuutta, erityisesti uskonnollista näkökulmaa ihmisen ja todellisuuden välisen profaanin suhteen perspektiivistä.¹⁶⁴¹ Kuvaaan ideaalittyyppiä¹⁶⁴² avulla tiivistettynä koko tutkimukseni kärsimystä koskevan kasvutarinan. Nimesin tämän tyyppin antiikin Rooman mytologian mukaan Janukseksi.¹⁶⁴³ Hän sopii teemaani siirtymien ja muutosten jumalana, jolla toiset kasvot katsovat menneisyyteen, toiset tulevaisuuteen. Janus on kuvitteellinen, hän ei vastaa todellisuutta, todellista henkilöä tutkimuksessani. Tämä antaa tilaa oivaltamiselle, inspiraatiolle, intuitiolla ja innovatiiviselle tulkinnalle. Mikkeli ja Pakkasvirta puhuvat uusien, luovien tulkintojen mahdollisuudesta ja yrityksestä ymmärtää ilmiön olemus. Heidän mukaansa eri tieteitä hyödyntävä poikkitieteellisyys edellyttää juuri huolellista synteesiä ja tiivistelmää tutkimuksen lopussa.¹⁶⁴⁴ Kuvitteelliseen ideaalittyyppiin perustuvan synteessin tekemisessä tärkeää on myös epistemologinen rohkeus, jossa tiedon epävarmuudesta huolimatta pyritään parhaaseen mahdolliseen tulokseen.¹⁶⁴⁵ Abduktiivista argumentaatiota tarkasteleva Paavola näkee siinä fallibilistisiä piirteitä – selityksetkin ovat hypoteeseja, jotka perusteltuinkin voivat myöhemmin osoittautua virheellisiksi. Keskeistä on keksimisen luova prosessi ja uuden hakeminen. Hän nostaa esille Schumin mahdollisuuskäsitteen. Päätelyn lähtökohdista ovat vihjeet ja uskottavuuden liittyminen mahdollisuuksien rakenteeseen, ei välttämättä parhaan selityksen valintaan.¹⁶⁴⁶ Mahdollisuus on tutkimusilmiöni kokonaisuuden ja dynamiikan ymmärtämisen kannalta keskeinen. Se perustuu kärsimyksen ja hyvän elämän vaihteluun sekä kärsimykseen liittyvän kahden muutossuunnan mahdollisuuteen, myönteiseen kasvuun tai taantumiseen, niiden kokemiseen. Tulkitseen Janus-jumalan kasvojen nimenomaan viittaavan näihin. Tämän kuvitteellisen

¹⁶⁴⁰ Alasuutari 1999, 127–128, 141; emt. 2001, 130–132; Jussila & Montonen 1992, 181–184; Liutta 2011, 176–177.

¹⁶⁴¹ Liutta 2011, 38.

¹⁶⁴² Eskola & Suoranta 1999, 148; Heikkinen 2002b, 185.

¹⁶⁴³ Janusta pidettiin porttien, ovien, alkujen, loppujen, muutoksen ja kehityksen jumalana (Castren 2017; Carabatea 1997).

¹⁶⁴⁴ Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 70, 92.

¹⁶⁴⁵ Vrt. Sormunen et al. 2013, 319; Puolimatka 1999, 182–184; Jussila & Montonen 1992, 160, 170–174; Eskola & Suoranta 1999, 20, 147–149; Grönfors 1982, 160–161.

¹⁶⁴⁶ Paavola 2009, 6–9; vrt. Liutta 2011, 176–179; Purjo 2010, 73–74.

ideaalittyypin kuvauksessa heijastuu todellisuuden potentiaalisuuksien yhteen kuroutumisen elämänkulun läsnäolo.¹⁶⁴⁷ Januksen kasvot, niiden muoto ja katse, kokemus vaihtelevat muutosmuotojen vaihdellessa. Januksella taantumista esiintyy erityisesti entisessä elämässä ja ajoittain aaltoilevasti ja vaihtoehtona nykyään, muutos löytää kuitenkin lopulta rakentavan suunnan. Janus edustaa erityisesti kunniantoman kärsimyksen luokan kasvutarinaa, jota esiintyy tutkimusaineistossani eniten.

Kokemus olemassaolon kokonaisuudesta on elämän ja sen mahdollisuuksien vaihtelun tiedostamista. Januksella on vähintäänkin alitajuinen, jatkuva ahdistuksen värinä tietoisuudesta, että elämään kuuluu pysyvästi kärsimys. Siksi hän on aina valmiustilassa sen varalta. Ajoittain Janus havaitsee hälyttävän muutoksen turvallisessa olotilassaan, suuntautuu ja keskittyy johonkin, joka tuntuu epämiellyttävältä ja josta ei heti pääse eroon. Hän tiedostaa ja näkee kasvoissaan sen koskevan juuri häntä, että hän on kärsivä ihminen, että kipu ja tuska ovat juuri hänessä tässä ja nyt. Aluksi hän pystyi kokemaan vain pelkkää kärsimystä. Siihen liittyi jo varhain kysymys: Mitkä ovat mahdollisuuteni muuttaa tämä tilanne paremmaksi? Hän tunsikin kärsimystä entisestään lisäävää epätoivoa siitä, ettei niitä ollut. Kasvun kannalta tärkeäksi tekijäksi hänelle muodostui helpottava tunne siitä, että ahdinko voisi ehkä sittenkin kääntyä hyväksi, että löytyisi jotakin mihin tarttua, myönteisen muutoksen tie, jolle suuntautua.

Januksen olemisen kokemus rakentuu yhteen kuroutuneesta suhteesta itsen ja ulkoiseen todellisuuteen, toisiin ja maailmaan. Niiden painotus vaihtelee. Kasvamisen on kehittymistä itsen ulottuvuudesta, toiseuden ja maailman ulottuvuuksiin – minätyypistä maailmatyypiksi ja niiden tasapainon saavuttaneeksi minämaailmatyypiksi. Itsen ulottuvuudessa kärsimys pakottaa Januksen pohtimaan itseään niiden suhteen. Hän alkaa tutkiskella elämänsä ja kovan kohtalonsa syitä. Erityiseksi nousivat kysymykset hänen omasta osuudestaan koettelemukseensa. Mitä vahinkoa hän on mahdollisesti aiheuttanut itselleen ja toisille? Hän kohtaa totuuden itsestään, näkee itsensä kuin peilistä – tällainen olen. Janus on aluksi välinpitämätön näkemälleen, välillä hän rypee syyllisyydessä, syyttää ja vihaa itseä, on vahingollisten valintojen kierteessä, kokee olevansa epäonnistunut. Kasvua tukevaksi tekijäksi muodostuu tunnustaminen, katumus, vastuuntunto ja itsetutkiskelu. Keskeistä ihmisenä onnistuneen olemisen tunteeseen suuntaava seikka on kohtuullisuus itseä kohtaan, hän hyväksyy kärsivän minän, puutteellisuutensa, tunnustaa virheensä, katuu niitä ja antaa itselleen anteeksi. Ratkaisevaa on myös, että Janus tiedostaa itseään koskevan muutoksen välttämättömyyden. Tämä merkitsee tarkoituksenmukaisten valintojen tekemistä. Sitä edesauttaa niiden kohtalontoverien muistelemisen, joilla elämä on usein omien ratkaisujen takia mennyt huonoon suuntaan. Janus huomaa näkemyksen itsestään muuttuneen. Minäkeskeinen ja usein liioiteltu käsitys itsen pätevyydestä

¹⁶⁴⁷ Vrt. Palonen 2.5.6, ideaalittyypin sensitiivinen sidos.

sekä omien tarpeiden ensisijaisuudesta on tasoittunut nöyrytyksessä. Se on tunteesta omasta pienuudesta maailman ja Jumalan edessä, joista hän on riippuvainen. Ajoittain hän kokee häpeää, itsensä mitättömänä, riittämättömänä ja epäonnistuneena, joka ei pysty päättämään asioista, ei menesty eikä selviydy. Januksen kehittymisen kannalta tuli merkittäväksi tekijäksi se, että hän pystyi muodostamaan päinvastaisen kuvan itsestään. Ihmisenä onnistunutta olemista vahvisti se, että Janus koki olevansa vastuussa myös itselleen, että hän on sellaisenaan riittävä, arvokas, että hän voi luottaa itseensä. Hän tiedosti, että ihmisenä onnistuminen perustuu pitkälti hänestä heijastuvaan hyveellisyyteen erityisesti suhteessa maailmaan.

Janus käy kamppailua kovan kohtalon kohtaamisesta ja suhtautumisesta. Joskus hän haluaisi paeta sitä, alistua, luovuttaa. Toisaalta hänessä herää ajoittain uhma, hän kieltäytyy hyväksymästä sitä, alistumisesta puhumattakaan. Välillä hän suostuu ottamaan sen vastaan, koska näkee sen taustalla Jumalan hyvän tahdon ja koska ei voi muutakaan. Sopeutuminen merkitsee Januksella lopulta sen tiedostamista, että elämässä on välillä kärsimystä ja sen, etteivät olosuhteet aina muutu hänen vaatimustensa mukaan, vaan hänen on reagoitava siihen, sen ehtoihin. On muututtava myös itse. Ihmisenä onnistunutta olemista toteuttavan minämaailmatyyppin vahvistumisessa ratkaisevaksi tekijäksi rakentuu ymmärrys siitä, ettei hän voi valita kohtaloaan, mutta voi vapaasti valita sen, miten elää sen kanssa, suhtautuu siihen. Siihen liittyy tietoisuus, että hänellä on mahdollisuus kaikesta huolimatta vaikuttaa vastoinkäymiisi, hyödyntää niiden mahdollisuuksia. Käänteentekeväksi kasvutekijäksi muodostui Janukselle oma näkökulma ja näkemys itsestä koettelemuksissa. Ensinnäkin hänellä heräsi toivo löytää oljen korsia, joihin tarttua, kuten Jumala. Toisinaan hänet valtasi epätoivo, ettei niitä löydy. Toivon ylläpitäminen ei ollut helppoa, mutta hänelle muodostui siitä huolimatta -asenne sen mahdollisuudesta. Välillä Janus näytti alistuvan kohtaloonsa vastarinnatta, esiintyi apatiaa ja mielen murtumista, heikko- tahtoisuutta. Sitten hän alkoi koota itseään, uhmata kohtaloaan ja päättäväisesti, periksi antamatta toimia tilanteen muuttamiseksi parempaan. Tämä näkyi myös rohkeutena tehdä parhaansa vaikeuksissakin, erityisesti uskalluksena kertoa häpeällisestä elämäntavastaan. Janus koki ongelmat haasteina, joka merkitsi mahdollisuutta kääntää tappio voitoksi. Tätä tuki omien vastoinkäymisten kohtaamisen kykyjen arviointi, erityisesti itseluottamusta ja minä voin vaikka -asennetta vahvistava palaute onnistumiskokemuksista.

Janus alkaa suuntautua muihin ihmisiin ja kokee ihmissuhteidensa parantuneen. Hän ymmärtää tarvitsevansa muita, mutta voivansa olla myös tarpeellinen heille. Hän pitää tärkeänä edistää toisten hyvinvointia, huomioida heidän tarpeensa ja näkökulmansa. Janus tiedostaa rakkauden keskeisenä muutosvoimana, jota hän on saanut ja jota pystyy antamaan toisille. Hän pystyy siihen, koska tietää miltä rakkaudettomuus, sen romahduttava ahdistus tuntuu. Janus on kokenut kovuutta, hylätyksi tulemistä, tunteettomuutta, tuomitsemista, väkivaltaa ja suoranaista pahuutta. Hänellä

itselläänkin esiintyi aikanaan joitain rakkaudettomuuden piirteitä ja suuntautumista siihen valheellisessa, vahingollisessa, kovuutta ihannoivassa entisessä elämässään. Sittemmin Januksella vahvistui uskallus muutokseen olla ja hyväksyä oma aito itsensä. Hän huomioi ne unohdetut ja hyljätyt, joita muut kiusaavat ja välttelevät – hyväksyi heidät vain siksi, että he ovat ihmisiä. Janus pystyy myötätuntoon ja -olemiseen, aktiivisesti palvelemaan toisia ja toimimaan heidän puolestaan. Toisaalta minämaailmatyyppi ilmenee Januksella, kun hän oppi huomioimaan myös itsensä, sitoutumisensa ja uhrautumisensa määrää, koska tiedostaa kykynsä ja voimavaransa rajallisuuden. Ennen kuin hän pystyi täysin elämään toisten hyväksi, oli hänen oman elämänsä perusasioiden tultava kuntoon. Januksen elämän käänteentekeväksi kasvutekijäksi tuli turvallinen ihminen, joka yhtäkkiä ilmentyi hetkeksi hänen elämäänsä. Tämä henkilö oli vapautunut ennakoasenteiden kahleista ja hyväksyi Januksen sellaisena kuin hän oli, rohkaisi, neuvoi, auttoi ja tartutti toivoa, palautti itseluottamuksen, nosti ylös ja suuntasi muutokseen, mahdollisuuksien äärelle. Januksestakin kasvoi sellainen, hänkin alkoi opastaa niitä, joilla oli samankaltainen elämänkohtalo kuin mitä hänelläkin oli ollut.

Janus kirjoitti käsitelläkseen kohtaloaan, sen tarinasta oli tullut osa häntä. Hän koki velvoittavana, tärkeänä tehtävänä jakaa se muiden kanssa. Janus toivoi voivansa olla sen kautta toisille, erityisesti kohtalontovereilleen hyödyksi. Hän halusi viestittää sanomaa uskosta, oikealla tiellä olemisesta, erityisesti mahdollisuudesta muutokseen, varoittaa ja opettaa. Januksella oli aluksi vaikeuksia kertoa, koska hän koki elämänsä yksityisasiana, arvottomana ja häntä hävetti entinen, vahingollinen elämäntapansa. Ratkaiseva tekijä oli ryhtyä aktiiviseksi kertojaksi. Se vaati häneltä rohkeutta olla sen kautta esimerkkinä, kuvata rankkoja vaihteita ja kokemuksia avoimesti ja rehellisesti. Janus halusi näin laittaa vastaanottajat pohtimaan tarinaansa ja soveltamaan sitä elämäänsä. Hän pyrki myös tartuttamaan toivoa keskeisellä sanomallaan, että aina kovimmissakin tilanteissa on mahdollisuus muutokseen. Janus pyrki myös antamaan äänen niille, joiden tarina ei muuten olisi koskaan tullut esille, koska koki, että kaikkien elämä on kertomisen arvoinen, eikä mikään elämä ole turha. Välillä hänellä olikin pakottava tarve todistaa vahingollisista valinnoista, vääryyksistä ja pahuudesta, tuoda ne yleiseen tietoisuuteen, etteivät ne unohtuisi ja olisivat opiksi tulevaisuudessa. Toisaalta hän toi esille monissa ihmisissä ilmenevän, usein ratkaisevan hyvyyden. Janus piti tärkeänä saada kertoa, että häntä kuunnellaan ja ettei kertomista estetä. Hänen kertomispyrkimyksensä vaikuttivat usein surulliset tarinat, joita hän oli saanut kuulla ja kokea. Erityisen vaikutuksen häneen on tehnyt Kristuksen kärsimystarina, toisaalta hän vierastaa siihen joillakin liittyvää uskonfanaattisuutta.

Hänellä vahvistui tietoisuus kohtalonyhteydestä muihin ihmisiin, tasa-arvoisesti koetusta yhteisestä, jaetusta kärsimyksestä, joka sisältää selviytymistä ja muutosta tukevia voimia. Toisaalta Janus muistaa kuinka aikaisemmassa, vahingollisessa elä-

mäntävassakin oli yhteisöllisyyttä. Se perustui kuitenkin paljon tuskaa aiheuttaneeseen todellisuuspakoisuuteen ja väärin valintoihin, jossa oikea ja väärä hämärtyivät. Tärkeäksi kasvutekijäksi muodostui, että hän alkoi arvioida ryhmän vaikutusta jäseniinsä ja tiedosti sen uhaksi itselleen. Siihen liittyi rohkeutta vaativa irtaantuminen sen vaikutuspiiristä ja suuntautuminen rakentavaan muutokseen. Tätä edesauttoi erityisesti vertaistukiryhmien tarinoita vaihtava, antamisen ja saamisen vastavuoroinen, usein kristillisyyteen tukeutuva tasa-arvon ja hyväksynnän, rakkauden avoin ilma-
piiri. Kristuksen kärsimyshistorian ja ylipäätään erilaisten tarinoiden ja muistojen myötä hän on alkanut tuntea kohtalonyhteyttä myös esi-isiin. Hän tiedostaa selviytyvänsä, koska ennenkin on selviydytty, että menneitten sukupolvien vastoinkäymiskokemukset luovat turvallisen perustan, merkityksellisyyttä ja pyhyyttä ihmisenä olemisessa.

Aluksi Janus ei juurikaan pystynyt edes ajattelemaan tilaansa, sittemmin hän on alkanut pohtia sitä, kiivaimmillaan siitä on tullut häntä päivittäin hallitseva asia. Janus halusi rauhoittavan selityksen, vastauksen ja ymmärryksen koettelemukseensa. Välillä se tuntui onnistuvan, välillä taas ei. Joskus pohdiskelu muuttui tuskaiseksi kamppailuksi. Se kulminoitui katkeraan, kapinoivaan ja kiukkuiseen kysymykseen siitä miksi juuri hänen tuli kärsiä. Hän osoitti sen myös Jumalalle, jonka piti olla hyvä, mutta joka välinpitämättömänä vaikenee. Erityiseksi kysymykseksi Januksella nousi kärsimyksen tarkoitus, johon hän etsi vastauksia uskonnosta ja korkeammasta voimasta. Ajoittain vastauksen saamisen vaikeus ja arvoituksellisuus aiheuttivat ahdistusta – selitystä ei tuntunut löytyvän. Tärkeäksi tekijäksi Januksella nousi asenne pyrkiä vastauksen etsimiseen sen vaikeuksista huolimatta sekä luottamukseen, että ratkaisu on olemassa, vaikka ei sitä koskaan saisi tietää – että sen tulisi riittää. Olee-
liseksi tekijäksi tuli myös muutostarkoituksen sisäistäminen. Se oli tietoisuutta mahdollisuudesta muuttaa olosuhteita, taistella kärsimystä vastaan, selviytyä. Janus koki sen edistymisessä tärkeänä löytää jotakin arvokasta, jonka puolesta kannatti ponnistella. Sellaisiksi muodostuivat rakkaat läheiset, jokin päämäärä ja elämä itsessään. Toisaalta oli kyse itseä koskevasta muutoksesta, että hänen oli joskus muututtava, mutta hänellä oli myös mahdollisuus siihen. Tähän liittyi hänen sisäistämänsä kasvaminen osaksi laajempaa kokonaisuutta, sen suurta tarkoitusta. Siinä näkyi ihmisenä onnistuneen olemisen identiteettiä ilmentävä velvollisuuden tunne ja pyrkimys edistää itsessään heijastuvaa elämää, omia lahjojaan, erityisesti hyveellisyyttä – tehdä kärsimyksestä huolimatta parhaansa ihmisenä. Toisaalta tämäkään näkemys ei syntynyt Januksella kivutta. Ajoittain hän kyseenalaisti kärsimyksen kasvutarkoituksen, piti sitä vastenmielisenä ajatuksena.

Januksella alkoi pohdiskelussa avautua uutta elämänymmärrystä, oivalluksia ja totuuksia sekä erityisesti tunne jostakin ulottuvuudesta, jonka saattoi vain aavistaa ja ihmetellä. Siihen liittyi yhteydentunne itseään suurempaan, arvoitukselliseen kokonaisuuteen, usein se merkitsi Jumalaa. Se oli itsen ja maailman kietoutumista, kuin

sujuvaksi tanssiksi. Parhaimmillaan se oli tunnetta siitä, että elämä onnistuu. Se oli turvassa olemista Jumalan läsnä ollessa ja kuin maaäidin sylissä. Se oli rakkautta elämään, kiintymystä kaikkeen, halua elää, koska elämä on sen arvoista, rakkauden saamista ja halua sitä antaa. Se oli levollisuutta, syvää rauhaa vailla pelkoa ja huolia, tasapainoa itsen ja maailman välillä, että asiat ovat vastoinkäymisissäkin lopulta hyvin – usein kuitenkin jännityksen raukeamisen jälkeen. Se oli iloa monista asioista kaikesta huolimatta. Janus voisi kuvata tiivistetysti tätä myönteisen elämisen tunnetta valon tulemisena entisen, vahingollisen, väärin valintojen kierteen hallitseman elämänsä pimeyteen. Sen synkkyys oli syntynyt syvältä kouristavan, kammottavan elämäntotuuden kohtaamisessa, joka herätti vastenmielisyyden olla sellaisen elämän kanssa missään tekemisissä. Hänet oli silloin vallannut haluttomuus elää maailmassa, jonka paino ahdisti, oli iloton, rauhaton, turvaton sekä synnytti itsetuhoisuutta ja luovuttamista, koska peli tuntui pelatulta, epätoivoiselta. Janukselle ratkaisevaksi rakentavan muutoksen tekijäksi muodostui ihmisenä onnistuvan olemisen vahvistuminen, erityisesti kyky löytää äärimmäiseen tilanteeseensa äärimmäinen toivo. Se merkitsi ymmärrystä, että vaikka hänen omat mahdollisuutensa olisivat erittäin huonot, ehkä mahdottomat, hän voisi nähdä toivoa toisten ihmisten, luonnon ja elämän itsensä mahdollisuuksina. Janus piti tärkeänä tehtävänään kaikesta huolimatta edistää elämällään ja tarinallaan niitä, joka saikin hänet kertomaan ja kirjoittamaan omasta kohtalostaan. Näin hän kokee täyttäneensä paikkansa, tunsii elävänsä hyvin. Janus tiedosti, että hänen tarkoituksensa olivat yhtä elämän tarkoitusten kanssa.

8.4 Tutkimukseni tieteellinen anti

Tutkimus tuki vanhaa tietoa, haastoi sitä ja toi uutta tietoa

Tutkimukseni lähteissä pitkä kärsimyksen tarkastelun traditio ja sen vaikutus tulivat esille pääasiallisesti tiedoiltaan horjumattomana, vakiintuneena teoriana ja oppirakennelmana, paradigmana. Päädyin tarkastelussani pitkälti sen peruslinjojen kanssa yhdenmukaisiin tai niitä myötäileviin ajatuskuvioihin esimerkiksi siinä, miten kokemukset kovista kohtaloista vaikuttavat ihmiseen, hänen elämänlaatuunsa, kuten kasvun suuntaan suhteessa ulkopuoliseen todellisuuteen ja itseen. Tutkimukseni tuki monissa kohdin vanhaa tietoa esimerkiksi kärsimyksen ja kasvun dynamiikan peruskuvioista, kuten joissakin tapauksissa esiintyvistä ihmisen hyveellisyyden ja koettelemusten yhteydestä. Sekä aikaisemmissa tutkimuksissa ja väitöskirjassani tulevat ilmi kärsimyksen monitahoisuus ja tarkoitus, että sitä vastaan taistellaan. Molem-

missa tulee esille kärsimyksen näkeminen monimuotoisena ja mysteerinä.¹⁶⁴⁸ Se on havaittavissa monien tutkimushenkilöideni ajatuksissa sekä minussa vahvistuneena tutkijan nöyryytenä, että vaikka olen tutkinut kärsimystä noin 40 vuotta, en koe saavani täydellistä vastausta sen ongelmaan. Toisaalta koen hipaisseeni sitä siitä huolimatta. Tutkimukseni lisäsi tietoa kärsimyksen ja kasvun dynamiikasta. Tällaisia ovat esimerkiksi tarinoiden sanomallisuus sekä hyvän kärsimyksen -käsite. Joissakin kohdin haastoin vallitsevia näkökantoja. Tällaisia olivat uskonnollisten ja ei-uskonnollisten näkökantojen yhtenevyyteen ja niiden sovellettavuuteen viittaavat kohdat. Uutena teoreettisena antina pidän ei-uskonnollisen tulkinnan löytämistä monille uskonnollisille käsityksille sekä joitakin esille nousseita näkemyksiäni. Näihin liittyen kehitelin uusia käsitteitä, kuten edellä dialektinen keikaus, kontemplatiivinen kamppailu ja harhainen, pseudoeksistenttinen olemisentapa sekä vastoinkäymisten kasaantumista kuvaava kärsimysimu ja hyvä elämä -käsitteen ohella käyttämäni ajatus ihmisenä onnistuneesta olemisesta. Täsmensin niiden määrittelyä ja merkitystä tutkimuksen kuluessa. Esimerkiksi ajatukseni äärimmäisestä toivosta nousi itsekeskeisyyden vähentymisen ja vastuullisen olemisentavan tulkintojen pohjalta ja selventyi lopullisesti Arnkilin tapausta syvällisemmin analysoidessani. Tähän toivon uuteen tulkintaani viitaten väitän vuosikymmeniä tutkimusaiheeseeni perehtyneenä, että tutkimukseni tehtävä ei ole vain lisätä tietoa. Sen tulisi lisäksi pyrkiä välittämään kärsimysilmiön luonne huomioiden myös jotakin uutta kokemuksellisuuteen vaikuttavaa – havainnon, tunteen ja transsendenssin kokonaisuudesta. Koin kuin tutkimusilmiöön sulautuneena monia näihin liittyviä huomionarvoisia oivalluksia. Ne olivat kuitenkin usein vaikeasti sanoin ilmaistavissa, subjektiivisesti itse koettavia tunteuksia. Esimerkiksi tuntemukseni rakkaudesta, sen merkityksestä ja luonteesta muuttui. Alussa se tuntui kuluneelta, abstraktilta ja teennäiseltä, mutta joissakin tarinoissa välittyi sen kasvua kannatteleva aito henki ja voima, joka toteutui erityisesti palvelualttiutena, *praksiksena*. Toivon, että pystyn herättämään tutkimukseni lukijassa tämän suuntaisia, rakentavia tunnevaikutuksia.

Tutkimuksen arviointi on tärkeää

Olisin voinut tehdä tutkimukseni huomattavasti lyhemmässä ajassa. Toisaalta halusin perehtyä erittäin haastavana kokemaani aiheeseen mahdollisimman perusteellisesti. Siksi tutkimusaineistoa ja varsinkin lähteitä oli alussa paljon. Olen supistanut sitä työn kuluessa runsaasti. Tutkimuskohde olisi voitu rajata tarkastelemalla tiettyä kärsimystä, kuten sairautta. Tutkimuksen kuluessa tällaisiksi osoittautuivat myös tabuluonteiset kärsimykset ja viimeisenä vuosikymmenenä ilmastonmuutoksen ai-

¹⁶⁴⁸ Purjon (2010, 392) mukaan ymmärrykseemme sisältyvät olemisenmahdollisuudet jäävät aina avoimiksi.

heuttama ahdistus. Tutkimuskohteen rajaaminen yksittäistä joukkoa koskevaksi olisi mahdollistanut aikaisemmassa tutkimuksessani käyttämäni ja hyväksi toteamani osallistuvan observoinnin.¹⁶⁴⁹ Olisi ollut hedelmällistä tehdä uusintahaastattelut vuosien päästä ensimmäisestä. Toisaalta tarkasteluni lähtökohta oli, että tarinoiden luonne on olla hetken välähdys jostakin kohtaa aikajanaa. Oleellinen puute tutkimuksessani oli, että se ei tarpeeksi hyvin tavoittanut unohdetuksi jääneitä, rankkoja, usein tuhoon johtaneita ihmiskohtaloita. Pystyin kuitenkin tuomaan joitakin tapauksia esille lopulta hyvin päättyneiden tarinoiden silminnäkijöiden välityksellä. Olisi ollut hyödyllistä tarkastella myös onnellisiin elämäntilanteisiin liittyvää kasvua ja kasvatusta, verrata niitä koettelemusta sisältäviin. Kärsimykseen liittyvän kasvun uskonnollinen näkökulma painottui pääasiallisesti kristinuskon näkemyksiin, vaikka esimerkiksi buddhalaisuudessa se on keskeinen asia, nyt sivusin sitä vain paikka paikoin. Toisaalta tutkimuksesta olisi näin ollut vaarana tulla vielä laajempi. Aineiston supistamiseksi olisi voinut jättää narratiivista pedagogiikkaa käsittelevän kohdan pois tutkimuksesta. Siirsinkin tätä koskevasta alkuperäisestä aineistosta valtaosan myöhempää mahdollista jatkotutkimusta varten. Koin kuitenkin tarpeelliseksi viitata lyhyesti käytännön koulutyön keskeisinä pitämiini lähtökohtiin. Pysin tuomaan esille valtakäsityksen vastakkaisia näkökulmia ja kohtaloita sekä löytää niistä jonkin kasvatuksellisesti merkittävän seikan. Olen kyseenalaistanut joitakin kohtia ja esittänyt perusteltuja väittämiä.

Mitä hyötyä tutkimuksestani on?

Resnik¹⁶⁵⁰ puhuu vastuusta tuottaa yhteiskunnalle sosiaalisesti arvokasta, hyödyllistä tutkimusta, jonka seurauksista ja tuloksista tutkija myös vastaa. Tutkimukseni hyödyn tarkastelun luontevana lähtökohtana on tarinoissa esille tuleva kasvatuksellisen hyödyn¹⁶⁵¹ tarkoitus. Elämästään kertovat pyrkivät olemaan avuksi tarinoidensa vastaanottajille. Heidän kokemustensa välittäjänä ja tulkitsijana voi tutkimuksestani olla hyötyä arjen kovissa kohtaloissa kamppaileville. Se selvittää kärsivänä ihmisenä olemisen ja kasvamisen keskeisiä kuvioita ja antaa mahdollisuuksia soveltaa niitä omaan elämään. Tutkimukseni pyrkii avaamaan keskustelua tiedeyhteisössä tuomalla uutta tietoa ja näkökulmaa kärsimyksen ja kasvun suhteesta ja sen dynamiikasta. Se osoittaa uskonnon ja tieteen välisessä tarkastelussa niitä yhdistäviä, rakentavia seikkoja. Tähän perustuen vahvistui minulle ajatus, että tarinoista saatava kasvatushyöty ylittää niiden mahdollisen näkemystaustan, kuten uskonnon. Koulun nä-

¹⁶⁴⁹ Aikko 2010.

¹⁶⁵⁰ Resnik 2005, 57–58.

¹⁶⁵¹ Tarkastelin artikkelissani (Aikko 2018) hyötykäsitettä, erityisesti kasvatuksellisen hyödyn näkökulmasta.

kökulmasta tutkimukseni kasvatushyöty merkitsee pedagogista hyötyä, sovelletta-
vuutta käytännön opetuksessa. Tämän *praksiksen* henkisesti hyödynnettävänä perus-
tana on tutkimuksestani välittyvä kasvatusoptimismi. Koettelemusten kohtaamiseen
voidaan ja pitää pedagogisesti vaikuttaa, valjastaa kärsimys kasvua edistäväksi voi-
maksi, tehdä siitä johdannossa pohtimani renki. Tutkimukseni tietoa voidaan erityi-
sesti hyödyntää tarkasteltaessa kärsimystä osana ihmisen maailmasuhdetta. Tämä on
tullut ajankohtaiseksi ilmastonmuutoksen uhan edessä, jossa ympäristö, koko maa-
pallo ”kärsii.”¹⁶⁵² Olemme ihmiskunnan ja kaiken elämänmuodon säilymisen kan-
nalta kovimman kärsimysmaiseman ja myös kasvatuksellisen haasteen edessä kuin
koskaan. Ihmiskunta on muutoksen kahden suunnan mahdollisuuksien tienhaarassa.
Huolestuttavimmillaan näyttää, siltä että se on valinnut väärän tien. Tutkimukseni
pohjalta kuitenkin väitän, että tässäkin tilanteessa ja uhkakuvassa on dialektisen kei-
kauksen mahdollisuus kääntää ongelma voitoksi. Jo nyt kyseisen uhan kohtaami-
sessa esiintyy tutkimuksessani esittämiäni kasvun piirteitä. On havaittavissa oleimi-
sen ahdistusta, kamppailevaa pohdiskelua, itsearviointia ja syyllisyyttä sekä huolta
itseä laajemman kokonaisuuden tilasta ja pyrkimystä sen huomioivaan rakentavaan
muutokseen, yhteishyvään.¹⁶⁵³ Tässäkin voidaan hyödyntää tutkimukseni esille tuo-
maa tietoa poikkeuksellisesta henkisyydestä, esimerkiksi ratkaisevien henkilöiden
merkitystä vahingolliseen suuntaan ajautuneiden opastajina.

Kohti jatkotutkimuksia

Kärsimyksen ja kasvun suhde on aina tärkeä ilmiö tutkittavaksi, nyt aikamme suur-
ten ongelmien edessä kenties tärkeämpi kuin koskaan. Tutkimukseni aikana eri tie-
teisiin perehtyneenä päädyin siihen, että elämän ankaruus on aihe, jonka tarkastelu
edellyttää laajaa monitieteellistä yhteistyötä ja tutkimusotetta. On kehiteltävä näitä
koordinoivaa ja tietoja kokoavaa itsenäistä kärsimystiedettä. Se merkitsee kärsi-
mysilmiöön keskittynyttä, laaja-alaista, poikkitieteellistä tutkimusta ja näkökulmaa,
jota olen tässä tutkimuksessa tehnyt. On tarkasteltava koettelemuksien olemusta, dy-
namiikkaa ja ajankohtaisia tutkimuskohteita. Väitöskirjani tulosten pohjalta nousee
esille joitakin tätä tavoitetta tukevia, huomionarvoisia seikkoja tutkittavaksi. Kaik-
kien tutkimusaiheiden perustana pidän ihmisenä olemisen yleisen eetoksen tarkaste-
lemista. Miten vaikuttaa yhteiskunnalliseen ajan henkeen, jossa oikeutettuna koettu,
itse- ja ihmiskeskeinen elämäntapa voisi kehittyä vastuullisemman elämäntavan
suuntaan ja niiden tasapainoon, minämaailmakeskeisyyteen? Miten vahvistaa ihmi-
sen kykyä huomioida rakentavammin ulkoisen todellisuuden, toisten ihmisten ja eri-
tyisesti huolestuttavan ajankohtaiseksi tulleen luonnon tila ja tarpeet? Kysymys on

¹⁶⁵² Virtanen 2016, 46.

¹⁶⁵³ Roszak 1993, 16, 93–94; Virtanen 2016, 46, *transhumanismia* koskeva ymmärrys.

menetelmistä edistää laajemmissa yhteyksissä esiintyvän kärsimyksen ymmärrystä ja *praksista* sen suhteen. On panostettava tutkimuksiin, joissa tarkastellaan ihmisen transsendenssin kokemista, yhteyttä itseään suurempaan, usein arvoitukselliseen kokonaisuuteen. Tämä merkitsisi, ei ainoastaan ihmisen ja Jumalan, vaan myös ihmisen ja luonnon välisen suhteen jännitteiden selvittämistä muun muassa ajankohtaisen ympäristökatastrofin uhan näkökulmasta. Tähän viitaten tulisi tutkia koko maailmassa esiintyvää universaalia kärsimystä, sen ilmentymismuotoja yksilöissä, yhteisössä, ympäristössä ja luonnossa sekä kulttuurituotteissa. Toisaalta tulisi kartoittaa sen ahdingosta vapauttavia tekijöitä ja niiden seurauksia. On tärkeä tarkastella ihmisten elämäntaitoja koettelemuksissa. Tulisi tutkia kärsimyksen mahdollistaman kasvun tukemista käytännön pedagogiikassa esimerkiksi kouluissa. Erityisesti on perehdyttävä dialektisen keikauksen dynamiikkaan, miten edistää huonon elämän muuttumista hyväksi. Sen lähtökohtana on pohtia ja ymmärtää hyvän, hyveellisen elämän, ihmisenä onnistuneen olemisen kriteerejä, arvoja, ihanteita ja korkeampia periaatteita. Kasvatuksellisesti merkittäväksi nousee toivon pedagogiikka. Sen pohjalta tulisi tarkastella esimerkiksi tässä tutkimuksessanikin sivuamiani opetusmenetelmiä, joilla voidaan vahvistaa yksilön ja yhteisön rakentavia mahdollisuuksia arjen vastoinkäymisissä ja kovimmissa äärioloissa.¹⁶⁵⁴ Pääasiallisesti onnellisesti lopulta päättyvien sankaritarinoiden lisäksi olisi tutkittava onnettomiksi ja häpeällisiksi luonnehdittavia tarinoita. Se merkitsee etsiytymistä unohdettujen tarinoiden luo, joista ei aina löydy tietoa, kirjoituksia ynnä muita dokumentteja.¹⁶⁵⁵ On tutkittava kovissa kohtaloissa esiintyviä negatiivisia muutoksia, esimerkiksi vahingollista käyttäytymistä toisia ja itseä kohtaan, pahuutta. Erityisesti on keskityttävä luovuttamisen olemukseen sekä keinoihin estää sitä ja vahvistaa taistelutahtoa. Lähimmäisten kohtaloon ratkaisevasti vaikuttavan henkilön olemusta ja ominaisuuksia sekä sellaiseksi kasvamisen keinoja olisi kartoitettava. Tähän liittyy myös sukupolviyhteys. On tutkimisen arvoista tarkastella sitä potentiaalisuutta mitä menneitten ihmisten kärsimystraditio voi nykyihmiselle antaa, miten kovien kokemusten pohjalta voidaan tulevaisuusvastuullisesti edistää jälkipolvien ihmisenä onnistunutta olemista, hyvää elämää.

8.5 Tutkimusetiikan toteutuminen

Pihlströmin mukaan kaikki tutkimus tukeutuu etiikan, hyvän elämän pyrkimyksen varaan. On välitettävä siitä, millainen maailma on ja millaiseksi se tulisi jäsentää. Se merkitsee, että tieteen tekemistä sitoo tutkimusetiikka. Hän korostaa ääretöntä vas-

¹⁶⁵⁴ Tarkastelin puolustusvoimille tekemässäni (Aikko 2010) tutkimuksessa kovissa olosuhteissa kasvamista ja koulutusta.

¹⁶⁵⁵ Vrt. marginalisaatio 1.1.

tuullisuutta, omakohtaisen velvollisuuden vaatimusta tehdä oikein, minun vastuutani.¹⁶⁵⁶ Olen sisäistänyt tämän lähtemällä siitä, etten saa tutkimuksellani aiheuttaa vahinkoa, vaan velvollisuuteni on toimia hyvässä tarkoituksessa, yhteistä hyvää elämää tahtoen ja tavoitellen.¹⁶⁵⁷ Tutkimuskohteeni luonteen takia sen perustana on tarkastella myönteistä kasvua tukevia seikkoja kärsimyksessä.¹⁶⁵⁸ Tämän tutkimiseen liittyy monia käytännön eettisiä kysymyksiä, jotka minun on ollut välttämätöntä tiedostaa ja työstää itseni kanssa – toteuttaakseni tutkijan eettisyyttä ja vahvistaakseni tutkimuksen eettistä oikeutusta.¹⁶⁵⁹ Olen pitänyt niiden lähtökohtana sitoutumista kaikissa tutkimukseni vaiheissa noudattamaan hyvän tieteellisen käytännön tapaa.¹⁶⁶⁰ Se perustuu tietoisuuteeni siitä mitä toiselle ihmiselle ja itselle tutkijana saa tutkimustapahtumassa tehdä ja vaatia.

Kärsimystä tutkiessani olen kokenut erityisen tärkeänä tunnistaa tutkijan ja tieteellisen tutkimuksen eettiset rajat esimerkiksi integriteettikäsitteen yhteydessä. Se tarkoittaa loukkaamattomuutta, koskemattomuutta – ketään ei saa tutkia väkisin, vasten tahtoa. Tähän liittyy kysymys arkaluonteisten asioiden yksityisyydestä ja julkisuudesta. Henkilökohtaista tragediaa on lähestyttävä varoen,¹⁶⁶¹ jokaisella on oltava oikeus kärsimysrauhaan.¹⁶⁶² Jotkut vaivautuivat ja tulivat torjuviksikin lähestyessäni heitä aiheellani. Arjen ongelmien kanssa kamppailevat, ei-tieteellisesti elämänsä asennoituvat eivät välttämättä tarkastele kärsimyksen filosofisia kysymyksiä. Heillä ei ehkä ole kiinnostusta tai voimia tuskansa, sen syiden ja tarkoituksen pohtimiseen. Ymmärsin jo tutkimukseni alussa, että toisen ahdinkoa voi lähestyä tutkijana vasta pahimman vaiheen jälkeen, joidenkin kohdalla pitkän ajan päästä. Toisaalta jotkut näkivät kärsimyksen luonnollisena asiana, josta he keskustelivat tai kirjoittivat avoimesti. Olen saanut tutkimukseen osallistuvilta (haastateltavilta) lupan heitä koskevien tietojen käyttämiseen tutkimuksessa. Selvitin lupaa koskevassa saatekirjeessä tutkimusta ja heidän osuuttaan siinä. Painotin luotettavuutta kertomalla tekeväni tutkimusta vastuullisesti ja asiantuntevasti virallisessa valvonnassa ja ohjauksessa. Kenenkään nimiä ei esitetä tai heitä muulla tavoin henkilöinä ”paljasteta.” Eskola ja Suoranta toteavat, että tutkimukseen osallistuvien tulee saada säilyt-

¹⁶⁵⁶ Pihlström 2010, 178, 204–207; vrt. Eriksson (Toivanen 2009, 230).

¹⁶⁵⁷ Aikko, 2010, 183–186; Resnik (2005, 48, 57–58) hyvän tahtominen (*benevolentia*, lat.) ja sen tekeminen (*benevolentia*, lat.); Purjon (2010, 18–22) kuvaus tutkijan vastuun kehittämisestä omien kokemusten kautta.

¹⁶⁵⁸ Aikko 2010, 183–186; vrt. Eriksson (Toivanen 2009, 228).

¹⁶⁵⁹ Eskola & Suoranta 1999, 52; Puuronen 2004, 222.

¹⁶⁶⁰ Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö, 11. 29.4.2025. Hyvän tieteellisen käytännön (*research integrity*, engl.) perusperiaatteita ovat eurooppalaisen ohjeistuksen mukaan: luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto.

¹⁶⁶¹ Granfelt 1998, 40; Metsähuone 2001, 62.

¹⁶⁶² Tämä ilmenee koskettavasti Valituksen niityn tapauksessa (1.1), jossa sonnimullin runtelema emäntä pyysi saada kuolla rauhassa.

tää tunnistamattomuutensa, anonyymiteetti on erityisesti arkaluontoisissa asioissa suojeltava. Julkiseksi tarkoitettujen kirjoitusten kohdalla ei tarvitse kysyä lupaa, käytän niissä esiintyviä salanimiä tai oikeita nimiä.¹⁶⁶³

Resnik korostaa tutkijan rehellisyyttä, hän ei saa väärentää tietoa, vaan olla totuudenmukainen ja objektiivinen. Virheet voidaan antaa anteeksi, muttei tahallista epärehellisyyttä. Yhteisö odottaa tutkijan toimivan oikein. On esitettävä tutkittavien kokemukset mahdollisimman aitoina.¹⁶⁶⁴ Korostan tutkimuksessani, ettei toisten kovia kokemuksia saa vähätellä tai suurennella, vaarana on kärsimystä ihannoiva sävy (*dolorismi*), toisaalla sen korostaminen yksin epäarvona.¹⁶⁶⁵ Kärsimys on subjektiivinen, ainutkertainen ja jakamaton, omakohtainen kokemus. Koin eettisesti erittäin tärkeänä, etten lähesty tutkittavaa vain tutkimusta hyödyntävänä kohteena, syyllistä, moralisoi, mestaroi enkä painosta sillä, että heidän on kasvattava koettelemuksissaan. Olen lähestynyt toisten tragediaan vakavuudella, tahdikkuudella ja hienotunteisuudella sitä kunnioittaen, varovaisuutta ja puolueettomuutta noudattaen. On kyse mitä raskauttavimmassa mielessä inhimillisesti syvällisestä ja koskettavasta asiasta.¹⁶⁶⁶ Thaimaan tsunamionnettomuuden jälkityötä kriisikeskuksessa tehdessään piispa Huovinen muistutti toimittajia, että he ovat ”pyhällä” maalla tavatessaan loukkaantuneita ja ahdistuneita.¹⁶⁶⁷ Tutkimukseni vakavan aiheen tarkastelussa pyhyys merkitsee syvää inhimillisyyttä, jossa keskiössä on kärsivä ihminen, hänen ihmisarvonsa. Hänet tulee kohdata ehdoitta, tasa-arvoisena, kohtalo jakaen, myötäeläen, ymmärrykseen ja rakentavaan muutokseen suuntautuen.¹⁶⁶⁸ Bogdanin ja Taylorin mukaan tutkijan ja tutkittavan suhde perustuu syvään, sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Tutkijat uppoutuvat niiden ihmisten elämäntilanteisiin, joita he haluavat ymmärtää sekä jakaa heidän huolensa ja kokemuksensa. Kysymys on pyrkimyksestä aitoon ihmissuhteeseen, joka on vaikea tehtävä.¹⁶⁶⁹ Douglas puhuu sielujen yhteydestä, jota kuvaa molemminpuolinen hyväksymisen ja ymmärtämisen etsintä maailmassa, joka on vakava paikka – tutkijan on tunnistettava oma humanisuutensa.¹⁶⁷⁰

Douglasin esittämän humanisuuden tunnistamisessa olen pitänyt tärkeänä omia sekä läheisten rankkoja kokemuksia. Ne ovat auttaneet toisten vaikeuksien ja niitä koskevien eettisten vaatimusten ymmärtämisessä – pelkkä nojatuoliantropologia ei

¹⁶⁶³ Eskola & Suoranta 1999, 57.

¹⁶⁶⁴ Resnik 2005, 48.

¹⁶⁶⁵ Harva 1977, 236–235.

¹⁶⁶⁶ Hänninen 2000, 34.

¹⁶⁶⁷ Huovinen 2005, 24–25, 153–155, erityisesti hänen pohdiskeluaan koskien Lutherin käsitettä kärsimyksen pyhäkkö.

¹⁶⁶⁸ Toivanen 2009, 228–231: Ihmisarvon vahvistaminen ja vastuu toisesta ovat uuden hoitotieteen paradigman perusta.

¹⁶⁶⁹ Bogdan & Taylor 1975, 5.

¹⁶⁷⁰ Douglas 1985, 22, 42.

riitä! Erityisesti ne ovat osaltaan vaikuttaneen tieteellisen kiinnostumiseni syntymiseen elämän varjopuolia tutkivaksi.¹⁶⁷¹ Frankl puhuu käännteentekevistä kokemuksesta. Se syntyi hänen kamppaillessaan epätoivoa vastaan Auschwitzin keskitysleirillä, jossa hänen teoriansa pitävyyttä koeteltiin häneen itseensä. Frankl selviytyi, koska oli lujasti päättänyt kirjoittaa kadonneen käsikirjoituksensa tilalle uuden.¹⁶⁷² Toisaalta olen arvioinut rankkojen kokemusteni mahdollisia tutkimuksen etiikkaa ja luotettavuutta vaarantavia vaikutuksia. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, että raskaita elämäntilanteita todella pitkään tutkittuani en ole antanut niiden vahingoittaa mielenterveyttäni. Kiteytän tutkimusetiikkani ajatukseen siitä, että kärsimys on vaativa, kompleksinen, arvoituksellinen ja vakavasti otettava, kunnioitettava tutkimuskohde, jonka tutkiminen ei kestä puoskarointia. Olen pyrkinyt vastuuni tuntien olemaan uskollinen arvokkaina pitämilleni tutkimukseni tarkoituksperille sekä pätevä ja luotettava tehtävässäni. Tämä on edellyttänyt niiden jatkuvaa vahvistamista ja arvioimista.¹⁶⁷³

8.6 Tutkimuksen luotettavuuden onnistuminen

Täyttääkseen luotettavalle tiedolle asetetut episteemisen käyttökelpoisuuden vaatimukset tulee sen olla todistettuun, yleisesti tunnustettuun näyttöön perustuvaa. Tutkimustiedon tulee olla tarkoituksenmukaista, se ei saa johtaa harhaan, vaan se on paikkaansa pitävää, aukotonta – tutkija tietää mistä puhuu. Validiteettivaatimuksen¹⁶⁷⁴ mukaan se tavoittelee ehdotonta, todellisuutta vastaavaa, julkaisijastaan riippumatonta objektiivista tietoa, totuutta. Validin tiedon vastakohtana nähdään epävarma, vajaa, pinnallinen, harhaanjohtava, puolueellinen ja väritynyt tieto.¹⁶⁷⁵ Totuuden ja tiedon saavuttaminen tieteessä on epävarmaa, tutkimukseni kaltaisessa laadullisessa lähestymistavassa lähes mahdotonta. Tämä koskee tarkastelemiani ihmisten kokemuksia sekä niihin liittyviä metafysisiä ja uskonnollisia näkökulmia. Pihlströmin mukaan uskonnolliset uskomukset poikkeavat tieteellisestä käytännöstä, jolloin niitä on vaikea tutkia ja löytää evidenssiä. Hän kysyykin vahvistaako se relativismia, jossa uskoa ei voi arvioida millään ulkopuolisilla kriteereillä, entä viekö se pohjaa rationaaliselta keskustelulta ja näkemysten kriittiseltä vertailulta.¹⁶⁷⁶

¹⁶⁷¹ Tarkastelen (Aikko 2014, 98; emt. 2016; emt. 2018) kärsimyskokemusteni vaikutusta tieteelliseen orientoitumiseeni; Vergilius: ”Non ignara mali, miseris succurrere disco.” ”Kun olen kärsinyt itse, nyt arvaan kurjia auttaa.” (Rousseau 1905, 431).

¹⁶⁷² Frankl 1986b, 8–9, käännteentekevä kokemus (*experimentum crucis*, lat.).

¹⁶⁷³ Aikko 2010, 183–185; vrt. Kuula 1999, 94–99, 148–154.

¹⁶⁷⁴ Perttula 1995, 101; Kimberlin & Winterstein 2008, 2276–2284; Viktor 2009, 175.

¹⁶⁷⁵ Pihlström 2010, 31–32.

¹⁶⁷⁶ Pihlström 2010, 31–32.

Vastaan, että vaikeasti arvioitavat tutkimuskohteet nimenomaan haastavat keskusteluun tiedon luonteen ongelmista, erityisesti episteemisestä epävarmuudesta.¹⁶⁷⁷ On kyse ideaalista tietoa tavoittelevan täydellisen tieteen olemusta koskevasta dilemmasta. Ojanen puhuu ”omilla tempuilla hallitsevasta” harhaisesta tieteellisyydestä, kuten näkemyksestä täydellisestä, puolueettomasta, luotettavasta ja takuuvarmasta tiedosta. Olemme kuitenkin usein tieto-opillisesti jännitteisellä, epäluotettavan ja -varman, erehdyksille alttiin, saavuttamattoman objektiivisen tiedon ja vaajan totuusarvon alueella.¹⁶⁷⁸ Niiniluoto kysyy samansuuntaisesti, voidaanko ylipäättään olla koskaan täysin varmoja tiedon totuudellisuudesta. ”Ovatko tieteen tulokset parhaimmillaankin vain approksimaattisesti, likimain tosia?”¹⁶⁷⁹ Tutkimusilmiötäni vuosikymmenet tarkastellessani olen entistä vakuuttuneemmin aavistanut olevani matkalla kohti ratkaisemattomalta vaikuttavaa mysteeriä.¹⁶⁸⁰ Ajoittain vaikeana ja epävarmana kokemani ”tutkimusmatka” on aiheuttanut minussa ”epistemologista tuskaa”, jonka osuutta tutkimuksessani olen arvioinut. Purjon mukaan tutkijan subjektiviteettia ei tarvitse kokonaan häivyttää, koska mitään absoluuttista tulkintojen päätepidettä ja niitä seuraavaa absoluuttista totuutta ei voida eikä tarvitse saavuttaa.¹⁶⁸¹ Tähän liittyy ajatukseni ankarasta totuudesta vapauttavasta totuudesta. Tietoteorian tasolla se merkitsee epistemologista rohkeutta tunnustaa ja sietää epätäydellinen tieto ja totuus epätäydellisessä todellisuudessa. Vikström puhuu tieto-opillisesta nöyrytyksestä. Lopullista ymmärrystä ja varmuutta ei voi todellisuudesta saavuttaa, se vain johtaisi sen moniselitteisyyden tyypistämiseen. Todellisuuden syvin olemus avautuu ihmiselle vain kätkeytyksessä muodossa tulkinnassa.¹⁶⁸² Olen nähnyt sen lähtökohtana riittävän luotettavan tulkinnan, tiedon ja totuuden tavoittelemisen tutkimukseni epävarmuustekijät tiedostamalla, arvioimalla ja hyödyntämällä. Tämä koskee erityisesti fiktiivisten tarinoiden käyttöä ja koko tutkimukseni ideaalituyppejä, Janusta esittäessäni. Tässäkin on kyse dialektisesta keikauksesta, jossa Ojasen mainitsema tieto-opillinen jännitteisyys, saattaa mahdollistaa tiedon riittävän luotettavuuden. Ei ole kysymys tyytymisestä vajaan totuuteen, vaan epävarmuudesta huolimatta velvollisuudesta pyrkiä mahdollisimman lähelle totuutta, *ad proximus*

¹⁶⁷⁷ Vrt. Puolimatka 2005, 66; Dewey (1999) tarkastelee erityisesti varmuuden käsitettä.

¹⁶⁷⁸ Ojanen 4.1; vrt. Väänänen 2013, kriittinen realismi.

¹⁶⁷⁹ Niiniluoto 1997, 14, 33.

¹⁶⁸⁰ *Fallibilismi* ei kiellä tietoa sinänsä, vaan täyden varmuuden saamisen ja painottaa, ettei tulisi vaatia kaikkien erehtymisen mahdollisuuksien poissulkemista (Quinton, 1999, 307; Peirce 2001; Popper 1995; Purjo 2010, 391).

¹⁶⁸¹ Purjo 2011, 74.

¹⁶⁸² Vikström 2003, 180–181. Hermeneuttisessa traditiossa korostuva totuuden avautuminen subjektin tulkinnassa vaikeasti tieteellisesti todistettavissa asioissa (Bruner 2004, 693). Vrt. *ambiguiteetti*, moniselitteisyys, kirjallisen tulkinnan ilmiö, jossa kielellisellä ilmauksella on useampi kuin yksi tulkinta. (Tieteen termipankki 2025); Tulkinnan ambiguiteettia tarkasteleva Raipola 2012, 16 painottaa epävarmuutta tulkinnassa.

(lat.).¹⁶⁸³ Tavoitteenani oli löytää tutkimuskohteista uusia, käyttökelpoisia oivalluksia, merkityksiä, ymmärrystä – raottamaan arvoituksellisuuden verhoa.¹⁶⁸⁴ Resnik mainitsee tutkijan oikeuden haastaa vanhoja ideoita ja luoda uusia. Älyllinen vapaus on perusta, joka ruokkii tieteellistä luovuutta.¹⁶⁸⁵ Vikströmin mukaan varsinkin hermeneuttisessa traditiossa esitetään totuuden avautuvan vaikeasti tieteellisesti todistettavissa asioissa juuri subjektin tulkinnassa.¹⁶⁸⁶ Tämä mahdollistui soveltaessani kristinuskon näkemyksiä ei-uskonnollisiin käytäntöihin ja kehitellessäni uusia käsitteitä.¹⁶⁸⁷

Tutkimukseni luotettavuuden keskeinen perusta on ollut pyrkimys kehittyä tutkijana, halu tehdä parhaani ja olla tutkijalle yleisesti asetetun luottamuksen arvoinen.¹⁶⁸⁸ Korostan siinä tutkijasta heijastuvaa avointa, rehellistä ja aitoa ihmisyyttä. Kuula puhuu laskeutumisesta tavalliseksi ihmiseksi tavallisten ihmisten joukkoon.¹⁶⁸⁹ Olen huomionnut yleisesti korostetun tutkijan luotettavuuden. Keskeisiä ovat sitä heikentävät prosessit ja niihin puuttuminen, esimerkiksi tulkintojeni subjektiivisiin taustoihin. Toisaalta olen tarkastellut tutkijuuteni luotettavuutta vahvistavia prosesseja. Tein väitöskirjaani vuosikymmeniä saadakseni mahdollisimman vankan asiantuntemuksen ja pätevyuden tutkimusaiheeseeni. Tutustuin perusteellisesti sitä koskeviin, eri tieteenalojen näkökulmiin sekä hyödynsin kovia kokemukseksiani ja tarinankertojan taitojani. Mikkeli ja Pakkasvirta näkevät poikkeittieteellisessä tutkimuksessa tiedon esteenä tutkijalla olevan tietovajeen, tieteellisen asiantuntemuksen puutteen ja kyvyttömyyden ymmärtää toisia tieteenalvoja. Metodologisen anarkian vaaran välttämiseksi oleellista on tutkijan kokemus ja kyky vuoropuheluun eri tieteiden välillä.¹⁶⁹⁰ Olen pitänyt tärkeinä osallistumistani tutkimukseen liittyvään tarinaan, sen elämäntilanteeseen sekä herkkyyttä jäljittää ja aistia siinä tutkimukseni

¹⁶⁸³ Nozik 1981, 195–196, totuuden jäljittäminen.

¹⁶⁸⁴ Puolimatka 2005, 51, 66; vrt. Dewey 1999, 36; Vikström 2003, 181–184; Pihlström 2010, 37–39.

¹⁶⁸⁵ Resnik 2005, 54; *Anomalia* on poikkeama säännönmukaisuudesta ja periaatteista, joka horjuttaa horjumattomina pidettyjä paradigmoja, tiedeyhteisössä vallitsevaa, yleisesti hyväksyttyä, muuttumattomana pidettyä ajatuskaavaa ja totuutta. Puolimatka (1999, 188) puhuu yhdestä oikeasta määrittelystä ja yhteisymmärryksestä (*homologia*) vapauttavasta leikkisyydestä.

¹⁶⁸⁶ Vikström 2003, 180–181.

¹⁶⁸⁷ Vrt. Laine 1997, 177; Salonen 2001, 73, 85; Purjo 2010, 390; Vikström 2003, 190–19; Granfelt 1998, 38; Puolimatka 1999, 187; Toivanen 2009, 256; Eskola & Suoranta 1999, 216.

¹⁶⁸⁸ Liutta 2011, 334; Purjo 2010, 390; Resnik 2005, 50, 57–58.

¹⁶⁸⁹ Kuula 2.5.5.

¹⁶⁹⁰ Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 66, 97–98.

kannalta oleellisia seikkoja kietoutumatta siihen liikaa.¹⁶⁹¹ On kyse Perttulan esittä-
mästä herkistymisestä ja pätevyitymisestä elämäntilanteeseen.¹⁶⁹²

Olen pyrkinyt lisäämään tutkimukseni reliabiliteettia tarkastelemalla tietojen laajempia yhteyksiä. Rajasin tutkimukseni kannalta aluksi laajasta aineistosta sove-
liaan ja sopivan kokoisen kohderyhmän, kärsimyksiä eri tavoin kokeneet henkilöt ja
heidän tarinansa. Se lisää tutkimuksen luotettavuuden kannalta tärkeänä pidettyä va-
liditeettia, pätevyyttä, tehokkuutta mitata sitä ilmiötä, jota sen on tarkoitettukin ja
mahdollistaa oikeita tuloksia ja etteivät ne aiheudu muista tekijöistä kuin on ole-
tettu.¹⁶⁹³ Siksi olen arvioinut tutkimushenkilöiden kertomusten tavoitteita, asenteita
ja aitoutta. Monien tarinoiden samankaltaisuus herättää kysymyksen toteuttavatko
he jotakin teennäistä, opittua, yleistä kaavaa? Olen lähtenyt kuvausten autenttisuus-
den arvioinnissa siitä, että eettinen vaatimus menee tiedollisen luotettavuuden edelle.
Minun täytyy lääkärin lailla ottaa vakavasti huomioon ja uskoa mitä tutkittava ker-
too, suhtautua siihen tosiasiana.¹⁶⁹⁴ Perttula korostaa totuusarvon kriteerinä vastaa-
vuutta ja uskottavuutta. Fenomenologisen tieteen luotettavuuden arvioinnin lähtö-
kohta on tutkijan kyky tavoittaa (*rekonstruktio*) todellisuuden ilmiö identtisesti juuri
sellaisena, kuin se tutkittavalle kokemuksellisesti (*konstruktio*) ilmenee.¹⁶⁹⁵ Kysyn
voiko tutkija ymmärtää tutkittavan kokemusta? Puolimatka puhuu traditiosta ja tut-
kittavilta saadun hermeneuttisen ymmärryksen luotettavuuden arvioinnista, puut-
teellisen ymmärryksen korjaamisesta ja väärinymmärryksen välttämisestä. On kar-
toitettava ennakkoluuloja ja naamioituja seikkoja.¹⁶⁹⁶ Olen huomioinut tutkittavilla
mahdollisesti esiintyvän liioittelun, värittämisen ja vastaavan, pyrkinyt ymmärtä-
mään heidän ilmaisunsa taustoja. Kykenevätkö he rehellisesti, unohtamatta ja luule-
matta muistamaan, ymmärtämään tai ilmaisemaan kokemuksiaan oikein? Vältti-
vätkö he antamasta negatiivisia tietoja itsestä ja kertomaan asioita, joiden uskovat
miellyttävän tutkijaa?¹⁶⁹⁷ Liutta näkee tutkittavilta saadun tiedon raadollisuuden
luonteen viittaavan sen aitouteen.¹⁶⁹⁸ Olen pitänyt tiedon autenttisuutta tukevana

¹⁶⁹¹ Aikko 2010; emt. 2014; emt. 2016; emt. 2018; vrt. Perttula 2001, 109–120, 142; Salo-
nen 2001, 73, 85; Eskola & Suoranta 1999, 211, 214; Purjo 2010, 18–22; emt. 2011,
19–21; Kuula 1999, 151; Vikström 2003, 182, 201; Kuula 1999, 151–152.

¹⁶⁹² Perttula 2001, 109–120, 142

¹⁶⁹³ Perttula 1995, 101; Kimberlin & Winterstein 2008, 2276–2284; Lincoln & Cuba 1985;
Vikström 2003, 182; Metsämuuronen 2003, 35; Nummenmaa-Nummenmaa 2002;
Grönfors 1982, 173–174; Hinrikus 2009a, 75.

¹⁶⁹⁴ Vrt. Siu 1993, II, 11–12; Goldman 1979, 9–10. Tämä luotettavuusvaatimus koskee
myös lähdeteoksia. Erityisesti Heiskasen (3.4.1) esittämien kasvukuvausten taustalla
esiintynyt vahva maailmankatsomus muistutti minua tutkimusilmiötäni käsittelevien
lähteiden luotettavuuden arvioimisen tärkeydestä.

¹⁶⁹⁵ Perttula 1995, 43, 101, 104; vrt. Salonen 2001, 73, 85; Liutta 2011, 330.

¹⁶⁹⁶ Puolimatka 1999, 162, 174–175.

¹⁶⁹⁷ Liutta, 2011, 330; Coulter et al. 2015, 108.

¹⁶⁹⁸ Liutta 2011, 330; vrt. Väänänen 2013, 15.

juuri tutkittavan tarvetta kertoa rankka tarinansa ja tulla huomioiduksi.¹⁶⁹⁹ Luotettavuutta heikentää se, että aineistoni on pääpiirteissään menestystarinoiksi luonnehdittavaa, monet murheellisesti päättyvät tarinat ovat saavuttamattomissa tai niitä vain sivutaan muissa yhteyksissä.

Tutkimuksen luotettavuutta vahvistaa tulosten yleistettävyyys. Se on yleispätevää tulosten siirtämistä ja soveltamista paikallisen tutkimuksen ulkopuolelle muuhun populaatioon ja tilanteeseen, yleisen löytämistä yksityisistä.¹⁷⁰⁰ Kvalitatiivisen tutkimuksen tulosten yleistämistä pidetään sen heikkoutena. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan spesifejä, paikallisia, ainutkertaisia ja toistamattomia, usein satunnaisia tapauksia. Niihin liittyvät yksittäiset uskomukset ovat syvien, uniikkien kokemusten, toimintojen ja tulkintojen synnyttämiä. Tutkimuksessani tapahtumat ovat olosuhtespesifejä, niiden sisältämä tieto ja tulokset pätevät pääasiallisesti vain näihin tiettyihin tapauksiin itseensä.¹⁷⁰¹ Niiden erilaisuuden ja ainutkertaisuuden yleistäminen tapauksien ulkopuolelle yleisiä trendejä rakentaen on vaikeaa ja epävarmaa. Jotkut tutkijat viittaavat siihen, että äärimmäisiä ja poikkeuksellisia, esimerkiksi vankeuden ja keskitysleirin olosuhteita on vaikea, mahdotontakin ymmärtää ja verrata normaalin kulttuurin oloihin.¹⁷⁰² Laine toteaa jyrkästi, ettei tulisi lainkaan pyrkiä yleispätevyyksiin, vaan sellaiseen paikallistietoon, joka on pätevää vain tietyssä tilanteessa.¹⁷⁰³ Ihmisen laadullisuuden laiminlyönnistä ja kadottamisesta puhuvan Lehtovaaran mukaan tilastollisen yleistettävyyden ja yleisen lain etsinnässä on kysyttävä miten pitkälle on mielekäästä tavoitella yleistyksiä ja yksilön suhteuttamista niihin, ennen kuin vaara menettää yksilöllisyys muodostuu liian suureksi. Tilastollinen, yleistävä ihmistutkimus vieraannuttaa ainutkertaisesta inhimillisestä todellisuudesta – yleiset lait neutralisoivat ainutkertaiset ihmiset. Hän puhuu keskiarvoihmisistä, pirstottujen osien keräelmistä.¹⁷⁰⁴ Lähden yleistämisessä sitä koskevien vaikeuksien tiedostamisesta ja tunnistamisesta. Kysyn, voidaanko luotettavaa, yleistä kuvaa ja tulkintaa ihmisen kokonaisuudesta edes tavoittaa?¹⁷⁰⁵ Toisaalta teen analyysiä kartoittaakseni tiettyjä yleisiä piirteitä, jotka esiintyvät samansuuntaisesti toisistaan hyvinkin paljon eroavissa olosuhteissa ja tapauksissa. Karkeita yleistyksiä hyvin havaittavista suurista linjoista on helpompi tehdä, syvemmässä abstraktien asioiden analyysissä se vaikeutuu. Tutkimustani tarkasteleva muodostaa elämänhorisontistaan käsin tulkin-

¹⁶⁹⁹ Vikström 2003, 182 näkee Schleiermacherin *divinatorisen elementin* merkitsevän kirjoittajan intension intuitiivista arvausta. Riittävästi kerätyn aineiston avulla voidaan saada luotettava kuva ja päätelmiä tapauksesta.

¹⁷⁰⁰ Eskola & Suoranta 1998, 212–213; Liutta 2011, 329–332.

¹⁷⁰¹ Notzik 1981, 172–196, paikallinen luotettavuus.

¹⁷⁰² Eitinger 1998, 477; Des Pres 1976, 155–156.

¹⁷⁰³ Laine 1997, 177; emt. 2001, 121.

¹⁷⁰⁴ Lehtovaara 1994, 16–17, 21–22; vrt. Toivanen 2009, 256.

¹⁷⁰⁵ Vrt. Laine 1997, 177.

nan omissa, riittävän luotettavissa psykologisissa prosesseissaan. Hän päätelee missä määrin ja miten siinä esiintyviä asioita voidaan yleistää ja soveltaa hänen elämänsä ja näkemyksiinsä esimerkiksi kasvatustyössä.¹⁷⁰⁶ Yleistys on nähtävä mahdollisuutena.

8.7 Lopuksi

Palaan lopuksi esipuheessa kuvaamaani Valituksen niityn ja muihinkin tutkimukseni tarinoihin. Niissä välittyi ihmiselämään luonnollisena kuuluva laaja kärsimyksen kirjo, mutta myös kasvamisen mahdollisuudet kovimmissakin ääriolosuhteissa. Tämä on vahvistanut näkemystäni kovien kohtaloiden kasvatuksellisesta merkittävyydestä. Toivon, että olen onnistunut tutkimuksessani tuomaan esille kärsimyksen tarkasteluun rohkaisevaa tietoa ja tunnetta tarinoissa ilmenevästä rakentavasta hengestä ja ilmapiiristä. Pyrin tarjoamaan niiden myötä ymmärrystä, toivoa ja mielenrauhaa vahvistavaa hyvän elämän ja ihmisenä onnistuneen olemisen tunnetta ankarien kohtaloiden kohtaamisessa. Yksinkertaista, aitoa arjen elämää kuvaava rakkauten pedagogi Pestalozzi tuo kasvatuseromaanissaan *Lienhardissa ja Gertrudissa* (n. 1781–1787) esille tämän kohtaamisen. Sen voi tulkita sisältävän tutkimukseni perusasetelman – toisaalta ihmistä koskevan uskonnollisen suhteen, toisaalta ei-uskonnollisen suhteen. Hän kehottaa ihmistä pitämään Jumalan ja maailman silmissään, ajattelemaan elämän arvoa, avaamaan silmänsä ja katselemaan ympärilleen missä maailman onni ja onnettomuus, kurjuus ja siunaus ovat. Hän puhuu tyynestä elämän kohtaamisesta, jossa liian kiivas kärsimyksen kokemus lieventyy ja antaa sydämelle levon ja rauhan, hiljaisuuden, jossa ihmisen on hyvä olla.¹⁷⁰⁷

¹⁷⁰⁶ Puolimatka 1999, 184–185; Purjo 2010, 390.

¹⁷⁰⁷ Pestalozzi 1935, I-II, 78.

Lähteet

1. Haastattelut

- Nti ”Saida,” 20.2.2006, Rauma (H1).
Nti ”Birgitta,” 28.3.2006, Rauma (H2).
Nti ”Rakel,” 17.4.2006, Rauma (H3).
Nti ”Tuulikki,” 28.4.2006, Rauma (H4).
Nti ”Hillevi,” 28.4.2006, Rauma (H5).
Hra ”Frans,” 6.7.2006, Turku (H6).
Hra ”Aatu,” 7.7.2006, Rauma (H7).
Hra Edmund Ande, 17.–18.7.2007, Rauma (Viron kansalainen) (H8).
Pastorit Pirjo Marjamäki (H9a) ja Olli Majamäki, (H9b) 11.3.2006. Rauma, yhteishaastattelu.
Vankilapastori Jarmo Rauhala 26.7.2006, Turku (H10).
Diakonityönjohtaja Reijo Siivonen, 13.6.2006, Rauma (H11).
Diakoni Eila-Marja Törmä, 2.3.2006, Rauma (H12).
Rva Aino Viitanen (o.s. Aikko), 28.3.1998, Kangasala (H13).

2. Keskustelu

- Herra ”Lion”, 19.1.2003.

3. Painetut lähteet

Tutkimusaineistona käytetyt kirjalliset tarinat

- Aho, S. 1995. Surun puhuteltavana. Omakohtaisia kokemuksia surusta. SLEY: Pieksämäki. (K2)
Arnkil, R. 1963(a). Ihmisestä on kysymys. Tarkka, J. (toim.). Porvoo: WSOY. (K3B)
Arnkil, R.; Sirenius, S. & Eskola, P. 1963(b). Perimmäisten kysymysten äärellä. Kirjeenvaihtoa ja kirjoitelmia sairaskammion hiljaisuudessa. 9. painos. Porvoo: WSOY. (K3A)
Arnkil, R. 1965. Etsijä. 3. painos. Tarkka, J. (toim.). Porvoo: WSOY. (K3C)
Arnkil-Campbell, J. 1972. Ei murheella, vaan ilolla. 4. painos. Porvoo: WSOY. (K3D)
Aro, O. 1964. Elän hengityskoneessa. 3. painos. Keuruu: Otava. (K0)
Birenbaum, H. 2012. Hope is the last to die. A personal document of nazi terror. 2 ed. Puolan kielestä englanniksi kääntänyt W. David. 2 ed. House of the State Museum in Oswiecim. (K118)
Back, P. J. 2009. Ristin oma. Entinen päihteidenkäyttäjä kertoo. Jyväskylä: Gummerus. (K34)
De Wind, E. 2020. Pääteasema Auschwitz. Suom. S. van Leeuwen. Helsinki: WSOY. (K134)
Dronfield, J. 2019. The Boy Who Followed His Father into Auschwitz. Penguin Random House: UK. (K136)
Embuska, H. 2011. Kure. 2. painos. Keuruu: Otava. (K32B)

- Faccenda, Fr. L. 1999. *A Heart Trained*. Saint Maximilian Kolbe. 2.ed. Kraków: Wydawnictwo OO. Franciszkanów. „Bratni Zew” spółka zo.o. (K124)
- Fellows, W. 1997. *The Damage Done*. Twelve years of Hell in a Bangkok Prison. Bangkok: Asia Books Co., Ltd. (K131)
- Happonen, J. 2014. *Portista vapauteen*. Hämeenlinna: Päivä Oy.
Mattilainen, P. 11–18. (K107)
Hagert, M. 19–23. (K108)
Lipponen, T. 24–28. (K109)
Toikonniemi, E. 29–36. (K110A)
Karjunen, H. 37–42. (K111)
Wenström, J. 43–49. (K112)
Keskinen, J. 50–54. (K113)
Kotiranta, K. 55–59. (K114)
Sulkunen, J. 60–63. (K115A)
- Hietanen P. & Nirikko, J. (toim.) 1996. *Haaste elämältä. Kokemuksia syövästä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
Lauri: Ohhoh, tästä tulee leikkaus varmasti. 224–231. (K5)
Seija, 41. Ihana vapunaatto. 231–233. (K6)
Erkki, 51. Heti sairastuttuani. 233–234. (K7)
Pirjo, 40. Sairastumiseni jälkeen. 235–238. (K8)
Raili, 43. Perheeseeni kuuluu aviomies. 240–242. (K9)
Suoma, 64. Vaikka elämän varrella. 243–246. (K10)
Helena. Sairaalassa maatessani. 246–249. (K11)
Ilkka. Erityisen haastavana. 253–254. (K12)
- Hiltunen, P. 1993. *Siunauksia, tilitystä, koettelemuksista, kiusauksista ja eksytyksistä*. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus. (K13A)
- Hiltunen, P. 1994. *Sulkasato*. Tampere: Päivä. (K13B)
- Ilonen-Josefson, A. (toim.) 1976. *Me elämme*. Vammaisantologia. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy.
Koskinen, M–L. 22–26. (K14)
Myllykangas, S. 77–86. (K15)
Lehtonen, E. 102–107. (K16)
- Jakobsons, V. 2005. *Breakfast at midnight*. Stories from the gulag. Third printing. Transl. from Latvian B. Surmane. Ithaca, NY: Mezabele. (K129)
- Jalovaara, P. 1993. *Rukous on elämäni*. Kolmas painos. Helsinki: Kirjapaja. (K17A)
- Jalovaara, P. 2003. *Minulle on luvattu, että minä paranen*. Helsinki: Rukous - Kustannus. (K17B)
- Kaartinen, L. 1996. *Lastenlääkärin sotapäiväkirja*. Kabulissa, islamilaisen vallankumouksen jälkeen. Kauniainen: Perussanoma Oy. (K18,1)
- Kauppinen, P. 2003. *Elämän polte*. 2. painos. Keuruu: Otava. (K18,2A)
- Kharalampous, D. 1979. *Marttyyrit*. Kreikkalaisen pappismunkin kokemuksia sodanaikaisilta vankileireiltä 1942–1945. Suom. Sisar Kristoduli. Helsinki: Kirjapiiri. (K127)
- Kiuru, R. 1996. *Surun päiväkirja ja ilon*. Keuruu: Otava. (K104)
- Kiviniemi, E. 1977. *Ajan ja paikan tuolta puolen*. Helsinki: Tammi. (K19)
- Kivisalo, R. 2008. *Gangsterin testamentti*. Saarijärvi: Data Universrum oy. (K105)
- Kovály, H.M. 2012. *Under a Cruel Star*. A Life in Prague 1941–1968. London: Granta Books. (K133)
- Könönen, O. 2022. *Aika etsiä – aika löytää*. 2. painos. Tampere: Päivä. (K4)
- Laakso, S. 2000. *Kriisi ei kysy lupaa*. Helsinki: SLEY.
Jokinen, K. Syöpäsairana toisen tukijaksi. 123–131. (K20)
Eveliina. Kasvun vuodet skolioosin varjossa. 99–106. (K21)
Koski, M. Kun mieli järkkyy. 117–122. (K22)
Tanja. Seitsemän tunnin elämä. 67–78. (K23)
- Lampinen, H. 2008. *Katkaistu kahle*. Toinen painos. Jyväskylä: KKJMK Oy.

- Eskola, O. Tähtiin kirjoitettu. 17–22. (K35)
 Hakkarainen, M. Kauhukakara. 23–27. (K36)
 Hakkarainen, A. Epäilijän tie kiviseinän kautta vapauteen. 28–32. (K37)
 Attila, T. Huumenuoren elämänmuutos. 36–42. (K38)
 Peltomäki, S. Väärä valinta. 43–45. (K39)
 Toikonniemi, E. Vapaus on tavoittelemisen arvoinen asia. 46–52. (K110B)
 Heikkilä, V. Huumehelvetistä seurakunnan palvelijaksi. 53–57. (K41)
 Räisänen, O. Vankina ja Herrassa vapaana. 58–60. (K42)
 Hälikkä, M. Yksinäinen mies. 61–67. (K43)
 Simanainen, K. Itsemurha puhutteli. 68–73. (K44)
 Valentin, J. Kahdesti armahdettu. 74–76. (K45)
 Heinonen, J. Täältä tullaan elämä. 77–80. (K46)
 Hannula, P. Hullu–Peran huume kierre. 81–83. (K47)
 Oinas, T. Golgatan Olgan siunauksella taivastielle. 84–93. (K48)
 Koskela, M. Lupa uskoa. 94–99. (K49)
 Lammi, J. Kiltin pojan kiihdytysajo. 100–104. (K50)
 Sulkunen, J. Huumeiden salakuljettajasta Jumalan sanan kuljettajaksi. 105–110. (K115B)
 Timonen, J. Vahingosta vakavat seuraukset. 111–114. (K53)
 Saatola, A. Päihderiippuvainen väsy elämän tyyliittömyyteen. 115–118. (K54)
 Lepistö, A. Kakolan poika näki auringonlaskun uusin silmin. 119–127. (K55)
 Laine, V. Ei oltu mitään Robin Hoodeja. 128–132. (K56)
 Kovanen, J. Vankilasta vankilaan. 133–136. (K57)
 Ihalainen, J. Uusi elämä Helvetinjärven ehtoollisella. 137–142. (K58)
 Raatikainen, H. Viinan yliote. 143–146. (K59)
 Viik, A. Rikkinäisestä eheä. 147–152. (K60)
 Lindberg, A–M. 1998. Mahdollisuus. Suom. M. Kyrö. Helsinki: Kirjayhtymä oy. (K24)
 Lipszyc, R. 2016. Ghettopäiväkirja. Suom. T.Kärkkäinen. Helsinki: Gummerus. (K125)
 Loiri-Seppä, L. 2010. Selviämistarinoita. Juva: Gummerus oy.
 Järvinen, J. Keittiön lattialla. 8–17. (K61)
 Puntti, R. Pölyinen, kalpea vappu. 18–32. (K62)
 Runar. Käsi parrassa. 33–39. (K63)
 Pena. Ajatuksia lukevat naapurit. 40–52. (K64)
 Fagerholm, M. Aamuyö kesätalossa. 53–69. (K65)
 Lehtonen, S. Traktori neljällä jalalla. 70–90. (K66)
 Rapila, S. Kallis kuntosalikortti. 91–102. (K67)
 Armi. Kiemurtelu television edessä. 103–110. (K68)
 Rafael. Kieliä lavalla. 111–121. (K69)
 Kaaleppi. Samanlaiset sairaalapyjamat. 122–137. (K70)
 Ismail, A. 900 grammaa. 138–145. (K71)
 Mona. Hierovassa sängyssä. 146–152. (K72)
 Frank. Tohtori omalla terassilla. 153–169. (K73)
 Onni. Korvakoru. 170–182. (K74)
 Hakoköngäs, J. Pää räjähtää. 183–191. (K75)
 Joonas. Pikakelaus. 192–197. (K76)
 Keuramo, R. Pesuvati ja tuoli. 198–206. (K77)
 Olli. Ojaanajo. 207–217. (K78)
 Loiri, P. Aamukävely. 218–230. (K79)
 Loiri, L. Huono keikka. 231–238. (K80)
 Michelson, F. 2022. Selvisin Rumbulasta. Suom. Jussi Örn. Latvia: Aviator-kustannus. (K123)
 Mäkelä, K. 2011. Valkea voima. Huumeäidin tarina. 2. painos. Keuruu: Otava. (K103)
 Mäntymies, L. 1999. Suru, ankara ilo. 4. painos. Helsinki: Kirjapaja Oy. (K25A)

- Niemi, P. 2008. Stooreja varjojen mailta. 2. laajennettu painos. Vaajakoski: Gummerus.
Hanna. 13–19. (K81)
Heli. 20–24. (K82)
Jari. 25–30. (K83)
Jarmo. 31–37. (K84)
Lasse. 38–49. (K85)
Laura. 50–54. (K86)
Leikku. 54–55. (K87)
Lilli. 64–69. (K88)
Lissu. 70–76. (K89)
Manna. 77–89. (K90)
Rami. 82–89. (K91)
Teemu. 90–97. (K92)
Toni. 98–102. (K93)
Topi. 103–107. (K94)
Niemi. P. 108–168. (K95)
- Nousiainen, T. 1981. Kristuksen kanssa kärsimyskoulussa. Helsinki: Kuva ja sana. (K26B)
- Nousiainen, T. 1986. Yksi ainoa elämä. 6. Painos. Hämeenlinna. Kustannuskeskus päivä Oy. (K26A)
- Oksanen, K. 2015. Kasvonsa menettänyt mies. Helsinki: WSOY. (K116)
- Piili, M. 2021. Kohtalona Siperia. Neljätoista vuotta pakkotyöväkänä. Helsinki: LIKE. (K137)
- Pivnic, S. 2013. Survivor. Hodder & Stoughton Ltd. London. (K135)
- Päts, H-A. 2009. Twice Deported: The Story of a President's daughter-in-law. Teoksessa Stiever-Lee, S., Malik, L., Jõe-Canon, I. & Hinrikus, R. (toim.) Carrying Linda's Stones. An Antology of Estonian Women's Life Stories. Tallinn: Tallinn University Press, 222–242. (K132)
- Rajchman, C. 2011. Treblinkan viimeinen juutalainen (muistiinpanoja jälkimaailmalle). Suom. Marita Vihervuori. Helsinki: Minerva. (K120)
- Rantanen, V. 1990. Ristin ja Siperian tie. Kappale kahden Siperiaan karkoitettujen ja Siperiasta paenneen inkeriläisen kohtalon tiestä. 2.painos. Jyväskylä: Gummerus. (K138)
- Rauhala, J. 1968. Kärsivän sana kärsivälle. 4. painos. Hämeenlinna: Kustannuskeskus Päivä. (K1)
- Rinne, R. 2005. KK kuolemankauppias. 8. painos. Jyväskylä: Gummerus. (K33A)
- Rinne, R. 2012. KK ääri rajoilla. 2. painos. Saarijärvi: Kuva ja Sana. (K33B)
- Roseninge, K. von. 2016. Escaping the Russian Bear. An Estonian Girl's Memoir of Loss and Survival During World War II. Woodsville, New Hampshire: Lakeshore Press. (K126U)
- Ruge, W. 2013. Punainen paratiisi. (toim. Eugen Ruge). Suom. Liisa Ryömä, Robert Ryömä. Jyväskylä: Atena. (K128)
- Salomaa, V. 1973. Eräs heistä. Syöpäpotilaan kertomaa. 2. painos. Joensuu: SLEY. (K27)
- Salovuori, S. 1985. Minä tiedän sinun ahdistuksesi. ”Reppanan päiväkirja.” Vantaa: RV - kirjat. (K28)
- Seppänen, L. 2012. Surun satuttamat. Kertomuksia läheisen kuolemasta. Helsinki: Kirjapaja.
Simo. Sydänääniä. 11–34. (K96)
Laura. Edessä enkelin siipi. 35–62. (K97)
Hanna. Äidin ja isän ikävä. 63–86. (K98)
Johannes. Kärsimys avaa tien. 87–107. (K99)
Eveliina. Internetistä saattomat kalle. 109–135. (K100)
Kari. Veteraanin iltahuuto. 137–159. (K101)
Piritta. 53 punaista ruusua. 161–181. (K102)
- Spiik, K–M. 2010. Isän suru. Mediapinta. (K106A), (K106B)
- Surma-Aho, 1965. Elämä säteiden varassa. Nuoren syöpään sairastuneen teologin päiväkirjamerkin-
töjä. 4. painos. Pitäjämäki: Sanoma Oy. (K29)
- Suurla, L. 1986. Hospice ei ole rakennus, vaan näkemys. Teoksessa: Aalto, K. (toim.) Saattohoito. Juva:
WSOY, 154–173. (K25B)

- Suurla, L. 1989. Kun olemme kulkeneet surun läpi. Teoksessa: Veenkivi, L. (toim.) Elämän ja kuoleman kehät. Ihmisen matkasta ja päämäärästä. Juva: WSOY, 199–205. (K25C)
- Talasnemi, J. & Talvitie, S. 1986. Miksi minä? Kokemuksia uskosta, Jumalasta ja kärsimyksestä. Porvoo: WSOY. (K30A)
- Talvitie, S. 1972. Tämä kolmas elämä. Teoksessa Talvitie, S. (toim.) Aurinkoa pilvien lomasta. Kärsimyksen monet kasvat. Porvoo: WSOY, 11–30. (K30B)
- Teinilä, M. 2006. Lopun elämää. Itsemurhan tehneiden läheiset kertovat. Helsinki: Gummerus.
- Jarin äiti. Hienointa on jutella saman kokeneiden kanssa. 17–29. (K31A1)
- Saarela, K. Ei kenellekään pidä tapahtua näin kauheaa asiaa. 30–43. (K31A2)
- Tikkunen, R. Yhden itsemurha muuttaa monen elämän. 44–50. (K31A3)
- Oksalahti, H. Se tulee aina olemaan osa minua. 51–59. (K31A4)
- Lintunen, M. Aika tuo eräänlaista arpikudosta. 60–71. (K31A5)
- Miia. Olisit nyt sinä vuorostasi hoitamassa asioita. 72–78. (K31A6)
- Nieminen, M. Nyt surun kanssa osaa jo elää. 79–82. (K31A7)
- Juhanin äiti. Mitä vain voi tapahtua koska vain kenelle vain. 83–93. (K31A8)
- Mika. Rakastan sinua. Miksi jätit minut? 94–104. (K31A9)
- Härkönen, M-L. Lohtu pitää etsiä ja löytää. 105–115. (K31A10A, K31A10B)
- Tiira, H., 1990. Sanat vammasta sanotut. Pohdiskeluja teidän kanssanne, jotka ette säilyneet ehyinä. Lapua: Herättäjäyhdistys. (K31)
- Tiittanen, A. 2009. Kure, yksinäinen susi. 3. painos. Saarijärvi: Kuva ja sana. (K32)
- ten Boom, C. 1964. Valo loistaa läpi ristikon. 2. Painos. Suom. L. Kolari. Hämeenlinna: Päivä. (K122)
- ten Boom, C., Buckingham, J. 1992. Jumalan kulkuri. 2. painos. Suom. Katriina Kuisma. Hämeenlinna: Päivä Oy. (K122B)
- Ukkola, T. 1996. Kansanvallan vanki. Helsinki: Otava. (K32,1)
- Uljas, T. Pirjo Kauppinen & Loputon taistelu: Elämisen vimma pitää minut hengissä.” Eeva 6/2007, s. 24–27. (K18C)
- Voutilainen, E. 1994. Elämisen riskit. Murroksessa on mahdollisuus. Juva: WSOY. (K33)
- Weinberg, F. 2013. Elossa viiden keskitysleirin jälkeen. Suom. Jere Saarinen. Helsinki: Minerva. (K119)
- Wiesel, E. 2006. Night. Ranskan kielestä englanniksi Marion Wiesel. London: Beguin Books. (K117)
- Wurmbrand, R. 1970. Kirkkautta kidutuskammiassa. Toinen painos. Suom. Risto Soramies. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Uusi tie. (K130)
- Zywulska, K. 2011. I Survived Auschwitz. Revised and Expanded Edition. Translated From the Polish *Przeżyłam Oświęcim*. Warsaw: tCHu, doM wYdawnicz (K121)

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Purhonen, J. 2014. Kärsimyksen tarkoitus. Länsi-Suomi 6.4.2014, 3.
- Virta, V. 2015. Epäoikeudenmukainen Jumala? Länsi-Suomi 1.2.2015, 3.
- Seitsemän kuoli henkilöauton ja tilataksin törmäyksessä Loimaalla. 2005 Länsi-Suomi (STT) 23.1.2005, 1,6.

Kirjalliset lähteet

- Aaltonen, R. 1999. Jeesus elää. Teoksessa Myllykoski, M. & Lindblad, (toim.) Jeesus jälkeen Kristuksen. Porvoo: WSOY, 131–139.
- Ahlman, E. 1920. Arvojen ja välineitten maailma (eettisidealistinen tarkastelukoe). Porvoo: WSOY.
- Ahlman, E. 1953. Ihmisen probleemi. Johdatus filosofisen antropologian kysymyksiin. Jyväskylä: Gummerus.

- Ahn, J. 2011. Review of Children's Identity Construction via Narratives. *Creative education* 2011. Vol.2, No.5, 415–417. Scientific Research DOI:10, 4236/ce 2011 25060.
- Aikko, J. 2010. Muutosmatka sotilaaksi. Sotilaan kasvu kovissa olosuhteissa ja siihen vaikuttaminen sotilaskoulutuksessa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Täydennyskoulutus- ja kehittämiskeskus. Julkaisusarja 1, Tutkimuksia 1/2010.
- Aikko, J. 2014. Kuulkaa kerron teille tarinan. Teoksessa Arto Mutanen & Otto Pekkarinen (toim.) *Sotilaspedagogiikka*. Professori Juha Mäkisen 50-vuotisjuhlakirja. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johdattaminen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2, N:o 13, 97–105.
- Aikko, J. 2016. Hyvä paha elämä. Teoksessa Mutanen, A.; Kantola, M.; Kotila, H. & Vanhanen-Nuutinen, L. (toim.) *Käytäntö, tutkimus ja ammattipedagogiikka*. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 44. Turku: Turku AMK, PraBa, 86–99.
- Aikko, J. 2018. Takimmainen vainio – kasvatuksellisen hyödyn tarkastelu. Teoksessa: Mutanen, A.; Houni, P.; Mäntyvaara, J. & Kantola, M. (toim.) *Hyöty*. Turun Ammattikorkeakoulun tutkimuksia 48. PraBa, 98–113.
- Aiskhylos. 2003. *Oresteia*. Suom. K. Simonsuuri. Helsinki: Tammi.
- Akvinolainen, T. 1983. *Usko ja rukous*. (apostolisen uskontunnustuksen ja Herran rukouksen selitys). Suom. A. Teinonen. Helsinki: Kirjaneliö.
- Alasuutari, P. 1999. *Laadullinen tutkimus*. 3. painos. Gummerus: Jyväskylä.
- Algosphere. Alliance for the alleviation of suffering 2.8.2025. Vision. Verkkosivu. <https://al-gosphere.org/about/vision/>.
- Allardt, E. 1976. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Andersen, L. 2005. *Miksi nukut Herra? 2. uudistettu painos*. Suom. ei mainintaa. Kauniainen: Perussanoma OY.
- Anderson, R. E. 2013. *Human Suffering and Quality of Life. Conceptualizing Stories and Statistics* Department of Sociology. Social Sciences Bldg. University of Minnesota. Minneapolis. USA.
- Apel, K. O. 1971. *Kommunikaatio ja ihmistieteiden perusteet*. *Sociologia* 3, 133–149.
- Apo, S. 1990. *Kertomusten sisällönanalyysi*. Teoksessa Mäkelä K. (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 62–80.
- Applebaum, A. 2022. *Gulag vankileirien saariston historia*. Suom. A. Helasvuo. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Arendt, H. 1998. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Arendt, H. 2002. *Vita Activa. Ihmisenä olemisen ehdot*. Suom. R. Oittinen ja työryhmä. Tampere: Vastapaino.
- Aristoteles, 1989. *Nikomakhoksen etiikka*. Suom. S. Knuutila. Helsinki: Gaudeamus.
- Assilainen, F. 1981. *Kutsu köyhyyteen*. Suom. S. Teinonen. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.
- Atkinson, R. 2007. *The life Story Interview as a Bridge in Narrative Inquiry*. In: D. J. Clandinin (ed.) *Handbook of Narrative Inquiry. Mapping a Methodology*. California: Sage, 224–245.
- Augustinus, 1981. *Tunnustukset*. Suom. Otto Lakka. Jyväskylä: Gummerus.
- Auerbach, E. 1992. *Mimesis. Todellisuuskuvauksia länsimaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Autio, R. 2015. *Näkökulma: Koulun penkillä oppii yhtä paljon kuin elämän kovassa koulussa*. Tarkistettu 1.8.2025. Yle.fi: Päivitetty 27.7.2015, 17.00.
- Backman, J. 2012. *Bildung und Bildmetaphysik. Eine Heideggersche Kritik des Bildungsbegriffes*. Erschienen in: Gerl-Falkovitz, H.; Kaufman, R.; Sepp, H., R.; *Die Bildung Europas: Eine Topographie des Möglichen im Horizont der Freiheit*, Dresden 2012, 175–191. Verkkosivu. Luettu 28.7.2025. http://www.tudpress.de/ThelemXTC2013/product_info.php?products_id=1238; <https://www.academia.edu>.
- Backman, J. 2018. *Äärellisyyden kohtaaminen. Kokemuksen filosofista käsitehistoriaa*. Teoksessa Jarkko Toikkanen & Ira, A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*. Rovaniemi: Lapland University Press, 25–40.

- Barth, K. 1978. Kristus ja me kristityt. Suom. Juhani Simojoki. Helsinki: Kirjaneliö.
- Batson, C. W. & Ventis, W.C. 1982. The religious experience. A social psychological perspective. New York.
- Bogdan, R.; Taylor. J. S. & Wiley, A. 1975. Introduction to qualitative research methods a phenomenological approach to the social sciences. New York: John Wiley & Sons.
- Bolton, G. 2010. Explorative and Expressive Writing for Personal and Professional Development. University of East Anglia. School of Medicine, Health, Policy and Practice: Institute of health.
- Bolton, G. 1999. The Therapeutic Potential of creative Writing. Writing Myself. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Bonaventura, 1987. Sielun matka Jumalaan. Itinerarium mentis in deum. Suom. S. A. Teinonen. Vammala: Suomalaisen teologisen seuran julkaisuja 150.
- Bonhoeffer, D. 1963. Kristillinen yhteiselämä. 2. Painos. Suom. A. Krohn. Kuopio: SLS.
- Bonhoeffer, D. 1991. (Bethge, E. toim.) Kirjeitä vankilasta 1943–1944. Suom. K. Selin; E. Niinivaara. Porvoo: Kirjaneliö.
- Bourdieu, P. 1999. The Space of Points of View. Teoksessa Bourdieu et al. (toim.) The Weight of the World. Social Suffering in the Contemporary Society. Stanford: Stanford University Press, 3–5.
- Bowker, J. 1997. The Oxford Dictionary of World Religions. New York: Oxford university press, 296–297.
- Brockmann, S. 1996. German Literature Culture at the Zero Hour. Linguistics ad Culture vol: 37, Camden House.
- Bruhn, K. 1977. Kasvatusopin historian kehityslinjoja. Neljäs painos. Suom. R. Malmberg. Helsinki: Otava.
- Bruner, J. 2004. Life as Narrative. Social Research, vol. 71, No:3, 691–670.
- Buber, M. 1999. Minä ja sinä. Kolmas painos. Suom. J. Pietilä. Porvoo: WSOY.
- Bullock, A. & Trombley, S. (toim.) 1999. The New Fontana Dictionary of Modern Thought. 3. painos. London: Harper Collins Publishers.
- Cameron, E. & Green, M. 2009. Making sense of change management. 2nd edition. London: Logan Page.
- Camus, A. 1962. Esseitä. Suom. Leena Löfstedt. Helsinki: Otava.
- Camus, A. 1971. Kapinoiva ihminen. Suom. Ulla-Kaarina Jokinen. Helsinki: Otava.
- Camus, A. 1972. Onnellinen kuolema. Suom. Elina Hytönen. Helsinki: Otava.
- Camus, A. 2012. Rutto. 2. painos. Suom. Juha Mannerkorpi. Uuden, tarkennetun käännöksen laatinut Juha Mannerkorpi. Helsinki: Otava.
- Camus, A. 2000. The myth of Sisyphus. London: Benguin Books.
- Carabatea, M. 1997. Greek mythology. Athens: Adam Editions.
- Caraveli- Chaves, A. 1980. Bridge Between Worlds. The Greek Women's Lament as Communicative Event. American Journal of Folklore. Vol.93, Nr. 368.
- Carr, D.B.; Loeser, J. D. & Morris, D. B. 2005. Narrative, pain and suffering. (Progress in pain research and management) Seattle, WA: International Association for the study of pain press.
- Castren, P. 2017. Antiikin myytit. Helsinki: Otava.
- Coffman, B. S. 1997. Weak signal Research. Introduction. Viittaus 31.8.2016. <https://legacy.mgtaylor.com>.
- Comenius, J. A. 1931. Suuri opetusoppi. Suom. E. J. Tammio. 2. painos. Porvoo: WSOY.
- Corrigan, P.; McCorckle B.; Schell, B. & Kidder, K. 2003. Religion and Spirituality in the Lives of People with Serious Mental Illness. Community Mental Health Journal, Vol. 39, No 6, December 2003, 487–499.
- Coulter, C.; Michael, C. & Poynor, L. 2015. Storytelling as Pedagogy: An Unexpected Outcome of Narrative Inquiry. Curriculum Inquiry 37(2), 103–122. DOI: 10.1111/.j.1467–873X.2007.00375.
- Crumbaugh, J. C. & Henrion, R. 1994. The ecce homo technique. A special case of dereflection. The international forum for Frankl Logotherapy, 17, 1–7.

- de Mello, A. 2000. Havahtuminen. 2. painos. Toim. Francis Stroud. J. Suom. V. Rissanen. Jyväskylä: Gummerus.
- Daoust, R. 2025. About Suffering in the World. Algoscience For the Systematic Study of Suffering. Verkkosivu. Luettu 2.8.2025. <https://robertdaoust.org/syst-study/study.html>.
- Des Pres, T. 1976. The Survivor. An Anatomy of Life in the Death Camps. New York: Oxford University Press.
- Dewey, J. 1955 (a). Democracy and education. An introduction to the philosophy of education. 28. painos. The Macmillan Company.
- Dewey, J. 1955 (b). Theory of valuation. International encyclopedia of unified science. The university of Chicago Press.
- Dewey, J. 1999. Pyrkimys varmuuteen. Suom. P. Määttänen. Tampere: Gaudeamus.
- Dhammadpada, wisdom of the Buddha. 1980. English – Pali edition. Translation by Kaviratna, H. California: Theosophical university Press.
- Douglas, J., D. 1985. Creative Interviewing. Sage Library of Social Research, Vol.159. Beverly Hills: Sage Publications.
- Durkheimer, E. 1980. Uskontoelämän alkeismuodot. Australialainen toteemijärjestelmä. 5. painos. Suom. S. Randell. Helsinki: Tammi.
- Eddan jumalarunot. 1982. Suom. A. Tynni. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Edelglass, W. 2006. Levinas on suffering and compassion. Sophia, Vol. 45, No: 2, October 2006. Ashgale Publishing Lmt, 39–55.
- Egan, G. 1973. Face to Face. The Small-Group Experience and Interpersonal Growth. California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Eitinger, L. 1998. Auschwitz – A Psychological Perspective. Teoksessa Gutman, Y. & Berenbaum, M. Anatomy of the Auschwitz Death Camp. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press. Published in association with the United States Holocaust Memorial Museum, Washington D.C., 469–482.
- Ekebon, O. 1913. Meidän vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen kärsimisen ja kuoleman tutkiskelemus. Toinen, jonkun verran kielen puolesta korjattu painos. Suom. Abr. Lind. Rauma: Rauman kirjapaino-osakeyhtiön kirjapaino.
- Enqvist, K. 2011. Olemisen porteilla. Helsinki: WSOY.
- Eriksson, K. 1992. The Alleviation of Suffering – The Idea of Caring. Scandinavian Journal of Caring Sciences, 6 (2), 119–123.
- Erkkilä, R. 2018. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 6. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 195–224.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- European Parliament 27.4.2023. Päätöslauselmaesitys kommunismin 100 miljoonasta uhrista. Päätöslauselmaesitys B9-0230/2023. Verkkosivu. Luettu 6.8.2025. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0230_FI.html.
- Feuerbach, L. 1980. Uskonnon olemuksesta. Suom. V. Oittinen. Helsinki: Otava.
- Filipovic, Z. 2009. Teoksessa The Freedom Writers with E. Gruwell, E. 2009. The Freedom Writers Diary. New York: Broadway Books.
- Fisher, J. 2011. The four domains model: Connecting spirituality, health and wellbeing. Religions, 2 (4) 17–28, doi: 10.10.3390/rel 2010017.
- Florian, A. (toim.) 2018. Holocaust. Public Memory in Post communist Romania. Indiana University Press. Office of Scholarly Publishing. Herman B Wells Library (350) Bloomington, Indiana USA.
- Frank, D. A. & Bolduc, M. K. 2004. “From Vita Contemplativa to Vita Activa; Chaim Perelman and Lucie Olbrechts -Tytea’s Rhetorical turn. Advances in the History of Rhetoric 7 (2004): 65–86.
- Frankl, V. E. 1980. Elämän tarkoitusta etsimässä. Suom. Ben Furman. Helsinki: Otava.
- Frankl, V. E. 1984. Itsensä löytäminen. Suom. P. Leisten. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Frankl, V. E. 1985. Argumentteja traagisesta optimismista. Teoksessa Tahdonvoimalla terveeksi. Viktor E. Franklin logoterapia. Suom. H. Kortekallio, 11–34. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Frankl, V. E. 1986a. Ehjä ihmiskuva. Suom. Paula Leisten. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Frankl, V. E. 1986b. Tahdonvoimalla terveeksi. Viktor E. Franklin logoterapia. Vaasa: Kirjayhtymä.
- Frankl, V. E. 2010. Ihmisyyden rajalla. 4. painos. Suom. Osmo Jokinen; Eila Sandborg. Keuruu: Otava oy.
- Fredriksson, L. & Eriksson, K. 2001. The patient's narrative of suffering – a path to Health? An interpretative research synthesis on narrative understanding. *Scandinavian Journal of Caring Science*, 15, 3–11.
- Freire, P. 2014. *Pedagogues of the oppressed* (30th anniversary edition). Translated M. Bergman Ramos. London: Bloomsbury.
- Freud, S. 1982. *Ahdistava kulttuurimme*. Suom. E. Puranen. Jyväskylä: Gummerus.
- Fromm, E. 1977. *Olla vai omistaa*. Suom. M. Kannosto. Rauma: Kirjayhtymä.
- Fullagar, S. 2003. Wasted lives. The social dynamics of shame and youth suicide. *Journal of Sociology* 2003. The Australian Sociological Association, Volume 39(3), 291–307.
- Gadamer, H. G. 1988. *Truth and method*. London: Sheed and Ward Ltd.
- Gaita, R. 2000. *A Common humanity: Thinking about Love and Truth and Justice*. London: Routledge.
- Gandhi, M. 1988. *Rauhan sanat*. Porvoo: WSOY.
- Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- George, LL. K.; Larson, D. B.; Koenig, H. G. & McCullough, M. E. 2000. Spirituality and health: What we know. What we need to know. *Journal of Social and Clinical Psychology*. Vol. 19, No. 1, 2000, pp. 102–116.
- Gilbert, P. & Procter, S. 2006. Compassionate Mind Training for People with High Shame and Self-Criticism: Overview and Pilot Study of a Group Therapy Approach. *Clinical Psychology and Psychotherapy*. Clin. Psychol. Psychother, 13, 353–379 (2006).
- Gilgamesh - eepos. 1943. *Suomennos sekä johdanto ja selitykset* A. Salonen. Porvoo: WSOY.
- Glover, J. 2010. *Ihmisyys*. Suom. P. Stenman. Helsinki: Like-kustannus oy.
- Goethe, J. 1992. *Nuoren Wertherin kärsimykset*. Suom. M. Mannila. Keuruu: Otava.
- Gorree, G. & Barbie, J. 1983. *Rakkaus näkyy*. Suom. T. Nieminen. Hämeenlinna: Kirjapaja.
- Gothoni, R. 1987. Pitkäaikaissairaana vanhuksen maailma ja uskonnollisuus. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 149.
- Gourevitch, P. 2001. *Huomenna meidät ja perheemme tapetaan*. Kertomuksia Ruandasta. Suom. J. Wallenius. Jyväskylä: Gummerus.
- Granfelt, R. 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura, 702.
- Graveri, M. & Losonczy, A–M. 2014. Growing up in the gulag: Later accounts of deportation to the USSR. *Fondation maison des sciences de l'homme*. Programmes scientifiques. No 62 Verkkosivu: february 2014. Tarkistettu 30.7.2025. <https://shs.hal.science>. (pdf).
- Grönfors, M. 1982. *Kvalitatiiviset kenttätutkimukset*. Juva: WSOY.
- Guroian, V. 1998. *Tending the heart of virtue: How classic stories awaken a child's moral imagination*. New York: Oxford University Press.
- Gyllenberg, R. & Kivekäs E. 1979. *Raamatun tulkinta ja opetus*. Jyväskylä: Gummerus.
- Haavio, M. 1961. *Koulun uskonnonopetuksen rakenne ja henki*. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Haavio, M. 1967. *Keskustelua kasvatuksesta ja kristinuskosta*. Helsinki: Suomen pyhäkouluyhdistys.
- Hakkarainen, J. 2012. Isä Georges Florovski (opetuspuhe). Isä Georges Florovski uuspatristisen synteesin kehittäjä. Verkkosivu. Ortodoksi Net. Luettu 4.8.2025. [https://www.ortodoksi.net/index.php/Is%C3%A4_Georges_Florovski_\(opetuspuhe\)](https://www.ortodoksi.net/index.php/Is%C3%A4_Georges_Florovski_(opetuspuhe)).
- Harjula, R. 1986. *Syällisyys, sairaus ja ihminen*. Syällisyys sairauden selityksenä eri kulttuureissa ja uskonnoissa. Jyväskylä: Gummerus.
- Harmanen, E. 1997. *Sieluhoito sururyhmässä*. Tutkimus ryhmän ohjaajan näkökulmasta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 207.

- Harva, U. 1957. Ihminen etsii itseään. Ihmisen ongelma marxismissa, eksistentialismissa ja personalismissa. Otava: Keuruu.
- Harva, U. 1964. Ihminen hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Haslam, N. 2006. Dehumanization: An Integrative Review. *Personality and Social Psychology Review* 10 (3), 252–264.
- Hatch, J. J. & Wisniewski, R. 1995. Life history and narrative: Questions, issues, and exemplary works. In Hatch, J. A. & Wisniewski, R. (eds.) *Life history and narrative*. London: The Falmer Press, 113–135.
- Havula, P. 2022. Hannu Jore on tehnyt vuosia huumevalistusta. Verkkosivu. Tarkistettu 27.7.2025. <https://www.is.fi >tampereen-seutu>. 12.6.2022.
- Heberlein, A. 2011. En tahdo kuolla, en vain jaksa elää. 4. painos. Suom. Lempinen, U. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Heidegger, M. 2000. Oleminen ja aika. Suom. R. Kupiainen. Tampere: Osuuskunta vastapaino.
- Heikkilä, A. 1998. Meditaatiosta rukoukseen. Teoksessa T. Lappalainen (toim.) *Hiljaisuuden etsijöitä. Ihmisiä elämän perimmäisten kysymysten äärellä*. Porvoo: WSOY, 34–49.
- Heikkinen, H. 2002a. Draaman maailmat oppimisolueina. Draamakasvatuksen vakava leikkilisyys. Jyväskylän yliopisto. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 201.
- Heikkinen, H. 2002b. Whatever is narrative Research? Teoksessa Huttunen, R.; Heikkinen, H. & Syrjäjä, L. (toim.) *Narrative Research: Voices of Teachers and Philosophers*. Sophi.
- Heikkinen, H. 2004. Vakava leikkilisyys – Draamakasvatusta opettajille. Vantaa: Kansanvalistusseura.
- Heikkinen, S. 2020. Pullopostia Seilin saarelta. *Potilas numero 43*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Heinonen, R. 2006. Hiljaiset vedet vastuun virrat. Kirjoituksia aikamme arvovalinnoista. Joensuu: Saanomalehti Karjalainen.
- Heinonen, R. 1993. Perhosen perspektiivi. Mielikuvat ja arvot opetuksessa. Porvoo: WSOY.
- Heiskanen, T. 1996. Elämän palapeli. Johtolankoja vaikeuksista selviytymiseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Heiskanen, J. 1989. Kenttäpappina Kollaalla. Porvoo: WSOY.
- Heiskanen, M. 2012. Kollaan kenttäpappin tarina. Juva: Siltala.
- Hela, M. 1940. Kasvatustavoitteita. Porvoo: WSOY.
- Hela, M. 1948. Luonteenkasvatuksen etiikka. Helsinki: WSOY.
- Helander, E. & Räsänen, A. 2007. Jumala palaa politiikkaan. *Ulkopolitiikka I/2007*, 11–15.
- Helenius, J.; Rautava, M. & Tuovinen, R. 1998. Eväitä elämään. Keinoja nuorten elämäntaitojen vahvistamiseksi. Porvoo: WSOY.
- Hellström, M. 2012. Pedagogiikkaa ja koulupolitiikkaa. Verkkosivu. Luettu 2.8.2025. (<http://pedagogiikka.blogspot.com>; <http://martifi.wordpress.com/>).
- Hick, J. 1985. *Evil and the God of Love*. London: Macmillan.
- Hinrikus, R. 2009a. Life stories as memory. Teoksessa Stiver Lee, S.; Malik, L.; Jõe-Cannon, I. & Hinrikus, R. (toim.) *Carrying Linda's Stones. An Anthology of Estonian Women's Life Stories*. Tallinn: Tallinn University Press, 67–90.
- Hinrikus, R. 2009b. Soviet deportations. Teoksessa Stiver Lee, S.; Malik, L.; Joe-Cannon, I. & Hinrikus, R. (toim.) *Carrying Linda's Stones. An Anthology of Estonian Women's Life Stories*. Tallinn: Tallinn University Press, 207–221.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1988. *Teemahaastattelu*. 4. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Hollo, J. 1931. *Itsekasvatus ja elämisentaito*. Porvoo: WSOY.
- Hollo, J. 1952. *Kasvatuksen maailma*. Porvoo: WSOY.
- Holme, I., M. & Solvang, B., K. 1991. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder. översättningen*. Sweden, Lund: Studentlitteratur.
- Honkasalo, M-L. 2004. “Elämä on ahasta täällä.” Otteita maailmasta, joka ei pidä kiinni. Teoksessa Honkasalo, M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino.

- Honkasalo, M-L., 1998. Space and Embodied Experience. Thinking the Body in Pain. *Body & Society*.
- Honkasalo, M-L. 2002a. Chronic Pain as a posture towards the World. *Scandinavian Journal of Psychology* 41, 197–208.
- Honkasalo, M-L. 2002b. ”Vielkii miuta nii itkettä...” Suru, ero ja ahistus pohjoiskarjalaisten arkipäivässä. Teoksessa Rossi, L-M. & Saarikangas, K. (toim.) *Itkua ikä kaikki*. Helsinki: SKS.
- Honkasalo, M-L. 2001. Vicissitudes of Pain and Suffering: Chronic pain and Liminality. *Medical Anthropology* 19, 319–353.
- Honkasalo, M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. (toim.). 2004. *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino.
- Houtsonen, J.; Kauppila, J. & Komonen, K. 2000. Koulutus, elämänkulku ja identiteetti. Kasvatussosiaalisia avauksia suomalaiseen oppimiseen. Saarijärvi: Sosiaalitutkimuksia. Joensuun yliopisto. Sosiologian laitos. No:3. Joensuu university press.
- Huhtinen, A. 1996. Sielun parantamisesta sielun hoitamiseen. *Filosofinen aikakauslehti* 1998. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Huovinen, E. 2005. *Käännä kasvosi, herra*. Helsinki: WSOY.
- Huovinen, E. 2006. *Kärsimys ja ilo. Katumuspsalmien tutkiskelua*. Helsinki: WSOY.
- Hurri, M. 1998. *Lapsuus kadulla. Raportti Pietarin katulapsista*. Jyväskylä: Gummerus.
- Hurri, M. 2005. Katastrofi muutti monen suomalaisen elämän. *Kristityn vastuu* no 2/2005, 10.
- Husserl, E. 1995. *Fenomenologian idea. Viisi luentoa*. Suom. J. Himanka; H. Hämäläinen & Sivenius. Helsinki: Loki-kirjat.
- Husserl, E. 2006. *Uudistuminen ja ihmisuus*. (Heinämaa, S. toim.) Suom. T. Miettinen & S.T. Pulkkinen. Helsinki: Tutkijaliitto, Loki-kirjat.
- Huttunen, M. 2013. Narratiivisten identiteetti-prosessien kehittyminen varhaislapsuudesta nuoruuteen. Teoksessa Eero Ropo & Maiju Huttunen (toim.) *Puheenvuoroja narratiivisuudesta opetuksessa ja oppimisessa*. Tampere: Tampere University Press 2013, 125–154.
- Hyvärinen, M. & Löytyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Tiitula, L. (toim.) *Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Hämäläinen, J. 2011. Kotikasvatuksen arvot lapsen henkisenä pääomana. Teoksessa Jantunen, T. & Ojanen, E. (toim.) *Arvot kasvatuksessa*. Helsinki: Tammi, 57–74.
- Hänninen, V. 2000. *Sisäinen tarina. Elämä ja muutos. 2. painos*. Tampere: Tampereen yliopistopaino oy.
- Hänninen, V. & Timonen, S. 2004. ”Huoli” ja ”masennus.” Kärsimyksiä ennen ja nyt. Teoksessa Honkasalo, M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino.
- Hännikäinen, M. 2002. Yhteenkuuluvuuden tunne ja oppijoiden yhteisöksi kehittyminen. Teoksessa Karila, K.; Alasuutari, M.; Hännikäinen, M.; Nummenmaa, A-R. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Gummerus.
- IASP International Association for the Study of Pain. 2021. Luettu 29.7.2025. <http://www.iasp-pain.org>.
- Inayatullah, S. 1996. *Methods and Epistemologies in Futures Studies*. Kirjassa Slaughter, R. (toim.): *The knowledge Base of Futures Studies, Vol.1. Foundations*. DD; Media Group, Futures Study Centre, Hawthorn, Australia, ss. 186—203.
- Itkonen, M. 2001. Aikapoika, fenomenologiskriittinen itse, kasvatustietäminen yhteen nuoruusepookkiin. Teoksessa Itkonen M. S. (toim.) *Ihminen, mikä ja kuka olen? Filosofisia polkuja kasvatukseen, kasvuun ja olemiseen*. Tampere: Tampereen yliopisto Oy, 81–119.
- Jaakkola, P. 2011. *Topeliaaninen usko*. Kirjailija Sakari Topelius uskontokasvattajana. Helsinki: Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta. (väitöskirja)
- James, W 1920. *Elämän ihanteita*. Suom. J. Hollo. 2. painos. Porvoo: WSOY.
- James, W. 1926. *Sielutiede ja kasvatustiede*. Suom. J. Hollo. 2. painos. Porvoo: WSOY.
- Jaspers, K. 1985. *Ajattelun sanansaattajat*. Suom. P. Leisten. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Jaspers, K. 1970. *Johdatus filosofiaan*. Suom. S. Kallio. Otava: Keuruu.

- Jeesus Siirakin kirja. 1989. 2. painos. Hämeenlinna: Karisto.
- Jokinen, A.; Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, S. 1997. Rikotusta eheä. 2. painos. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö.
- Jolkkonen, J. 1999. Martti Luther ja oppi kärsivästä Kristuksesta. Teoksessa Myllykoski M. & Lindblad P. (toim.) Jeesus jälkeen Kristuksen. Juva: WSOY, 99–117.
- Jones, S. 1934. Kärsivien Kristus. Suom. A. Krohn. Porvoo: WSOY.
- Jussila, J.; Montonen, K. & Nurmi, K. E. 1992. Systemaattinen analyysi kasvatustieteiden tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Gröhn, S.T. & Jussila, J. (toim.) Laadullisia lähestymistapoja koulutuksen tutkimuksessa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kaasila, R. 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Kaasila, R.; Kajala, R. & Nurmi, K. E. (toim.) Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41–66.
- Kagava, T. 1938. Kärsimys on suuri asia (Jumalan sanaa kärsimyksen kuormaa kantaville). Porvoo: WSOY.
- Kakkori, L. 2009. Martin Heideggerin olemisen kysyminen. Tampere: Tampere University Press.
- Kalsched, D. 2013. Trauma and the Soul. A psycho-spiritual approach to human development and its interruption. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Kangasniemi, T. 2004. Ihminen, tunteet ja kärsimys. Terapeuttisen sielunhoidon ongelmia. Hämeenlinna: Karisto.
- Kanervo, S. & Koivula, E. 2006. WOP-projektin vankilasta vapautumisen jälkeinen työ elämäntarinoiden valossa. Laurea-ammattikorkeakoulu.
- Kanteletar. Elikä Suomen kansan vanhoja lauluja ja virsiä. E. Lönnrot (toim.) 1906. 3 osa. 5. painos. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainon osakeyhtiö.
- Kempiläinen, T. 1932. Pieni Kempin eli lyhyitä opetuksia ja rukouksia. Koonnut: Tersteegen, G. Suom. E. Kaila. Helsinki: Otava.
- Kempiläinen, T. 1962. Neljä kirjaa Kristuksen seuraamisesta. Suom. E. Kaila. 5. painos. Helsinki: Otava.
- Kempiläinen, T. 1983. Sielun kaipuu, Soliloquium animae. Suom. S. A. Teinonen. Hämeenlinna: Kirjapaja.
- Kierkegaard, S. 1948. Kärsimyksen evankeliumi (kristillisiä puheita). Porvoo: WSOY.
- Kierkegaard, S. 1964. Ahdistus. Jyväskylä: Gummerus.
- Kierkegaard, S. 2008. The Sickness unto Death. Translated by Alastair Hannay. London: Penguin Books.
- Kierkegaard, S. 1990. Kedon kukka ja taivaan lintu. Kolme puhetta. 3. painos. Suom. H. Linnove. Porvoo: WSOY.
- Kierkegaard, S. 1992. Päättävä epätieteellinen jälkikirjoitus. Suom. T. Lehtinen. Porvoo: WSOY.
- Kierkegaard, S. 2001. Toisto. Suom. O. Mäkinen. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.
- Kilpeläinen, T. 2011. Itsemurhan filosofia. Tallinna: Eurooppalaisen kirjallisuuden seura ry: Niin & näin.
- Kimberlin, C. L. & Winterstein, A. G. 2008. Validity and reliability of measurement instruments used in research. American Journal of Health-System Pharmacy, Vol. 65. Dec 1, 2008, 2276–2284.
- Kleinman, A. 1988. The Illness Narratives. Suffering, Healing and The Human Condition. New York: Basic Books.
- Kinosalo, M. 2015. Oppilaan narratiivisen identiteetin tukeminen perusopetuksessa. Teoksessa: E. Ropo; E. Sormunen & J. Heinström (toim.) Identiteetistä informaatiolukutaitoon: Tavoitteena itseenäinen ja yksilöllinen oppija. University of Tampere. Educational sciences. School of Education, 48–81.

- Kiuru, H. 2015. Tragedian tarina. Nuoren itsemurhaan päättynyt elämä vanhemman kertomana. Turun yliopiston julkaisuja – Annales universitatis turkuensis. Sarja – ser. C-osa, tom.404/ Turku: Scripta Lingua Fennica Edita/.
- Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa T. Niemelä (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Chydenus -instituutin julkaisuja 3/2001. Jyväskylä: Gummerus, 69–84.
- Koivunen, H. 1999. Mihin tarvitaan kärsimysmyyttiä? Teoksessa Myllykoski, M. & Lindblad, P. (toim.) Jeesus jälkeen Kristuksen. Porvoo: WSOY, 177–183.
- Kolkka, M. 2001. Ammattiin oppimisen situationaalinen yksilöllisyys ja prosessuaalisuus. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto, opettajankoulutuslaitos.
- Komulainen, J. 2007. Uskontojen kohtaaminen ja spiritualiteetti – teologisia reunahuomautuksia. Teoksessa A. Visala (toim.) Kirkko ja usko tämän päivän Suomessa. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, 101–123.
- Koskela, T. 1992. Sillail oikke. Rauman kielen sanoja ja sanomisia. Rauma: Länsi-Suomi.
- Krohn, S. 1996. Etsin ihmistä. Filosofisia esseitä. Toim. M. Airakorpi. Juva: WSOY.
- Krohn, E. 1948. Henkisen kulttuurimme kohtalo. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Kruus, L. 1983. Potilaan ja teologin keskustelu sairaalassa. Suomen teologisen seurann julkaisuja no: 139. Helsinki.
- Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.
- Kuuppelomäki, M. 1996. Parantumaton syöpä sairastavien potilaiden kärsimyskokemukset ja selviytymistä tukevat toiminnot. Turun yliopiston julkaisuja sarja C Nro 124. Turku. Diss.
- Kylliäinen, A. 1999. Tässä tarvittaisiin Jeesusta. Teoksessa Myllykoski, M. & Lindblad, P. (toim.) Jeesus jälkeen Kristuksen. Porvoo: WSOY, 118–129.
- Kärkkäinen, T. 2004. Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen. Sosiaalisen perimän ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen. Helsingin yliopisto. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 250.
- Lahdensuu, I. 2008. Esipuhe ja jälkisanat teoksessa Petrarca, F. Salaisuuteni, nousu Ventoux'n vuorelle 2008. Suom. I. Lahdensuu. Helsinki: Basam Books oy.
- Laine, T. 1997. Filosofinen ihmistutkimus ja ihmisen kokonaisuuden ongelma. Teoksessa: Kassila, T. (toim.) Filosofia ja ihminen. Elämänfilosofiset kysymykset. Helsinki: Yliopistopaino, 173–186.
- Laine, T. 2001. Kasvatustilanteen kaksinaisuudesta. Teoksessa Itkonen, M. 2001. (toim.) Ihminen, mikä ja kuka olet? Filosofisia polkuja kasvatukseen, kasvuun ja olemiseen. Tampere: Tampereen yliopisto oy, 119–142.
- Lalivé d'Épinay, C. 1995. Mikä kertomus? Teoksessa E. Haavio-Mannila; T. Hoikkala; E. Peltonen & A. Vilkkonen (toim.) Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus, 45–51. Helsinki: Gaudeamus.
- Lankinen, J. 2001. Syöpäpotilaan pastoriaaliset odotukset. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 228.
- Lehmijoki-Gardner, M. 2007. Kristillinen mystiikka: läntinen perinne antiikista uudelle ajalle. Helsinki: Kirjapaja.
- Lehtinen, T. 2013. Eksistentiaalisuus. Vapauden filosofia. Latvia: Arktinen banaani.
- Lehtinen, T. 2009. Sika vai Sokrates. Kirjoituksia kaupuksesta, kirkosta ja karaokesta. Hämeenlinna: Karisto oy.
- Lehtinen, T. 2000. Soren Kierkegaard. Intohimon, ahdistuksen ja huumorin filosofia. Hämeenlinna: Mattina.
- Lehtovaara, A. 1986. Ihmisen arvoitus (evoluutiopsykologinen ihmiskuva). Keuruu: Otava.
- Lehtovaara, M. 1994. Fenomenologinen näkökulma ihmisen tutkimisen metodologiaan. Teoksessa J. Varto (toim.) Kohti elämismailman ja ihmisen laadullista tutkimusta. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti, 3–32.
- Lehtonen, T. 2003. Pahan ongelma. Teoksessa Helenius, T.; Koistinen, T. & Pihlström, S. (toim.). Uskonnon filosofia. Helsinki: WSOY, 354–371.
- Leino, E. 1938. Helkavirsiä. 3. painos. Muistopainos. Helsinki: Otava.

- Leiviskä, A. 2018. Kasvatusfilosofia. Luettu 27.7.2025. <https://filosofia.fi/ensyklopedia/kasvatusfilosofia> (julkaistu 26.4.2018).
- Leppilampi, A. & Piekkari, U. 1998. Terve, terve. Opitaan yhdessä oppiminen ja elämäntaitoja. Kukka: Salapausselän kirjapaino.
- Levinas, E. 1996. Etiikka ja äärettömyys: keskusteluja Philippe Nemon kanssa. Suom. ja esipuhe A. Pönni. Toisen jälki/suomennos O. Pasanen. Helsinki: Gaudeamus.
- Lewis, C. S. 1963. Kärsimyksen ongelma. 2. tarkistettu painos. Suom. M. Pesonen. Helsinki: Kirjaneliö.
- Liebman, J. 1948. Mielenrauha. Suom. A. Pipinen. Jyväskylä: Gummerus.
- Liehu, H. 2002. Ihmisestä, jumaluudesta ja onnesta. Saarijärvi: Gummerus.
- Lillrank, A. 1998. Living One day at a Time. Parental Dilemmas of Managing the Experience and the care of Childhood cancer. Helsinki: Stakes.
- Lillrank, A. 2003. Back Pain and the Resolution of Diagnostic Uncertainty in Illness Narratives. *Social Science of Medicine* 57: 1045–1054.
- Lincoln Y. S. & Cuba E.G. 1985. Naturalistic inquiry. Newbury Park: Sage.
- Lindblad, P. 1999. Hullun puolustuspuhe. Teoksessa Myllykoski, M. & Lindblad (toim.) Jeesus jälkeen Kristuksen. Porvoo: WSOY.
- Lindqvist, M. 2001. Surun tie. 3. Painos. Juva: WSOY.
- Linley, P.A. & Joseph, S. 2004. Positive change following trauma and adversity: A review. *Journal of traumatic stress*, 17, 11–12.
- Linnankoski, J. 1944. Pakolaiset. 13. Painos. Porvoo: WSOY.
- Lintonen, K. 2011. Valokuvallistettu luonto. I.K. Inhan tuotanto luonnon merkityksellistäjänä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Liutta, A. 2011. ”Ope, lue uusiksi!” Narratiivisen eettisen kasvatuksen perusteita erityisesti hyve-eettisestä näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Tampere: Tampere University Press.
- Loyola, I. 1979. Pyhiinvaeltajan kertomus. Suom. A.S. Teinonen. Helsinki: Kirjaneliö.
- Lucchetti, G.; Lucchetti, A. L. G. & Koenig, G. 2011. Impact of Spirituality/Religiosity on Mortality: Comparison With Other Health Interventions. *Explore* July/August 2011, Vol. 7, No. 424–238.
- Lukas, E. 1985. Elämän voimat. Suom. Marjo Kyrö. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Lukas, E. 2006. *Lehrbuch der Logotherapie*. 3. erweiterte Auflage. München: Profil.
- Lund, P. 2006. Torjuttu toivottomuus. Juva: PS-kustannus.
- Luojola, Y. 1951. Baruch Spinozan teologisen ajattelun filosofinen perusta. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja LVI.
- Luther, M. 1838. Kananean vaimo. *Evangelium am Sonntag Reminiscere*. Matth.15, 21 ff. Fastenpostille 1525. Helsinki.
- Luther, M. 1897a. Kristityn vaellus Kristuksen jäljissä. Tohtori Martti Lutherin elämän ohjeita kristityille 1. Suom. ei mainintaa. Helsinki: SLS.
- Luther, M. 1897b. Selitys Pyhän Paavalin epistolaan Roomalaisille (kokoelma). Suom. K. Siren. Helsinki: SLEY.
- Luther, M. 1903. Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen Ylimmäispapillinen Rukous eli Johanneksen evangeliiumiraamatun 17. luvun selitys. Suom. R. E. Vainio. 3. painos. Mikkeli: SLEY.
- Luther, M. 1906. Lohdutussanoja elämän taistelussa. Suom. K. A. Hilden. 2. painos. Helsinki: Weilin & Göös.
- Luther, M. 1911. Kristityn vapaus (Samoin lyhyt ote hänen keskusteluitansa Augsburgin Kaupungissa v. 1518.). Suom. ei mainintaa. 7. painos. Helsinki: Suomen Lutherilaisen Evankeliiumiyhdistyksen kustantamana.
- Luther, M. 1926. Lohdutus sairaille ja kuoleville. 7. korjattu painos. Suom. ei mainintaa. Helsinki: SLEY.
- Luther, M. 1958. Kristuksen kärsimyksen tutkiskelemisestä (saarna). Valitut teokset 1, 523–529. Suom. A. Krohn. Porvoo: WSOY.

- Luther, M. 1966. Minä tunnustan syntini. Porvoo: WSOY.
- Luther, M. 1967. Tri Martti Lutherin Pöytäpuheita. Valikoiden suomennettu (ei suomentajaa). Helsinki: SLEY.
- Luther, M. 1981. Mannaa Jumalan lapsille (Martti Lutherin kirjoista koottuja mieltelmiä vuoden jokaiselle päivälle). Suom. ei mainintaa. 13. painos. Helsinki: SLEY.
- Luther, M. 1996. Iloinen kärsimys. Valikoima Martti Lutherin saarnoja. Suom. A. Ghiselli. Helsinki: Kirjaneliö.
- Luumi, P. 1987. Taitava kertoja. Helsinki: Lasten keskus.
- Luumi, P. 1999. Uskonnollisen ja psyykkisen sisäkkäisyys ihmisen kohtaamisessa. – Käytännön ja teorian vuorovaikutus sielunhoidon teologiassa. Helsinki: STKSJ, 220.
- Längle, A. 2007. Sinnvoll leben. Eine praktische Anleitung der Logotherapie. St. Pölten – Salzburg. Residenz Verlag.
- Längle, A. 2008. Suffering – an existential Challenge: Understanding, dealing and copy with suffering from an existential analytic perspective. International Journal of Existential Psychology. Psychology therapy, vol. 2 issue 1. <http://journal>.
- MacIntyre, A. 2004. Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus. Suom. N. Nupponen. Helsinki: Gaudeamus.
- Malinen, B. 2010. The nature, origins and consequences of finnish shame-proneness: A grounded theory study. University of Helsinki. Faculty of Theology.
- Malik, L. & Stiver Lie, S. 2009. Estonian women's life stories seen thorough sociological and gender glasses: Theoretical considerations. Teoksessa: Stiver Lee, S.; Malik, L.; Jõe-Cannon, I & Hinrikus, R. (toim.) Carrying Linda's Stones. An Anthology of Estonian Women's life stories. Tallinn: Tallinn University Press, 25–43.
- Malmi, T. & Järvelä, A. 2012. Tampere tulossa 1918. 4. painos. Porvoo: Atena- kustannus oy.
- Mansikka, J-E. & Uljens, M. 2007. J.A. Hollo – suomalaisen fenomenologisen ja hermeneuttisen kasvatustieteen edelläkävijä. Teoksessa Tähtinen, J. & Skinnari, S. (toim.) Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Educational Sciences 29. Turun yliopisto: Suomen Kasvatustieteellinen Seura
- Mattila – Pyykkönen, K. 1996. Yöperhosen siivin. Puheenvuoro hyvästä hoidosta ja lempeästä kuolemasta. Juva: WSOY.
- Mar, R.A.; Oatley, K.; Djikic, M.; Mullin, J. 2011. Emotion and narrative fiction. Interactive influences before, during and after reading. Cognition and emotion 2011, 25 (5). Psychology Press, 818–833.
- May, R. 1986. Den omätbara människan. Om människosynen i existentialsitik psykologi och terapi. Stockholm: Bonniers.
- Mestari Eckhart. 2009. Sielun syvyys. Suom. K. Pihlajamaa. Helsinki: Basam Books.
- Metsähuone, P. 2001. Köyhyyden häpeä. Pelastusarmeijan ruoka-avun hakijoiden kokemuksia köyhyydestä 1990-luvun suomessa. Selvityksiä. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Metsämuuronen, J. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mickey, J. R.; Soeken, K. & Belcher, A. 1995. Spiritual Well-Being, religiousness and Hope among Women with Breast Cancer. – Hillsboro: RPCC.
- Mikeli, H. & Pakkasvirta, J. 2007. Tieteiden välissä? Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteellisyteen. Helsinki: WSOY.
- Miller, W.R. & C'deBaca, J. 1996. Quantum change: Toward a psychology of transformation. Teoksessa E. P. Shafranske (toim.) Religion and the clinical practice of psychology. Washington, D.C.: APA books.
- Moisio, O-P. & Pihlström, S. 2013. Kärsimys, syyllisyys ja auttamisen moraalifilosofia. Diakonian tutkimus, 10 (2), 99–117. Verkkosivu. Luettu 16.2.2024. <http://dts.fi/files/2009/10/DT2-2013.pdf>.
- Muhonen, M. & Tirri, K. 2008. Mitä on kristillinen kasvatus? Teoksessa J. Porkka (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: lasten keskus/LK-kirjat, 63–82.

- Murto, I. 1978. Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Tampereella vuosina 1970–1975 suoritettu tutkimus. Forssa: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja no: 30.
- Mutanen, A. & Halonen, I. 2016. Hyvä elämä ja kasvatus. Teoksessa Mutanen, A.; Kantola, M.; Kotila, H. & Vanhanen-Nuutinen, L. (toim.) Hyvä elämä. Käytäntö, tutkimus ja ammattipedagogiikka. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 44. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 69–85.
- Myatt, D. 2012. Pathei-mathos. Genesis of My Unknowing. Verkkosivu. Luettu 29.7.2025. <https://davidmyatt.wordpress.com>.
- Myllykoski, M. & Lindblad, P. 1999. Jeesus jälkeen Kristuksen. Juva: WSOY.
- Mäki – Opas, A. 1999. Murtuneet siivet. Auttamisen ja muuttumisen mahdollisuudet. Tampere: Kirjayhtymä.
- Mälkki, K.; Mälkki, J. & Rainio, A. P. 2016. Opettajat hyvän airueina, yksilöllisten ja yhteisöllisten tarpeiden ristipaineissa. Teoksessa Mutanen A.; Kantola, M.; Kotila, H. & Vanhanen-Nuutinen, L. (toim.) Hyvä elämä. Käytäntö, tutkimus ja ammattipedagogiikka. Turku: Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia, 44, 193–206.
- Nagel, T. 1970. The Possibility of Altruism. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Neiman, A. 1995. Pragmatism: The aims of education and the meaning of life. Teoksessa Kohli, W. C. (toim.) Critical conversations in philosophy of education. New York: Routledge.
- Nelson, J. A.; Onwuegbuzie, A. J.; Wines, L. A. & Frels, R. K. 2013. The Therapeutic Interview Process in Qualitative Research Studies. Then Qualitative Report vol. 18, 1 article 79, 1–17.
- Niemi, H. 1991. Uskonnon didaktiikka. Oppilaista elämän subjekteja. 1. painos. Keuruu: Otava.
- Nietzsche, F. 1995. Antikristus. Suom. Aarni Kouru. 2. painos. Hämeenlinna: Unio Mystica.
- Niiniluoto, I. 1996. Tunne ja tieto. Teoksessa Niiniluoto, I. & Räikkä, J. (toim.) Tunteet. Helsinki: Helsinki University press.
- Niiniluoto, I. 1997. Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsittely ja teorianmuodostus. Helsinki: Otava.
- Nissilä, K. 1992. Kuolevan kuolemattomuus. Haastattelututkimus lähellä kuolemaa eläneiden kuolemattomuudesta ja kuoleamisen dynamiikasta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuusseuran julkaisuja 179.
- Noro, M. 1971. Hegel ja reformaatio. Teoksessa Lempiäinen P. (toim.) Ecclesia reformanda. Prof. Lennart Pinomaan juhla-kirja. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuusseuran julkaisuja LXXXVI, 54–65.
- Noro, M. 1968. Katselmusaate Topeliuksen historianfilosofiassa. Porvoo: WSOY.
- Novello, S. 2015. Max Scheller's ordo amoris in Albert Camus's philosophical work. Verkkosivu. Luettu 2.8.2025. <https://rivista.thamazein.it/index.php/thaum/article/view/49>.
- Nozari, M.; Dousti Y. & Nozari A. 2013. A comparison of spiritual development between healthy individuals and patients suffering from cancer. Scholars Research Library. Annals of Biological Research, 2013, 4 (6), 192–195.
- Nozik, R. 1981. Philosophical explanations. Cambridge: Harvard university press.
- Nummenmaa, A.R. & Nummenmaa, T. 2002. Toisen asteen näkökulma. Teoksessa Julkunen, M.-L. (toim.) Opetus, oppiminen, vuorovaikutus. 2. painos. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Nummi, J. 1988. Alussa oli tekijä. Biografia ja metodi. Teoksessa (toim. Anttila, J.) Teokset, taustat, tutkijat. Kirjallisuudentutkijain vuosikirja 42. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 131–148.
- Nurmi, R. 1999. Eläytyen hyvään. Eettistä kasvua draaman avulla. Kerhokeskus – koulutyön tuki.
- Nurmi, V. 1984. Kasvatuksen traditio. Toinen painos. Porvoo: WSOY.
- Nurminen, J. 2014. Paavin kootut tempaukset: yöllisiä retkiä valepuvussa, vankien jalkapesu, yllätyspuheluita nunnille. 13.1.2014. Verkkosivu. Luettu 1.8.2025. yle.fi/uutiset/3-7014640.
- Nygren, A. 1938. Den kristna kärlekstanken genom tiderna. Eros och agape I, 2. Uppl. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförla.
- Oatley, K. 1994. A taxonomy of the emotions of literary response and a theory of identification in fictional narrative. Poetics, 23, 53–74.

- Oikarinen, L. 1993. Ihmisen uskon kehitys. James W. Fowlerin teorian konsistenssin analyysi. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 184. Helsinki: Gummerus.
- Ojanen, E. 2001. Kauneuden filosofia. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Ojanen, E. 2011. Arvot, tosiasiat ja sivistys. Teoksessa Jantunen, T. & Ojanen, E. (toim.) Arvot kasvatuksessa. Helsinki: Tammi.
- Ojanen, M. 2002. Elämän mieli ja merkitys. Jyväskylä: Gummerus.
- Okely, J. 2001. Visualism and landscape: Looking and Seeing in Normandy. *Ethnos* 66, 99–120.
- Ådahl, S. 2004. ”Enemmän kiinni maassa ei voi ollakaan.” Kärsimyksiä maisemassa. Teoksessa Honkasalo, M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. (toim.) Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino.
- Paavi Johannes Paavali II. 1994. Uskalla toivoa (toim. Vittorio). Suom. H. Pekkanen. Porvoo: WSOY.
- Paavola, S. 2009. Abduktiivinen argumentaatio – hypoteesien hakemisen ja keksimisen välittyneet strategiat. Teoksessa Ritola, J. (toim.) Tutkimuksia argumentaatiosta. Reports from the Department of philosophy no 24, University of Turku.
- Paju, I. 2011. Memories denied. Helsinki: Like. Viron kielestä englanniksi Tiina Est.
- Palonen, K. 2018. Max Weber (1864–2014). Teoksessa Kauppi, N. & Palonen, K. (toim.). Max Weberin lukutapoja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 111–125.
- Pargament, K. L. 2002. The Bitter and the Sweet. An Evaluation of the Costs and Benefits of religiousness. *Psychology Inquiry* 2002, Vol. 13, No: 3, 168–181.
- Pargament, K. L. 1996. Religious methods of coping: resources for the conservation and transformation of significance. Teoksessa Shafranske, E. P. (toim.) Religion and the Clinical Practice of Psychology. Washington: American Psychological Association, 215–239.
- Partanen, A. 2011. ”Kyllä minä tästä selviän.” Aikuisopiskelijat koulutustarinansa kertojina ja koulutuksellisen minäpysyvyytensä rakentajina. Kokkola: Jyväskylän yliopisto.
- Parvikko, T. 2018. Arendtin vastaus Weberille. Arendtilaisia huomioita Kari Palosen Arendt-kritiikistä. Teoksessa Karppi, N.; Palonen, K. (toim.) Max Weberin lukutapoja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 92–110.
- Pearce, D. 2015. The Hedonistic Imperative. Verkkosivu. Luettu 27.7.2025. <https://dn790006.ca.archive.org/0/items/the-hedonistic-imperative/the-hedonistic-imperative.pdf>.
- Peirce, C. S. 2001. Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia. Suom. M. Lång. Tampere: Vastapaino.
- Perttula, J. 1995. Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere. Suomen fenomenologinen instituutti.
- Perttula, J. 2001. Olenko onnellinen, psykologista tunnustelua suomalaisen aikuisen onnellisuudesta. Jyväskylä: Gummerus.
- Perttula, J. 2008. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 6. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokeskus, 115–162.
- Perusopetuksen opetussuunnitelmalliset perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014: 96. Helsinki: Opetushallitus. 2016.
- Pestalozzi, J. H. 1902. Erakon Iltahetki. Suom. K. Vaalo. Sortavala: Karjalan Kirjakauppa ja Kustannusliike.
- Pestalozzi, J. H. 1935. Lienhard ja Gertrud. Kirja kansaa varten. Jälkimäinen nidos. Suom. J. Hollo. Porvoo: WSOY.
- Petrarca, F. 2008. Salaisuuteni ja nousu Ventoux’n vuorelle. Suom. L. Lahdensuu. Tallinna: Basam Books oy.
- Pierson, J. 2010. Tackling Social Exclusion. Abingdon: Routledge.
- Pihlström, S. 2015. Controlling death: philosophical thanatology meets pragmatism. *Mortality*, 2015. Vol. 20, No. 1, 48–66.
- Pihlström, S. 2010. Elämän ongelma. Filosofian eettinen ydin. Tallinna: Tallinnan kirjapaino oy.

- Pihlström, S. 2001. Usko, järki ja ihminen. Uskonnonfilosofisia esseitä. Suomalainen teologinen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Platon, 1999. Teoksessa Platon. Teokset, II osa. Suom. M. Itkonen- Kaila; P. Saarikoski & M. Tynni. Helsinki: Otava.
- Pitkänen, P. 1996. Arvo-osaaminen hyvän elämän taitona. Platon ja aikamme arvokasvatuksen haasteet. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kasvatuksen etiikka. Helsinki: Oy Edita Ab, 28–37.
- Popper, K. 1995. Arvauksia ja kumoamisia. Tieteellisen tiedon kasvu. Suom. E. Eerola. Helsinki: Gaudeamus.
- Pulkkinen, S. 2006. Fenomenologisesta etiikasta eettiseen fenomenologiaan. Teoksessa Heinämaa S. (toim.) Edmund Husserl. Uudistuminen ja ihmisyyys. Helsinki: Tutkijaliitto, 53–70.
- Puolimatka, T. 2008. Arvojemme juuret. Teoksessa Porkka J. (toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki: LK-kirjat, 15–61.
- Puolimatka, T. 2011. Elämän tarkoitus ja kasvatusta. Teoksessa Purjo, T. & Gjerstad, E. (toim.) Arvojen ja tarkoitusten pedagogiikka. Turun Yliopistopaino: Non Fighting Generation, 12–32.
- Puolimatka, T. 1999. Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia. Tampere: Tapio Puolimatka ja Kirjayhtymä Oy.
- Puolimatka, T. 2004. Kasvatusta, arvot ja tunteet. Helsinki: Tammi.
- Puolimatka, T. 2005. Ordo amoris Max Schelerin ajattelussa. Verkkosivu. Luettu 28.7.2025. <https://netn.fi>. (pdf).
- Puolimatka, T. 2009. Usko, tieto ja myytit. 2. painos. Helsinki: Kustannus oy uusi tie.
- Puolimatka, T. 2007. Usko, tiede ja Raamattu. Hämeenlinna: Karisto.
- Purjo, T. 2011. Mitä Viktor E. Frankl tarkoitti ihmisen elämän tarkoituksella? Teoksessa Purjo, T. & Gjerstad, E. (toim.). Arvojen ja tarkoitusten pedagogiikka. Non Fighting Generation: Tampereen yliopistopaino, 33–74.
- Purjo, T. 2020. Henkinen uhmavoima. Miten löydän ja säilytän oman elämäni tarkoituksen. Keuruu: Otava.
- Purjo, T. 2010. Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen ihmisyyteen. Eksistentiaalis-fenomenologinen ihmiskäsitys elämäntaidollis-eettisen nuorisokasvatuksen perustana. Tampere: Tampereen yliopisto oy.
- Purmonen, V. 1998. Hiljaisuuden perinne ortodoksisuudessa. Teoksessa Lappalainen T. (toim.) Hiljaisuuden etsijöitä. Ihmisiä elämän perimmäisten kysymysten äärellä. Porvoo: WSOY, 145–157.
- Puuronen, A. 2004. Rasvan tyttäret. Etnografinen tutkimus anorektisen kokemustiedon kulttuurisesta jäsentymisestä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 42.
- Pykäläinen, L. 2004. Ihmiskäsitys, arvot ja kasvatusta Franklin ja Böschemeyerin logoterapioissa. Oulun yliopisto. Kajaanin opettajankoulutusyksikkö. Väitöskirja.
- Quinton, A. 1999. Pragmatism. Teoksessa Bullock A. & Trombley, S. (toim.) The new fontana dictionary of modern thought. Third edition. London: HarperCollins, 678–679.
- Raamattu. 1992. Suomen Piipiseuran ja Suomen Evankelis- Luterilaisen kirkon v. 1992 käyttöönottama suomennos. 2. painos. Mikkeli: Länsi- Savo OY.
- Raipola, J. 2012. Nyt ja tulevaisuudessa: Tieteisfiktion kaksi tulkinnan kategoriaa ja Leena Krohnin *Pereat munduksen* tulkinnallinen ambiguiteetti. Kirjallisuustutkimuksen aikakauslehti AVAIN. 2012, 4.
- Rauhala, L. 1975. Filosofinen ja empiirinen ihmisen tutkimus. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti, 6, 641–649.
- Rauhala, L. 1989. Ihmisen ykseys ja moninaisuus. Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Rauhala, L. 1992. Henkinen ihmisessä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rauhala, L. 1993. Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä: maailmankuvan kokonaisrakenteen erittelyä ihmistä koskevien tieteiden kysymyksissä. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta vol. 41. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rauhala, L. 2005a. Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyyseja ja sovelluksia. Helsinki: Yliopistopaino. Helsinki University Press.

- Rauhala, L. 2005b. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rauhala, L. 2009. Henkinen ihminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Resnik, D. B. 2005. *The Ethics of Science. An Introduction.* London: Routledge. This Edition Published in Taylor & Francis e-library 2005.
- Riessman, C. 2008. *Narrative Methods for the human Sciences.* London: Sage.
- Riikonen, T. V. 2006. Minä vain minä. Näkökulmia uusitsekkääseen aikaan. Helsinki: Gummerus.
- Rimmon - Kenan, S. 1991. *Kertomuksen poetiikka.* Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Ristin Johannes 2004. Pimeä yö. 2. painos. Suom. S. A. Teinonen. Jyväskylä: Gummerus.
- Roberts, F. M. 1978. Kenttätutkimus suomalaisesta kylästä. *Suomen Antropologi* 2/1978. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Roos, J. P. 1995. Pierre Bourdieun pieni ja suuri kurjuus. Teoksessa Rahkonen, K. (toim.) *Sosiologisen teorian uusimpia virtauksia.* Helsinki Gaudeamus, 141–154.
- Ropponen, V. & Sutinen, V–J. 2019. *Luiden tie – gulagin jäljillä.* Like.
- Rousseau, J. 1905. *Emile, eli kasvatuksesta.* Suom. J. Hahl. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Osakeyhtiö.
- Rozzak, T. 1993. *The Voice of the Earth. An Exploration of Ecopsychology.* London: Bantam Press.
- Rubin, H. J.; Rubin, I. S. 1995. *Qualitative interviewing. The art of hearing data.* Thousand oaks: Sage.
- Räikkä, J. 2003. *Katumuksen filosofia.* Helsinki: WSOY.
- Räsänen, A. 2002. Aikuisen uskonnollisuus. Tutkimus Fritz Oserin uskonnollisen arvioinnin kehityksen teoriasta ja sen pätevyydestä aikuisilla suomalaisilla koehenkilöillä. Helsinki: Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos. Teologinen tiedekunta.
- Saari, A. 2021. *Kasvatusteoria antiikista nykypäivään.* Tallinna: Gaudeamus.
- Saarisalo, A. 1961. *Hyvä opettaja. Evankeliumin Jeesus oman aikansa valossa.* Porvoo: WSOY.
- Saarisalo, A. 1952. *Raamatun sanakirja. 2. uudistettu painos.* Helsinki: WSOY.
- Sainio, A. 1997. *Auttava vuorovaikutus. Sielunhoidon käsikirja.* Porvoo: WSOY.
- Salmenkivi, E. 2018. *Rationaalisuus arkaaisen Kreikan sivistys- ja kasvatustehosteissa.* Teoksessa Tähtinen, J; Hilpelä, J. & Ikonen, R. (toim.) *Sivistys ja kasvatustehoste eilen ja tänään. Koulu ja menneisyys LVI.* Tampere: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2018.
- Salo, M. 2006. *Psyykinen terveys ja synnintunto.* Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Salomaa, J. E. 1956. *Yleinen kasvatustehoste. 3. muuttamaton painos.* Porvoo: WSOY.
- Salonen, T. 2001. *Tieteenfilosofia. Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 1.* Filosofia. Lapin yliopisto.
- Saraneva, T. 1978. *Usko, vapaus, yhteiskunta. Johan Baptist Metzsin poliittinen teologia v. 1965–1972.* Helsinki: Suomalaisen teologisen seuran julkaisuja no: 108.
- Saresma, T. 2007. *Kirjoittaminen on keino käsitellä kuolemaa.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sarjala, J. 2002. *Pahoinvointia hyvinvointivaltiossa. Spektri, Opetushallituksen lehti* 1/2002, 3.
- Sartre, J-P. 1962. *Imagination: A Psychological Critique.* Kääntänyt F. Williams. University of Michigan Press: A. Arbor.
- Sartre, J-P. 1969. *Being and Nothingness.* Kääntänyt H. Barnes. London: Methuen & Co.
- Sartre, J-P. 2000. *Muuri.* Suom. M-L. Auterinen, J. Kapari. Helsinki: Otava.
- Saurama, E. 2018. *Hyödytön.* Teoksessa Mutanen, A.; Houni, P.; Mäntyvaara, J. & Kantola, M. (toim.) *Hyöty.* Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 48. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 12–25.
- Schein, E. H. 2001. *Yrityskulttuuri – selviytymisopas. Tietoja ja lauloja kulttuurinmuutoksesta.* Tampere: Tammer - Paino Oy.
- Scheler, M. 1992. *On Feeling, Knowing and Valuing. Selected Writings.* Bershady, H. J. (toim.). Chicago: University of Chicago Press.
- Schwebel, S. 2017. *Spirituality and Wellbeing: Primary teacher and school counsellor perspectives.* *Journal of Student Engagement. Education Matters.* Vol.7, issue 1, article 2, 1–27.
- Seitamaa-Hakkarainen, P. 2014. *Kvalitatiivinen sisällönanalyysi.* Verkkosivu. Luettu 28.7.2025. <https://metodix.fi/2014/05/19/seitamaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/>.

- Seppälä, J. 1992. Rippikouluopettajien käsitys kristityn ihannekuvasta. Teoksessa Knuutila, J.; Koskenvesa, E. & Tamminen, K. (toim.) Käytännöllinen teologia ja kirkko. Helsinki: Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja C10, 279–293.
- Seppälä, O.; Tiuhonen, T. (toim.) 1996. Askelia ajassa. 22 hengellistä elämäkertaa. Jyväskylä: Gummerus.
- Severino, E. 1997. Kärsimys, kohtalo, kapitalismi. Suom. M. Salo; J. Vähämäki. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Sihvonen, M. 1996. Pieni kirja kärsimyksestä. Jyväskylä: Gummerus.
- Silverman, D. 2000. Analyzing Talk and Text. Teoksessa Denzin, N. & Lincoln, Y. (ed.) Handbook of Qualitative Research. Second edition. Sage Publications, Inc.
- Simojoki, A. 1997. Kirkon tuntomerkit kirkon opetuksessa. Ristin teologia ja luterilainen oppi. STL luento 11.11.1997. Verkkosivu. Luettu 29.7.2025. <https://sti.fi/luennot/files/as111197.html>.
- Simojoki, M. 1950. Kristinopin opetus. Opas uuden kristinopin käyttäjälle. Helsinki: Kirjapaja.
- Simonsuuri, K. 2003. Jälkisanat teoksessa Aiskhylos, Oresteia. (Suom. K. Simonsuuri). Helsinki: Tammi.
- Sisar Kristoduli, 1998. Rukouksellinen hiljaisuus. Teoksessa Lappalainen T. (toim.) Hiljaisuuden etsijöitä. Ihmisiä elämän perimmäisten kysymysten äärellä. Juva: WSOY, 216–240.
- Sitolahti, T. 2005. Melanie Kleinin lisä kuolemanvietin ja ylimmän käsitteisiin. Psykoterapia 2005, 24(2), 83–94.
- Siu, R. 1988. Panetics – The Study of the Infliction of Suffering. Journal of Humanistic Psychology, Vol. 28 No. 3. 1988, 6–22, Sage Publications, Inc.
- Siu, R. 1993(a) Less Suffering for Everybody – An Introduction to panetics. Panetics Trilogy Vol. I., The International Society for Panetics, Washington, DC.
- Siu, R. 1993(b) Panetics and Dukhas – An intergrated Study of the Inflicion of Suffering and the reducton of Infliction. Panetics Trilogy Vol. II, The International Society for Panetics, Washington, DC.
- Siu, R. 1998. Understanding and minimizing the infliction of Suffering – An integrating and Focusing Discipline Called Panetics. The International Society of Panetics, Washington, DC.
- Skinnari, S. 1998. Ihmisen elämänpäättämisen vapautteen ja vastuuseen kasvamisen mahdollisuutena. Julkaisussa: Suomalaista sosiaalipedagogiikkaa kehittämässä. Suomen sosiaalipedagogiikan seura ry., 41–56.
- Skinnari, S. 2001. Ihmiseksi kasvamisen tavoite 2000-luvun haasteena – voimmeko kehittyä viisaammiksi, vapaammiksi ja vastuullisimmiksi? Teoksessa Huhmarniemi R.; Skinnari S. & Tähtinen J. (toim.) Platonista transmodernismiin. Juonteita ihmisyyteen, ihmiseksi kasvamiseen, oppimiseen, kasvatukseen ja opetukseen. Kasvatusalan tutkimuksia 2. Suomen kasvatustieteellinen seura. Turku: Painosalama oy, 501–528.
- Skinnari, S. 2004. Pedagoginen rakkaus. Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä. Juva: Bookwell Oy.
- Skinnari, S. 2011. Kasvu ja kasvatustieteet ihmisyyteen. Teoksessa Jantunen, T. & Ojanen, E. (toim.) Arvot kasvatuksessa. Helsinki: Tammi.
- Soininen, M. 1923. Yleinen kasvatusoppi. Helsinki: Otava.
- Soivio, J. 2004. Kärsimys, lääketiede ja toivo. Esimerkkinä sepevaltimotaudin hoito. Teoksessa Honkasalo, M.-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. (toim.). Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino, 166–190.
- Sormunen, J. 2000. Heikoissa väkevä. Muistiinpanoja 2. Korinttolaiskirjeen äärellä. Helsinki: Uusi tie.
- Stanard, R.P.; Sandhu, S. D. & Painter, L. C. 2000. Assessment of Spirituality in Counseling. Journal of Counseling & Development. Spring 2000, vol. 78, 204–210.
- Stettbacher, J. K. 1992. Kärsimyksen mielekkyys (Traumaattisten kokemusten parantava kohtaaminen). Suom. L. Vallisaari. Juva: WSOY.
- Stiever Lee, S.; Malik, L.; Jõe-Cannon, I. & Hinrikus, R. 2009. Carrying Lindas stones. An anthology of Estonian women's life stories. Tallinn: Tallinn University Press.
- Sunden, H. 1966. Religion och rollerna. Ett psykologiskt studium av fromheten. Stockholm: Verbum.

- Suojanmaa, V. 1940. Sankaripaarien ääreltä. Rauma: Oy Länsi-Suomen kirjapaino.
- Suomen YK-liitto. 14.5.2025. YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 10.12.1948. Verkkosivu. Luettu 6.8.2025. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet>.
- Syrjälä, L. 2007. Tarinat ja elämänkerrat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikku-noita tutkimusmetodeihin*. Jyväskylä: PS- kustannus.
- Taipale, J. 2006. Eideettisen fenomenologian periaatteet. Teoksessa Heinämaa, S. (toim.) *Edmund Husserl, Uudistuminen ja ihmisyyys*. Suom. T. Miettinen; S. Pulkkinen & J. Taipale. Helsinki: Tutkijaliitto, 25–36.
- Tamminen, K. & Vesa, L. 1982. Miten opetan uskontoa? Uskonnon didaktiikka. Saarijärvi: Kirjapaja.
- Taneli, M. 2010. J. A. Hollon kasvatusteoriasta ja kasvatuksen maailmasta elämänmuotona. *Kasvatus ja aika* 1/2010. Verkkosivu. Luettu 29.7.2025. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68157>.
- Taylor, C. 1995. *Autenttisuuden etiikka*. Suom. T. Soukola. Helsinki: Gaudeamus.
- Taylor, R. 1984. *Good and Evil*. Buffalo N.Y. Prometheus Books.
- Teikari, V. 1977. *Vigilanssi-ilmiön mittaamisesta ja selitysmahdollisuuksista*. Jyväskylä *Studies in Education, Psychology and Social Research* 35. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Teinonen, S. 1981. *Johdanto*. Teoksessa *Franciskus Assisilainen. Kutsu köyhyyteen*. Helsinki: Kirjaneliö.
- Teinonen, S. A. 1999. *Teologian sanakirja*. 2. Korjattu painos. Jyväskylä: Gummerus.
- The Freedom Writers with Gruwell, E. 2009. *The Freedom Writers Diary*. New York: Broadway Books.
- The International Society for Panetics (UIA) 2025. Verkkosivu. Luettu 29.7.2025: <https://uia.org>.
- Thielicke, H. 1963. *Isä meidän*. Suom. A. Tunkelo. Jyväskylä: Gummerus.
- Tieteen termipankki 11.7.2024. Nimitys: kontrafaktuaali. Verkkosivu. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/nimitys:kontrafaktuaali>.
- Tieteen termipankki. 3.8.2025. Nimitys: ambiguiteetti. Verkkosivu. <https://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:ambiguiteetti>.
- Tiilikainen, M. 2004. Kerrottuja ja vaiettuja tarinoita. *Somalinaiset Suomessa*. Teoksessa Honkasalo, M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 113–138.
- Tillich, P. 2000. *The Courage to Be*. Second edition. New Haven & London: Yale Nota Bene.
- Tirri, K. & Kesola, A. 1998. *Uskonto ala-asteen arjessa ja juhlassa*. Helsinki: Lasten keskus.
- Toiskallio, J. 2009a. Aatehistoriallista taustaa. Teoksessa Toiskallio, J. & Mäkinen, J. (toim.) *Sotilaspedagogiikka. Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. *Julkaisusarja 1: No 3/2009*. Helsinki, 12–47.
- Toiskallio, J. 2009b. Toimintakyky sotilaspedagogiikan käsitteenä. Teoksessa Toiskallio, J. & Mäkinen, J. (toim.) *Sotilaspedagogiikka. Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. *Julkaisusarja 1: No 3/2009*. Helsinki, 48–76.
- Toivanen, K. 2009. *Käsite – ja argumentaatioanalyysi Katie Erikssonin kärsimystä koskevasta ajattelusta*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet* 164.
- Tolle, E. 2003. *Harjoituksia läsnäolon voimasta*. R. Raskun suomennoksesta toimittanut. T. Wikström. Keuruu: Otava.
- Tolska T. 2002. *Kertova mieli*. Jerome Brunerin narratiivikäsitys. Helsingin yliopisto, kasvatustieteen laitos. *Tutkimuksia* 178, 2002.
- Topelius, Z. 1938. *Maamme*. Lukukirja Suomen alimmille oppilaitoksille. 42. painos. Porvoo: WSOY.
- Travis, J.; Western, B. & Redburn, F.S. 2014. *The Growth of Incarceration in the United States: Exploring Causes and Consequences*. City University of New York (CUNY). CUNY Academic Works. Publications and Research John Jay Collage of Justice.
- Tuomaala, S. 2004. *Kärsimyksen rajat ja vapauden mahdollisuudet aborttipuheessa*. Teoksessa Honkasalo, M-L.; Utriainen, T & Leppo, A. (toim.) *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä*. Tampere: Vastapaino, 139–165.

- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Turk, D. C. & Melzack, R. 1992. Handbook of Pain Assessment. New York: Guilford.
- Turunen, K. E. 1990. Ihmisen ymmärtäminen. Jyväskylä: Gummerus.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 29.4.2025: Hyvä tieteellinen käytäntö. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Verkkosivu. <https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta> .
- Törmä, S. 1995. Ymmärtämisen perusteita klassikkotutkimuksessa. Teoksessa Nieminen, J. (toim.) Menetelmävalintojen viidakossa. Poimintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista. Tampereen yliopisto, kasvatustieteen laitos. Julkaisusarja B: N:o 13.
- Ukkola, H. 1961. Eksistoiva ihminen. Ihmisen ongelma Søren Kierkegaardin ajattelussa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran julkaisuja LXXI.
- Unamuno, M, de. 2009. Traaginen elämäntunto. Suom. T. Kilpeläinen. Tampere: Niin & Näin-kirjat.
- Utriainen, T. 1999. Läsä, riisuttu, puhdas. Uskontoantropologinen tutkimus naisista kuolevan vierellä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Utriainen, T. 2004. Naked and Dressed: Metaphorical Perspective to the Imaginary and Ethical Background of the Deathbed Scene. *Mortality* 9: 132–149.
- Utriainen, T. 2007. Miten tutkia kärsimystä? Teoksessa Immonen A. (toim.) Elämää ja enkeleitä. Life and counseling in context 1/2007. Joensuu: Joensuun yliopisto, 15–24.
- Utriainen, T. & Honkasalo, M-L. 2004. Kärsimys, paha ja kulttuuritutkimus. Teoksessa Honkasalo, M-L.; Utriainen, T. & Leppo, A. (toim.). Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. 2004. Tampere: Vastapaino, 13–48.
- Uurtimo, Y. 1998. Hyvän elämän perusta. Tampere: University Press.
- Vainikkala, E. 2003. Mietiskelevät elämäkerrat. Verkkosivu. Luettu 2.8.2025. <http://www.jyu.fi/ny-kykulttuuri/arkisto/mietiskelevat.htm> .
- Valen-Sendstad, O. 1979. Pistin lihassa. Tie rauhaan elämän taistelussa. 2. painos. Suom. I. Saastamoinen. Saarijärvi: Suomen Evankelisluterilainen Ylioppilas- ja koululaislähetys.
- Valkonen, J. 2007. Psykoterapia, masennus ja sisäinen tarina. 2. muuttumaton painos. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 77/2007. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Valonen, H. 2020. Apokalyptiikka Qumranin teksteissä. <https://blogs.helsinki.fi/qumranjatekstilyodot>
- Vanntaja, M. 2002. Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturyloppilaiden koulutus- ja työurista. Suomen Kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 8.
- Varto, J. 1994. Filosofian taito I. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Varto, J. 1995. Fenomenologinen tieteenkriittikki. 2. painos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Varto, J. 2005a. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Elan Vital.
- Varto, J. 2005b. Koulun syytä etsimässä. Teoksessa Kiilakoski, T.; Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.). Kenen kasvatus. Kriittinen pedagogiikka ja toisin kasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino.
- Varto, J. 2005c. Mitä Simone Weil on minulle opettanut. Helsinki: Kirjastudio.
- Vikström, J. 1983. Etsimme vastausta uskon kysymyksiin. Helsinki: Kirjaneliö.
- Vikström, E. 1978. Ilmestyksiä sairastuoteella. Suom. O. Bosdorff. Vaasa: Oy EDES.
- Vikström, B. 2003. Usko ja ymmärtäminen: hermeneuttinen totuuden etsintä. Teoksessa Helenius, T.; Koistinen, T. & Pihlström, S. (toim.). Uskonnon filosofia. Helsinki: WSOY, 180–205.
- Viktor, S. 2009. Telling Tales. A Review of C. K. Riessman's Narrative Methods for the Human Sciences. *The Weekly Qualitative Report*. Volume 2 (29). 172–176. <http://www.nova.edu/ssss/QR/WQR/riessman.pdf>.
- Villoldo, A. 2018. The heart of the shaman. Carlsbad: Hay house, inc.
- Virkkula, S. 2017. (toim.) Kommunismien uhrin saavat massiivisen muistomerkin Tallinnaan, synkkään käytävään ikuistetaan 20 000 virolaisen nimet. kaleva.fi. 3.11.2017.
- Virtanen, H. 2016. Parantava luonto – ekoterapeuttisia näkökulmia psykoterapiaan. *Psykoterapia*, 35 (1), 41–50.
- Virtanen, H. 2019. Trauma ja rakkaus. Eli kuinka selviytyä mahdottomasta? 2. painos. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

- Volavkova, H. (edit.) 1993. I have not seen a butterfly around here. Children's drawings and poems from Terezin. Transl. Kadeckova, J., Nemcova, J. & Pargeretova, E. Prague: The Jewish Museum.
- Voltaire 1983. *Candide. Or optimism.* Translated Butt, J. Middlesex: Penguin Books.
- Vuorila, H. 2023. Lauri Rauhalan hermeneuttinen näkökulma ihmistieteisiin. Katsaus. kriittinenkorkeakoulu.fi. (Perustuu Vuorelan luontosarjaan: ”Lauri Rauhalan ihmistieteen filosofia I.”)
- Värri, V–M. 2002. Kasvattaja ja ajan henki – tulkintoja psykokaapitalismin armottomuudesta. *Aikuis-kasvatus: Aikuiskasvatustieteellinen aikakauslehti* 22 (2002): 2, 3. artikkeli.
- Värri, V–M. 2008. Kasvatus myöhäismodernissa yhteiskunnassa – dialogisia lähtökohtia ja ongelmia. Teoksessa Porkka, J. (toim.) *Johdatus kristilliseen kasvatukseen.* Porvoo: LK-kirjat, 401–432.
- Värri, V–M. 2011. Kasvatuksen ihanteista ja päämääristä tässä ajassa. Teoksessa Juntunen, T. & Ojanen, E. (toim.) *Arvot kasvatuksessa.* Helsinki: Tammi, 42–56.
- Värri, V–M. 2014. Halun kultivointi ekologisen sivistyksen mahdollisuutena. Teoksessa Saari, A.; Jokisaari, O-J. & Värri, V-M. (toim.) *Ajan kasvatus. Kasvatusfilosofia aikalaismarkkinoina.* Tampere: Tampere University Press, 87–121.
- Värri, V–M. 2018. Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Tampere: Vastapaino.
- Väänänen, R. 2013. Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle kehitykselle. *Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Tutkielma No 68.*
- Wassen, C. 2009. Apokalyptiikka. Aarre saviastioissa: Qumranin tekstit avautuvat. Jokiranta, J. (toim.). Suom. R. Nurmela. Helsinki: Kirjapaja, 279–291.
- Weil, S. 1974. *Waiting on God. Eight impressions.* London: Fontana books.
- Weil, S. 1976. *Painovoima ja armo.* Suom. M. Lehtonen. Helsinki: Otava.
- Wikipedia. 8.7.2025. Kommunismin musta kirja. Verkkosivu. https://fi.m.wikipedia.org/wiki/kommunismin_musta_kirja.
- Wikström, O. 2000. *Salattu ihminen. Elämän syvät kysymykset ja parantava keskustelu.* Suom. T. Nieminen. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Wilenius, R. 1976. *Kasvatuksen ehdot. Kasvatusfilosofian luonnos. 2. painos.* Jyväskylä: Gummerus.
- Wilenius, R. 1982. *Ihminen ja sivistys.* Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Wilenius, R. 1987. *Ihminen, luonto ja tekniikka.* Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Wilenius, R. 1999. *Mitä on ihminen? Filosofiaa ihmisestä ja inhimillisestä kasvusta.* Jyväskylä: Gummerus.
- Williams, P. & Tribe, A. 2000. *Buddhist thought. A complete introduction to the Indian tradition.* London: Routledge.
- Wittman, L.; Skansky, T.; Heder, L.; Michel, B.; Stoll, T. & Buchi, S. (SAKS: U) 2009. Suffering and posttraumatic growth in women with systemic lupus erythematosus (SLE): A qualitative/quantitative case. *Psychosomatics* 50: July-august 2009, 362–374.
- Wright, G. H. von. 1981. *Humanismi elämänasenteena.* Suom. K. Kaila. Helsinki: Otava.
- Wright, G. H. von. 1985. *Filosofisia tutkielmia.* Suom. H. Nyman; T. Nyberg & J. Uusitalo. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Wright, G. H. von. 1987. *Tiede ja ihmisjärki.* Suom. A. Leikola. Helsinki: Otava.
- Wright, G. H. von. 1989. *Ajatus ja julistus. 3. painos.* Suom. J. Aro. Porvoo: WSOY.
- Ylikarjula, S. 1998. *Elämän sydänäänät. Elämän eheys iäkkäillä sydäntautipotilailla.* Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 213.
- Ylönen, H. & Luumi, P. 2002. *Kertomus on tie. Sadut ja raamatunkertomukset lasten maailmassa.* Helsinki: LK-kirjat.
- Yrjänäinen, S. & Repo, E. 2013. Narratiivisesta opetuksesta narratiiviseen oppimiseen. Teoksessa Eeropo, E. & Huttunen, M. (toim.) *Puheenvuoroja narratiivisuudesta opetuksessa ja oppimisessa.* Tampere University Press 2013, 17–46.
- Özbek, G. 2014. Drama in Education: Key conceptual features. *Journal of contemporary educational studies* 1/2014, 46–61.

Liitteet

Liite 1. Tutkimusaineiston taustatiedot.

USKONNOLLISUUS	VU=vahva uskonnollisuus, U=havaittava uskonnollisuus, EHU= ei havaittavaa uskonnollisuutta
KUNNIALLISTUUS	K=kyllä, E=Ei
IHMISOIKEUKSIEN KUNNIOITTAMINEN	K=kyllä, E=Ei
KÄRSIMYKSEN SYY	S=sairaus, V=vamma, K=kuolema, VE=vahingollinen elämäntapa, ÄP=äärimmäinen pahuus
TARINAN PITUUS	P=pitkä, L=lyhyt

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K0	Aro, O. 1964	Aro, Olli	EHU	K	K	S, polio	P
K1	Rauhala, J. 1968	Rauhala, Johannes	VU	K	K	V, sotainvalideetti	P
K2	Aho, S. 1996	Aho, Sulo	VU	K	K	S=vaimon aivoverenvuoto, K=pojanpojan kuolema	P
K3A	Arnkil, R. 1963b	Arnkil, Rolf	VU	K	K	S, syöpä	P
K3B	Arnkil, R. 1963a	Arnkil, Rolf					
K3C	Arnkil, R. 1965	Arnkil, Rolf					
K3D	Arnkil-Campbell, J. 1972	Campbell, Joan					
K4	Könönen, O. 2022	Könönen, Ossi	VU	K	K	V	P
K5	Hietanen, P. & Nirkko, J. 1996, 229–231	Lauri	EHU	K	K	S, syöpä	L
K6	Hietanen, P. & Nirkko, J. 1996, 231–233	Seija	EHU	K	K	S, syöpä	L
K7	Hietanen, P. & Nirkko, J. 1996, 233–234	Erkki	EHU	K	K	S, syöpä	L
K8	Hietanen, P. & Nirkko, J. 1996, 235–238	Pirjo	EHU	K	K	S, syöpä	L

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K9	Hietanen, P. & Nirkko, J. 1996, 240–242	Raili	U	K	K	S, syöpä	L
K10	Hietanen, P. & Nirkko, J. 1996, 243–246	Suoma	EHU	K	K	S, syöpä	L
K11	Hietanen, P. & Nirkko, J. 1996, 246–249	Helena	EHU	K	K	S, syöpä	L
K12	Hietanen, P. & Nirkko, J. 1996, 253–254	Ilkka	EHU	K	K	S, syöpä	L
K13	Hiltunen, P. 1993	Hiltunen, Paavo	VU	K	K	S, moninaiset sairaudet	P
K14	Ilonen-Josefson, A. 1996, 22–26	Koskinen, Maija-Liisa	U	K	K	V, monivammaisuus, invaliditeetti	L
K15	Ilonen-Josefson, A. 1996, 77–86	Myllykangas, Sakari	U	K	K	S, Ms-tauti	L
K16	Ilonen-Josefson, A. 1996, 102–108	Lehtonen, Esa	U	K	K	S, CP-vamma	L
K17A	Jalovaara, P. 1993	Jalovaara, Pirkko	VU	K	K	V, onnettomuuden aiheuttama vammautuminen	P
K17B	Jalovaara, P. 2003	Jalovaara, Pirkko					
K18,1	Kaartinen, L. 1996	Kaartinen, Leena	VU	K	K	SO, sota	P
K18,2A	Kauppinen, P. 2003	Kauppinen, Pirjo	U	K	K	V, onnettomuuden aiheuttama vammautuminen	P
K18C	Uljas, T. 2007	Kauppinen, Pirjo					
K19	Kiviniemi, E. 1977	Kiviniemi, Eija	EHU	K	K	S, aivoverenvuoto	P
K20	Laakso, S. 2000, 123–131	Jokinen, Kalevi	VU	K	K	S, syöpä	L
K21	Laakso, S. 2000, 99–106	Laakso, Eveliina	U	K	K	S, skolioosi	L
K22	Laakso, S. 2000, 117–122	Koski, Maria	VU	E	K	S, mielisairaus	L
K23	Laakso, S. 2000, 67–78	Tanja	U	K	K	K, lapsen kuolema	L
K24	Lindberg, A-M., 1998	Lindberg, Ann-Mari	U	E	K	S, mielisairaus	P
K25A	Mäntymies, L. 1999	Mäntymies, Liisa	U	K	K	K, aviomiehen kuolema	P
K25B	Suurla, L. 1986	Mäntymies, Liisa					

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K25C	Suurla, L. 1989	Mäntymies, Liisa					
K26A	Nousiainen, T.1986	Nousiainen, Tapio	VU	K	K	S, sairaus	P
K26B	Nousiainen, T.1989	Nousiainen, Tapio					
K27	Salomaa, V. 1973	Salomaa, Valva	VU	K	K	S, syöpä	P
K28	Salovuori, S. 1985	Salovuori, Sakari	VU	E	K	S, mielisai- raus	P
K29	Surma-Aho, 1965	Surma-Aho, Ensio	VU	K	K	S, syöpä	P
K30A	Talasniemi, J. & Talvitie, S. 1964	Talvitie, Simo	VU	K	K	V, vammau- tuminen auto-onnetto- muudessa	P
K30B	Talvitie, S. 1972.	Talvitie, Simo					
K31A1,1	Teinilä, M 2006, 17–29	Jarin äiti	EHU	E	K	K, lapsen itsemurha	L
K31A2	Teinilä, M. 2006, 30–43	Saarela, Kirsti	EHU	E	K	K, lapsen itsemurha	L
K31A3	Teinilä, M. 2006, 44–50	Tikkunen, Riitta	EHU	E	K	K, veljen itse- murha	L
K31A4	Teinilä, M. 2006, 51–59	Oksalahti, Hanna	EHU	E	K	K, aviomie- hen itse- murha	L
K31A5	Teinilä, M. 2006, 60–71	Lintunen, Martti	EHU	E	K	K, pojan itse- murha	L
K31A6	Teinilä, M. 2006, 72–78	Miia	EHU	E	K	K, isän itse- murha	L
K31A7	Teinilä, M.2006, 79–82	Nieminen, Maija	EHU	E	K	K, pojan itse- murha	L
K31A8,1	Teinilä, M. 2006, 83–93	Juhanin äiti	U	E	K	K, adop- tiolapsen itsemurha	L
K31A9	Teinilä, M. 2006, 94–104	Mika	EHU	E	K	K, äidin itse- murha	L
K31A10,1	Teinilä, M. 2006, 105–115	Härkönen, Maija-Liisa	EHU	E	K	K, tyttären itsemurha	L
K31A10,2	Teinilä, M. 2006, 105–115	Härkönen, Seppo	EHU	E	K	K, tyttären itsemurha	L
K31	Tiira, H. 1990	Tiira, Hannes	U	K	K	V, sokeus	P
K32	Tiittanen, A. 2009	Tuppurainen, Markku	VU	E	K	VE, vahingol- linen elämän- tapa	P
K32B	Embuska, H. 2011	Tuppurainen, Markku					P
K32,1	Ukkola, T. 1996	Ukkola, Tuulikki	EHU	E	K	stressi	P
K33	Voutilainen, E. 1994	Voutilainen, Eero	VU	E	K	VE, vahingol- linen elämän- tapa	P

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K33A	Rinne, R. 2005	Korhonen, Kari	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	P
K33B	Rinne, R. 2012	Korhonen, Kari					
K34	Back, P. 2009	Back, Pontus	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	P
K35	Lampinen, H. 2008, 17–22	Eskola, Olavi	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K36	Lampinen, H. 2008, 23–27	Hakkarainen, Marja	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K37	Lampinen, H. 2008, 28–32	Hakkarainen, Ari	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K38	Lampinen, H. 2008, 36–42	Anttila, Teemu	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K39	Lampinen, H. 2008, 43–45	Peltomäki, Seppo	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K40							
K41	Lampinen, H. 2008, 53–57	Heikkilä, Veijo	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K42	Lampinen, H. 2008, 58–60	Räisänen, Osmo	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K43	Lampinen, H. 2008, 61–67	Hälikkä, Matti	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K44	Lampinen, H. 2008, 68–73	Simanainen, Kyösti	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K45	Lampinen, H. 2008, 74–76	Valentin, Juhani	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K46	Lampinen, H. 2008, 77–80	Heinonen, Jari	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K47	Lampinen, H. 2008, 81–83	Hannula, Pertti	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K48	Lampinen, H. 2008, 84–93	Oinas, Topi	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L
K49	Lampinen, H. 2008, 94–99	Koskela, Markku	VU	E	K	VE, vahingolinen elämäntapa	L

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K50	Lampinen, H. 2008, 100–104	Lammi, Jukka	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K51							
K53	Lampinen, H. 2008, 111–114	Timonen, Jaana	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K54	Lampinen, H. 2008, 115–118	Saatola, Ari	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K55	Lampinen, H. 2008, 119–127	Lepistö, Ari	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K56	Lampinen, H. 2008, 128–132	Laine, Veikko	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K57	Lampinen, H. 2008, 133–136	Kovanen, Jari	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa, K, isän itsemurha	L
K58	Lampinen, H. 2008, 137–142	Ihalainen, Jari	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K59	Lampinen, H. 2008, 143–146	Raatikainen, Heikki	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K60	Lampinen, H. 2008, 147–152	Viiik, Ari	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa, K, avovaimon itsemurha	L
K61	Loiri-Seppä, L. 2010, 8–17	Järvinen, Jukka	U	E	K	VE, alkoholisismi	L
K62	Loiri-Seppä, L. 2010, 18–32	Puntti, Rauha	U	E	K	VE, alkoholisismi	L
K63	Loiri-Seppä, L. 2010, 33–39	Runar	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K64	Loiri-Seppä, L. 2010, 40–52	Pena	U	E	K	VE, alkoholisismi	L
K65	Loiri-Seppä, L. 2010, 53–69	Fagerholm, Monika	U	E	K	VE, alkoholisismi	L
K66	Loiri-Seppä, L. 2010, 70–90	Lehtonen, Sari	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K67	Loiri-Seppä, L. 2010, 91–102	Rapila, Satu	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K68	Loiri-Seppä, L. 2010, 103–110	Armi	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K69	Loiri-Seppä, L. 2010, 111–121	Rafael	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K70	Loiri-Seppä, L. 2010, 122–137	Kaaleppi	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K71	Loiri-Seppä, L. 2010, 138–145	Ismail, Atik	U	E	K	VE, alkoholisismi	L
K72	Loiri-Seppä, L. 2010, 146–152	Mona	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K73	Loiri-Seppä, L. 2010, 153–169	Frank	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K74	Loiri-Seppä, L. 2010, 170–182	Onni	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K75	Loiri-Seppä, L. 2010, 183–191	Hakoköngäs, Jukka	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K76	Loiri-Seppä, L. 2010, 192–197	Joonas	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K77	Loiri-Seppä, L. 2010, 198–206	Keuramo, Riitta	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K78	Loiri-Seppä, L. 2010, 207–217	Olli	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K79	Loiri-Seppä, L. 2010, 218–230	Loiri, Pekka	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K80	Loiri-Seppä, L. 2010, 231–238	Loiri, Lilli	EHU	E	K	VE, alkoholisismi	L
K81	Niemi, P. 2008, 13–19	Hanna	U	E	K	VE, alkoholisismi	L
K82	Niemi, P. 2008, 20–24	Heli	VU	K	K	KI, kiusatuksi tuleminen	L
K83	Niemi, P. 2008, 25–30	Jarin isä	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K84	Niemi, P. 2008, 31–37	Jarmo	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K85	Niemi, P. 2008, 38–45	Lasse	VU	E	K	S, mielisairaus	L
K86	Niemi, P. 2008, 50–54	Laura	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K87	Niemi, P. 2008, 54–55	Leikku	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K88	Niemi, P. 2008, 64–69	Lilli	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K89	Niemi, P. 2008, 70–76	Lissu	VU	E	K	S, masennus	L
K90	Niemi, P. 2008, 77–81	Manna	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K91	Niemi, P. 2008, 82–89	Rami	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K92	Niemi, P. 2008, 90–97	Teemu	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K93	Niemi, P. 2008, 98–102	Toni	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K94	Niemi, P. 2008, 103–107	Topi	VU	E	K	S, mielisaira	L
K95	Niemi, P. 2008, 108–168	Niemi, Päivi	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K96	Seppänen, L. 2012, 11–34	Simo	EHU	K	K	K, lapsen kuolema, S, sydänsairaus	L
K97	Seppänen, L. 2012, 35–62	Laura	U	K	K	K, veljen kuolema	L
K98	Seppänen, L. 2012, 63–86	Hanna	U	K	K	K, vanhemman kuolema	L
K99	Seppänen, L. 2012, 87–107	Johannes	VU	E	K	K, elämänkumppanin itsemurha	L
K100	Seppänen, L. 2012, 109–135	Eveliina	VU	K	K	K, ystävän kuolema	L
K101	Seppänen, L. 2012, 136–160	Kari	U	K	K	K, isän kuolema, S, mielisaira	L
K102	Seppänen, L. 2012, 161–181	Piritta	VU	K	K	K, aviomiehen kuolema	L
K103	Mäkelä, K. 2011	Mäkelä, Karin	EHU	E	K	K, lapsen itsemurha, VE, vahingollinen elämäntapa	P
K104	Kiuru, R. 1996	Kiuru, Reidunn	VU	E	K	K, pojan itsemurha	P
K105	Kivisalo, R. 2008	Kivisalo, Rami	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	P
K106a	Spiik, K-M. 2010	Camilla	VU	E	K	S, K, itsemurhaan päätyvä ahdistus	P
K106b	Spiik, K-M. 2010	Spiik	VU	E	K	K, tyttären itsemurha	P
K107	Happonen, J. 2014, 11–18	Matilainen Pekka	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K108	Happonen, J. 2014, 19–23	Hagert, Marja	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K109	Happonen, J. 2014, 24–28	Lipponen, Tero	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa, K, isän itsemurha	L
K110A	Happonen, J. 2014, 29–36	Toikonniemi, Eero	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K110B	Lampinen, H. 2008, 46–52	Toikonniemi, Eero					
K111	Happonen, J. 2014, 37–42	Karjunen, Heli	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K112	Happonen, J. 2014, 43–49	Wenström, Jukka	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K113	Happonen, J. 2014, 50–54	Keskinen, Jesse	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K114	Happonen, J. 2014, 55–59	Kotiranta, Karin	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K115A	Happonen, J. 2014, 60–63	Sulkunen, Jari	VU	E	K	VE, vahingollinen elämäntapa	L
K115B	Lampinen, H. 2008, 105–110	Sulkunen, Jari					
K116	Oksanen, K. 2015	Oksanen, Kimmo	U	K	K	S, kasvosairaus	P
K117	Wiesel, E. 2006	Wiesel, Eliel	U	K	E	ÄP, keskitysleiriolosuhde	P
K118	Birenbaum, H. 2012	Birenbaum, halina	U	K	E	ÄP, keskitysleiriolosuhde ja ghettoelämä	P
K119	Weinberg, F. 2013	Weinberg, Felix	U	K	E	ÄP, keskitysleiriolosuhde	P
K120	Rajhman, C. 2011	Rajhman, Chil	U	K	E	ÄP, keskitysleiriolosuhde	P
K121	Zywulska, K. 2011	Zywulska, Krysztyna	U	K	E	ÄP, keskitysleiriolosuhde	P
K122	ten Boom, C. 1964	ten Boom, Corrie	VU	K	E	ÄP, keskitysleiriolosuhde	P
K122B	ten Boom, C. 1992	ten Boom, Corrie					
K123U	Michelson, F. 2022	Michelson, Frida	VU	K	E	ÄP, natsivainot	P
K124	Faccenda, Fr.,L. 1999	Kolbe, Maximilian	VU	K	E	ÄP, keskitysleiriolosuhde	P

KIRJALLISUUDESTA PERÄISIN OLEVAT TARINAT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsim. syy	pituus
K125	Lipszyc, R. 2016	Lipszyc, Rywka	VU	K	E	ÄP, ghettoelämä	P
K126U	von Rosenvinge, K. 2016	von Rosenvinge, Kristina	VU	K	E	ÄP, neuvostovainot	P
K127	Kharalampous, D. 1979	Kharalampous, Dionysios	VU	K	E	ÄP, natsivankeus	P
K128	Ruge, W. 2013	Ruge, Wolfgang	EHU	K	E	ÄP, gulagleiri Siperiassa	P
K129	Jakobsons, V. 2005	Jakobsons, Valentis	EHU	K	E	ÄP, gulagleiri Siperiassa	P
K130	Wurmbrand, R. 1970	Wurmbrand, Richard	VU	K	E	ÄP, kommunistivankeus	P
K131	Fellows, W. 1997	Fellows, Warren	EHU	K	E	ÄP, vankeusolot Thaimaassa	P
K132	Päts, H-A. 2009	Päts, Helgi-Alice	EHU	K	E	ÄP, gulagleiri Siperiassa	L
K133	Kovály, H. 2012	Kovály, Heda	EHU	K	E	ÄP, keskitysleirivankeus	P
K134	De Wind, E. 2020	de Wind, Eddy	EHU	K	E	ÄP, keskitysleirivankeus	P
K135	Pivnic, S. 2013	Pivnic, Sam	U	K	E	ÄP, keskitysleirivankeus	P
K136	Dronfield, J. 1999	Dronfield, Jeremy	EHU	K	E	ÄP, keskitysleirivankeus	P
K137	Piili, M. 2021	Piili, Martta	VU	K	E	ÄP, gulagleiri Siperiassa	P
K138	Rantanen, V. 1990	Rantanen, Vilho	VU	K	E	ÄP, gulagleiri Siperiassa	P

HAASTATTELUT							
koodi	Lähde	Tutkimushenkilö	uskonn.	kunn.	Ihmisoik.	Kärsimyksen syy	pituus
H1	Saida, 20.2.2006	Saida	U	E	K	S	P
H2	Birgitta, 28.3.2006	Birgitta	EHU	E	K	VE	P
H3	Rakel, 17.4.2006	Rakel	U	E	K	K	P
H4	Tuulikki, 28.4.2006	Tuulikki	EHU	E	K	S	P
H5	Hillevi, 28.4.2006	Hillevi	EHU	E	K	S	P
H6	Frans, 6.7.2006	Frans	EHU	E	K	VE	P
H7	Aatu, 7.7.2006	Aatu	U	E	K	VE	P
H8	Ande, E. 17-18.7.2007	Ande	EHU	K	E	ÄP, gulagleiri Siperiassa	P

Uskonnollisuus VU=80 (50,3 %) U=30 kpl (18,9 %) EHU=49 kpl (30,8 %)	Kunniallisuus K=61 kpl (38,4 %) E=98 kpl (61,6 %)	Ihmisoik. kunn. K=136 kpl (85,5 %) E=23 kpl (14,5 %)	Kärsimyksen syy S=sairaus, vammautuminen 38 kpl (24,0 %) K=kuolema 25 kpl (15,7 %) VE=vahingollinen elämäntapa, 71 kpl, (44,6 %) ÄP=äärimmäinen pahuus, 23 kpl (14,5 %) KI=kiusaaminen, 1 kpl, (0,6 %) SO=sota, 1 kpl, (0,6 %)	Tarinan pituus P=58 kpl (36,5 %) L=101 kpl (63,5 %)
---	--	---	---	--

Yhteensä 159

Liite 2. Haastattelukysymykset.

Aluksi totean haastateltavalle: tarkoitukseni on keskustella kanssasi siitä mahdollisesta kasvusta, jota olet kokenut itsessäsi tai muissa koettelemuksien, vastoinkäymisten ja kärsimysten aikana tai niiden jälkeen. En pyri esittämään seuraavaksi luettelemiani, johdattavevan oloisia kysymyksiä suoraan, vaan käytän niitä sovelta-
vin osin haastattelun runkona. Aiheeseen johdattelun jälkeen yritän saada vapaamuotoisesti keskustelun avulla vastausta niihin. Kysymysten sisältö tai määrä saattaa myös vaihdella.

A. Tapahtumataso? (Mitä haastateltavalle on tapahtunut?)

1. Mitä erilaisia kärsimystä ja koettelemuksia aiheuttaneita tapauksia sinulle on sattunut? Millaisia tapaukset olivat?
2. Onko joku tapaus erityisesti jäänyt mieleen pahempana ja vaikeampana tapauksena kuin muut? Kuvaile taustaa tarkemmin ja kerro esimerkiksi mikä tapahtuman aiheutti, milloin se sattui ja kauanko se kesti? Oliko siinä monta asiaa yhdessä?

B. Kokemuksen taso

3. Miltä tapahtuma tuntui, eli millaisena sen koit? Kestikö se kauan ja oliko se voimakas?
4. Millaisena muut, esimerkiksi lähisukulaiset, ystävät ja työtoverit sen mielestäsi kokivat?

C. Kristillisen tradition mukainen kärsimyksen dynamiikka

5. Synnyttikö kärsimyksesi sinussa pohdiskelua? Oletko esimerkiksi tarkastellut koettelemuksesi sisältämien tuskien ja kärsimysten syvällisempää tarkoitusta ja merkitystä?
6. Mitä varten kärsit? Onko syynä esimerkiksi jokin suuri tehtävä tai ihmisenä kasvaminen?
7. Oletko kysynyt esimerkiksi: Miksi juuri minä joudun kokemaan tällaisen kärsimyksen?
8. Pohditko tapahtumien yhteydessä, että Jumala, jokin muu korkein olento tai luonto on rankaissut ja nöyryyttänyt sinua ansaitulla kärsimyksillä, koska olet tehnyt syntiä. Tällaisia ovat esimerkiksi: ylpeys, itsekkyyys, välinpitämättömyys tai irtaantuminen Jumalasta, lähimmäisistä tai elämästä/luonnosta – rikkomus Jumalaa, elämää, luontoa tai ihmisiä koskevia lakeja vastaan. Koitko nöyryymistä, syällisyyttä, synnintuntoa tai häpeää?

9. Oletko miettinyt, että Jumala on hylännyt sinut?
10. Lisäsikö koettelemuksesi itsetuntemustasi, itseesi liittyvää pohdiskelua ja arviointia?
11. Etsitkö käytännön syytä kohtaloosi? Tällaisia ovat esimerkiksi epäterveet ja huonot elämäntavat, huolimattomuus, osaamattomuus, tyhmyys, ajattel-mattomuus, kiire, väärä menettely, virhesuoritus, väärin ymmärrys, vä-linpitämättömyys, tahallisuus? Mitä syitä löysit?
12. Näitkö koskaan, että kärsimys on ollut sinulle tarpeen, suorastaan välttä-mätön esimerkiksi suuntaamalla sinua, henkilökohtaista kehitystäsi ja muutostasi kohti parempaa – ohjaamaan ja opastamaan tai erityisesti kas-vattamaan ja opettamaan sinua elämässäsi? Millaiset muutokset olet ko-kenut tarpeellisina ja välttämättöminä?

II Toiminnallisuuden kasvu

13. Tuntuiko sinusta koskaan kuin olisit elämän tai Jumalan koulussa, ikään kuin sinua kasvatettaisiin ja opetettaisiin, hiottaisiin paremmaksi, muutet-taisiin kärsimystesi kautta? Voisitko kuvata koettelemuksiasi käyttämällä käsitteitä: opettaja, oppilas, koulu, läksy, oppiminen ja luokkatoverit? Kerro tarkemmin. Millaisissa tilanteissa olet erityisesti kokenut olevasi elämän/Jumalan koulussa?
14. Oletko ajatellut, että tämä maallinen kärsimys vie sinut lähemmäs Juma-laa, hänen hyväksyntäänsä ja miellyttämistään, jopa lepyttämistään?
15. Oletko ajatellut, että maalliset kärsimyksesi ovat kuin toimenpide, suori-tus tai matka, jonka kautta ja avulla pääset aikanaan taivaaseen, iankaik-kisuuteen tai korkeampaan tilaan, tasolle, jossa ei enää ole kärsimystä?
16. Tuntuiko sinusta missään vaiheessa, että alistuit/mukauduit kohtaloosi, kuin Jumalan/elämän korkeampaan tahtoon, ankariin tosiasioihin, että an-noit kärsimystesi yksinkertaisesti tulla, olit valmis sitoutumaan niihin, hy-väksymään ne jollakin tavalla? Oletko kokenut ne esimerkiksi hyviksi, arvokkaiksi, tarpeellisiksi? Oletko tuntenut kapinoivasi ja nousevasi niitä vastaan? Koetko ne epäoikeudenmukaisina? Oletko katkera?
17. Onko kärsimyksesi liittynyt jokin tehtävä, joka sinun on ollut suoritet-tava? Oletko kokenut olevasi tiennäyttäjä tai opettaja? Oletko halunnut jakaa kokemuksesi toisten kanssa, olla hyödyksi vastaavassa tilanteessa oleville? Oletko kertonut kokemuksistasi, opastanut, opettanut tai neuvo-nut asioita, joita opit kärsimyksistäsi? Miten sen teit ja mitä erityistä ha-lusit kertoa/opettaa? Tällaisia ovat esimerkiksi jokin näkemys, näkö-kulma, viisaus, elämänkatsomus tai motto.

18. Onko Kristus tai jokin muu henkilö toiminut sinulle esikuvana ja opettajana kärsimyksien, vaikeuksien ja koettelemuksien kohtaamisessa? Kuka ja millä tavalla? Osaatko sanoa ketään, joka olisi ollut toisille opiksi kärsimysten kohtaamisessa?

III Sosiaalinen kasvu

19. Huomioitko nyt paremmin toisten ihmisten tarpeet ja vaatimukset ja ajatteletko heidän parastaan, yhteistä etua, jopa omasta edustasi ja tarpeistasi luopuen? Millä tavoin?
20. Ymmärrätkö nyt paremmin miltä toisista, kovia kokeneista tuntuu?
21. Otatko tehokkaammin osaa toisten kärsimykseen toimimalla heidän hyväkseen esimerkiksi kuuntelemalla, tukemalla, auttamalla tai jollakin muulla tavalla? Millä tavoin?
22. Onko suhteellisuudentajusi kehittynyt, eli osaatko nähdä omat vastoinkäymiset järkevämmiin ja realistisempiin nähtyäsi muiden kovia kohtaloita?
23. Oletko huomannut muiden ihmisten kasvaneen sinun koettelemuksiesi kautta? Ovatko he tulleet esimerkiksi auttavimmiksi, huomioivimmiksi, palvelualttiimmiksi tai rakastavimmiksi? Ovatko he ottaneet osaa sinun kohtaloosi?
24. Ymmärrätkö nyt paremmin, että kärsivä ihminen ei selviä ilman toista ihmistä? Oletko toisia auttaessasi huomannut rajallisuutesi, ettei pysty aina auttamaan eikä sinun tarvitsekaan ylittää itseäsi, uhrautua liikaa, antaa kaikkeasi?
25. Ajattelitko koettelemuksiesi aikana koskaan menneiden sukupolvien kovia kohtaloita? Koitko kohtalonyhteyttä menneiden ja tulevien sukupolvien loputtomassa ihmisketjussa? Mitä?
26. Koitko missään vaiheessa vastoinkäymistesi aikana kohtalonyhteyttä, yhteisen koettelemuksen jakamisen ymmärtävää me-henkeä ja ilmapiiriä vastaavia kokeneiden kohtalotovereiden kanssa?

IV Eksistentiaalinen kasvu

27. Tunsitko, että olisit alkanut enemmän herkistyä elämälle, huomata, tarkkailla ja pohtia millaisia maailma ja elämä ovat?
28. Aloitko enemmän pohtia omaa elämääsi, kysyä omaa olemista suhdettasi maailmaan, miten elämä vaikuttaa sinuun ja miten sinä siihen? Oletko ky-

synyt esimerkiksi: Millaiselta elämä tuntuu? Millaista minun elämäni on? Mitä minulle kuuluu?

29. Oletko kokenut, että elämäsi olisi jollakin tavalla muuttunut? Millä tavoin? Onko se tullut paremmaksi, esimerkiksi tutummaksi? Tunnetko ja tiedätkö siitä jotain nyt paremmin? Onko se muuttunut rikkoutuneesta ehjemmäksi, läheisemmäksi ja rakkaammaksi? Tuntuuko jokin asia erityisen tärkeältä tai tutummalta? Onko elämä tullut mielekkäämmäksi, tarkoituksenmukaisemmaksi ja merkityksellisemmäksi? Oletko huomannut turhat ja tyhmät asiat ja löytänyt jotakin elämisen arvoista, järkevää ja tärkeää, esimerkiksi tehtävän auttaa toisia? Onko elämä tullut aidommaksi? Ovatko valhe, kaunistelu, teeskentely ja esittäminen muuttuneet sellaisiksi kuin elämä todella, aidosti on? Onko se tullut totuudellisemmaksi? Oletko oppinut paremmin ymmärtämään, hyväksymään ja sietämään elämän ankaraa totuutta: vastoinkäymisiä, kärsimystä ja kuolemaa sekä oman rajallisuutesi, ettet aina selviydykään vaikeuksista? Oletko tullut armollisemmaksi ja anteeksiantavammaksi itseäsi kohtaan?
30. Tunnetko päässeesi ihmisenä olemisessa ikään kuin korkeammalle, kypsemmälle kehitystasolle? Miten? Tunnetko saaneesi kärsimyksiesi aikana syvempää tietoisuutta, viisautta ja tuntemusta elämästä ja ihmisenä olemisesta? Mitä oivalsit?
31. Muuttivatko kovat kokemuksesi elämänasennettasi ja -katsomustasi? Saitko uutta näkökulmaa ja näkemystä elämääsi, esimerkiksi jonkin elämänohjeen tai iskulauseen, moton?
32. Koitko koskaan, että elämä voi onnistua ja olla mielekkästä kokonaisuutena: elämänä, jossa on samanaikaisesti eri ulottuvuuksia, kuten sekä miellyttäviä, että epämiellyttäviä asioita? Koitko kasvua ja kehitystä, rauhaa ja rakkautta? Oletko kokenut onnea keskellä kärsimystä ja tuskaa, esimerkiksi sotaa, lähestyvää kuolemaa tai kovaa sairautta?
33. Saitko uutta elämäntaitoa, eli opitko elämään erilaisesti, kuin paremmin? Koitko erkanemista entisestä, huonommasta elämäntavasta? Millä tavoin tämä tapahtui? Tunsitko vaikeuksiesi antavan uusia mahdollisuuksia, toivoa paremmasta elämänhallinnasta, varmemmasta otteesta ja kyvystä vaikuttaa asioihin, muuttaa asioita paremmiksi?
34. Muuttiko vastoinkäyminen elämääsi koskevia arvojärjestyksiä? Tuliko joistakin asioista selvästi tärkeimpiä ja tuliko joistakin asioista turhia ja toissijaisia? Muuttuiko painotus materiaalisista arvoista henkisten arvojen suuntaan? Kerro miten arvojärjestys muuttui. Tuliko elämä jotenkin rik-

- kaammaksi, esimerkiksi uusien kokemusten kautta? Tunsitko kiitollisuutta?
35. Kehittyikö suhteellisuudentajusi? Suhteutitko oman tilasi muiden tilaan? Opitko tyytymään vähempään, tai olemaan valittamatta pienistä? Tulivatko elämänvaatimukset ja samalla vaatimukset itseäsi kohtaan kohtuullisimmiksi?
 36. Koitko kärsimyksiesi kautta jotenkin lähestyneesi Jumalaa tai muuta korkeampaa voimaa tai esimerkiksi luontoa, maailmankaikkeutta? Koitko Jumalan läsnäoloa ja turvallista ohjausta, vai synnyttikö se päinvastaista, etäännyntymistä Jumalasta?
 37. Koitko koskaan syvempää tunnetta suhteessa elämään esimerkiksi yhteenkuuluvaisuutta, ykseyttä tai sulautumista johonkin kokonaisuuteen, kaikkeuteen, menneisiin tai tuleviin sukupolviin, suoranaista oman itsen häviämistä – valaistumista.
 38. Tunsitko syvää rauhaa, turvallisuutta, pelon häviämistä, helpottuneisuutta tai levollisuutta raukeutta, hiljentymistä, hyvää oloa, rakkautta elämään, jopa onnellisuutta tai rohkeutta keskellä kärsimystä?

Liite 3. Haastateltujen henkilöiden kuvaus.

H1 ”Saida” (61 v.)

”Saida” on alun perin hyvästä ja terveestä yksityisyrittäjäperheestä. Hän kuvaa joidenkin läheistensä itsemurhia, taloudellista alamäkeä, avioliittoaan alkoholistimiehen kanssa, avioeroa sekä fyysisiä ja psyykkisiä sairauksiaan. Hän on työelämässä ja omistaa oman talon. ”Saida” on yksinhuoltaja, hänellä on aikuinen ja murrosikäinen lapsi.

H2 ”Birgitta” (41 v.)

”Birgitta” on Helsingistä pikkukaupunkiin 10 vuotta sitten muuttanut entinen narkomaani. Hänen elämänsä on ollut viimeiset 16–20 vuotta kärsimyksentäyteistä. Lapsuuden perheessä ei ollut isää, joten äiti joutui yksinhuoltajana tekemään tuplasti töitä. Isoveli pahoinpiteli fyysisesti ja henkisesti ”Birgittaa”, joka joutui kokemaan jatkuvaa pelkoa ja menetti siinä yhteydessä itsetuntonsa. 14-vuotiaasta lähtien alkoholi, huumet sekä rikollinen ja irtolainen elämäntapa ovat hallinneet häntä. Isomummin kuoleman ja lasten huostaanoton jälkeen hänellä oli syöpäsairaus ja burn out. ”Birgitta” asuu katulähetyksen ylläpitämässä hoitokodissa. ”Birgitan” aviomies on vankilassa ja hänellä on kipulääkitys. Hän on työtön ja tapaa lapsiaan säännöllisesti.

H3 ”Rakel” (60 v.)

”Rakel” on leski ja yhden pojan äiti. Hän on tehnyt koko elämänsä kestäneen vahvan uskonratkaisun rippikoulussa. Hän on toiminut ensin apu- ja sairaanhoitajana sairaalatyössä, diakoniatyöntekijänä ja lähetyssihteerinä 10 vuotta sekä sittemmin kriisi-työntekijänä. Työkiireinen ”Rakel” on kohdannut paljon työssään kärsiviä ihmisiä ja hän osallistui muun muassa Vampulan auto-onnettomuuden uhrien omaisten kriisi-työhön v. 2004. Hänen alkoholisoitunut, monisairas, muun muassa keuhkorepeämää ja masennusta sairastanut aviomiehensä teki itsemurhan v. 1990.

H4 ”Tuulikki” (39 v.)

”Tuulikki” meni naimisiin 18-vuotiaana. Hänen ensimmäinen lapsensa kuoli v. 1991 muutaman päivän ikäisenä. Samanaikaisesti Tuulikki sairastui epilepsiaan ja synnytyksen jälkeiseen masennukseen, johon hän ei saanut mitään hoitoa. Seuraavaksi syntynyt poika joutui happikaappiin, mutta selvisi kuitenkin. Vuonna 2003 hän ajoi 2,7 promillen humalassa ojaan ja poliisit pidättivät hänet. Lasten huostaanoton jälkeen ”Tuulikki” joutui sairaalan psykiatriselle osastolle ja mielisairaallaan. Hän otti avioeron väkivaltaisesta miehestään. Hänen vanhempi poikansa sairastui autistiseen dysfasiaan ja kävi lastenpsykiatrilla. ”Tuulikilla” on monia sairauksia: keuhkoahauma, korkea kolesteroli, rasvamaksa, astma, allergia, epilepsia, diabetes ja psykoottinen skitsofrenia, joihin hän saa monia eri lääkkeitä. ”Tuulikki” on sekakäyttäjä ja alkoholisti ja hän on yrittänyt itsemurhaa useasti lääkkeillä, jonka takia hän joutui vatsahuuhteluun ja teho-osastolle. Viikkoa ennen haastattelua hän oli yrittänyt sitä viiltämällä rannettaan (hän näytti minulle viiltojälkeä). ”Tuulikki” asuu nyt kriisiasunnossa ja on työtön.

H5 ”Hillevi” (55 v.)

”Hillevi” on leski. Hän on joutunut 6–7-vuotiaana sukulaismiehen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi yhden kesän ajan, joka aiheutti elinikäisen trauman. Hän on

ammattikoulusta valmistuttuaan työskennellyt keittäjänä sekä ollut töissä leipomossa ja kahvilassa. Naimisiin vuonna 1978 mentyään hän oli pitempään kotiäitinä hoitamassa kahta lastaan. Kun ensimmäinen lapsi oli 3-vuotias, ”Hillevi” sairastui vakavaan masennukseen ja joutui psykiatriseen sairaalaan pitemmiksi jaksoiksi. Hän ei ollut muutama vuoteen juurikaan poissa kotoa, vaan makasi erityisesti päivät käpertyneenä kokiin, ettei tuskasta ole pois pääsyä. Hän yritti itsemurhaa lääkkeillä kolme kertaa, viimeisen kerran v. 2001. Hän otti ensimmäisellä kerralla liikaa rauhoittavia ja joutui sairaalaan vatsahuuhteluun sekä syömään lääkehiiltä. ”Hillevi” on ollut kauan sairaana ja sairaseläkkeellä. Hän kävi 10 vuotta terapiassa ja käyttää kahta eri psykykenlääkettä. Myös toinen hänen tyttäristään on lääkityksessä ahdistuneisuushäiriön takia, josta ”Hillevi” kokee syyllisyyttä. Hän on ollut lähes kolmekymmentä vuotta vapaaehtoistyössä vertaisryhmässä mielenterveyssektorilla. Hänen miehensä on kuollut tapaturmaisesti.

H6 ”Frans” (46 v.)

”Frans” on Helsingistä kotoisin oleva eronnut, lapseton mies. Hän vietti lapsuutensa yksinhuoltajaperheen ainoana lapsena. 14–15-vuotiaana hän sotkeutui vuoteen 2003 saakka alkoholiin, myöhemmin kuvioon tuli sekakäyttö muun muassa: pentsediatsepamit, diapami, tenoxi ja amfetamiini. Ensimmäisen kolmen kuukauden tuomion ”Frans” sai v. 1985 ajettuaan humalassa varastamallaan taksilla sekä toisen neljän ja puolen kuukauden tuomion v. 1994 rattijuopumuksesta ja maksuvälinepetoksista. Molemmat tuomiot hän kärsi työsiirtolassa. Pitkän ryyppyputken päätteeksi ”Frans” tappoi veitsellä vanhojen kaunojen takia asunnon omistajan. Hänet tuomittiin täydessä ymmärryksessä olevana taposta yhdeksäksi ja muista rikoksista; rattijuopumuksesta ja pahoinpitelyistä neljäksi vuodeksi, yhteensä 13 vuodeksi vankilaan. Käytännössä hän joutuu kärsimään tuomiostaan puolet. Ensiksi hän oli yhdessä vankilassa tutkintavankeudessa, sitten toisessa vankilassa sähkökurseilla ja nyttemmin Lounais-Suomen vankilassa (Kakola), josta hän on juuri anonut siirtoa muualle, siinä onnistumatta. ”Frans” on sijoitettu suljetulle osastolle, jossa hän saa ulkoilla kerran ja ruokailla kolmesti päivässä. Ovet menevät yksitälliselle kiinni klo 15.00, jonka jälkeen hän viettää aikaansa yksin, esimerkiksi mietiskelemällä, lukemalla tai katsomalla televisiota. Hän sairastaa hepatiittia ja on 1990-luvulta lähtien kärsinyt useasti masennuksesta, viimeksi oli paha tilanne v. 2004. Vahvan lääkityksen loputtua tuli ongelmia. ”Frans” on säännöllisesti yhteydessä äitiinsä ja on jonkun verran ollut tekemisissä isäpuolensa kanssa, jonka kanssa pitkään jatkuneet huonot välit ovat hieinan vankila-aikana parantuneet. Suuri osa sukulaisista tietää hänen olevan vankilassa, mutta eivät mistä syystä. Hänellä oli linnaromanssi ja vuoden kestänyt avioliitto itseään huomattavasti nuoremman naisen kanssa. Avioeron jälkeen hän ei ole ollut entiseen vaimoonsa yhteydessä. Hän on ollut kymmenissä, erilaisissa, hantihommien luonteisissa töissä, mutta nämä työyritykset ovat poikkeuksetta kaatuneet alkoholin takia.

H7 ”Aatu” (63 v.)

”Aatu” on naimisissa ja kuuden aikuisen lapsen isä. Hän on tehnyt erilaisia töitä eri paikkakunnilla. Vuodesta 1972 lähtien hän on käyttänyt vahvasti alkoholia. ”Aatun” muuttaessa perheineen Tampereelta ruotsinkieliseen saaristoon, tuli alkoholi hyvin saatavaksi. ”Aatu” teki laivassa töitä ja työtunnit maksettiin osin pulloina. Juominen

alkoi jo haitata työntekoakin, syntyi kierre – töitä piti saada, jotta sai viinaa. Hän sai työpaikalla muutaman varoituksen alkoholin käytön takia ja oli kuukauden työnantajan järjestämässä hoitoonohjauksessa. Se auttoi hetkellisesti, mutta juominen jatkui ja niin ”Aatu” menetti työpaikkansa. Sitten hän oli monissa, erilaisissa töissä muun muassa Saabin tehtailla ja teki välillä maajusseille erilaisia korjaus- ja hitsaustöitä ja kävi välillä hitsauskursseilla. Tämän jälkeen hän oli töissä Saabin tehtailla ja laitospiehenä paikassa, jossa hän sai tehdä itsenäistä ja vapaata työtä. Hän on pistänyt alulle vartiointipalvelun eräällä paikkakunnalla viiden koiransa kanssa. Vaimokin sortui juomiseen ja yksi pojista joutui joksikin aikaa huostaan otetuksi nuorisokodin puolelle. ”Aatu” oli vaimonsa kanssa sosiaaliviranomaisten järjestämässä keskusteluissa ammattiauttajien kanssa. Kaksi perheen pojista on sittemmin sortunut alkoholiin. Vuonna 2004 ”Aatun” munuaiset olivat tuhoutuneet hoitamattoman verenpainetaudin takia. Hän kävi pitkään raskaissa dialyysihoidoissa ja sai v. 2006 uuden, tietokoneella valitun, hänelle sopivan munuaisen. Siirrännäisleikkaus onnistui hyvin, lukuun ottamatta joitakin jälkivaikauksia, esimerkiksi haava aukesi. Leikkauksen jälkeen tulivat myös rahalliset vaikeudet. Lääkitys on vielä tällä hetkellä kova ja uusi elämä uuden munuaisen kanssa rajoittaa elämää. Esimerkiksi nostaminen on rajoitettua, on sopeuduttava uuteen, muun muassa suolattomaan ruokavalioon ja alkoholiakaan ei sovi ottaa. ”Aatu” on ollut nyt kaksi vuotta raittiina. Hän osallistui seurakunnan toimintaan perheleireillä, erilaisilla matkoilla ja tapahtumissa.

H8 Edmund Ande

Edmund taisteli vapaaehtoisena virolaisista muodostetussa JR 200:ssa (Suomen- pojat, soomepoisid): ”Suomen vapauden ja Viron kunnian puolesta.” Tähän liittyen Edmund oli raumalaisen Lions-yhdistyksen kummipoika. Hän oli yhdistyksen vierana ja yöpyi luonani. Tuona aikana Edmund lupautui haastateltavaksi. Hän kertoi vaiheistaan Suomen armeijassa sekä siirtymisestä Viron rintamalle taistelemaan Puna-armeijan massiivista hyökkäystä vastaan. Sodan jälkeen Neuvostoliiton miehittäessä Viron, hänet vangittiin osallisuudestaan sitä vastaan ja lähetettiin Siperiaan pakkotyöleirille. Edmund kertoi seikkaperäisesti välillä innostuneena ja iloisena, välillä kyynelsilmin tuosta erittäin rankasta ajasta, joka oli viedä hänen henkensä. Tarinassa tulevat hyvin esille ankarat olosuhteet, selviytyminen ja jaettu kokemus. Sodan jälkeen hän palasi kotimaahansa ja meni naimisiin. Hän kuvaa tuota aikaa toisaalta siihen tyytyväisenä, toisaalta siihen liittyvää pakkoa pitää mahdollisimman salassa oma menneisyytensä. Edmundissa näkyi koko vierailun ajan jotakin äärimmäisten olosuhteiden luomaa vaatimattomuutta, ja elämänrauhaa ja -iloa siitä, että elämä on nyt hyvin hänellä hyvin Virossa ja Neuvostoliiton miehityksen loputtua.

Liite 4. Narratiivisessa pedagogiikassa käytettävä tarinaesimerkki.

Tarina siitä kuinka minua kiusattiin koulussa v. 1966–1967
(Kerron oman tarinani piirtäen ja esittäen)

Olin ensimmäisellä luokalla kansakoulussa yli viisikymmentä vuotta sitten. Koulussa oli aluksi tosi mukavaa, innolla kävelin vanhan Rauman läpi kouluun. Sitten minua alettiin systemaattisesti kiusata monella tavalla varsinkin välituntisin. Pääaiheena olivat hörökorvani, jotka tulivat korostuneesti esille, koska isäni leikkasi koneella hiukseni hyvin lyhyiksi. Minua nimiteltiin ja lälläteltiin. Kun hiukseni vähän kasvoivat tuli korvieni eteen kiekurat. Siksi minua nimitettiin sen aikaisen sarjakuvahahmon mukaan Vaaviksi. Sitten minua kiusattiin, koska käytin isoveljeltä perinnöksi jääneitä lyhytvartistia, vihreitä saappaita. Muilla kun oli ne pitkävartistet, mustat, nokialaiset muotisaappaat. Kaiken kukkuraksi yläluokkalaiset keksivät jatkuvasti toistuvan leikin, kuka saisi minut välitunnilla nopeimmin alleen selälleen maahan. Ympäri kerääntyneet oppilaat huusivat: ”Tappelu, tappelu!” Ei se mikään tappelu ollut. Olin minua paljon isommalle kuutosluokkalaiselle helppo saalis. Tunsin tukehtuvani ja minua sattui isojen tiukat otteet ja lyöminenkin. Välituntivalvoja saapui koulun ison pihan perältä aivan liian hitaasti, koska ekaluokkalaisia tyttöjä piti häntä kädestä. Tuskaa lisäsi se, ettei kukaan oppilaista tullut auttamaan, katselivat vain tai poistuivat paikalta. Kotona keksin ennen nukkumaan menoa laittaa isäni vahvalla teipillä korvat kiinni päähän, jotta ne kasvaisivat vähitellen litteämmiksi. Hiuskiekuroita kiersin toiseen suuntaan käyttämällä äidin papiljotteja, joiden piikki pisti päähän. Niiden kanssa oli vaikea nukkua, eikä kouluun meneminekään tuntunut enää mukavalta. Onneksi äiti huomasi tämän ja meni koululle puhumaan opettajan kanssa. Kiusaaminen väheni tuntuvasti vasta, kun isoveljeni kävi koulun portilla kovistelemassa kiusaajia. Tunsin heti helpotusta ja isoveljestä tuli sankarini. Lopulta kiusaaminen loppui kokonaan, kun kouluun tuli poika, jolla oli vielä isommat korvat kuin minulla. Nyt hänestä tuli kiusaamisen kohde, eikä kukaan enää huomannut minua. Minä en koskaan kiusannut häntä. Arvaatteko miksi? Aivan oikein, koska tiesin miltä hänestä tuntui. Hänestä tuli hyvin alistunut ja yksinäinen. Miten olisit toiminut? Niin, minusta tuli hänen ystävänsä. Hän kävi kotonani ja minä hänen luonaan Vanhassa Raumassa.

Onko sinua kiusattu tai oletko nähnyt sitä tai itse syyllistynyt siihen? Miltä kiusaaminen tuntuu? Sen on täytynyt minusta tuntua tosi pahalta, koska muistan sen aiheuttaman ahdistuksen vielä 53 vuoden takaa.

Miten olisit menetellyt kiusaamista koettuasi tai nähtyäsi? Olisitko kertonut opettajalle, ollut rohkea ja mennyt kiusatun puolelle? Asiaan on puututtava!

Miksi jotkut kiusaavat toisia? Kiusatut voivat olla erilaisia ja heikkoja. Kiusaajilla voi itsellään olla paha olla. He haluavat näyttää olevansa koviksia saadakseen toisten hyväksynnän.

Kuultuaan tarinan, jakaantuvat oppilaat ryhmiin ja esittävät kuulemansa, josta vielä esitysten jälkeen keskustellaan.

Liite 5. Narratiivisessa pedagogiikassa käytettävä esimerkinäytelmä.

Sankarillinen santamarialainen (Uotilan koulu, kevät 2013 ja sovellus kevätjuhlassa 2025)

Näytelmän taustalla oli pyrkimys tukea koulua sitä ahdistaneessa homeongelmassa. Tarkastellaan Raamatun kertomusta Laupiaasta samarialaisesta. Opetuksessa käyteen aiheeseen liittyvää vanhaa kuvataulua ja piirroselokuvaa. Keskustellaan tarinan eettisestä teemasta kristinuskon sekä muiden uskontojen ja maallisten näkemysten valossa. Suunnitellaan ja toteutetaan näytelmä (esimerkiksi käsikirjoitus, varustus, rekvisiitta) yhdessä oppilaiden kanssa.

Saatteeksi yleisölle (opettaja kertoo): Toisesta ihmisestä välittäminen on tärkeä asia. Erityisen tärkeää se on silloin kun toisella on hätä. On todella huolestuttavaa, jos vaikeuksissa olevan hätää ei huomioida, häntä ei kuunnella eikä auteta. Seuraavaksi näemme tätä aihetta käsittelevän näytelmän. Siinä sovellamme nykypäivään Raamatun (Luuk.10:25–37) kertomusta laupiaasta samarialaisesta. Vaikka näytelmäsämme on hauskojakin kohtia, muistutamme, että toisen ahdinko on aina vakava asia. Eräs puutarhuri oli joutunut ryöstetyksi ja makasi nyt maassa pahasti pahoinpideltynä. Monet välinpitämättömät, kiireiset ihmiset kulkivat hänen ohitseensa (kävelen, ratsastaen, mopolla).

Kertoja: Nyt näyttää auto pysähtyvän. (Autosta nousee henkilö, joka lähestyy loukkaantunutta.) Mitä hän tekeekään? (Hän siirtää loukkaantuneen pois auton edestä, palaa autoon, joka jatkaa matkaa.) Nyt tulee kaksi tosi viisaan näköistä miestä:

Ohikulkija 1: – Katso, ojassa makaa joku!

Ohikulkija 2: – Onko se siili?

Ohikulkija 1: – Ei, se on ihminen.

Ohikulkija 2: – Niinpä taitaa olla. Kyllä luonto on sitten ihmeellinen. (He jatkavat matkaa.)

Kertoja: – Voi, voi sentään. Mitä välinpitämättömyyttä. Seuraavaksi paikalle tulee joukko liiviläisiä:

Ohikulkija 3: – Hei sinä siellä, osaatko sanoa missä on lähin pizzeria? (kysyy loukkaantuneelta)

(Loukkaantunut ojentaa kätensä kuin apua pyytääkseen.)

Ohikulkija 3: – Ahaa, tuolla päin. (Liiviläiset menevät loukkaantuneen käden osoittamaan suuntaan.)

Ohikulkija 4: – Minulla onkin jo kova nälkä, tule mennään.

Kertoja: – Mitä ihmettä, hekään eivät auttaneet! Miten itsekästä. No, nyt näyttää tulevan reippaasti lenkkeilevä nuorimies, joka vihdoin aikoo selvästi tehdä jotakin. Sillä lailla!

(Lenkkeilijä saapuu ja tutkii loukkaantunutta. Hän ottaa tältä lompakon ja ojenne-
tusta kädestä kellon ja poistuu ympärilleen vilkuillen. Pahoinpidellyn käsi ojentautuu
poistuvan perään.)

Ei voi olla totta. On häpeällistä käyttää hyväkseen avun tarpeessa olevaa! Se on hy-
vin surullista. On maailmassa toki niitäkin, jotka huomaavat hädässä olevan lähim-
mäisen. He haluavat auttaa, kuten seuraavaksi paikalle tulevat Shevrolet Holmen-
kollen ja hänen apurinsa tohtori Stetson tekevät. (He saapuvat suurennuslasejaan kat-
soen ja kiertävät ympäriinsä vauhdikkaasti. Shevrolet kaatuu loukkaantuneeseen, lyö
päänsä ja pyörtyy.)

Tohtori Stetson: – Shevrolet älä huoli minä tulen auttamaan sinua, sillä kaveria ei
jätetä! (Tohtori Stetson tulee apuun, mutta kaatuu haraan ja pyörtyy.)

Kertoja: Ohhoh! Sattuipa ikävästi. Aina auttaminen ei onnistu. Tärkeintä on kuiten-
kin, että edes yrittää auttaa, kuten nyt paikalle saapuvat Batwomen ja miss Robinson
tekevät. (He tulevat paikalle viitta hulmuten ja tekevät rohkean päättäväisiä manöö-
vereitä.)

Batwoman: – Ihmistutkani aistii hädässä olevan lähimmäisen.

Miss Robinson: – Meitä siis tarvitaan jälleen.

Batwoman: – Miss Robinson, seuraatko minua sankaritekoihin?

Miss Robinson: – Seuraan.

Batwoman: – Siis rientäkäämme auttamaan niitä, jotka apua tarvitsevat! (He liihot-
televat loukkaantuneiden ympärillä, törmäävät toisiinsa ja kaatuvat muiden jo
maassa makaavien sekaan.)

Kertoja: – Sattuipa taas ikävästi. Epävarmuudesta huolimatta rohkeasti toista autta-
essamme, tai edes yrittäessämme auttaa häntä, olemme sankareita. Meidän ei tarvitse
olla kuitenkaan supersankareita. Riittää, että luotat itseesi ja teet parhaasi. Hei, nyt
paikalle näyttää saapuvan juuri sellainen ihminen. Hän on hyvin varman näköinen.
Nyt hän tarttuu kännykkään. Loistavaa. Hän soittaa varmasti 112:een ja pyytää apua
paikalle. (Varman näköinen henkilö aikoo soittaa.) Noin sitä pitää.

Ohikulkija 5: – Terve Kata, ai sä oot nyt Huittisissa. Äsken sä olit vielä Forssassa. Tosi jännää. Soita sitten, kun tulet Euraan. Ettäkö mitä täällä on tapahtunut? Ei mitään mielenkiintoista. Täällä ei oo mitään tekemistä, täällä on tosi tylsää. Ei mittä, mooooooooooooo! (Varman näköinen henkilö puhuu kännykkään ja poistuu.)

Kertoja: – Voi ei, minulla alkaa nyt mennä usko ja luottamus lähimmäisenrakkautteen. Pahalta näyttää. Katso, tuolta tulee vielä joku. No jaa, tunnen tuon henkilön. Mikä hänen nimensä nyt olikaan? Tiedän, että hän ei taida jaksaa keskittyä muiden hätään, sillä hänellä on paljon omia vaikeuksia ja huolia. (Hän saapuu keppiään kantauen, jonka päässä on pieni nyytti.)

Sankarillinen santamarialainen: – Hei katso! (sankarillinen santamarialainen näkee ja tarkastaa tilanteen sekä soittaa 112:een)

112: – Hätäkeskus.

Sankarillinen samarialainen: – Tässä puhuu sankarillinen santamarialainen. Valtatie kahdeksan ja Luviantien risteyksessä huoltoaseman kohdalla on sattunut väkivallanteko. Ryöstetty on pahasti vammautunut eikä pysty kävelemään ja puhumaan kunolla.

Hätäkeskus: – Selvä, tulemme heti apuun. (Sankarillinen santamarialainen ryhtyy hoitamaan loukkaantuneita.)

Kertoja: – Hienoa, hänhän on sankarillinen santamarialainen, joka on aina valmis auttamaan muita. Rohkeana hän puuttuu tilanteeseen silloinkin, kun monet muut eivät halua, uskalla tai pysty auttamaan. Ehkä juuri omien elämänvaikeuksiensa takia hän tietää miltä toisesta tuntuu. Hänellä on hyvä sydän ja kykyä myötätuntoon. (Paikalle saapuu muita, jotka myös ryhtyvät auttamaan toisia. Rauhallinen musiikki soi.)

–Kuka näistä on sinusta ryöstetyn lähimmäinen? Kaikki ne, jotka auttoivat tai yrittivät auttaa häntä.

–Kyllä. Mene sinäkin ja tee samoin. Hyvä esimerkkisi voi sankarillisen santamarialaisen esimerkin tavoin tarttua muihin. Näin yhdessä toinen toistamme tukien ei huolestuttavinkaan tilanne ole toivoton. (Näyttelijät menevät toisiaan tukien riviin kädet toinen toistensa olkapäillä/kädessä. Syvä kumarrus.)

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-952-02-0305-4 (PRINT)
ISBN 978-952-02-0306-1 (PDF)
ISSN 0082-6987 (PRINT)
ISSN 2343-3191 (PDF)